ALEXANDRU V. DIȚĂ

MIRCEA cel MARE

- între realitatea medievală și ficțiunea istoriografică modernă -

MIRCEA CEL MARE

între realitatea medievală şi ficțiunea istoriografică modernă

Cronicarii români cugetă româneşte. Teoriile, credințele, maximele lor nu sunt transportate pe de-a-ntregul de pe țărmii Seinei sau ai Tamisei, din Torino sau din Berlin. Asemenea modestei crisalide, care, când vine ziua hotărîtă, îşi formează brillantele sale aripe din sine însăşi, ei meditau, meditau bine şi profund, fără a lua împrumut sau chiar a fura, ca noi ăştia de azi, aripele de aninătură ale străinilor !

B.P. HASDEU

Cele mai multe erori din vremea renaşterii române din veacul al XIX-lea izvorăsc de acolo, că am pornit de la temeiuri nepotrivite cu orizontul real al vieții noastre. [...] De aceea, socotim că ar fi fost o binecuvântare, dacă, mai din vreme, ne-ar fi deprins cineva să privim şi pământul, şi poporul român, din mijlocul orizontului nostru propriu.

SIMION MEHEDINȚI

ALEXANDRU V. DIȚĂ

MIRCEA CEL MARE

ÎNTRE REALITATEA MEDIEVALĂ ȘI FICȚIUNEA ISTORIOGRAFICĂ MODERNĂ

Cu un *CUVÂNT ÎNAINTE*
de Acad. **DAN BERINDEI**

Editura PUBLIFEROM
București - 2000

Concepție grafică și tehnoredactare computerizată

CEZAR-OCTAVIAN DIȚĂ

ISBN 973 - 97351 - 7 - 7

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE

Trecutul oricărui popor se înfăţişează într-o complexă înlănţuire, care conduce pe fiii săi printr-un labirint al devenirii. Momente înălţătoare alternează – ca în orice viaţă omenească – cu altele de cădere, mari personalităţi pozitive apar alături, ori în succesiune, cu altele negative. Istoria naţională apare astfel ca un multiform tablou. Procesul de cunoaştere a unui trecut este într-un necontenit progres, prin adausul de izvoare şi prin tentativele de nouă interpretare. Neîndoielnic, astăzi stăpânim şi înţelegem mai bine paginile trecutului decât cu un veac în urmă, dar cu condiţia fundamentală ca cel care întreprinde demersul istoriografic să facă acest lucru *cu seninătate, pornind de la izvoare, evitând interpretări "politizante" şi "actualizante" şi urmărind adevărul în măsura în care sursele istorice îi îngăduie ca acesta să fie reconstituit.*

Momente şi personalităţi dominante se cuvin a reprezenta obiective de prioritare străduinţe în această goană către absolut la care este sortit istoricul onest şi de seriozitate şi nu cel pe care nu-l atrag decât reconstituiri de efect, senzaţionale, teribiliste şi mai ales oferind ocazii de politizări actuale. Alexandru V. Diţă, cu o străduinţă de benedictin, a trecut la o reabordare a domniei unuia dintre cei mai de seamă conducători ai românilor, într-un moment decisiv al existenţei lor istorice,

cel al impactului exercitat asupra lor de teribila putere otomană la sfârşitul veacului al XIV-lea şi la începutul celui de-al XV-lea.

Mircea I – păstrat în izvoare ca Mircea cel Bătrân ori Mircea cel Mare – este supus unui proces de *reînviere*, întemeiat pe "disecarea" detailată, minuțioasă, plină de acribie, a izvoarelor şi de reanalizare a interpretărilor istoriografice. Suntem confruntați cu o lucrare în care este operată cu adevărat *o demitizare*, nu ca o demolare, ci ca o benefică reconstrucție a realității, întemeiată pe izvoare reanalizate şi întregite. Obiectivul autorului nu este acela de a întina cu orice preț ori de a diminua trecerea prin istorie a unei mari personalități – cum îndeobşte înțeleg cei care în ultimul timp şi-au făcut din "demitizarea istoriei" un scop în sine –, ci doar cel de a relua, de la capăt, un bogat ansamblu de izvoare, poate cel mai bogat folosit până acum de vreun istoric în problema dată, de a le studia, a le compara şi *în temeiul lor* a reconstitui o figură istorică în realele ei dimensiuni.

Voievodul, păstrat în costumul său de cavaler în fresca de la Argeş, ne apare în lucrarea lui Alexandru V. Diță ca o personalitate de mare anvergură, ca unul dintre conducătorii de importanță europeană, în acel moment de cotitură a istoriei continentului, dar mai ales ca cel care în fruntea țării sale a ştiut să găsească soluțiile în temeiul cărora expansiunea otomană să fie oprită pe linia Dunării, cel puțin în forma luării în stăpânire directă a teritoriilor cucerite. Având o domnie *neîntreruptă* –şi un capitol al lucrării lui Alexandru V. Diță demonstrează acest lucru – de peste trei decenii, Mircea I s-a implicat cu o abilitate de necontestat în lupta de apărare împotriva unei forțe copleşitoare, cea a Imperiului Otoman, care a reuşit să subjuge stăpânirii sale directe, rând pe rând, statele sud-dunărene, pe care le-a desființat. Alăturându-se, el, Mircea, în 1396 şi efortului de rezistență cruciată inițiat de Sigismund de Luxemburg, ducând necontenit un destoinic joc de alianțe cu puternicele regate ungar şi polon, în care însă n-a renunțat nici o clipă de a acționa ca un conducător al țării sale, voievodul a reuşit să evite subjugarea, mai ales datorită

bătăliei de la Rovine – reanalizată de autor, în privința datei de desfăşurare şi în țesătura detaliilor – dar şi capacității sale de rezistență politico-militară, ca şi însuşirilor sale diplomatice, exercitate mai ales după ieşirea sultanului Baiazid I de pe scena istoriei.

Lucrarea lui Alexandru V. Diță este importantă şi prin metodologia ei, prin aspra critică a izvoarelor şi a istoriografiei pe care o operează autorul. Acesta nu se mărgineşte a demola, ci reconstruieşte *ca istoric al pragului mileniului III* acest fragment atât de însemnat al trecutului. Demersul său este întemeiat pe un bogat şi aproape exhaustiv apel la izvoare şi totodată pe o minuțioasă analiză a lucrărilor celor care l-au precedat. Seriozitate, competență, recurgerea la relevanțele *ultimului detaliu* sunt temeiurile demersului autorului, care realizează o excelentă analiză a izvoarelor şi de asemenea urmăreşte cu sagacitate preluările şi transferurile succesive de informații şi interpretări. Autorul este uneori dur în aprecierile sale, dar, totodată, se relevă echilibrat, calm şi dând dovadă de competență, precizie şi de o extraordinară minuție.

Analiza critică a evoluției istoriografiei referitoare la Mircea I, demonstrația privind data bătăliei de la Rovine – *17 mai 1395* –, dar mai ales evidențierea victoriei repurtate de voievod şi localizarea zonei de desfăşurare – *pe râul Argeş, în regiunea capitalei Argeş* –, evenimentele anilor 1395-1396 şi *nepărăsirea* țării de către Mircea şi apoi – mai ales – analiza problemei vasalității voievodului față de Imperiul Otoman şi a plății tributului, autorul susținând inexistența unei închinări către Poartă şi acceptând, cel mult, eventuala existență, la un moment dat, a unei înțelegeri de nonbeligeranță, iată, în linii principale, ceea ce oferă cititorului lucrarea lui Alexandru V. Diță.

Prin demersul său, autorul pune *în altă lumină* întreaga domnie a lui Mircea I, dar totodată lucrarea se constituie *într-un model* privind realizarea unei operații de acest fel, de demitizare constructivă, în care *demolarea* este urmată numaidecât de *reconstrucție* şi în care pornindu-se de la izvoare şi de la stricta respectare a informațiilor pe care

ele le transmit – fără adausuri care ajung să conducă la deformări ale realității – autorul redă viață unei mari personalități a istoriei naționale, dar şi universale, o revalorează în dimensiuni cu mult mai apropiate de realitate decât ceea ce reuşiseră predecesorii săi. Este o lucrare care afirmă vitalitatea unei istoriografii, chiar şi în condițiile atât de aspre şi de vitrege ale unei tranziții în care problemele culturii şi ştiinței au rămas pierdute pe ultimul plan, atât de sărăcăcios, al preocupărilor celor care au responsabilitatea viitorului țării şi națiunii.

București, 21 iulie 2000

Acad. Dan Berindei

"Istoria medievală a românilor este încă o problemă nepătrunsă, despre care se fac și se vor mai face hipoteze, unele mai ingenioase decât altele, dar fără să se poată da cu siguranță de rostul cel adevărat al lucrului. Cu cât însă ne apropiem de vremea nouă, cu atât apar tot mai multe licăriri de lumină, până ce, pe pragul însuși al epocei moderne, trecutul nostru începe a se înfiripa și a se reconstitui. Cu toate acestea, multe puncte mai rămân în întunerec, fie că ne lipsesc isvoarele, fie că isvoarele care există, ne sunt accesibile într-o formă deplorabilă, fie că istoricii noștri își făuresc vreo concepție apriorică, și apoi ori ignorează isvoarele contrarii părerii lor, ori le tălmăcesc cum le convine."

Constantin Litzica (1900)

PREFAȚĂ

ând în urmă cu mai bine de 15 ani m-am apropiat de acela pe care posteritatea l-a numit Mircea cel Mare, iar istoriografia, când nu i-a vrut spune "cel Mare" i-a spus Mircea cel Bătrân, dar şi Mircea Cozianul, Mircea I-iul, sau Mircea cel Vechiu, am rămas nedumerit de faptul că pentru momentul de referință al domniei sale – bătălia de la Rovine – istoricii din țară indicau data de 10 octombrie 1394, iar cei din afara spațiului istoriografic românesc, de talia unor G. Ostrogorsky sau V. Laurent, 17 mai 1395. După cum la fel de nedumerit eram şi de faptul că istoricii străini, cu insignifiante excepții, îl numeau "cel Mare" *(the Great, le Grand)*, în timp ce toți istoricii din România contemporani mie, "Mircea cel Bătrân".

După investigații cât de cât sumare mi-am dat seama că lucrurile nu stăteau tocmai aşa, că înainte de fatidicul 1944 – an şi al apariției clasicei monografii a lui P.P. Panaitescu intitulată *Mircea cel Bătrân* – istorici români de talia unui B.P. Hasdeu. A.D. Xenopol, Mihai Eminescu, N. Iorga,

Dimitre Onciul, Constantin Moisil îl numiseră pe voievod Mircea cel Mare*, iar data de 17 mai 1395 de care în istoriografia noastră nu mai rămăsese nici urmă nu era preferința istoricilor străini, ci însăşi datarea pe care istoricii români B.P. Hasdeu şi Constantin Litzica o fixaseră de multă vreme evenimentului numit "bătălia de la Rovine".

Ce a urmat? În esență o luptă teribilă – ce poate fi numită "istoriografică" –, întreținută de dorința mea de a cunoaşte şi a face să triumfe adevărul. Adevăr pe care l-am aflat treptat, pe măsură ce cercetarea îşi muta tot mai mult centrul de greutate de pe înțelegerea momentului istoric – limpezit ca urmare a rutinei desfăşurate în angrenajul documentelor contemporane – spre "raționalizarea" şi ordonarea erorii, a noianului de balast istoriografic modern ce se aşezase peste întreaga domnie şi epocă a lui Mircea cel Mare.

Am început deci să nu mai studiez *adevărul medieval* – devenit, pentru mine, coerent –, ci *ficțiunea istoriografică modernă*, al cărei hățiş copleşitor, pe măsură ce-l străbăteam, îi croiam ordine de labirint prin care mă mişcam tot mai în voie. Am putut stabili astfel că la baza tuturor acestor ficțiuni istoriografice s-a aflat modul superficial şi deficitar de cunoaştere şi interpretare a izvoarelor istorice, dar că, o dată emise, ele au proliferat, mai totdeauna după principiul "rostogolirii bulgărului de zăpadă", ajungând să capete, cu timpul, un conținut monstruos, greu de corectat, mai ales atunci când eroarea devenită "adevăr", ajunsese să ocupe un loc bine conturat în conştiința istoriografică şi colectivă.

Deprinzându-mă cu subiectul, am dobândit înțelegere pentru toți cei ce-şi încercau norocul istoriografic rătăcind prin anteperiferia unei

---

* Atât "Mircea cel Mare", cât şi "Mircea cel Bătrân" sunt denumiri istoriografice egal îndreptățite pentru a fi folosite. "Mircea cel Mare" este denumirea preferată şi de noi, aşa cum se poate vedea şi din titlul prezentului volum. Faptul că pe tot parcursul demersului ştiințific folosim "Mircea I" – şi acesta tot un nume istoriografic –, şi pe nici una dintre cele două denumiri, se datorează tocmai caracterului istoriografic al lucrării de față, în care am dorit ca cititorul să aibă contact exclusiv cu denumirile preferate de fiecare dintre numeroşii istorici citați de noi.

arhitecturi mincinoase pe care n-o puteau percepe ca atare, fie din lipsa metodei, fie, mai ales, din superficialitate şi suficienţă. De fapt era vorba de un diagnostic pe care punându-l unor contemporani de-ai mei, mi-am dat curând seama că el contaminase pe mulţi dintre înaintaşii întru istoriografie: lipsa metodei, superficialitatea, suficienţa şi – nu o dată –spiritul de coterie.

Afirmaţii ce pot părea, şi sunt, grave! Greu de acceptat, mai ales pentru că *istoria istoriografiei române moderne* s-a scris, de regulă, ocazional, festiv, omagial, evocator, deci fără erudiţie, acribie, imparţialitate şi spirit critic. Deşi există unele analize de epoci istoriografice, nu există o *Istorie critică a istoriografiei româneşti*, aşa cum B.P. Hasdeu ambiţiona să realizeze o *Istorie critică a românilor*. Raportarea critică la materie a luat, până către mijlocul secolului nostru, doar formele nefericit-balcanice ale unor competiţii pentru putere şi hegemonie universitară, în care ambiţiile şi interesele personale au fost, cel mai adesea, motorul, iar nu dorinţa şi interesul major ca prin critică să poată fi stabilit adevărul. Fenomenul istoriografic românesc este, desigur, divers şi complex, mulţi dintre truditorii acestui ogor, sclavi înhămaţi de bunăvoie la carul muzei Clio, au devenit simple nume înscrise pe galbene file despre care luăm cunoştinţă în măsura în care interesul nostru pentru un anume subiect se circumscrie preocupărilor unuia sau altuia dintre aceşti înaintaşi cu merite uitate. Fiecare dintre ei îşi are locul distinct în ierarhia valorilor atât de tinerei, totuşi, istoriografii ştiinţifice româneşti. Nu truda lor admirabilă face obiectul următoarelor noastre reflecţii, care aici şi-a propus doar evidenţierea unei tare funciare a istoriografiei instituţionalizate româneşti, aceea care a făcut din interesul de grup un scop în sine, aducând astfel prejudicii majore evoluţiei ştiinţei istorice româneşti. După cum evidenţierea carenţelor nu înseamnă şi nerecunoaşterea meritelor celor numiţi, merite uneori incomensurabile, ca în cazul lui Nicolae Iorga.

Tocmai când istoriografia modernă începea să se instaureze în cultura română se produce insurecţia generaţiei Iorga – Bogdan – Onciul

contra "dictaturii" lui B.P. Hasdeu şi a ucenicilor săi – în special Grigore Tocilescu – precum şi a oficialului V.A. Urechia (mai înainte obiectul deriziunii maioresciene), *moment ce poartă din plin semnele unei lupte dintre generații pentru ocuparea de locuri de conducere în instituții academice, și foarte puțin semnele unei încordări superioare pentru depăşirea înaintaşilor, cu recunoaşterea în mod senin şi obiectiv a contribuției fiecăruia.* "Impersonalitatea" maioresciană n-a funcționat la aceşti junimişti sau "tovarăşi de drum" ai junimismului (cazul lui N. Iorga) decât într-o măsură ținând mai mult de *forma* asaltului decât de fondul lui. În cazul tânărului Iorga, regulile reținerii junimiste, respectate strict de Bogdan şi Onciul, au fost aruncate ca o armură stânjenitoare, trecându-se mai totdeauna la violența nemascată, cum s-a petrecut în celebra – în epocă – polemică a viitorului mare istoric împotriva manualului şcolar al lui Grigore Tocilescu.

Astfel deschiderea acestui secol istoriografic românesc s-a aşezat, parcă emblematic, sub blestemul personalizării perpetue a cercetării istorice, blestem expiat, generație de generație, prin neîmplinirea edificiciilor majore asumate.

Justiția implacabilă a vieții, cu nuanțele sale de tragedie antică, avea să opereze un "éternel retour" peste numai câteva decenii, şi cel ce grăbise, poate, moartea lui Gr. Tocilescu printr-o polemică crudă şi necruțătoare, chiar dacă nu întru totul nejustificată, avea să devină la rându-i ținta şi victima unei insurecții similare din partea membrilor "noii şcoli de istorie", reprezentată în principal de C.C. Giurescu, P.P. Panaitescu, G. Brătianu, obiectul criticii acesteia devenind – ca şi în cazul lui Tocilescu – nu operele majore ale celui lovit şi discreditat, ci o carte de circumstanță, scrisă în grabă, în condiții grele de documentare (caracterizarea aparține chiar autorului ei) cum a fost *Histoire des Roumains et de leur civilisation.* Lipsa de civilitate şi am zice chiar de omenie a acelei campanii în ale cărei efecte demonetizante G. Călinescu vedea chiar, într-un eseu din 1946*,

* *Iorga*, în "Contemporanul", I, nr. 11 din 29 noiembrie 1946. Reprodus în volumul *Cronicile optimistului*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1964, p. 91-94.

premisa isprăvii ulterioare a lui Traian Boieru şi a echipei sale de asasini fizici, face greu de parcurs şi înţeles "bibliografia" problemei de către un cititor aparţinând generaţiei născute mult după stingerea patimilor, urilor şi intereselor ce i-au stat în culise. Atât în ceea ce priveşte "noua şcoală de istorie", dar şi în ceea ce priveşte răspunsurile lui N. Iorga, puţine momente mai "balcanice" în sensul întunecat al cuvântului, cunoaşte acea "istorie a istoriografiei româneşti" încă nescrisă.

Tăvălugul bolşevic a conferit dimensiuni apocaliptice luptei pentru putere politică prin istoriografie. Din acest moment, arivismul s-a împletit, nu de puţine ori, cu crima şi delaţiunea. Mai grav a fost însă că din acest moment istoriografia română a fost deturnată prin aşezarea sa sub zodia modei comandate, cu program şi bătaie ideologică sau politică, ceea ce din păcate se întâmplă adeseori şi astăzi. Ieri cu marxizarea, acum cu "demitizarea" şi scoaterea omului, a naţiunii şi a adevărului din istorie!

Marxismul se continuă în "postmarxism", reuşind abia acum să elimine, prin sociologizare şi rea-credinţă interesată ideologic, *posibilitatea deprinderii în şcoală a metodologiei cercetării ştiinţifice,* istoricul devenind din zi în zi mai mult un soi de activist-show, de analist politic, care nemaiavând organ de prospecţie profesională, bâjbâie prin evenimente "jucându-se cu trecutul". Numai că dacă în alte istoriografii acest joc este de înţeles şi, până la un punct, acceptabil, pentru istoriografia română atitudinea este descalificantă şi autodistructivă.

Pentru că te joci când ţi-ai terminat treaba! Or noi!?

Suntem ţara ce-şi cunoaşte izvoarele istorice doar într-o foarte mică măsură, pentru restul mai având nevoie de sute de ani spre a le edita (în măsura în care ar dori s-o facă)!

Suntem ţara care nu are o sinteză de istorie fundamentată şi fundamentală, nerealizând până acum decât experimente nefinalizate sau exerciţii intelectuale şi de stil!

Suntem ţara care pentru 99% dintre conducătorii politici pe care i-a avut (domni, principi, regi) nu are studii monografice, iar pentru procentul de 1% care este acoperit ar fi multe de spus!

Suntem ţara care pentru a putea avea o istoriografie adevărată şi profundă ar trebui totuşi să înceapă să facă **istorie critică** ! Să se facă în sensul de ***direcţie naţională instituţionalizată***, căci pe tot parcursul secolului al XX-lea, când liniile de forţă au fost cele mai sus conturate, critica istorică şi-a avut doar reprezentanţi individuali, întotdeauna aflaţi colateral de curentul istoriografic agreat şi promovat oficial, şi, din această cauză, dominant.

Paradoxal este că înregistrăm o adevărată etapă critică – dar critică în subordinea căutării ***adevărului***, şi nu a propulsării propriei persoane – tocmai în momentul când dirijismul de grup devine concatenar, de o manieră absolută, greu decelabilă, cu dictatul politic: este perioada manifestării în câmpul profesional a viitorului academician **Alexandru Elian**. Acesta, luând foarte mult de la magistrul său, **Demostene Russo** – şeful unei şcoli "critice" înscrisă *ab initio* în lupta "anti-Iorga" –, a ştiut să se situeze în afara criticii oficial-balcanice, profesând şi propagând "meseria de istoric" de la o înălţime glacial-aristocrată în atitudine şi, mai ales, cu o deosebită eficienţă a obiectivităţii cercetării şi exprimării stilistice a rezultatelor ei, încât a fost supranumit "Titu Maiorescu al Istoriografiei române"*. "Şcoala profesorului Elian", din care astăzi se revendică personalităţi precum Acad. Virgil Cândea şi prof. univ. dr. Dan Zamfirescu, dar şi mulţi alţii ce-i datorează o structurare specială a minţii şi o anumită disciplină şi strategie a demersului intelectual, uşor de recunoscut, înseamnă mai mult decât o confrerie spirituală şi metodologică specifică, născută în preajma şi sub directa acţiune a verbului magistrului. Ea înseamnă o întreagă atitudine în faţa "**datului**" (spre a folosi cunoscuta formulă a lui Mircea Florian) **istoriografic** cu care are de-a face fiecare nou cercetător angajat în abordarea unui subiect aflat cândva pe masa de lucru a marilor sau mai puţin marilor înaintaşi. Înseamnă controlul propriilor porniri şi totodată eliberarea de orice inhibiţie a percepţiei, spre a putea vedea cu ochii deschişi – pentru a uzita formularea lui

* Dan Zamfirescu, *Cultura Română, o mare cultură cu destin universal*, Bucureşti, Editura Roza Vânturilor, 1996, p. 6.

Benedetto Croce atât de des invocată de Alexandru Elian – *"ciò che è vivo e ciò che è morto"* în operele şi textele istoricilor noştri.

Din această perspectivă – a criticii istorice erudite, inculcată şi mie, în anii formării, de excepţionalul profesor care a fost istoricul Aurel Iordănescu – şi pe făgaşul deschis în istoriografia română de Alexandru Elian, am dorit să înscriu prezentul demers ştiinţific. Îmi îngădui să văd în el prima lucrare de acest gen din istoriografia noastră, în sensul că, deşi subiectul propriu-zis ţine de istoria medievală, obiectul cercetării este un "studiu de caz" asupra epistemologiei profesionale moderne şi contemporane cu referire la subiect.

Punând în discuţie reconstrucţia domniei lui Mircea cel Mare, am pus de fapt în discuţie totalitatea construcţiei de până azi a istoriografiei moderne şi necesitatea reconstrucţiei a însăşi istoriei medievale româneşti. Istorie medievală românească aflată şi astăzi, oricât ar părea de curios, în paradigma istoriografiei austro-ungare din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, unde a fost plasată prin reprezentanţii Şcolii Ardelene, cei care fac istoriografia română, după Cantemir, sincronă cu cea europeană.

Elaborând un *studiu de caz* am dorit să creez un model pentru rediscutarea şi reevaluarea întregii istorii medievale româneşti, viciată nu atât prin mitizare – cum se crede acum îndeobşte –, mitizare uşor identificabilă de către specialişti, şi explicabilă ca fenomen şi dinamică intimă, cât mai ales prin forţarea documentelor istorice să spună ce a vrut un autor sau altul. Mitul istoric hiperbolizează adevărul, îi găseşte valenţe inexistente, pe care le glorifică sau le stigmatizează în măsura în care o comunitate simte nevoia să o facă; dar "sâmburele adevărului" rămâne şi nu lasă loc minciunii premeditate. Ca urmare, problema istoriografică *esenţială* nu este de a stabili cum s-a ajuns de la realitate la mitul istoric, şi nici aceea a parcurgerii drumului în sens invers prin aşa-zisa "demitizare" sau "demistificare" – care nu

înseamnă altceva decât reafirmarea, “reamintirea” unui adevăr *deja cunoscut* şi recunoscut aprioric. Ci de a identifica *fapte istorice* şi, când este cazul, de a preciza **cum s-a trecut de la *faptul istoric* la *ficțiunea istoriografică*, mai brutal spus de la adevăr la minciună. La “adevărul” paralel adevărului !** Făcând istorie, nu faci decât să readuci în prezent consemnarea din trecut a unor date şi fapte concrete. Falsul istoriografic nu înseamnă istorie. Înseamnă pur şi simplu născocire ! Înseamnă ficțiune ! Iar a înțelege *cum se promovează falsul în istoriografie* ține de o hermeneutică complexă. Ea trebuie să explice un întreg mecanism ce poate merge de la, să zicem, limita intelectuală a cercetătorului, la lipsa de metodă, la obediența sa ştiințifică – conştientă sau reflexă – față de o persoană sau un model cultural, de prea multa sau prea puțina sa inspirație, de forța sa de refuz a comandamentelor politice ale momentului ş.a.m.d.

“Cazul Mircea I” este, din acest punct de vedere, un “caz complet”, iar prezentul volum o carte lămuritoare şi una de început de reconstrucție istoriografică. Cum şi de ce ? Cititorul va putea discerne singur doar după ce-i va întoarce ultima filă. Şi când, **de sub caricatura unui Mircea istoriografic, va privi lămurit imaginea realului domn Mircea cel Mare !**

Fireşte, datorită izvoarelor nu întotdeauna suficiente pentru a permite clarificări definitive, au fost şi vor mai fi încă multă vreme semne de întrebare referitoare la acela pe care Nicolae Iorga l-a aşezat printre *ctitorii* istoriei noastre. După cum este evident că din aceeaşi cauză vor continua să coexiste puncte de vedere divergente asupra unuia sau altuia dintre evenimentele domniei sale. Dar nu este mai puțin adevărat că pentru o serie întreagă de fapte dintre cele mai importante – politice, militare, diplomatice – izvoarele istorice au permis extragerea totală a adevărului de sub noianul secular al ficțiunilor istoriografice.

Cercetarea noastră reprezintă primul pas pe un drum al cărui capăt a devenit acum greu de rătăcit pentru că, identificând şi înlăturând tot

balastul istoriografic*, ne-am raportat strict la documentele cunoscute până în momentul de față. **Ce și cât spun ele vom rezuma în continuare, definind astfel "stadiul actual al cercetării", adică baza de pornire pentru orice viitor demers științific:**

Expediția nord-dunăreană a sultanului Baiazid a avut loc în primăvara lui 1395, iar confruntarea militară decisivă, cunoscută în mod obișnuit ca "bătălia de la Rovine", **la 17 mai 1395**. Litera și logica interpretării izvoarelor ne îndreptățesc să apreciem că lupta de la Rovine s-a dat pe râul Argeș, în regiunea capitalei de atunci a Țării Românești, orașul Argeș. Toate izvoarele contemporane, începând cu *Epistola* lui Philippe de Mézières din 1397, și continuând cu *Viața lui Ștefan Lazarevici* de Konstantin Kostenețki, dar și cele mai târzii, însă bine informate, precum istoricul otoman Ibn Kemal și *Cronica scurtă postbizantină 72-a* (și nu numai), ne dau putința să vorbim despre 17 mai 1395 ca despre **o indiscutabilă și desăvârșită victorie românească**, cu un caracter extrem de sângeros și pierderi imense de ambele părți.

Campania sultanală condusă de Baiazid s-a încheiat deci la Rovine cu un adevărat dezastru militar și alungarea invadatorului la sud de Dunăre. Baiazid nu a mai repetat campania, astfel încât greșesc toți aceia care mai susțin existența a două bătălii, una la 10 octombrie 1394 și alta la 17 mai 1395, căutând să găsească un loc **greșitei date de 10 octombrie care trebuie pur și simplu eliminată din istoriografia română**, așa cum au făcut deja, pentru istoriografia internațională, istorici de talia unui G.Sp. Radojičić sau G. Ostrogorski. Cu atât mai mult cu cât această singură mare bătălie care a avut loc între oștile conduse de Mircea și cele ale lui Baiazid, cea mai mare campanie militară întreprinsă până la acea dată de oștile otomane, trebuie înțeleasă ca fiind **singura înfrângere suferită de o armată *condusă personal* de un sultan otoman în**

* Acțiune pe care am făcut-o publică în câteva rânduri prin lucrări al căror conținut constituie părți ale prezentului volum, volum care, privit sub acest aspect, poate fi considerat un final de etapă.

confruntare directă pe câmpul de bătălie cu oştile *conduse* de un şef de stat creştin.*

Din moment ce a fost victorios într-o măsură ce i-a permis să-l alunge pe Baiazid peste Dunăre, Mircea nu a părăsit niciodată teritoriul Țării Româneşti şi deci nu s-a aflat nici un moment în postura de a fi "restaurat" pe tron cu ajutorul regelui Sigismund de Luxemburg, aşa cum – urmându-i pe G. Pray, pe Alfons Huber şi pe Constantin Jireček – s-a susținut până acum. Mai mult chiar, documentele ne permit să reconstituim de o manieră coerentă evenimentele politico-militare derulate în Țara Românească începând cu vara 1395 şi până la sfârşitul anului 1396, răstimp istoric învăluit într-un noian de supoziții istoriografice.

Acum ştim că:

- între 6 iulie şi 25 august 1395 regele Sigismund de Luxemburg s-a aflat cu oastea în Țara Românească, venit pentru a-l ajuta pe Mircea în lupta sa împotriva lui Baiazid; acesta nu se mai afla în Țara Românească fiind alungat peste Dunăre, împreună cu oştile sale, de către Mircea; singurul punct din care

* Şi pentru că nu odată această afirmație a mea a fost privită pe parcursul anilor cu o neîncredere de principiu, izvorîtă dintr-un complex educat pe parcursul generațiilor prin care suntem obişnuiți să ne privim permanent ca a fi fost întotdeauna *outsider*-i ai istoriei, voi enumera echivalențele invocate cu bătălia de la Rovine. S-a spus: Iancu de Hunedoara la Belgrad în 1456, Vlad Țepeş în 1462, Ştefan cel Mare şi Sfânt la Vaslui sau Războieni în 1475-1476, Eugeniu de Savoia la Zenta în 1697. Or, la Belgrad avem de-a face cu un asediu eşuat, iar Iancu nu era şef de stat; Vlad Țepeş nu a ajuns niciodată să se confrunte într-o bătălie directă cu sultanul - atacul său de noapte fiind un act de o temeritate aparte, dar nu o bătălie; Ştefan a bătut la Vaslui un paşă, dar la Războieni a fost înfrânt de sultan; Zenta nici nu mai suportă comparație, fiind plasată într-un alt timp istoric, când campaniile sultanale deveniseră o palidă amintire a ceea ce fuseseră în vremea lui Baiazid, Mehmed II sau Soliman Magnificul, iar pentru înfrângerea lor nu mai era nevoie de un şef de stat, ci doar de generali.

Ce este important chiar şi în această enumerare, este aria geografică de referință, care rămâne pentru secolele XV-XVII tot cea românească, alți "şefi de stat creştini" care să fi înfruntat direct pe câmpul de luptă cu sorți de izbândă o oaste sultanală nu mai există.

domnul muntean nu reuşise până la această dată să-i înlăture pe turci era cetatea Turnu, cel mai important cap de pod la nord de Dunăre, dovadă evidentă a intenției de revenire în Țara Românească a lui Baiazid; Sigismund înlătură garnizoana otomană din cetate şi o ia în stăpânirea sa;

- retragerea trupelor otomane din Țara Românească şi relativ lesnicioasa cucerire a cetății Turnu de către Sigismund de Luxemburg i-au creat acestuia falsa impresie că pericolul otoman nu mai este atât de iminent încât să nu-i permită fructificarea prilejului ivit pentru consolidarea autorității Regatului Maghiar asupra Munteniei şi rezolvarea în beneficiu propriu a diferendului privind Severinul, stopat vremelnic datorită ofensivei otomane;

- dar cucerirea cetății Turnu, prin instalarea aici a unei garnizoane ungare, şi înscrierea armatei regale pe ruta Severin, încălca tratatul de la Braşov din 7 martie 1395 şi leza interesele Țării Româneşti, Sigismund transformându-se din aliat în agresor, situație față de care Mircea s-a văzut obligat să reacționeze imediat;

- în timp ce trecea munții spre Banat, Sigismund este atacat la o "posadă" de oastea lui Mircea, care obține o victorie de proporții, din moment ce nu a putut fi escamotată de Cancelaria Ungariei cum o face cu cea suferită nu demult în Moldova la Hindău;

- datorită lipsei de simț politic a Regatului Ungar, Țara Românească a fost împinsă într-o conjunctură dezastruoasă, prin faptul că în toamna lui 1395 toate marile puteri vecine – Ungaria, Polonia, Imperiul Otoman – erau duşmane declarate ale principatului muntean şi a celui care se afla în fruntea statului: Mircea cel Mare;

- în această situație, boierimea antiungară – pro-polonă, dar nu pro-otomană –, al cărei exponent era însuşi Mircea – care

până în martie 1395 luptase cu precădere împotriva tendințelor hegemoniste ale Ungariei – optează pentru alianța munteano-moldo-turco-polonă, singurul mod de a-l neutraliza pe Sigismund și de a devia atenția celorlalte puteri de la cucerirea teritoriului românesc;

- cum Mircea era compromis atât față de turci, cât și față de poloni, facțiunea antiungară l-a ridicat pe Vlad, care a fost instalat – prin consens polono-otoman – **la sfârșitul lunii noiembrie sau începutul lui decembrie 1395**;

- cu toate acestea, Mircea nu a fost înlăturat din scaun, el continuând să domnească în regiunea Țării Românești situată la vest de Olt, putând participa la Nicopole în fruntea unei importante armate. După dezastrul de la Nicopole, Mircea a avut știința și capacitatea de a pune capăt acestui dualism al puterii, asemănător, în coordonatele sale majore, dualismului politic existent în Regatul României în timpul primului război mondial.

Pornindu-se de la caracterul de victorie absolută al bătăliei de la Rovine, care constituie piatra unghiulară a înțelegerii corecte a relațiilor politice româno-otomane, s-a demonstrat că imaginea unui Mircea "tributar" și "vasal" al Imperiului Otoman, perpetuată în istoriografie de mai bine de două secole, este doar o construcție istoriografică, realitatea conținută de documentele timpului dovedind nu numai faptul **că Mircea cel Mare nu a fost niciodată "închinat" Imperiului Otoman**, ci mai mult, precizează că **momentul de început al "seriei istorice" a "închinărilor" și "tributurilor" către Înalta Poartă începe pentru Țara Românească după moartea lui Mircea, anume în vara lui 1420** și va fi un proces istoric ce va căpăta continuitate abia în ultima treime a veacului al XV-lea, adică în vremea lui **Basarab Laiotă, cel consemnat de tradiție a fi "acela care au închinat țara turcilor"**.

Dar poate mai important decât recompunerea imaginii domniei lui Mircea cel Mare este faptul că am putut demonstra că reușita oricărei

cercetări de medievistică nu va putea fi garantată fără ca cercetătorul să recurgă întotdeauna la propriul examen critic asupra "moştenirii" istoriografice complete referitoare la subiect, dintr-o perspectivă carteziană totală şi neţinând cont de nici o ierarhie constituită, oricât de mari, de reputaţi, de canonizaţi sunt profesorii sau înaintaşii. Căci ceea ce primează pentru un om de ştiinţă este adevărul, oricare i-ar fi riscurile afirmării lui. Şi a constata că până şi cei mai mari dintre cei mari se află uneori în eroare nu înseamnă a le ştirbi meritele sau prestigiul, ci a degreva adevărul de sub ipoteca unor eclipse de ordin personal sau profesional – cazul lui Nicolae Iorga fiind în această privinţă cel mai elocvent.

A cunoaşte tot ce s-a scris despre subiectul asumat, până la ultimul autor aparent anonim, până la ultima notă de sub ultima pagină – deoarece se întâmplă adesea ca realitatea să fi fost văzută nu de cei mai "cu nume", ci de cei mai modeşti, mai marginalizaţi, mai uitaţi – este comandamentul fundamental al cercetării istorice. Deoarece **în istoriografie regula de aur a cercetării trebuie să fie necontenita cernere a acumulărilor înaintaşilor, în conformitate cu principiul că în ştiinţele umaniste noul nu înseamnă întotdeauna şi superiorul.**

Am încercat deci să demonstrăm cum o cercetare critică de **istorie a istoriografiei române moderne**, cu aplicaţie la câteva dintre cele mai încâlcite chestiuni ale istoriei noastre medievale, poate fi calea cea mai rodnică spre rezolvarea acestor chestiuni. A face deci din această disciplină altceva decât prilejuri de "evocări" şi "consideraţii" sau de simple inventare şi prefeţe, transformând-o într-o forţă dinamică a dezvoltării istoriografiei generale, a fost intenţia noastră. Cât am reuşit, va judeca cititorul !

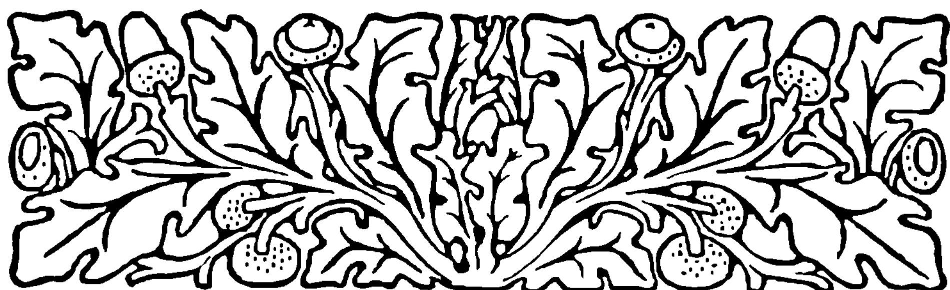
Dar dacă ceva din rezultatele acestei lucrări se va vărsa în marele tezaur de adevăruri ale istoriografiei române, meritul nu-mi aparţine decât în parte mie însumi. Constantin Brâncuşi spunea cândva că nu este greu să creezi capodopere, ci greu este să te afli în situaţia de a le putea crea ! Volumul de faţă poate n-ar fi existat niciodată dacă traiectoria mea ştiinţifică nu s-ar fi intersectat, la momente alese de Destin, cu câteva

personalități de excepție ale culturii române contemporane, dintre care cer îngăduința celorlalți de a-l menționa doar pe conducătorul acestei teze de doctorat, academicianul Dan Berindei. Tuturor le rămân însă profund recunoscător!

Alexandru V. Diță
doctor în istorie

CAPITOLUL I

PROBLEMATICA ŞI BIBLIOGRAFIA ISTORIOGRAFICĂ A DOMNIEI LUI MIRCEA I

Cine parcurge bibliografia personalității și domniei lui Mircea I, de la monografiile și micromonografiile ce i-au fost consacrate – alcătuite de Dimitrie Bolintineanu[1], Mincu Popescu[2], Dumitru N. Iotta[3], P.P. Panaitescu[4], Ion Negoiu[5], Nicolae Constantinescu[6], Constantin Căzănişteanu[7], Nicolae Stoicescu şi Nicolae Şerbănescu[8] –, la capitolele sau paragrafele ce i s-au dedicat în sintezele generale sau parțiale ale autorilor români (ori împământeniți şi exprimând punctul de vedere românesc, aşa cum face Dionisie Fotino), începând cu banul Mihai Cantacuzino[9], Gheorghe Şincai[10], Dionisie Fotino[11], Aaron Florian[12], Mihail Kogălniceanu[13] şi August Treboniu Laurian[14], Eudoxiu de Hurmuzaki[15], B.P. Hasdeu[16], continuând cu A.D. Xenopol[17], Ioan Bogdan[18], Grigore Conduratu[19], Nicolae Iorga[20], Dimitre Onciul[21], Ilie Minea[22], Constantin C. Giurescu[23] şi încheind cu tratatele şi compendiile colective de *Istoria Românilor* ale ultimelor decenii[24], sau cu expuneri "de autori" ce tratează fie întreaga dezvoltare a neamului românesc[25], fie doar

perioade restrânse[26], cine, apoi, trece în revistă textele ocazionale, începând cu celebrul discurs rostit de Dimitre Onciul în ianuarie 1918[27] şi cu alocuţiunea lui N. Iorga din 15 mai 1938[28], continuând cu aceea a lui Nicolae Bănescu, la 10 februarie 1946[29], şi cu evocarea lui Aurelian Sacerdoţeanu din 1968[30], pentru a ajunge la manifestările anului 1986, când s-au aniversat oficial cei 600 de ani de la urcarea sa pe tronul Ţării Româneşti[31], îşi dă seama cu uşurinţă de o realitate care, prin revenirea aproape obsedantă, se aşază în centrul întregii problematici: că justa înţelegere, tonalitatea şi culorile în care ne sunt evocate de către istorici atât figura marelui conducător, cât şi anii şi înfăptuirile domniei sale, depind, în primă instanţă, de modul în care se răspunde la întrebările:

1. CARE A FOST CARACTERUL CONFRUNTĂRII MILITARE DINTRE MIRCEA I ŞI SULTANUL BAIAZID LA ROVINE ?

S-a terminat aceasta printr-o victorie românească deplină, victorie cu consecinţe imediate şi / sau de lungă durată, nu numai pentru istoria românilor, ci şi pentru istoria întregii Europe Sud-Estice şi Centrale, în fapt pentru întreaga configuraţie politică a continentului ameninţat de expansiunea otomană ?

A fost – dimpotrivă – pentru români o "*victoire sans lendemain*"[32], cum s-a apreciat, folosindu-se această expresie pentru a reda, cât mai expresiv, ideea că, în faţa superiorităţii numerice a oştilor otomane, Mircea I nu şi-a putut fructifica victoria militară şi a fost silit să părăsească ţara, lăsând loc lui Vlad "Uzurpatorul" şi plecând în căutare de ajutor la regele Ungariei, căruia îi datorează, mai apoi, reaşezarea pe tron ?

Sau a fost – pur şi simplu – o înfrângere a românilor, de către armata condusă de Baiazid, înfrângere urmată de acceptarea stării de vasalitate şi plata tributului ?

2. CE EVENIMENTE S-AU PETRECUT, ŞI ÎN CE SUCCESIUNE, DUPĂ CONFRUNTAREA MILITARĂ DE LA ROVINE ?

3. CARE A FOST EVOLUŢIA RAPORTURILOR JURIDICE

ROMÂNO-OTOMANE PE DURATA DOMNIEI LUI MIRCEA I, CU PRECĂDERE ÎN ULTIMII ANI (1414-1418) AI DOMNIEI SALE ?

Cu alte cuvinte:

a. A fost obligat Mircea să se închine şi să plătească tribut sultanului Baiazid I – după unii autori încă din 1391, după alţii în urma bătăliei de la Rovine –, iar raporturile juridice dintre cei doi au fost consemnate într-un **tratat** (capitulaţie) publicat pentru prima oară de Dionisie Fotino, de la care a fost preluat de întreaga istoriografie a secolului al XIX-lea, şi păstrat în discuţie până astăzi ?

b. S-a încheiat domnia lui Mircea I prin constrângerea sa, de către sultanul Mehmed I, să închine ţara, să plătească tribut şi să accepte trecerea unor părţi din teritoriul românesc sub stăpânire otomană ?

Sau, dimpotrivă:

c. Moştenirea pe care a lăsat-o urmaşilor a fost, pe lângă integritatea teritorială a statului, neatârnarea lui !

În ce măsură se dovedeşte, sau nu, tradiţia autohtonă despre *păstrarea* (sau, în viziunea Banului Mihai Cantacuzino şi a adepţilor săi, *redobândirea*) *neatârnării* Ţării Româneşti de către Mircea I şi menţinerea ei de către urmaşi "până la domnia lui Basarab Laiotă", respectiv – după părerea lor – până "în anul 1460" (în realitate, cum se ştie, domnia acestuia începând în 1473).

Pentru a afla răspunsurile corecte la toate aceste întrebări, istoricul de astăzi trebuie să ştie să facă deosebirea între ce este informaţie de sorginte exclusiv ***istoriografică*** – preponderentă, din păcate, aşa cum vom demonstra pe parcursul prezentei lucrări – şi ce este informaţie ***istorică*** propriu-zisă. Adică între informaţia care are un emitent ce poate fi localizat pe scara *evoluţiei profesionale* a cercetării subiectului – deci cu surse şi raţionamente identificabile şi verificabile – şi informaţia brută

conținută de izvorul istoric, cu valoare reală, nedistorsionată prin nici un fel de artificii "științifice" moderne.

În acelaşi timp, şi poate mai înainte de toate, este bine de precizat că orice abordare sau dezbatere a diferitelor "probleme controversate" ale domniei lui Mircea I trebuie să pornească de la realitatea că **aportul cronicarilor, istoricilor şi editorilor de documente străini în economia subiectului este o realitate a cărei preponderență nu poate fi ignorată, ci, din contră, amănunțit cercetată şi cunoscută.** Situația se explică nu numai prin bogăția surselor externe, provocată de dimensiunea deosebită a personalității voievodului, ci mai ales prin faptul că, spre deosebire de Ştefan cel Mare şi de urmaşii săi din Moldova, sau de Neagoe Basarab, Mihai Viteazul, Matei Basarab, Constantin Brâncoveanu şi alte figuri pregnante ale istoriei noastre, *ne lipseşte pentru Mircea Voievod osatura unei cronici interne contemporane*, sau care să exprime, în planul istoriografic, conştiința posterității imediate, cuvântul şi optica "oamenilor pământului" – pentru a folosi inspirata sintagmă a lui Nicolae Iorga.

Dacă astăzi, retrospectiv, identificăm în documentele interne emise de urmaşii săi, începând cu Vlad Țepeş şi până la Matei Basarab (pe timpul căruia se alcătuieşte *Cronica Țării Româneşti*),frecvența denumirii de "Mircea cel Mare" sau "Marele Mircea Voievod" ceea ce ne dă o oarecare idee asupra conştiinței contemporanilor şi posterității despre personalitatea ilustrului înaintaş, nu e mai puțin adevărat că **până la Mihail Moxa, în primul pătrar al secolului al XVII-lea, istoriografia românească a fost lipsită de un nucleu coagulat şi coagulant din care să se dezvolte o imagine proprie.** Mai mult chiar, şi ca urmare, această imagine a fost expusă de la bun început contaminărilor externe diverse, de la date, sugestii şi premise, până, în cele din urmă, la clişeele elaborate de unii istorici cu iscusință îndoielnică sau neinspirată în scrutarea şi reconstituirea adevărului istoric.

Prin urmare, răspunsurile pe care istoriografia românească le-a dat întrebărilor identificate şi formulate de noi mai înainte, de la *Cronograful*

lui Moxa şi *Cronica Ţării Româneşti*, la *Istoriile domnilor Ţării Româneşti* de Radu Popescu, datând din primul pătrar al secolului al XVIII-lea, şi de la Radu Popescu până în zilele noastre, **au stat, din primul moment, în directă legătură – devenită din secolul al XVIII-lea reciprocă – cu modul în care aceleaşi probleme şi-au găsit răspunsul în istoriografia internaţională.** Fiindcă istoria Ţării Româneşti sub Mircea Voievod a reuşit să fie un capitol important de *istorie a Europei Răsăritene şi Centrale* datorită faptului că multe din acţiunile politice întreprinse de el s-au interferat cu iniţiativele, interesele, antagonismele, conflictele şi acţiunile tuturor statelor prezente atunci în prim-planul scenei politice din aceste părţi – Polonia, Ungaria, Imperiul Otoman –, cu ale ţărilor surori Moldova şi Transilvania, cu ale rămăşiţelor Imperiului Bizantin şi cu ceea ce mai dăinuia din Serbia şi Bulgaria de odinioară.

Dovada cea mai elocventă a locului pe care şi l-a câştigat Mircea I în epoca sa pe eşichierul politic european şi microasiatic, şi proba persistenţei amintirii sale în conştiinţa istorică a secolelor următoare, ne-o oferă tocmai mulţimea, varietatea şi distribuirea în timp şi spaţiu a mărturiilor despre prezenţa sa în conştiinţa contemporanilor şi a generaţiilor următoare. O dovedeşte însuşi faptul că, în epoca modernă, atunci când istoricii statelor cu care prezenţa şi acţiunea sa se intersectase au început să publice corpusuri de izvoare narative şi diplomatice şi să-şi îndrepte atenţia asupra evenimentelor de la Dunăre, legate în vreun fel sau altul de obiectul lor de studiu, ei l-au descoperit inevitabil pe şeful de stat român, personaj imposibil de omis din tabloul vremii sale.

Iată de ce o incursiune prin evoluţia acestor istoriografii din perspectiva modului în care este reflectată aici personalitatea şi epoca lui Mircea I se recomandă **cu prioritate absolută**, mai ales că influenţa acestor istoriografii se dovedeşte a fi fost determinantă – aşa cum am afirmat deja şi se va observa cu uşurinţă pe măsura parcurgerii lucrării de faţă – pentru istoriografia românească a subiectului.

ISTORIOGRAFIA POLONĂ

"Dimensiunea polonă" a politicii externe de anvergură internațională dusă de Mircea I așteaptă încă o cercetare aprofundată[33]. Subiectul este interesant atât pentru români, cât și pentru polonezi, căci este vorba de primul moment al colaborării politice dintre statul muntean și Regatul Polon. Tratativele purtate și tratatele încheiate între Țara Românească și Regatul Polon, de pe poziții de deplină egalitate și consemnându-se explicit "prietenia" și "frăția" ce legau pe conducătorii celor două state, au reprezentat un moment aparte din domnia lui Mircea, și se poate spune că **alianța sa cu Regatul Poloniei a fost actul care a conferit Țării Românești rangul unei realități de prim-plan în configurația politică a epocii.**

Regele Wladislaw Jagiello a fost primul suveran european care a recunoscut în noul domn al Țării Românești un partener important în angrenajul relațiilor politice internaționale din acel timp. Un istoric modern (Engel) a presupus că inițiativa alianței a aparținut regelui însuși, care urmărea solidarizarea Țării Românești și Moldovei cu politica sa de rezistență și concurență la tendințele hegemoniste ale Regatului Ungar. S-a vorbit chiar de o "triplă alianță" încheiată de Wladislaw împotriva tendințelor expansioniste ungare. Ceea ce este sigur – și ne-o dovedesc toate actele cunoscute – este faptul că politica lui Mircea I față de Polonia a fost modelată de aceleași principii care au guvernat și politica sa față de Ungaria și de Imperiul Otoman: ***consacrarea deplinei independențe a Țării Românești și respingerea* de plano *a oricărei pretenții de suzeranitate*.** Relațiile cu Polonia și tratatul de alianță și sprijin reciproc încheiat cu aceasta au constituit izbânda majoră a diplomației lui Mircea I în prima parte a domniei sale, fapt remarcat cu claritate de Robert Roesler atunci când afirma că anul 1390 este apogeul întregii dezvoltări de până atunci a statului muntean.[34]

Că domnul Țării Românești nu înțelegea să devină anexa și instru-

mentul politicii polone, ci îşi rezerva deplina libertate de mişcare, evitând atragerea într-un conflict ungaro - polon ce nu-l privea direct, ne-o dovedesc condiţiile stipulate în documentele anilor 1389-1391, a căror lectură l-a făcut pe A.D. Xenopol să se mire de modul "cavaleresc" (franţuzism, de la *cavalier* = *prea semeţ, prea slobod*, folosit pentru a sublinia tocmai lipsa oricărei urme de spirit vasal) în care trata el pe rege şi Regatul Polon[35]. Tratativele cu Polonia şi întreaga evoluţie a relaţiilor cu acest stat – unul dintre cele mai mari şi mai puternice ale Europei acelui timp – ne dezvăluie în modul cel mai deplin adevărata statură de om politic a domnului Ţării Româneşti.

Se cunosc până acum, mărturii ale acestor relaţii, **zece documente**, dintre care unul deţine privilegiul de a fi ***singura imagine a felului cum gândea şi vorbea Mircea I***, deoarece este o *scrisoare* dictată grămăticului de domnul însuşi.

Cel dintâi istoric polon care are cunoştinţă de măcar unul dintre aceste acte, datorită accesului său la arhivele regale, a fost **Martin Cromer (1512-1589)**, reprezentant de frunte al Umanismului polon, autorul amplei lucrări *De origine et rebus gestis Polonorum*, tipărită chiar de autor în ediţie princeps la Basel în anul 1555. Aici aflăm următoarea informaţie (indicată marginal prin cuvintele "Mircius Transalpinensis palatinus foederatus Polonis"):

> "Se găseşte în arhiva regală diploma alianţei cu Mircea, voievodul Basarabiei sau al Moldovei Transalpine, aliat al regelui ungurilor, încheiată cu Vladislav puţin timp înainte, prin care se prevede ca Vladislav să nu pornească război [împotriva] regelui ungurilor fără ştirea lui Mircea, dar ca acesta să aprobe orice acord sau tratat care s-ar încheia între regi."[36]

De ce a ales Cromer, spre a-l rezuma, dintre toate actele păstrate în arhivă, tocmai pe acesta, care punea cel mai puternic în lumină dorinţele şi statura aliatului este greu de estimat. *Constatăm doar că această imagine, a unui aliat ce pretinde a aviza acele acţiuni ale regelui Poloniei*

care-l priveau și pe el (pretenție ce a pus în "mirare" pe Xenopol) *este cea cu care Mircea I pătrunde în istoriografia polonă.*

Amintirea sa va lua o turnură curioasă sub pana lui **Stanislaw Orzechowski (1513-1566)**, contemporanul lui Cromer, care, vrând să-l elogieze superlativ pe Ștefan cel Mare, îl face și învingătorul lui Baiazid. Este deocamdată singura mărturie că victoria de la Rovine a pătruns și în memoria istorică polonă, fie și în această manieră, care-l spolia de ea pe Mircea în favoarea lui Ștefan. Se știe că pentru istoriografia polonă culmea admirației a atins-o marele Ștefan, astfel încât, socotindu-l singurul în stare să învingă "într-o singură vară" și pe Baiazid, și pe Matias Corvin și pe Ioan Albert[37], istoricul polon aducea un omagiu indirect adevăratului învingător al "Trăznetului".

Cel mai important moment în procesul formării unei imagini corecte despre ceea ce a fost "politica polonă" a lui Mircea I și politica "muntenească" a regelui Wladislaw Jagiello îl constituie, fără îndoială, publicarea, în anul **1758**, de către **Mathias Dogiel**, a primului tom din vasta culegere *Codex diplomaticus Regni Poloniae et magni ducatus Litvaniae*, operă reprezentativă ce se înscrie în preocupările erudiției europene din Epoca Luminilor. Aici se tipăresc pentru prima oară cele mai importante acte legate de relațiile româno-polone în vremea lui Mircea I. Și anume:

1. **Actul din 10 decembrie 1389**, prin care trimișii plenipotenți ai domnului Țării Românești, Manea și Roman Herăscu, împreună cu Drăgoi din partea lui Petru Mușat, domnul Moldovei, recunosc încheierea tratatului de alianță și-i precizează clauzele. Ei califică tratatul "un legământ de prietenie nestrămutată, care să se țină de amândouă părțile în veci nestricat" și revin asupra ideii atunci când afirmă că, dacă ajutorul împotriva unui atac al regelui Ungariei este obligatoriu, "împotriva altor dușmani și a oricăror altora ce vor supăra pe sus-pomenitul domn Vladislav regele, [Mircea] îl va ajuta după buna plăcere a liberei sale voințe, precum se cuvine prietenului să facă". La fel, regele este obligat să dea ajutor numai în cazul unei agresiuni din partea Ungariei contra

Țării Româneşti, rămânând la voia sa dacă să o facă sau nu în cazul altora ce ar ataca-o.[38]

2. **Actul din 20 ianuarie 1390** – reprezentând textul domnesc anunțat în documentul precedent.[39] Sunt repetate, întocmai, clauzele prevăzute în actul anterior, cu specificarea: "Întru a căriia mărturisire şi tărime, dăm scrisoarea aceasta întărită cu autentică şi cea mare pecetea noastră. Dat în Lublin, în ajunul sântei Vergurei Agnes, în anul Domnului 1390." Şincai comentează: "Sărbătoarea sântei Agnes cade în 20 ianuarie, aşadară în ianuarie din anul 1390 Mircea Vodă au trebuit să fi fost de față în Lublin"[40].

3. **Actul din 17 martie 1390**, prin care Roman Herăscu şi Radu Gadki, trimişi la Suceava, consemnează discuțiile avute în capitala Moldovei cu trimişii regelui Poloniei, Gervasiu de Dalovit şi Bencon de Zaboruc. *Acesta este actul rezumat de Cromer, şi reprezintă o mostră importantă a gândirii diplomatice româneşti, în speță a lui Mircea I:*

> "[...] de cealaltă parte, pentru unirea şi legătura prieteniei nevătămate celei ce a fost până acum între prezişii domnii noştri şi care, cu ajutorul lui Dumnezeu, va fi şi în viitor, spre împlinirea norocită a aceleiaşi uniri, arătând scrisorile cele autentice şi pecetluite ale amândurora făcute, precum s-au făgăduit, pentru astfel de legătură, am hotărît şi am făcut precum s-a părut mai bine şi mai sfânt la amândouă părțile dintre noi şi, după ce am dezbătut cu de-amănuntul, am aflat nişte articole care vor întări mai tare unirea în condițiunile sale: adică că *prezisul domn regele Poloniei să nu înceapă şi să nu pornească nici o ceartă şi nici un război în contra regelui Ungariei şi a supuşilor lui fără a înştiința mai întâi domnului nostru Mircea Voievod şi sfatului lui toate calitățile în parte ale acelor certi şi războaie şi fără a fi acelea aprobate prin sfatul demnității lui celei regale.*
>
> Afară de acestea dacă vor fi fost făcute adică alte armistiții de pace sau concordii între prezisul Mircea Voievod, domnul nostru, şi între regele Ungariei, sau se vor fi primit pentru un timp, sau se vor fi orânduit pentru totdeauna, sau se vor fi hotărît în orice mod aflându-se domnul rege al Poloniei legat printr-n-sele, atunci sus-numitul rege va

trebui să le aprobe, să le primească şi să le întărească, şi să le ție de bune, de primite şi de întărite în toate clauzele, deosebirile şi punctele lor prin întărirea peceței sale celei autentice pentru un timp sau pentru totdeauna, precum va cere o astfel de trebuință. Asemenea, ca această unire fericită să rămâie neînfrântă în toate condițiunile sale, am hotărît ca oricine dintre confederați care s-au primit în această unire şi legătură, în orice mod se va abate de la condițiunile unirii, atunci celelalte părți ale unirii, dojenindu-l mai întâi serbătoresc, trebuie şi pot astfel să-l aducă aşa încât să împlinească făgăduielile prezisei uniri şi să le ție nevătămate."[41]

Deşi clauzele propuse de Mircea nu au fost acceptate de Wladislaw Jagiello, pretențiile pacifiste ale domnului român s-au dovedit realiste, căci, în cele din urmă, între cei doi suverani, polon şi ungar, s-au stabilit relații înscrise pe aceste coordonate prevăzute de el. După cum se constată, Mircea I dorea să sublinieze şi mai pregnant caracterul preponderent *defensiv* al înțelegerii şi să prevină antrenarea sa într-un război de aventură declarat Ungariei de către regele Poloniei. Totodată, îşi rezerva libertatea de a lucra în vederea realizării unității frontului creştin, obligându-l pe regele Poloniei să fie de acord în cazul în care, intervenind o schimbare în politica Ungariei, se va ajunge la o alianță între Ungaria şi Țara Românească. Este evidentă puterea voievodului român de prospectare a conjuncturii internaționale. Încă din primăvara lui 1390 el prevedea clipa când Ungaria, sub presiunea pericolului otoman (suntem la mai puțin de un an după bătălia de la Kosovo, care a dat Europei măsura pericolului), va fi constrânsă să caute aliați în defensiva antiotomană.

4. **Actul din 6 iulie 1391**, prin care se reînnoieşte tratatul din ianuarie 1390 în termenii inițiali, fără introducerea amendamentelor cerute în martie 1390.[42]

5. **Actul din 17 mai 1411**, prin care se reînnoieşte tratatul cel vechi, după evoluția oarecum sinuoasă a raporturilor cu Polonia, determinată de orientarea lui Mircea către alianța cu Sigismund de Luxemburg. Din nou asistăm la manifestarea clarviziunii politice a celui ce, prevăzând iminenta nouă antantă dintre cele două regate (ea se va perfecta la Lublau

în anul următor)[43], îl leagă pe Wladislaw Jagiello prin vechile clauze antiungare, făcând imposibilă astfel o soluție de împărțire a Țării Românești, de felul celei prevăzute pentru Moldova în pacea de la Lublau. Se defineau în noua redactare și mai precis obligațiile și acțiunile care incumbă partenerilor în cazul unui atac asupra unuia dintre ei. Iată-le în traducerea atât de expresivă a lui Samuil Micu:

> "Așijderea și domnul Vladislav craiul, la pofta noastră, anume împrotiva craiului Ungariei și împrotiva supușilor lui, cu toată putința și puterea lui trebue și iaste detoriu să ne ajute. Iar la întâmplare ca aceia, când craiul unguresc vrăjmășește s-ar scula, el sau ai lui, asupra de multe ori zisului domn Vladislav craiul etc. atunci noi făgăduim că vrăjmășește, cu neamul nostru, vom asupri marginile Țerii Ungurești cu foc și cu tot răul. Iar când mai sus zisul craiul Ungariei etc. asupra noastră să va scula sau va ispiti să între vrăjmășeaște în pământul nostru, atunci mai sus zisul domnul Vladislav craiul, toate aceste mai sus zise, cu toată putința și puterea sa să trebuiască și se fie datoriu noao a le face și a ne ajuta, ca un priiatin pururea sau obici[nuit] a face și precum și cea mai dinainte scrisoare de îndetorire a noastră plăcute și întărite avându-le, ca cum acelea din cuvânt în cuvânt prin vârtutea acestii scrisori o primim și o întărim, însă adăogând și puind cum că de cumva cineva dintră noi va îndrăzni vreo mișcare a face și a să pune împotriva noastră, sau va ispiti ceva împrotiva domnului Vladislav craiul, pre unul ca acela împreună cu mai sus zisul domn Vladislav craiul, poftind așea vreamea, voim de tot a-l strica și păn' la fărtariul cel de pe urmă, precum rudeniia și nevătămata iubire și prietenie ne îndetorește acum pre noi și a face pururea ne silește."[44]

În anul 1411 Mircea era la apogeul puterii sale militare și politice și al întinderii teritoriale a țării, ceea ce explică, odată mai mult, spiritul în care era redactat tratatul, ca și interesul Poloniei de a-l avea aliat în acțiunile diplomatice care au dus, în cele din urmă, la înțelegerea de la Lublau.

Acestor cinci acte li se adaugă, în ediția lui Dogiel, diploma din 26 mai 1396, de închinare a lui Vlad, cel care, temporar și numai pentru o parte a teritoriului țării, l-a înlocuit pe Mircea pe tronul de la Argeș.[45]

Şi acest act fusese cunoscut lui Cromer, care, pe temeiul lui, încearcă înscrierea cronologică a evenimentului, prezentându-l drept urmare a înfrângerii lui Sigismund la Nicopole. El semnalează marginal că este vorba despre "Vladus Bessarabie palatinus in fidem et clientelam regis Polonorum venit" (*Vlad, palatinul Basarabiei vine la credință şi vasalitate față de regele Poloniei*). Întrucât pasajul respectiv a fost nu o dată greşit interpretat, îl reproducem aici integral, în contextul respectiv:

> "*Anul 1396. Regele Sigismund al Ungariei înfrânt de turci la Nicopole.* Dar chiar în acel an 1396, Sigismund, regele Ungariei, după ce adunase o mare armată din multe neamuri creştine, a luptat fără succes la Nicopole cu turcii conduşi de Baiazid, fiul lui Amurat, [care,] după ce îi supusese pe turci, greci şi macedoneni, îi atacase pe mysi, adică pe bulgari şi sârbi, despărțindu-i de unguri. Scăpând totuşi, după ce a trecut Dunărea cu o corabie, a fugit la Constantinopol, şi de aici, ceva mai pe urmă, la Rodos şi apoi s-a înapoiat în Dalmația şi Ungaria. Între timp însă, în anul următor, turcii au jefuit cumplit provinciile Ungariei.
>
> Crezând că regele Sigismund pierise, Vlad, Voievodul Basarabiei şi comite al Severinului, a trecut de bună voie, prin act de supunere, în ascultarea şi clientela lui Vladislav, regele, şi a Hedwigăi, regina Poloniei, în calitatea [lor] de moştenitori ai Ungariei. Alții (istorici – *AVD*) afirmă că această luptă nefericită pentru creştini s-a dat în anul precedent [1395]. În acest război au luptat împotriva barbarilor chiar şi unii voluntari polonezi, iar unii dintre ei au căzut luptând cu vitejie."[46]

Vom vedea la locul potrivit ce s-a putut improviza pe baza acestui text.

Pe lângă cele şase documente enumerate mai sus (cinci privindu-l pe Mircea, iar unul pe Vlad), două intrate în circuitul istoriografic încă din secolul al XVI-lea, prin intermediul lui Cromer, celelalte dobândind o mare difuzare începând din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, datorită ediției lui Dogiel şi, apoi – în secolul următor –, marii colecții a lui Fejér, mai există alte cinci mărturii despre relațiile lui Mircea cu Polonia,

descoperite şi puse în circulaţie mai târziu, *după ce principalele construcţii istoriografice clădite pe baza precedentelor îşi făcuseră drum în istoriografia internaţională şi românească:*

1. **Scrisoarea lui Mircea către Wladislaw Jagiello, trimisă din Giurgiu, la 10 august**, dar fără data anului, încât istoricii sunt nevoiţi să facă numai presupuneri (P.P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân*, p. 328 o aşează în anul 1415). A fost descoperită în *"Arhivul principal din Varşovia"* şi editată întâia oară de N. Murzakević în "Zapiski Odesskago Obščestva", IV, **1860**, p. 322-323; apoi de V.A. Uljanickij, în lucrarea sa *Materialy dlja istorii vzaimnych otnošenija Rossii, Pol'ši, Moldavii, Valachii i Turcii*, Moscova, **1887** (unde a publicat, în extrase, şi cele şase acte preluate după Dogiel); a treia oară de Emil Kałužniacki în *Hurmuzaki*, vol. cit., *Apendice II: Documente slavone din Arhivele Imperiale din Moscva.* Procurate de Nicolae Kretzulescu, publicate cu traduceri latine şi note de ~, doc. nr. 653, p. 825-826 (cu o traducere în limba latină); a patra oară – după *Hurmuzaki* – de L. Miletić în *Dako-romănite i tjahnata slavjanska pismenost*, în "Sbornik za narodni umotrvorenija, nauka i knižnina", IX, 1893, p. 298 (şi extras, p. 119-121); a cincea oară – ediţia cea mai bună – de Ivan Ohienko, *Dvi gramoti voevodi valass'kogo Ivana Mirci Velikogo*, în "Byzantino-slavica", III, 1931, p. 419-420 (vezi aprecierile lui Damian P. Bogdan pe marginea acestui studiu, publicate în "Revista Istorică Română", II, 1932, fasc. IV, p. 414-417); ultima oară de Stoica Nicolaescu, *Documente inedite de la Mircea cel Bătrân (1386-1418).* Extras din "Revista Muzeului şi Pinacotecei Municipiului Bucureşti", nr. II, [Bucureşti], Atelierele "Adevărul" S.A., [1936], p. 44-46 (Nicolaescu publicând aici şi fotocopia documentului).[47]

Cercetările par a da dreptate lui A.D. Xenopol şi Ilie Minea, care legau această scrisoare de reînnoirea tratatului cu Polonia în 1411 şi invocau formula de titlu: "domn al multor cetăţi turceşti" (*mnogyin turskim gorodovom gospodim*), valabilă numai în timpul domniei lui Musa Celebi (1410-1413), când sunt din ce în ce mai multe dovezi că – aşa cum a intuit

încă B.P. Hasdeu – Mircea a stăpânit temporar un teritoriu sud-dunărean ce se întindea până în vecinătatea Adrianopolului.[48]

2. **Privilegiul comercial, fără dată, redactat în limba slavonă şi acordat negustorilor lioveni**, descoperit de B.P. Hasdeu "la Archiva municipală de la Leopole, fascicul 517, nr. 8", şi publicat în original şi traducere în "Archiva Istorică a României", tom I, partea I, **1865**. Editorul îl prezintă astfel: "Mircea cel Mare scuteşte de vămi pe neguțitorii poloni şi litvani, afară de uă singură vămuire la descărcare, în Târgovişte, permițându-le uă liberă circulațiune prin toate oraşele, schelele, căile muntoase, încăt chiar acolo unde vămile sunt arendate particularilor, vameşii să se mulțumească d-a aprețui marfa, lăsând suma de plătit pe socoteala domniei" (p. 3). În acest document regele Poloniei şi ducele Lituaniei, Witold, sunt numiți "roditelea i brata gospodstva mi Vladislava kralea" *(părintele şi fratele domniei mele, regele Vladislav)* şi, respectiv, "brata gospodstva mi velikogo knjaza Vitolta" (*fratele domniei mele marele kneaz Vitold*). Documentul nu a mai fost tipărit de atunci în original. O nouă traducere a fost efectuată de autorii volumului *Relațiile internaționale ale României în documente (1368-1900)*, p. 94-95, sub anul 1403, datare avansată de P.P. Panaitescu, invocându-se şi faptul că "la 23 septembrie 1403 Mircea a reînnoit şi tratatul de alianță cu Polonia".

3. **Privilegiul comercial acordat de Mircea I în anul 1409 negustorilor din Liov**, emis în capitala sa, Argeş, şi publicat prima oară în 1878 de Emil Kałužniacki în *Dokumenta moldawskie i multanskie z archiwum miasta Lwowa*, în *Akta grodzkie i ziemskie*, VII, Lwow, 1878, p. 22-23. Originalul în limba latină, cu pecete atârnată, în *Arhivele Municipale din Lwow*. Nu a mai fost republicat decât de P.P. Panaitescu.[49] O traducere în limba română nu există, doar rezumatul cu care îşi însoțeşte monografia P.P. Panaitescu: "Mircea voievod întăreşte negustorilor din Liov şi din toate țările regelui Vladislav şi ale marelui duce Vitold privilegiul de a veni în țara lui cu postăvuri şi alte mărfuri, plătind numai tricesimma la Târgovişte. Ei vor avea voie să exporte din Țara Românească orice fel de mărfuri, afară de argint." Este important de reținut formula de

adresare: "domini regis Polonie ducisque Vytoldi, serenissimorum principum fratrum nostrorum".

4. P.P. Panaitescu însoţeşte reeditarea acestui text cu ediţia unui foarte important document emis de regele Wladislaw la data de 6 februarie 1410, şi publicat de istoricul român pentru prima oară, după originalul din *Biblioteca Czartoryski din Cracovia*, sub următorul rezumat: "**Vladislav Iagello regele Poloniei întăreşte vechile tratate de alianţă cu Mircea voievod, făgăduind că le va ţine în chip nealterat, iar Mircea la rândul său se va obliga să le ţie la fel din partea lui, trimiţând exemplarul său regelui.**"[50] Se vorbeşte de "magnifico domino Myrcze woyewode Bessarabie, amico nostro sincere nobis dilecto".

Avem astfel, trei ani la rând – 1409, 1410, 1411 – dovezile unei apropieri deopotrivă economice şi diplomatice soldate cu reînnoirea solemnă a vechii alianţe, pe aceeaşi bază a deplinei egalităţi şi egalei cinstiri reciproce a partenerilor. Scrisoarea lui Mircea, aproape sigur din aceeaşi categorie de documente, era probabil menită să risipească unele intrigi care urmăreau să împiedice această apropiere dintre regele Poloniei şi cel mai puternic şef de stat din Sud-Estul Europei în acel moment.

5. **Actul din anul 1403** (datat precis de P.P. Panaitescu: 23 septembrie) **prin care sunt reconfirmate şi reînnoite vechile alianţe.** Scris în limba slavonă de un diac rutean, a fost descoperit şi publicat de Uljanickij în **1887** şi reprodus în *Hurmuzaki*[51], cu o traducere în limba latină. Nu există o versiune în limba română.[52] P.P. Panaitescu crede că o dată cu acest act, prin care se reluau bunele raporturi munteano-polone s-a dat şi privilegiul comercial editat de Hasdeu.[53] Procesul diplomatic început cu acest act mai degrabă personal, purtând pecetea mică, se va desăvârşi în 1411 prin actul solemn în care pecetea mare a voievodului figurează în centru, însoţită de cele ale boierilor. Şi în actul din anul 1403 regele este "marele şi multiubitul nostru prieten, regele Vladislav". Nu se precizează acum împotriva cui se îndreaptă alianţa, ceea ce pune un accent deosebit pe formulările exprese din 1411.

O cercetare amănunțită a istoriografiei polone moderne şi contemporane, spre a vedea în ce măsură s-a luat act de această deschidere munteană a politicii externe jagiellone, rămâne de întreprins. Deocamdată semnalăm doar câteva lucrări unde subiectul a impus luarea în considerație a persoanei lui Mircea I şi a evenimentelor de la Dunăre: Josef Skrzypek, *Poludniowo-wschodnia politika Polski od koronacji Jagelly do smierci Jadwigi i bitwy nad Worskla (1386-1399)*, Lwow, 1936; B. Stachon, *Polityka Polski wobec Turcij w XV wieku*, Lwow, 1930; E. Zawalinski, *Polska w Kronikach tureckich XV i XVI wiek*, Stryj, 1938.

ISTORIOGRAFIA IMPERIULUI OTOMAN

Mircea I a fost cel mai redutabil şi mai eficient adversar al expansiunii otomane în Europa timpului său. Dacă victoria de la Rovine a însemnat punctul culminant în confruntarea militară a lui Mircea cu forța armată otomană, momentul de vârf al carierei sale politice pe plan european l-a constituit recunoaşterea chiar de către fiii lui Baiazid – aflați, după 1402, în luptă pentru succesiunea la tronul imperial – a faptului că domnul Țării Româneşti este omul în stare să decidă rivalitatea dintre Mehmed, Suleiman şi Musa (prin deschiderea unui front european dinspre Țara Românească, în favoarea celui din urmă). În acel moment – se poate afirma fără a exagera – domnul Țării Româneşti devenise arbitrul luptelor lăuntrice din Imperiul Otoman şi cel mai puternic şef de stat din răsăritul Europei.

Cei care i-au stabilit locul în ierarhia politico-militară a vremii au fost – şi nu întâmplător – tocmai adversarii săi cei mai mari şi mai puternici. Istoricul clasic Ibn Kemal, scriind în perioada de apogeu a puterii otomane, pe vremea lui Suleiman Magnificul, l-a caracterizat pe Mircea drept "cel mai vestit dintre principii țărilor gheaurilor ce erau în vremea sa", cuvinte ce l-au inspirat pe umanistul german Leunclavius – primul istoric occidental al otomanilor – să-l caracterizeze cu urmă-

toarele cuvinte: "vir inter Christianos fortissimus et acerrimus" – *Principe între creştini cel mai puternic şi cel mai ager*, cum s-a tradus acest *acer*, care înseamnă foarte multe lucruri deodată, pe lângă *ager: pătrunzător, ascuţit, înflăcărat, energic, aprig, îndârjit*[54].

În contrast cu realitatea surprinsă de Ibn Kemal, istoriile europene ale Imperiului Otoman au creat o imagine la antipod: a unui învins, obligat să plătească tribut şi să se închine. Explicaţia se află în cronicile otomane târzii, în raport cu evenimentele narate, folosite ca izvor, unde adevărul istoric neplăcut fusese fără scrupule modificat, iar înfrângerile transformate în victorii. Dar chiar şi sub această formă – a versiunilor deformate sau falsificate –, istoriografia otomană este dovada cea mai evidentă că faptele voievodului român au avut un impact deosebit, astfel încât s-au constituit într-o pregnantă şi reală tradiţie otomană, deoarece, însumate, **textele consacrate lui Mircea de cronicarii imperiului, depăşesc cu mult tot ce s-a scris în alte istoriografii până în epoca modernă.**

Valoarea documentară, dar nu mai puţin semnificativă, a izvoarelor otomane pentru cunoaşterea domniei lui Mircea I este de domeniul evidenţei. Punctul de vedere al adversarului se cere cunoscut în primul rând, desigur, dar fiind avizaţi asupra condiţiei înseşi a istoriografiei otomane, istoriografie *imperială*, născută, în înfăţişarea sub care se cunoaşte astăzi, spre sfârşitul domniei sultanului Murad II (1421-1451)[55] "a cărui domnie strălucită – observa Franz Babinger – înlătură cu desăvârşire urmările înfrângerii de la Angora"[56]. Cei mai vechi reprezentanţi ajunşi până la noi şi-au scris operele în timpul lui Mehmed II, cuceritorul Constantinopolului.[57] Motiv pentru care *optica istoriografiei otomane, prin însăşi natura şi momentul constituirii sale, este subordonată imperativului slăvirii Casei lui Osman, ajunsă la momentul când instituie un imperiu tricontinental ce-şi va instala capitala în gloriosul centru creştin al Europei vremii, Noua Romă a lui Constantin cel Mare*. În perioada următoare, de un secol şi jumătate, această istoriografie se va dezvolta şi va da câteva dintre cele mai mari figuri ale ei sub semnul apogeului acestei noi puteri imperiale, apogeu atins în timpul domniilor succesive ale lui Baiazid II, Selim I şi Suleiman Magnificul.

Mentalitatea istoricilor otomani şi funcția de cronicari oficiali, de Curte, a celor mai mulți dintre ei, le va impune de la sine normele de lucru, norme din care respectarea adevărului istoric, atunci când este defavorabil orgoliului şi intereselor otomane, lipseşte cu desăvârşire. "La figurat – precizează turcologul român Valeriu Veliman – analele otomane, cele redactate începând din a doua jumătate a veacului al XV-lea, sunt – în ceea ce priveşte, să spunem, capitolele consacrate epocii de formare a Imperiului Otoman – asemenea palimpsestelor, căci fiecare autor, anonim sau cunoscut sub un nume sau altul, inspirându-se vizibil din operele înaintaşilor, le «şterge» pentru a le rescrie, de fapt, adăugând noi amănunte ce poartă amprenta nivelului său de cultură, a poziției şi intereselor sale, a realităților politice din vremea sa."[58]

Pe de altă parte, aşa cum observa tot Babinger în studiul citat, dat fiind caracterul incipient al istoriografiei otomane "nu putea fi multă vreme vorba de o înțelegere a situațiilor variabile în timp şi spațiu şi, cu atât mai puțin, de o înțelegere mai adâncă a evenimentelor istorice. *Numai destinul excepțional al stăpânitorului, care se înălța deasupra masei, părea să aibă pentru acest popor o valoare general omenească. Astfel se explică de ce vreme îndelungată, ca de altfel în toate istoriografiile primitive, sărbătorirea, transformarea personalității proeminente a Emirului, constituie viața adevărată a amintirilor istorice din aceste veacuri.*"[59]

Consecința directă este estomparea pe cât cu putință a momentelor când sultanii înşişi sunt puşi în dificultate de evenimente. Şi dacă vom afla accente de sinceritate, recunoaşteri chiar patetice când este vorba de înfrângerea unui paşă ori vizir, nu ne putem aştepta la recunoaşterea înfrângerii sultanilor. Numai atunci când dobândeşte caracterul unei catastrofe cu final imposibil de ocultat, cum s-a întâmplat la Ankara în anul 1402 cu Baiazid, nici un procedeu nu mai poate fi întrebuințat spre a masca adevărul.

Confruntarea româno-otomană din vremea lui Mircea I ocupă un loc important în istoriografia otomană, ca şi momentele următoare, de după

Mircea I. Tocmai de aceea, dacă există astăzi o istoriografie neotomană care ar trebui să posede traduse **integral** principalele cronici otomane din secolele XV-XVII, aceasta este istoriografia românească. Căci numai asemenea traduceri complete permit evaluarea ponderii elementului românesc în ansamblu şi oferă un veritabil instrument de lucru cercetătorilor necunoscători ai limbii izvoarelor.

Ce-i drept, în momentul de faţă istoricul român este mai avantajat decât N. Iorga (autorul unei *Istorii a Imperiului Otoman* alcătuită pe temeiul traducerilor occidentale, în special latineşti, ale surselor otomane), dar ne-am amăgi socotind că una dintre cele mai urgente şi mai vitale nevoi ale istoriografiei româneşti – cunoaşterea izvoarelor otomane – a fost rezolvată prin culegerea de fragmente traduse, publicată sub titlul *Cronici turceşti privind Ţările Române*[60]. Suntem, cu aceste culegeri de extrase, abia la primul pas, care de altfel rezervă surprize dintre cele mai neaşteptate şi nu tocmai plăcute celui obligat să se bazeze pe traducerile respective şi pe probitatea muncii de *excerptare*[61].

Dificultăţile istoriografiei româneşti (care nu a reuşit să aibă până acum nici măcar o singură cronică otomană în limba sa, spre deosebire de versiunile în limbile latină, italiană, franceză, germană, care au în urmă secole, deşi factorul otoman nu a jucat pentru ţările respective rolul deţinut în istoria românilor) sunt sporite de cele ale istoriografiei otomane înseşi, nu cu mult mai înlesnită, dar beneficiind de interesul general pentru propriile izvoare. Totuşi, numeroase scrieri continuă să rămână în manuscris până astăzi, şi nu dintre cele de rangul doi.

În anul 1938 Franz Babinger deplângea lipsa unei ediţii din Mehmed Neşri ("pe care nu-l avem, până acum, în nici o ediţie"), din Idris Bitlisi ("acest izvor de prim rang pentru istoria otomană îşi aşteaptă încă editorul, ceea ce arată cât de tristă este situaţia actuală a valorificării vechilor cronici otomane") şi din Ibn Kemal ("celebrul Kemal Paşa Zade, a cărui cronică se numără printre cele mai importante izvoare ale istoriei otomane din veacul al XVI-lea, cu toate că nu a fost publicată nici măcar în extrase"). Între timp, Neşri a fost editat în Turcia, în 1949, şi de germanul Franz

Taeschner, în două manuscrise facsimilate, din multele ce s-au păstrat (1951, 1955)[62]. În schimb, despre Idris Bitlisi citim chiar şi în anul 1966, în primul volum din *Cronicile turceşti privind Țările Române*: "Nici unul din manuscrise nu a văzut însă lumina tiparului, deşi publicarea lor ar fi prezentat importanță, dat fiind că opera lui Bitlisi tratează cu multe amănunte pătrunderea turcilor osmanlâi în Peninsula Balcanică. Traducerea extraselor alăturate privind istoria Țărilor Române s-a făcut după versiunea turcă incompletă a lui Abdulaba'i Sa'di, folosindu-se un microfilm aflător la Biblioteca Centrală de Stat a Republicii Socialiste România."[63]

Cronica lui Ibn Kemal a fost între timp editată, dar numai în parte, şi nu în ediție critică, în Turcia[64].

Am insistat asupra acestui aspect al problemei, deoarece, vorbind, de exemplu, despre modul cum cronicile otomane înfăţişează confruntarea dintre Mircea I şi Baiazid, avem în vedere nu doar o problemă de istorie românească, ci, mai ales, una de istorie universală, căci este vorba despre **singura mare înfrângere suferită de un sultan otoman direct pe câmpul de luptă din partea unui şef de stat creştin, în toată istoria imperiului semi-milenar**. Şi, totodată, este **cea dintâi înfrângere pe care sultanii din perioada constituirii Imperiului Otoman o suferă personal în Europa**. Părerea lui Edgar Pitcher că Baiazid a fost înfrânt înainte de Ankara "de două ori": în Asia de Kadi Burhannedin şi în Europa de "Mircea al românilor"[65], a fost pusă la îndoială în ultima vreme, considerându-se că Baiazid a evitat confruntarea cu Kadi Burhannedin, deci această înfrângere nu este sigură.[66] Prin urmare, ***şocul produs asupra istoriografiei otomane de obligația de a vorbi despre acest moment unic din istoria Casei Osmane,*** precum şi soluțiile adoptate pentru estomparea realității istorice, în conformitate cu caracterul ei de istoriografie obligată să înfăţişeze numai victorii ale "emirilor păziți de Allah", devin un subiect de importanță generală.

Încă din 1975, pe baza volumului întâi din *Cronici turceşti privind*

Țările Române, Viorica Pervain făcea următoarea observație: "Cronicile turcești încă n-au fost sistematic cercetate și utilizate, dar se poate constata, trecându-le în revistă, cum de la aprecierile modeste și ambigui ale primilor cronicari (Enverî, Orudj) se ajunge la exagerările întâlnite la Sa'adeddin, Kodja Husein și Kara-Celebi-Zade (în *Cronici turcești* I, p. 39, 48-49, 303-304, 441-442, 543)."[67] Aceeași tonalitate o aflăm, un deceniu mai târziu, la Dan Zamfirescu: "Numai cronicile otomane sunt unanime în a striga pe toate vocile «victoria» lui Baiazid și plata tributului, dar și aici se observă o nuanță: Enverî, care este cel mai aproape de evenimente (a scris pe la 1465, la mai puțin de un secol distanță !) vorbește doar de «plocon» («Mircea s-a împăcat și a trimis avuții cu solii») și-l explică nu prin faptul că Mircea a fost înfrânt în luptă, ci păcălit de otomani, care au aruncat morții lor în Argeș și au lăsat pe ai lui Mircea pe câmpul de luptă ! Dimpotrivă, cu cât scriu mai târziu, cu atâta cronicarii otomani devin mai viteji, «victoria» lui Baiazid e mai totală și «darurile» devin tribut !"[68]

Însă nu numai "momentul Rovine" se află consemnat în aceste izvoare, ci, cu totul, patru sunt *momentele* de istorie otomană care au înscrise pe ele numele domnului român:

1. Prima expediție de pradă otomană la nord de Dunăre, condusă de Firuz bei, amintită de cronicari pentru bogatele prăzi aduse, cu omiterea faptului că oștile invadatoare au suferit o înfrângere rămasă în memoria istorică balcanică.

2. Expediția punitivă a lui Mircea, soldată cu distrugerea taberei akîngiilor (nu era în cauză persoana sultanului) și cu o gravă înfrângere a lor.

3. Expediția condusă personal de sultanul Baiazid, în fruntea întregului potențial militar al imperiului, terminată cu o confruntare militară extrem de sângeroasă.

4. Evenimentele legate de amestecul lui Mircea în luptele interne din imperiu, până la restabilirea unității sub Mehmed I, și, inclusiv, în timpul domniei acestuia.

Dar modul cum izvoarele otomane au fost cunoscute, selectate, prelucrate şi chiar contrazise de cei ce au avut acces la ele, a determinat şi imaginea turcologiei europene despre şeful de stat român şi despre evenimentele în care s-a aflat angrenat. În felul acesta turcologii i-au condiționat şi pe cei ce nu puteau avea acces la izvoarele respective decât prin mijlocirea lor.

Întâia istorie a Imperiului Otoman *tipărită*, a cărei influență va dura secole în şir, aparține umanistului german **Johann Löwenklau (1533-1593)**, cunoscut sub numele latinizat, după moda umaniştilor, Leunclavius: *Historia musulmana turcorum de monumentis ipsorum exscriptae libri XVIII,* un impunător volum de aproape o mie de pagini format mare, apărut în anul **1591** la Frankfurt. A fost precedat de versiunea latină a unor cronici otomane sub titlul *Annales Sultanorum Othmanidarum a turcis sua lingua scripti*, Francofurdi, 1588 (retipărită în 1596). În *Annales* numele lui Mircea se află la p. 16, expediția lui "Feris bei", iar la p. 27 sprijinul dat lui Musa. În *Historiae* (numerotată pe coloane) la col. 315, expediția lui Firuz; col. 319-320, confruntarea cu Baiazid; col. 418, relațiile cu Musa Celebi.

La Leunclavius găsim, pentru prima oară, pe Mircea numit şi Marcu: "Mirkies Iflacus, *sive Marcus Valachus*, vir inter Christianos fortissimus et acerrimus". Şi nu poate fi o întâmplare că binecunoscuta caracterizare a lui Leunclavius apare exact în contextul relațiilor cu Musa, adică atunci când se cerea explicată cititorului poziția lui Mircea față de partenerul otoman.[69]

Cea mai importantă sinteză de istorie otomană a secolului al XVII-lea aparține lui **Richard Knolles**, *The General historie of the Turke's from the first beginning of that Nation to the rising of the Othoman Familie with all the notables expeditions of the Christian Princes against them* [...] written by Richard Knolles, sometime fellowe of Lincolne College in Oxford, apărută întâia oară în anul **1603** (două volume *in-folio*) şi reeditată succesiv, a cincea oară în 1638. **Toate pasajele privind pe Mircea I sunt traduse din Leunclavius şi intră astfel într-un nou circuit, pe canalul limbii engleze, fiind preluate**

parțial de Wilkinson (*Tableau historique, géographique et politique de la Moldavie et Valachie...* Traduit de l'anglais par M. de la Roquette, seconde edition, Paris, 1824, p. 15-16) **și, de la el, de M. Kogălniceanu.**

Secolul al XVIII-lea este dominat de **Dimitrie Cantemir**, prin impozanta sa sinteză, al cărei manuscris "de autor" a fost descoperit în 1984 de acad. Virgil Cândea și a fost recent tipărit anastatic prin efortul editorial asumat de domnul Dan Zamfirescu: Dimitrie Cantemir, *Creșterile și descreșterile Imperiului Otoman.* Textul original latin în forma finală revizuită de autor. Facsimil al Manuscrisului lat-124 de la Biblioteca Houghton, Harvard University, Cambridge, Mass., publicat cu o introducere de Virgil Cândea, [Editura] Roza Vânturilor, București, 1999.

Tradusă din latină mai întâi în limba engleză și tipărită în 1734-1735: *History of the Growth and Decay of the Othoman Empire* (retipărit în 1756), a fost retradusă în limbile franceză (1743) și germană (1745) după versiunea engleză. Din păcate, singura traducere în limba română – publicată sub egida Academiei Române în anul 1876 după traducerea germană – este aproape de neutilizat, în special datorită limbii latinizante folosite de Iosif Hodoș[70].

În versiunea originală, latină, de care dispunem acum datorită ediției citate, domnia sultanului Baiazid I apare la paginile 86-96, urmată de capitolele *Interregnum sub Suleiman Czelebi filio Ildirim Bajezid* (p. 96-101) și *Interregnum. Musa Czelebi filii Sultan Bajezid* (p. 101-105). La paragraful al doilea, intitulat *Pugna cum Moldavis*, ne confruntăm cu transferul în timp al expediției sultanului Mehmed II împotriva lui Ștefan cel Mare, pe vremea lui Baiazid I. Aici este descrisă tactica urmată de voievod și se consemnează (înainte de Neculce) legenda despre mama lui Ștefan cel Mare care refuză să-l primească în cetate și-l admonestează, trimițându-l la luptă pentru victorie (se știe că legenda nu are bază reală, deoarece în 1476 mama domnului era decedată). Sunt indicate locul bătăliei – *Razboen* – și numele voievodului – Ștefan.

Paragraful este compus, evident, de Cantemir, pe baza unei tradiții

confuze semnalată pentru prima oară la istoricul polon Stanislaw Orzechowski (vezi mai jos p. 129) şi nu se putea afla în analele otomane pe care le-a tradus în prima parte a lucrării. Eliminat astfel din cuprinsul istoriei cantemiriene şi înlocuit prin Ştefan cel Mare, domnul Țării Româneşti nu mai apare nici în paginile care descriu interregnul fiilor lui Baiazid.

Notele referitoare la aceste trei capitole din partea a doua a cărții nu schimbă situația. Aici, după o amplă prezentare a lui "Stephanus Princeps Moldaviae re et nomine magnus, heros sui seculi strenuissimus, celebratissimum Hungariae Regem Mathiam Corvinum vicit..." etc. (p. 613) şi o mențiune despre victoria asupra polonilor cu legenda codrilor semănați după bătălie, aflăm "Cum Baiezid Ildirim, bis dimicavit, primo proelio, altero post cladem..." etc. unde sunt date amănunte referitoare la... bătălia de la Podul Înalt.

Toate acestea nu-l împiedică însă pe Cantemir să-l readucă pe acelaşi Ştefan la capitolul dedicat sultanul Mehmed al II-lea, când se referă la campania împotriva lui Vlad Țepeş din 1462 (p. 138) şi la expedițiile otomane în Moldova din 1475 şi 1476 (p. 144).

Să se explice oare această curioasă situație din opera cantemiriană prin faptul că, cititor asiduu al cronicarilor Casei lui Osman, principele moldav s-a lăsat influențat de modul de lucru al acestora şi a recurs la procedeele lor spre a spori cu faptele vecinilor de acelaşi neam gloria propriei țări, fie şi comițând incredibile anacronisme ? Mai mult ca sigur !

Secolul XIX cunoaşte apariția a două sinteze devenite clasice. Prima aparține lui **Joseph von Hammer-Purgstall (1774-1856)**, *Geschichte des osmanischen Reiches, grossenteils aus bisher unbenützten Handschriften und Archiven*, tipărită la Pesta, în 10 volume, din 1827 până în 1835, şi imediat tradusă în limba franceză de Hellert: *Histoire de l'Empire Ottoman depuis son origine jusqu'a nos jours*. Traduite de l'allemand par J.J. Hellert, tom. I-XVIII, Paris, Londre, St. Petersburg, 1835-1853. Hammer a dat o nouă ediție germană "îmbunătățită", în 4 volume, apărută tot la Buda, în 1834-1836, la rândul ei tradusă în limba franceză în trei

volume: *Histoire de l'Empire Ottoman depuis son origine jusqu'a nos jours*, traduite de l'allemand sur la deuxième edition par M. Dochez, Paris, 1844. **După Leunclavius, Hammer**, aşa cum vom vedea, **este al doilea turcolog ce decide imaginea internaţională asupra personalităţii şi evenimentelor legate de domnia lui Mircea I.**

A doua sinteză a secolului al XIX-lea, rămasă în umbra lui Hammer şi netradusă într-o altă limbă de circulaţie, se datorează lui **Johann Wilhelm Zinkeisen (1803-1863)**, *Geschichte des osmanischen Reiches in Europa*. Începe să apară din anul 1840 în colecţia "Geschichte der europaeischen Staaten. Herausgegeben von U.H.L. Heeren und F.U. Ukert", la Hamburg, la editorul Friedrich Perthes (ulterior se va muta la Gotha), şi până la moartea autorului în 1863 vor apărea 7 volume, ducând expunerea istoriei otomane până la anul 1812. Despre Mircea se face referire în primul volum, **urmându-se întrutotul Hammer**, ***deci se dă un nou gir şi un nou canal de difuziune pentru tezele acestuia***, **în special data de 1391 la care Mircea ar fi început să plătească tribut** (aspect asupra căruia vom insista pe larg în cuprinsul prezentei lucrări).

Prin Hammer şi Zinkeisen se pune astfel în circulaţie o imagine deformată şi, în parte, chiar în mod deliberat falsificată, imagine pe care, din păcate, sinteza lui **N. Iorga**, *cea mai voluminoasă şi cea mai prestigioasă a secolului nostru, apărută* **între 1908-1913** *în cinci volume la Gotha – în aceeaşi colecţie cu sinteza anterioară, neterminată, a lui Zinkeisen –, nu numai că n-o înlocuieşte cu una mai aproape de realitate, dar o subscrie cu un nume românesc de autoritate*[71].

După N. Iorga, secolul XX nu mai cunoaşte o nouă încercare de a da o sinteză amplă de istorie otomană scrisă de învăţaţi din afara Turciei, în limbi europene de mare circulaţie, până la lucrarea în două volume a lui **Stanford Shaw**, profesor de istorie la Universitatea din California, Los Angeles: *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, vol. I: *Empire of the Gazis: The Rise and Decline of the Ottoman Empire, 1280-1808*, Cambridge University Press, 1976; vol. II: *Reform, Revolution and*

Republic: The Rise of Modern Turkey, 1808-1975, 1977. În această ultimă sinteză amplă de istorie otomană "Mircea cel Mare" (*Mircea the Great*) şi evenimentele legate de numele său apar la p. 21 (participarea la bătălia de la Kosovo), p. 29 (**unde se reafirmă vechea invenție a lui Hammer despre vasalitatea şi tributul din 1391**), p. 28 (ajutorul dat lui Musa), p. 42 (readucerea lui Mircea la vasalitate de către Mehmed I), p. 43 – unde se pune în circulație eroarea că şeikul Bedreddin "found a patron in Wallachia, now ruled by Mircea's son Mihail" *(şi-a găsit un patron în Valahia condusă acum de fiul lui Mircea, Mihail).*

Profesorul american nu are ştiință despre confruntarea de la Rovine şi victoria lui Mircea, nici despre participarea lui la Nicopole, deşi nu uită nici unul din presupusele momente când domnul român ar fi fost transformat în vasal. Probabil spre a-şi întări în felul acesta afirmația că "the strongest independent European state able to resist the advance was, indeed, Hungary" (*cel mai puternic stat independent capabil să reziste la înaintarea [otomană] era, fireşte, Ungaria*)[72].

Între sinteza lui N. Iorga şi cea a profesorului Stanford Shaw se înscriu o serie de lucrări de mai mică întindere, dintre care două au dobândit o notorietate aparte, ultima reuşind să capete în România chiar statut de vedetă. Prima aparține colonelului **Leon Lamouche**, *Histoire de la Turquie*, Paris, 1934 (în cunoscuta "Bibliothèque historique" a editurii Payot)[73], reeditată în anul 1952. A doua este mult citata lucrare a lui Halil Inalcik *The Ottoman Empire. The Classical Age 1300-1600*, New York-Washington, **1973**, o expunere sintetică de 255 pagini în care partea istorică propriu-zisă (nararea evenimentelor) ocupă numai primele 52 pagini. I se acordă lui Mircea în total 4 (patru) rânduri la p. 16, **destul pentru a se afirma două neadevăruri: că a fost învins la Rovine şi că a fost redus la condiția de vasal**[74].

Cu desăvârşire ignorat este Mircea I şi momentele din istoria Imperiului Otoman ce s-au legat de numele său în cartea de popularizare a lui

Richard Peters ("un american de origine germană care a petrecut zece ani din viața sa în Turcia lui Kemal"), intitulată *The Story of the Turks. From Empire to Democracy*, New York, **1959**. Doi ani mai târziu a văzut lumina tiparului și o versiune în limba germană: *Die Geschichte der Türken*, Stuttgart-Berlin-Köln-Mainz, W. Kohlhammer, 1961, care a avut și o nouă ediție "verbesserte" în 1966, an în care la Paris, în editura Payot, se edita versiunea franceză a acestei lucrări: *Histoire des Turcs. De l'empire à la démocratie*, tradusă din limba germană de Lucien Piau, din a cărui prefață am citat caracterizarea de mai sus pe care o face autorului. Nivelul scăzut al acestui demers, care s-a bucurat de o difuzare aparte, se explică de la sine dacă vom avea în vedere precizarea pe care autorul o face cu o sinceritate dezarmantă: "selon Hammer, a l'exposé duquel nous nous en tenons pour l'essentiel" (p. 39).

Tot **în anul 1966** a apărut în fosta R.D. Germană ampla cercetare dedicată începuturilor Imperiului Otoman, elaborată de **Ernst Werner**, *Die Geburt einer Grossmacht (1300-1481). Ein Beitrag zur Genesis des türkischen Feudalismus*, Berlin, Akademie-Verlag, unde Mircea I este menționat prima oară (p. 163) în legătură cu bătălia de la Rovine, a doua (p. 183) în legătură cu luptele pentru putere dintre fiii lui Baiazid, și a treia oară (p. 205) în legătură cu șeicul Bedreddin. Autorul descrie situația în care s-a aflat Mircea în raport cu ofensiva militară în următorii termeni:

> "Nimeni n-a putut în Balcani să se împotrivească uraganului. Însuși (*selbst*) domnul Țării Românești, Mircea cel Bătrân (1386-1418) care i se împotrivește sultanului cu succes în 1394 la Rovine și în 1395 la Turnu Măgurele, deoarece a evitat o bătălie decisivă și s-a retras în pădurile de nepătruns, a socotit că este mai înțelept să se pună bine cu Baiazid și să-i plătească tribut, și, prin aceasta, și-a cumpărat pacea" (*hielt es für klüger, sich mit Bayazid gut zu stellen und ihm Tribut zu zahlen, damit er sich den Frieden erkaufte*).[75]

Două cărți se ocupă în mod special de confruntarea dintre Europa și Imperiul Otoman: **Dorothy M. Vaughan**, *Europe and the Turk. A Pattern*

of Alliances, 1350-1700, Liverpool, **1954** (asupra căreia vom reveni)[76] şi **Paul Coles**, *The Ottoman Impact on Europe*, Londra, **1968**, care ignoră total partea românilor în acest "impact". Observăm însă că prima se simte obligată să citeze şi să-i dea chipul unui singur român: Iancu de Hunedoara.

Ar fi totuşi nedrept să pretindem istoricilor străini o idee corespunzătoare caracterizărilor lui Ibn Kemal şi Leunclavius despre ceea ce a reprezentat Mircea I în destinele Imperiului Otoman în formare, câtă vreme nu o găsim în sintezele celor ce scriu în româneşte urmând clişee mult uzitate.

Aurel Decei (1905-1976) – cel mai important turcolog român după Dimitrie Cantemir, şi indiscutabil unul dintre foarte puţinii conaţionali ce au repı ezentat pe plan internaţional această disciplină (alături de profesorul Nicoară Beldiceanu) – nu a putut depăşi, în a sa *Istoria Imperiului Otoman până la 1656* (singura lucrare de acest gen aparţinând unui *specialist român* şi *scrisă în limba română*, publicată postum, în 1978, de Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică), pachetul de erori moştenit de la predecesori. Şi pentru el "românii au putut avea 10.000 de combatanţi", iar "rezistenţa românilor a fost înverşunată, însă **au fost copleşiţi de prepotenţa otomană, la 10 octombrie 1394** [...] Mircea trece munţii, la Braşov, unde semnează la 7 martie 1395 un document, prin care se obligă faţă de regele Sigismund de Luxemburg, să-l ajute personal, dacă regele va acţiona personal şi cu trupele sale în lupta împotriva turcilor [...] **în locul lui Mircea, sultanul turc l-a pus domn pe Vlad, căruia istoriografia noastră se complace să-i zică «uzurpatorul».**" (p. 63).

Dacă pentru confruntarea dintre Baiazid şi Mircea, prezentată cum s-a văzut, turcologul român s-a mulţumit cu o pagină, în schimb campaniei "**din 1417**" întreprinsă de Mehmed I împotriva Ţării Româneşti i se consacră dublu, cu largi incursiuni în cronicile otomane, fiindcă – recunoaşte însuşi istoricul nostru – "alte izvoare documentare, în afară de cronicile turceşti, nu există asupra acestor fapte însemnate în legătură cu istoria noastră". Şi conchide:

> "O bătălie între oastea Ţării Româneşti şi oastea turcească nu s-a dat. Mircea cel Bătrân, înaintat în vârstă, şi fără nici un ajutor din nici o parte, s-a retras din calea acângiilor, care au pustiit ţara, apoi – în împrejurări necunoscute – s-a hotărît să se închine turcilor." (p. 81)

Cât de eronate sunt aceste aserţiuni vom vedea pe parcursul lucrării de faţă. Dar rămâne totuşi meritul indiscutabill al lui Aurel Decei în identificarea corectă a localităţii Karînovasî prin actualul Karnobat, situat la sud de Balcani, şi evidenţierea importanţei întreprinderii militare româneşti prin care Mircea a obţinut acolo una din victoriile cu larg răsunet în cronistica otomană, îndeobşte zgârcită cu astfel de consemnări.

În anul în care Aurel Decei îşi încheia existenţa pământească, apărea la Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică *Istoria turcilor* de **Mustafa Ali Mehmed**, singura istorie *completă* a poporului turc existentă în limba română şi scrisă de un turcolog, dar şi aceea în care se face un important pas înainte în cunoaşterea şi evaluarea "expediţiei sultanului Baiazid I în Ţara Românească" p. (125-127). Pe baza cronicii lui Ibn Kemal, pentru prima oară adusă în discuţie în câmpul istoriografic românesc în originalul consultat în Biblioteca Moscheei Nuruosmaniye din Istanbul, Mustafa Ali Mehmed, deşi afirmă că nu vrea "să schimbe cronologia acestei expediţii" o aşează pe temeiul izvoarelor *otomane* în **primăvară** şi nu în toamnă, chiar dacă nu se pronunţă categoric în privinţa anului. Totodată, el arată că din izvorul otoman nu reiese o victorie otomană, ci mai degrabă un eşec, cum lasă să se înţeleagă precizarea că sultanul intenţiona să repete campania. În aceste condiţii, evident, nu rămânea loc nici pentru Vlad "Uzurpatorul" şi nici pentru expediţiile restauratoare ale regelui Ungariei.

Şi pentru Mustafa Ali Mehmed expediţia lui Mehmed I în 1417 este o realitate care s-ar fi încheiat cu anexarea Dobrogei. Dar istoricul nu se hazardează în afirmarea *închinării* lui Mircea.

În sinteza lui Mustafa Ali Mehmed se află, neîndoielnic, **punctul cel mai înaintat şi cel mai aproape de adevăr la care se ajunsese în istoriografia română până** la saltul realizat în preajma anului 1986.

Din păcate, turcologul a suferit o reşută istoriografică prin articolul *Aspecte ale demersului politic al domnitorului Mircea cel Mare în sud-estul Europei*, apărut în *Cercetări de istorie şi civilizaţie sud-est europeană*, III (1986), Bucureşti, 1987, p. 87-98, unde paşii înainte făcuţi în sinteză sunt estompaţi din cauze astăzi greu de precizat.

O mai veche carte în limba română intitulată *Din istoria unui imperiu (turcii otomani),* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1963, semnată de Florica Lorinţ are doar meritul întâietăţii cronologice faţă de tratatul lui Mustafa Ali Mehmed, şi nu cuprinde nimic ce ar putea interesa problemele lucrării de faţă. La fel cum mult prea facila întreprindere a lui Mehmet Ali Ekrem, *Civilizaţia turcă*, Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1981, nu are nimic în comun cu istoriografia.

Am lăsat intenţionat la urmă cea mai însemnată lucrare pe care, după sinteza lui N. Iorga, a produs-o până acum turcologia internaţională a secolului nostru: *An Historical Geography of the Ottoman Empire from Earliest Times to the End of the Sixteenth Century*, with detailed maps to illustrate the expansion of the Sultane, Leiden, E.J. Brill, 1972, Netherlands de **Donald E. Pitcher**. Terminat de autor încă din anul **1950**, acest volum unic, ce înfăţişează prin texte explicative alcătuite pe baza unei bibliografii aproape exhaustive progresul expansiunii otomane, ilustrat apoi concret cu 36 hărţi color de o valoare documentară deosebită, a văzut lumina tiparului abia după moartea autorului, prin grija soţiei sale Erika Pitcher.

Cel de-al treilea capitol al acestei lucrări se intitulează *The Conquests of Murad I and Bayezid I (1362-1402)*, şi conţine în partea a doua, *Bayezid's european campaigns*, următorul text:

> "În ciuda dificultăţilor de cronologie, campaniile lui Murad sunt destul de logice spre a se putea desprinde din ele o noimă istorică şi cronologică limpede. Pentru domnia lui Baiazid I, pe de altă parte, este practic imposibil să se obţină ceva în stare să semene a cronologie raţională. Aceasta din cauză că acum trebuie să ne mulţumim nu numai

cu relatările contradictorii ale cronicilor, dar şi cu natura incoerentă şi aiurită (zăpăcită, descreierată) a mişcărilor sultanului. Baiazid împarte cu marele său inamic, Timur, o aproape totală incapacitate de a-şi organiza cuceririle: amândoi se năpustesc de la un capăt la altul al întinselor lor imperii, îngrozindu-şi adversarii cu fulgerătoarele lor campanii, dar nereuşind să se asigure că răscoala nu va izbucni din nou, imediat ce cuceritorul a plecat. Astfel încât istoricul găseşte că este aproape imposibil să aleagă între datele rivale ale campaniilor sultanului contra grecilor, sau să decidă când şi cât de des a pătruns în Valahia şi Karaman. *Este totuşi limpede că, în ciuda reputaţiei sale printre contemporani, Baiazid nu a fost în nici un caz conducătorul veşnic învingător pe care turcii puteau să-l spere de la urmaşul lui Murad, Orhan şi Osman. Chiar înainte de ziua fatală de la Ankara, el a fost bătut pe câmpul de luptă măcar de doi adversari: Mircea al Valahiei şi Bürhanüddin din Sivas.*"[77]

Definind, cu intuiţie şi realism, condiţia în care s-a aflat Baiazid prin dublul front căruia a fost obligat să-i facă faţă pe parcursul întregii sale domnii – şi căruia i-a căzut în cele din urmă victimă –, frontul asiatic şi cel european, şi intuind că legătura şi coordonarea dintre aceste două teatre de operaţii militare aveau în Mircea strategul principal – şi, ca urmare, pe "regizorul" dramei lui Baiazid –, E. Pitcher se vede obligat de sursele de informaţie folosite, eronate, să frângă brusc avântul demersului său, osândindu-se involuntar la eroare, atunci când trebuie să analizeze concret evenimentele în paragraful *6. Wallachia (Eflâk)*. Dar chiar şi atunci opţiunile sale sunt superioare tuturor celorlalte reconstituiri istoriografice:

"În ceea ce priveşte primul atac turcesc asupra Valahiei, ne aflăm în faţa celei mai înspăimântătoare confuzii, nu numai cronologice, dar şi factologice. Întrebările: Cine ? Când ? şi Unde ? sunt la fel de irezolvabile. *Punctul de plecare* este ascensiunea la putere în Valahia a puternicului voievod Mircea cel Mare (1386-1418). Prilejurile de dispută au fost: **a**. posesiunile sale în nordul Dobrogei şi puternica cetate a Silistrei pe malul sudic al Dunării, şi **b**. intrigile sale diplomatice

cu inamicii lui Baiazid, îndeosebi Isfendiar – Ogülari din Kastamonu şi Sinop: uşurința comunicării pe mare între Sinop şi gurile Dunării însemna că oricare din aceste puteri ar fi putut să deschidă un al doilea front dacă cealaltă era atacată. *Punctul de sosire* se află în reducerea Valahiei la un statut de tributară (temporar) cândva înainte de 1396. Între acestea două avem:

I. *Din surse creştine*: o invazie turcească a Valahiei imediat după Kosovo, **capturarea lui Mircea şi eliberarea lui numai pe baza promisiunii de supunere şi tribut**, apoi o invazie de către Baiazid, în 1394, şi o bătălie la Rovine pe 10 octombrie, în timpul căreia vasalii turci Marko Kralevici şi Constantin din Küstendil au fost amândoi omorîți. O a doua sursă plasează moartea lui Constantin la 17 mai 1395, dar fără să se refere la o bătălie.

II. *Din surse turceşti*: Orudj (circa 1460) se referă la un raid turcesc îndreptat de Firuz bei din Vidin în Valahia în 1389, urmat în 1390 de Baiazid, care ia mai întâi Nicopole şi Silistra, apoi dă o bătălie cu Mircea la Ogras; aceasta este pe de-a-ntregul o înfrângere pentru turci, dar după retragerea lui Baiazid, Mircea trimite tribut. *S'addeddin* plasează invazia în 1391 şi înregistrează o victorie pentru Baiazid, care îl reduce pe Mircea la o mare strâmtoare şi vasalitate completă. Neşri dă două campanii, a doua fiind cauzată de atacul lui Mircea asupra localității Karinova în Bulgaria, în timp ce sultanul este angajat în supunerea Kastamonului.

Reconstrucția lui Babinger (vezi nr. 76 pentru detalii asupra tuturor surselor) [=*Beiträge zur Frühgeschichte der Türkenherrschaft in Rumelien (14.-15. Jahrhundert)* citat şi analizat şi de noi mai jos – *AVD*] se bazează pe presupunerea că **a**. Orudj şi Neşri sunt corecți în situarea campaniei valahe imediat după atacul asupra Kastamonului şi **b**. acest atac a fost ultimul din primăvara 1393. El plasează astfel Ogras în toamna lui 1393 şi echivalează Ogras cu Curtea de Argeş. Această soluție are multă îndreptățire. Nu este loc pentru o campanie valahă în 1391 şi, cu toate că poate fi situată în toamna lui 1394, acest fapt ar ignora conexiunea probabilă cu Kastamonu. Nu poate fi vorba despre vreo victorie turcească fulgerătoare (Orudj este cel mai timpuriu şi, probabil, cel mai sigur ghid în această problemă).

Mai departe, **povestea capturării lui Mircea este nefundamentată de nici o probă cu greutate**, şi Rovine nu poate fi găsită nicăieri în România ! Este straniu că istoricul român al turcilor, Iorga, continuă să facă aluzie la această bătălie, dar manuscrisul lui Orudj era nedescoperit în tinereţea sa, când a scris marea sa istorie a otomanilor (nr. 3). Unele dintre cele mai recente autorităţi în materie (vezi numerele 88 şi 89 [– G.Sp. Radojičić, *La chronologie de la bataille de Rovine*, şi Loenertz, *Pour l'histoire du Péloponèse au XIVe siècle – AVD*] susţin teoria unei bătălii la 17.05.1395, dar încă o dată, aceasta înseamnă să renunţi la conexiunea cu Kastamonu. Aici, în aşteptarea cercetării experte ulte rioare, noi trebuie să părăsim problema."[78]

Este de remarcat aici faptul, destul de curios, că Pitcher nu observa tocmai "**conexiunea cu Kastamonu**" la Neşri, deşi îl transcrie !

În capitolul IV: *The Recovery after Ankara (1402-51)*, se referă din nou la Mircea în paragraful 7. *Wallachia*:

"În 1402 şi 1451 Valahia a fost tributară sultanului. În intervalul dintre aceste date s-a bucurat de perioade de independenţă, dar era de obicei vasală fie Regatului Ungar (1428, 1444, 1446), fie otomanilor (1413, 1416, 1417, 1423, 1432, 1438, 1448).

Mircea cel Mare (1386-1418) a scuturat orice dependenţă externă în timpul războiului civil, dar sprijinul acordat lui Musa a cauzat răzbunarea lui Mehmed, care a pretins tribut în primul an al domniei sale în Europa. Mircea, după aceea, a susţinut pe «falsul» Mustafa, ceea ce a pricinuit două invazii otomane în ţara sa (1416 şi 1417), şi Mehmed a ocupat Giurgiul (Yergögü), o importantă fortăreaţă la nordul Dunării care controla drumul de-a curmezişul câmpiei centrale. În completare, el a fortificat Isakçi, lângă gurile Dunării, ceea ce a făcut să se vadă limpede că de aici înainte Dobrogea se afla în cuprinsul posesiunilor otomane, cu toate că rămâne deschisă întrebarea dacă a fost turcească mai devreme (această ocupare a Dobrogei reiese în parte din necesitatea de a pune capăt experimentului social al lui Bedreddin în ţinutul Deli-Orman).

Când Mircea a murit, rivalităţile dintre slabii săi succesori au dus la continui intervenţii din partea celor două puteri protectoare."[79]

Contrastul dintre realitatea istorică şi imaginea pe care turcologia internaţională şi românească ne-a oferit-o până acum despre Mircea I şi locul său în evoluţia evenimentelor timpului se explică nu numai prin reaua credinţă şi antipatia lui Hammer, sau prin necunoaşterea directă de către N. Iorga a surselor otomane (limitat doar la folosirea traducerilor în limbile europene), ci **mai ales prin faptul că înseşi aceste surse au rămas inedite chiar şi pentru aceia care le-ar fi putut înţelege şi pune la îndemâna cercetătorilor prin pagini capabile să elimine acest contrast.**

A fost suficient ca unul singur dintre ei, Mustafa Ali Mehmed, să se oprească asupra unui izvor fundamental, dar necitat şi nefolosit în original de nimeni de la Leunclavius încoace, pentru a înlesni producerea unei veritabile mutaţii în întreaga evoluţie a problemei şi a deschide drumul celei mai importante contribuţii aduse de turcologi până în prezent. Ea aparţine regretatului **Valeriu Veliman (1948-1999)**, în care turcologia românească a pierdut prematur un exponent de statură internaţională, şi va fi pe larg prezentată şi analizată în capitolele ce urmează.

ISTORIOGRAFIA UNGARIEI

După istoriografia umanistă din secolul al XV-lea, reprezentată de Thurócz şi Bonfinius – de care ne vom ocupa extrem de amănunţit pe parcursul prezentei lucrări –, istoriografie în care ecourile realităţilor româneşti sunt confuze şi deformate, un mare pas înainte în direcţia cunoaşterii lor ştiinţifice se înregistrează prin preotul iezuit şi istoricul iluminist **Georgius (Gyorgy) Pray (1723-1801)**, autorul primei mari sinteze de istorie a patriei sale, în cinci volume, apărută din 1763 până în 1770 şi cuprinzând intervalul dintre anii 997-1564. În "partea a doua" din *Annales Regum Hungariae ab anno Christi CMXCVII ad annum MDLXIV deducti ac maximam partem ex scriptoribus coaevis, diplomatibus, tabulis publicis, et id genus litterariis instrumentis congesti.*

Opera et studio Georgii Pray, S.J. sacerdotis. Pars II. Complectens res gestas a Carolo I Roberto ad Wladislaum I, Vindobonae, 1764, la p. 190-191 se vorbeşte despre Mircea.[80]

Pray a dat o nouă formă – în bună parte refăcută ca text – sintezei sale, de data aceasta în trei volume de format în opt (faţă de monumentalele *in-folio* ale primei ediţii), dar cu o literă ce a permis cuprinderea materiei. Titlul este *Historia Regum Hungariae cum notitiis praeviis ad cognoscendum veterum regni statum pertinentibus, Opera et Studio [...] et in tres partes divisa*, Budae, 1801. Domnia lui Sigismund este tratată în volumul II, iar despre Mircea I (*Myrchen Transalpinus Vajvoda*) se vorbeşte în p. 162, 165-167, unde **este schiţată pentru prima oară şi teoria "restaurării" sale pe tron cu ajutor ungar**:

> "[Sigismund adună trupe] pe care socotea că le poate întoarce mai uşor împotriva lui Baiazid, **care trecând în acest timp cu armele în Valahia şi ocupând Nicopolul Mic, îl lipsise pe voievodul Mircea aproape de orice stăpânire**. Pentru că era de temut ca nu cumva, dacă turcii şi-ar stabili o aşezare puternică pe ambele ţărmuri ale Dunării, aceasta să devină cu timpul pentru Ungaria o cauză de necazuri, strângând, de aceea, ostaşi cât era necesar, pătrunse la sfârşitul iernii în Transilvania. **Mircea veni să-l vadă pe el, care întârzie câtva timp la Braşov, şi, făgăduindu-i din nou supunere şi depunându-i jurământul, s-a angajat pe sine şi pe boierii săi ca ori de câte ori regele va porni cu război împotriva turcilor şi aliaţilor lor, fie în persoană, fie printr-un delegat, tot de atâtea ori el însuşi în persoană sau reprezentantul lui îi va veni într-ajutor cu toate forţele şi va îngădui cu bună credinţă ca regele să aibă trecere asigurată prin Valahia**, şi aici, atât cât situaţia o va cere, să rămână în siguranţă cu ai săi, iar cetăţile şi întăriturile să le poată ocupa pentru sine în ţara duşmană. Iar dacă va voi să se înapoieze cu armata, voievodul însuşi să fie obligat să-şi licenţieze armata nemaireţinând decât pe aceia care ar fi suficienţi pentru a opri pe duşman la frontieră. De asemenea, dacă regele ar avea de a face cu turcii de cealaltă parte a Dunării, într-o regiune opusă Valahiei, s-a hotărît şi s-a adăugat ca din nevoia de a purta războiul, fie aici, fie de cealaltă parte a Dunării, să

ofere trupelor regale alimente plătite la preț corespunzător. ***Acestea întărite cu aprobare mutuală, regele, pătrunzând în Valahia, Baiazid înspăimântat de venirea lui s-a grăbit să se retragă pe celălalt țărm al Dunării și, după ce cetatea Nicopole a fost luată cu asalt, i-a lipsit pe turci de întreaga această stăpânire.*** *După ce a recuperat Valahia și a* ***restituit-o voievodului****, a venit un sol din Ungaria care l-a înștiințat că între timp soția i-a murit.* Moartea neașteptată ar fi putut aduce o primejdie însemnată domniei, dacă Ioan, arhiepiscopul de Strigoniu, hotărînd ceea ce cerea împrejurarea, n-ar fi vegheat."[81]

Dar adevărata și însemnata contribuție a învățatului iluminist maghiar la istoria lui Mircea I trebuie căutată în lucrarea *Dissertationes historico-criticae in anales veteres hunorum, avarum et hungarorum*, Vindobonae, 1775, mult folosită și citată, deoarece ***pune în circulație pentru prima oară după originalele din arhive, câteva documente esențiale***:

1. diploma pentru nobilii de Kanisza din 17 februarie 1401, în care Sigismund relatează campania din Moldova și cea din Țara Românească încheiată cu lupta de la Posada;
2. diploma pentru Nicolae și Ioan de Gara din 12 iulie 1408, fragmentul în care se relatează eliberarea Nicopolului Mic și restituirea sa către Mircea, apoi confruntarea din munți, la Posada, unde românii apar conduși de Mircea;[82]
3. tratatul de alianță încheiat de Mircea I și Sigismund de Luxemburg la Brașov în 7 martie 1395, rezumat amplu în *Historia Regum Hungariae*.

Putem considera că prin aceste texte – pe care le vom analiza amănunțit pe parcursul prezentei lucrări – a avut loc înnoirea fundamentală a cunoștințelor despre relațiile dintre Sigismund și Mircea, realizându-se pe tărâm istoriografic un important pas înainte în raport cu ceea ce se știuse până atunci de la Thurócz. Totodată, Pray reproduce aici, după

Dogiel, şi tratatul de alianţă al lui Mircea cu regele Poloniei, Wladislaw Jagiello.[83]

Alături de Pray, al doilea mare istoric iluminist maghiar este **Istvan Katona (1732-1811)**, şi el un cleric, aşa cum au fost, la noi, Samuil Micu, Şincai şi Maior, autorul vastei *Historia critica Regum Hungariae stirpis mixtae. Ex fide domesticorum et externorum scriptorum concinnata a Stephano Katona, A.A. L.L. et philosoph. doctore, presbytere Strigoniensi*, în 42 de volume, apărute la Buda între anii 1779 şi 1817. "Tomulus IV, ordine XI" (Buda, 1790) cuprinde anii 1382-1410, iar "tomulus V, ordine XII" (Buda, 1790) perioada 1410-1439. Ca şi Pray, Katona va fi binecunoscut şi larg folosit de Gheorghe Şincai (pentru a cărui *Hronică* pare a fi servit ca unul din modele). Katona se ocupă de expediţia din 1395 şi reproduce integral (după Pray) tratatul de la Braşov şi diploma pentru Ioan şi Nicolae de Gara, fără a veni însă cu date sau idei noi (p. 370-384). Pe lângă această mare sinteză, Istvan Katona a mai publicat şi o variantă foarte mult prescurtată, sub titlul *Epitome chronologica rerum Hungaricarum, Transilvanicarum et Illyricarum, concinnata a Stephano Katona*, în trei volume, apărute la Buda între anii 1796-1798. În partea a II-a, Buda, 1796, se află, în cadrul prezentării domniei regelui Sigismund de Luxemburg (p. 161-274), referirile la Mircea I (p. 178-181).

În **1778** s-a tipărit la Buda prima publicaţie de documente, a lui **C. Wagner**, intitulată *Collectanea genealogico-historica illustrium Hungariae familiarum*, în care era inclus şi tratatul de la Braşov din 7 martie 1395. Acest izvor va fi cunoscut şi citat de acum înainte fie după Pray, fie după Wagner. Dar abia în secolul următor şi în secolul nostru vor fi alcătuite marile colecţii de documente şi regeste ale imensei cantităţi de documente rămase din epoca lui Sigismund de Luxemburg, constituind surse importante pentru studiul evenimentelor de la Dunăre şi al relaţiilor dintre Mircea I şi Sigismund de Luxemburg, precum **G. Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis***, Budae, **1829-1844**, în 43 de volume – dintre care actele lui Sigismund privind relaţiile cu Mircea sunt publicate în volumele III/1-2, IV/1-2, V/3, VI/2, VII/3, VIII/3 ,

IX/2-5, X/1-8, XI – și în cele trei volume ale lui **Mályusz Elemér**, ***Zsigmondkori oklevéltár***, vol. I-II/1-2, Budapesta, **1951-1958** (acesta cuprinzând informații despre mai bine de 20.000 de documente emise *de* sau adresate *lui* Sigismund de Luxemburg în perioada 1387-1410).

Tot în anul **1778** apare la Leipzig primul din cele patru tomuri ale sintezei în care istoriografia de azi va identifica "prima înfățișare a istoriei ungare în sensul noilor scopuri și metode ale Epocii Luminilor"[84] (volumul al doilea va vedea lumina tiparului doi ani mai târziu – 1780). Autorul său, **Ludwig Albrecht Gebhardi (1735-1802)**, și-a conceput sinteza, după cum o spune însuși titlul ei, ca pe o *Geschichte des Reichs Hungarn und der damit verbundenen Staaten* (Istoria Regatului Ungar și a statelor în legătură cu el), împărțind-o în patru părți, fiecare parte constituind un volum de aproape 700 pagini, și, toate la un loc, alcătuind "volumul al XV-lea" dintr-o vastă *Allgemeine Weltgeschichte*.[85]

Dacă primele două "părți" tratau exclusiv istoria Ungariei, volumul al treilea ("partea a treia") este dedicat în întregime Transilvaniei, iar volumul al patrulea ("partea a patra") Țării Românești, Moldovei și Bulgariei, trecute deci, ca și Transilvania, printre acele "verbundenen Staaten" – formulă care-i va permite mai târziu și lui Engel să introducă cu adevărat în circuitul istoriografic internațional istoria românilor, bulgarilor și sârbilor, atrăgând, totodată, interesul editorilor occidentali spre acest spațiu prea puțin cunoscut lumii lor. Este de reținut aici că pentru Gebhardi, Transilvania își avea istoria sa distinctă, motiv pentru care o tratează într-un volum aparte, după cum trebuie observat că expunând, în volumul al patrulea, istoria Moldovei și Munteniei – chiar dacă împreună cu cea a Bulgariei –, *Gebhardi a reușit să elaboreze prima sinteză de istorie a Țărilor Române sincronă istoriografiei internaționale a timpului său*, fapt ce-i conferă subiectului un loc distinct în cadrul acesteia.

Cum era și firesc, în cele două tomuri dedicate istoriei Regatului Ungariei, Gebhardi nu s-a putut opri la evenimentele de istorie românească decât în măsura în care ele se interferau pregnant cu istoria

statului respectiv. **Dar este semnificativ că cel ce ne va da *întâia sinteză istorică asupra domniei şi personalităţii lui Mircea I*, în volumul patru al lucrării sale,** găseşte necesar să se refere aici la evenimentele legate de personalitatea domnului Ţării Româneşti în mai multe rânduri, cu pasaje destul de întinse.[86]

Deşi pentru cei mai mulţi istorici români Gebhardi este astăzi un nume care nu mai spune nimic, el a avut pentru istoriografia românească din prima jumătate a secolului al XIX-lea o influenţă copleşitoare, fiind, alături de Engel, un adevărat modelator al acesteia, multe din punctele sale de vedere contaminând de o manieră mimetică absolută lucrări de referinţă ale acelui răstimp. Motiv pentru care traducerea integrală – acum pentru întâia oară – a capitolului dedicat domniei lui Mircea I este pe cât de necesară, pe atât de lămuritoare **pentru identificarea sursei "uitate" a unora dintre "controversele" de astăzi** existente în economia subiectului.

Cititorul are totodată posibilitatea să urmărească "în direct" efortul primului istoric apusean care încearcă să pună o anumită ordine şi coerenţă în materialul documentar ce se acumulase până la acea dată. Apare evident că Gebhardi are cunoştinţă de tot ce se publicase până la el, şi – atragem atenţia – multe dintre izvoarele pe care încearcă să le asambleze într-o primă construcţie unitară vor fi utilizate şi în cursul lucrării de faţă, putându-se astfel urmări, comparativ, modul în care progresul cercetării, şi mai ales al posibilităţii de aproximare a realităţii istorice va determina integrarea lor într-o altă arhitectură. Căci progresul în istorio-grafie nu se realizează doar prin schimbarea unghiurilor şi manierelor de abordare a trecutului, ci, mai ales, prin capacitatea şi inteligenţa istoricului de a utiliza şi interpreta materialul documentar existent. De aceea, fiecare nou-venit are întotdeauna de câştigat din parcurgerea întregului drum istoriografic străbătut de înaintaşii săi, chiar şi atunci când acest drum se dovedeşte rătăcit sau încărcat de eroare.

Din acestă perspectivă, astăzi nu mai este de reţinut **nimic** din toată construcţia istoricului german de acum două secole (pertinente rămân

însă observaţiile sale cu privire la statutul românilor în raporturile cu Imperiul Otoman, pe care am ţinut tocmai de aceea să le scoatem în evidenţă), deşi meritul său rămâne întreg în privinţa faptului că a fost cel dintâi care a prezentat personalitatea şi domnia lui Mircea I nu ca o "incidenţă" în discursul istoric privind istoria altei ţări, sau altui şef de stat, ci pentru el însuşi, ca parte dintr-o **primă istorie a românilor** aşa cum la data aceea românii înşişi nu o aveau, căci în momentul apariţiei istoriei lui Gebhardi – 1778 – Samuil Micu avea abia 33 de ani, Gheorghe Şincai 24, iar Sulzer şi Filstich – cunoscuţi, citaţi şi folosiţi de Gebhardi – nu trecuseră de etapa traducerii cronicilor şi a unei descrieri de "călător". Efortul de documentare şi de orânduire a materiei investit de istoricul german în cartea sa a fost neîndoielnic de mare importanţă pentru opera lui Engel şi a marilor istorici ardeleni. De aceea el merită să fie receptat şi apreciat ca atare. Cândva, întreaga lui operă va trebui să fie tradusă în româneşte. Deocamdată facem un început prin textul de faţă:

> Voievodul Vladislav [Vlaicu] şi-a pierdut ţara în favoarea unui anumit Radu cel bătrân, care a lăsat-o, după ce a murit, fiului său, Radu cel tânăr[a]. Pe acesta l-a alungat Mircea sau Marcu, fratele unui anume Dan, şi vărul despotului sârb Lazăr. Înrudirea cu acesta din urmă l-a implicat în războiul cu sultanul Murat, care în anul 1388 i-a smuls ţinutul pe care-l ocupa în Bulgaria[b] şi a dat lupta de la Câmpia Mierlei, în care Lazăr şi el [Murat] şi-au pierdut viaţa.

---

[a] *Filstich* l.c. 19. În lista voievozilor valahi, în lucrarea *Diss.* p. 140, a domnului Pray, care a fost secretarul prinţului Constantin Scarlat, sunt indicaţi în locul lui Radu, doi fraţi Dan, care s-au prezentat în 1333 la scaunul voievodal, şi după aceea l-ar fi ţinut 23 de ani, şi Mircea, care ar fi trebuit să fie voievod din 1383 până la 1411. De aceea se pare că ştirile valahe netipărite nu trebuie să corespundă una cu alta în intenţia istoricului lui Mircea. În *Assemani Kalend* T. V. p. 196 seq. 207 Mircea este considerat în mod greşit Mihai, fiul regelui bulgar Ion Alexandru.

[b] *Leunclavius Hist. Musulm. Turcar.* p. 276. Zistoua capta, processit (Murat Chan Gasi) ulterius versus illas arces et castella, quae olim Transalpini Valachi Danubium trajicientes occupaverant in Bulgaria, et nullo labore praesidiariis in captivitatem abductis omnia recuperauit: accessit inde Nicopolim.

Severinul avea în acel timp [1389] un ban ungar, iar sultanul Baiazid, prin cucerirea oraşului Vidin [1390], şi-a deschis drum spre această bănie. Ca să poată rezista turcilor, Mircea s-a aliat cu regele bosniac Tvrtko şi s-a lăsat îndemnat de acesta să-l părăsească pe regele ungar Sigismund şi să treacă la regele polonez Vladislav, duşmanul lui Sigismund. După cum se pare, aceasta s-a petrecut nu fără animozităţi: deoarece Mircea a iscălit ca ban al Severinului la 10 decembrie 1389, iar la 20 ianuarie şi 17 martie 1390 la Radom şi Suceava alianţa cu regele Vladislav şi cu voievodul moldovean Petru[c], şi a trebuit de asemenea să ia în stăpânire bănia Severinului.

Regele Sigismund a descoperit nu numai această alianţă secretă încheiată cu Vladislav, ci şi o alta pe care Mircea a încheiat-o pe neaşteptate cu sultanul şi a permis ca sultanul să devină protectorul său. El l-a avertizat pe Mircea să revină la obligaţia sa, şi i-a făcut reproşuri despre prietenia pe care n-ar trebui s-o aibă, în calitate de creştin, cu cel mai puternic duşman al religiei creştine, şi anume cu turcii. Însă voievodul nu i-a dat nici o atenţie şi şi-a justificat comportarea faţă de turci prin necesitatea pretinsă de a fi fost constrâns contra voinţei sale.

Acest pretext nepotrivit l-a mâniat pe Sigismund şi, în conse-

---

[c] *P. Dogiel Cod. dipl. R. Polon.* T. I. p. 597, 598 şi 599. Titlul voievodului era în aceste documente după cum urmează: *Mircius D. G. Woievoda Transalpinus, Fogaras et Omlas Dux, Severini Comes, Terrarum Dobrodicii Despotus, et Tristri Dominus.* Un alt document din anul 1395 (*Pray Diss.* p. 145) scrie astfel: *Nos Myrchia Vayvoda Transalpinus, Dux de Fogaras et Banus de Zewrin*, pe lângă care, din *Istoria Daciei transalpine*, a lui Sulzer partea II, pag. 128, fac eu o remarcă: cuvântul valah **noi** care înseamnă **nos** este transcris în documente printr-o abreviere, pe care şefii mai noi de cancelarie valahi în mod eronat îl citesc **Juou** sau **Johann** şi că de aici trebuie să vină obiceiul ca fiecare voievod să pună numele Johann înaintea prenumelui său. Numele de Marcus sau Mircea este scris în diferite moduri de vechii scriitori, şi anume Miricius, Myrchia, Mirscia, Merche, Mirza, Myrxas, Miltza şi Merziweyde. Regiunea Omlas, acum Amlaş, se află lângă Sibiu în Transilvania, şi este aşezată alături de actualul district transilvănean Făgăraş (Milcovia - Benkö, T. II, p. 283). Dobrodicium sau Dobrogea şi Tristra sau Silistra au fost din 1388 în stăpânirea turcilor şi au avut mai înainte pe unul din prinţii bulgari ca domnitor, care a fost un cumnat al voievodului Vladislav. Probabil că acesta i-a dat lui Mircea un drept de moştenire asupra ţinutului său şi prin aceasta prilejul la titlul de despot al Dobrogei şi Silistrei.

cință, la ordinul său, Ștefan Kanysa, comitele secuilor[d] trebuia să invadeze Valahia și să facă tot posibilul să-l alunge pe Mircea. Acesta a solicitat ajutor de la sultan și a primit o considerabilă oștire turcească în sprijinul său; totuși a pierdut lupta decisivă, pe care a dat-o cu comitele lângă Nicopolul Mic și a fost de acord cu recunoașterea suveranității regelui Sigismund.

Principiul pe care-l adoptă de acum înainte arată că a fost mai mult nesocotit și viclean decât prudent și înțelept. Așadar a hotărît pe ascuns să trateze mereu cu cei mai puternici, iar învoielile și făgăduielile să le respecte atât cât să nu-l pună într-o situație jenantă. Deoarece tocmai acum îl consideră pe Sigismund mai puternic decât Baiazid, și-a călcat cuvântul pe care-l dăduse sultanului, a trecut peste Dunăre, în timp ce sultanul era ocupat în Asia Mică și a adus din Bulgaria și Iambol multe prăzi și prizonieri[e]. Tot în acest timp (6 iulie) a reînnoit alianța secretă cu regele Poloniei contra lui Sigismund, fără să chibzuiască, că atât Baiazid cât și Sigismund erau mai aproape de el decât regele polonez și s-ar fi putut îndrepta spre el, înainte ca regele polonez să aibă timp să-i trimită ajutor.

Baiazid a răspuns la ostilitate de îndată ce a aflat, trimițându-i pe achingii sau cavaleria ușoară pe care i-a trimis în Hemus și i-a trecut Dunărea la Nicopole, ca să năvălească în țara acestuia. Ce-i drept, Mircea s-a încumetat să se opună acestor soldați nu departe de Argeș, totuși a fost pus pe fugă de ei și a pierdut mulți oșteni. După aceasta a trimis fără întârziere cadouri și cereri la sultan, obținând de la acesta retragerea achingiilor, contra promisiunii unui tribut anual.

De îndată ce a scăpat de primejdia aceasta, i-a făgăduit pe de altă parte lui Sigismund contribuția sa la o cruciadă, pe care acesta vroia să o întreprindă contra turcilor.

Dan, fratele său, care se presupune că stăpânise până acum un mic teritoriu în Valahia și care năzuise după o stăpânire mai mare, și-a prezentat intenția sultanului, și a fost recunoscut de acesta nu numai

[d] *Pray Diss.* p. 143.

[e] *Leunclavii Hist. Musulm.* p. 319. Țara pe care Mircea a pustiit-o se numește Kara-Owafi, sau Țara Neagră, și se întinde între Dunăre și orașul Emboli (Leunclavius p. 471). Trebuie de asemenea să fi inclus Bulgaria și Valahia Mare (Morovlahia).

ca voievod mai legitim, ci să fie şi înscăunat, să ia ţara în stăpânire[f]. Acum Mircea caută refugiu la regele Sigismund, care cu flota sa a alungat corăbiile turceşti de pe Dunăre şi Morava, iar în anul următor i-a mişcat pe turci chiar din faţa Nicopolului Mic, a cucerit această cetate, şi-l forţează pe Dan, ca împreună cu turcii, să fugă din Valahia[g]. Astfel, Mircea, devenit din nou voievod, a făcut tot posibilul ca imediat să se dezlege prin trădare de obligaţia prin care trebuise să se alieze cu Sigismund. De aceea a pus la cale ca pădurile şi trecătorile înguste ale munţilor Pazara, pe drumul de întoarcere al lui Sigismund, să fie ocupate cu arcaşi valahi şi a poruncit ca aceştia să tragă cu săgeţi otrăvite în oastea ungară, căreia totuşi îi datora binele său. Totuşi oastea croindu-şi drum, a ajuns în ţara sa.

După câţiva ani se pare că Dan avea în ţară o poziţie mai puternică; de aceea Mircea a reînnoit legătura cu regele Poloniei, şi i-a promis acestuia, mai bine să nu-l atace pe regele Sigismund, aşa cum îi plăcea regelui polonez, iar dacă aceasta s-ar fi întâmplat, să nu se împace niciodată cu Sigismund în mod unilateral[h]. Dan, între timp, a avut mai mare preponderenţă, într-adevăr, dar la scurt timp după noua sa înscăunare a fost omorît de supuşii săi[i].

De îndată ce s-a petrecut aceasta, sultanul Baiazid a intrat în ţară ca să pedepsească nelegiuirea. Mircea n-a îndrăznit să-i ceară ajutorul

[f] Ceea ce se povesteşte aici despre Dan, din *Chalcocondylas* (*Stritter* T. II. p. 702) şi *Thurócz* p. 321 şi alte izvoare simultane, comunică Filstich despre Radu cel tânăr. Să sperăm că domnul căpitan Sulzer, care n-a cruţat nici eforturi şi oboseală, nici cheltuieli, o să primească de la mânăstiri şi arhive materialul pentru o istorie moldovalahă autentică, să îndepărteze neclarităţile din volumul următor al operei sale atât de des citată, *Istoria Valahilor*, nerevizuită până în prezent.

[g] Că aceasta s-a petrecut în 1392, o dovedeşte istoria zămislirii viteazului Ion de Hunedoara în lucrarea preotului Benkö, *Transilvania*. T. I. p. 560. Regele Sigismund avea în tabăra de pe râul Sztrigy în comitatul Hunedoara o fiică de boier valah din neamul Morszinei şi din legătura lor s-a născut Ion de Hunedoara. Documentul prezentat de domnul Pray în *Diss.* p. 143 prezintă aceasta ceva mai devreme; Chalcocondylas însă, care indică anul 1391, pare să facă o confuzie (*Stritter* T. II. p. 702).

[h] *Cromerus* de *Orig. et rebus gestis Polonicis* p. 249.

[i] *Stritter* T. II. p. 902.

lui Sigismund și a ajuns într-o foarte mare primejdie, dar s-a salvat printr-un șiretlic de mare efect. El și-a trimis soția, copiii, rudele și lucrurile de valoare în Munții Brașovului, care separau teritoriul său de Moldova, a însoțit oastea turcească cu oamenii săi, fără să fie observați, și a răpus mulți dușmani, care în mici grupuri căutau să facă rost de alimente, sau care formau ariergarda la o distanță prea mare de armata principală. Sultanul n-a putut împiedica toate acestea, deoarece valahii se retrăgeau rapid în păduri și văi inaccesibile, scăpându-i privirii sale și imediat, pe de altă parte, îi provocau noi pagube. El a trebuit de aceea să se întoarcă degrabă spre Dunăre și pe drum a căzut într-o cursă întinsă de valahi în care a suferit noi pierderi și poate că și-ar fi pierdut întreaga oștire, dacă n-ar fi avut norocul să ajungă într-un loc avantajos în care s-a fortificat și a zăbovit atât de mult până a reușit să scape peste Dunăre. Față de această dușmănie, au urmat semne de prietenie din partea lui Mircea, iar sultanul Baiazid a fost mulțumit că i-au fost oferite și a emis un document prin care l-a confirmat pe Mircea ca voievod pe viață, într-un asemenea mod ca și când ar fi avut bătălii victorioase în Valahia[j].

Mircea n-a fost dispus să respecte această convenție, căci împreună cu regele Sigismund a încheiat o alianță ofensivă contra sultanului și a tuturor celorlalți dușmani ai regatului ungar, a făgăduit oastei ungare ca întotdeauna să poată trece prin țara sa în mod nestingherit și să poată face aprovizionarea cu alimente, obligându-se ca la cererea lui Sigismund să-și trimită sau să-și retragă propria armată. Sigismund s-a servit de această alianță și a condus marea oaste a cruciaților, pe care o adunase de mult timp, ca să treacă din Valahia la Nicopole în Bulgaria și a suferit aici cunoscuta și greaua înfrângere în fața turcilor.

Mircea a căpătat acum un nou dușman: deoarece supușii săi erau mai șovăielnici și mai infideli decât el însuși, nu și-au făcut procese de conștiință din răzvrătirile și alungările mai vechi, și alegerea unui nou domnitor al țării[k], și l-au înscăunat pe un anume Vlad, pe care l-au

[j] General von Bawr, *Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie*, à Francfort et Leipzig, 1778, p. 34. Unele cronici valahe afirmă, după cum remarcă domnul von Bawr, că ar fi un decret de confirmare turcesc întocmit în 1454 și acceptat de valahi.

[k] *Chalcocondylas* de *Stritter* T. II. p. 903.

acceptat ca voievod, pentru stăpânirea tuturor domeniilor valahe. Acesta a jurat credință reginei poloneze Hedwiga şi soțului ei şi a considerat-o ca adevărata regină a Ungariei, Valahiei sau Basarabiei, Severinului, Făgăraşului şi Amlaşului, întrucâtva ca domenii feudale[l].

Fiindcă Sigismund, după bătălia de la Nicopole părea în întregime distrus, voievodul transilvănean Ştefan, cu ajutorul valahilor, a provocat o răscoală, care însă a avut urmări foarte puțin importante.

Mircea a căpătat înapoi, prin şiretenie sau forță, teritoriul de lângă Severin şi l-a împins înapoi pe sultanul Baiazid, deoarece voia să cucerească Severinul, printr-o victorie lângă Craiova[m].

După moartea lui Baiazid, s-a amestecat în disputa pentru ocuparea tronului otoman, care a izbucnit între frații Suleiman şi Musa, acesta din urmă venind la el peste mare din Asia Mică, promițându-i plata pe timp de un an şi o provincie din Turcia europeană. Musa a stat un timp în Valahia şi l-a căutat pe Dan cel tânăr, care era un nepot (fiul fratelui) şi coregent al lui Mircea, ca de asemenea să atragă de partea sa paşalele turceşti învecinate. Numai că Dan nu a câştigat de partea sa aceste paşale. Mircea a trimis pe un fiu al său la Constantinopole ca să întărească alianța prin aderarea grecilor de acolo şi a obținut de la cetățeni promisiunea că Musa va primi stăpânirea asupra otomanilor şi lui o parte din teritoriul grec. Acele paşale l-au informat între timp pe sultanul Suleiman despre popasul şi intenția lui Musa, de aceea Suleiman s-a grăbit spre Dunăre ca să pună mâna pe Musa[n]. Musa a

[l] *Dipl.* în *Cod. dipl. Polon.* T. I. p. 623, Dogiel. Vlad se numeşte *Woywoda Bessarabiae nec non Comes de Severino*, a semnat diploma în *Oppido Arges*, şi a primit de la regina Hedwiga *Woiewodatum Bessarabiae et Dominia in regno Ungariae. Dominia* înseamnă Făgăraş şi Amlaş şi pentru că indică posesiunea Argeşului şi Severinului, că Valahia a aparținut lui Vlad, aşa că nu există nici o îndoială că Bassarabia nu înseamnă aici provincia moldovenească cu acest nume, ci acest ținut, care în titlul asemănător al lui Mircea se numeşte *Transalpina*. Probabil că în original scrie Bassrath sau Pazara, iar traducătorul le-a substituit cu denumirea Basarabia care îi era mai cunoscută. Severinul şi-a pierdut, ce-i drept, banul ungar; numai că stările şi regele n-au cedat ținutul voievodului, fapt care se vede din formula: *vacante Banato Zeverinensi*, din documentele ungare din anii 1397 şi 1399.

[m] *Luccari Ristratto degli Annali di Rausa* p. 72.

[n] *Stritter* T. II. p. 905. Tânărul Dan se numeşte în acest loc Tanos sau Ytanos, după aceea Myrdan. Leunclavius (*Hist. Musulm.* p. 432), care aduce evenimentul în

trecut Dunărea cu valahii pe care i-a primit de la Dan şi Mircea şi a cucerit Adrianopole; de îndată ce a auzit despre sosirea lui Suleiman, a fugit înapoi la voievodul Dan. După aceea a rătăcit prin munții dintre Tracia şi Bulgaria, a adunat o nouă armată în Valahia şi l-a învins pe Suleiman, care şi-a pierdut viața.

Prin aceste schimbări în statul otoman, Mircea a dobândit o mai mare siguranță şi a căutat să întărească noua alianță cu regele polonez. Însă această situație avantajoasă a fost din nou modificată. Căci sultanul Mahomed, care la început se mulțumise cu Asia şi viza acum şi Europa, l-a prins pe fratele său, sultanul Musa, i-a luat țara şi viața şi a lăsat să fie pustiit teritoriul lui Mircea, ca cel mai important aliat al duşmanului său învins[o].

Nu mult după aceea, un anume Mustafa, care s-a dat drept fratele sultanului, a venit cu trei sute de oameni peste mare în Valahia şi a solicitat ajutorul contra sultanului. Însă n-a primit nici un sprijin, acesta fiindu-i refuzat şi s-a dus în Tracia unde curând a fost prins şi executat. Şederea sa în Valahia i-a oferit sultanului pretextul să năvălească din nou în această țară. În consecință a trimis achingiii peste Dunăre, ca să se împrăştie şi să jefuiască totul sau să prefacă totul în cenuşă.

Voievodul Dan a fost la scurt timp după aceea alungat de Mircea din ținutul său şi l-a rugat pe sultan să-i acorde ajutor şi sprijin. Opinia de atunci a sultanului îi era favorabilă şi a primit o armată turcească cu care s-a deplasat imediat în Valahia. Valahii îl urau pe bătrânul lor

---

anul 1411, observă în cronicile turceşti că prințul anonim al Valahiei, din răzbunare pentru pustiirea țării sale de către achenzilari (acîngii), pe protectorul lui, şi anume prințul Isfendijarbeg din Sinope, l-a rugat să i-l trimită pe Musa, că acest fapt s-a şi întâmplat şi că prințul Valahiei (probabil Mircea) i-a dat ca soție lui Musa pe fiica sa cu speranța să-i moştenească teritoriul. După aceea Musa a cucerit acest teritoriu, care ar fi fost în Rumelia. Această povestire pare a proveni de la un otoman părtinitor: căci nu este nici adevărat că Mircea a cucerit Valahia, nici probabil că Mircea sau Dan, fără să fie nevoie, au înstrăinat țara, pe care totdeauna au apărat-o cu curaj şi contra tuturor primejdiilor. Numele Rumelia, care are mai multe înțelesuri, nu înseamnă nici Romania, ci Europa (vezi *Istoria Imperiului Otoman* de prințul Cantemir, p. 107) şi, de asemenea, Musa nu a cucerit niciodată cu armele Valahia romanică sau tracică, iar acolo a stat cam puțin timp cu armată. Am urmat cronologia prințului Cantemir.

[o] *Stritter* T. II. p. 907.

voievod Mircea, deoarece trăia în mod foarte desfrânat şi le răpea femeile. De aceea Dan a găsit atât de mulţi care i s-au alăturat, încât Mircea a trebuit să-l evite.

Mircea s-a încumetat să caute adăpost la regele Sigismund, iar acesta, care nu voia să piardă prilejul de a obţine din nou drepturile de suveranitate pierdute, i-a poruncit lui Ştefan Losoncz, banul Bosniei, unul dintre comandanţii săi cei mai capabili, să respingă pe turci şi pe Dan[p]. Dar acţiunea n-a avut succes, Losoncz a fost omorît la prima ciocnire, oamenii săi s-au îmbulzit unii peste alţii şi aproape toţi au fost doborîţi, iar Mircea a trebuit să se întoarcă grabnic în Ungaria.

Dan a crezut că acum poate domni în linişte. Numai că sultanul Mohamed a intrat în luptă ca s-o transforme într-o provincie a Imperiului Otoman[q]. A trecut foarte repede Dunărea, a luat în stăpânire trei cetăţi, Giurgiu, Neu-Sule (sau după cum citeşte Cantemir, Kale) şi Sagzim (Saktsche) Isaccea şi a trimis achingiii să pustiiască. Voievodul şi boierii au cerut indulgenţă şi pace. Numai că el nu le-a acordat cele cerute, până ce nu se vor fi obligat, ca supuşii lor să-i plătească anual impozitul obişnuit pe cap de locuitor (capitaţie) – haraci.

După aceea a năvălit în Valahia ungară sau Banat, a cucerit Severinul, a construit raiaua Giurgiu, a fortificat şi a întărit această cetate foarte mult şi a luat pe ambii fii ai domnitorului Dan, împreună cu cinci fii de boieri ca ostatici la Adrianopole[r]. După aceea Dan a pierdut

[p] *Thurócz* p. 231 *Bonfinii Rer. Ungaricarum Decades*, Basiliae, 1568, p. 424. Ultimul are anul 1415, pe care Thurócz a uitat să-l comunice.

[q] *Leunclavius* p. 473 ad. Ann. 1417, care însă probabil că a povestit de două ori acelaşi eveniment cu lacune ca fiind din anul 1415, folosit dintr-o altă cronică decât aici.

[r] Prinţul Cantemir crede că sultanul, cu această ocazie, a pus stăpânire pe toate veniturile din sare şi din vămi, care până acum nu erau ale coroanei. O cucerire completă a ţării nu s-a întâmplat, deşi sultanul şi-a atribuit o mică parte şi a considerat-o, pentru noua sa fortăreaţă, ca o raia sau un paşalâc. **Probabil sultanul a observat că atunci când a căutat să-i subjuge pe valahi în întregime, aceştia în disperare s-au sfătuit şi i-au provocat o aşa mare înfrângere precum strămoşii săi şi regele ungar. Această apreciere se pare că l-a făcut şi pe urmaşul său să fie reţinut până acum, de a-i prăda pe valahii ce doreau libertatea, deşi unii oameni de stat cred că Poarta, din această cauză, nu-i transformă pe valahi**

teritoriul său în favoarea lui Mircea cel bătrân şi a slujit în armata turcească.

Precum Mustafa care voia să-i smulgă puterea fratelui său, sultanul Murat, Mircea umbla atunci prin Bulgaria şi Tracia şi l-a luat pe Mustafa, care fusese învins, în țara sa. Numai că în curând Mustafa a fost omorît şi Valahia a trebuit să suporte o nouă pustiire[s]. Dan i-a însoțit pe turci în fața Constantinopolului şi a auzit, fiind prezent la asediul acestui oraş, că unchiul său Mircea ar fi murit, şi că un fiu nelegitim al acestuia ar fi fost acceptat ca voievod de către boieri[t]. Imediat a tras speranța că se va urca din nou pe tronul valah şi a hotărît să facă asta cu ajutorul împăratului grec. În consecință, s-a strecurat printr-o poartă în oraş, şi-a descoperit identitatea în fața împăratului şi s-a arătat sub steagul grecesc atât de curajos împotriva asediatorului turc, încât după terminarea asediului, împăratul s-a obligat să-l sprijine în acțiunea sa contra noului voievod valah. De aceea l-a trimis pe o corabie înarmată la Asprocastrum (Akirman) în Moldova şi s-a îngrijit ca din partea compatrioților săi să se bucure de o aşa mare atenție, încât aceştia l-au omorît pe noul lor voievod şi i-au jurat credință. După aceea l-a rugat pe sultan să-l confirme, s-a obligat să plătească tributul convenit odinioară şi a fost copleşit de sultan cu dovezi de simpatie. Această

în provinciali, ca să-i poată încărca cu multe biruri şi impozite (*Neueröfnete Ottomanische Pforte*, p. 37): regula după care supuşii Porții s-ar achita de noi impozite nu este respectată de slujbaşii mai mari şi mai mici ai Porții, arată practica. **Guvernul turc actual nu îngăduie ca un turc să fie văzut fără paşaport în Valahia şi Moldova, să petreacă în cele mai importante localități ale lui Beşli Aga, să observe purtarea negustorilor şi călătorilor, să pedepsească certurile cu valahii, şi arată că confratele de credință turc sau mahomedan nu trebuie să fie în posesia unui teren şi să-şi practice religia în mod public** (*Sulzer* vol. II. p. 72), **nu se amestecă în nici un chip în guvernarea internă şi în aplicarea legii, şi dă prințului un titlu pompos şi luxul unei curți asiatice** (von Bawr). Toate acestea arată că Poarta se teme de valahi şi nu îndrăzneşte să-i subjuge; mai ales acum când Dunărea îi desparte pe cei din provinciile turceşti şi sunt înconjurați la nord şi la vest cu monarhii religiei lor pe care o iau sub protecție şi putându-se elibera uşor de sub stăpânirea turcească.

[s] *Leunclavius* a.a. O. p. 506.

[t] *Stritter* T. II. p. 912.

simpatie a fost după şase ani întreruptă: căci sultanul a îngăduit ca Valahia să fie pustiită de către Turcan.

Chiar în acel timp Dracula sau Radu, unul din fiii nelegitimi ai lui Mircea cel bătrân[u] a atras la Constantinopole, unde servea în garda personală a împăratului Ioan, mulţi valahi, a plecat cu aceştia în ţara sa, a cucerit un castel şi, deoarece mulţi supuşi nehotărîţi ai lui Dan au venit la el, a dat cu acest nefericit voievod o luptă în care l-a prins pe Dan şi l-a decapitat.

De îndată ce a auzit despre cucerirea lui Dracula, sultanul Murat l-a trimis pe fratele lui Dan, care fusese ostatic la el, cu o armată în Valahia, ca voievod. Dracula însă a respins această armată şi i-a luat viaţa fratelui lui Dan. Această victorie nu i-a dat totuşi o deplină siguranţă. Pentru că cei mai mulţi boieri i se opuneau, refuzând să-l asculte şi au trimis buzduganul lui Dan la regele Sigismund cu rugămintea ca să-l considere ca un semn al supunerii lor şi să-l dea aceluia pe care-l desemnează ca domn al lor. Sigismund a convocat parlamentul la Nürnberg, de îndată ce delegaţii valahi au venit la el, şi, deoarece avea de mai mult timp printre curtenii săi un bastard al lui Mircea cel bătrân, i-a dat acestuia scaunul voievodal şi, totodată, ordinul cavaleresc al dragonului împreună cu buzduganul şi i-a dat marea şi mica Valahie prin două steaguri pe care erau pictate două cruci. În acelaşi timp a dat cavalerilor germani din Prusia o regiune în Serbia (probabil Banat Matschau), cu ordinul să apere Ungaria, Bosnia şi Valahia contra turcilor, şi a dispus ca noul voievod să treacă prin Transilvania ca să ajungă în Valahia, în care s-a înscăunat curând. După câţiva ani sultanul a încercat să-i alunge pe cavalerii germani din Serbia şi, deoarece asta nu i-a reuşit, s-a adresat voievodului Valahiei, care ori din teamă, ori din egoism faţă de Sigismund, ca să treacă peste el, împreună cu acesta i-a alungat pe cavaleri. Sigismund i-a primit pe cavaleri, i-a dat unuia dintre conducătorii lor Severinul din Banat sau Valahia mică, a smuls de la

[u] Ebenda. p. 910, 911, 912. *Drakula, Dragul, Dracul, Dragulios*; numit de scriitori unguri *Radulo şi Radwt alias Praznaglava*. Pray ne asigură (*Ann. Reg. Hung.* P. III. p. 25) că Dracula ar fi un nume oficial; numai că după observaţia scriitorilor greci e puţin supărător chiar şi pentru valahii de astăzi (Timon. *Idea Hun. novae* p. 77), înseamnă chiar diavolul.

turci cetatea Giurgiu şi l-a numit voievod pe un anume Dan cel negru, care, însă, curând după asta a murit.

Dracula sau Radu, care se menţinuse până acum într-un colţ al Valahiei într-o anumită independenţă, a plecat acum la sultanul Murat la Brusa în Asia Mică, l-a recunoscut ca suveran etc.[87]

După Gebhardi, următoarea sinteză aparţine lui **Johann Christian von Engel (1770-1814)**, a cărui lucrare în patru volume, *Geschichte des Ungrischen Reichs und seiner Nebenländer* (Istoria Regatului Ungar şi a vecinilor săi), Halle, 1797-1804, reia, prin titlu şi prin plan, întreprinderea predecesorului său. Al patrulea volum, în două părţi, este intitulat *Geschichte der Moldau und Walachey. Nebst der historischen und statistischen Literatur beyder Länder* (Istoria Moldovei şi a Ţării Româneşti. Împreună cu literatura istorică şi statistică a ambelor ţări), Halle, bey Johann Jacob Gebauer, 1804. El a avut rolul de a deschide un larg făgaş istoriografiei româneşti, care, pe măsură ce l-a cunoscut şi urmat, şi l-a asumat în cele mai diverse şi, azi, greu identificabile amănunte şi meandre. În plus, pentru întreaga istoriografie ungară, Engel a devenit arhetipul pe al cărui contur major s-au înscris toţi istoricii de până acum ori de câte ori s-au arătat şi se arată a fi interesaţi de trecutul românilor. Dacă Gebhardi a fost uitat, Engel continuă şi astăzi să fie folosit de către istorici străini, apelând la lucrarea sa ca la una dintre sintezele de bază ale istoriei româneşti. Capitolul pe care i-l dedică lui Mircea I – şi pe care, la fel ca în cazul lui Gebhardi, îl traducem aici integral pentru ca istoriografia românească să-l aibă la îndemână –, constituie o dovadă în sine a adevărului afirmaţiilor noastre, şi probează cât de actuale şi comune ne apar multe din tezele lui Engel, de multe ori discutate, promovate şi apărate fără ca numele să-i mai fie invocat sau chiar cunoscut:

§ 15. Mircea (după un comentator al lui Chalcocondylas şi foarte probabil Marcus, după Soterius, Mauritius Moritz), zis cel Bătrân, un remarcabil domnitor al Valahiei din 1383-1419. Turcii cuceresc Bulgaria şi se amestecă în treburile valahe. Mircea este un vasal nestatornic al regatului ungar.

a) Că Mircea, potrivit Cronicii lui **Filstich** un frate al lui Dan, şi-a început domnia chiar în 1383, presupun din aceasta, pentru că aceeaşi cronică îi atribuie ctitorirea mânăstirii Cozia în acest an, şi analele interne în astfel de informaţii privitoare la mânăstiri sunt încă cele mai exacte.

b) Deoarece Şişman, principele Bulgariei, era ginerele lui Murad, aşa pare-se că Mircea (ca şi predecesorul său Dan) a dus război cu Sişman în anii 1383-1387. Chiar dacă, după cronicarii interni, el a fost învins o dată, în orice caz sfârşitul războiului trebuie să fi fost totuşi norocos pentru el (şi aceasta este o realitate), că el era sau se numea cel puţin în anul 1390 despot al Dobrogei şi senior al Silistrei (*Miricius Dei gratia Vojevoda Transalpinus. Dux in Fogaras et Omlas, Severini Comes, Terrarum Dobrodicii Despota et Tristri Dominus*). Deci aşa putea Chalcocondylas să relateze pe bună dreptate că Valahia se întindea în timpul lui Mircea până la Marea Neagră; şi, de asemenea, de aici se poate trage concluzia pentru ce a izbucnit războiul, anume pentru stăpânirea Dobrogei şi a Silistrei.

c) Cronicarii turci relatează că în sângeroasa bătălie de la Cosovo din 1389 au luptat de asemenea valahi, alături şi împreună cu armata lui Lazăr (Ungr. Gesch. Theil III, p. 346). Dacă erau valahii lui Mircea? Nu ştim sigur.

d) După această bătălie, Mircea a trebuit să se uite în jur după alianţe externe pentru a se apăra pe sine şi posesiunile sale faţă de puterea în creştere a turcilor. Atunci regele Poloniei, Wladislaw Jagiello şi soţia sa Hedwiga, invidioşi pe regina Ungariei, Maria şi pe Sigismund, au trimis soli la voievozii Moldovei şi Valahiei, oferindu-le ajutorul lor împotriva tuturor duşmanilor şi le-a promis faţă de aceasta că vrea să-i apere cum se cuvine faţă de toate pretenţiile regelui Ungariei. Mircea a trimis într-adevăr pe boierii săi Magnus şi Roman Hericzki, în înţelegere cu voievodul Petru al Moldovei, la Radom, unde (*feria sexta post diem conceptiones B.M.V.*), în 1389, s-a încheiat o alianţă prin care fiecare parte trebuie să se ajute reciproc cu toată puterea, şi anume împotriva regelui Ungariei şi a căpeteniilor acestuia, împotriva altor duşmani, însă “juxta liberi arbitrii beneplacitum”. Această alianţă Mircea a întărit-o printr-o diplomă, datată la Lublin în 20 ianuarie 1390 şi sigilată cu pecetea cea mare (*dedimus literas privilegiales, pendentis et*

authentici Sigilii nostri majoris munimine roboratas), din care trebuie să reiasă că Mircea însuşi a fost la Lublin.

e) În anul 1390, în al patrulea an al domniei sale, Sigismund l-a pedepsit pe voievodul Ştefan al Moldovei pentru devotamentul său față de Polonia. De aceea Mircea a fost cuprins de teamă, că acum probabil ar putea să-i vină rândul. Deci, pentru a se putea măsura cu regele Ungariei în caz de nevoie, el a trimis pe boierii săi Roman Hericzki şi Kadbes Sadki la Suceava, unde s-au înțeles acolo cu delegații poloni Gervasius de Dolowicz şi Benzo de Zabokruc la 15 noiembrie 1390, că într-adevăr prietenia şi alianța cu Polonia trebuie să rămână în vigoare: totuşi, dacă regele Poloniei ar vrea să pornească război împotriva Ungariei, ar trebui să facă aceasta cu ştirea şi cu învoirea lui Mircea; dimpotrivă, dacă Mircea trebuia oricum să se măsoare cu regele Ungariei, total sau pentru scurtă vreme, atunci el trebuia să țină seama şi de regele Poloniei, şi regele trebuia apoi să încuviințeze înfruntarea şi să i se alăture; aşa că apoi fiecare din cele trei părți pacificatoare trebuia să facă cauză comună cu cea de-a doua împotriva celei de-a treia părți care vroia să rupă alianța. Când însă Mircea a văzut că Sigismund nu făcea nici o pregătire pentru o expediție în Valahia, atunci el a devenit mai curajos, şi a întărit alianța sa anterioară cu Polonia, datată la Lemberg, 6 iulie 1391. *In cujus rei evidentiam Sigillum nostrum majus per Maynam et Voiculum Comites nostros fideles praesentibus appendi fecimus* (**Dogiel** I. 599).

f) Alianța cu Polonia nu i-a ajutat însă lui Mircea în nici un fel împotriva lui Baiazid, care, în anul 1390, a început să subjuge Bulgaria. Locurile pe care le poseda Mircea dincolo de Dunăre, de pildă Vidin, Şiştov, au fost asediate şi ocupate în 1392 (I, p. 466).

g) În al şaselea an al domniei sale, adică în 1392, Sigismund a hotărît să-l readucă de asemenea pe voievodul Valahiei la jurământul său de credință. Din pricina rebeliunii, Mircea nu se bizuia doar pe propria-i putere, ci i-a cerut şi lui Baiazid trupe de ajutor turce, şi le-a obținut, probabil contra cedării acelor cetăți bulgăreşti. Ba cu atât mai puțin, când trupele regale ungare au trecut munții, armata valaho-turcă a lui Mircea a dispărut, probabil doar ca stratagemă. Cavaleria grea a lui Sigismund n-a putut urmări prea bine detaşamentele ei uşoare, aflate într-o fugă; ele s-au deplasat în munți, şi apoi noaptea peste Dunăre.

Regele Sigismund vroia totuşi să fi făcut ceva cu acest prilej; a încercuit, cucerit şi ocupat cu trupe ungureşti Micul Nicopole, care avea o garnizoană valaho-turcă. **Thurocz** relatează rezultatul expediţiei cu următoarele cuvinte: *Tandem genti partium aerundem jugo obedientia imposito, cum Triumpho felix venit in Hungariam.*

Thurocz confundă şi leagă această expediţie în Valahia cu o alta de mai târziu din 1395, în care el accepta cu îndoială că a murit acea *Maria sexto regim. Sigism. anno*, încă înaintea încheierii acestei expediţii, care totuşi a părăsit cele lumeşti abia în anul 1395.

De altfel această expediţie este de asemenea remarcabilă prin romanul de dragoste dintre Sigismund şi o tânără nobilă valahă, Morsina, început în comitatul Hunedoara, şi al cărui fruct se zice că ar fi fost naşterea lui Ioan de Hunedoara (**Benkö**. Trans. I. 561).

Voic Buti, care apoi s-a căsătorit cu această Morsina, era, potrivit acestei istorisiri, un boier valah al lui Mircea, care probabil a fost izgonit de el din pricina devotamentului faţă de Ungaria, şi acum a fost repus de către Sigismund în posesia bunurilor sale. Celelalte împrejurări secundare ale istorisirii expuse de Benkö (anume, că ar fi fost chiar atunci un Dan neşovăielnic rivalul lui Mircea, şi Sigismund de fapt l-a ajutat pe Mircea împotriva lui Dan, care era sprijinit de turci) nu se confirmă deloc, şi sunt o confundare a vremurilor de dinainte cu cele de mai târziu.

h) În anul 1394 Baiazid a subjugat Silistra, şi, de asemenea, Nicopole (Ungr. Gesch. I. p. 466). Nu ştim dacă la Nicopole era o garnizoană ungurească.

i) Regele Sigismund a hotărît să pună capăt cuceririlor sale în această parte a graniţei bulgare: căci aşa s-au apropiat turcii tot mai mult de Valahia, de Banatul Timişoarei şi de regiunile din Transilvania. Sigismund a hotărît să mute teatrul de război peste Dunăre, să cucerească cetăţile bulgăreşti, şi astfel, în înţelegere cu constantinopolitanii, să-i aducă pe turci între două focuri, şi cu timpul să-i alunge din Tracia. El l-a trimis pe Nic. de Canisa după ajutoare în Franţa; dar el însuşi a plecat în 1395, în cel mai timpuriu anotimp, în Transilvania, şi anume la Sibiu şi Braşov, unde Mircea a devenit vasal al coroanei regale ungare. Acesta s-a prezentat şi în *dominica Reminiscere* a întocmit un document cu titlul: *Myrchia Vaivoda Transalpinus Dux de Fogaras et*

banus de Zewrin. În acesta el lămureşte că regele Sigismund *ex quo nos novit* l-a tratat mereu cu milostivire şi bunăvoinţă deosebită. De aceea, el a făgăduit, sfătuit de boieri, următoarele:

1. Dacă Sigismund vrea să lupte personal împotriva turcilor sau aliaţilor acestora: atunci ar face şi el aceasta; dacă Sigismund trimitea doar un general cu oastea, el trebuia atunci să poruncească ca trupele de ajutor să se alăture oastei (fără a fi personal sub comanda generalului). În ambele cazuri însă el trebuia să poruncească ca să se îngăduie trecerea liberă a oastei ungureşti şi să i se ofere hrană contra plată.

2. Cât timp ar rămâne Sigismund sau trupele sale pe câmpul de luptă, atâta timp ar face acelaşi lucru şi Mircea însuşi sau trupele sale trimise în ajutor; pe lângă aceasta însă, Mircea trebuia în ţara sa să fie mereu gata cu oşteni în număr suficient ca trupe de rezervă şi pentru garnizoanele din oraşele şi castelele care urmau să fie cucerite, şi în absenţa regelui să ofere tot ajutorul garnizoanelor ungureşti întru apărarea lor.

3. Dacă Sigismund pătrunde mai adânc în Bulgaria cu armatele unite, el trebuia să fie aprovizionat neîntrerupt, doar până acolo unde ar fi posibilă cărăuşia, din Valahia cu hrană contra plată.

4. Soldaţii unguri, care trebuiau să rămână pe loc din pricina bolilor, rănilor sau pentru paza bagajelor, urmau să se bucure în Valahia de adăpost şi de siguranţa deplină a persoanei şi bunurilor posedate.

Se vede că era luată în consideraţie de Sigismund o expediţie hotărîtoare împotriva turcilor, al cărei succes strălucitor trebuia să ducă la securitatea perpetuă a Valahiei şi a regatului ungar şi, poate, la supunerea turcilor. Dar din marele plan s-a realizat, cum se pare, foarte puţin; Sigismund a trecut într-adevăr Dunărea, a luat cu asalt Micul Nicopole şi a dărâmat zidurile acestei cetăţi cu bombardele, încât el a eliberat-o din nou de garnizoana turcă. Dar apoi a avut expediţia şi de această dată un sfârşit: căci Sigismund a obţinut prin curier ştirea despre boala aducătoare de moarte a soţiei sale Maria, şi s-a hotărît să se întoarcă în Ungaria, fără să fi provocat multe pierderi turcilor. Maria a fost înmormântată la Oradea-Mare; Joh. de Canisa, arhiepiscop de Gran,

s-a îngrijit de înmormântarea ei, a împiedicat ca polonezii să pătrundă în Ungaria şi a impus prestigiul regelui Sigismund în regat.

După aceasta, Mircea poate să fi fost foarte revoltat. Turcii erau întărâtaţi, fără să fie slăbiţi, şi el era cel mai expus în a le simţi mânia. Propria dorinţă de răzbunare şi presupusa intenţie abilă de a dobândi un merit în faţa turcilor l-au împins la felonie. Când Sigismund se întorcea fără grijă cu trupele sale prin Valahia, Mircea a întins o cursă în munţii Bazarad (adică în dreapta râului Olt, în Banatul de azi al Craiovei), l-a atacat pe rege cu săgeţi otrăvite şi i-a silit pe unguri ca, sub conducerea lui Nicolae de Gara şi a lui Peter de Perény, să-şi croiască drum către Ungaria, pentru ei şi regele lor, cu sabia în mână.

Există o diplomă a lui Sigismund datată la începutul lui iulie 1395 la Hozyomezev (**Katona** p. 389), *in Campestri nostro descensu*, şi altele pe care le-a emis deja la Buda, la sfârşitul lui iulie. Hozyomezev se apropie atât de mult de Hoszszúmezö, Câmp Lung, Kimpolungo, Langenau în Valahia. Retragerea lui Sigismund prin Valahia a avut loc prin urmare în iulie 1395.

k) În anul următor, 1396, când Sigismund obţinuse linişte în interiorul şi în afara regatului, el s-a ocupat de planul din anul trecut al unei expediţii în Bulgaria, mai ales că de data aceasta primise în ajutor şi trupe franceze, comandate de contele de Nevers, pe care-l însoţeau conetabilul Franţei şi mareşalul de Boucicault. La această expediţie se constată: în **relatarea doamnei de Lussan**, că trupele franceze au mărşăluit prin Valahia, cele ungureşti însă prin Serbia. Tocmai potrivit aceleiaşi relatări, pe lângă armata ungurească se găsea "Jean (Iuon, primul nume obişnuit al tuturor principilor valahi) Prince de Valaquie et le Prince de Moldavie". Aceste cuvinte lasă să se bănuiască că iar s-ar fi petrecut o schimbare în gândurile lui Mircea, şi că el fusese nevoit să se supună lui Sigismund. Potrivit unui document din anul 1396, la sărbătoarea Sfintei Treimi, la **Dlugosz** I. p. 623, se afla la Argeş un anumit Vlad, care se dădea drept un *Vaivodam Bessarabiae* şi *Comitem Severini*.

Sub expresia *Vaivoda Bessarabiae* înţeleg aici Banul Craiovei, căci munţii Craiovei se numesc la Thurocz *Alpes Bazarath*, iar sub acel *Comes Severini* pe comandantul cetăţii de hotar ungureşti Szórény şi al teritoriului ei. Bănuiesc că acest Vlad era un fiu natural al lui Mircea

cu o țiitoare, Mircea având mai multe. Banatul Craiovei se poate să-l fi obținut de la tatăl său, iar Banatul de Severin l-a primit atunci de la regele Sigismund, pe când Mircea simula devotament față de Sigismund. Totuși, oricum ar fi, se observă din documentul lui **Dogiel**, cum Jagiello mai înainte se folosise de toate mijloacele pentru a-l desprinde pe Mircea de Ungaria; chiar acum Wladislaw Jagiello și soția sa Hedwiga au trimis soli și la Vlad, și l-au făcut să creadă că regatul ungar, după moartea Mariei, n-ar aparține soțului acesteia, Sigismund, ci Hedwigăi și soțului ei. Așadar el ar urma să prezinte omagiu doar lor; încât i-ar fi fost lăsat și întărit nu doar acel titlu de *Vajvodatus Bessarabiae*, ci, de asemenea, cel de *Dominia, quae in regno Hungariae obtineret.* Vlad putea fi potrivnic regelui Sigismund, la fel ca Mircea; el a depus, după documentul publicat de Dogiel, jurământul de credință ca vasal în prima duminică după Rusalii din 1396.

Ce-i drept, Mircea și Vlad par să fi promis îndreptare și loialitate în continuare, când armata ungaro-franceză a lui Sigismund a apărut în toamna anului 1396 în Valahia și Bulgaria. Se pare, reconcilierea a dus prin aceasta la situația că Mircea l-a predat ca ostatic pe fiul său natural Vlad, care de asemenea a fost trimis imediat la Buda.

Trupele valahe și moldovene trebuiau acum să se alăture oastei ungaro-franceze. Chiar într-un consiliu de război ținut la 27 septembrie 1396, căpeteniile ungare au propus, **după aceeași doamnă de Lussan**, că valahii și moldovenii, comandați de principii lor, amplasați ca avangardă a oștirii în dispozitivul de luptă, trebuiau mai întâi să hărțuiască trupele ușoare ale turcilor, numiți azapi; apoi ar fi încă onorabil pentru cutezanța franceză și ungurească să se măsoare cu corpul ienicerilor și spahiilor. Povața însă n-a fost ascultată din pricina dorinței vanitoase de glorie a francezilor, și așa a contribuit această situație nu în mică măsură la pierderea memorabilei bătălii de la Nicopole din 28 septembrie 1396: după care, cum se știe, Sigismund, însoțit de Joh. și Stephan de Canisa, a rătăcit fără țintă pe la Constantinopol și alte locuri, și abia în 1397 a intrat în Ungaria.

l) Urmările nenorocoase de la Nicopole au fost foarte neprielnice pentru liniștea Imperiului Ungar. În **cronica brașoveană** se zice la anul 1397 "Valachia, Transsilvania, Moldavia tumultuantur contra Sigismundum duce Stephano (Latzkovicjio Vajvoda Transsilvaniae)",

din care este clar că Mircea din nou a renunțat la toate îndatoririle de vasal față de coroana ungară, şi l-a ajutat pe Ştefan Latzkowicz, un rebel. Chiar fiul său natural Vlad, care trăia ca ostatec la Ofen, a vrut în această perioadă să fugă în Polonia, şi chiar ajunsese până la Zipfen, dar cei din neamul Thurzo din Bethlenfalwa l-au prins şi l-au adus înapoi la Ofen (Dipl. apud **Katona** ad. a. 1430).

m) Mircea însă, răzvrătit din nou împotriva Ungariei, a fost atacat de sultanul turc Baiazid în 1398, pentru că el în 1396 a fost alături de Sigismund, deci în primul rând din partea sa fuseseră săvârşite ostilități împotriva turcilor. În zadar a vrut Mircea să înşele că el deja de atunci a avut o atitudine duşmănoasă față de Sigismund: Baiazid avea acum alte intenții față de țara sa. Baiazid a trecut Dunărea, s-a întins în țară şi a strâns mulți prizonieri. Mircea a poruncit ca familia sa şi bogățiile sale să fie ascunse în pădurile alpestre dinspre Braşov (*in montem Prasobum*); a poruncit, de asemenea, ca oastea sa să ocupe pădurile de stejari ale țării, şi fără a risca o luptă în câmp deschis, a pricinuit turcilor zilnic importante pierderi pe când ei făceau incursiuni. Turcii s-au retras către Dunăre. Mircea, care a prins curaj, a hotărît să-i atace în câmp deschis chiar atunci când ei vroiau să treacă Dunărea. Locul era foarte incomod pentru cavaleria turcă, şi foarte potrivit pentru atacul valahilor; astfel valahii le-au provocat turcilor o înfrângere serioasă: după ce vizirul turc Brentzes a primit lovitura, a sfătuit să se amâne retragerea peste Dunăre, să se împrejmuiască oastea în tabăra ei cu şanțuri, ca aceasta să fie pe picior de război în timpul zilei împotriva valahilor, iar noaptea să se organizeze pe îndelete traversarea. Acest sfat a fost urmat, a salvat armata turcă, şi l-a făcut pe vizir să fie tare îndrăgit de sultan.

n) Mircea avea, cum s-a arătat mai sus, mulți copii nelegitimi de la numeroasele sale țiitoare. Acel Vlad, care se afla ca ostatec în Ungaria, a găsit cu cale în anul 1399 sau 1400 să fugă din Ungaria în Valahia, şi, de aici, cu mai mulți valahi la Constantinopol. Acelaşi a servit, împotriva voinței tatălui său, în corpul de gardă al împăratului grec de Bizanț, şi nu făcea nici un secret din intenția de a-l alunga pe tatăl său de pe tron cu ajutorul bizantinilor, sau ca întotdeauna, şi după aceea să urce el însuşi pe tron. De aceea Mircea a fost un duşman declarat al bizantinilor.

De Ungaria, care atunci pătimea din pricina tulburărilor interne, nu era îngrijorat.

o) În anul 1402 Baiazid a fost capturat, şi primul său fiu, Mustafa, ucis, de Timur-Lenk. Fiii lui Baiazid au ajuns la sfadă şi la război civil: al doilea său fiu, Suleiman, a fugit la Constantinopol şi s-a pus sub protecția împăratului Manuel şi a domnitorului sârb Ştefan Lazarevici, şi s-a socotit drept împărat. Prin aceasta creştinii înşişi au contribuit la criza imperiului turc din acea vreme. Cu Suleiman ținea de asemenea Vlad: el vroia, cu ajutorul acestuia, să obțină Valahia. Mircea avea deci cel mai mare interes să-i opună lui Suleiman un rival; el l-a adus din Asia pe Musa, al treilea fiu al lui Baiazid: acesta a lăsat comanda în Asia Mică celui de-al patrulea frate al său, Mehmed, şi a plecat grabnic în Europa pentru a-şi încerca acolo norocul.

El a venit prin Sinope de-a dreptul în Valahia, şi a încheiat cu Mircea un tratat formal, potrivit căruia voievodul urma să-l sprijine cu trupele sale, dar în schimb, în cazul unui rezultat favorabil, el trebuia să obțină un întins teritoriu pe seama grecilor. Mircea a pregătit îndată, în favoarea lui Musa o oaste impunătoare, sub comanda lui Dan, fiul fratelui său; o mulțime de turci europeni s-au declarat pentru Musa şi au venit buluc la el; el s-a declarat, de asemenea, împărat la Adrianopol; dar a pierdut lupta din apropiere de Bizanț; datorită lui Ştefan Lazarevici al Serbiei, în 1403, Musa a fugit în munții Balcani, apoi s-a oprit la Mircea în Valahia, în cele din urmă a fugit în Asia Mică pentru a ridica noi trupe împotriva lui Suleiman. Mircea era sigur de iminenta răzbunare a lui Suleiman, căci acesta pierduse la 21 noiembrie 1403 bătălia de la Tripol cu sârbii (vezi a mea *Geschichte des Ungrischen Reichs*. Teil III. p. 354-355).

p) Dar Mircea s-a orientat atunci din nou, pentru mai multă siguranță, către regele Sigismund, şi a făcut ca faptele sale împotriva turcilor să aibă valoare în ochii acestuia. Sigismund relata la începutul anului 1404 lui Filip Temerarul, ducele Burgundiei, următoarele: "Constantinopolitanum Imperatorem et Vajvodam Valachiae contra Turcas pulhra facinora gerere, seque illis magna misisse auxilia".

q) Mircea l-a sprijinit, împreună cu ceilalți aliați, pe Musa în Asia atât de energic, că acesta a strâns iarăşi o oaste puternică, în care erau şi valahi. Musa a pierdut în 1410 din nou o luptă în Asia Mică împotriva

lui Suleiman, dar nu una decisivă; el a trecut cu multe trupe în Europa, a atras de partea sa întăriri la Adrianopol, a traversat cu vasele încă o dată spre Asia, în 1411, l-a învins pe Suleiman în Caramania, şi a poruncit să fie ucis la Adrianopol.

Acum, Musa, prieten al lui Mircea, deţinea supremaţia, dar nu pentru mult timp. Şi Mircea, devenind orgolios, a încheiat în 1411 la Imoiov cu regele Poloniei un nou tratat de asistenţă mutuală împotriva Ungariei, *in dominica Vocem jucunditatis*, în care tratat este de asemenea vorba de o înrudire între Mircea şi Jagiello.

r) În 1414, al patrulea fiu al lui Baiazid, Mehmed, l-a provocat pe Musa la lupta de pe râul Iskra, care l-a costat pe Musa viaţa şi tronul, şi care a reîntemeiat imperiul turc.

Şi pe Mircea această luptă l-a făcut să plătească cu toate speranţele sale într-o hegemonie de mare anvergură, ba chiar cu neatârnarea de care se bucurase până acum. Mehmed, după bătălia de pe râul Iskra, a năvălit imediat în Valahia şi a poruncit să fie pustiită. Mircea i-a trimis soli, şi i-a promis un tribut anual. Doar cu această condiţie el i-a dăruit pacea.

s) Spiritul lui Mircea pare să nu fi suportat această depunere anuală a tributului. Un fals Mustafa a venit din Asia Mică în jurul anului 1418, şi a pretins: fiul lui Baiazid, Mustafa, n-ar fi căzut în lupta cu Timur Lenk, ci s-ar fi rătăcit, şi acela ar fi el însuşi. La greci, care tremurau de frica lui Mehmed, n-a găsit nici un susţinător: dar cu atât mai mult ascultare la Mircea, neţinându-se seama de faptul că a venit la acesta doar cu o suită de 300 de turci. Mircea s-a angajat în încercarea îndrăzneaţă de a oferi ajutor acestui pretendent la tron. El nu i-a oferit doar azil în Valahia, ci a solicitat împreună cu el sprijin în provinciile turceşti europene, şi i-a trimis trupe valahe, cu care Mustafa într-adevăr a pătruns în Tesalia în 1419. Dar ce puteau să facă micile pâlcuri ale lui Mustafa împotriva întregii armate a lui Mehmed ? Mustafa a fost învins, şi Mehmed a poruncit ca Valahia să fie pustiită pentru a doua oară. Sigismund s-a grăbit în ajutorul imperiului ungar ameninţat, şi în octombrie 1419 se găsea la Porţile de Fier.

t) Mircea a murit în 1419, în timpul sau curând după această pustiire. În cele din urmă el trebuise să trimită totuşi trupe valahe, sub comanda nepotului său Dan, turcilor spre ajutor la asediul Constantino-

polului, care este un semn de supunere anterioară. El a avut la viața sa o mulțime de țiitoare, şi de aceea a avut chiar mai mulți fii naturali. În lipsa unei legi de succesiune întărită prin jurământ, aceasta a trebuit să tragă după sine consecințe triste pentru Valahia.

De altfel, nu putem să ne abținem de a nu remarca pe acest Mircea ca un domnitor valah care a cârmuit neobişnuit de mult, abil şi preocupat permanent de mari proiecte. El îşi câştigase chiar şi o asemenea faimă, că boierii valahi îi alegeau pe fiii lui naturali ca domnitori înaintea altor candidați, cum observă Chalcocondylas (**Stritter** II. 914).[88]

Oricât de bogată va deveni în viitor istoriografia maghiară în sinteze mai mult sau mai puțin naționale – şi va deveni extrem de bogată[89] –, în ceea ce priveşte imaginea lui Mircea şi a domniei sale construcțiile lui Gebhardi şi Engel vor constitui pentru toate un adevărat arhetip din matricea căruia nu s-a ieşit până astăzi. Chiar şi atunci când unele aspecte au fost altfel susținute documentar, iar scenariul de ansamblu modificat prin acceptarea punctelor de vedere ale istoricilor A. Huber şi C. Jireček, rostul lor ne apare mai degrabă a fi acela de a confirma şi din alte direcții situarea subiectului tot mai clar pe coordonatele definite de orbita trasată de constelația Pray - Gebhardi - Engel.

ISTORIOGRAFIA IMPERIULUI BIZANTIN

Până în secolul al XX-lea unicii purtători ai imaginii bizantine despre Mircea I sunt Laonic Chalcocondil, Sphrantzes (de fapt Pseudo-Sphrantzes = Macarios Melissenos) şi, colateral, Ducas.

Redactat în limba greacă în anii '60 ai secolului XV, textul original al scrierii lui **Laonic Chalcocondil** nu a fost tipărit decât mult mai târziu, începând cu veacul al XVII-lea[90]: J.H. Baumbach, *Historiae Byzantinae scriptores tres*, Genevae, 1615; i-a urmat ediția Fabrot, în *Corpus Byzantinae Historiae*, Parisiis, 1650, preluată în secolul următor (1729)

de seria venețiană *Corpus Byzantinae Historiae*. În secolul al XIX-lea (1843) a fost inclus de I. Bekker, însoțit de o traducere în limba latină, în *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae* (așa-numita "Bizantina de la Bonn"). În deceniul trei al secolului XX interesul față de toate aceste ediții devine doar unul istoriografic, odată cu apariția celei dintâi ediții critice datorate lui Eugenius Darkó, *Laonici Chalcocondylae historiarum demonstrationes ad fidem codicum recensuit, emendavit annotationibusque criticis instruxit* ~, I-II/1-2, Budapestinini, 1922-1927, după care s-a tradus și versiunea românească a lui Vasile Grecu[91]. Nu este lipsit de importanță să precizăm că *Expuneri istorice* este doar numele dat de unii savanți și editori scrierii istoricului atenian, care a murit înainte de a-și termina opera și de a apuca să-i dea un titlu, dar care în copiile-manuscrise ale epocii circula cu titluri mult mai expresive: *A lui Nicolai Chalcocondil scriere istorică, de unde își au începutul sultanii turcilor și faptele și isprăvile lor de vitejie până la isprăvile de vitejie ale marelui sultan Mehetbei* sau *A lui Nicolai Chalcodil Laonic cronică despre prăbușirea întregii Elade și despre alte lucruri ce s-au petrecut în Italia, Spania și Germania și Ungaria și despre faptele turcilor până la sultanul Mehbei*[92].

Pentru istoriografia română modernă importanța absolută o are ediția de izvoare întocmită de **Johann Gotthilf Stritter**, în care, folosind traducerea latină, a inclus și fragmentele din cronica lui Chalcocondil cu privire la români: *Memoriae populorum, olim ad Danubium, Pontum Euxinum, Paludem Maeotidem, Caucasum, Mare Caspium, et inde magis ad septemtriones incolentium, e Scriptoribus historiae byzantinae erutae et digestae a Ioanne Gotthilf Strittero, gymnasii Academiae Scientiarum Imperialis Petropolitanae conrectore*, Petropoli, **1771-1779**, tomi secundi, pars II, secțiunea *Valachica ex scriptores byzantinis*, de la p. 893-936, caput I: *Antiquissima Valachorum memoria, et res sub eorum ducibus Myrxa seu Myltza et Danogestae*, p. 901-911. Aici și-au aflat informațiile de sorginte bizantină atât Pray, Gebhardi, Engel, Șincai, cât și toți cei ce i-au urmat și le-au urmat.

Locul excepțional pe care l-a deținut Chalcocondil între izvoarele domniei lui Mircea I, precum şi impactul ce l-a avut asupra istoriografiei româneşti moderne, se datorează faptului că – până la recenta editare şi traducere a cronicii turceşti a lui Ibn Kemal – istoricul bizantin a fost singurul care a oferit o descriere cuprinzătoare despre campania sultanului Baiazid în Țara Românească, a relatat despre tactica folosită de domnul român şi a lăsat să se întrevadă – deşi cu prudența unui supus al sultanilor – victoria acestuia. El a fost unicul autor care a creat imaginea, "filmul" confruntării dintre Baiazid şi români, chiar dacă a plasat-o – greşit – după bătălia de la Nicopole, impunând multă vreme această succesiune eronată. Abia în 1851, când învățatul rus Grigorovici a publicat în original şi în traducere rusă fragmentele din *Cronograful* lui Mihail Moxa (luat de el de la mânăstirea olteană Bistrița) în care autorul primei istorii universale în limba română înfățişa (pe baza unui izvor descoperit şi el câteva decenii mai târziu de Ioan Bogdan) căderea Peninsulei Balcanice sub turci, consacrând luptei cu Mircea şi românii o descriere ce punea accentul pe caracterul ei extrem de sângeros şi afirmând victoria categorică a celor din urmă, s-a adăugat un element nou la imaginea cu care evenimentul fusese perceput, timp de câteva secole, de istoriografie, datorită lui Chalcocondil. Un alt element nou, destinat şi el a deveni nelipsit din atenția istoriografiei ulterioare, s-a adăugat în 1875, când V. Jagić a publicat *Viața lui Ştefan Lazarevici*, de Konstantin Kostenețki, în care se vorbea de participarea vasalilor sârbi la campania lui Baiazid, şi se consemna ultimele cuvinte dinaintea bătăliei ale lui Marco Kralevici, eroul eposului sârbesc. Ambele elemente au intrat, pentru prima oară, într-o expunere modernă, prin Constantin Jireček, în a sa *Geschichte der Bulgaren* apărută în 1876. Dar Moxa va deveni foarte popular la români o dată cu editarea sa de către B.P. Hasdeu, în 1878, în volumul întâi din *Cuvente den bătrâni*.

În ceea ce priveşte relațiile lui Mircea I cu Mehmed I, Chalcocondil a fost şi a rămas unul dintre izvoarele de bază pe care se sprijină cei ce au susținut şi mai susțin că domnul român a fost obligat să se închine şi să

plătească tribut acestui sultan. Problema o vom dezbate pe larg în ultimul capitol al prezentului volum.

Ducas (1400-1479) a înfăţişat în cronica sa intitulată (de editori) *Istoria turco-bizantină* evenimentele anilor 1341-1462, în mare parte acoperind aceeaşi perioadă ca şi Chalcocondil şi a lăsat un tablou al epocii în care este cuprinsă şi istoria Bizanţului muribund şi aceea a otomanilor în ascensiune. Mircea apare la Ducas doar ca sprijinitor al lui Musa, al lui Bedreddin şi Mustafa, deci în perioada când devenise un personaj însemnat pentru însăşi istoria otomană pe care o scria el. Ducas nu vorbeşte însă explicit de o închinare a domnului român şi de acceptarea plăţii tributului de către el în timpul domniei lui Mehmed I.

Prima ediţie a cronicii lui Ducas îngrijită de I. Bullialdus a apărut în anul 1649 în "Corpusul" parizian[93] şi a fost reeditată la Veneţia în anul 1729. În secolul al XV-lea s-a realizat o traducere italiană, editată abia în secolul al XIX-lea, iar prima traducere latină integrală însoţeşte ediţia lui Bullialdus folosită de Stritter, care a extras pasajele ce-i priveau pe români în opera deja citată. *Prima ediţie critică* aparţine bizantinologului român Vasile Grecu, în 1958, însoţită de o versiune în limba română[94], a treia traducere după cea italiană şi cea latină. În general, cronica lui Ducas a fost folosită pentru a completa ştirile din Chalcocondil despre Mircea I, dar nu a avut influenţa contemporanului său mai tânăr.

Macarie Melissenos, a cărui prelucrare a inclus şi memoriile autentice ale lui Georgios Sphrantzes (care acopereau numai perioada 1401-1477), a fost cunoscut secole de-a rândul sub forma a ceea ce s-a numit "Cronica Mare" (*Chronicon Maius*) a lui Sphrantzes, spre a o deosebi de "Cronica Mică" (*Chronicon Minus*) care era de fapt textul său autentic[95]. Această "Cronică Mare" a fost mult mai răspândită şi a fost cunoscută la noi de cronicarul Radu Popescu, deoarece a circulat în multe manuscrise. "Cartea I" din "Cronica Mare" conţine istoria bizantină sub dinastia Paleologilor, de la începuturi până la moartea lui Manuel al II-lea, şi aici se află informaţia despre victoria lui Mircea asupra lui Baiazid şi despre pacea

intervenită între ei (care va face obiectul analizei noastre pe parcursul prezentei lucrări). Ediția princeps a “Cronicii Mari” a apărut la Viena în anul 1796 (K. Alter), o nouă ediție a celor două forme în “Corpusul” de la Bonn (Im. Bekker), cu versiunea latină, o a treia la Leipzig, în 1935, îngrijită de J.B. Papadopulos. *Prima ediție critică întocmită pe baza tuturor manuscriselor cunoscute este a lui Vasile Grecu*, din 1966. Este însoțită de versiunea în limba română realizată de editor, care este și *prima versiune integrală într-o limbă modernă*[96] (extrase publicase anterior E. von Ivanka în *Byzantinischen Geschichtschreiber*, I, Graz, Wien, Köln, 1954)[97].

Bizantinologia modernă și cea **contemporană** sunt departe de a fi sesizat importanța intervenției românești pentru ceea ce mai rămăsese din imperiul de odinioară, dar în majoritatea sintezelor sunt amintite faptele sau numele domnului român, fie în legătură cu confruntarea cu Baiazid și lupta de la Nicopole, fie cu evenimentele de după 1402. Astfel, **Charles Lebeau**, în *Histoire du Bas-Empire en commençant à Constantin le Grand*, Maestricht, 1757-1817 (29 de volume, cu o nouă ediție în 13 volume apărută în 1819-1820), în volumul XII, p. 250 al celei de a doua ediții amintește de faptul că Musa găsește sprijin la români.

Un text mai dezvoltat, și cel dintâi prin care un “clasic” al disciplinei fixează corect cronologia, caracterul și importanța bătăliei de la Rovine într-o sinteză de autoritate, aparține lui **Gustav Friedrich Herzberg**, *Geschichte der Byzantiner und der Osmanischen Reichs bis gegen Ende des sechszehnten Jahrhunderts*, Berlin, **1883**, în colecția *Allgemeine Geschichte in Einzeldarstellungen herausgegeben von Wilhelm Oncken*, Zweite Hauptabtheilung, Siebenter Theil. Domnul român este amintit când face referire la confruntarea de la Rovine (pe care autorul o percepe ca pe o victorie semnificativă a românilor), despre participarea sa la Nicopole, despre ajutorul dat lui Musa[98]. Există și o versiune în limba rusă a acestei lucrări realizată și completată de P.V. Bezobrazov (Moscova, 1897).

În anul **1897** apare ediția a doua din monumentala *Geschichte der Byzantinischen Litteratur von Justinian bis zum Ende des Oströmischen Reiches (527-1453)* de Karl Krumbacher, în care **Heinrich Gelzer** este prezent cu un *Abriß der byzantinischen Kaisergeschichte* (p. 911-1.067), reprezentând cea dintâi expunere succintă a istoriei bizantine, model pentru cele realizate ulterior de N. Iorga, Charles Diehl şi alții. Este menționată aici "strălucita victorie" a lui Mircea I asupra lui Baiazid[99].

Reeditând în şapte volume sinteza lui E. Gibbon, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire* (London, 1909-1913), **John Bagnell Bury** i-a adăugat o notă care ne dă măsura şi totodată sursa cunoştințelor marelui bizantinolog englez asupra subiectului:

> "Mircea cel Mare prinț al Valahiei, care a fost făcut prizonier la Kosovo, a participat, de asemenea, la Nicopole, ca aliat al lui Sigismund, dar văzând că bătălia va fi nefericită, şi-a scos trupele sale la vreme. A fost urmărit de o armată turcă în Valahia şi a bătut-o în apropiere de Craiova."[100]

În secolul nostru, după primul război mondial, imaginea moştenită de la bizantini şi preluată de Hertzberg şi de Gelzer, suferă o radicală alterare, nu fără o legătură cu informația şi tezele furnizate de A.D. Xenopol şi N. Iorga, dar mai ales ca urmare a umorilor şi simpatiilor (sau antipatiilor) străine de stricta exegeză ştiințifică a diverşilor autori.

Primul tratat, devenit "clasic", de istorie bizantină, alcătuit de un singur autor este cel al lui **Alexander A. Vasiliev**, publicat în limba rusă în 1917 şi 1923-1925, apoi în limba engleză în 1928-1929 (Madison-Wisconsin), şi în 1932 în limba franceză, *Histoire de l'Empire Byzantin*, traduit du russe par B. Brodin et A. Bourguina, préface de M.Ch. Diehl, de l'Institut, tom I (*324-1081*), tom II (*1081-1453*). El ignoră total pe Mircea I şi momentul Rovine din şirul de evenimente legate de destinul Bizanțului în ultima lui sută de ani.

Deşi prieten al românilor, **Charles Diehl** nu-l pomeneşte mai mult în *Histoire de l'Empire Byzantine*, Paris, 1924, care a cunoscut mai multe ediții şi traduceri.

Dar nu altfel procedase **N. Iorga** în *The Byzantine Empire*, Londra, 1907, care găsise loc pentru a menționa victoria de la Pločnik (p. 214), însă nu și pe cea a lui Mircea de la Rovine. Numele domnului român apare numai ca participant la Nicopole, fără nici o altă precizare. La fel și în versiunea în limba franceză, recreată și substanțial augumentată, apărută în anul 1934, unde, în plus, numele lui Mircea a fost "sărit" și de la indice[101].

A doua mare sinteză de istorie bizantină a secolului nostru, colectivă de data aceasta, a fost realizată sub conducerea lui J.B. Bury ca cel de-al patrulea volum din *The Cambridge Medieval History*, intitulat *The Eastern Roman Empire (717-1453)*, Cambridge, **1923**. Dacă Vasiliev preferase să-i șteargă pe români din filele istoriei Bizanțului muribund, **William Miller** în capitolul al XVIII-lea, *The Balkan States II. The turkish conquest (1355-1483)* îi reduce la cunoștințele și ideile sale. Fiecare pagină are un colontitlu propriu, care anunță subiectul tratat, iar la sumar sunt enumerate toate aceste colontitluri. Unul este *Mircea "the Great" of Walachia* și corespunde paginii 567. Dar este pagina în care se vorbește doar de tributul la care ar fi fost obligat de Mehmed I și se preia acuza neîntemeiată de fratricid:

> "Nu mult după aceea, în 1418, Mircea «cel Mare», cum îl numesc localnicii, a murit. Din nefericire, «Marele domn» și-a dobândit coroana prin uciderea fratelui său mai mare, Dan, iar crima lui a fost acum cercetată de urmașii din țara lui."[102]

Într-adevăr, informația infamantă[103] era preluată de la Xenopol, după cum se indică în notă: "*Hist. des Roum*., I, p. 211".

Nu mai bine informat și nici mai favorabil apare autorul la p. 561, unde, înainte de a relata bătălia de la Nicopole (colontitlul paginii este *Battle of Nicopolis*), scrie:

> "Obiectivul următor al lui Baiazid a fost zdrobirea lui Mircea. Urmat de vasalii săi involuntari sârbi, «Marko, fiul de rege» și Constantin, el a invadat Valahia și, la Rovine, la 10 octombrie 1394, **câștigă o victorie cu pierderi de multe vieți**. Marko Kraljevici i-a

spus prietenului său Constantin (urmează cunoscutele cuvinte ale lui Marko – *AVD*). Rugăciunea i-a fost **pe jumătate ascultată**: cei doi camarazi au pierit în bătălie. **Mircea a fugit la Sigismund al Ungariei care l-a repus pe tron şi s-a pregătit să recupereze Bulgaria**, pe care a cerut-o de la sultan ca veche posesiune a coroanei ungare [...] Acolo [la Nicopole] la 25 septembrie 1396 a fost dată o nouă bătălie care a pecetluit soarta acestei expediţii strălucitoare, dar lipsite de coordonare. Nechibzuinţa îngâmfatei cavalerii franceze, **retragerea domnului Valahiei** şi strategia sultanului au fost răspunzătoare de înfrângerea zdrobitoare a creştinilor, cu toate că i-a fost rezervată lui Ştefan Lazarevici şi celor 15.000 *(sic!)* de sârbi ai săi lovitura decisivă, la momentul critic, în favoarea turcilor."[104]

În anul **1940** s-a publicat la München *Geschichte des Byzantinischen Staates* de **Georg Ostrogorski**, menită a lua locul expunerii lui Gelzer. Reeditată într-o versiune substanţial refăcută şi mult îmbunătăţită în anul 1952, după care s-a realizat versiunea franceză din 1956 (la rândul ei reeditată, fără schimbări, în 1969, 1977 şi 1983) şi engleză (tot în 1956), sinteza lui Ostrogorski a mai cunoscut o ediţie germană în 1963 (ultima a cărei apariţie a supravegheat-o personal) şi alta în 1977, iar în 1959 a apărut în limba sârbă (reeditată ca volumul al VI-lea al operelor sale în 1970). Este în momentul de faţă cea mai răspândită şi mai autoritară istorie a statului bizantin, motiv pentru care găsim necesar a compara modul cum apărea Mircea I în 1940 şi cum a fost substanţial revăzut şi îmbunătăţit pasajul respectiv în 1952. Astfel, în ediţia din 1940, Ostrogorski scria:

"În anul 1393 s-a reuşit subjugarea definitivă a Imperiului Bulgar. Capitala Tărnovo s-a predat după un scurt (în ediţia definitivă *nach harter* = după un teribil – *AVD*) asediu, bisericile au fost transformate parte în moschei, parte în băi şi grajduri pentru cai. Pentru o durată de aproape cinci secole, Bulgaria a devenit o provincie a Imperiului Otoman. O lovitură teribilă a fost îndreptată şi asupra Valahiei învecinate, care, deja de câtiva ani, era tributară otomanilor. Curajosul ei principe Mircea s-a ridicat împotriva sultanului, **dar în sângeroasa bătălie de la Rovine l-a copleşit supraputerea lui Baiazid, de**

partea căruia au fost obligați să lupte și principii sârbi, îndeplinindu-și datoria de vasali (1395). [Că această bătălie a avut loc la 17 mai 1395 (nu în 1394) arată Radojičić și Dinić. (explică Ostrogorski în notă – *AVD)*] De atunci Dobrogea a intrat în stăpânirea nemijlocită a turcilor și vadurile Dunării au fost luate în stăpânire de garnizoanele turcești."[105]

Iată acum și ultima formă a punctului de vedere exprimat asupra problemei în discuție:

> "Turcii avură mult de furcă cu domnul Țării Românești Mircea cel Bătrân, care dispunea de un puternic sprijin în Ungaria. La 17 mai 1395 o bătălie extrem de sângeroasă avu loc pe câmpia de la Rovine. Alături de otomani își împlineau obligațiile lor de vasali prinții sârbi: Ștefan Lazarevici, fiu și succesor al eroului de la Kossovo; Marko, fiul lui Vukașin, care poseda un mic teritoriu în jurul Prilepului, și nepotul lui Dușan, Constantin Dejanovici, care domnea în Macedonia răsăriteană. Regele Marko, eroul favorit al epopeelor populare sârbești, și Constantin Dejanovici își găsiră moartea luptând. **Din punct de vedere militar, victoria pare să fi fost de partea lui Mircea, dar el nu trebui să se plece mai puțin în fața puterii sultanului și să se angajeze la tribut**. Dobrogea, care se formase pe parcursul ultimului deceniu ca un stat separatist bulgar, și pe care Mircea, în scurtă vreme, îl anexase domeniului său, trecu sub stăpânirea otomanilor, iar punctele de trecere a Dunării fură întărite cu garnizoane turcești."[106]

Acestui text îi este alăturată o notă potrivit căreia: **"Opinia emisă de autorii vechi și abandonată mai pe urmă, după care lupta de la Rovine ar fi fost o înfrângere militară pentru turci dobândește mai multă greutate după interesantele studii ale lui Radojičić și Dinić."** Se argumentează apoi data de 17 mai 1395 pentru bătălia de la Rovine.[107]

Prima sinteză tipărită după al doilea război mondial, în care se tratează ultimul secol al Bizanțului, este *L'Europe Orientale de 1081 à 1453* de **Ch. Diehl, R. Gouilland, L. Oeconomos, R. Grousset**, Paris, **1945**

(volumul IX din secțiunea *Histoire de Moyen Âge* a colecției *Histoire Générale* fondată de Gustav Glotz). Se vorbește despre bătălia de la Rovine, în care "Mircéa fut écrasé le 17 mai 1395" și "se réfugia en Hongrie", iar Nicopolul Mic (Turnu Măgurele) se transformă în... Filipopol (în Bulgaria): "Sigismund nu era destul de puternic pentru a duce singur războiul cu Baiazid. În vreme ce se afla cu Mircea în 1395, și, traversând Valahia, punea stăpânire pe orașul Filipopol, el strângea în jurul său, grație abilei sale diplomații numeroși aliați."[108] La Nicopole: "În ciuda sfaturilor lui Sigismund și ale lui Mircea, care cunoștea bine tactica turcilor, nobilii francezi au vrut să lupte în prima linie [...] Mircea, văzând că bătălia este pierdută, se retrase cu oștile sale valahe."[109] În fine, despre Musa, care "se refugie în Valahia, apoi reveni, să-l atace pe Soliman"[110]. În legătură cu Bedreddin și Mustafa numele lui Mircea nu mai este pomenit. În total, aproape o treime de pagină.

A doua mare sinteză, tot în limba franceză, este din anul **1947**, și aparține lui **Louis Bréhier**: *Vie et mort de Byzance*, primul volum dintr-o serie de trei, alcătuind *Le monde byzantin*, din cealaltă mare colecție *L'évolution de l'humanité*, fondată de Henri Berr. *"Mircea le Grand, prince valaque"* (indice) apare într-o manieră care pare să-și fi propus colaționarea tuturor erorilor vehiculate de istoriografia modernă. Astfel, Mircea "era unul dintre învinșii de la Kosovo, unde corpul de armată pe care-l trimisese sârbilor a fost distrus" și, ca urmare, a fost atacat de Baiazid.

> "Incapabil să reziste, Mircea fu bătut, făcut prizonier și internat la Brusa, unde semnă un tratat de vasalitate care avea să servească drept model tuturor tratatelor posterioare între prinții români și Poartă: investitura de către sultan, tribut, contingent militar, dar și angajamentul sultanului de a nu stabili nici o colonie musulmană și de a nu construi nici o moschee la nord de Dunăre. Ungaria devenea singurul centru de rezistență la invazia otomană." (p. 381)[111]

La Nicopole:

> "Mai fericit decât ceilalți conducători, hospodarul valah Mircea

putu să-şi salveze armata şi să aplice turcilor o înfrângere care-i obligă să treacă Dunărea înapoi." (p. 385)[112]

Se mai menționează alianța cu Musa (p. 390), fără a aminti avantajele primite de domnul român de la acesta, şi este pomenit sprijinul dat lui Mustafa (p. 393-394). Ultima mențiune se referă la amestecul lui Mehmed I "în luptele pentru succesiune din Țara Românească între fiii lui Mircea cel Mare", care permite sultanului să atace pentru prima oară Transilvania în 1421 (p. 397).

· În **1943** a apărut în colecția *Que-sais-je ?* prima ediție din *Histoire de Byzance* de Paul Lemerle, ajunsă în 1969 la a şasea ediție. Personalitatea şi acțiunile lui Mircea lipsesc, deşi se fac referiri la bătăliile de la Kosovo şi Nicopole. Versiunea în limba română a văzut lumina tiparului în 1998: *Istoria Bizanțului*, traducere de Nicolae Şerban-Tanaşoca, Universitas, Bucureşti, Editura Teora, 144 p.

În planul istoriei politice, **bizantinologia germană** a rămas dominată de sinteza lui G. Ostrogorski, mereu reeditată (ultima ediție, din 1977, este fără note, destinată publicului larg). Noile contribuții majore sunt de înregistrat în direcția istoriei culturale şi, mai ales, literare (H.G. Beck, Herbert Hunger, H.W. Haussing). Au apărut, totuşi, două expuneri sintetice în genul creat de Gelzer. Prima este *Byzantinische Geschichte* de **Hans-Wilhelm Haussing**, în colecția "Urban Bücher" a editurii Kohlhammer, Stuttgart-Berlin-Köln-Meinz, 1969 (echivalentul colecției *Que sais-je ?*). ***Deşi cartea nu depăşeşte 155 de pagini, profesorul berlinez găseşte spațiu pentru a oferi cititorilor singura definire adevărată a condiției românilor, a lui Mircea I şi a bătăliei de la Rovine din câte au apărut de-a lungul unui secol după Hertzberg şi Gelzer.***[113]

În cel de-al XIII-lea volum al colecției *Fischer Weltgeschichte* a fost publicată, în anul 1973, o sinteză cu caracter de popularizare, din care cititorul află că bătălia de la Rovine a fost dată şi câştigată de... Sigismund de Luxemburg, ceea ce face inutilă orice mențiune despre Mircea I ![114]

Bizantinologia engleză este dominată, după J.B. Burry, de **Sir Steven Runciman**, a cărui *Byzantine Civilisation*, apărută la Londra în anul 1933, a fost tradusă în limba franceză un an mai târziu în *"Bibliothèque historique"* a Editurii Payot.[115] O "Schiță istorică" de 33 de pagini deschide tabloul civilizației și din aceste pagini (ne referim la versiunea franceză) ultimele două se ocupă de expansiunea otomană și de prăbușirea Peninsulei Balcanice. Datele fatidice sunt prezente: 1371 (Marița), 1389 (Kosovo), 1396 (Nicopole). *Lipsește numai victoria de la Rovine* – în oricare dintre variantele istoriografice –, românii înșiși fiind prezenți în această carte abia la capitolul *Bizanțul și lumea, unde în 25 de pagini li se rezervă ceva mai mult de trei rânduri, spre a fi pusă în circulație o teză fundamental eronată,* care, începând cu a doua jumătate a secolului nostru va face o carieră de proporții deosebite, mai ales în istoriografia română: "Valahia și Moldova au apărut ca state constituite numai în vremea decadenței Bizanțului, **care nu acționă asupra lor decât indirect, prin intermediul bulgarilor și sârbilor**."[116]

De o importanță excepțională prin perspectivele deschise și ideile avansate este *The Byzantine Commonwealth. Eastern Europe, 500-1453* de **Dimitri Obolenski**, Professor of Russian and Balkan History in the University of Oxford, London, 1971. Deși în 370 de pagini autorul nu găsește necesar a vorbi nici cinci pagini (dacă aduni rândurile dispersate la p. 257-260, 341, 352-353 și 368-370) despre români și "Commonwealth"-ul bizantin, iar numele lui Mircea nu-l menționează decât la p. 255, ca însoțitor al lui Sigismund la Nicopole ("Thus Mircea of Wallachia accompanied King Sigismund on the camping which led to the disastrous defeat of the Christians at Nicopolis on the Danube, 1396"), **profesorul Obolenski avansează, pentru prima oară în bizantinologia mondială, ideea** (emisă, în treacăt, de N. Iorga) **că una din principalele cauze ale interesului Bizanțului pentru Țările Române a fost cea militară:**

"A treia rațiune care a făcut ca imperiul să fie interesat de Țările

> Române a fost cea militară, şi aceasta era cea mai urgentă. La sfârşitul secolului XIV şi în prima jumătate a celui de al XV-lea, bizantinii aveau o singură nădejde serioasă de a-şi salva capitala de ameninţarea turcească, şi ea rămăsese coroana ungară. Valahia şi, cu o mai mică amploare, Moldova aveau legături strânse cu provincia ungară vecină, Transilvania, şi se putea spera că vor avea partea lor în cruciadele plănuite la Buda."[117]

Din păcate, bizantinologul englez lasă pe cititorii săi în totală ignoranţă asupra singurei reale şi complete victorii înregistrate în decursul acestor dezastruoase (în serie) "anti-Turkish crusades planned in Buda": victoria de la Rovine şi completarea ei, de către Sigismund, prin recucerirea Nicopolului Mic. Îi rămâne, astfel, regelui (cu care este asociat în continuare numele învingătorului de la Rovine) numai dezastrul de la Nicopole !

Bizantinologia americană este cea care a dat – după învechitul şi incompletul "memoriu" al francezului Jules Berger de Xivrey[118] – **cea dintâi monografie închinată personalităţii dominante a Bizanţului agonizant, Manuel al II-lea Paleologul**, cel care, alături de tatăl său, Ioan al V-lea, rămâne legat de atragerea românilor în destinele "Commonwealth"-ului bizantin. Manuel Paleologul – ginerele lui Constantin Dragaş – este şi cel căruia îi datorăm faptul că putem spune astăzi cu certitudine că bătălia de la Rovine a avut loc la 17 mai 1395. Actul său, semnalat de Jireček – şi invocat de C. Litzica şi de Dj.Sp. Radojičić drept alt argument pentru respectiva dată –, a fost pentru prima oară evocat într-o lucrare de sinteză, de către **John W. Barker**, autorul monografiei *Manuel II Palaeologus (1391-1425). A Study in Late Byzantine Statesmanship*, New Brunswick - New Jersey, Rutgers University Press, 1969. Referindu-se la asediul Constantinopolului din 1394, bizantinologul american scrie:

> "În ciuda marii sale armate şi a maşinilor de asediu, Baiazid a fost incapabil să străpungă fortificaţiile, încă formidabile, ale Constantinopolului. În loc de aceasta, a fost forţat să se aşeze pentru o lungă blocadă,

care până la urmă a redus cetatea la mari greutăţi. Dar, după primul şoc, poziţia bizantină pare să fi devenit un pic mai puţin disperată, deşi blocada a fost menţinută. Baiazid însuşi şi-a îndreptat gândurile către alte lucruri. La începutul lui 1395; dacă nu la sfârşitul lui 1394, Baiazid l-a trimis pe generalul său Evrenos Bey într-un raid de pedepsire în Peloponez. **Un motiv şi mai mare de distragere** (de la cucerirea Constantinopolului - *AVD*) **pentru Baiazid personal a fost campania lui împotriva Bulgariei şi, în mod special în acest timp, contra Valahiei. În cursul acesteia din urmă, el a dat sângeroasa bătălie de la Rovine, în 17 mai 1395. Semnificaţia imediată a acestei bătălii pentru Bizanţ a constat în moartea, acolo, a lui Konstantin Dejanovici, socrul lui Manuel.** Ca o ironie, prinţul sârb n-a fost omorît luptând contra turcilor, cum ar fi fost plăcut să se audă, ci în rândurile emirului, împreună cu tovarăşii săi de vasalitate, celebrul Marko Kralevici, care a fost de asemenea omorît, şi Ştefan Lazarevici, care a scăpat. Mai târziu, în acest an, în octombrie, Manuel şi soţia sa Elena, împreună au depus danii respectiv de 100 şi 500 de hyperpera la mânăstirea Petra (cu hramul Sf. Ioan Botezătorul), în Capitală, pentru a se avea grijă de amintirea tatălui împărătesei."[119]

Prima sinteză americană asupra întregii istorii şi civilizaţii bizantine, a lui Cyril Mango, nu am aflat-o în bibliotecile consultate.

În anul **1967** a apărut la Moscova, *Istorija Vizantii v treh tomah*, cea dintâi vastă sinteză colectivă de circulaţie şi autoritate internaţională elaborată de un colectiv ce reuneşte toate numele **bizantinologiei sovietice**. În ultimul volum, la p. 169, se aminteşte de confruntarea din "1395", fără ca numele voievodului care a condus bătălia să fie pomenit, nici acolo, nici altundeva, dar consemnându-se informaţia – greşită – că "după o împotrivire eroică, conducătorii (*praviteli*) Ţării Româneşti au fost obligaţi să recunoască relaţiile de vasalitate faţă de turci. Dobrogea a fost cucerită de otomani."[120]

La rândul ei, **bizantinologia bulgară** a dat, începând din anul 1959, sub semnătura profesorului Dimităr Anghelov, prima sa sinteză, în trei

volume, dedicată istoriei Imperiului Bizantin. În volumul al III-lea (apărut în 1967), consacrat perioadei 1204-1453, se relatează despre expediția lui Baiazid şi a vasalilor sârbi la nord de Dunăre:

> "În marea luptă de lângă Rovine, din 17 mai 1395, turcii nu au reuşit să câştige victoria aşteptată, **dar cu toate acestea Mircea a fost obligat să se recunoască vasalul lui Baiazid şi să îi plătească tribut anual.**"[121]

Pentru informație se trimite în notă la...*Istoria României*, II, p. 368, menționându-se că "Acolo se dă ca dată a bătăliei 10 octombrie 1394, dar cercetările mai noi adoptă ca mai veridică data de 17 mai 1395."

ISTORIOGRAFIA SÂRBILOR

Campania sultanului Baiazid la nord de Dunăre şi bătălia de la Rovine sunt evenimente implicate direct în istoria sârbilor. În oastea otomană sunt incluşi, ca vasali, Ştefan Lazarevici – fiul cneazului Lazăr, pe care Baiazid îl lasă pe tronul tatălui său după bătălia de la Kosovo –, Marko "Kraljevici" (fiu de rege, de "crai") – fiul lui Vukaşin, cel ucis în bătălia de la Cirmen (1371) –, care stăpânea, tot ca vasal, un teritoriu cu capitala la Prilep, şi Constantin Dejanovici, principele de Velbujd[122]. Marko şi Constantin au căzut în luptă, iar pământurile lor – împreună cu rămăşițele Țaratului Bulgar de Răsărit, cu capitala la Tărnovo – au fost trecute în stăpânirea directă a otomanilor, fiind cele dintâi formațiuni politice balcanice desființate de ei şi trecute în proprietate turcească nemijlocită, ceea ce marca o nouă etapă în politica lui Baiazid față de vasalii săi.

În consecință, toți istoricii Serbiei medievale au trebuit să țină seama de campania lui Baiazid peste Dunăre, de lupta de la Rovine, de moartea celor doi şi de urmările ei politice, astfel încât chiar şi atunci când evenimentele în sine au fost trecute în întregime sub tăcere, autorii au reținut măcar data – 1395 – când, murind cei doi, posesiunile lor au fost confiscate[123].

Un alt moment de interferență îl constituie vizita lui Ștefan Lazarevici în Țara Românească, după bătălia de la Ankara din 1402. Această vizită a avut ca scop marcarea schimbării orientării politice a fostului vasal și aliat credincios al sultanului Baiazid și edificarea unei alianțe româno-sârbești împotriva puterii otomane. Evenimentul a fost consemnat pe larg, cu elogii la adresa lui Mircea I pentru primirea făcută stăpânului său, de Konstantin Kostenețki, biograful oficial al lui Ștefan Lazarevici, același care ne-a păstrat, în opera sa, expresiva relatare a bătăliei de la Rovine, cu ades invocatele cuvinte rostite pe câmpul de luptă de legendarul Marko Kralevici.

Cea dintâi sinteză de istorie a poporului sârb în adevărata accepțiune a termenului, în care apare și lupta de la Rovine în legătură cu dispariția lui Markò și Constantin este *Il regno degli slavi*, scrisă de călugărul benedictin din Raguza (Dubrovnic), **Mauro Orbini** (†1614), fost pentru o vreme și superiorul unei mânăstiri catolice din Banat. Apărută în 1601 la Pesaro, în Italia, ea va trasa parcă destinul istoriografiei sârbești de până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, ale cărei sinteze de istorie națională au fost scrise și publicate în străinătate. Dintre acestea importante sunt lucrările elaborate de **Jovan Rajić (1726-1801)** și **Johann Cristian von Engel (1770-1814)**.

Rajić, sârb stabilit în Rusia, este primul autor al unei destul de voluminoase istorii a poporului său, publicată la Viena, în patru volume, în anii 1794-1795: *Istorija raznzych slaveskich narodov, naipače Bolgar, Chorvatov i Serbov. Iz tmy zabvenija izjataja i vo svět istoričeskij proizvedennaja* (Istoria diferitelor popoare slave, mai ales a bulgarilor, croaților și sârbilor. Din întunericul uitării scoasă și adusă la lumina istoriei). El vorbește despre faptul că "acest război a fost făcut la locul numit Rovine, cum înfățișează toți scriitorii noștri", plasând confruntarea la "**10 octombrie**", dar **nu în 1394** – cum o va face Jireček la mai bine de trei sferturi de veac mai târziu –, **ci în 1395**[124].

Informația a trecut întocmai în lucrarea lui Engel, *Geschichte von*

Serwien and Bosnien, nebst einer Fortsetzung der Denkmäler ungrischer Geschichte und der historischen Literatur der ungrischen Nebenländer (Istoria Serbiei şi a Bosniei, împreună cu o continuare privind monumentele/izvoarele istoriei ungare şi literatura istorică a vecinilor ungurilor), apărută la Hale în anul **1801** ca cel de-al treilea volum din *Geschichte des Ungrischen Reichs und seiner Nebenländer*, despre care am vorbit mai sus atunci când ne-am ocupat de istoriografia Ungariei. Sinteza lui Engel trebuie considerată drept prima istorie modernă a sârbilor în deplinul înțeles al termenului, prin intermediul ei pătrunzând adânc în conştiința istoriografică internațională multe din informațiile şi punctele de vedere cu privire la sârbi şi lumea Sud-Estului European. Între timp ele au devenit locuri comune în spațiul cercetării contemporane. Aici sunt preluate şi propagate, pentru prima oară într-o limbă cu circuit internațional, "elementele" esențiale – de sorginte şi tradiție sârbă medievală – care vor fi invocate de acum încolo ori de câte ori se va mai vorbi pe mapamondul istoriografic – şi nu numai – de bătălia de la Rovine: **numele locului marii confruntări** (*Rovini, na Rovinach*); **10 octombrie** (la Engel, după Rajić, anul este **1395**); **participarea vasalilor sârbi şi moartea lui Marko Kralevici şi a lui Constantin Dragaş** (acesta din urmă menționat sub forma – preluată din cronici sârbeşti târzii, ca şi data de 10 octombrie – Constantin **şi** Dragaş, deci ca două persoane distincte)[125]. Deşi nu se pronunță asupra rezultatului bătăliei, o prezintă ca pe o bătălie **dată de Mircea** cu Baiazid, nu invers, şi o caracterizează a fi "die blutigste" – extrem de sângeroasă.

În notă se reproduce, fără nici un comentariu, fără indicarea sursei (care este Rajić) şi fără a menționa faptul că cel căruia i le adresase a fost – potrivit legendei consemnate de Konstantin Kostenețki – Constantin Dragaş, cuvintele lui Marko Kralevici, prin care ruga pe Dumnezeu să dea biruința creştinilor, şi el să cadă primul în luptă.[126]

Timp de 132 de ani – până la Vladimir Ciorović – **cei ce vor scrie istoria sârbilor nu vor adăuga nimic acestor informații, decât,**

uneori, aprecierea personală a unuia sau altuia despre bătălie. Iar ca optică de ansamblu, **trebuie precizat că istoriografia sârbă modernă – cu excepția lui Stojan Novacović, ce-i drept, considerat a fi "cel mai mare istoric al sârbilor" (N. Iorga) – și-a însușit teza potrivit căreia bătălia de la Rovine ar fi fost o înfrângere pentru români și n-a acceptat să o prezinte ca pe o victorie decât atunci când i-a atribuit-o integral sau parțial regelui Ungariei, Sigismund de Luxemburg.**

În anul **1857** apare la Moscova *Istorija serbskogo jazyka v svjazi s istorieju naroda* (Istoria limbii sârbești în legătură cu istoria poporului) de **A. Maikov**, ale cărei părți pur istorice au fost traduse în sârbește și publicate un an mai târziu la Belgrad, sub titlul *Istorija srbskoga naroda.* În această versiune se menționează sprijinul dat de Ștefan Lazarevici lui Baiazid "în lupta cu Mircea voievodul valah la Rovine, unde au căzut Marko Kralevici, Constantin și Dragaș (1394)", și despre cel dat de Mircea lui Musa.[127]

În **1878** este publicată la Viena versiunea germană (*Geschichte der Serben*) a lucrării *A szerb története, 1780-1815* (Budapesta, 1876) de **Benjamin von Kállay**, fost consul al Austro-Ungariei la Belgrad.[128] Deși inițial a fost concepută în două volume, care ar fi trebuit să ducă materia până în zilele autorului, planul nu a fost realizat, din textul volumului al doilea apărând doar o mică parte. În *Introducerea* volumului inițial se amintește ajutorul dat de Ștefan Lazarevici lui Baiazid în lupta acestuia "contra românilor", fără nici o altă informație suplimentară[129].

Prima lucrare a istoriografiei sârbești moderne – considerată a fi și prima lucrare științifică de mari proporții a acestei istoriografii – care pune semnul victoriei în dreptul lui Mircea pentru a indica rezultatul confruntării de la Rovine este volumul lui **Stojan Novaković**, ***Srbi i turci. XIV i XV veka. Istorijske studije o pravim borbama a najezdom turskom pre i posle Boja na Kosovu*** (*Sârbi și turci. Secolele XIV și XV. Studiu istoric despre primele lupte cu năvălirile turcești înainte și după*

bătălia de la Kosovo), Belgrad, **1893**.[130] Lui îi urmează, în scurtă vreme, ceea ce îndeobşte se consideră a fi cea dintâi sinteză autohtonă de istorie națională: **Milan S. Ubavić**, *Istorija srba po domćim i stranim izvorima i piscima* (Istoria sârbilor, după izvoare şi scrieri autohtone şi străine), Belgrad, **1897**. Aici, în paragrafele dedicate lui Constantin Dragaş şi Marko Kralevici, se face referire la bătălia de la Rovine:

> "Constantin a căzut în războiul lui Baiazid împotriva voievodului valah Mircea (în lupta de la Rovine, 10 octombrie 1394), şi, după aceea, turcii i-au luat în stăpânire pământurile. [...] Ca vasal al turcilor, i-a ajutat pe turci în războaiele lor şi într-una din aceste campanii împotriva voievodului valah Mircea, a murit. Cu Marko acolo au fost şi despotul Ştefan cel Înalt (Ştefan Visoki = Ştefan Lazarevici – *AVD*) şi Constantin Dejanovici (urmează, după Kostenețki, relatarea legendei despre cuvintele lui Marko rostite înaintea bătăliei – *AVD*). Şi Marko şi Constantin au murit acolo, **dar lupta s-a terminat totuşi cu pieirea creştinilor** *(hriščanskom pogibijom)*."[131]

În anul **1908 Stanoje Stanojević**, profesor la Universitatea din Belgrad, publică *Istorija srspkoga naroda*, care este **prima expunere completă a istoriei poporului sârb realizată de un specialist, dar destinată cititorilor nespecialişti, deci popularizării**. Autorul ei este cunoscut mai ales prin două microsinteze destinate informării rapide a străinătății. Cea dintâi a apărut în timpul primului război mondial[132], versiunea franceză fiind prefațată de Charles Diehl: *Histoire nationale succinte des Serbes, des Croates et des Slovenes* (Paris, Barcelonne, Dublin, Editeurs Bloud et Gay). Exemplarul păstrat la Biblioteca Academiei Române este înregistrat în 1920. A doua: *Histoire de Yougoslavie*, Belgrad, 1936.

În sinteza din 1908 se afirmă că:

> "A căzut Bulgaria şi a avut loc pătrunderea cetelor turceşti în Bosnia şi Valahia – **unde Baiazid a învins** (*razbio*) **pe voievodul Mircea în lupta de la Rovine (10 octombrie 1394)** în care a murit Marko Kralevici."[133]

În cele două microsinteze nu mai există nici o mențiune despre acest eveniment.

La recomandarea lui N. Iorga, istoricul german Karl Lamprecht, care conducea colecția de "Istorii ale statelor europene" – colecție în care apăruse *Istoria poporului român* şi începuse publicarea *Istoriei Imperiului Otoman*, semnate de marele istoric român –, s-a adresat lui **Constantin Jireček** pentru a realiza o istorie a sârbilor. Aşa a luat naştere celebra şi autoritara sinteză în două volume *Geschichte der Serben* (vol. I: *Bis 1371*, Gotha, 1911; vol. II: *1371-1537*, Gotha, 1918). Continuarea nu a mai ajuns a fi realizată. În 1922-1923 această sinteză a fost tradusă şi publicată în sârbeşte de Jovan Radonić (4 volume), iar două capitole din volumul al doilea, traduse în limba franceză, au constituit lucrarea *Civilizația sârbă în evul mediu*[134]. Datorită importanței deosebite a operei lui Constantin Jireček pentru elaborarea istoriografică modernă a imaginii lui Mircea I, i-am acordat o atenție specială pe parcursul întregii noastre lucrări prezente, încât aici nu vom insista asupra sa[135].

Emile Haumant, profesor onorific la Sorbona şi membru corespondent al Academiei de Ştiințe din Belgrad şi al Academiei Iugoslave din Zagreb, a publicat, la rându-i, o amplă sinteză intitulată *La formation de la Yougoslavie (XV-XXe siècle)*, Paris, 1930, în care, deşi Mircea I nu este menționat niciodată pe parcursul celor 752 de pagini cât însumează volumul, Țările Române sunt invocate în mod repetat, ca termen de comparație, pentru statutul lor de independență în raport cu Imperiul Otoman.[136]

În anul 1933 apare cea dintâi istorie amplă a poporului sârb, de la origini până la zi, într-un impunător volum de 613 pagini, format mare, bogat şi fastuos ilustrat: *Jstorija Jugoslavije* de **Vladimir Ciorović**. Nu este propriu-zis un tratat (nu are nici aparat ştiințific, nici bibliografie), ci tot o operă de largă popularizare, concepută şi scrisă de un specialist. Aflăm aici pentru prima oară o expunere mai dezvoltată a bătăliei de la Rovine:

"În anul 1393 cade Tărnovo în mâinile turcilor şi, odată cu ea, Bulgaria de Sud. După aceasta, Baiazid a izbutit ca, **şi în Valahia, să alunge pe voievodul Mircea şi să aducă la putere pe unul dintre boierii săi. Regele Sigismund**, văzând că puterea turcească îl înconjoară sistematic, **a încercat în primăvara anului 1395 să-l readucă în Valahia pe voievodul Mircea. Aceasta a dus la o mare luptă.** Sultanul Baiazid trecu personal peste Dunăre, însoțit de principii vasali sârbi, craiul Marko, Constantin Dejanovici şi Ştefan Lazarevici (urmează relatarea lui Kostenețki despre cuvintele rostite de Marko înainte de luptă – *AVD*). Dorința lui s-a împlinit. **În lupta care a avut loc la Rovine, la 17 mai 1395, a căzut şi el, ca şi Constantin, iar victoria, cum s-a întâmplat, a rămas de partea creştinilor"** (*U bitci koja je vodiena na Rovinama poginuli su 17 maja hod. 1395 i on i Konstantin, a pobeda je, kako ce cini, ostala na hriščanskoj strani*).[137]

Regăsim această optică mai accentuată în ampla sinteză ştiințifică *Istorija Jugoslavije*, apărută în anul **1970** şi reeditată în 1973[138]. **Ea reprezintă, practic, actualul punct de vedere al istoriografiei din spațiul iugoslav**, motiv pentru care reproducem întregul pasaj ce se referă la împrejurările în care – după autorii respectivi – ar fi avut loc bătălia de la Rovine:

"În Ungaria era necesară crearea condițiilor pentru rezistența împotriva turcilor. După Ludovic I, conflictele dintre familiile marilor feudali au provocat războiul civil în țară. Sigismund de Luxemburg a fost încoronat rege în 1387, dar întreg brâul de state situate la sud era stăpânit de duşmanii lui. În regiunile croate de la sud de Drava stăpâneau frații Horvath, dar ei mențineau țara în răscoală contra Curții de la Buda, fără să renunțe la ideea de a-l aduce acolo pe Ladislau de Neapole. Ei erau susținuți de regele Bosniei Tvărtko I, iar, pe lângă el, şi de cneazul sârb Lazăr, până înainte de bătălia de la Kosovo, când s-a împăcat cu Sigismund pentru ca cel puțin granița de nord a țării să fie ferită de pericol. Abia după moartea lui Tvărtko noul rege ungar şi-a asigurat influența în Bosnia şi a înfrânt opoziția familiei Horvath şi a sprijinitorilor ei din Croația. **A strâns în jurul său pe duşmanii de până ieri, deoarece a declarat marele război împotriva turcilor.**

Într-adevăr, ***aşezându-se în fruntea forţelor creştine, el a întreprins două campanii. Apărându-l pe voievodul valah, ca vasal al său, a înfrânt forţele sultanului la Rovine, în 1395***. Dar chiar în anul următor (1396), împreună cu cavalerii adunaţi din ţările apusene, a suferit o înfrângere îngrozitoare (*strahovit poraz*) la Nicopole, şi, prin aceasta, a pierdut prestigiul căpătat atât de greu în propriul său regat.

Indiferent dacă au fost înfrânţi sau au dobândit victoria în unele bătălii, turcii aveau în faţa lor ţări europene dezbinate. Iar de partea lor participau în bătălii vasalii sultanului din Peninsula Balcanică, printre care şi Ştefan Lazarevici, «dacă nu de voie, de nevoie», cum zice biograful său. Unii şi-au pierdut capetele, aşa cum s-a întâmplat cu regele Marko la Rovine, iar ţările lor, până atunci vasale, au fost prefăcute de sultan imediat în sangeacuri şi alipite imperiului. Se părea că în curând nu va lipsi nici marea campanie împotriva Ungariei. Totuşi s-a ajuns la o stagnare neaşteptată. Victoriosul Baiazid a suferit un eşec în Asia Mică."[139]

Faţă de acestea, considerăm că nu putem încheia succinta noastră prezentare înainte de a mai enumera câteva titluri exemplificatoare:

Istorija Jugoslavii v dvuh tomah, pod redakciei Ju.V. Bromleha, I.S. Dostjan, V.G. Karaseva, S.A. Nikitina, Moscova, 1963, unde este amintită căderea celor doi vasali la Rovine "în anul 1395" şi trecerea pământurilor lor sub stăpânirea otomană.[140]

***Dějiny Jugoslavie*, Praga**, Svoboda, **1970**, lucrare apărută sub îndrumarea istoricului ceh **V. Začek**, pe care o vom cita în detaliu pe parcursul prezentei lucrări la momentul potrivit.[141]

Ampla sinteză a lui **Francis Dvornik**, *Les Slaves. Histoire et civilisation de l'Antiquité aux débuts de l'époque contemporaine*, traduit de l'anglais par Danielle Paulevski avec la colaboration de Maroussia Chpolyansky, Paris, 1970 – care cumulează cele două volume anterioare *The Slavs, their early history and civilization*, Boston, 1956, şi *The slavs in european history and civilization*, New Brunswick, 1962 –, unde, în capitolul consacrat "Evoluţiei Serbiei", aflăm că "El (Marko – *AVD*) a fost

ucis în Valahia, în timpul unei bătălii unde lupta în rândurile armatei turce. La moartea sa, regatul său deveni provincie turcă."[142]

ISTORIOGRAFIA SUD-ESTULUI EUROPEAN

În anul 1896 s-a tipărit la Londra, în colecția "The Story of the Nations", cea dintâi lucrare despre grupul de țări și popoare ce alcătuiesc Europa de Sud-Est: *The Balkans, Roumania, Bulgaria, Servia and Montenegro* de **William Miller** (Oxon, 476 p.). Autorul prevenea pe cititori că: "Aceasta este prima încercare ce a fost făcută de a prezenta cititorului englez o explicație succintă a istoriei celor patru state balcanice." (*This is the first attempt which has been made to present English readers with a concise account of the history of the four Balkan States.*) Capitolul rezervat României are mai multe ilustrații, printre care cunoscutul portret de la Cozia al lui Mircea I, dar este debitor în cea mai mare măsură sintezei în limba franceză a lui Xenopol și lui Hammer. **W. Miller se face difuzorul tuturor erorilor preluate de la aceștia**: capturarea și exilul lui Mircea la Brusa (p. 38), înscrierea în "registrul de tributari ai Porții în 1391" (p. 38), a doua "închinare" sub Mehmed I (p. 39). În schimb **nici un cuvânt despre victoria de la Rovine**. Este un exemplu tipic al modului în care se răspândesc erorile dintr-o carte în alta, cu atât mai supărător cu cât lucrarea lui Miller a cunoscut trei ediții (ultima în anul 1923), iar autorul ei este și cel ce a redactat paginile despre Mircea I în sinteza de de istorie generală editată la Cambridge.

Trei ani mai târziu, în 1899, **Leon Lamouche** publică *La Peninsule Balkanique. Cours libre professé à la Faculté des Lettres de l'Université de Montpellier* (Paris, **1899**, 310 p.), alcătuită după un alt plan, și încercând o perspectivă unitară, pe probleme generale, istorice, culturale, lingvistice. Numai că, **în ciuda faptului că autorul alocă lui Mircea o atenție specială, imaginea pe care o propagă este un autentic**

rezonator cumulativ al tuturor erorilor emise până la acea dată în istoriografia română cu privire la subiect.[143]

În anul **1907** dr. **K. Roth** dă în colecția de largă popularitate şi format de buzunar "Sammlung Göschen" o expunere densă, în mai puțin de 200 p., sub titlul *Geschichte der Christlichen Balkanstaaten (Bulgarien, Serbien, Rumänien, Montenegro, Griechenland)*, Leipzig, 1907. La p. 74-75 se vorbeşte despre "Mircea der Alte oder Große", evocându-se victoria de la Rovine – "numai că el [sultanul] a suferit la Rovine lângă Dunăre o înfrângere" (*allein er erlitt bei Rovine an der Donau eine Niderlage*) –, **dar imediat după aceea se reia teza de circulație curentă potrivit căreia, simțind că este prea slab, Mircea s-ar fi refugiat la Sigismund spre a cere ajutor**. După înfrângerea de la Nicopole "şi Mircea a trebuit acum să recunoască suzeranitatea turcească şi să plătească tribut" pentru ca, după episodul Musa, Mehmed I să-l oblige a primi "jugul turcesc" *(brachte dieser 1417, die Walachei ganz unter türkisches Joch)*.

Autorul primei priviri de ansamblu asupra Sud-Estului European apărută în limba germană încerca să discearnă adevărul dintr-o bibliografie confuză, venind cu opțiuni personale (respinge închinarea din 1391, de care nu aminteşte, şi vede la Rovine o victorie românească aşezată înainte de Nicopole) şi, în orice caz, reuşeşte să găsească loc pentru aceste informații în cele 153 pagini format mic, ceea ce nu va mai fi cazul, peste o jumătate de secol, cu ampla sinteză a lui Georg Stadtmüller. Cartea lui Roth a fost tradusă în limba bulgară imediat după apariție şi tipărită la Sofia în anul 1909. Ea rămâne şi astăzi nu numai o încercare de pionierat, dar şi o reuşită pe drumul cuprinderii într-o imagine unitară şi organică a "celei de a treia Europe".

Primul război mondial, declanşat în urma evenimentelor din Balcani – zonă transformată în nod al contradicțiilor dintre marile puteri ale momentului – sporeşte brusc interesul general pentru regiune şi pentru popoarele ce o locuiesc. După cele trei cărți citate apărute în decurs de un deceniu, anul 1915 vede apariția concomitentă a altora trei, toate de

proporții apreciabile: **Angelo Pernice**, *Origine ed evoluzione delle Nazioni Balcaniche*, Milano, Ulrico Hoepli, 1915, 628 p.; **Frank Fox**, *The Balcan Peninsula*, London, 1915, 213 p. (cu un pronunțat caracter reportericesc) şi prima sinteză colectivă realizată de **Nevill Forbes, Arnold J. Toynbee, D. Mitrany** (autorul capitolului despre România), **D.G. Hogarth**, intitulată *The Balkans. A History of Bulgaria, Serbia, Greece, Rumania, Turkey*, Oxford, 1915, 409 p. Dacă Angelo Pernice nu are "cunoştință" decât de "faptul" că "Baiazet, soprannominato Ilderim, la *folgore*, succeduto a Murad I sul campo di battaglia, **rese tributarie la Serbia e la Vallachia**" (p. 39), atât Frank Fox, cât şi D. Mitrany menționează pe Mircea, chiar reluând (mai ales primul) erorile curente. Însă nu întru totul, deoarece Mitrany afirmă victoria românească de la Rovine.

În 1922 s-a tipărit cea dintâi sinteză americană în domeniu, care este şi cea mai sistematică şi cuprinzătoare, ca plan, perspectivă şi informație, din tot ce apăruse până atunci în diverse locuri: *The History of the Balkan Peninsula from the Earliest Times to the Present Day* by **Ferdinand Schevill**, Professor of Modern European History, the University of Chicago. În 1933 apare o "revised Edition with the collaboration of Wesly M. Gewhr, Professor of History" (American University, New York, 613 p.). Singura mențiune despre Mircea I este în capitolul *Consolidation of the Ottoman Empire in Europe*, unde aflăm că "domnul Valahiei, pe nume Mircea, a trimis un detaşament de români să lupte pentru libertatea peninsulei la Kosovo (1389) şi, **ca urmare a înfrângerii creştinilor, a acceptat, în mod înțelept, să plătească tribut suzeranului otoman. De acum înainte Mircea şi succesorii săi s-au aflat priponiți, mai mult sau mai puțin neajutorați, de carul de triumf otoman.**"[144]

Cu această sinteză studiile Sud-Est Europene dobândesc în S.U.A. o situație privilegiată, pe care şi-o mențin până astăzi, când cele mai importante sinteze occidentale despre Sud-Estul European continuă să rămână cele apărute peste ocean[145].

Cel de-al doilea război mondial a prilejuit apariția unei

perspective noi asupra spațiului Sud-Est European, caracterizată prin ideea rolului mondial al "Balcanilor" într-o viitoare Europă a echilibrului și păcii – corelativ prin ideea rolului central jucat de acest spațiu și în trecutul istoric. Începutul a fost făcut de două lucrări: **Bernard Newman,** *Balkans. Horizons d'hier et d'aujourd'hui*, Paris, 1946 ("traducere din limba engleză") – care nu este o prezentare istorică, ci o prezentare prospectivă –, și **Alexandru Randa**, *Der Balkan, Schlüsselraum der Weltgeschichte. Von Thrake zu Byzanz* (Graz, Salzburg, Wien, 1949). Firește că nu este cazul să deschidem aceste cărți pentru a afla numele lui Mircea I, dar tocmai noua perspectivă pe care au pus-o în fața specialiștilor a deschis o nouă cale spre înțelegerea personalității și acțiunilor domnului român în adevăratele lor dimensiuni de cadre și manifestare. Că ideea însemnătății mondiale a spațiului Sud-Est European nu era o exagerare de vizionari, avea să o dovedească și ritmul în care vor apărea, și importanța lucrărilor noi despre acest spațiu.

În anul 1950 apar trei cărți: **René Ristelhuber**, *Histoire des peuples balkaniques*, în colecția "Les grandes études historiques" (Librairie Arthème Fayard, 502 p.), rămasă până acum cea mai vastă și mai aprofundată încercare franceză de cuprindere a materiei; **Alexandru Randa**, *Der Balkan von Diokletian bis Tito* (Zürich), și **Georg Stadtmüller**, *Geschichte Südosteuropas* (Munchen, ed. a II-a, 1976, 527 p.). Dacă ultimul autor nu găsește loc pentru a menționa măcar numele lui Mircea I și momentul creat de el în istoria Europei de Sud-Est (ceea ce nu este rezultatul ignoranței, ci al orientării sale antiromânești vădite din cuprinsul întregului volum), în schimb **sinteza franceză, deși nu poate evita erorile devenite dogme de circulație universală, acordă domnului român cel mai întins spațiu, comparativ cu toate sintezele citate aici**:

> "Mircea cel Mare (1386-1418) fu adevăratul organizator al principatului, deși domnia lui cunoscu momente grele din cauza victoriilor câștigate atunci de turci în nordul Balcanilor. În nefasta bătălie de la Kosovo, soldați valahi au luptat alături de sârbi. Hotărît să se răzbune,

sultanul Baiazid trecu Dunărea cu speranța de a-l zdrobi pe Mircea dar, **după ce i-a opus o rezistență neaşteptată, acesta i-a scăpat, refugiindu-se în Transilvania.** A lupta contra turcului rămase țelul acestui principe. Pentru a continua lupta, el nu şovăi să se alieze cu regele Ungariei. În ciuda sprijinului adus de sosirea cavalerilor burgunzi, amândoi fură învinşi la Nicopole în 1396. Cu toate acestea, Mircea nu încetă să țină piept musulmanilor, uneori nu fără succes, însă **consecințele înfrângerii de la Nicopole îl obligară să plătească tribut sultanului în 1413**, păstrând totodată, datorită eroismului său, o anumită autonomie. Patria lui îi rămăsese recunoscătoare pentru faptele sale, ca şi pentru lărgirea hotarelor prin alipirea Dobrogei, situată la sud de Dunăre, lărgire care făcea din Valahia riverana Mării Negre [...] Declinul care a urmat morții lui Mircea a contribuit să ridice şi mai mult prestigiul acestui domn căruia Valahia îi păstrează amintirea ca unui conducător valoros şi unui bun organizator."[146]

Eliminând din acest tablou petele de care nu autorul francez este răspunzător, el rămâne fără îndoială cel mai complet din câte s-au scris până acum în istoriografia internațională.

Primele încercări de sinteză asupra istoriei comune a popoarelor sud-est europene realizate de un învățat aparținând acestui spațiu au fost făcute de românul Nicolae Iorga. Ele sunt: *Istoria statelor balcanice în epoca modernă. Lecții ținute la Universitatea din Bucureşti*, Vălenii de Munte, 1913, şi *Istoria războiului balcanic.* Lecții ținute la Universitatea din Bucureşti, Bucureşti, 1915 (cu mențiunea: "Lucrarea de față formează urmarea la *Istoria statelor balcanice* apărută, cu unele adausuri, şi ca *Histoire des États balcaniques*, în 1914.").

Deşi primul curs se deschide cu o lecție despre *Condițiile căderii statelor creştine din Balcani sub stăpânirea turcească*, **prezența lui Mircea pe eşichierul politic al vremii este cu desăvârşire ignorată.** Doar la pagina 26 se află fraza: "Ştefan [Lazarevici] participă la lupta de la Angora, în 1402, cum unii din aceştia participară, lăsându-şi viața, la lupta de la Rovine, în 1394."

Nici în ultima formă dată de N. Iorga sintezei sale – deşi apărută într-o

limbă de circulație *internațională (Histoire des États balcaniques jusqu'à 1924*, Paris, 1925), nu se află mai mult decât traducerea acestei fraze (p. 19).

* * *

Ca urmare a acestei succinte panoramări istoriografice întreprinse de noi poate fi observat mai bine cum ***conexiunea dintre istoriografia română şi cea internațională a cunoscut de-a lungul timpului o dinamică specifică, din interdependența lor născându-se o fluctuantă imagine virtuală ce s-a suprapus treptat peste realitatea istorică frustă.***

În căutare de izvoare, istoriografia românească, începând cu Mihail Moxa şi Radu Popescu, până la ultimii cercetători ai personalității şi vremii marelui domn, s-a adresat istoriografiei de peste hotare, fiind influențată de ea şi, la rândul ei, influențând-o, oferindu-i izvoare, puncte de vedere ba chiar... erori ce continuă să persiste la unii autori străini la aproape un secol de când propriul lor emițător şi le-a corectat (cum este cazul ficțiunii lui Xenopol despre prizonieratul lui Mircea la Brusa).

Deşi confuze cel mai adesea, deformate, greşite, câteodată falsificate cu rea-credință, dar alteori dându-ne o imagine mai aproape de adevăr şi conținând chiar cuvinte elogioase la adresa domnului român, **toate aceste mărturii ale istoriografiei internaționale de până la noi dovedesc**, împreună, prin mulțimea şi varietatea lor, indiferent de calitatea intrinsecă, dincolo, şi chiar împotriva tendințelor ce le animă uneori, **cât de puternică şi de neignorat a fost prezența românească sub Mircea I în politica timpului său**.

Până în secolul al XVII-lea *istoriografia internațională* despre Mircea I şi epoca sa a fost promovată, în primul rând, de *cronicarii* şi *istoricii* țărilor vecine sau apropiate: sârbi, bizantini de origine etnică necunoscută, al căror text s-a păstrat exclusiv în versiunea slavonă-mediobulgară, greci din perioada imediat următoare căderii Bizanțului

sub stăpânirea otomană, greci din secolul al XVI-lea, cronicari şi istorici din regatele ungar şi polon. Lor li se adaugă ecourile din cronici, memorii şi rapoarte de epocă ale unor țări şi persoane din Europa apuseană (Philippe de Mézières, Schiltberger, Johann Trittheim), sau din Italia şi Raguza, intrate în raza de interes a istoricilor români abia în epoca modernă, datorită, mai întâi, lui Gh. Şincai şi B.P. Hasdeu, apoi lui N. Iorga şi Ilie Minea, până la istoricii din zilele noastre.

Un loc aparte îl dețin cronicile otomane, adică *istoriografia de tip imperial,* angajată direct în acțiunea statului căruia îi aparțin autorii, servind-o şi punând pe ultimul loc adevărul, sinceritatea şi onestitatea, căci pentru acest tip de istoriografie nu existau scrupule atunci când trebuia lustruită fațada, uneori avariată, a gloriei sultanilor. **Noțiunea de minciună nu-şi are sens pentru apologeții sultanilor şi a schimba o înfrângere într-o răsunătoare victorie intra în obligațiile lor "profesionale".**

Deşi parțial traduse, în limba latină de Leunclavius, în secolul al XVI-lea, şi în italiană de Vincenzo Bratutti în secolul următor[147], **Dimitrie Cantemir este primul român ce are acces la izvoarele otomane**. Cu toate acestea, ele vor intra în instrumentarul istoricilor români ai epocii lui Mircea I – prin amintitele traduceri latine şi italiene – abia în epoca modernă, şi numai în secolul nostru vor fi abordate în original.

Nu prea departe de mentalitatea cronicarilor otomani stau şi istoricii regatului ungar, ceea ce explică apreciabila cantitate de *ficțiune* şi *eroare* din cronica lui **Ioan de Thurócz (cca 1435 - cca 1490)**, cronică intrată şi ea foarte târziu în raza de cunoştință a *cronicarilor* noştri, spre a deveni, însă, unul din izvoarele cele mai cultivate – şi nu cu efectele cele mai benefice ! – în epoca modernă. Cronica lui Thurócz a fost preluată, cu toate fanteziile şi confuziile ei privitoare la persoanele şi evenimentele din epoca lui Mircea I, de către istoricii moderni ai Ungariei şi ai noului imperiu care începe să dispute otomanilor supremația asupra Europei Centrale şi Sud-Estice la sfârşitul secolului XVII: Imperiul Habsburgic.

Istoriografia din cuprinsul acestui nou imperiu avea să dea, începând cu **Franz Joseph Sulzer (?-1791)**, contingentul cel mai numeros şi mai influent de istorici preocupaţi de evenimentele de la Dunărea de Jos şi obligaţi să ia cunoştinţă, cu această ocazie, de personalitatea şi faptele domnului Ţării Româneşti[148]. Cunoaşterea acestei istoriografii a devenit, de aceea, indispensabilă istoricilor români încă de pe vremea lui Gheorghe Şincai, Aaron Florian şi Kogălniceanu, care o folosesc din plin. Chiar dacă noi, astăzi, nu mai căutăm în ea, asemenea înaintaşilor din zorii istoriografiei române moderne, informaţii şi un anumit model de tratare a materiei, tocmai datorită influenţei ce a exercitat-o cândva, **suntem obligaţi să o luăm în considerare spre a identifica sursa unor erori cu viaţă lungă şi cu întinse consecinţe.**

Din păcate, această istoriografie din Imperiul Habsburgic, chiar atunci când este reprezentată de Constantin Jireček (fiul unui înalt funcţionar de stat austriac şi al nepoatei marelui filolog ceh P.J. Šafařik), manifestă unele trăsături ce caracterizau pe vremuri istoriografia otomană: un anumit aer de superioritate şi, în unele cazuri (**Hammer, Huber**), o vădită tendinţă de minimalizare a românilor în istoria universală, atitudine venind din mentalitatea de "mare putere", dar şi dintr-o instinctivă şi profetică teamă faţă de acest popor român care atunci ameninţa direct existenţa imperiului prin voinţa şi lupta lui pentru unitate. Se vede aceasta mai ales la **Robert Roesler (1840-1881)**, vârful de lance şi exponentul cel mai vestit al tuturor acestor tendinţe antiromâneşti din istoriografia austro-ungară, a cărui prezenţă tutelară şi simbolică patronează încă toate manifestările de această natură.

Din această direcţie, a istoricilor formaţi în Imperiul Habsburgic, au pătruns în istoriografia românească modernă trei dintre cele mai grave erori cu privire la domnia lui Mircea I:

1. Afirmaţia (inventată de Hammer pe baza unui izvor dubios) că Mircea I s-a supus şi a plătit tribut otomanilor în 1391, sau puţin înainte de această dată;

2. ***Data greşită a bătăliei de la Rovine,*** **stabilită de Jireček în**

anul 1876 (care a devenit apoi premisa pentru un întreg şir de raționamente eronate);

3. Teoria *"fugii" (sau "refugierii") lui Mircea I la Braşov, după bătălia de la Rovine, spre a cere ajutorul lui Sigismund.*

Această teorie a fost emisă în 1884 de academicianul **Alfons Huber** ca urmare logică a datării propuse de Jireček. Acelaşi Huber, la fel ca istoricii otomani cu secole în urmă, schimbă caracterul de victorie românească al confruntării de la Rovine şi o transformă în înfrângere, influențându-l în sensul vederilor sale şi pe Jireček. **Cu câteva decenii în urmă, Hammer, răstălmăcind toate izvoarele, inclusiv pe cele otomane, redusese marea campanie a sultanului Baiazid contra lui Mircea I la o simplă expediție episodică a generalului Evrenos beg**, care i-ar fi obligat cu această ocazie pe români să devină vasali "cu toată vitejia lor."

Pe de altă parte, acțiunile diplomatice ale lui Mircea I, cu nimic mai prejos – în impunerea statutului internațional al Țării Româneşti – decât victoriile pe câmpul de luptă, s-au înscris în documente pierdute în țară, şi salvate, în parte, doar în arhivele de peste hotare. Ele au ieşit la lumină – ca tot atâtea file ale cronicii sale diplomatice – abia în secolul al XVIII-lea, în edițiile moderne ale lui Dogiel şi Wagner.

* * *

Nedispunând de un corp de cronici propriu elaborat la Curtea lui Mircea I, sau de vreo relatare ieşită din pana unui conațional contemporan al voievodului, istoriografia română a făcut uz de la bun început de surse externe şi, mai apoi, de interpretări istoriografice internaționale.

Cel dintâi care apelează la un izvor exterior spațiului românesc, spre a ne da o imagine personală, şi în limba țării, despre Mircea I, a fost **Mihail Moxa**. *Cronograful* său, terminat în anul **1620**, conține o importantă relatare despre victoria de la Rovine, relatare din care s-a inspirat Eminescu şi a determinat – prin geniul acestuia – locul ce şi l-a dobândit biruitorul lui Baiazid în conştiința română modernă[149].

La mijlocul secolului al XVII-lea se alcătuieşte ***cronica ţării* în limba română**, în atmosfera de avânt cultural şi mândrie a trecutului caracteristică domniei lui Matei Basarab. Aflăm aici, în câteva rânduri cuprinzătoare, conştiinţa istoriografiei româneşti din etapa sa cronicărească, despre viteazul înaintaş: *"Acesta au avut mare războiu cu Baezet sultanul. Făcutu-s-au acel război pre apa Ialomiţii. Biruit-au Mircea vodă pre turci şi făr' de număr au perit, trecând Baezet Dunărea fără vad. Şi alte multe războaie au avut cu turcii."*[150]

Dar dacă Moxa, valorificând aşa-numita *"Cronică bizantino-bulgară"*, scrisă în secolul al XV-lea în Bizanţ şi cunoscută azi în slavonă numai într-o copie moldovenească din secolul al XVI-lea, ajunge la o imagine grandioasă a victoriei de la Rovine (imagine pe care o reiau şi o consacră alcătuitorii cronicii ţării) câteva decenii mai târziu, **Radu Popescu** se lasă convins de cronicarul Macarie Melissenos (considerat pe atunci a fi bizantinul Sphrantzes) că acea victorie s-a încheiat, în cele din urmă, cu o pace întemeiată pe plata tributului.

În primul pătrar de secol al regimului fanariot, cronicarul oficial al lui Nicolae Mavrocordat schimbă deci imaginea cristalizată în prima jumătate a secolului al XVII-lea, transmiţând urmaşilor, pe temeiul mărturiei lui "Gheorghe Franţi", un Mircea I obligat să pună capăt luptei pentru libertatea ţării sale şi să-şi plece capul, acceptând tributul.

Deloc întâmplător, noua imagine nu era străină de condiţia din acel moment a Ţării Româneşti şi, într-un fel, exemplul lui Mircea I trebuia să justifice starea în care se aflau contemporanii cronicarului.

Revendicând restaurarea vechilor privilegii pe care Poarta Otomană fusese obligată să le acorde Ţării Româneşti şi Moldovei, patrioţii ce înaintează în **1772 Congresului de la Focşani** memorii menite a lămuri pe reprezentanţii marilor puteri europene asupra obiectivelor luptei lor, invocă *tradiţia autonomiei de odinioară*, indicând temeiurile şi originea acelei autonomii în faptele celor doi mari înaintaşi: Mircea I în Ţara Româ-

nească şi Ştefan cel Mare în Moldova. Legenda şi adevărul istoric se împletesc în felul acesta pentru a permite elaborarea acelor cunoscute "Capitulații" ce chemau trecutul de glorie să sprijine aspirațiile, idealurile şi lupta pentru renaşterea națională.

Sub pana **banului Mihai Cantacuzino (1723-cca 1793)**, autorul memoriului înaintat de grupul de patrioți munteni contelui G.G. Orlov, precum şi al cunoscutei *Istorii a Țării Româneşti*, tradusă şi în greceşte şi tipărită mai târziu de frații Tunusli, imaginea lui Mircea I se transformă: el devine domnul ce înfruntă cu armele pe sultan, acceptă la un moment dat formula păcii pe bază de tribut, obligând adversarul să recunoască autonomia Țării Româneşti, dar constată, curând, că otomanii nu recunosc decât forța armată şi atunci rupe legământul, învinge din nou pe câmpul de luptă şi *recucereşte pentru încă trei sferturi de secol independența Țării Româneşti.* Ea se va pierde din nou "sub Laiotă Basarab", întâiul domn pomenit de cronica Țării Româneşti a fi închinat țara turcilor. Dionisie Fotino, în 1818-1819, va completa opera banului Mihai, publicând, pentru prima oară, pretinsul "tratat" dintre Mircea şi Baiazid.

Conştiința istorică românească, reprezentată de banul Mihai Cantacuzino, preluând după cronica lui Radu Popescu versiunea plății întâiului tribut şi a "închinării" Țării Româneşti de către Mircea I, i-a dat alt sens şi a modificat datele tradiției: *după o scurtă epocă de "închinare", Mircea I ar fi recucerit cu sabia independența pe care a lăsat-o moştenire urmaşilor, până la Basarab Laiotă.*

Autorul sau autorii memoriului către contele G.G. Orlov au acceptat, deci, ideea închinării Țării Româneşti şi a plății tributului sub Mircea, deoarece, în concepția lor, numai marele domn ar fi putut obliga pe sultan să accepte o pace care să garanteze autonomia țării, conferind verosimilitate "capitulațiilor". **Prin cartea tipărită de frații Tunusli şi, apoi, prin sinteza lui Dionisie Fotino, imaginea elaborată de Radu Popescu, şi revizuită – în sensul arătat – de banul Mihai Cantacuzino, va exercita o influență puternică atât asupra istoriografiei noastre moderne, cât şi asupra celei străine. Ea va reuşi să**

estompeze cu totul pe aceea din *Cronograful* lui Moxa şi din *Cronica Ţării Româneşti.*

* * *

La această estompare a contribuit, însă, hotărîtor influenţa istoriografiei ***moderne internaţionale***. Ceea ce "*Cronica bizantino-bulgară*" (în versiunea cunoscută lui Moxa) şi cronica lui Macarie Melissenos au fost pentru etapa *cronicărească* a istoriografiei noastre, vor fi, pentru etapa ei modernă, istoricii germani şi austrieci **Gebhardi**, **Engel** şi **Hammer**, apoi istoricul ceh din Viena, **Jireček**. Dacă primele consemnări cronicăreşti şi ecouri contemporane ale faptelor lui Mircea I ni s-au păstrat exclusiv în scrierile unor autori străini, la fel, *primele expuneri moderne asupra domniei şi primele judecăţi asupra persoanei şi faptelor domnului Ţării Româneşti aparţin istoricului* **german** *Ludwig Albrecht Gebhardi şi istoricului* **austriac** *Johann Christian von Engel.* Lor li se alătură, prin referirile la Mircea I din celebrele *Istorii ale Imperiului Otoman*, turcologii *Hammer* şi *Zinkeisen,* dar în special primul.

Nu se poate înţelege un rând din ceea ce au scris pionierii istoriografiei noastre moderne despre Mircea I, de la Florian Aaron la Eudoxiu Hurmuzaki, trecând şi prin manualele şcolare ale lui Heliade-Rădulescu şi August Treboniu Laurian, dacă nu le confruntăm textele cu ale amintiţilor istorici. Clişeele, "scenariile", erorile lor trec masiv şi în primele monografii – Dimitrie Bolintineanu, Mincu Popescu, D. Iotta. Chiar Hasdeu şi Xenopol, care creează premisele pentru eliberarea istoriografiei naţionale de aceste influenţe, continuă să le plătească un serios tribut[151].

Spre deosebire de Engel peste două decenii, **Gebhardi** nu a cunoscut versiunea germană a cronicilor româneşti realizată de sasul Johann Filstich, dar rămasă în arhivele din Braşov, drept care foloseşte numai scurta expunere (de 24 pagini)[152] a acestuia, publicată în anul 1743, şi, în rest, *Istoria Imperiului Otoman* de Cantemir, *Istoria* lui Carra[153] – de fapt cu totul altceva decât o istorie în adevăratul înţeles al cuvântului –,

vechea carte a lui Del Chiaro[154], memoriul lui Bawr[155], iar ca *izvoare* ediția lui Dogiel, cu tratatele încheiate de Mircea și de Vlad cu Regatul Poloniei. Istoricul german s-a întemeiat mai ales pe lucrările ce aveau tangență cu evenimentele românești, în primul rând pe cronica lui Thurócz[156] (căreia îi plătește cel dintâi un greu tribut), pe istoriile lui Bonfinius[157], Istvanffy[158] și Pray[159], pe cartea lui Benko[160], iar pentru lucrările polone pe Cromer. Folosește masiv pe Chalcocondil, prin mijlocirea lui Stritter[161], și se încredințează, pentru istoria otomană, lui Leunclavius. Cunoaște și citează pe Luccari[162] și pe Thunmann[163]. Nu știe ediția lui Wagner, dar se referă la tratatul de la Brașov, prin intermediul lui Pray.

Din acest material a închegat Gebhardi, acum peste două secole, *cea dintâi încercare de sinteză modernă asupra lui Mircea I.* Citită în perspectiva cunoștințelor noastre de azi, și integrată în evoluția cercetării asupra epocii și personalității sale, ea ne apare în cel mai înalt grad reprezentativă pentru tot ce va fi cercetarea modernă a subiectului.

Ceea ce covârșește la Gebhardi – și va continua să covârșească la cei ce-i vor urma – **este "ficțiunea istoriografică" ce se substituie adevărului istoric**. În loc să compenseze puținătatea izvoarelor și confuzia lor printr-o stăruitoare analiză critică, iar golurile să le umple cu prudente ipoteze de lucru, prezentate ca atare cititorului, Gebhardi dă frâu liber imaginației și speculației ce nu caută sprijinul nici unui document. Facem cunoștință astfel, pentru întâia oară, cu dezinvoltura – devenită ulterior aproape regulă – ce va caracteriza pe numeroși alți istorici – români și străini –, când vor emite, apodictic, cele mai categorice judecăți despre Mircea și faptele lui, pe baza unei depline confuzii și chiar ignoranțe cu privire la subiect. **Gebhardi devine astfel prototip.** El se așază la începutul unei coloane ce va spori de-a lungul a două secole, și, din păcate, tot el este primul care se grăbește să emită cu ușurință judecăți morale asupra lui Mircea și poporului său de pe poziții ce nu trădează vreo cât de mică simpatie pentru amândoi.

Despre curata babilonie pe care o reprezintă "scenariul" lui Gebhardi ar fi inutil să dizertăm și să-i subliniem pas cu pas erorile și fanteziile. Dar

trebuie să reținem elementele ce vor trece, de la "ficțiunea istorigrafică" produsă de Gebhardi, la istoricii ulteriori. Astfel, căzând cel dintâi victimă confuziei și imaginației lui Thurócz, *istoricul german inventează un pact între Mircea și Baiazid, îndreptat contra lui Sigismund de Luxemburg.* Acestuia din urmă i se atribuie, la rându-i – după Thurócz –, *o expediție nu alături de Mircea contra lui Baiazid, ci împotriva lui Mircea, aliat cu... Baiazid.* Cu aceste ficțiuni ne vom reîntâlni, apoi, de la Engel la Hurmuzaki și până în primele monografii românești.

Preluând "știrea" de la Cromer, Gebhardi pune, cel dintâi, "uzurpația" lui Vlad *atunci când Mircea se afla printre cruciați la Nicopole.* Va fi acceptat și reluat de Hasdeu, Xenopol, G.C. Conduratu și alții.

Se mai reține, din întregul text, *imaginea unui Mircea mereu obligat să fugă și să ceară ajutor*, când la Sigismund (o va prelua Huber), când la poloni, când la otomani, și aceea a unui machiavelic dispus să schimbe fără scrupule aliații și suzeranii, ceea ce nu-l scutește până la urmă să-și încheie domnia ca vasal turcilor. Se reține, mai ales, ***dificultatea dovedită, cu rare excepții până în zilele noastre, de istoriografia internațională, de a percepe atât succesiunea și valoarea evenimentelor, cât și statura reală a celui ce s-a aflat în centrul lor.***

Față de Gebhardi, **Johann Christian von Engel**, cunoștea izvoarele interne în traducerea lui Filstich. Deși în cazul lui Mircea I se reduceau la prea puțin, datorită lor Engel are totuși o percepție mult mai clară a istoriei românești în asamblu, ceea ce explică progresul net față de predecesorul său și în modul cum redactează capitolul despre voievodul român. O ironie a lucrurilor face însă ca în unele chestiuni esențiale Gebhardi să fi nimerit adevărul din întâmplare, în timp ce Engel greșește cu rațiune și sistem. Astfel, în timp ce Gebhardi așază – corect – marea expediție a lui Baiazid la nord de Dunăre *înainte* de cruciada de la Nicopole (neacordând credit lui Chalcocondil), și are intuiția singurului moment acceptabil în care s-ar fi putut încheia pacea cu Baiazid, imediat după Nicopole, Engel, dând deplin credit lui Chalcocondil, datează expediția lui Baiazid

posterior bătăliei de la Nicopole, şi va impune această succesiune a evenimentelor istoriografiei româneşti până în 1876-1877, când Hasdeu şi Jireček – primul găsind adevărul, celălalt apropiindu-se de el – o vor aşeza definitiv înainte de Nicopole (excepția constituind-o Xenopol şi, conjunctural, G. Popa-Lisseanu[164]).

Florian Aaron, Kogălniceanu şi Hurmuzaki au dat fiecare în parte o variantă proprie expunerii lui Engel. Vom avea ocazia să revenim asupra tuturor, când vom trata problemele concrete ce fac obiectul lucrării de față.

În momentul în care, prin **Hasdeu**, dar mai presus de toți prin **Eminescu**, se părea că istoriografia noastră va porni la elaborarea unei imagini proprii, pe deplin eliberate de clişeele şi erorile de "import", **s-a produs al treilea influx de erori prin Jireček**, **"purtător de cuvânt" şi al lui Huber**.

S-a reuşit astfel încurcarea "ițelor" cercetărilor istoricilor de până la noi într-o măsură atât de mare, încât puțini sunt astăzi cei care mai pot sesiza realitatea dincolo de țesătura foarte deasă a ficțiunilor de sorginte livrescă modernă[165] (însă cu rădăcini în istoriografia ungară, austriacă, otomană pe filieră Leunclavius - Bratutti, şi în cronicile lui Chalcocondil şi Pseudo-Sphrantzes), ficțiuni sporind parcă direct proporțional cu dorința autorilor de a smulge cât mai mult şi cât mai exact din slova documentelor.

În continuare ne vom strădui să deznodăm această urzeală fantasmagorică, urmărind să stabilim **nu adevărul** – care în cazul de față este uşor de precizat, şi, în mare parte, a şi fost pronunțat în timpul din urmă –, **ci neadevărul.** Adică *cine, când, unde* şi *ce* a **inventat** pe seama lui Mircea I.

NOTE

[1] Dimitrie Bolintineanu, *Viața lui Vlad Țepeş Vodă şi Mircea Vodă cel Bătrânu* de ~. Pentru popor de Christu Ioninu, Bucureşti, Typographia lui Stephan Rassidescu, 1863 (despre Mircea vezi paginile 143-185). Ediția a doua "revăzută şi corectată" a apărut în anul 1870. A fost reeditată în Dimitrie Bolintineanu, *Opere*, IX: *Biografii istorice*, ediție îngrijită, note şi comentarii de Teodor Vârgolici, Bucureşti, Editura Minerva, 1987, p. 259-316.

[2] Mincu Popescu, *Studiu asupra lui Mircea-Vodă cel Bătrân*, Bucureşti, 1885, 145 p.

[3] *Mircea Vodă cel Mare. Studiu istoric.* Teză pentru licență de Dumitru N. Iotta, Bucureşti, Tipografia Curții Regale F. Göbl, 1893, 195 p.

[4] P.P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân*, [Bucureşti], Casa Şcoalelor, [1944], 363 p. Pentru evoluția ideilor autorului până la realizarea acestei monografii, a se vedea:

Curs de istoria românilor. Predat de Domnul P.P. Panaitescu. Editat de seminarul de Istoria Românilor, 1930-1931 (curs litografiat, înmănunchind în 902 pagini cele 40 de prelegeri privind istoria românilor – din "epoca preistorică" până la 1848 – ținute în anul universitar 1929/1930 la Facultatea de Filosofie şi Litere a Universității din Bucureşti – începând cu 20 noiembrie 1929. *Prelegerea a XVI-a*, din 29 ianuarie 1930, este intitulată *Mircea cel Bătrân* – p. 321-341, dar, întrucât primele cinci pagini ale prelegerii sunt dedicate "completării ştirilor despre domnii Moldovei" ultimului deceniu al veacului al XIV-lea, tratarea efectivă a subiectului enunțat începe la p. 326).

Mircea cel Bătrân şi suzeranitatea ungurească, în "Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice", seria III, tom XX (1938), p. 61-81.

Curs privind începuturile influenții slavilor asupra românilor, 1938-1939, Editor G. Ionescu (numără 616 pagini şi conține cele 40 de prelegeri pe care P.P. Panaitescu le-a ținut la Facultatea de Litere şi Filosofie a Universității din Bucureşti în perioada 7 noiembrie 1938-24 mai 1939).

[5] Ion Negoiu, *Mircea cel Bătrân*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1965, 61 p.

[6] Nicolae Constantinescu, *Mircea cel Bătrân*, Bucureşti, Editura Militară, 1981, Colecția "Domnitori şi voievozi", nr. 16, 172 p.

[7] Constantin Căzănişteanu, *Pe urmele lui Mircea cel Mare*, Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1987, 248 p.

[8] Preotul Prof. Dr. N. Şerbănescu, Prof. Dr. N. Stoicescu, *Mircea cel Mare (1386-1418). 600 de ani de la urcarea pe tronul Țării Româneşti.* Carte tipărită cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1987, 422 p.

[9] Cunoscută lui Gheorghe Şincai sub numele de *"Anonimul Românesc"*, scrierea banului Mihai Cantacuzino a văzut pentru prima oară lumina tiparului la Viena în anul 1806, editată de "frații Tunusli" în limba greacă, fără vreo indicare a autorului real: Ἱστορία τῆς Βλαχίας πολιτικὴ καὶ γεωγραφικη ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης αὐτῆς καταστάσεος ἕως τοῦ 1774 ἔτους. Νῦν πρῶτον φιλοτίμῳ δαπάνη ἐκδοθεῖσα τῶν τιμιωτάτων και φιλογενῶν αὐταδέλφων Τουνουσλῆ. *Această ediție a fost retradusă* în româneşte mai târziu de George Sion, sub următorul titlu: *Istoria politică şi geografică* a *Țerei Româneşti de la cea mai veche a sa întemeiere până la anul 1774. Dată mai întâiu la lumină în limba grecească la anul 1806 de frații Tunusli,* Bucureşti, Tipografia națională a lui Ştefan Rassidescu, 1863. Datorită repetatei retraduceri şi, mai ales, a modului cu totul "personal" în care a înțeles Sion să-şi facă datoria de traducător, în aşteptarea unei ediții alcătuite după tradiția manuscrisă românească, am utilizat "varianta" cunoscută lui Şincai, pe care o considerăm, dacă nu originală, oricum mai aproape de arhetip. Pentru originalul românesc al *Istoriei* banului Mihai Cantacuzino ca izvor al lui Gheorghe Şincai vezi Alexandru Lapedatu, *Cum s-a alcătuit tradiția națională despre originile Țării Româneşti,* în "Anuarul Institutului de Istorie Națională [din Cluj]", II (1923), Bucureşti, 1924, p. 291, şi, mai ales, N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688-1821),* vol. II: *Epoca lui Petru Maior — Excursuri,* Bucureşti, Tipografia "Minerva", 1901, p. 128-131.

Descrierea celor cinci copii manuscrise în care se păstrează scrierea banului Mihai Cantacuzino se află în *Repertoriul manuscriselor de cronici interne. Sec. XV-XVIII. Privind istoria României,* întocmit de I. Crăciun şi A. Ilieş, Bucureşti, Editura Academiei Române, p. 189-191. Singurul exemplar complet a aparținut lui Timotei Cipariu, datează din primii ani ai secolului al XIX-lea şi se păstrează în prezent la Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca, provenind din Biblioteca Centrală din Blaj.

În notele noastre, pentru ca cercetătorii să poată consulta ceea ce le este mai lesne de găsit, vom indica şi paginile ediției Sion, atrăgând, totuşi, atenția că avem de-a face cu o "traducere adesea infidelă în rapot cu originalul", iar "citarea ei — asemenea traducerii aceluiaşi din Dionisie Fotino, la care se referă prezenta remarcă — în lucrările de specialitate comportă riscul încetățenirii unor afirmații greşite datorate inabilității lui Sion" (Emanuela Mihuț şi Tudor Teoteoi, *Dionisie Fotino, Istoria vechii Dacii, adică a Transilvaniei, Valahiei şi Moldovei de astăzi. Ediție critică*, în "Cercetări de istorie şi civilizație sud-est europeană", 1981-1985, Bucureşti, 1985, p. 22-23).

[10] *Hronica românilor și a mai multor neamuri încât au fost iale așa de amestecate cu rumânii cât lucrurile, întâmplările și faptele unora fără de ale altora nu se pot scrie pe înțeles, din mai multe mii de auctori în cursul de 34 de ani culeasă și după anii de la nașterea Domnului nostru Is. HS. alcătuită de Gheorghe Șincai din Șinca, doctorul filosofiei și al theologiei, fostul director al școalelor naționalnice în toată Țara Ardealului și diortositoriul cărților de la Crăiasca Tipografie a Universității unguresti* **este sinteza fundamentală a istoriografiei românești moderne**. Deși în decursul secolului al XIX-lea a cunoscut două ediții integrale (una apărută la Iași în 1853-1854, sub îngrijirea lui Mihail Kogălniceanu, Anastasie Panu și August Treboniu Laurian, iar cealaltă în 1886 la București, sub egida Academiei Române și îngrijirea lui Grigore Tocilescu) și mai multe parțiale, abia spre sfârșitul deceniului șapte al secolului nostru cele trei masive volume ale acestei lucrări au fost publicate, în ediție critică, după exemplarul original autograf elaborat de Gheorghe Șincai între anii 1782-1816: Gheorghe Șincai, *Hronica românilor*, în *Opere*. Ediție îngrijită și studiu asupra limbii de Florea Fugariu. Prefață și note de Manole Neagoe, București, Editura pentru literatură, vol. I-III, 1967-1969 (este ediția pe care o vom folosi în cele ce urmează; domnia lui Mircea se află în primul volum, pagina 530 și următoarele).

Aici au fost traduse pentru prima oară în limba română principalele surse documentare cu privire la Mircea I, de la tratatele încheiate de voievodul român cu regii Wladislaw Jagiello și Sigismund de Luxemburg până la textele cronicarilor bizantini Ducas și Laonic Chalcocondil. Istoriografia subiectului îi este familiară și variat interpretată și analizată (**în special Engel, pe care, practic, îl introduce în circuitul istoriografic românesc**), de cele mai multe ori pe un ton critic și polemic. Putem aprecia că prin bogăția documentară, prin cunoașterea critică a istoriografiei subiectului și prin modul științific de abordare în încercarea de reconstituire a domniei lui Mircea (pe aproape 50 de pagini), **Gheorghe Șincai (1754-1816) realizează prima contribuție fundamentală la cunoașterea științifică a personalității și domniei voievodului român**.

Lui Șincai ar fi trebuit să-i alăturăm monumentala *Istoriia și lucrurile și întâmplările românilor* de Samuil Micu. Nu o putem face, deoarece, din păcate, rămasă în manuscris până în 1995 ea nu a avut nici un impact notabil asupra istoriografiei moderne românești (vezi Samuil Micu, *Istoria Românilor*. Ediție princeps după manuscris de Ioan Chindriș, vol. I-II, București, Editura Viitorul Românesc, 1995). Importanța sa pentru domnia lui Mircea I constă în faptul că aici se află inserate pentru prima oară într-o lucrare românească – *în original și traducere* – documentele diplomatice negociate și încheiate între Mircea și regele Wladislaw Jagiello, precum și tratatul din 1395 – tot original și traducere – dintre Mircea și Sigismund de Luxemburg.

[11] Ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας τὰ νῦν Τρανσιλβανίας, Βλαχίας καὶ

Μολδαυίας ἐκ διαφόρων παλαιῶν καὶ νεωτέων συγγραφέων συνερανισθεῖσα παρά Διονυσίου Φωτεῖνου, tom. I-III, Viena, **1818-1819**; pentru traducerea în limba română, cu unele scăpări şi inexactităţi, vezi *Istoria generală a Daciei sau a Transilvaniei, Ţerei Muntenesci şi a Moldovei* de Dionisie Fotino, traducere de George Sion, vol. I-III, 1859-1860. Despre Mircea: vol. II, p. 16-22 (capitolul *Domnul XI. Mircea I Basarab*) şi vol. III, p. 216-217 (*Hatihumaiunul lui Sultan Baiazet I Ilderim din anul 1393 după Christ*, inclusiv nota aferentă şi precizarea de la p. 218).

[12] *Idee repede de istoria Prinţipatului Ţării Rumâneşti* de F. Aaron, Profesor de Istoria generală în Colegiul naţional Sf. Sava din Bucureşti, tom I-III, Bucureşti, Tip. lui I. Eliad, **1835, 1837, 1838**; pentru domnia lui *"Mircea I"* vezi vol. I, p. 57-70. Cu privire la această lucrare, Hasdeu scria: "La români primul material didactic de istorie naţională a fost *Ideea repede* a lui Aron Florian sau Florian Aaron, după cum se numia el la început. Publicată la 1835, cartea lui Florian este foarte remarcabilă până astăzi nu ca o lucrare critică, ci *ad narrandum*, cu mult bun simţ şi într-o limbă curat românească [...] Necunoscând pe Fotino, căci nu şciea greceşte, iar pe Samuil Micul şi pe Şincai cunoscându-i numai din auzite căci nu erau publicate, **Florian se conducea aproape exclusiv de cronica muntenească cea obicinuită şi de Engel** [...] O lungă generaţie de români învăţaseră în şcoală istoria numai după Florian, atât de ademenitor prin frumuseţea limbei de pe atunci. **Pentru mine însumi, departe în Basarabia, cea dintâi carte românească, pe care o cetii încântat şi o sciam pe dinafară la vrista de şase ani, au fost extractele din Florian, intercalate în crestomaţia ruso-moldovenească a lui Hâncu.**" *Negru-Vodă. Un secol şi jumătate din începuturile Statului Ţării Româneşti (1230-1380), ca Introducere la tomul IV din "Etymologicum magnum Romaniae"* de B.P. Hasdeu, Bucureşti, Socec, 1898, p. XX.

[13] Michel de Kogalnithan, *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens.* Tome prèmiere: *Histoire de la Dacie des Valaques transdanubiens et de la Valachie (1241-1792)*, Berlin, Libr. De B. Behr., **1837**. Ultima ediţie în Mihail Kogălniceanu, *Opere*, vol. II: *Scrieri istorice*, text stabilit, studiu introductiv, note şi comentarii de Alexandru Zub, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1976 (este ediţia folosită de noi). Domnia lui *"Mircea I Basarab"* la p. 86-94.

Deosebit de relevantă şi concludentă pentru subiectul nostru este precizarea pe care Kogălniceanu o face în prefaţa volumului: "**L'histoire de la Valachie a déjà été traitée par Gebhardi et par Engel, et c'est pour cela que cette partie de mon ouvrage ne présentera pas beaucoup de découvertes,** ***à l'exception du traité précieux de Mircea I conclu avec la Turquie.***" (*op. cit.*, în *ed. cit.*, p. 44; s.n. – *AVD*)

După cum prin cele relatate în scrisoarea sa din 21/9 februarie 1837 tânărul Kogălniceanu reuşeşte să prezinte succint – şi lămuritor pentru noi – climatul în care s-a născut şi s-a dezvoltat istoriografia românească modernă, obligată să-şi încorseteze judecăţile de valoare în funcţie de interesele puterilor politice supranaţionale cu drept de decizie în Principate, şi – ca urmare – să nu poată contracara cu mijloace ştiinţifice naţionale falsa percepţie a trecutului şi prezentului românesc în raport cu opiniile dominante formate în marile metropole ale istoriografiei mondiale. "Însă Măria Sa Vodă – i se adresează tatălui său – nu are a să spăimânta, pentru că în toată istoria mea nu este nimica care să poată supăra sau pe turci sau pe ruşi. [...] Până la anul 1800 şi Fotino a scris istoria Moldovei şi el era supus sultanului. Deci până atunce, adecă până la 1800, turcii n-au a să atinge de nimică. Iară de la 1800 încoace, înainte de a tipări, voiu trimite în scris istoria mea Măriei Sale lui Vodă şi după ce o va citi şi o va încuviinţa o voiu tipări-o. [...] Încă o dată, băbacă, te încredinţez că nu-i nimică rău de ruşi sau de turci; căci dacă aş vorbi rău, cartea mea nu ar putea intra în Moldova şi am scris mai mult pentru patria mea. Mi-au părut foarte rău că dumneata, precum şi Măria Sa Vodă, aţi putut crede că voiu face în orice chip rău familiei noastre sau făcătorului de bine al meu. Eu singur ştiu că fiind în Moldova nu pot scrie rău, însă nu scriu ca să vorbesc rău, ci bine împotriva minciunilor care călătorii străini scriu asupra Moldovei, precum sunt câteva săptămâni deputatul franţuzesc Saint-Marc Girardin au scris în *Journal des Débats* o mulţime de răutăţi." (M. Kogălniceanu, *Scrisori din timpul studiilor*, publicate de Petre V. Haneş, Bucureşti, [1934], p. 124-125).

[14] În anul **1846** Laurian publică *Coup d'oeil sur l'histoire des Roumains*, par A. Treb. Laurian, professeur de Philosophie au Collège National, Bucureşti, Imprimerie du Collège National, 1846, 76 p., care are şi o versiune în limba germană, apărută concomitent cu cea franceză: *Schneller Ueberblick der Geschichte der Rumänen.* **Este prima lucrare de acest gen publicată de un român şi destinată informării rapide a străinătăţii.** Primele 57 de pagini tratează istoria veche, până la întemeierea Ţărilor Române. Paginile 58-74 se ocupă de luptele românilor cu Imperiul Otoman, şi este interesant de constatat că Laurian exaltă pe Ştefan cel Mare, Vlad Ţepeş, Iancu de Hunedoara, *dar omite cu totul pe Mircea I,* citând – în original şi traducere – pe istoricul polon *Stanislaus Orichovius* (Stanislaw Orzechowski, 1513-1566), pentru care Ştefan cel Mare, "pe vremea părinţilor noştri domnind în Dacia, a învins aproape în aceeaşi vară şi pe Baiazid turcul, şi pe Matiaş ungurul şi pe Ioan Albert polonezul" *(Rerum polonicarum ab excessu D. Sigismund I, annalis quintus,* în volumul II din *Ioannis Dlugossi seu Longini Historiae Polonicae,* Lipsiae, 1712, col. 1.555). **Istoricul polon este primul care atribuie lui Ştefan cel Mare victoria asupra lui Baiazid, cu mult înainte de Dimitrie Cantemir.**

În anul **1853** apare la Iaşi, în trei volume, *Istoria românilor*, de A. Treb. Laurian,

inspector general al şcoalelor din principatul Moldaviei. *Partea I. De la fundarea Romei până la căderea imperiului roman de la apus*, 183 p.; *Partea II. De la căderea imperiului roman de la apus până la luarea Constantinopolului prin turci*, Iaşi, 1853, 164 p.; conține un paragraf despre *"Mircea cel Mare"* la p. 132-143; *Partea III. De la căderea Constantinopolului până în zilele noastre*, 279 p. În 1857 s-a tipărit, tot la Iaşi, un *Supplementu la istoria românilor I. Despre măsuri*, 102 p. Această primă ediție este tipărită cu alfabetul de tranziție.

O nouă ediție, de data aceasta cu alfabetul latin, apare la Bucureşti, în 1861: *Istoria românilor* de A. Treb. Laurian, edițiunea a doua. Pe copertă scrie *Partea 1. Din timpurile cele mai vechi până la căderea imperiului roman de apus*, dar sunt reunite în acelaşi volum toate cele trei părți având numerotare continuă: partea a II-a, cu acelaşi titlu ca în ed. I, la p. 133-308, iar partea a III-a de la p. 309-468, dar neterminată (până la bătăliile de la Popricani şi de la Finta, corespunzând cu paragraful XI, p. 149 din ediția I). Nu ştim dacă ultima parte (de la moartea lui Matei Basarab şi Vasile Lupu până în zilele autorului), corespunzând p. 149-279 din ed. I, s-a mai tipărit, sau lipseşte din exemplarul legat existent în Biblioteca Academiei (cota II. 376.830). Se pare că tipărirea lucrării s-a făcut în fascicole aparte, legate ulterior în volum.

Ediția a doua conține, în plus, la început, o *Geografie modernă a Daciei, ca studiu preliminar la istoria românilor din Dacia* (p. 1-54) şi adaugă, pe lângă împărțirea în paragrafe, titluri pentru fiecare paragraf.

În anul **1867** apare *Istoria românilor* de A. Treb. Laurian: *Partea I. Din timpurile cele mai vechi până la căderea imperiului roman de la apus*, edițiunea III. Conține şi *Partea II. De la căderea imperiului roman de la apus până la luarea Constantinopolului prin turci*, 300 p.

În anul **1869** apare, tot la Bucureşti, *Istoria românilor din timpurile cele mai vechi pino* (sic !) *în zilele noastre. Distribuită în trei părți şi precesă de geografia modernă a Daciei ca studiu preliminariu la Istoria românilor din Dacia*, de A. Treb. Laurian, Edițiunea a treia. **Noua ediție reuneşte într-un volum cele trei părți, apărute anterior — fie separat, fie în volume incomplete — şi merge cu expunerea evenimentelor până la zi.** Este ultima formă a *Istoriei* lui Laurian, care va mai avea o "ediție a IV-a" în **1873.** Despre *"Mircea cel Mare"* (Laurian este primul istoric modern care-l numeşte aşa, încă din 1853) sunt mai multe paragrafe între p. 268-279, corespunzând cu p. 132-143 în prima ediție. Textul este identic, în afară de câteva cuvinte schimbate. **Laurian este cel dintâi istoric ce identifică, încă din 1853, *locul* unde s-a dat lupta de la "Pazzata", vorbind de "munții Pasărea" din Banat.** Dar, în ansamblu, expunerea sa nu are nici coerență şi nici vigoare.

Fragmente din această sinteză au fost folosite de Laurian pentru realizarea manualului său de istorie: *Elemente de istoria românilor pentru clasele primare*, Bucureşti, Tip. Colegiului Național, 1859 (a cunoscut ediții succesive, până la a XI-a din 1875,

influențând, desigur, mult mai mult decât *sinteza-mamă*, motiv pentru care și noi ne-am ales citatele despre *"Mircea cel Mare"* din manual – "edițiunea a cincea" –, București, Imprimeria Statului, 1863).

[15] *Fragmente zur Geschichte der Rumänen von Eudoxius Freiherrn von Hurmuzaki*, Erster Band, București, din Stabilimentul în Arte Grafice Socec, Sander et Teclu, **1878**; vezi traducerea în limba română: *Fragmente din istoria Românilor*, vol. I, din Stabilimentul în Arte Grafice Socec, Sander et Teclu, 1879; în anii din urmă textul traducerii românești a fost editat în condiții excelente în: Mihai Eminescu, *Opere*, vol. XIV: *Traduceri filozofice, istorice și științifice*, studiu introductiv de Al. Oprea, București, Editura Academiei Române, 1983, p. 75-208 (este și ediția din care cităm despre domnia lui *"Mircea I Vodă"* aflată la p. 170-188). Pentru demonstrarea paternității eminesciene a traducerii vezi p. 985-986 și, în special, studiul lui Paul Cernovodeanu, *Eminescu traducător al primului volum din "Fragmente zur Geschichte der Rumänen" de Eudoxiu de Hurmuzaki*, în "Caietele Mihai Eminescu", București, V (1980), p. 49-70.

Volumele II-V vor apărea până în anul 1886, și din ele au mai fost traduse de Ion Slavici volumele doi și trei. Eudoxiu Hurmuzaki a lăsat această lucrare în manuscris împreună cu vasta colecție de documente ce a pus bazele monumentalei colecții ce-i poartă numele. După Fotino, Florian și tânărul Kogălniceanu, **Eudoxiu de Hurmuzaki este al patrulea istoric român ce încearcă o prezentare sintetică a domniei lui Mircea I și o caracterizare a personalității sale**, din păcate influențată negativ de bibliografia – străină – folosită.

[16] În ciuda faptului că **B.P. Hasdeu** nu a elaborat vreodată un studiu special asupra lui Mircea I, el ***trebuie considerat a fi veritabilul fondator al cercetării românești moderne asupra personalității și domniei lui Mircea I, dintr-o perspectivă originală, cu intuiții și descoperiri confirmate și demonstrate abia în timpul din urmă***. Dacă Șincai a pus în circulație documentele externe esențiale, Hasdeu deschide circuitul științific al traducerii, editării și studierii *documentelor interne* emise de cancelaria lui Mircea cu două dintre ele, preluate din lucrarea lui Venelin *Vlaho-bolgarskija ili dako-slavjanskija gramoty*, publicată la Petersburg în anul 1840. Ele apar în "Arhiva Istorică a României", an I, nr. 13, din 7 noiembrie 1864, însoțite de explicațiile: "**Mircea Vodă cel Mare** eliberează satul Pulcouți al monăstirii de la Strugalea de toate obligațiunile ordinarie către fisc și de pescuitul morunilor pentru masa domnească etc. [...]" și, respectiv: "Mergând la Severin pentru conferință cu împăratul Sigismund, Mircea Vodă cel Mare se oprește la Tismana etc. [...]"

Deși poetul Dimitrie Bolintineanu publicase în anul 1847 poezia *Mircea cel Mare și solii* (în volumul *Colecție din poeziile domnului D. Bolintineanu*, București, 1847),

fiind prin aceasta prima personalitate culturală de anvergură care numeşte astfel pe voievod în epoca modernă, el va reveni şi-l va numi în monografia sa "Mircea cel Bătrân". După A.T. Laurian (în 1853), Hasdeu este al doilea istoric român care-l numeşte pe voievod "Mircea cel Mare" şi rămâne constant până la cele din urmă lucrări ale sale. El este cel care impune această numire – reluând vechea tradiție voievodală, reprezentată, printre alții, de Vlad Țepeş, Petru cel Tânăr şi Matei Basarab – până la Dimitre Onciul, care va reuşi să generalizeze pentru multă vreme pe "Mircea cel Bătrân", în ciuda faptului că spre apusul vieții, realizând dimensiunea excepțională a figurii acestui bărbat de stat român, optează cu atâta hotărîre pentru "Mircea cel Mare", încât merge până acolo că schimbă pe "Mircea cel Bătrân" în "Mircea cel Mare" chiar şi în titlul unor lucrări publicate anterior şi pe care acum le citează. Este cazul broşurii cuprinzând cunoscuta alocuțiune pe care Onciul a ținut-o în anul 1918 în incinta Catedralei Mitropolitane din Bucureşti, intitulată *Mircea cel Bătrân. Cuvântare comemorativă la cinci sute de ani de la moartea lui* (Bucureşti, 1918, 25p. + I pl.), şi pe care trei ani mai târziu o citează sub forma: "D. Onciul, *Cuvântare ținută la mitropolie cu prilejul serbării a 500 de ani de la moartea lui Mircea cel Mare*, în care se găsesc note şi documente" (vezi D. Onciul, *Istoria românilor*, [curs] 1920-1921, Universitatea din Bucureşti. Facultatea de Filozofie şi Litere, 1921, p. 245).

Cercetarea tuturor manualelor şcolare de istorie din secolul al XIX-lea – manualul şcolar fiind atunci principalul formator de imagine colectivă la nivel național şi revelatorul incontestabil pentru identificarea coordonatelor de receptare a valorilor trecutului românesc – a făcut-o pe Mirela-Luminița Murgescu să conchidă: "Apelativul său variază de la **Mircea I** la **Mircea I Basarab**, pentru ca în anii '70 să se fixeze la **Mircea cel Mare** sau **Mircea cel Mare zis şi cel Bătrân**." (Mirela-Luminița Murgescu, *Între "bunul creştin" şi "bravul român". Rolul şcolii primare în construirea identității naționale româneşti, 1831-1878*, [Iaşi, Editura A'92], 1999, p. 193; s.n. – *AVD*)

Numeroase referiri la Mircea I, care adunate schițează o imagine pătrunzătoare a personalității voievodului, se află în *Istoria critică a românilor*, lucrare apărută mai întâi în revista "Columna lui Traian", sub titlul *Istoria critică a românilor din Muntenia în secolul XIV*, din octombrie 1871 până în mai 1873, şi, în paralel, în fascicole separate, din aprilie 1872, formând prima ediție în volum, apărută în anul 1873. A doua ediție, refăcută, apare în 1875 şi nu a mai fost reeditată până în anul 1984. Din volumul doi nu s-a tipărit decât o singură fascicolă în 1874. În prezent dispunem de o excelentă ediție critică ce reuneşte volumul întâi şi singura fascicolă editată din volumul al doilea: *Istoria critică a românilor*. Ediție îngrijită şi studiu introductiv de Grigore Brâncuş. Studiu introductiv şi note de Manole Neagoe, Bucureşti, Editura Minerva, 1984 (în special a se vedea aici p. 44 – despre posesiunile transdanubiene – şi p. 108-112 – capitolul *Vlad, voievodul Basarabiei din 1396*).

Dar contribuția esențială a lui B.P. Hasdeu la cunoașterea domniei lui Mircea I este, indiscutabil, **datarea bătăliei de la Rovine pe 17 mai 1395**, bătălie pe care însă o localizează greșit (folosind pe Mauro Orbini și pe Giacomo di Pietro Luccari) lângă Craiova. Istoricii ulteriori vor prelua eroarea – localizarea lângă Craiova –, dar vor respinge adevărul: data de 17 mai 1395. Această dată a fost stabilită cu prilejul întocmirii studiului despre *Originile Craiovei*, studiu apărut în "Columna lui Traian", VII (1876), p. 289-298, 337-347, 433-441 și VIII (1877), p. 1-11, 340-353, 661-670. *Mircea cel Mare lângă Craiova* se află în nr. 12/1877, p. 666-670 (data de 17 mai 1395 la p. 668-669). A fost retipărit apoi ca broșură aparte – *Originile Craiovei. 1230-1400*, București, 1878 – și inclus în volumul *Olteneștile*, Craiova, 1884.

[17] A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ediția I, vol. I-VI, Iași, 1888-1893 (capitolul despre "***Mircea cel Mare***" se află în volumul II, **1889**, p. 89-115). Versiunea în limba franceză: *Histoire des Roumains de la Dacie Trajane depuis les origines jusqu'à l'Union des Principautés en 1859*. Avec une préface par Alfred Rambaud, tom I-II, Paris, Ernest Leroux, 1896 (capitolul intitulat ***Mircea le Grand*** se află în vol. I, p. 253-261). Ediția populară a versiunii românești – adică doar textul, fără note –, în 12 volume, publicată de librăria "Frații Șaraga" din Iași în anul **1896** se prezintă ca "revăzută, adăogită și îndreptată conform cu noile descoperiri făcute de la tipărirea ediției celei mari încoace". Capitolul despre "Mircea cel Mare" din vol. III, p. 67-86, prezintă unele mici deosebiri. Se omite și un întreg pasaj la p. 83 despre bătălia de la Rovine, **așezată în prima ediție în anul 1417**, iar acum "**la scurt timp după bătălia de la Nicopole**".

În anii 1913-1914 Xenopol publică a doua ediție, "mult sporită și îmbogățită cu folosirea tuturor scrierilor și documentelor publicate de la 1893 încoace, încât ea reprezintă o nouă muncă de 20 de ani peste acea de 20 pusă la înjghebarea ediției I". Deși urma să apară în 14 volume, nu au putut vedea lumina tiparului decât primele cinci – cuprinzând perioada de până la domnia lui Mihai Viteazul, inclusiv –, manuscrisul celorlalte păstrându-se la Biblioteca Municipiului Arad, căreia i-au fost donate biblioteca și manuscrisele lui A.D. Xenopol după moartea acestuia (Al. Zub, *A.D. Xenopol. Biobibliografie*, București, Editura Enciclopedică Română, 1973, p. 110).

În intervalul 1925-1930 istoricul Ion Vlădescu publică o "ediție a treia" în 14 volume, *care este de fapt ediția a II-a a lui Xenopol* – retipărită pentru primele cinci volume și tipărită în continuare până la volumul al XIV-lea –, cu notele revăzute de editor și adăugându-se pentru volumele VI-XIV, în note speciale, trimiterile la cercetările apărute între timp.

O nouă ediție – în șapte volume – este în curs de apariție la Editura Științifică și Enciclopedică (primul volum a apărut în 1985). Ea are ca text de bază "ediția Vlădescu". Pentru cercetarea de față ne interesează A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia*

Traiană, ediția a IV-a, ediție critică publicată sub îngrijirea lui Al. Zub, vol. II: *De la întemeierea Țărilor Române până la moartea lui Petru Rareș, 1546.* Text stabilit de Nicolae Stoicescu și Maria Simionescu. Note, comentarii, prefață indice și ilustrația de Nicolae Stoicescu, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 77-92 (titlul capitolului este ***Mircea cel Bătrân***, la fel ca în ediția a treia a lui I. Vlădescu, căci Xenopol renunțase la denumirea de ***Mircea cel Mare*** – a lui Hasdeu –, odată cu ediția a II-a, și optase pentru cea a lui D. Onciul).

Sinteza lui Xenopol asupra domniei și personalității lui Mircea I – a cincea în istoriografia românească – s-a bucurat de cea mai largă difuzare, sporită substanțial prin ediția franceză din 1896 și de colaborarea lui Xenopol la prestigioasa *Histoire générale du IVème siècle à nos jours*, elaborată sub patronajul lui E. Lavisse și A. Rambaud, unde în vol. III, Paris, 1894, p. 881-883, se află subcapitolul "***Valachie. Mircea le Grand***".

Citită astăzi, la mai bine de un secol după prima sa apariție, și după revizuirea textului în a doua ediție, din 1913, viziunea lui Xenopol se dovedește **în întregime depășită** datorită progresului documentar și de percepție a epocii și personalității lui Mircea I. Este curios că A.D. Xenopol a respins toate contribuțiile reale aduse în vremea sa de Hasdeu, Onciul și C. Litzica și a persistat în erorile proprii, continuând să așeze campania lui Baiazid la nord de Dunăre și bătălia de la Rovine **după** bătălia de la Nicopole, acceptând să șteargă numai prizonieratul lui Mircea la Brusa, eroare mult prea evidentă, corectată prompt de D. Onciul (vezi mai jos Capitolul VI, nota nr. 27, p. 462-463). Putem considera chiar că **sub acest aspect sinteza lui Xenopol era depășită chiar la momentul apariției primei ediții**, mai ales dacă vom compara ceea ce a scris el cu ceea ce scrisese în anul 1882 un mai puțin ilustru contemporan al său, Ioan Brezoianu:

> "[...] Mircea respinge mai multe irumpțiuni din partea turcilor dupe teritoriul român. Asfel în 1395, Baiazet, sultanul turcilor, în dorința sa de concuistă, intră în Țara Românească, și domnitorul Mircea își apără teritoriul țării sale. **Bătălia cea mare se face la Rovine** lângă râul Ialomița, **la 17 mai 1395**; **Mircea *distruge oastea turcească cu desăvârșire*, trece Dunărea, gonește rămășițele hoardelor barbare până la confini Adrianopolei**, și, cuprinzând Dobrogea, pune garnizoană română în Silistra." (Ioan Brezoianu, *Vechile instituțiuni ale României, 1327-1866.* Cu un apendice estras din mai mult de o sută hrisobuli, spre limpezirea chronologiei a domnitorilor Țării Românești, pe secoli XIV, XV și XVI, București, Typografia Ștefan Mihălescu, 1882, p. 26; s.n. – *AVD*).

În plus, acestor carențe de sorginte documentară trebuie să le adăugăm absența unui punct de vedere coagulant și a unei intuiții globale de înțelegere a măreției și

personalității lui Mircea, care-l pun pe Xenopol într-o netă inferioritate în raport cu cele câteva referiri de excepție la același subiect din scrisul unora dintre marii săi contemporani, cum ar fi Slavici sau Eminescu. Doar un singur exemplu considerăm că este suficient și concludent. El se află în articolul *Studii asupra situației*, publicat de autorul *Scrisorii III* în anul 1880, adică **exact cu un deceniu înaintea apariției celui de-al treilea volum al sintezei lui Xenopol**, cel în care este tratată domnia lui "Mircea cel Mare":

"Mircea I – acest prototip luminos și al artei războinice și al celei diplomatice la români – n-a gândit toată viața lui decât la mănținerea neatârnărei. La 1394 bate pe Baiazid Ilderim în memorabila luptă de la Rovine, păstrată în memoria întregei Peninsule Balcanice; la 1395 încheie tractat de alianță cu Ungaria; la 1396 ia parte la bătălia de la Nicopol; la 1398 bate el singur pe Baiazid lângă Dunăre; la 1406 își întinde mâna în Asia și scoate pe Musa ca pretendent în contra lui Soliman I, îl susține cu bani și arme și îl face împărat; la 1412 scoate un alt pretendent, pe Mustafa, în contra lui Mehmed I, ba chiar în anul morții sale, 1418, a ajutat cu bani și arme pe un sectator momentan anume Mahmud Bedreddin, sperând succese politice din sciziuni religioase între turci.

O politică analogă, a contrapunerii iscusite a puterilor creștine, a luptei directe cu turcii, au susținut Ștefan cel Mare.

Din atitudinea acestor doi Domni se explică cum de țările noastre au putut să se închine puterei turcești păstrându-și cu toate acestea întreaga lor suveranitate înlăuntru și-n afară. [...] Făcut-au bine sau făcut-au rău cei mai mari domni ai noștri preferând o supremație nominală turcească unei supremații reale creștine ? Realitatea a dovedit că era tot ce puteau face mai bine. Toate, dar absolut toate statele dunărene au devenit pașalâcuri, marele regat al Ungariei au fost asemenea pașalâc o sută de ani. Polonia a fost împărțită și mai este și azi, pe când vechile noastre tractate iscălite cu litere mari și bățoase pe piele de vițel, au fost până ieri izvorul neatârnării reale, izvorul din care au decurs actele succesive de emancipare de sub domnia turcească." (Mihai Eminescu, *Studii asupra situației*, în "Timpul" din 19 februarie 1880; apud M. Eminescu, *Opere*, vol. XI: *Publicistică, 17 februarie-31 decembrie 1880. Timpul*, coordonatorul ediției Al. Oprea, București, Editura Academiei Române, 1984, p. 19-20).

Pentru Ioan Slavici trebuie remarcat articolul *Lupta de la Nicopoli. Mircea cel Mare*, apărut în "Tribuna", III, nr. 189, din 19/31 august 1886 (reeditat în Ioan Slavici, *Opere*, vol. XIV: *Scrieri istorice, etnografice, sociale economice, din periodice*, text ales și stabilit C. Mohanu, note și indici D. Vatamaniuc, București, Editura Minerva, 1987, p. 311-314.)

[18] Joan Bogdan, *Ein Beitrag zur bulgarischen und serbischen Geschichtschreibung*, în "Archiv für slavische Philologie", XIII **(1891)**, Berlin, p. 481-543. Cu

acest studiu, Bogdan aduce în circuitul istoriografic românesc şi internaţional ceea ce el a numit "cronica bulgară", pornind de la convingerea sa – care s-a dovedit eronată – că izvorul fusese redactat pe teritoriul Bulgariei medievale (aspect de care ne vom ocupa pe larg în cuprinsul prezentei lucrări). Descrierea luptei de la Rovine în această cronică, şi mai ales pasajul despre aşa-zisa "fugă" a lui Mircea şi înlocuirea lui de către Baiazid cu un "vlastel", va avea o influenţă hotărîtoare asupra cercetărilor ulterioare, **descoperirea şi ediţia lui Ioan Bogdan marcând astfel un moment de răscruce în evoluţia imaginii moderne despre Mircea I şi evenimentele din timpul domniei sale**. Studiul critic cu care Bogdan şi-a însoţit ediţia cronicii, cu remarcabile observaţii asupra pasajului despre Rovine, s-a publicat pentru prima oară într-o versiune în limba română abia în anul 1968: *Contribuţii la istoriografia bulgară şi sârbă*, în Ioan Bogdan, *Scrieri alese.* Cu o prefaţă de Emil Petrovici. Ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de G. Mihăilă, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1968, p. 255-269.

Luptele românilor cu turcii până la Mihai Viteazul. Cultura veche română. Două conferinţe ţinute în sala Ateneului Român din Bucureşti, în zilele de 25 şi 29 ianuarie 1898, Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Comp., 1898 este a doua lucrare, şi ultima, în care Ioan Bogdan se mai opreşte asupra luptelor purtate de Mircea cu turcii (p. 11-17), dar o face împărtăşind teze curente, fără a avansa idei originale. **Aici este de remarcat faptul că deşi editase izvorul amintit, nu acceptă ideea "fugii" şi "restaurării" lui Mircea**, care i se păruse ciudată de la bun început (aspect asupra căruia vom reveni amănunţit în cuprinsul Capitolului V).

[19] Grigore C. Conduratu, *Încercări istorice. Relaţiunile Ţării Româneşti şi Moldovei cu Ungaria până la anul 1526*, Bucureşti, Tipografia Gutenberg, Joseph Göbel, **1898**, p. 88-120.

[20] Dată fiind vastitatea operei lui N. Iorga şi faptul că pe parcursul lucrării noastre ne vom referi de nenumărate ori la opiniile sale, acum ne mulţumim doar să enumerăm cele mai importante ***lucrări de sinteză*** elaborate în decursul activităţii sale, care au înrâurit, într-un fel sau altul, istoriografia domniei lui Mircea I: *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe*, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, **1899**, p. 61-71; *Geschichte des Rumänischen Volkes im Rahmen seiner Staatsbildungen*, *Erster Band: Bis zur Mitte des 16 Jahrhunderte*, Gotha, Ed. "Friedrich Andreas Perthes", **1905**, p. 280-304 (ambele tomuri ale acestei lucrări au fost traduse integral în limba română de Otilia Teodoru-Ionescu şi publicate, în cinci volume, între 1922-1928 sub titlul *Istoria poporului românesc*; pentru Mircea vezi vol. II: *Epoca de neatârnare şi de semiatârnare faţă de împărăţia turcească. Statul războinic de ţerani liberi*, Vălenii de Munte, Aşezământul "Datina Românească", 1925, p. 46-75; şase decenii mai târziu, textul acestei traduceri a fost republicat, însoţit de adnotări: N. Iorga, *Istoria*

poporului românesc, ediţie îngrijită de Georgeta Penelea, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1985); *La place des Roumains dans l'histoire universelle*, tom II: *Epoque moderne*, Bucureşti, "Datina Românească", **1935**, p. 41-56 (lucrare reeditată în anul 1980 şi tradusă în 1985: N. Iorga, *La place des Roumains dans l'histoire universelle*. Publiée avec un tableau chronologique par Radu Constantinescu. Postface de Virgil Cândea, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1980; N. Iorga, *Locul românilor în istoria universală*. Ediţie îngrijită de Radu Constantinescu, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1985); N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. III: *Ctitorii*, Bucureşti, **1937**, p. 265-344 (cele 10 volume ale sintezei – apărută în 11 tomuri – au fost traduse, "cu unele modificări", aproape concomitent în limba franceză – 1937-1945 – sub titlul: *Histoire des Roumains et de la romanité orientale*; în momentul de faţă se află în curs de reeditare versiunea în limba română, "ediţia a doua", sub coordonarea lui Gheorghe Buzatu şi Victor Spinei, până în prezent văzând lumina tiparului primele cinci volume – vezi N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. III: *Ctitorii*. Volum îngrijit de Victor Spinei. Text stabilit, note, comentarii şi postfaţă de Victor Spinei. Addenda de Costică Asăvoaie, indice de Sorin Iftimi şi Victor Spinei, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1993).

Acestora le trebuie alăturată "sinteza de largă accesibilitate" (cum o califică G. Penelea) *Istoria românilor pentru poporul românesc*, Vălenii de Munte, Tip. "Neamul Românesc", **1908**, care până în anul 1935 a cunoscut nouă ediţii, iar cu titlul de *Istoria românilor pentru clasa a IV-a şi a opta secundară* a fost utilizată şi tipărită succesiv în tot acest răstimp ca manual şcolar. Vezi şi retipăririle recente: N. Iorga, *Istoria românilor pentru poporul românesc*, Chişinău, Uniunea Scriitorilor, 1992, şi N. Iorga, *Istoria românilor pentru poporul românesc*. Ediţie de Georgetea Penelea Filitti, vol. I-II, Bucureşti, Editura Minerva, Biblioteca pentru toţi, 1993.

[21] Cursul de *Istoria românilor* pe care Dimitre Onciul l-a ţinut la Universitatea din Bucureşti începând din anul **1896** şi până la sfârşitul anului universitar 1920-1921 s-a păstrat în numeroase ediţii litografiate, cu *un text ce a rămas aproape identic de la cel dintâi până la cel din urmă*. Indirect, situaţia este confirmată de unul dintre foştii săi studenţi, care îşi amintea: "Ca profesor, niciodată n-a intrat la curs fără prelegerea scrisă într-o formă perfectă. Nici un cuvânt de prisos; forma studiată până la cele mai mici amănunte." (Pamfil C. Georgian, *Dimitre Onciul. 26 octombrie 1856-20 martie 1923*, în "Convorbiri Literare", nr. 7-12/1940, p. 908).

Acest curs pornea "de la romanizarea Daciei", şi ar fi trebuit să trateze o perioadă cuprinsă "până la 1526", **dar Onciul n-a reuşit niciodată să depăşească limita domniei lui Ştefan cel Mare**. Predarea materiei era împărţită în trei ani universitari, după care cursul era reluat. Au ajuns până la noi stenogramele, litografiate, a **două cicluri complete**: *Istoria veche (originile)*, stenografiat de H. Stahl pe parcursul

anului universitar 1898-1899, și *De la întemeierea Principatelor până la 1526*, stenografiat tot de Stahl în 1899-1900 – din care nu s-au litografiat decât prelegerile introductive, deoarece restul cursului făcuse obiectul primei cărți a lui D. Onciul, *Originile Principatelor Române* (București, 1899). *Perioada de la Mircea cel Bătrân până la 1526*, curs stenografiat de E. Belu în anul școlar **1900-1901**, dar care nu trece de 1457, **este primul curs ce tratează domnia lui Mircea I după metoda critică a lui Onciul, și ne oferă de fapt *o adevărată monografie*.**

Istoria Țării Românești este tratată aici în strânsă legătură cu cea a Moldovei pe timpul lui Alexandru cel Bun, conform principiului enunțat de istoric în capitolul intitulat *Domnia lui Mircea până la 1402*: "În cele următoare voi căuta să expun evenimentele din ambele țări surori în legătura lor naturală cât se poate în mod sincronic, deși păstrând individualitatea istorică a fiecărei țări. Metoda observată până acum în manualele de istoria românilor, anume d-a trata deosebit istoria fiecărei țări după perioade, o găsesc nepotrivită și cu materia și **cu concepția istoriei române, ca istorie a statului român de astăzi și ca istorie națională în genere**. Deci vom părăsi această greșită metodă de expunere după care istoria română se prezintă ca o compilație de fapte încurcate în deosebite țări, fără legătură între ele și fără legătură cu evenimentele istorice universale. **Ca să înțelegem istoria noastră trebuie s-o vedem așa cum ea a evoluat, ca istorie a unui popor pe teritoriul ocupat de el și în mediul etnic înconjurător, spre organismul statului român și al națiunii române de astăzi, păstrând în sine germenele statului român și al națiunii române de mâine.**" (*Istoria românilor. Perioada de la Mircea cel Bătrân până la 1526*. Note stenografice luate după Dl profesor D. Onciul de D-șoara E. Belu, București, Stabilimentul grafic Albert Baer, 1900 [corect 1901], p. 179-180; sublinierile ne aparțin). Programul enunțat și aplicat de Onciul în 1900 va sta la baza sintezei germane a lui Nicolae Iorga din 1905.

Cea mai mare parte a cursului este consacrată lui Mircea, iar materia este structurată în trei secțiuni: 1. *Mircea cel Bătrân* (p. 103-178), în care se analizează titlul domnesc și întinderea Țării Românești în timpul domniei sale; 2. *Domnia lui Mircea până la 1402* (p. 179-289), cu următoarele capitole: *Luptele lui Mircea cu turcii din prima jumătate a domniei sale* (p. 195-211); *Expediția turcilor contra lui Mircea la 1394* (p. 211-254) și *Războiul lui Mircea cu turcii de la 1397* (p. 254-289); 3. *Domnia lui Mircea de la 1402 până la 1418* (p. 342-381). Paginile 289-341 și 381-532 (sfârșitul cursului) sunt consacrate lui Alexandru cel Bun și "urmașilor lui Mircea până la 1433".

Se află în acest curs **prima tratare critică modernă a întregii problematici a domniei lui Mircea I** (pe care Onciul îl numește statornic "cel Bătrân") și este regretabil că autorul lui nu a reușit să publice decât primul capitol – chiar și acesta incomplet – apărut în "Convorbiri Literare" de-a lungul anilor 1901-1903: *Titlul lui Mircea cel Bătrân și posesiunile lui* (XXXV, nr. 11, 1 noiembrie 1901, p. 1.010-1.035;

XXXVI, nr. 1, 1 ianuarie 1902, p. 27-53; nr. 8, 1 august 1902, p. 716-753; XXXVII, nr. 1, 1 ianuarie 1903, p. 16-30; nr. 3, 1 martie 1903, p. 209-231); vezi şi retipărirea sa în Dimitre Onciul, *Scrieri istorice*. Ediţie critică îngrijită de Aurelian Sacerdoţeanu, vol. II, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1968, p. 19-142. Restul materiei va fi sintetizat în cuvântarea comemorativă din anul 1918, însoţită de note laborioase.

Cursul despre Mircea şi Alexandru cel Bun va fi reluat în 1902-1903 sub titlul *Istoria românilor. Perioada de la unirea principatelor până la stabilirea suzeranităţii turceşti*, ceea ce nu redă exact conţinutul, căci întregul curs este consacrat doar epocii celor doi mari domni. Din anul următor s-a păstrat cursul *Epoca de la 1418 până la 1526*, care nu ajunge nici el decât până la 1503 (despre existenţa acestui curs, pe care nu l-am aflat în nici una din marile biblioteci, ştim datorită menţionării sale de către Aurelian Sacerdoţeanu în *Contribuţii bibliografice*. I. *Opera lui D. Onciul*, în "Revista Arhivelor", IV, 1940, nr. 1, p. 180).

Potrivit unei însemnări făcute de A. Sacerdoţeanu, în anul 1947, pe exemplarul din Biblioteca Academiei Române al cursului ţinut de Onciul în anul universitar 1902-1903 (cota 200.033), acesta "a fost continuat în anul 1903-4 cu urmaşii lui Mircea cel Bătrân şi Alexandru cel Bun (1418-1457). Repetat, în formă prescurtată, în 1905-1906 şi după aceea, ultima dată, în 1919". Ceea ce Sacedorţeanu numeşte, şi crede a fi, *ultima formă*, a fost editată la 19 februarie 1926 – deci după moartea lui Onciul – de el împreună cu D. Caloianu, sub auspiciile Seminarului de Istoria Românilor de la Universitatea din Bucureşti, intitulându-l *Mircea cel Mare şi Alexandru cel Bun* (pentru identificarea celor ce semnau îngrijirea ediţiei doar cu iniţialele *S. C.* şi *A. S.* vezi Aurelian Sacerdoţeanu, *art. cit.*, în loc. cit.). În realitate, *ultima formă* a acestui curs este cel deja citat de noi mai sus (vezi supra nota nr. 16, p. 132), care este, în acelaşi timp, şi ***ultimul pe care Onciul l-a ţinut în cariera sa universitară: în anul universitar 1920-1921***. Probabil că pe acesta Sacerdoţeanu nu l-a avut sub ochi, deoarece trimiterea sa bibliografică are în loc de numărul paginilor un "?", fapt ce justifică aprecierea sa drept "ultima formă" pentru cel din 1919 (A. Sacerdoţeanu, *Viaţa şi opera lui Dimitre Onciul*, în Dimitre Onciul, *Scrieri istorice*. Ed. Aurelian Sacerdoţeanu, vol. I, p. 72, nota nr. 168; aici se află inventariate toate cursurile lui Onciul cunoscute de Sacerdoţeanu până la această dată; vezi şi p. 23, nota nr. 21).

Pentru cercetarea de faţă ne-am folosit de cele trei redactări complete, menţionând, ori de câte ori a fost cazul, diferenţele intervenite de la prima la ultima formă.

O expunere extrem de succintă a imaginii avute de D. Onciul despre personalitatea şi domnia lui Mircea I, se mai află în lucrarea sa, cândva de largă circulaţie, compendiul *Din istoria României*, Bucureşti, 1906, care a cunoscut şapte reedi-tări, dintre care trei în "Biblioteca pentru toţi". În anul 1908 a apărut la *Socec* o "ediţie

îndreptată de autor", iar în 1913, la aceeaşi editură, "ediția a doua", şi aceasta purtând precizarea "ediție revăzută de autor". Aceasta este forma care ulterior a fost preluată de editura *Alcalay* pentru colecția "Biblioteca pentru toți".

Sinteza lui D. Onciul despre Mircea I este cea de-a şasea în istoriografia românească (devansând *Istoria* lui N. Iorga din 1905) şi, prin ea, a fost scoasă complet din circulație cea a lui A.D. Xenopol. Nici Iorga nu a ieşit din cadrele trasate cu mare autoritate ştiințifică de scenariul lui Onciul (în 1900-1901), aducându-i doar unele completări. Regăsim apoi acelaşi scenariu în lucrări cu larg impact la public, cum ar fi *Istoria românilor* de Constantin C. Giurescu (inclusiv până la variantele publicate împreună cu fiul său, Dinu C. Giurescu), sau în monografiile lui P.P. Panaitescu şi N. Constantinescu. Iată de ce referirile pe care le vom face pe parcursul acestei lucrări vor fi într-o mare măsură la punctele de vedere şi argumentările lui Dimitre Onciul.

[22] I. Minea, *Principatele române şi politica orientală a împăratului Sigismund. Note istorice*, Bucureşti, Tipografia "Convorbiri Literare", **1919**, 280 p.

[23] Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. I: *Din cele mai vechi timpuri până la moartea lui Alexandru cel Bun (1432)*, Bucureşti, Fundația pentru Literatură şi Artă "Regele Carol II", **1935** (cu ediții succesive, "revăzute şi adăugite", în 1938 – a III-a – şi 1946 – a V-a); Constantin C. Giurescu şi Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II: *De la mijlocul secolului al XIV-lea până la începutul secolului al XVII-lea*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1976, p. 65-93. **Această ultimă redactare pune la contribuție întreaga informație acumulată din 1946, fără a aduce însă modificări scenariului de bază trasat de Dimitre Onciul la începutul secolului**. A se vedea şi Constantin C. Giurescu, *În legătură cu Mircea cel Bătrân (cu prilejul apariției lucrării: P.P. Panaitescu, Mircea cel Bătrân, Bucureşti, 1944, 365 p.)*, în "Revista Istorică Română", vol. XV (1945), fasc. IV, p. 413-430; precum şi *Unde au fost Rovinele ?*, în *Probleme controversate în istoriografia română*, Bucureşti, Editura Albatros, 1977, p. 162-165 (rămâne la opinia inițială că au fost lângă Craiova).

[24] *Istoria României*, vol. II, Bucureşti, Editura Academiei Române, **1962**. Comitetul de redacție al volumului: Acad. A. Oțetea, prof. univ. M. Berza, prof. univ. B.T. Câmpina, conf. univ. Şt. Pascu, secretar Şt. Ştefănescu. Capitolul *Țara Românească în timpul domniei lui Mircea cel Bătrân (1386-1418)* este redactat de Barbu T. Câmpina şi Damaschin Mioc (p. 362-385); *Istoria României (Compendiu)*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, **1969**, p. 143-147 (capitol redactat de Ştefan Pascu); *Istoria poporului român*, sub redacția acad. Andrei Oțetea, Bucureşti, Editura Ştiințifică, **1970**, p. 139-140 (secțiune redactată de Ştefan Ştefănescu); *Istoria militară a poporului român*, vol. II: *Epoca de glorie a oastei celei mari. A doua jumătate a secolului al XIV-lea – prima jumătate a secolului al XVI-lea*, Bucureşti, Editura

Militară, 1986, p. 148-186; *A History of Romania*, Edited by Kurt W. Treptow, Iaşi, The Center for Romanian Studies, The Romanian Cultural Foundation, 1996, p. 99-101; *Istoria României*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1998, p. 184-186 (parte redactată de Şerban Papacostea), *O istorie a românilor. Studii critice*, Fundaţia Culturală Română. Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 1998. *Capitolul Principatele Române şi Imperiul Otoman (1400-1878)* este semnat de turcologul Mihai Maxim.

[25] Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Bucureşti, Editura Albatros, 1971, p. 281-287 (este lucrarea care reia tradiţia publicării sintezelor de autor, gen care încetase practic să mai existe în istoriografia română după cel de-al doilea război mondial; singura excepţie cunoscută nouă este volumul lui George Uscătescu, *Rumanía. Pueblo, historia, cultura*, Madrid, 1951); G. Constantino Dragan, *Romania paese dei due mondi*, Milano, Edizioni Nagard, 1973 (vezi şi noua formă revăzută şi amplificată apărută în traducere românească în ţară în 1993); Vlad Georgescu, *Istoria Românilor. De la origini până în zilele noastre*, München, Jon Dumitru-Verlag, 1984, p. 67 (a doua ediţie în 1989 la aceeaşi editură, iar după 1989 cu o "a treia" la Editura Humanitas, care numără mai multe retipăriri); Josif Constantin Drăgan, *Istoria românilor*, Bucureşti, Editura Europa Nova, 1993, p. 94-98; Ion Bulei, *Scurtă istorie a românilor*, Bucureşti, Editura Meronia, 1996, p. 37-39; Titu Georgescu, *Istoria românilor*, Bucureşti, Editura Fundaţiei "România de Mâine", 1997, p. 44; Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Bucureşti, Univers Enciclopedic, 1997, p. 87-90 (capitolul *Rovine: o bătălie hotărîtoare*), p. 90-91 (capitolul *Făcătorul de sultani*), vezi şi ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, apărută la aceeaşi editură în 1999, p. 86-90.

[26] Barbu T. Câmpina, *Lupta Ţării Româneşti împotriva expansiunii otomane (1335-1418)*, monografie apărută postum în volumul Barbu Câmpina, *Scrieri istorice*, vol. I, ediţie de Damaschin Mioc şi Eugen Stănescu, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1973, p. 137-361; Ştefan Ştefănescu, *Ţara Românească de la Basarab I "Întemeietorul" până la Mihai Viteazul*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1970; Dinu C. Giurescu, *Ţara Românească în secolele XIV-XV*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1973; Idem, *Politica externă a Ţării Româneşti sub Mircea cel Bătrân*, în volumul Virgil Cândea, Dinu C. Giurescu, Mircea Maliţa, *Pagini din trecutul diplomaţiei româneşti*, Bucureşti, Editura Politică, 1966, p. 54-75.

[27] Dimitre Onciul, *Mircea cel Bătrân. Cuvântare comemorativă la 500 de ani de la moartea lui*, Bucureşti, Atelierele grafice Socec & Co., 1918, 25 p. + I pl., retipărită în Dimitre Onciul, *Scrieri istorice*, ed. cit., vol. II, p. 241-260 (vezi precizările pe care le face îngrijitorul ediţiei, Aurelian Sacerdoţeanu, în acelaşi volum p. 418-419, cu privire la reeditările succesive ale acestei cuvântări-studiu, fapt în măsură să explice, odată

mai mult, impactul larg al opiniilor lui Onciul cu privire la subiect). Despre dimensiunea sa etică de anvergură națională, este de reținut aprecierea istoricului Alexandru Zub: "Când în plină ocupație, D. Onciul făcea ca Arhivele Statului să fie o instituție respectată de germani şi ca mereu utila Comisie a Monumentelor Istorice să nu renunţe la misiunea pe care o avea, el se situa pe o poziție de demnitate profesională şi civică. Tot astfel trebuie să interpretăm şi cuvântul rostit la 31 ianuarie 1918 în catedrala mitropoliei din Bucureşti, la împlinira a cinci sute de ani de la moartea lui Mircea cel Bătrân. Era un cuvânt de recunoştinţă pentru fapta unui mare luptător de odinioară şi *ipso facto* un cuvânt de îmbărbătare pentru cei de faţă." (*Istorie şi istorici în România interbelică*, Iaşi, Editura Junimea, 1989, p. 99).

[28] N. Iorga, *Rostul lui Mircea-Vodă I-iu. Cuvinte rostite la Mănăstirea Cozia, cu prilejul reînhumării rămăşiţelor domnului Ţării Româneşti, la 15 mai 1938*, în "Revista Istorică", XXIV (1938), nr. 4-6, p. 155-160; vezi şi Păr. prof. Niculae M. Popescu, *Cuvântarea ţinută cu ocazia reînhumării osemintelor lui Mircea cel Bătrân la Cozia în luna mai 1938*, în ziarul "Universul", an LV, 1938, nr. 133 (marţi 17 mai), p. 9.

[29] Nicolae Bănescu, *Pomenirea lui Mircea cel Bătrân*, în "Revista Istorică", XXXII (1946), p. 1-7. În subsolul primei pagini se face precizarea: "Cuvântare rostită la Biserica Albă, cu prilejul pomenirii slăvitului Domn, în ziua de 10 februarie 1946."

[30] Aurelian Sacerdoţeanu, *Mircea cel Bătrân. O evocare la 550 de ani de la moarte*, în "Mitropolia Olteniei", XX (1968), nr. 1-2, p. 23-37.

[31] Numai în *presa politică* şi *culturală* a momentului au văzut lumina tiparului, într-un răstimp extrem de scurt, peste 100 de articole cu caracter omagial (aproape în totalitate consemnate de Horia Nestorescu-Bălceşti în volumul *Io Mircea, mare voievod şi domn... Bibliografie selectivă şi album*, Râmnicul Vâlcii, Aşezământul Cultural "Nicolae Bălcescu", Muzeul Memorial "Nicolae Bălcescu", 1986, p. 70-82). Dintre acestea, le menţionăm aici numai pe cele din presa politică centrală:

SCÂNTEIA

Mihai Maxim, *Luminos simbol al voinţei poporului nostru de a trăi liber, de sine stătător*, în "Scânteia" din 5 iulie 1986;
Silviu Achim, *Simbol al iubirii de ţară şi de libertate*, în "Scânteia" din 26 iulie 1986;
Silviu Achim, *Mircea cel Mare în lupta de la Nicopol*, în "Scânteia" din 29 august 1986;
Dan Căpăţână, *Străjuind ţara cu trainice cetăţi de apărare*, în "Scânteia" din 12 septembrie 1986;

Venera Rădulescu, *Ctitor de ţară demnă, suverană*, în "Scânteia" din 12 septembrie 1986;

Ştefan Ştefănescu, *Luminos exemplu al luptei pentru apărarea libertăţii şi demnităţii ţării*, în "Scânteia" din 18 septembrie 1986;

Ştefan Pascu, *Apărător vajnic al ţării, al neatârnării sale*, în "Scânteia" din 20 septembrie 1986;

Silviu Achim, *Pagină de glorie în istoria patriei*, în "Scânteia" din 24 septembrie 1986.

SCÂNTEIA TINERETULUI

Mircea Dogaru, *Mircea cel Mare – domnitor al dragostei de glie*, în "Scânteia Tineretului" din 29 iulie 1986;

Mircea Dogaru, *Glorioasa moştenire a domnitorului Mircea cel Mare*, în "Scânteia Tineretului" din 1 august 1986;

Gheorghe Tudor, *Un nume simbol – Mircea cel Mare*, în "Scânteia Tineretului" din 4 septembrie 1986;

Sergiu Iosipescu, *Din marea carte a istoriei noastre naţionale. Mircea cel Mare erou al neamului românesc*, în "Scânteia Tineretului" din 7 august 1986;

Mihai Maxim, *Mircea cel Mare în conştiinţa europeană*, în "Scânteia Tineretului" din 26 şi 29 august 1986;

Tudor Teoteoi, *Mircea cel Mare – diplomat şi strateg*, în "Scânteia Tineretului" din 12 septembrie 1986;

Neculai Moghior, *"Rovine" în vechi litere de cronică*, în "Scânteia Tineretului" din 13 septembrie 1986;

Sergiu Iosipescu, *Prestigiul european al lui Mircea cel Mare*, în "Scânteia Tineretului" din 16 septembrie 1986;

Mihai Maxim, *Din marea carte a istoriei noastre naţionale. Mircea cel Mare – un erou intrat în legendă*, în "Scânteia Tineretului" din 17 septembrie 1986;

Vladimir Zodian, *Mircea cel Mare – un sprijin puternic pentru libertatea tuturor popoarelor*, în "Scânteia Tineretului" din 18 septembrie 1986;

Constantin Rezachevici, *Mircea cel Mare – ilustru principe*, în "Scânteia Tineretului" din 20 septembrie 1986;

Tahsin Gemil, *Marele Mircea Voievod – strălucit om politic*, în "Scânteia Tineretului" din 23 septembrie 1986;

Mircea Dogaru, *Din marea carte a istoriei noastre naţionale. Marele Mircea Voievod strălucit erou al neamului românesc*, în "Scânteia Tineretului" din 24 septembrie 1986.

ROMÂNIA LIBERĂ

Constantin Rezachevici, *Personalitate proeminentă a istoriei luptei poporului român pentru libertate și neatârnare*, în "România Liberă" din 9 iulie 1986;

Al. Porțeanu, *Un strălucit simbol al voinței poporului român de a trăi liber, de sine stătător*, în "România Liberă" din 1 august 1986;

Matei D. Vlad, *Înțelept cârmuitor de țară, diplomat de talie europeană*, în "România Liberă" din 17 septembrie 1986;

Ștefan Pascu, *600 de ani de la urcarea pe tron a Marelui Voievod. Demn, înțelept și viteaz, bun gospodar și făuritor de țară*, "România Liberă" din 20 septembrie 1986;

Ioan Alexandru, *Ctitorie a independenței*, în "România Liberă" din 20 septembrie 1986.

Dar contribuția *științifică* majoră – fundamental înnoitoare – s-a concentrat în volumul colectiv *Marele Mircea Voievod*. Coordonator Ion Pătroiu, București, Editura Academiei Române, 1987, 586 p.

Din presa de propagandă culturală a momentului, din motive evidente, trebuie să menționăm aici articolul lui Al. Matei, *Nume de glorie al istoriei românești și universale*, apărut în "Tribuna", nr. 36, 38, 39, 45, 48/1986. În acest serial sunt preluate, uneori cuvânt cu cuvânt, mai toate rezultatele din studiul nostru, atunci publicat, *Victoria românească de la Rovine – 17 mai 1395*, în "Anale de Istorie", XXXII, 1986, nr. 4, p. 26-43, la care se face doar o extrem de vagă aluzie, numele subsemnatului nefiind menționat.

[32] Octavian Iliescu, *La naissance d'une idée politique: Byzance après Byzance*, în "Revue Roumaine d'Histoire", 25 (1986), nr. 1-2, p. 39.

[33] Pentru nivelul modest atins de istoriografia românească în această privință stă dovadă lucrarea lui Veniamin Ciobanu, *Țările Române și Polonia. Secolele XIV-XVI*, București, Editura Academiei Române, 1985, p. 19-34.

[34] R. Roesler, *Romänische Studien. Untersuchungen zur ältern Geschichte Romäniens*, Leipzig, Dunker u. Humblot, 1871, p. 307 ("In diesem Augenblicke stand das walachische Fürstentum von neuem auf der rastlos erstrebten Höhe, sein Gestirn culminirte").

[35] "Ceea ce ne miră în această alcătuire este modul cam cavaleresc, cu care Mircea tratează interesele polonilor, subordonându-le cu totul intereselor lui, și primirea acestor poziții, în orice caz nu dominătoare, din partea unui mare craiu, de la un principe ce trebuia după ideile timpului și puterea respectivă a statelor lor, să apară

ca mai mic înaintea lui. Tratatul este în totul favorabil lui Mircea: el face să atârne ajutorul promis de el Polonilor de atâtea condiții, încât îl lasă în bunul său plac, fără a deslega însă pe regele polon de îndatorirea ajutorului, la caz când el ar avea răsboiu cu Ungaria. Nu numai atâta, el obligă chiar pe regele polon a intra şi dânsul în alianța cu Ungaria, la caz când Mircea ar încheia pace cu dânsa. Nu rămîne nici o îndoială că un rezultat atît de strălucit al diplomației lui Mircea fu câştigat prin arătarea foloaselor nemăsurate ce ar putea rezulta pentru cauza creştină, în luptă cu pericolul ce venia asupra tuturor, din o alianță a Ungurilor cu popoarele expuse mai în grabă loviturilor otomane." (A.D. Xenopol, *op. cit.*, vol. II, 1889, p. 96-97).

[36] "Extat etiam in Arhivio regio diplomata foederis cum Mircio Bessarabiae sive Transalpine Moldavie palatino foederato regis ungarorum a Vuladislao pauco ante hoc tempus isti: quae cautum est, ne Vuladislaus insicio Mircio ungarorum regi bellum inferat: inducias vero aut foedus, si quod reges inter se icerint, approbet." (Martin Cromer, *op. cit.*, ed. cit., p. 364).

[37] Vezi supra nota nr. 14 (p. 129). Pentru modul în care Ştefan cel Mare apare în istoriografia polonă, a se vedea *Ce spun cronicarii streini despre Ştefan cel Mare.* Traduceri de N. Orghidan, Craiova, Tipografia "Ramuri", 1915.

[38] Mathias Dogiel, *op. cit.*, vol. I, partea II, p. 597. Reprodus de G. Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, Budae, tom X/8, p. 297; de Laurian şi Bălcescu, în *Magazin istoric pentru Dacia*, Bucureşti, 1845, vol. I, p. 329-331(original şi traducere); în *Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki*, vol. I, partea II, *1346-1450*, Bucureşti, 1890, doc. nr. 258, p. 315-316 (în continuare colecția se va cita *Hurmuzaki*). Prima versiune românească tipărită, în Gheorghe Şincai, *op. cit*, ed. cit., vol. I, p. 538-539. Am citat după noua traducere din *Relațiile internaționale ale României în documente (1368-1900). Culegere selectivă de tratate, acorduri, convenții şi alte acte cu caracter internațional*, lucrare întocmită de prof. univ. dr. doc. Ion Ionaşcu, Petre Bărbulescu, Gheorghe Gheorghe, Bucureşti, 1971, p. 83-84 (s.n. – *AVD*). Vezi şi Samuil Micu, *op. cit.*, ed. cit., vol. I, p. 299-301 (original, după Dogiel, şi traducere). Pentru Samuil Micu vezi supra nota nr. 10 (p. 127).

[39] Mathias Dogiel, *op. cit.*, vol. cit., p. 598; reprodus de G. Fejér, *op. cit.*, tom X/1, p. 652, şi tom X/8, p. 309; în *Magazin istoric pentru Dacia*, vol. cit., p. 332-334 (original şi traducere); în *Hurmuzaki*, vol. cit., doc. nr. 262, p. 322. Traducere de Gheorghe Şincai, *op. cit.*, ed. cit., vol. I, p. 542-543. Vezi şi Samuil Micu, *op. cit.*, ed. cit., vol. I, p. 301-302 (original, după Dogiel, şi traducere).

[40] Gheorghe Şincai, *op. cit.*, ed. cit., vol. I, p. 543.

[41] Mathias Dogiel, *op. cit.*, vol. cit., p. 598; reprodus de G. Fejér, *op. cit.*, tom X/1, p. 654 şi tom X/8, p. 310; *Magazin istoric pentru Dacia*, vol. cit., p. 334-337 (original şi traducere); în *Hurmuzaki*, vol. cit., doc. nr. 263, p. 323-324. A fost tradus de Şincai, *op. cit.*, ed. cit., vol. I, p. 543-544. Am citat traducerea după *Relaţiile internaţionale ale României în documente (1368-1900)*, p. 85-86 (s.n. – *AVD*). Vezi şi Samuil Micu, *op. cit.*, ed. cit., vol. I, p. 302-304 (original, după Dogiel, şi traducere).

[42] Mathias Dogiel, *op. cit.*, vol. cit., p. 559; reprodus de G. Fejér, *op. cit.*, tom X/8, p. 340; *Magazin istoric pentru Dacia*, vol. cit., p. 338-339 (original şi traducere); în *Hurmuzaki*, vol. cit., doc. nr. 275, p. 334-335. Gheorghe Şincai, *op. cit.*, ed cit., vol. I, p. 546, a tradus numai ultimele rânduri; în M. Mitilineu, *Colecţiune de tratate şi convenţiunile României*, Bucureşti, 1874, p. 7-8, publică traducerea întregului document, dar omite cuvintele "in octava Sf. Ap. Petru şi Pavel". Vezi *Relaţiile internaţionale ale României în documente (1368-1900)*, p. 88-89. Vezi şi Samuil Micu, *op. cit.*, ed. cit., vol. I, p. 304-306 (original, după Dogiel, şi traducere).

[43] Florin Constantiniu, Şerban Papacostea, *Tratatul de la Lublau (15 martie 1412) şi situaţia internaţională a Moldovei la începutul veacului XV*, în "Studii. Revistă de Istorie", 17 (1964), nr. 5, p. 1.129-1.140.

[44] Samuil Micu, *op. cit.*, ed. cit., vol. I, p. 306-307 (original, după Dogiel, şi traducere; textul citat la p. 307). A fost publicat de Mathias Dogiel, *op. cit.*, vol. cit., p. 600, şi reprodus de G. Fejér, *op. cit.*, tom X/5, p. 130-131; *Magazin istoric pentru Dacia*, vol. cit., p 340-342 (original şi traducere); în *Hurmuzaki*, vol. cit., doc. nr. 391, p. 472-473. Traducere în M. Mitilineu, *op. cit.*, p. 11-12. Pentru o traducere mai nouă vezi *Relaţiile internaţionale ale României în documente (1368-1900)*, p. 99-101. Gheorghe Şincai l-a tradus parţial şi l-a considerat fals (*op. cit.*, ed. cit., vol. I, p. 570).

[45] Mathias Dogiel, *op. cit.*, vol. cit., p. 623; G. Fejér, *op. cit.*, tom X/8, p. 414; *Hurmuzaki*, vol. cit., doc. nr. 316, p. 374-375. Singura traducere în limba română de până acum îi aparţinea lui Gheorghe Şincai, în *op. cit.*, ed. cit., vol. I, p. 556-557. Vezi mai jos Capitolul V, nota nr. 137 (p. 381-382) şi p. 336-337.

[46] "Hoc ipso aut anno nempe 1396. Sigismundus rex ungarorum cum Turce, duce Baiazete, Amurathis filio, Thracibus, Grecis et Macedonibus devictis, Missos, hoc est, Bulgaros et Rascios, vexarent et ungaris abstraherent, coadunato e variis gentibus Cristiani nominis ingenti exercitu, infeliciter pugnavit apud Nicopolim: elapsus in traiesto navi Danubio Constantinopolim fuga delatus est, et inde aliquanto post Rhodum ac deinde in Dalmatiam et Ungariam reversus. Interim aut Turce anno sequenti Ungariae provincias foede populati sunt, cum Sigismundus rex periisse putarent Vuladus Bassarabie palatinus et comes Severiensis cum ditione sua in fidem

et clientelam Vuladislai regis Hedvigisquae reginae Polonorum uti heredis Ungariae ultro conccesit. Alii praecedenti anno funestum illud Christianis praelium commiss un esse prodidere." (Martin Cromer, *op. cit.,* ed. cit., p. 366).

[47] Pentru aceste ediții și pentru diversele ipoteze de datare – propuse de Xenopol, Onciul, Iorga, Minea, Skrzypek, Stachon, Kałužniacki, Ohienko, Nicolaescu – vezi I. Ohienko, *art. cit.*, p. 418-419, și P.P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân*, p. 328-329, nota nr. 123.

[48] Pentru detalii vezi Marieta Chiper, *Mit sau adevăr? Pe marginea unor însemnări din secolul al XVIII-lea referitoare la titlul lui Mircea cel Mare*, în "Revista de Istorie", 39 (1986), nr. 7, p. 699-704. Autoarea a scăpat, însă, din vedere tocmai intitulația din acest document autentic și provenind direct de la voievod.

[49] P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 353.

[50] *Ibidem*, p. 354.

[51] *Hurmuzaki*, vol. cit., *Apendice II: Documente slavone din Arhivele Imperiale din Moscva.* Procurate de Nicolae Kretzulescu, publicate cu traduceri latine și note de Emil Kałužniacki, doc. nr. 652, p. 824.

[52] Pentru detalii istoriografice cu privire la acest document vezi P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 295, nota nr. 6.

[53] *Ibidem*, p. 292-296.

[54] G. Guțu, *Dicționar latin-român*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, sub voce.

[55] Pentru a compara ce înțelegeau otomanii prin istorie în prima jumătate a secolului al XV-lea vezi volumul *Istanbul'un fethinden önce yazımış Tarihî takvimler*, Yayınlayan Prof. Dr. Osman Turan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1984.

[56] Franz Babinger, *Originea și fazele dezvoltării istoriografiei otomane*, în "Revista Fundațiilor Regale", V (1938), 1 aprilie, p. 98.

[57] *Ibidem* ("Cele mai vechi opere istorice otomane care ne sunt cunoscute până acum datează din epoca lui Mehmed al II-lea").

[58] Valeriu Veliman, *Domnia lui Mircea cel Mare în viziunea istoriografiei otomane (sec. XV-XVII)*, în vol. *Marele Mircea Voievod*, p. 421-422.

[59] Franz Babinger, *Originea și fazele dezvoltării istoriografiei otomane*, în loc. cit.

60 *Cronici turceşti privind Ţările Române. Extrase*, vol. I: *Sec. XV – mijlocul sec. XVII*, volum întocmit de Mihail Guboglu şi Mustafa Mehmed, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1966; vol. II: *Sec. XVII - începutul sec. XVIII*, întocmit de Mihail Guboglu, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1974; vol. III: *Sfârşitul sec. XVI – începutul sec. XIX*, întocmit de Mustafa Mehmed, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1980. La acestea trebuie alăturat volumul *Crestomaţie turcă. Izvoare narative privind istoria Europei orientale şi centrale (1263-1683)*, Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Istorie, 1977, alcătuit în aceeaşi manieră de Mihail Guboglu.

61 Absenţa totală a celui mai amplu capitol rezervat vreodată de istoriografia otomană confruntării dintre Baiazid şi români – cel din cronica lui Ibn Kemal –, deşi era cunoscut de mult datorită lui Aurel Decei, şi a fost citat de Mustafa Mehmed în sinteza sa *Istoria turcilor* (Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1976, p. 126-127), pune dintr-o dată un uriaş semn de întrebare în legătură cu *criteriile* ce au prezidat la operarea "extraselor" respective. Referindu-se la valoarea acestei "culegeri" istoricul Paul Cernovodeanu scria: "În pofida valorii şi interesului informaţiilor conţinute în aceste cronici, s-au adus îndreptăţite critici faptului că amintita culegere a apărut numai fragmentar şi doar în traducere românească, izolând textele selectate din contextul lor integral, pe lângă neinserarea şi altor cronicari consideraţi importanţi. Aceste lacune au lăsat deschisă problema reluării colecţiei pe baze strict ştiinţifice corespunzătoare osmanisticii contemporane." (Paul Cernovodeanu, *Realizări şi perspective în domeniul valorificării izvoarelor medievale privind istoria României*, în "Memoriile Secţiei de Ştiinţe Istorice şi Arheologice", seria IV, tom XVII (1992), Editura Academiei Române, Bucureşti, 1995, p. 182).

62 Vezi *Cronici turceşti*, ed. cit., vol. I, p. 107-109.

63 *Ibidem*, p. 150-151.

64 După cum precizează în 1986 Valeriu Veliman, "această cronică este în mare parte încă inedită. S-a publicat, după criterii cu adevărat ştiinţifice, doar «caietul al VII-lea» (VII-defter), referitor la domnia lui Mehmed al II-lea (1451-1481)" de către Seraffet ın Turan, Ankara, 1954, care a dat şi o transcriere cu litere latine din acelaşi text, în 1957. O parte privind domnia lui Baiazid, rămasă în manuscris, a fost pentru prima dată editată de Valeriu Veliman, în transcriere cu caractere latine, şi în traducere: *O cronică turcească despre domnia lui Mircea cel Mare*, în "Revista Arhivelor", anul LXIII, vol. XLVIII, 1986, nr. 4, p. 372-385.

65 Vezi E. Pitcher, *An Historical Geography of the Ottoman Empire from Earliest Times to the End of the Sixteenth Century*, Leiden, 1972, p. 46.

66 Elizabeth A. Zachariadou, *Manuel II Paleologus on the Strife Between*

Bâyezîd I and Kâdî Burhân al-Dîn Ahmad, în volumul *Romania and the Turks (c. 1300 – c. 1500)*, London, Variorum Reprints, 1985, p. 471-481.

[67] Viorica Pervain, *Din relațiile Țării Românești cu Ungaria la sfârșitul veacului al XV-lea*, în "Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj Napoca", XVIII (1975), p. 94, nota nr. 29.

[68] Dan Zamfirescu, *Din nou despre victoria de la Rovine a lui Mircea cel Mare*, în "Luceafărul" din 9 august 1986 (nr. 32), p. 6.

[69] La Ibn Kemal este folosită în cu totul alt loc; vezi Valeriu Veliman, *O cronică turcească despre domnia lui Mircea cel Mare*, în loc. cit., p. 376.

[70] *Istoria Imperiului Ottomanu. Crescerea si scaderea lui.* Cu note foarte instructive de Demetriu Cantemiru principe de Moldavia. Tradusă de Dr. Ios. Hodosiu, tom I-II, București, Editiunea Societatei Academice Române, 1876.

[71] Vezi mai jos, Capitolul III, nota nr. 1 (p. 260).

[72] Stanford Shaw, *op. cit.*, vol. I, p. 31. Pentru critica acestei sinteze vezi substanțiala analiză a lui Speros Vryonis Jr., *Stanford, J. Shaw [...] A Critical Analysis*, Thessaloniki, Offprint from "Balkan Studies", 24, I (1983), 126 p.

[73] Unde se vorbește despre Mircea la p. 27, 31, 32, 33, 38, 41.

[74] Vezi și traducerea în limba română: Halil Inalcik, *Imperiul otoman. Epoca clasică (1300-1600).* Ediție și studiu introductiv de Mihai Maxim, traducere, notă, completarea glosarului și indicelui de Dan Prodan, București, Editura Enciclopedică, 1996.

[75] Ernst Werner, *op. cit.*, p. 163.

[76] Vezi Capitolul III, nota nr. 1 (p. 260-261).

[77] "In spite of chronological difficulties Murad's campaigns are sufficiently logical to make good historical and geographical sense. For the reign of Bayezid I, on the other hand, it is practically impossible to obtain anything like a reasoned chronology. This is because we have now to contend not only with the contradictory assertion of the cronicles, but also with the incoherent and mudle-headed nature of the Sultan's movements. For Bayezid shared with his great enemy Timur an almost total incapacity for organizing his conquests: both rushed from end to end of their expanding empires, dismaying their opponents by their lightning campaigns but failling to ensure that rebellion would not break out again once the conqueror had departed. So the historian finds it almost impossible to choose between the rival dates for the Sultan's Greek

campaigns, or to decide when and how often he entered Wallachia and Karaman. It is clear, however, that in spite of his reputation among contemporanies, Bayezid was by no means the ever-victorious leader that the Turks might expect from the heir of Murad, Orhan and Osman; even before the fatal day of Ankara he had been outmached in the field by at least two other opponents – Mircea of Wallachia and Bürhanüddin of Sivas." (E. Pitcher, *op. cit.*, p. 46; s.n. – *AVD*).

[78] "Concerning the first Turkish attack on Wallachia we find the most appalling confusion, not merely chronological but also factual. The questions What? When? and Where are alike unanswerable.

The starting-point is the rise to power in Wallachia of the powerfull voivode Mircea the Great (1386-1418). The occasions for dispute were **a**. his possession of the northern Dobruca and the strong fortress of Silistria on the south bank of the Danube, and **b**. his diplomatic intrigues with Bayezid's enemies, especially the Isfendyar – Ogüllari of Kastamonu and Sinop; the ease of sea communication between Sinop and the Danube month meant that either power could open a second front if the other were attacked. *The finishing-point* is the reduction of Wallachia to (temporary) tributary status at some time before 1396. In between the two we have:

> I. *From Christian source*: a Turkish invasion of Wallachia soon after Kosovo, the capture of Mircea and his release only on promise of homage and tribute, then an invasion by Bayezid in 1394 and a battle at Rovine on 10th October, during which the Turkish vassals Marko Kraljević and Konstantin of Köstendil were both killed. A second source places Konstantin's death on 17 May, 1395, but without referring to a battle.
>
> II. *From Turkish sources*: Oruç (c. 1460) gives a Turkish raid by Firuz Bey of Vidin into Wallachia in 1389, followed in 1390 by Bayezid, who first takes Nicopolis and Silistria, then fights a battle with Mircea at Ogras; this is on the whole a defeat for the Turks, but after Bayezid's retreat, Mircea sends tribute. *Sa'düddin* places the invasion in 1391 and scores a victory for Bayezid, who reduces Mircea to great straits and complete vassality. *Neşrî* gives two campaigns, the second being caused by Mircea's attack on Karinova in Bulgaria while the Sultan is engaged in reducing Kastamonu.

Babinger's reconstruction (see No. 76 for details of all the sources) is based on the assumption that **a**. Oruç and Neşrî are correct in placing the Wallachian campaign immediately after the attack on Kastamonu, and **b**. this attack was the final one of spring, 1393. He thus places Ogras in autumn, 1393, and equates Ogras with Curtea de Argeş. This solution has much to commend it. There is no room for a Wallachian campaign in 1391, and although it might be fitted into the autumn of 1394 this would

ignore the likely connection with Kastamonu. There can be no question of any sweeping Turkish victory (Oruç is the earliest and probably the safest guide on this matter). Further, the story of Mircea's capture is unsupported by any weighty evidence, and Rovine cannot be found anywhere in Rumania! It is strange that the Rumanian historian of the Turks, Iorga, continued to allude to this battle, but Oruç's manuscript was undiscovered in his early days of writing his great history of the Ottomans (No. 3). Some other more recent authorities (see Nos. 88 and 89) support the theory of a battle on 17.05.1395, but once again this means relinquishing the connection with Kastamonu. Here, to await further expert investigation, we must leave the matter." (E. Pitcher, *op. cit.*, p. 49-50).

[79] "In 1402 and 1451 Wallachia was tributary to the Sultan. During the interval it had enjoyed periods of independence, but was usually a vassal of either the Magyar (1428, 1444, 1446) or the Ottoman (1413, 1416, 1417, 1423, 1432, 1438, 1448).

Mircea the Great (1386-1418) shook off all external allegiance during the civil war, but his support of Musa caused the vengence of Mehmed, who exacted tribute in the first year of his reign in Europe. Mircea next supported the «false» Mustafa, which brought two Ottoman invasions of his country (1416 and 1417), and Mehmed occupied Giurgiu (Yergögü), an important stronghold on the north side of the Danube commanding the route across the central plain. In addition he fortified Isakçi near the mouths of the Danube, which makes it clear that henceforth the Dobruca was within the Ottoman dominions, though leaving open the question as to whether it had been Turkish earlier (this occupation of the Dobruca partly resulted from the need to clear up the social experiment of Bedrüddin in the Deli-Orman district).

When Mircea died, the rivalries between his feeble successors led to continued intervention by the two «protecting» powers etc." (E. Pitcher, *op. cit.*, p. 71-72).

[80] Vezi *Anexa III.*

[81] Georgius (Gyorgy) Pray, în *vol. cit.*, p. 165-167 (s.n. – *AVD*). Pentru textul latin vezi *Anexa IV.*

[82] Acest pasaj mai fusese folosit şi publicat de el în *Annales regum Hungariae...*, tom III, 1764, p. 191.

[83] Pentru interesul arătat de Pray istoriei româneşti din această perioadă – şi nu numai – stă mărturie şi lucrarea sa publicată postum de G. Fejér: *Comentarii historici de Bosniae, Serviae ac Bulgariae, tum Valachiae, Moldaviae ac Bassarabiae, cum regne Hungariae nexo*, Budae, 1837, p. 126 şi urm.

[84] *Historische Bücherkunde Südesteuropa*. Herausgegeben von Mathias Bernath. Leitung und Redaktion Gertrud Klariert, vol. I: *Mittelalter*, partea a II-a, Mün-

chen, 1980, p. 900 ("Erste Darstellung der ungar. Geschichte im Sinne der neuen historiographischen Zielsetzungen und Methoden der Aufklärungszeit.").

[85] *Ibidem* (pentru detalii bibliografice privind această lucrare).

[86] Vezi vol. II, p. 4-5, 19-20, 27.

[87] Ludwig Albrecht Gebhardi, *Geschichte des Reiches Hungarn und der damit verbundenen Staaten*, vol. IV: *Geschichte der Walachei und Moldau*, Leipzig, 1782, p. 292-305.

[88] Johann Christian von Engel, *Geschichte des Ungrischen Reichs und seine Nebenländer*. 4 Theils. I. Abth. *Geschichte der Moldau und Walachey. Nebst der historischen und statistischen Literatur beyder Länder*. 1. Theil. Halle, bey Johann Jacob Gebauer, 1804, p. 156-164.

[89] Un cuprinzător inventar al sintezelor privind trecutul regatului maghiar se află în *Historische Bücherkunde Südesteuropa*, vol. I: *Mittelalter*, partea a II-a, p. 900-910.

[90] Anterior fuseseră publicate doar traduceri integrale în limbile: *latină* (de C. Clauserus, Basiliae, 1556, 1562) şi *franceză* (Blaise de Vigenère, Paris, 1577). Datele referitoare la ediţiile din Chalcocondil sunt luate după Gy. Moravcsik, *Byzantinoturcica*, vol. I: *Die byzantinischen Quellen der Geschichte der Türkvölker*, Budapesta, 1942, p. 233.

[91] Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice*, în româneşte de Vasile Grecu, [Bucureşti], Editura Academiei Române, 1958.

[92] Apud *Ibidem*, *Introducerea* lui V. Grecu, p. 8-9.

[93] *Ducae Mihaelis Ducae nepotis Historia Byzantina res in imperio Graecorum gestas complectens a Ioanne Palaeologo ad Mehemetem II. Accesit Chronicon breve, quo Graecorum, Venetorum et Turcorum aliquot gesta continentur. E Bibliotheca Regia nunc primum in lucem edita, versione Latina et notis illustrata studio et opera Ismaelis Bullialdi, Parisiis e typographia regia 1649.*

[94] Ducas, *Istoria turco-bizantină (1341-1462)*, ediţie critică de Vasile Grecu, [Bucureşti], Editura Academiei Române, 1958. Datele despre ediţiile anterioare, folosite şi de noi, se află la p. 11-14.

[95] Între anii 1573-1575 Macarios Melissenos prelucrează şi completează memoriile autentice ale lui Georgios Sphrantzes, reuşind să treacă, până la mijlocul secolului nostru, drept Sphrantzes. Este interesant de constatat că primul care a simţit

mistificarea a fost Dimitrie Cantemir. În *Istoria Imperiului Otoman* el consacră problemei o notă în care îşi arată îndoielile şi argumentele pentru care "am presupus că scrierile sale sunt falsificate de o pană modernă" (traducere de Iosif Hodoş, în *Istoria Imperiului Otoman. Creşterea şi descreşterea lui*, vol. I, Bucureşti, 1876, p. 75, nota nr. 24). Problema a fost rezolvată prin două studii de autoritate: F. Dölger, *Ein literarischer und diplomatischier Fälscher des 16. Jahrhunderts: Metropolit Makarios von Monenbasia*, în *Otto Glauning zum 60. Geburtstag Festausgabe aus Wissenschaft und Bibliothek*, Leipzig, 1936, p. 25-35; R.I. Loenertz, *Autur du Chronicon Maius attribué à Georges Phrantzes*, în "Studi e Testi", 123, 1946, p. 273-311. Pentru întreaga problemă şi pentru modul în care se pune ea astăzi vezi Herbert Hunger, *Die Hochsprachliche Profane Literatur der Byzantiner*, vol. I, München, 1978, p. 494-496.

[96] Georgios Sphrantzes, *Memorii, 1401-1477*. În anexă Pseudo-Phrantzes: Macarie Melissenos, *Cronica, 1258-1481*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1966.

[97] Apud H. Hunger, *op. cit.*, p. 498.

[98] Ed. cit., p. 516, 518, 521, 535. Vezi mai jos Capitolul III, nota nr. 4 (p. 276-277), unde se află, tradus, textul bizantinologului german.

[99] Ed. cit., p. 1.062. Despre personalitatea lui Gelzer, profesor la Universitatea din Jena, una dintre cele mai substanţiale prezentări se datorează elevului său Vasile Pârvan (vezi Vasile Pârvan, *Un mare învăţat: Heinrich Gelzer*, în "Neamul Românesc", an III, 1908, nr. 2, din 4 ianuarie 1908, p. 20-23; republicat în Vasile Pârvan, *Scrieri*, text stabilit, studiu introductiv şi note de Alexandru Zub, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981, p. 193-196).

[100] "Mirtsche the Great prince of Walachia, who had been prisoner at Kosovo, was also engaged at Nicopolis, as the ally of Sigismund, but seeing that the battle was hopeless, he drew off his forces in good time. He was followed by a Turkish force to Walachia and defeted it near Craiova." (vol VII, p. 35, nota nr. 92).

[101] N. Iorga, *Histoire de la vie byzantine. Empire et civilisation. D'aprés les sources*. Ilustrée par les monnais, vol. I-III, Bucureşti, "Edition de l'auteur", Imp. Datina Românească, 1934. Vezi şi traducerea în limba română: N. Iorga, *Istoria vieţii bizantine. Imperiul şi civilizaţia, după izvoare*. Traducere de Maria Holban, Bucureşti, Editura Enciclopedică Română, 1974.

[102] "Not long afterward, in 1418, Mircea «the Great», as his countrymen call him, died, the first commanding figure in their troubled history. Unfortunately, «the Great» prince had won his crown the by the murder of his Elder brother and his crime was now visited upon his heirs and his country."

[103] Că la momentul istoriografic respectiv problema a fost privită, într-adevăr, ca una de morală cu reverberații de psihologie națională, o dovedește studiul lui C. Litzica, *De cine a fost ucis Dan, fratele lui Mircea ?*, în *Lui Titu Maiorescu omagiu. 15 februarie 1900*, București, Stabilimentul grafic J.V. Socec, 1900, p. 54-61. Este interesant de remarcat faptul că în momentul în care a inclus acest articol în volumul de autor, 12 ani mai târziu, Litzica îi schimbă titlul în *Dan I Voevod fratele lui Mircea* (C. Litzica, *Studii și schițe greco-române*, București, Tipografia "Cooperativa", 1912, p. 3-12.), și elimină, printre altele, partea de început. Fiind interesantă ca opinie istoriografică, și oarecum congruentă punctului adoptat de noi în prezentul demers științific, credem că se recomandă reținerea sa: "Istoria medievală a românilor este încă o problemă nepătrunsă, despre care se fac și se vor mai face hipoteze, unele mai ingenioase decât altele, dar fără să se poată da cu siguranță de rostul cel adevărat al lucrului. Cu cât însă ne apropiem de vremea nouă, cu atât apar tot mai multe licăriri de lumină, până ce, pe pragul însuși al epocei moderne, trecutul nostru începe a se înfiripa și a se reconstitui. Cu toate acestea, multe puncte mai rămân în întunerec, fie că ne lipsesc isvoarele, fie că isvoarele care există, ne sunt accesibile într-o formă deplorabilă, fie că istoricii noștri își făuresc vreo concepție apriorică, și apoi ori ignorează isvoarele contrarii părerii lor, ori le tălmăcesc cum le convine." (p. 54).

[104] "Bayazid's next object was to crush Mircea. Followed by his unwilling Serbian dependents, «the king's Marko» and Constantin, he invaded Walachia, and at Rovine on 10 October 1394 gained a victory with heavy loss of life. Marko Kraljević had said to his friend Constantin that he prayed that the Christians might win and that he himself might fall among the first victims of their swords. Half the prayer was heard; the two comrades perished in the battle. Mircea fled to Sigismund of Hungary, who restored him to his throne an prepared to recover Bulgaria, which he had demanded from the Sultan as an ancient possesion of the Hungarian crown [...] There, on 25 September 1396, a great battle was fought which sealed the fate of this brilliant but ill-planned expedition. The rashness of the proud French chivalry, the retreat of the Wallachian prince, and the strategy of the Sultan were responsible for the overwhelming defeat of the Christians, while it was reserved for Stephen Lazarević and his 15.000 Serbs, at a critical moment to strike the decisive blow for the Turks." Pentru imaginea lui Mircea în noua ediție, refăcută, a sintezei de la Cambridge (1966), vezi mai jos Capitolul III, nota nr. 3 (p. 274-276).

[105] "Im Jahre 1393 erfolgte die endgültigen Unterwerfung des Bulgarenreiches. Die Hauptstadt Trnovo ergab sich nach kurzer Belagerung, die Kirchen wurden teils Moscheen, teils in Badenanstalten und Pferdeställe verwandelt. Für die Dauer von fast fünfhundert Jahren wurde Bulgarien eine Proviny des Osmanenreiches. Ein Harter Schlang traf auch die benachbarte Walachei, die schon seit einigen Jahren den Osmanen

tributär war. Ihm kühner Fürst Mircea hattes sich gegen den Sultan erhoben, unterlag aber in der blutigen Schlacht bei Rovine der Ubermacht Bajezids, auf dessen Seite auch die serbischen Fürsten in Erfüllung ihrer Vasallenpflicht kämpfen mußten (1395). [în notă: "Da diese Schlacht am 17 Mai 1395 (nicht 1394) stattfand, zeigen Dj. Radojicić, Bogoslovije 2 (1927) ff., und M. Dinić, Prilozi za Knjizevnost 17 (1931), 51 ff.] Danach gelangte die Dobrudscha in unmittelbaren Besitz der Türken und die Übergangsplätze an der Donau wurden von türkischen Besatzungen eingenommen." (ed. cit., p. 395).

106 "Les Turcs eurent plus de mal avec le prince de Valachie, Mircea l'Ancien, qui disposait d'un puissant appui en Hongrie. Le 17 mai 1395, une bataille extrêmement sanglante eut lieu dans la plaine de Rovine. Aux côtés des Ottomans remplissaient leurs obligations de vassaux les princes serbes: Etienne Lazarévitch, fils et successeur du héros de Kossovo; Marko, fils de Voukachine qui possédait un petit territoire autur de Prilep, et le neveux de Douchan, Constantin Déjanovitch qui régnait en Macédoine orientale. Le roi Marko, le héros favori des épopées populaires serbes, et Constantin Déjanovitch trouvèrent la mort en combattant. *Militairement la victoire semble avoir été de Mircea, mais il ne dut pas moins s'incliner devant la puissance de sultan et s'engager au tribut.* Le Dobroudja, qui avait formé, durant les dernières decenniès, un État séparatiste bulgare, et que Mircea avait depuis peu annexée à son domaine, passa au pouvoir des Osmanlis et les points de passage du Danube furent pourvus de garnisons turques." (Georges Ostrogorsky, *Histoire de l'État byzantin*, Paris, Payot, 1983, p. 572-573; s.n. – *AVD*)

Unul dintre cei influențați în această direcție de Ostrogorski, până la similitudine de text, este și Peter F. Sugar, care, în lucrarea sa *Southeastern Europe under Ottoman Rule. 1354-1804* (Seattle and London, 1966, p. 22), scria: "Baiazid a putut să-și îndrepte atenția din nou către nord. Acolo, alianța ungaro-română era încă în vigoare, și Baiazid a pornit acum contra lui Mircea. Încă o dată mulți creștini, majoritatea sârbi, au luptat în armata sa, între care Kraljevici (fiul craiului, regelui) Marko, eroul unui alt epos faimos, care nu a murit în această bătălie, ci în bătălia de la Argeș, pe care Baiazid a dat-o cu românii la 17 mai 1395. **Mircea pare să fi fost învingător din punct de vedere militar, dar forțele și resursele lui au fost atât de sleite, încât a trebuit să accepte pierderea Dobrogei, în care Baiazid a instalat garnizoane.**"

107 Georges Ostrogorsky, *op. cit.*, ed. 1983, p. 573.

108 "Sigismund n'était pas assez fort pour mener seul la guerre contre Bajazet. Tandis qu'il s'alliait avec Mircea, en 1395, et que, traversant la Valachie, il s'emparait de la ville de Philippopoli, il réunissait autur de lui,

grâce à son habile diplomatie, de nombreux allié." Ed. cit., p. 347. Vezi mai jos Capitolul III, nota nr. 3 (p. 261).

[109] "Malgré les avis de Sigismund et de Mircea qui connaissait bien la tactique des Turcs, les nobles français voulurent combattre en première ligne [...] Mircea, voyant la bataille perdue, se retira avec ses troupes valaques." Ed. cit., p. 348.

[110] *Ibidem*, p. 353-354.

[111] Vezi mai jos Capitolul VI, nota nr. 28 (p. 466).

[112] "Plus heureux que les autres chefs, le hospodar valaque Mircea put sauver son armée et infliger aux Turcs une défaite qui les obligea à repasser le Danube."

[113] Vezi mai jos Capitolul III, nota nr. 4 (p. 277).

[114] Franz Georg Maier, *Byzanz*, Frankfurt am Main, 1973, 443 p. Pentru istoria acestui original punct de vedere – prima oară apărut acum şi în bizantinologia germană – vezi mai jos subcapitolul destinat istoriografiei sârbeşti.

[115] *La civilisation byzantine, 330-1453*, traduit de l'anglais par E.J. Lévy, Paris, 1934.

[116] *Ibidem*, p. 304. Se pare că ignorarea românilor în astfel de lucrări de prezentare generală a istoriei şi civilizaţiei bizantine pentru marele public (gen creat tocmai de bizantinologia engleză prin *The Byzantine Empire* de C.W.C. Oman, în colecţia "The Story of the Nations", London, 1892) s-a constituit într-o veritabilă tradiţie britanică. Românii sunt cu desăvârşire absenţi, după cartea lui Oman din 1892, şi din cea mai citită şi reeditată asemenea sinteză, *The Byzantine Empire* de Norman H. Baynes, London, 1925 (cu reeditări repetate în 1935, 1939, 1944, 1946, 1949, 1952, 1958), ca şi din *The Byzantine World*, de Joan M. Hussey, cea mai recentă reprezentantă a genului (London, 1956), reeditată în 1961 şi tradusă în limbile franceză (*Le Monde de Byzance*, Paris, 1958) şi germană (*Die Byzantinische Welt*, 1967, "Urban Bücher" nr. 35).

Teza lui Runciman despre influenţa **mijlocită** a Bizanţului asupra românilor a fost însuşită şi a devenit însăşi axa gândirii bizantinologice a regretatului profesor Alexandru Elian, care şi-a argumentat-o, în privinţa Moldovei, în amplul studiu *Moldova şi Bizanţul în secolul al XV-lea*, din volumul colectiv *Cultura moldovenească în timpul lui Ştefan cel Mare*. Culegere de studii îngrijită de M. Berza, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1964, p. 97-179, şi în două comunicări susţinute la reuninuni ştiinţi-

internaţionale: *Les raports byzantino-roumains. Phases principales et traits caracteristiques*, prezentată la *Conferinţa de studii bizantine, Praga, 27 octombrie – 2 noiembrie 1957* (publicată în "Byzantinoslavica", XIX, 2, 1958, p. 212-225) şi *Byzance et les Roumains à la fin du Moyen Age*, în *Proceedings of the XIII*th *International Congress of Byzantine Studies, Oxford, 5-10 septembre 1966*, Edited by J.M. Hussey, D. Obolenski, S. Runciman, London, 1967, p. 195-203. Ea a fost cercetată critic şi infirmată cu argumente peremptorii, pentru Moldova de Ciprian Zaharia (în monografia *Iosif I Muşat Muşat — întâiul mare ierarh român*, Editura Episcopiei Romanului şi Huşilor, 1987) şi pentru Ţara Românească de Dan Zamfirescu (în studiul *Mircea cel Mare, factor hotărîtor în configurarea politico-istorică a Sud-Estului european*, în volumul *Marele Mircea Voievod*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1987, p. 278-310).

[117] "The third reason which made the empire interesed in the Rumanian lands was a military one and it was the most urgent of all. In the late fourteenth century and in the first half of the fifteenth the Byzantines had only serious hope of saving their capital from the Turkish menace and it rested on the Hungarian crown. Wallachia and to a lesser extend Moldavia had close links with the neighbouring Hungarian province of Transylvania, and could be expected to play their part in the anti-Turkish crusades planned in Buda."

[118] Jules Berger de Xivrey, *Mémoire sur la vie et les ouvrage de l'empereur Manuel Paléologue*, Paris, 1853.

[119] "In spite of his large army and his siege engines, Bayazid was unable to pierce the still formidable fortifications of Constantinople. Instead, he was forced to settle down to a long blockade that at least reduced the city to considerable hardship. But, after the first shock, the Byzantine position seems to have been a little less desperate, even though the blockade was maintained. Bayazid himself turned his mind to other things. By the beginning of 1395, if not the end of 1394, Bayezid sent his general Evrenos-Bey on a punitive raid into the Peloponnesus. An even greater distraction for Bayazid personally was his campaign against Bulgaria and, especially at this time, Wallachia. It was in the latter that Bayazid fought the bloody battle of Rovine on May 17, 1395. The immediate significance of this battle for Byzantium was in the death then of Konstantin Dejanović, Manuel's father-in law. Ironically, the Serbian prince was not killed fighting against the Turks, as one might like to hear, but rather in the Emir's ranks, together with his fellow vassals the celebrated Marko Kraljević, who was also killed, and Stefan Lazarević, who escaped. Later in this year, in October, Manuel, and his wife Helena jointly bestowed grants, respectively, of 100 and 500 hyperpyra, upon the Monastery of (St. John the Baptist in) Petra, in the capital, to make provisions for the memory of the Empress' father." *Op. cit.*, p. 127-128.

[120] *Istorija Vizantii*, vol. III, Moscova, 1967, p. 169.

[121] Dimităr Angelov, *Istorija na Vizantija*, vol. III: *1204-1453*, Sofia, 1967, p. 110.

[122] Despre acesta din urmă G. Ostrogorski a scris în 1963 un studiu lămuritor, intitulat *Gospodin Konstantin Dragaš*, apărut în "Zbornik Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu", VII, 1 (1963), p. 287-294 și retipărit în *Sabrana dela Georgija Ostrogorskog*, vol. II: *Vizantija i sloveni*, Beograd, 1970, p. 271-280 (vezi traducerea sa în limba română publicată în Alexandru V. Diță, *17 mai 1395, o dată importantă în istoria universală – Victoria românească de la Rovine*, București, Editura Roza Vânturilor, 1995, p. 254-264.

[123] Vezi *Istorija na Makedonskiot narod*, vol. I, Skopje, 1969, p. 233.

[124] În *op. cit.*, vol. III, 1794, p. 83 (eroarea se datorează transformării greșite a anului bizantin din cronicile sârbești folosite în an al erei noastre). Vezi mai jos Capitolul II, nota nr. 14 (p. 233-234). Totodată, la p. 254, când se vorbește despre Ștefan Lazarevici, este relatată, după Kostenețki, primirea făcută despotului de "Mircea voievodul".

[125] Percepție căreia i s-a pus capăt definitiv prin studiul deja menționat publicat de G. Ostrogorski în anul 1963 (vezi mai jos și referirile noastre la acest aspect).

[126] "1395, die Walachen bekriegen, wo Mirča dem Bajazeth die blutigste Bataille bey Rovini (na Rovinach) am 10 Oct. lieferte, in welcher Markus Kraliewitsch, Constantin Stegligowatz, Sohn des Knaz Dran, und Dragasch blieben." (În notă: "Ich bitte Gott, schrie Markus Kral, das er den Christen helfe: und ich will der erste in der Schlacht todt seyn."). În *op. cit.*, vol. cit., p. 347-348.

[127] Ed. cit., p. 110.

[128] Lucrarea a cunoscut la scurt timp și o ediție în limba sârbă: *Istorija srspkog naroda*, Beograd, 1882.

[129] Ed. cit., p. 167.

[130] Vezi mai jos Capitolul III, nota nr. 4 (p. 278). Lucrarea a avut două reeditări sârbești (1933 și 1960) și o traducere în limba germană (1897).

[131] Adică ruga lui Marko, de a învinge creștinii, nu i-a fost ascultată, deși el a murit. Mod de a accentua înfrângerea românilor de către Baiazid. Ed. cit., p. 15.

[132] Bibliografiile indică drept an al apariției 1919, deși anul imprimării nu a fost indicat pe foaia de titlu, dar faptul că **ediția rusă a văzut lumina tiparului în anul 1917** ne îndreptățește să legăm momentul apariției acestei lucrări de prima conflagra-

ție mondială, care, printre multe altele, a avut drept consecință directă constituirea statului iugoslav. Atunci au apărut o serie de cărți și broșuri destinate a lămuri opinia publică mondială despre realitățile politice și istorice sârbești. Dintre ele menționăm: H.W.V. Temperley, *The History of Serbia*, Londra, 1917 (apreciată a fi încă "cea mai bună", dar nouă ne-a fost inaccesibilă), și V. Bain et M. Miladinovith, *Précis d'histoire serbe*, Paris, 1917, unde se menționează: "En luttant comme vassal turc, Marko périt dans un combat contre le voivode roumain Mirka en 1394. Les Turcs s'emparèrerent aussitôt de ses possesions, devenant ainsi maîtres de tous les territoires situés au sud des montagnes de Char." (p. 27)

133 Vezi "a treia ediție, îndreptată", apărută în anul 1926, p. 196.

134 *La civilisation serbe au Moyen Âge*, traduit de l'allemand sous la direction de M. Louis Eisenmann, préface de M. Ernst Denis, Paris, Éditions Bossard, 1922.

135 Pentru o exemplificare detaliată și lămuritoare vezi nota nr. 20 din Capitolul V (p. 357-358).

136 Situație nemodificată de Haumant nici în 1932, când publică minuscula – de numai 44 p. – *Histoire de Yougoslaves*.

137 Ed. cit., p. 205. Noua datare a bătăliei de la Rovine, cât și punctul de vedere ce face din ea o victorie, **dar câștigată de regele Sigismund**, își au originea în contribuțiile istoricului literar sârb George Spasojević Radojičić, apărute – mai întâi în limba sârbă, apoi în franțuzește – în anii 1927-1928. Astfel, în studiul de mici dimensiuni intitulat *La cronologie de la bataille de Rovine*, el afirmă: "În favoarea acestei noi cronologii a bătăliei în chestiune am amintit faptul că **regele Ungariei, Sigismund, s-a străduit, tocmai în mai 1395, să recucerească de la turci, în folosul lui Mircea, țara și tronul Țării Românești. Pentru aceasta Sigismund năvăli în Țara Românească, străbătând până la Dunăre unde cuceri Nicopolul Mic. Mircea a trebuit să fie cel dintâi interesat în reușita acestei expediții. Aceasta ne face să credem că el a luat parte la ea, probabil în calitate de comandant al unui corp de armată românesc.** După mine, deci, bătălia de la Rovine se leagă de faptele acestei campanii." (în "Revue Historique du Sud-Est Européen", nr. 4-6, avril-juin, p. 136-139; textul citat se află la p. 137-138)

138 Volumul reprezintă însumarea materiei cuprinse în cele două ample volume care – elaborate de un larg colectiv – tratează istoria Iugoslaviei până la începutul secolului al XVII-lea, *Istorija Naroda Jugoslavije* (primul a apărut în 1953, cel de-al doilea în 1960). Aici, în capitolul *Statul sârbesc și Macedonia în secolele XI-XV*, paragraful 4: *Serbia în relație de vasalitate față de turci*, vorbindu-se despre Ștefan Lazarevici, se spune: "Ca vasal a luat parte la expedițiile sale (ale lui Baiazid – *AVD*).

El a participat la cucerirea Greciei, iar când turcii au întreprins campania din Ţara Românească împotriva lui Ioan Mircea, care îi neliniştea pe turci prin năvălirile sale în noile teritorii cucerite, el a participat alături de craii Marcu şi Constantin Dejanovici «dar nu de voie, ci de nevoie». În bătălia de la Rovine (1395) ostaşii lui Ioan Mircea, alături de ajutorul ungurilor pe care-i conducea însuşi Sigismund, au câştigat victoria asupra turcilor. Între morţii din partea turcească a fost craiul Marcu" (despre Constantin Dejanovici nu se precizează nimic –*AVD*).*Istorija Naroda Jugoslavije*, vol. I, Beograd, 1953, p, 423.

[139] *Istorija Jugoslavije*, ed. II, Belgrad, 1973, p. 94 (s.n. – *AVD*).

[140] Ed. cit., vol. I, p. 123.

[141] Vezi mai jos Capitolul III, nota nr. 4 (p. 277-278).

[142] "Il fut tué en Valachie, au cours d'une bataille où il combattait dans les rangs de l'armée turque. À sa mort, son royaume devint province turque." Ed. cit., p. 429.

[143] Vezi mai jos Capitolul VI, în nota nr. 28 (p. 463464).

[144] "The prince of Wallachia, Mirtchéa by name, had sent a detaschement of Rumans to fight for the freedom of the Peninsula at Kossovo (1389) and following the Christian rout, had discreetly agreed to pay the Ottoman sovereign tribute. Thencerforth Mirtchéa and his successors found themselves hitched more or less helplessy to the Ottoman chariot." (*op. cit.*, p. 205).

[145] În 1958, L.S. Stavrianos publică la New York o nouă sinteză devenită imediat autoritate în materie: *The Balkans since 1453*. Acelaşi a mai publicat *The Balkans, 1815-1914*, New York, 1963, urmat, în anul 1965, de Charles and Barbara Jelavich, *The Balkans*, pretince Hall Inc., Englewood Cliffs, N.J., 1965, care urmăreşte istoria statelor balcanice din Evul Mediu până la zi. Ultimii doi autori au dat, în 1983, în două volume, *History of the Balkans*, Cambridge University Press, 1983, care aprofundează istoria secolelor XVIII-XX. Împreună cu sinteza lui Stavrianos şi cu John V.A. Fine Jr., *The Early Medieval Balkans. A Critical Survey from the Sixth to the Late Twelfth Century*, The University of Michigan Press, 1983, istoriografia americană a realizat un triptic de mari sinteze parţiale, din care nu mai lipseşte decât una, pentru perioada dintre sfârşitul secolului al XII-lea şi căderea Constantinopolului, adică exact intervalul în care se înscrie epoca lui Mircea I.

[146] "Mircea le Grand (1386-1418) fut le véritable organisateur de la principauté, bien que son règne connût de singulières vicissitudes en raison des victoires alors remportés par les Turcs dans le nord des Balkans. Au moment de la néfaste bataille

de Kossovo, des soldats valaques avaient combattu aux côtés des Serbes. Résolu d'en tirer vengeance, le sultan Bajazet traversa le Danube dans l'éspoir d'écraser Mircéa, mais, après lui avoir opposé une résistance inattendue, celui-ci lui échappa en se réfugiant en Transylvanie. Lutter contre le Turc resta l'objectif de ce prince. Afin de poursuivre le combat, il n'hésita pas à faire alliance avec le roi de Hongrie. Malgré l'appoint apporté par l'arrivée des chevaliers bourguignons, tous deux furent vaincus à Nicopolis en 1396. Mircéa n'en continua pas moins à tenir tête aux musulmans, parfois non sans succès, mais les conséquences de la défaite de Nicopolis l'obligèrent à payer tribut au sultan en 1413, tout en conservant à la faveur de son héroisme une certaine autonomie. Sa patrie lui reste reconnaissante de ses exploits comme de l'agrandissement qu'il lui a procuré en annexant les territoires de la Dobrogea situés au sud du Danube, extension qui faisait de la Valachie la riveraine de la Mer Noire [...] Le déclin consécutif à la disparition de Mircéa a contribué à rehausser le prestige de ce prince dont la Valachie conserve le souvenir comme celui d'un chef valeureux et d'un bon organisateur." (*op. cit.*, p. 80-81)

[147] *Chronica dell'origine, e progressi della Casa ottomana. Composta da Saidino Turco eccellentissimo Historico in lingua Turca. Parte prima. Nella quale si contiene la vita, li costumi, e le guerre de'primi cinque Rè Ottomani ciòè d'Osmano, d'Orhano, d'Amurate, di Baiasete (oltre la vita, e le guerre d'Isa Celebi, d'Emir Suleimano, e di Musa Celebi; i quali non s'annoverano frà li veri, e legitimi Ré) e di Muhamete.* Tradotta da Vincenzo Bratutti Raguseo Interprete della Sacra Cesarea Maestà di Ferdinando Terzo dall'Idioma Turco nell'italiano con la medesima frase, stile, e tessitura dell'Autore, con somma diligienza, e fedeltà. Opera nuova, Nè mai per avanti data in luce: Stampata con licenza de'Superiori, et à spese di Sua Maestà Cesarea. In Viena l'anno 1649.

Importanța deosebită a acestei lucrări constă în faptul că **este prima traducere de cronici otomane într-o limbă europeană modernă**. Fiind italian, raguzanul Bratutti a făcut-o în limba italiană, după cum, două secole mai târziu, germanul Hammer va traduce din cronistica turcă în limba germană.

[148] Franz Jozeph Sulzer, *Geschichte des transalpinischen Daciens, das ist: der Walachey, Moldau und Bessarabiens, im Zusammenhange mit der Geschichte des übringen Daciens*, vol. I/1-3, Wien, 1781-1782 (lucrarea are şi o parte istorică, dar împrejurările au făcut ca ea să rămână, până astăzi, în manuscris – vezi *Enciclopedia istoriografiei româneşti*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1978, p. 307-308).

[149] Vezi mai jos p. 309.

[150] Vezi mai jos Capitolul II, nota nr. 1 (p. 232).

[151] Importanța lui Engel pentru istoriografia română modernă a fost sesizată de

Dan Berindei care-i recunoşte rolul de făuritor de imagine şi în cazul altui voievod de marcă, Mihai Viteazul: "Engel a contribuit în largă măsură la crearea imaginii sale *moderne*, ideea de independenţă şi cea de unitate fiind subliniate direct şi indirect în paginile pe care el i le consacră." (*Mihai Viteazul în viziunea generației făuritorilor României moderne*, în vol. *Mihai Viteazul.* Culegere de studii, redactori coordonatori Paul Cernovodeanu şi Constantin Rezachevici, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1975, p. 38-39).

De asemenea, nu putem lăsa de-o parte plastica şi lămuritoarea caracterizare pe care B.P. Hasdeu o făcea istoriei româneşti a lui Engel: "Prin cele două tomuri de «Istoria Valahiei şi a Moldovei», publicate la 1804 şi făcând parte din voluminoasa «Istorie a Statului Ungurescs», austriacul Engel aduse pentru timpul său un serviciu nepreţuit românilor. Lesne i se iartă direcţiunea cea rătăcită politică de a băga naţiunea română sub coroana Sfântului Ştefan: o simplă etichetă, ca şi când ar lipi cineva un petic de hârtiă scrisă «vin ungurescs» pe o sticlă de «Bordeaux», ceea ce n-ar strica întru nemic calitatea Bordoului. **Meritul cel netăgăduit al lui Engel este de a fi cules cel întâiu o foarte mare grămadă bibliografică de materialuri asupra totalității istoriei române, uşurând astfel sarcina urmaşilor, pe prima linie a lui Şincai.**" *Negru-Vodă. Un secol şi jumătate din începuturile Statului Țării Româneşti (1230-1380), ca Introducere la tomul IV din "Etymologicum magnum Romaniae"* de B.P. Hasdeu, Bucureşti, Socec, 1898, p. XIV.

[152] Johann Filstich, *Schediasma Historicum de Walachorum Historia*, Jena, 1743.

[153] [Jean Louis] Carra, *Histoire de la Moldavie et de la Valachie. Avec une dissertation sur l'état actuel de ces deux provinces*, Jassy, 1777.

[154] Anton Maria del Chiaro, *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia*, Venezia, 1718.

[155] Général de Bawr, *Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie*, par -, Francofort et Leipzig, 1778.

[156] *Cronica Hungarorum*, ediţia lui Johann Georg Schwandtner în *Scriptores rerum Hungaricarum veteres, ac genuini, partim primum ex tenebris eruti; partim autehac quidem editi, nunc vero ex mss. condicibus, et rarissimis editionibus, Bibliothecae Augustae Vindobonensis, ab inumeris mendis vindicati, plurimis variantibus lectionibus, et necessariis, hinc inde, quibusdam notis illustranti; partim etiam ad nostra usque tempora continuati, multisque in locis auctiores redditi, antiquissimis demun icunculis exornati, et cum amplissima praefatione Mathiae Belii, nec non instructissimo rerum borumque indice, in nitidissimam hanc formam redacti. Cura et studio...*, Vindobonae, tom I, 1746, p. 39-291.

[157] Antonius de Bonfinis, *Rerum hungaricarum decades quatour cum dimidia*, Lipsiae, 1771.

[158] Nicolaus Isthvanfius, *Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV*, Vindobonae, 1758.

[159] Georgius Pray, *Annales regum Hungariae ab anno Christi CMXCVII ad annum MDLXIV deducti ac maximam partem ex scriptoribus coaevis, diplomatibus, tabulis publicis, et id genus litterariis instrumentis congesti*, în loc. cit. (aici în discuție p. 190-191).

[160] Josephus Benko, *Milkovia sive antiqui episcopatus Milkoviensis per terram Transilvanicam, maxima diocesos suae parte, olim exporrecti, explantio*, tom I-II, Vienae, 1781.

[161] *Memoriae populorum, olim ad Danubium, Pontum Euxinnum, Paludem Maeotidem, Caucasum, Mare Caspium et inde magis ad septemtriones incoletium, e Scriptoribus historiae byzantinae erutae et digestae a Ioannes Gotthilf Strittero, gymnasii Academiae Scientiarum Imperialis Petropolitanae conrectore*, Petropoli, 1771-1779, tomi secundi, pars II: *Valachia ex scriptores byzantinis*, p. 893-936, cap. I: *Antiquissima Valachorum memoria, et res sub eorum ducibus Myrxa su Myltza et Dano gestae*, p. 901-911.

[162] Giacomo di Pietro Luccari, *Copioso riscretto degli annali di Rausa, libri quatro. Ove diligentissimamente si descrive la fondatione della città, l'origine della Republica, e suo Dominio, le guerre, le paci e tutti i notabili avvenimenti occorsi dal pricipio di essa fino all' anno presente MDCIII*, Venetia, 1605.

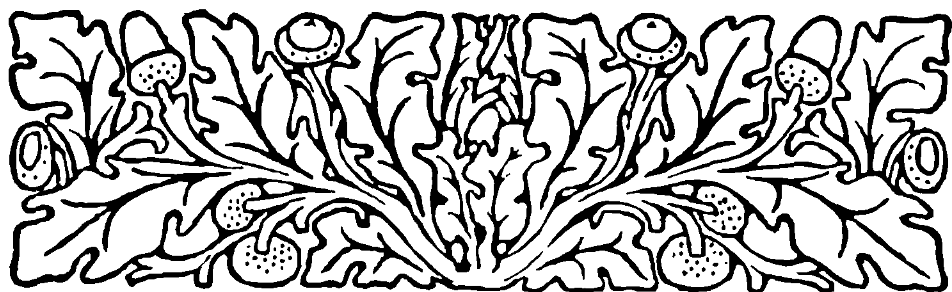
[163] Johann Thunmann, *Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker*, tom I, Leipzig, Crusius, 1774.

[164] G. Popa-Lisseanu, *Încercare de monografie asupra cetății Drâstorului-Silistra*. Cu două hărți și ilustrațiuni, București, "Minerva", 1913, p. 141.

[165] Un exemplu al derutei în care este aruncat cercetătorul neavizat ce încearcă să găsească **coerență istorică**, fără a ști că pentru a o afla trebuie, mai întâi, să treacă de stratul **incoerențelor istoriografice** – dar și de vârsta inocenței în domeniul cunoașterii și aplicării metodologiei profesionale –, îl constituie cele două încercări ale Cristinei Dineață: *Mircea cel Bătrân. De la comemorări religioase la mari adunări populare* și *Rovine – o ecuație cu mai multe necunoscute* (ambele publicate în volumul colectiv *Mituri istorice românești*. Sub direcția lui Lucian Boia, Editura Universității București, 1995, p. 72-89; 90-102.

CAPITOLUL II

DATA EXPEDIŢIEI NORD-DUNĂRENE A SULTANULUI BAIAZID ŞI A BĂTĂLIEI DE LA ROVINE

> "Mircea voevod bătrânul. Acesta au avut mare războiu cu Baezet sultanul. Făcutu-s-au acel războiu pre apa Ialomiții. Biruit-au Mircea vodă pre turci şi făr' de număr au perit, trecând Baezet Dunărea fără vad. Şi alte multe războae au avut cu turcii. Făcut-au şi sfânta mănăstire din Coziia şi sfânta mănăstire Cotmeana când era văleatul 6891. Şi au domnit Mircea vodă ani 29 şi au murit în domnie şi s-au îngropat la mănăstirea lui, la Coziia."[1]

Aceste informații sunt singurele consemnate de posteritatea medievală românească despre cel dintâi Mircea al dinastiei domnitoare muntene. Este mult – dacă avem în vedere că despre lupta antiotomană a lui Vlad Țepeş *cronica țării nu cunoaşte absolut nimic*; puțin – când ştim cât de diverse sunt informațiile despre el şi epoca sa în izvoarele sârbe, ungare, bizantine, otomane, italiene ş.a.

Mai mult n-a putut spune nici cel mai învățat istoric avut de "Țara Muntenească" până în veacul al XIX-lea – l-am numit pe stolnicul Constantin Cantacuzino – care, consultat fiind de savantul italian Luigi Ferdi-

nando Marsigli asupra istoriei Țării Româneşti, răspundea despre acelaşi voievod:

> "Mircio primo. Questo è quel Mircia famoso, che l'historie, cosi greche, come latine, fanno mentione; il quale hebbe con Turchi molte guerre, anzi con sultano Ildirim Baiazit, detto il Folgore, e, come gl'annali valachi narrano, hebbe una gran vittoria contro detto sultano. E questo fece quel monasterio cenobio sù le sponde dell'Olt, chiamato Cosia, nell' anno di Christo 1393."[2]

ATÂT DESPRE "FAIMOSUL MIRCEA": **A FOST SINGURUL DOMN MUNTEAN CARE A BIRUIT UN SULTAN – ŞI NU ORICARE – ÎNTR-UN "MARE RĂZBOI", ÎN CARE "TURCII FĂR' DE NUMĂR AU PERIT."**

Atunci de unde a apărut întreg hățişul de evenimente, de date şi localizări legate de această confruntare militară româno-otomană ce i-a determinat pe unii cercetători din zilele noastre – care s-au apropiat de subiect – să exclame că ar fi vorba de o "babilonie", de o "ecuație cu mai multe necunoscute", că s-ar afla în plin "mister" ?

Singurul răspuns corect ne trimite la modul neadecvat de cercetare, care n-a făcut întotdeauna distincția corectă între ***sursa istorică*** şi, să-i zicem, ***sursa istoriografică***. Adică, între izvorul istoric propriu-zis şi supoziția istoriografică, devenită "certitudine" istorică de la a doua citare. Fără a face această delimitare netă între izvor şi speculație istoriografică, orice cercetător riscă să cadă într-o capcană devenită aproape de neocolit, capcană creată în decurs de două secole prin aglomerarea unei țesături de supoziții istoriografice în spatele căreia adevărul este mult prea puternic estompat. Şi pentru a fi corect înțeleşi vom enumera, sintetizând la maxim, tot ceea ce s-a afirmată până în prezent despre evenimentul pe care astăzi îl identificăm a fi "bătălia de la Rovine". Şi anume:

I. Că bătălia de la Rovine a avut loc după lupta de la Nicopole din anul 1396 (oricând, chiar şi în 1417); la 10 octombrie 1394; la 17 mai 1395; la sfârşitul verii sau în toamna lui 1395; în toamna anului 1393.

II. Că rezultatul confruntării româno-otomane a fost:

a. zdrobirea oştilor lui Mircea de către cele conduse de Baiazid, domnul român fiind silit fie să se supună şi să plătească tribut, fie să fugă după ajutor la regele Sigismund de Luxemburg, lăsând domnia unui "vlastel" pus de Baiazid, iar apoi să se reîntoarcă sprijinit de trupe ungare spre a-şi redobândi tronul;

b. lupta a avut un caracter nedecis, victoria militară neputând fi atribuită cu certitudine vreuneia dintre părți, dar rezultatul politic a fost net defavorabil românilor, care au trebuit să se "închine", acceptând suzeranitatea otomană şi plata tributului;

c. deşi Mircea I a fost victorios pe câmpul de luptă, puținătatea oştilor sale l-a obligat să se retragă spre capitală, unde a avut loc o nouă bătălie, de astă dată "nefericită", după care, fiind înlocuit în domnie, s-a refugiat la regele Sigismund după ajutor;

d. deplin victorios pe câmpul de luptă, Mircea a fost victima unei conjurații a boierilor, temători de întărirea "puterii centrale", şi a fost alungat din țară în urma unei răscoale interne;

e. la Rovine domnul român a câştigat o mare victorie, aruncându-l pe Baiazid la sud de Dunăre;

f. deşi la Rovine s-a câştigat o victorie antiotomană, ea nu a fost obținută de românii conduşi de Mircea I, ci de regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg, venit să-şi protejeze "vasalul".

III. Că "rovinele" menționate ca loc al bătăliei în cronicile sârbeşti se află lângă Craiova, pe Jiu, pe Ialomița, pe Argeş (de la vărsarea în Dunăre până la Curtea de Argeş), sau chiar în Bulgaria sau Serbia.

Prin urmare, se pot scoate, din această varietate de teze, ipoteze şi afirmații, câteva propoziții aşezate pe o temelie documentară sigură şi în acord cu regulile elementare ale logicii ? Este întrebarea firească ce şi-o pune oricine, de la specialist la omul cu o anume cultură generală, dornic să se lămurească, şi la care ne-am propus să răspundem în cele ce urmează.

În acest capitol – aşa cum am afirmat-o din titlul său –, vom analiza temeiurile tuturor datărilor avansate până astăzi privind expediția norddunăreană a sultanului Baiazid şi bătălia de la Rovine, adică ***vom delimita exact, în timp istoric real, elementul central al domniei lui Mircea I şi piatra unghiulară a întregii "serii istorice" a luptei antiotomane româneşti, ce va cuprinde între limitele sale aproape cinci secole de istorie națională.***

1. ANUL 1393

În 1923 **J.H. Mordtmann** afirma, iar **Franz Babinger**, peste două decenii, îl prelua, arătând că "în istoria lui Baiazid I Fulgerul numai trei date sunt bine stabilite (*feststehen*), şi anume: urcarea pe tron a sultanului, care coincide cu bătalia de la Kosovopolje, bătălia de la Nicopole (25 sept. 1396) şi înfrângerea de la Ankara (20 iulie 1402)"[3]. Babinger încerca să consolideze, la rându-i, o a patra dată: a campaniei lui Baiazid la nord de Dunăre, rămasă până astăzi subiect de discuție şi ipoteze. Totodată, în 1950 **Donald E. Pitcher** observa caracterul – după părerea sa – dezordonat, haotic, "descreierat" (*muddle-headed*) al mişcărilor sultanului, ajungând la concluzia că "istoricul găseşte că este aproape imposibil să se aleagă între datele rivale ale campaniilor sultanului contra grecilor, sau să decidă când şi cât de des a pătruns în Valahia şi Karaman"[4]. Chiar despre primul atac otoman, condus de Firuz bei, el credea că "ne aflăm în fața celei mai înspăimântătoare confuzii"[5].

Într-o anumită măsură, impresia de confuzie "înspăimântătoare" şi de dificultăți insurmontabile în stabilirea raporturilor lui Baiazid cu Mircea I şi Țara Românească este totuşi explicabilă atunci când ştim că vine din partea turcologilor, îndeobşte obişnuiți a judeca lucrurile în primul rând pe baza cuprinsului cronicilor otomane, ai căror autori nu se disting prin precizie şi, adesea, nici prin respectul față de adevăr. Dacă, însă, aplicăm metoda confruntării informațiilor provenite din izvor otoman cu *totalitatea* surselor ce ne stau la dispoziție, dificultățile nu mai par atât

de mari, şi lucrurile încep să se clarifice. Din păcate, strategia urmată de Babinger a fost exact contrară: el a căutat să depreciezeze, prin minimalizarea sau ignorarea importanței, toate izvoarele neotomane, în special pe cele bizantine şi sârbeşti, ca, în felul acesta, să-şi poată impune, în cele din urmă, propria datare, dedusă, în exclusivitate, pe baza surselor otomane. Adică **TOAMNA ANULUI 1393, când s-ar fi desfăşurat campania lui Baiazid şi ar fi căzut, în lupta de la Rovine (10 octombrie) Marko Kralevici**[6].

Procedeul şi-a spus cuvântul, **datarea propusă de Babinger anulându-se practic prin simpla confruntare cu realitatea**. Chiar dacă trecem peste obiecțiile esențiale – faptul că până la evenimentele anului 1421, din motive încă neprecizate, cronologia cronicilor otomane este greşită[7] şi, deci, de neutilizat, iar izvoarele creştine contrazic, toate, datarea în anul 1393 –, **nu se poate ignora faptul că Marko Kralevici a fost prezent la întrunirea de la Serez care se ştie că a avut loc în primăvara lui 1394**[8], sau pentru cei ce nu subscriu riguroasei demonstrații a lui Zakythinos, "la sfârşitul lui 1393, începutul lui 1394"[9]. Ceea ce înseamnă, oricum, că în toamna lui 1393 bătălia de la Rovine nu avusese loc, din moment ce Marko, ca de altfel şi Constantin Dragaş se aflau alături de Baiazid la Serez. În plus, **tocmai în octombrie 1393** Constantin Dragaş, aflat nu în expediție cu Baiazid, ci la el în țară şi pe tron, făcea o danie Mânăstirii Vatoped de la Muntele Athos[10].

Deci, la această dată cel care, împreună cu Marko Kralevici şi Ştefan Lazarevici, l-a însoțit pe Baiazid în campania din Țara Românească şi a murit la Rovine "într-un 17 mai" – alături de Marko – se afla încă în viață şi, desigur, în capitala sa de la Velbujd.

Eşecul lui Franz Babinger în tentativa de a data expediția condusă de Baiazid în Țara Românească bazându-se exclusiv pe izvoare otomane, constituie, de fapt, eşecul unei metode şi, totodată, un avertisment pentru alte încercări similare.

2. POST NICOPOLE (1396)

La fel de lipsită de temei este şi aşezarea campaniei sultanale şi a marii confruntări româno-otomane după lupta de la Nicopole, aşa cum procedează Engel[11] şi toţi cei ce l-au urmat, pornind de la *Expunerile istorice* ale lui Laonic Chalcocondil[12]. **Împotriva datării istoricului bizantin din Turcocraţie** (a cărui operă este scrisă la peste o jumătate de secol de la eveniment, el însuşi fiind născut în jurul anului 1423) **se ridică un text strict contemporan, a cărui valoare probatorie este indiscutabilă: *Epistola* lui Philippe de Mézières, în care se relatează despre dezastrul suferit de oştile conduse de Baiazid în Ţara Românească:**

> "De asemenea şi fiul său, Baiazid – **au trecut aproape trei ani de atunci** (*environ trois ans a passé*) –, a avut o altă bătălie contra românilor, în care a fost înfrânt cu desăvârşire (*desconfis à plain*) şi a pierdut în jurul a 30.000 de turci, care au murit în bătălie. Şi o mare mulţime de creştini [români] de asemenea a murit."[13]

Philippe de Mézières a scris aceste rânduri în decursul anului 1397, astfel încât **oricum ar fi număraţi cei "aproape trei ani" nu se pot referi decât la un eveniment petrecut anterior datei de 25 septembrie 1396, când a avut loc catastrofa militară de la Nicopole.**

3. 10 OCTOMBRIE 1394

Că aşa stau lucrurile – adică într-un raport de anterioritate cu bătălia de la Nicopole – o dovedesc, cu prisosinţă, toate izvoarele care, descriind evenimentul, includ şi anul când a avut loc (fireşte, avem în vedere exclusiv sursele creştine, căci cele otomane, am spus-o deja, sunt inutilizabile în această privinţă). Iată-le, în ordinea cronologică a redactării, pe cele cunoscute până astăzi:

- "*Cronica bizantino-bulgară*" = anul 6903;

- *Viața lui Ștefan Lazarevici* de Konstantin Kostenețki = anul 6903;
- Toate cronicile sârbești "tinere" = anul 6903;
- Cronica scurtă postbizantină (*Cronica 72-a*, după cum o codifică P. Schreiner) = anul 6903;
- *Letopisețul brancovicesc* = anul 6903.

Fiind vorba despre scrieri aparținând în exclusivitate ariei de civilizație sud-dunărene, sistemul de computare este cel bizantin. Prin urmare, anul 6903 "de la facerea lumii" corespunde, în ani ai erei noastre, **intervalului *1 septembrie 1394-31 august 1395*, și aceasta este singura secvență de timp în care discuția privind precizarea momentului când a avut loc expediția sultanală întreprinsă de Baiazid la nord de Dunăre își află rostul și temeiul documentar.**

Primul care încearcă să dateze precis evenimentele este istoricul ceh **Constantin Jireček**. Dorind, în a sa *Istorie a bulgarilor* apărută în anul **1876**, să lămurească împrejurările ce au precedat moartea țarului bulgar Ivan Șișman, el se ocupă și de expediția sultanului Baiazid în Țara Românească și utilizează o variantă mai târzie a cronicilor sârbești, în care se găsea nu numai anul 6903, ci și data de 10 octombrie. Ca urmare, profesorul vienez vorbește despre campania "din toamnă" a lui Baiazid și **datează bătălia decisivă la 10 octombrie 1394.**[14] Odată avansată, această dată a intrat treptat în circuitul istoriografic românesc și internațional, și timp de o jumătate de secol nu a fost contestată explicit de nici un cercetător.

Dar în anul **1928**, în articolul său din "Revue Historique du Sud-Est Européen" (nr. 4-6, avril-juin, p. 136-139), intitulat *La chronologie de la bataille de Rovine*, învățatul sârb **George Spasojević Radojičić** atrăgea atenția celor ce acordaseră – precum Constantin Jireček – o încredere absolută datei de **10 OCTOMBRIE**, prezentă în varianta cronicilor sârbești editată de Šafařik în 1851 și utilizată, cum am spus, de istoricul ceh în *Geschichte der Bulgaren*, că "des trente-neuf chroniques serbes qui parlent de la bataille de Rovine, il n'y en a que **DIX *qui la rapportent***

au 10 octobre; que ce sont justement les chroniques LES PLUS RECENTS D'ORIGINE, et que la mention de la-dite bataille y est toujours faite en termes identiques, ce qui porte à penser que nous avons affaire à une seule tradition" [dintre cele 39 de cronici sârbeşti care vorbesc despre bătălia de la Rovine, numai **ZECE** o raportează la 10 octombrie, iar acestea sunt tocmai cele mai recente ca origine, iar menţiunea numitei bătălii este făcută totdeauna în aceiaşi termeni, ceea ce ne face să credem că avem de-a face cu o singură tradiţie].

Din 1928 şi până în momentul de faţă nu s-a mai făcut nici un pas înainte faţă de contribuţia lui Radojičić[15].

Principalul impediment l-a constituit, fără îndoială, accesul mai dificil – datorită limbii în care a fost scrisă –, pentru cercetătorii români, la lucrarea fundamentală în materie: **Ljubomir Stojanović, *Stari srpski rodoslovi i letopisi,*** Sr. Karlovci, 1927[16]. Impediment resimţit până de curând şi de subsemnatul, care a trebuit să aştepte mult timp pentru a-i pătrunde slova.[17] Am putut astfel înţelege deplin ceea ce intuisem cu mai bine de un deceniu în urmă: că mult discutata, "dogmatizata" – de la Jireček până la istorici din zilele noastre –, dată de 10 octombrie pentru lupta de la Rovine **NU ESTE DECÂT UN ADAUS FĂCUT DE UN COPIST LA CEL PUŢIN UN SFERT DE MILENIU DUPĂ EVENIMENT**[18] .

Şi, cum de la intuiţie la demonstraţie drumul este întotdeauna anevoios, ne vom nevoi – ca să folosim un termen *sui generis* – să prezentăm întreaga problemă a atât de invocatelor cronici sârbeşti care, în mod ciudat, au rămas totuşi până acum o mare necunoscută pentru istoriografia românească. O facem cu privirea aţintită pe momentul istoric în discuţie: marea confruntare militară dintre oastea condusă de Mircea şi aceea a lui Baiazid.

ANALISTICA SÂRBĂ MEDIEVALĂ, spre deosebire de celebrele *biografii* de conducători politici şi de înalţi ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Sârbe – toate cu nume de autori ştiuţi –, **este în întregime anonimă**. Nu avem, ca la ruşi, un Nestor, sau, ca la noi, un Macarie, Eftimie, Azarie,

spre a nu mai vorbi de marii cronicari ai secolelor al XVII-lea şi al XVIII-lea. Sunt numai *texte*, copiate în diverse manuscrise, identificate şi nominalizate de cercetători fie după proveniența lor, fie după locul unde se păstrează în prezent, fie după colecționarii ce le-au descoperit şi editat.

Din anul 1828 – anul când s-a tipărit primul dintre aceste texte în "Letopis Matice Srpske" – şi până în 1927, când apare ediția cumulativă a lui Stojanović, reprezentând bilanțul unui secol de cercetare şi editare, aproape toate aceste texte au fost tipărite în diverse publicații şi de către numeroşi cercetători[19].

Hazardul acestor apariții şi-a pus pecetea şi pe istoriografia românească, după cum ceea ce intra astfel în circuitul ştiințific reprezenta o tradiție sau alta, o formă sau alta a textului. Faptul că Jireček a folosit varianta editată în 1851 de Šafařik, **unde se afla data de 10 octombrie**, a creat o "tradiție" istoriografică, iar faptul că Hasdeu a cunoscut varianta tipărită de Vukomanović în "Glasnik društva srpske slovesnosti", XI, 1859, p. 144-159, **unde data de 10 octombrie lipsea**, fiind prezent numai **anul** erei bizantine 6903 pentru bătălia de la Rovine, a dus la structurarea alteia.

În ampla sa monografie introductivă la ediția din 1927, Ljubomir Stojanović, care începuse studierea cronicilor şi rodosloviilor pe când era student şi dăduse cele mai multe ediții parțiale, a încercat pentru prima oară – după opera de pionierat a lui V. Jagić din 1877 – să pună ordine în aparentul haos inextricabil al manuscriselor şi copiilor, ceea ce **în mare parte i-a reuşit**. El a făcut distincția între două mari categorii: letopisețele "vechi", care nu includeau timpurile recente, şi cele "noi" sau "tinere", care **începeau de la moartea țarului Ştefan Duşan (1355) şi îmbrățişau perioade mai mult sau mai puțin întinse**, iar alte două "grupe" debutau (potrivit împărțirii lui Stojanović) cu ştiri despre Ştefan Nemanja şi Nemanizi, în prima foarte laconice, în a doua mai dezvoltate.

Letopisețele "vechi" sau "bătrâne" nu intră în obiectivele cercetării noastre, ci numai a doua categorie, aceea în care figurează şi mențiunea

despre expediția lui Baiazid în Țara Românească. Drept care, pentru a verifica cifrele avansate de Radojičić și valabilitatea demersului său științific, vom relua rezultatele lui Stojanović, și le vom prezenta mai departe, cu unele mici contribuții prilejuite de un nou examen al edițiilor anterioare celei din 1927 (aproape toate accesibile în colecțiile Bibliotecii Academiei Române).

Potrivit inventarului întocmit de Ljubomir Stojanović, **cunoaștem în prezent 40 de manuscrise în care ni s-au păstrat letopisețele numite de el "tinere"** sau "noi", și **două manuscrise în care s-au păstrat doar ceea ce el consideră a fi "încercări de alcătuire a unor letopisețe".**

La aceste 40 + 2 manuscrise trebuie adăugat cel copiat în Moldova, și actualmente păstrat la Sankt Petersburg, editat de Ioan Bogdan în *Letopisețul lui Azarie*, București, 1909, ***lucrare rămasă necunoscută*** învățatului sârb.[20]

Cele 42 de manuscrise sunt clasificate de Stojanović în patru grupe, după următoarele criterii:

> ***Grupa I:*** cele care încep de la moartea lui Ștefan Dușan (1355);
>
> ***Grupa II:*** cele care încep cu date despre Nemanizi, dar aceste date sunt redactate foarte pe scurt;
>
> ***Grupa III:*** cele care încep tot cu Nemanizii, dar datele despre aceștia sunt mai dezvoltate;
>
> ***Grupa IV:*** manuscrisele – în număr de 4 – care i s-au părut că nu pot fi clasate în nici una din cele trei grupe anterioare.

Față de Stojanović, noi am adoptat – păstrându-ne în cadrul grupelor identificate de el – o altă ordonare a manuscriselor, și anume:

- pentru ***prima grupă,*** **DUPĂ VECHIMEA MANUSCRISELOR,** ***încercând a identifica forma cea mai apropiată de arhetip;***

- pentru ***grupele a doua și a treia*** **ORDINEA NOASTRĂ A FOST**

DICTATĂ DE FORMA ÎN CARE ESTE RELATATĂ CONFRUNTAREA ROMÂNO-OTOMANĂ.

În urma acestei clasificări *ne-am aflat în fața unei realități neobservate* de Stojanović: **conținutul manuscriselor din cele trei grupe ne demonstrează existența a TREI GENERAȚII de letopisețe bine individualizate, care apar în succesiune de-a lungul secolelor XV, XVI, XVII şi XVIII. DIN ACEST MOTIV NOI ADOPTĂM, ÎN LOC DE "GRUPĂ", DENUMIREA DE "GENERAȚIE".** Menționăm însă încă o dată **că păstrăm inventarul stabilit de Stojanović pentru fiecare grupă.**

CRONICILE PRIMEI GENERAȚII (SECOLUL AL XV-LEA)

Se caracterizează, după Stojanović, prin debutul însemnărilor cu moartea lui Ştefan Duşan (1355), şi **cuprinde cele mai vechi copii de anale sârbeşti cunoscute.**

Este reprezentată de 6 manuscrise complete şi de "încercarea de cronică" din *Manuscrisul Hagi-Iordanov.*

1. Manuscrisul copiat la Mânăstirea Slatina din Moldova, de mai multe mâini, între care cea a călugărului Isaia. A fost terminat cu certitudine între anii **1554-1562**. Se păstra în *Biblioteca Academiei Teologice din Kiev* atunci când Ioan Bogdan a editat din el cronicile româneşti (în volumul *Vechile cronice moldoveneşti până la Urechia*, Bucureşti, 1891), şi analele sârbeşti împreună cu aşa numita *"Cronică bulgară"* (în "Archiv für slavische Philologie", XIII, 1891, p. 481-543).

Bogdan a constatat că acest manuscris conține *"cele mai vechi anale sârbeşti din toate câte s-au descoperit până acum"*. Însemnările încep cu moartea lui Ştefan Duşan şi se termină cu moartea regelui Matias Corvin (1490), *fapt ce arată că au intrat în circuitul culturii vechi româneşti în forma în care textul lor se cristalizase în penultimul deceniu al secolului al XV-lea, la mai puțin de un secol distanță de confruntarea*

româno-otomană. **În această formă, cea mai veche atestată, SE AFLĂ MENȚIONAT NUMAI ANUL 6903, FĂRĂ DATĂ DE LUNĂ ŞI ZI, cu atât mai puțin vreun 10 octombrie:**

> Vъ lěto 6903 voevaše Tourci na Vlahe. I kralь Marko i Kostandinь pogyboše.*
>
> *"În anul 6903 au mers turcii cu război în Țara Românească şi craii Marco şi Costandin au pierit."*

De observat că, la fel ca şi cea mai veche mărturie sârbească precis databilă, *Viața lui Ştefan Lazarevici* (cca 1431), **confruntarea nu este declarată *victorie*** dinspre nici o parte, iar numele celor căzuți apare simplu *Marco* şi *Constantin*, **fără adausurile** "Kralevici" şi "Jegligovaț", sau ca în *Cronica bizantino-slavă*, unde apar **Marco Kralevici** şi **Constantin Dragaşevici** (la Moxa: *Marco Cralevici* şi *Constantin Dragovici*, ceea ce dovedeşte prezența acestor forme onomastice şi în manuscrisul din Țara Românească pe care el l-a folosit). În copia moldovenească de la mijlocul secolului al XVI-lea, **cea mai veche copie de anale sârbeşti precis databilă**, mai se află şi alte date de istorie românească aparținând analiştilor sârbi anonimi, care reflectă ecourile istoriei noastre în lumea sud-dunăreană. Ele nu sunt opera copiştilor români, căci există şi în manuscrisele copiate la sud de Dunăre.

2. *Manuscrisul copiat în Moldova la sfârşitul secolului al XVI-lea sau în prima jumătate a secolului al XVII-lea*, actualmente în *Biblioteca Publică de Stat din Sankt-Petersburg*, studiat şi editat – pentru partea istoriografică – de Ioan Bogdan în lucrarea sa *Letopisețul lui Azarie*, Bucureşti, 1909. **Este copia rămasă necunoscută (ca şi manuscrisul în cauză) lui Stojanović.**

Slavistul român a avut inspirata idee de a însoți ediția părții din manuscris ce conține analele sârbeşti cu o traducere proprie, în limba

* Pentru uşurința lecturii textelor slavone am optat pentru transcrierea în uzanță internațională.

română, ceea ce face accesibilă și cercetătorului necunoscător de slavonă această formă a analisticii sârbe medievale (vezi *Anexa VI*). Ioan Bogdan a tradus atât partea care privește istoria sârbă și ecourile de istorie a Europei Centrale și Sud-Estice (caracteristica acestui gen de anale fiind tocmai *deschiderea lor spre evenimentele din întreaga zonă*), cât și "cronograful pe scurt" al evenimentelor "de la Adam" până la momentul când se trece la analistica propriu-zisă. Acest preambul, de istorie biblică și bizantină, în mai multe variante, precede și însoțește, de regulă, analele propriu-zise. Prin traducerea lui I. Bogdan, avem, astfel, la îndemână una din ipostazele complete și reprezentative ale genului.

Se observă cum analele sârbești se opresc la același eveniment al morții lui Matias Corvin, și confruntând textul din *manuscrisul de la St. Petersburg* cu cel din *manuscrisul de la Kiev* – ambele de proveniență moldovenească – constatăm că **ele se acoperă întocmai**, diferind însă total în privința "preambulului" biblico-bizantin (editat pentru *manuscrisul de la Kiev* de Bogdan în "Archiv für slavische Philologie", p. 502-520). Atât deosebirea dintre aceste texte "introductive" (cel de la Kiev fiind mult mai întins și reprezentând, clar, altă formă a acestei părți biblice), cât și unele particularități de infimă importanță pentru conținut, dar revelatoare pentru *tradiția manuscrisă deosebită căreia îi aparține fiecare din aceste copii*, ne demonstrează că **ambele manuscrise au avut propriul lor original**, dar că **textul analelor sârbești era identic în aceste originale**, diferind doar "preambulul" biblico-bizantin. Fapt în măsură să probeze că ***în vechea noastră cultură a pătruns de timpuriu și s-a conservat perfect forma cea mai veche a acestor "letopisețe tinere"***, rânduite de Stojanović în "Grupa I" – formă ce se cristalizase deplin înainte de sfârșitul secolului al XV-lea, **ultima știre consemnată fiind din anul 1490**.

Prin urmare, este evident că prima modalitate de consemnare a confruntării româno-otomane din anul 6903, aceea pe care o putem socoti dacă nu strict contemporană (ca în cazul așa-numitei *"Cronici bizantino-bulgare"*, terminată în anul 1411, sau al *Vieții*

lui Ștefan Lazarevici, redactată în anul 1431, dar pe temeiul informației deținute chiar de la un participant la evenimente), **în orice caz *cea mai apropiată în timp de evenimentul relatat*, este aceea consemnată aici**, și reprodusă de noi odată în plus:

"ÎN ANUL 6903 AU MERS TURCII CU RĂZBOI ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ, ȘI AU PIERIT CRAIUL MARCO ȘI CONSTANTIN."

Sunt de reținut:

1. **Existența unei unice confruntări**, ceea ce confirmă toate celelalte izvoare și anulează, implicit, ficțiunile istoriografice moderne (Litzica, Onciul, Giurescu etc.) despre două, sau chiar trei, campanii și bătălii.

2. Moartea celor doi prinți sârbi – Marco și Constantin – în această **unică expediție sultanală contra Țării Românești**, fără a se da explicații în plus asupra împrejurărilor.

3. Absența afirmării explicite a *victoriei românești*, precum și a indicației privind locul – celebra "na rovinah" – și (nu mai e nevoie să o spunem) **absența oricărei urme de 10 octombrie, din această cea mai veche formă a analelor sârbești, și cea mai apropiată în timp de evenimentul în discuție.**

Că forma intrată în circuitul culturii românești vechi, cuprinzând evenimentele de la moartea lui Dușan la moartea lui Matias Corvin, prelua cu maximă fidelitate și fără nici o intervenție în text tradiția manuscrisă sud-dunăreană, ne-o demonstrează categoric toate manuscrisele din aceeași grupă copiate la sud de Dunăre și cunoscute astăzi:

3. *Manuscrisul de la Mânăstirea Studenița.* Este un "sbornic" de texte hagiografice, teologice și istorice asemănător cu cele două moldovenești – în care ne întâlnim atât cu forma letopisețelor numite "vechi", ce expuneau pe larg istoria Serbiei de la întemeiere și în timpul primilor săi conducători, cât și cu tipul de letopisețe "noi", în varianta din *Prima grupă*, reprezentată cel mai bine în copiile moldovenești.

Aici este de precizat un fapt deopotrivă de evident şi de important. Anume că pentru vechii noştri cărturari interesul analelor sârbeşti venea din larga lor deschidere, am zice "internaţională", fiind o adevărată oglindă a desfăşurării evenimentelor din întreaga zonă Sud-Est Europeană şi atrăgând prin aspectul lor de "istorie universală" precedată de o recapitulare a devenirii omenirii "de la Adam". De aceea copiştii de la nord de Dunăre nu au fost interesaţi să copieze ceea ce era doar istorie sârbă, adică letopiseţele "vechi" sau "bătrâne", ale căror originale s-au pierdut, păstrându-se doar letopiseţele "tinere" copiate în sbornicele folosite de monahii cărturari ai mânăstirilor noastre.

Manuscrisul copiat în Mânăstirea Studeniţa în anul 1760, dar după un original cu mult mai vechi, a intrat în secolul trecut în *Biblioteca Naţională din Belgrad*, care a ars în timpul bombardamentelor germane din cel de-al doilea război mondial. Partea istorică fusese însă editată integral: ***Letopiseţul "vechi"*** (copiat pe filele 386ʳ-398) de L. Stojanović ("Starine.", XIII, 1881, p. 167-173) şi de Vuletić Vukasović ("Spomenik", XXXVIII, 1900, p. 112-116). ***Letopiseţul "nou"*** (filele 398ᵛ-413) de Vukasović, în loc. cit., p. 116-121.

Vukasović a constatat că "preambulul" biblico-bizantin este identic cu al *Manuscrisului de la Cetinie*, copiat înainte de 1576, din care Stojanović a editat partea "generală" ("preambulul") în "Spomenik", III, 1890, p. 119-122, şi Jagić analele sârbeşti în "Archiv für slavische Philologie", II, 1877, p. 93-99. Or, dacă partea biblico-bizantină din *Manuscrisul de la Cetinie* este identică cu a *Manuscrisului de la Studeniţa*, **atunci este identică şi cu manuscrisul moldovenesc de la St. Petersburg**, pe care l-a tradus Ioan Bogdan, cum o dovedeşte confruntarea textelor, ceea ce ne indică în ce familie de manuscrise sud-slave trebuie inclusă copia moldovenească respectivă: împreună cu manuscrisele *Studeniţa* şi *Cetinie*. Dar, deşi am fi tentaţi să-l aşezăm pe acesta mai aproape de *Cetinie* – copiat înainte de 1576 –, imediata lui vecinătate este *Studeniţa*, care, deşi copiat în 1760, a avut un original atât de vechi, încât **se acoperă exact, în partea analelor sârbeşti, cu copia moldovenească.**

Textul acestor anale, aparținând primei generații, a fost publicat integral de Vukasović (loc. cit., p. 118-121), și el se acoperă – cum spuneam – aproape până la identitate cu copiile moldovenești, prezentând unele particularități care-l egalizează cu copia de la Slatina (*Ms. de la Kiev*), și-l deosebește de cea de la Sankt Petersburg, ceea ce este o indicație în plus cu privire la vechime[21].

Care sunt diferențele față de tradiția moldovenească ? Foarte puține:

1. "În anul 6938 au luat turcii Solunul" (Salonicul) – lipsește din ambele copii moldovenești.
2. "În anul 6944 a murit regele Sigismund" – idem.
3. La căderea Resavei, lângă dată – 10 mai – se adaugă: vъ srĕdou a outrĕ vъznesenje gospodnie bĕše.
4. La urcarea pe tron a lui Baiazid II, se dă "în aceeași lună ziua 19", în loc de "mai 19".
5. Moartea lui Matias Corvin este: "a murit regele Matias, fiul lui Iancu Voievod, în marea Vienă".

Privind textul de la Studenița în lumina copiilor moldovenești (pe care le vom identifica în cele ce urmează prin *M*), înregistrăm următoarele diferențe:

1. "În anul 6946 a înrobit Murad Serbia", continuă în *M* cu "și au luat Borcea și Ravanița".
2. Lipsește știrea despre căsătoria lui Lazăr, fiul despotului, în 6955, prezentă în *M*.
3. La ziua căderii Constantinopolului, *M* adaugă: *marți*.
4. După știrea morții Irinei, soția despotului de Rudnic (6965), în *M* mai urmează: "Și în ziua aceea au fugit Gargur și țarița Mara, sora lui Lazăr, la Mehmed beg la Poartă".
5. La moartea despotului Lazăr (6966), *M* precizează: "într-o vineri, în al treilea ceas din noapte".
6. La data căderii cetății Smederevo (6967), se dă în *M* și luna: *iulie*.

7. "În anul 6994 au bătut Misirenii Anatolia" este doar în ***M***, unde după moartea lui Vâlc se adaugă: "zis Gurgurovici, în țara ungurească, aprilie 16".

8. După moartea țariței Mara (6996), în ***M*** continuă: "Și în același an au bătut Arapii și Misirenii oastea împăratului Baiazid în țara lor. În anul 6997 Arapii și Misirenii au bătut din nou pe împăratul Baiazid în țara lor".

9. În ***M***: moartea lui Matias Corvin este urmată de semnele de la Țarigrad.

Credem că tocmai diferențele evidențiate pun în lumină cvasiidentitatea funciară a textelor. Faptul că relatarea confruntării româno-otomane nu diferă decât prin prezența de două ori a literei **ę** în ***M*** (redacția mediobulgară proprie cărturarilor români), spre deosebire de **e** în *Studenița*, nu mai are nevoie de nici un comentariu.

4. ***Manuscrisul Mânăstirii Sarandoporsk***, identificat ca atare după două însemnări privind evenimente din viața mânăstirii (între care moartea starețului), este considerat "de la începutul secolului XVI" și duce șirul evenimentelor până în anul 1509. Se păstra în *Muzeul Național al Bosniei și Herțegovinei* atunci când Djiro Truhelka a editat în anul 1894 analele sârbești însoțite de "preambulul" biblico-istoric, în varianta mult mai redusă, la fel ca în cel de-al doilea manuscris moldovenesc, în cel de la Studenița și Cetinie. Cea mai fugitivă comparație de texte confirmă această tradiție manuscrisă.

Letopisețul propriu-zis (p. 459-463 din "Glasnik Zemaljskog Muzeja u Bosni i Hercegovini", VI, 1894), confruntat cu copiile moldovenești, se dovedește a fi fost copiat cu destule neglijențe, rânduri întregi sărite, altele aglutinate prin "alunecarea ochiului" copistului pe câte un cuvânt ce se repetă. Dar în rest, identitatea este, din nou, aproape perfectă până la anul 1490, după care știrile adăugate până la 1509 îi aparțin. Ele nu depășesc 18 rânduri finale.

Există și aici structura și conținutul variantei celei mai apropiate de

forma originară, fără fantezii de copist şi interpolări masive, doar cu accidentele de copiere amintite, evidente.

Sunt prezente cele două ştiri absente din copiile nord- dunărene: cucerirea Salonicului şi moartea regelui Sigismund. *În schimb, aici există ştirea despre căsătoria lui Lazăr, textul despre fuga lui "Grăgour" şi țariței Mara la Mehmed, la Poartă, precum şi toate particularitățile de la punctele 7 şi 8 (misirenii, Gurgurovici, înfrângerea lui Baiazid de arapi şi misireni),* ***ceea ce pune în lumină, încă o dată, fidelitatea copiilor moldoveneşti față de originalul copiat şi apropierea acestui original de arhetip.***

ŞI ÎN ACEST MANUSCRIS, RELATAREA CONFRUNTĂRII ROMÂNO-OTOMANE ESTE PÂNĂ LA LITERĂ ACEEAŞI CU CE CONSEMNEAZĂ TEXTELE ANTERIOARE.

5. ***Manuscrisul de la Cetinie***, ajuns în *Biblioteca Universității din Odessa* după ce fusese achiziționat de slavistul polonez Kucharski în anul 1830, în urma unei călătorii în Muntenegru. Este datat din secolul al XVI-lea şi a servit lui V. Jagić spre a realiza ediția cunoscută a *Vieții lui Ştefan Lazarevici,* în "Glasnik", XLII. Textele ce ne interesează aici au fost editate de Jagić (în "Archiv für slaviche Philologie", II, p. 77-102, analele sârbeşti), iar partea biblico-bizantină de Lj. Stojanović (în "Spomenik", III, 119-122).

Colaționarea textelor dovedeşte identitatea "preambulului" cu cel din manuscrisul de la St. Petersburg, iar în privința analelor **observăm unele interpolări ce ne fac să asistăm la debutul procesului de prelucrare, de intercalarea de ştiri noi în chiar cuprinsul analelor, nu doar în continuarea lor. Acum copiştii nu se mai mulțumesc să transcrie — fie şi cu omisiuni sau greşeli —, ci dobândesc veleităţi de colaboratori. Din această nouă atitudine va rezulta evoluția în urma căreia se va trece la noile generații ale analisticii sârbeşti.** Ele sunt reprezentate de manuscrisele grupelor a doua şi a treia din clasificarea lui Stojanović. Aici vedem "pe viu" cum se manifestă fenomenul. Deocamdată sunt numai tentative de îmbogățire a structurii inițiale.

Şi acest manuscris, datat din prima jumătate a secolului al XVI-lea, **deci contemporan cu cea mai veche copie moldovenească**, confirmă excelenţa şi credibilitatea acestor copii ale cărturarilor români. Constatăm aici absenţa aceloraşi ştiri (cucerirea Salonicului şi moartea regelui Sigismund) şi, în schimb, găsim toate cele 8 particularităţi înregistrate în raport cu *Manuscrisul de la Studeniţa*:

1. Borcea şi Ravaniţa;
2. căsătoria lui Lazăr;
3. ziua de marţi pentru căderea Constantinopolului;
4. fuga lui Gargur şi ţariţei Mara;
5. ziua de vineri pentru moartea lui Lazăr (fără ceasul din noapte);
6. pentru cucerirea cetăţii Smederevo aflăm aici luna iunie;
7. găsim ambele ştiri.

Textul de la 8, privind expediţia turcilor, este însă modificat substanţial.

O analiză a tuturor aporturilor autorului acestei variante (***căci se poate vorbi aici de un autor, nu doar de un copist***) iese din cadrul cercetării noastre şi o semnalăm cercetătorilor viitori. **Aici apare pentru prima oară informaţia despre expediţia lui Mehmed II contra lui Vlad Ţepeş** *(Drakulovici)*, ceea ce arată şi modul cum era interpretat numele său: "fiul Dracului", "fiul lui Dracul".

Deosebit de preţioase sunt cele trei pagini întregi de continuare, după moartea lui Matias Corvin, până în anul 7081 (1572). În ce raporturi se află aceste ultime însemnări cu cele din prima jumătate a secolului ? Sunt ele de aceeaşi mână ? Manuscrisul merită o cercetare specială, fie şi pentru mulţimea de date de istorie românească. Textul ar merita o traducere integrală, ca aceea realizată de Ioan Bogdan, spre a putea fi folosit de istoricii români. **În ceea ce ne priveşte, constatăm în el evoluţia spre o nouă formulă analistică, dar această evoluţie nu a atins încă ştirea despre confruntarea româno-otomană din anul 6903**.

6. ***Manuscrisul de la Sofia*** (numit astfel deoarece se păstrează în Biblioteca Națională din Sofia înregistrat sub nr. 68) ne pune în fața altei tendințe: **de a simplifica, de a face textul telegrafic**, reducând toată partea biblico-istorică la un șir de nume, dintre care numai puține au o explicație laconică, spre a se trece imediat la analele propriu-zise, de la moartea lui Dușan înainte. Dar același procedeu de simplificare, de esențializare, care transformă narațiunea într-un *aide mémoire*, cu riscul de a se lăsa pe dinafară multă materie, ne întâmpină și în această secțiune. Din 9 rânduri în ediția Bogdan se face unul singur, privind moartea lui Vălkașin și Uglieșa. Tot ce privește cucerirea Galipolei și toate celelalte au dispărut. În schimb, cele două rânduri despre bătălia de la Kosovo și cele anterioare despre lupta de la Pločnik devin o amplă narațiune epică, cu amintirea semnelor cerești. Sunt în total 20 de rânduri în ediția ce o datorăm lui E. Kałužniacki ("Archiv für slaviche Philologie", XVI, 1894, p. 57-65). *După ele, imediat, urmează însemnarea despre expediția lui Baiazid în Țara Românească, **rămasă la aceeași formă, reprodusă literal.*** Se sare peste Nicopole, *dar nu peste data morții lui Mircea I, prezentă în aproape toate copiile analelor sârbești*. Apare consemnarea luptelor lui Vlad Țepeș cu turcii, într-o formă diferită de *Manuscrisul de la Cetinie*. Se menționează expediția lui Soliman Magnificul contra lui Petru Rareș. Ultima însemnare este din anul 7130 (1622) – expediția sultanului Osman împotriva Poloniei.

Din vechea și bogata structură n-a mai rămas decât faptul că se începe tot de la moartea lui Dușan, ceea ce o așază în prima grupă. După dezvoltarea maximă din secolul al XVI-lea reprezentată de *Manuscrisul de la Cetinie*, această ramură a istoriografiei sârbe medievale se contractă și se "desfrunzește" în secolul al XVII-lea, **păstrând însă, în ce ne privește, informația neschimbată despre expediția lui Baiazid**.

7. Aceeași formulare o găsim, **pentru a șaptea oară**, în ceea ce Stojanović a prezentat ca "încercări de cronică", o încercare nedusă mai departe, păstrată în ***Manuscrisul Hagi Jordanov***. Fragmentul rămas a

fost editat de Stojanović, prima dată în “Starine.”, XIII, 1881, p. 173-175, şi a doua oară în volumul din anul 1927, p. 112-114.

Textul ce ne interesează are o oarecare variaţie:

> *“În anul 6905* (sic !). *În acest an turcii au mers cu război în Ţara Românească şi craiul Marco şi Constantin au pierit.”*

Am reconstituit deci terenul şi climatul literar-istoriografic în care a apărut în analistica sârbă **CEA MAI VECHE CONSEMNARE DESPRE EVENIMENTUL ANULUI 6903.** Vom stabili acum pe ce căi acest text laconic şi lipsit de orice încărcătură afectivă sau axiologică a devenit mai întâi unul în care se vorbeşte despre o **victorie proclamată şi localizată**, iar, în cele din urmă, chiar înzestrată, pe lângă anul erei bizantine, cu o **dată de lună şi zi**.

Pentru aceasta trebuie să păşim pe alt ogor al înfloritoarei analistici sârbeşti medievale: al *generaţiilor a doua şi a treia*.

CRONICILE DIN A DOUA GENERAŢIE (SECOLUL AL XVI-LEA)

Cele 6 texte rânduite de Ljubomir Stojanović în “grupa a II-a” a clasamentului său, la care se adaugă un al 7-lea (***Ms. nr. 501 al Academiei de Ştiinţe Iugoslave***) nu sunt doar o “grupă”, căci, la cel mai elementar examen, se înfăţişează ca o categorie aparte de cronici, cu o structură şi un conţinut ce le prezintă drept o **generaţie perfect individualizată.**

Caracteristica reţinută de Stojanović (“*Cronicile în care se vorbeşte pe scurt despre Nemanja şi despre Nemanizi*”) este cea mai puţin revelatoare. **Trăsătura lor definitorie este tendinţa de a alcătui un nou tip de istoriografie, ce începe cu Adam şi enumeră toate sinoadele ecumenice, dar în loc să includă istoria Bizanţului dincolo de aceste sinoade, trece la istoria Serbiei, de la întemeietorul ei,**

Ştefan Nemanja, folosind evident "letopisețele vechi" sau "bătrâne" în aceeaşi manieră lapidară ce imprimă succesiunii informațiilor o fluență rapidă, un ritm foarte alert.

Puse alături, aceste cronici îşi dezvăluie imediat perfecta lor înrudire, *dar un raport strict între ele, pentru a urmări firul genetic şi a identifica eventuale legături de la original la copie este imposibil de făcut*, deoarece, aşa cum constată Stojanović (care a încercat fără mare succes aceste raportări), multe au lacune prin pierderea de file (într-unul tocmai fila cu Rovine !), sau se opresc la date diferite. Totuşi este clară apartenența lor la aceeaşi "generație", deoarece derivă evident din moştenirea anterioară, printr-un proces tot aşa de evident de *filiație*. Se pot identifica, trăsătură cu trăsătură, "părinții" ce le-au născut: *cronicile din prima generație, alcătuite în secolul al XV-lea, şi letopisețele "vechi" sau "bătrâne", iar pentru "preambulul" de istorie biblico-sinodală, bogata moştenire a genului.*

Nici unul dintre aceste manuscrise nu este mai vechi de secolul al XVI-lea, fapt de la sine înțeles, din moment ce este secolul când apare respectiva generație. Le-am clasificat nu în ordinea lui Stojanović, ci ***pornind de la modul cum este redată confruntarea românootomană:***

I

> Vъ lěto 6903 prěgje Bajazytь na Vlahe, i pogybe Marьko i Kostadinь.
>
> *"În anul 6903 <1395>* [anul erei noastre este adăugat de editorul Novacović – AVD] *a trecut Baiazid [Dunărea] în Țara Românească şi au murit Marco şi Constantin."*

Se observă că informația este identică în privința conținutului cu aceea din cronicile generației anterioare, dar apar reformulări terminologice. În loc de **voevaše** (*s-au războit, au făcut război*) apare **prěgje** de la **prěgazati** (*transire flumen, a trece un fluviu*) (Mikl. *Lexicon*, p. 721).

În loc de "**turcii**", ***cum era în absolut toate copiile generației precedente***, se indică numele sultanului **Baiazid.** Rămâne însă **identică** poziția față de eveniment:

- nu se proclamă victoria românilor;
- nu apare numele voievodului;
- nu apare nici un cognomen la numele celor doi prinți căzuți, pentru care se întrebuințează același verb: **au murit**.

Această formă se află doar într-un singur manuscris, pe care-l numerotăm:

1. ***Fragmentul de letopiseț din Ms. nr. 184 al Bibliotecii Naționale din Belgrad***, editat de Stojan Novaković (în "Starine.", VI, 1874, p. 20-23). Ultima însemnare este din **anul 1484**, după care restul lipsește. Editorul consideră că, după ductul literei, manuscrisul nu poate fi **mai nou** de "prima jumătate a secolului al XV-lea", fără să observe acest... amănunt cronologic esențial, care împinge cel puțin copia analelor în cauză la sfârșitul secolului, iar dacă nu s-ar fi întrerupt prin pierderea filelor, evident în secolul următor. Totuși, faptul că a putut fi datat chiar în prima jumătate a secolului al XV-lea probează că **ne aflăm în fața celui mai vechi manuscris al generației a II-a**, și că **această vechime coincide cu forma cea mai apropiată de varianta generației anterioare, deși cu modificările constatate.**

II

Vъ lěto 6903 pogibe Bajazitь na Vlasěhъ i sъ nimь Marko Kralьevikъ i Konstandinь.

"În anul 6903 au murit/căzut Baiazid la români și împreună cu el Marco Kralevici și Constantin."

Am tradus pe **pogibe** cu *"au murit"* sau *"căzut"*, fiindcă este folosit peste tot cu acest sens. Forma aceasta, "împreună" cu apariția cognomenului "Kralevici" lângă numele lui Marko ne întâmpină în două manuscrise:

2. ***Manuscrisul de la Gabrovo***, dus în Rusia de V. Grigorovici şi intrat, împreună cu întreaga sa colecţie, în *Biblioteca Universităţii din Odessa*. Din el a editat analele sârbeşti în cartea *Despre Serbia în relaţiile sale cu statele vecine cu precădere în secolele al XIV-lea şi al XV-lea*, Kazan, 1859. Nu este datat de editor, iar ultima însemnare este din anul 7086 (1578), deci din a doua jumătate a secolului XVI. În ediţia lui Grigorovici s-au strecurat două omisiuni, între care data morţii lui Mircea I. Ele au fost întregite de L. Stojanović în "Spomenik", LXVI, 1926, p. 232.

3. ***Manuscrisul nr. 501 al Academiei Iugoslave***, numit de L. Stojanović "*Zagrebski*", şi editat în anul 1926 în "Spomenik", LXVI, p. 227-228. Acest manuscris i-a fost cunoscut şi lui Stojan Novaković care a editat în "Starine.", IX, 1877, "rodoslovia" ce precede textul analelor. Manuscrisul este neterminat, lipsindu-i file de la sfârşit. Textul analelor se încheie la moartea lui Iancu Corvin, după care urmează o însemnare tocmai din anul 7029 (1521): "Vъ lěto 7029. Sie lěto pade Soultanь Soyleimanь ..." Aici manuscrisul ia sfarşit.

Menţionăm că o însemnare pentru anul 7029 nu aflăm în *Manuscrisul nr. 273*, deşi are ultima ştire din 7030, şi nici în *Manuscrisul de la Gabrovo*, care, după cum am precizat, se termină cu anul 1578.

III

Vъ lěto 6903 hodi Bajazitь na Vlahe i pogybě Mar'ko Kralevikь i Kostadin Žegligov'сь na Rovinahь.

"În anul 6903 a mers Baiazid în Ţara Românească şi au murit Marco Kralevici şi Constantin Jegligovaţ la rovini." (forma este plurală, "la rovini", "la rovine" – *AVD*)

Găsim această formă, în care verbul este **hodi** – *a mers* –, şi unde apare localizarea *"la rovini"* (dar numai spre a indica locul morţii celor doi – ambii daţi cu cognomn – şi **nu locul unei victorii**) într-un singur manuscris din grupă:

4. ***Manuscrisul nr. 273 al Bibliotecii Naționale din Belgrad***, din care analele au fost editate de Stojan Novacović în "Starine.", IX, 1877, p. 77-82, precedate de "preambulul" de la Adam, aici într-o formă și mai simplificată, fără sinoadele ecumenice, și cu câteva date de istorie bizantină. Ceea ce arată libertatea pe care și-o luau în secolul al XVI-lea alcătuitorii acestor compilații față de tradiție. Este interesant că nici aici nu lipsește data morții lui Mircea I, cum nu lipsește din precedentele, semn că era considerată printre cele esențiale și invariabile. Manuscrisul nu este datat de editor, care îl consideră însă mai vechi decât o însemnare de la fila 161^{r}, în care se arată că s-a copiat un text în anul 7185 (1677) de Iosif Sfetagoreț ("Această carte a popii Nenka s-a scris la anul 7185. Iosif Sfetagoreț"). După părerea sa, însemnarea se referă doar la textul respectiv. Oricum, nu poate fi mai vechi de secolul al XVI-lea.

Ultima consemnare este din anul 7030 (1522), în suită normală cu cele precedente.

IV

Vъ lěto 6903 razbi Mirče Vojevoda Vlašky Car Pajazita na Rovinahь.

*"În anul 6903 **a înfrânt Mircea voievodul Țării Românești** pe împăratul Paiazid la rovini."*

ESTE FORMA CEA MAI LACONICĂ ÎN CARE APARE PROCLAMAREA VICTORIEI ȘI TOTODATĂ NUMELE ÎNVINGĂTORULUI.

Se află în:

5. ***Manuscrisul nr. 19 al Muzeului din Praga***, din care cronica a fost editată de Stojanović, în "Spomenik", III, 1890, p. 148-150. Manuscrisul este datat de la jumătatea secolului al XVII-lea, și are forma cea mai "telegrafică" și mai simplificată a preambulului "De la Adam" (dar cu toate sinoadele ecumenice). Ultima însemnare este a morții țariței Mara (6996). Lipsește însemnarea morții lui Mircea Voievod.

V

6903. Razbi Mirča Voevoda Vlaški car Pajazita na Rovina. I tou pogibe Mar'ko Kralevičь i Kosta Žegligovac.

"6903. A înfrânt Mircea voievodul Țării Româneşti pe împăratul Paiazid la rovini. Şi acolo au murit Marco Kralevici şi Costa Jegligovaț."

Găsim această formă în :

6. ***Manuscrisul Mânăstirii Kuvejdin*** din care un fragment, conținând cronica de la urcarea pe tron a Nemanizilor şi până în anul 6964 (1456), a fost comunicat lui Stojanović de Ilarion Ruavaraț. L-a editat în "Spomenik", III, 1890, p. 154-156. Comparația cu manuscrisul anterior dovedeşte o formă mai dezvoltată a istoriei Nemanizilor şi mai multe însemnări. Cea despre Rovine a avut însă un original comun (o dovedeşte forma **P**aiazid, în loc de obişnuitul Baiazid, şi titlul de **țar/împărat**, care apare numai în aceste două manuscrise), completat după alt izvor cu adausul despre moartea celor doi. Există şi însemnarea despre moartea lui Mircea I.

În cel de-al 7-lea manuscris, care a fost al Mânăstirii Hilandar şi a ajuns, prin Grigorovici, în Biblioteca Universității din Odessa, manuscris editat – pentru analele sârbeşti – de Jagić în "Archiv für slavische Philologie", II, 1877, p. 102-106, fila pe care era însemnarea despre Rovine s-a pierdut. În schimb consacrarea despre moartea voievodului s-a păstrat.

Faptul că în numai 6 manuscrise există nu mai puțin de 5 variante ale însemnării despre confruntarea româno-otomană, în timp ce în generația anterioară nu am găsit decât o singură formă în 7 manuscrise este suficient de concludent spre a nu mai avea nevoie de comentarii. S-a putut urmări trecerea de la forma inițială, aparținând secolului al XV-lea, la prelungirea, reformularea şi completarea ei, apoi la introducerea **NOUTĂȚII ESENȚIALE A SECOLULUI AL**

XVI-LEA: AFIRMAREA VICTORIEI ROMÂNEŞTI, CONSEMNAREA NUMELOR ÎNVINGĂTORULUI ŞI A ÎNVINSULUI, ŞI LOCALIZAREA "LA ROVINI".

Secolul următor, continuând aceeaşi atitudine liberă şi cu ambiţia aportului original din partea copistului, va avea de adăugat un al treilea mort, pe nume Dragaş, lângă cei doi, precum şi **luna şi ziua victoriei**.

CRONICILE DIN A TREIA GENERAŢIE (SECOLELE AL XVII-LEA ŞI AL XVIII-LEA)

Caracterizate de L. Stojanović drept "cronici în care se vorbeşte mai pe larg despre Nemanja şi Nemanizi", ele se dovedesc, la o lectură comparată cu cele din primele două generaţii, a reprezenta **o nouă vârstă a istoriografiei medievale sârbeşti**, istoriografie ce nu şi-a întrerupt existenţa o dată cu prăbuşirea statului sârbesc, ci s-a continuat până în momentul trecerii la noua etapă, luministă, reprezentată de primii istoriografi cu nume cunoscut şi personalitate distinctă, în secolul al XVIII-lea.

Focarele în care s-a continuat să se întocmească şi să se copieze aceste cronici (de unde ele au şi fost adunate de colecţionari şi bibliotecile moderne) au fost mânăstirile, cu un rol important şi în stimularea creaţiei orale – celebrul epos popular sârb ce a cucerit Europa romantică prin colecţia lui Vuk Karadžić.

Despre intensitatea cu care s-au difuzat cronicile din ultima generaţie în secolul al XVII-lea şi al XVIII-lea ne dă o idee şi faptul că **din această categorie au ajuns până la noi 24 exemplare, aproape dublul faţă de cronicile din cele două generaţii anterioare, luate la un loc**.

Cu privire la ele, Stojanović observa: "Printre textele acestei grupe sunt unele care sunt identice, sau, dacă există diferenţe, ele sunt atât de neînsemnate, încât puteau veni chiar din partea copiştilor înşişi, şi nu din diferenţele în originalul după care au fost copiate. Unele se deosebesc între ele doar prin faptul că au fost continuate. Toate sunt foarte asemănătoare

între ele, doar că unele sunt mai complete, iar altele mai reduse. Doar textele lui Verković şi Ostojić se deosebesc ceva mai mult." (p. XLVII)

Ceea ce distinge această analistică din cel de-al XVII-lea secol, depărtând-o de aceea a secolelor anterioare, este ***efortul evident de a depăşi simpla analistică spre a încerca să devină o adevărată istoriografie, adică efortul de a intui un fir al dezvoltării vieţii istorice a poporului sârb***, ceea ce determină **o valorificare nouă a întregii moşteniri anterioare – atât cronicile "vechi", cât şi cele noi – într-o veritabilă încercare de sinteză**.

Fără să existe în istoriografia sârbă a secolului al XVII-lea opere şi personalităţi comparabile cu cele din cultura română – de felul unor Ureche, Miron şi Nicolae Costin, Stolnicul Constantin Cantacuzino –, putem vorbi de un salt, în limitele respective, ca cel de la analistica noastră slavonă din secolul al XV-lea şi primele decenii ale secolului al XVI-lea, şi de la alcătuirile lui Macarie, Eftimie şi Azarie, la "Epoca cronicarilor" secolului al XVII-lea. Însă la temelia acestui salt stau, în mod evident, cronicile celor două generaţii precedente, valorificate şi sintetizate în acest spirit nou.

Vom proceda, în continuare, cu aceste 24 de manuscrise la fel cum am procedat cu manuscrisele din generaţia a doua, **clasându-le potrivit formelor pe care le ia relatarea confruntării româno-otomane din anul 6903, de la cele mai simple la cele mai laborioase**.

Prin urmare:

I

Vъ lěto 693 <6903> razbi Mirčeta voevoda Vlašky Cara Payazita na Rovinah i tou pogibe Marko Kralevičь i Kostadinь.

"În anul 693 [greşeală îndreptată de editor: 6903 – AVD] *a înfrânt Mircea voievodul Ţării Româneşti pe împăratul Paiazid la rovini şi acolo au murit Marco Kralevici şi Costadin."*

Este forma **cea mai apropiată de generația anterioară**, singura variantă fiind adăugarea acelui TOU = acolo. ***Se pleacă, deci, de la forma ultimă a generației anterioare:*** aceea care afirma victoria, numele învingătorului și învinsului, locul bătăliei și titlul de țar/împărat pentru Paiazid. Este forma din *Manuscrisul Mânăstirii Kuvejdin*, al generației anterioare, fără alăturarea cognomenul Jegligovaț lui Constantin pe care acesta le conține.

Aflăm această formă într-un singur manuscris:

1. ***Manuscrisul Verković*** (nr. 22 din lista lui Stojanović), care este o copie modernă a lui St. Verković, păstrată în Biblioteca Națională din Belgrad. "Dacă copia este fidelă – scrie Stojanović –, manuscrisul este de redacție rusească, deci din a doua jumătate a secolului XVIII. Nu are sfârșit."

A fost editat de Ljubomir Stojanović în "Starine.", XIII, 1881, p. 190-196. Are titlul, în original, *Rodoslovia pravoslavnicilor țari sârbi*, și începe cu Ștefan Nemanja. Însăși paginația ediției sugerează amploarea acestor cronici din a treia generație (au fost de trebuință 7 pagini de tipar spre a cuprinde materia, neterminată), ultima însemnare fiind din anul 6972 (1464). Are însemnarea despre moartea lui Mircea.

II

> Vъ lěto 6903 razbi Mirče Voevoda Vlaški Cara Pajazita na Rovinah i pogybě Marko Kralevič i Konstantin i Dragaš.
>
> *"În anul 6903 a înfrânt Mircea Voievodul Țării Românești pe împăratul Paiazid la rovini, și au murit Marco Kralevici și Constantin **și Dragaș**."*

Este evident o preluare *ad litteram* din tradiția manuscrisă căreia îi aparține, în generația anterioară, ***Manuscrisul de la Mânăstirea Kuvejdin***. Singura deosebire: în loc de Constantin **JEGLIGOVAȚ** apare acel "**și Dragaș**", prin care **numele celui căzut** – Constantin Dragaș – **este disociat în două persoane distincte**: Constantin **ȘI** Dragaș. Nu apare varianta *TOU*.

Ne întâlnim cu această formă în următoarele **9 manuscrise** din inventarul lui Stojanović: 4, 6, 8, 9-13, 23. În ordinea inventarului lui Ljubomir Stojanović, acestea sunt:

2. (St. 4) ***Manuscrisul de la Seniča***, fost în *Biblioteca Națională din Belgrad* (nr. 111), furat în timpul ocupației din primul război mondial. Editat de Ljubomir Stojanović în "Starine.", XIII, 1881, p. 175-180. Nu are însemnarea despre moartea lui Mircea. Se termină cu anul 1529.

3. (St. 6) ***Manuscrisul Mânăstirii Vrhobreznița***, acum se păstrează la *Muzeul Ceh din Praga*, editat de Ljubomir Stojanović în "Spomenik", III, 1890, p. 150-153. Are însemnarea despre moartea lui Mircea. Se termină la anul 1651.

4. (St. 8) ***Manuscrisul Magarașevici*** (după numele proprietarului), identificat de Ljubomir Stojanović a fi devenit ***Ms. nr. 41*** al *Bibliotecii Naționale din Belgrad*. Merge cu însemnările până în anul 1698. A fost al doilea manuscris folosit în editarea cronicilor sârbeşti (s-au dat variantele, față de *Manuscrisul Davîdovici*, în "Letopis Matice Srpske", 16, iar Šafařik a continuat cu el acolo unde se termina *Manuscrisul Mânăstirii Rača*. Actualmente s-a pierdut. Nu a fost editat niciodată integral, dar coincidea întru totul cu *Manuscrisul Davîdovici*, editat în "Letopis Matice Srpske", 12, 1828, şi în "Glasnik", I, 1847, p. 163-169.

5. (St. 9) ***Manuscrisul Bibliotecii Naționale din Belgrad nr. 536***, editat de A. Vukomanović în "Glasnik", XI, 1859, p. 144-156. Se termină în anul 1554. ***Această ediție a fost utilizată de Hasdeu în 1877 pentru stabilirea datei bătăliei de la Rovine.***

Are însemnarea despre moartea lui Mircea, cu varianta "i potom drougo lěto plěni car kraisčia Vlahe" – "şi apoi, în al doilea an, a jefuit împăratul domnia Valahiei" (Țara Românească).

În celelalte manuscrise se pomeneşte de expediția sultanală când vine vorba despre moartea lui, separat, nu ca o continuare a însemnării despre această moarte.

6. (St. 10) ***Manuscrisul Davîdovici – cel dintâi manuscris de cronică sârbă tipărit***, în anul 1828, în "Letopis Matice Srpske". Utilizat şi de Šafařik în 1851, în celebra sa compilaţie. Ljubomir Stojanović a stabilit că "este unul şi acelaşi manuscris din secolul al XVII-lea care era în Biblioteca Naţională sub nr. 40. Şi el a fost furat în timpul ocupaţiei".

Cronica a fost editată însă integral în "Glasnik", I, 1847, p. 163-169. Însemnarea despre moartea lui Mircea are exact aceeaşi formă ca în manuscrisul anterior.

7. (St. 11) ***Manuscrisul din Biblioteca metohului din Constantinopol al Mânăstirii Sfântului Mormânt din Ierusalim***, din a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Editat de Stojan Novaković în "Spomenik", LI, 1913, p. 2-6. Însemnarea despre moartea lui Mircea exact ca în 5 şi 6.

8. (St. 12) ***Manuscrisul din Biblioteca Imperială din Viena***, din secolul al XVII-lea, editat de L. Stojanović, în "Glasnik", LXIII, 1885, p. 44-52. Însemnarea despre moartea lui Mircea exact ca în 5-7.

9. (St. 13) ***Manuscrisul Tihonravov***, după numele marelui învăţat rus căruia i-a aparţinut. Identic cu precedentul. Finalul, inexistent în manuscrisul de la Viena, a fost tipărit de Ljubomir Stojanović în "Spomenik", III, 1890, p. 122-123. El conţine însemnările de la moartea sultanului Mehmed II până în anul 7062 (1554). Formula finală, "Slavă Dumnezeului nostru în veci", încheie letopiseţul.

10. (St. 23) ***Manuscrisul Ostojć***. Primind de la Il. Ruvaraţ o copie după un manuscris aflat în posesia lui T. Ostojć, Ljubomir Stojanović a publicat în "Spomenik", III, 1890, p. 156-157, deosebirile faţă de manuscrisul Verković. Deosebirea ce ne priveşte este notată "...i Konstantinь i Dragaš".

Nu putem şti dacă în această copie apare sau nu varianta *TOU*.

După cum a constatat Stojanović, **manuscrisele de la numerele 9-15 ale inventarului său "au provenit din acelaşi original"**. Este

faptul care explică şi identitatea însemnării despre moartea lui Mircea şi expediția sultanală ce i-a urmat.

Din inventarul lui Stojanović, **nr. 14** (nr. 439 al Bibliotecii Naționale din Belgrad, acum dispărut) a rămas inedit şi avea lacune, iar **nr. 15**, care aparținea lui Dobr. Ruzić, tot inedit, nu poate fi folosit, ca şi precedentul, pentru problema aici dezbătută. Motiv pentru care nu le-am trecut în rândul celor de mai înainte.

III

6903 razbi Mirčeta Vojvoda Vlaški carъ Pajazita na Rovinah. I tou pogibe Marko Kralevićь i Konstantinъ i Dragašъ. Velmi carъ oskorbě o pogibeli ih, pacě i uboja se, ne bě bo takovyh vo vcemъ voinstvě ego, ni že byctь poslěžde.

"6903 a înfrânt Mircea Voievodul Țării Româneşti pe împăratul Paiazid la Rovini. Şi acolo au murit Marco Kralevici şi Constantin şi Dragaş. Împăratul s-a amărît tare de moartea lor, şi foarte s-a înfricoşat, căci nu erau unii ca ei în toată oastea lui şi nici n-avea să mai fie după aceea."

Această formă se află doar *într-un singur manuscris, din secolul al XVIII-lea (1758), copiat de Jovan Rajić* (nr. 5 la Ljubomir Stojanović) şi editat, după copia acestuia, de Stojanović în "Spomenik", LXVI, 1926, p. 232. **Manuscrisul aparținuse Mânăstirii Hilandar**, dar se pierduse între timp.

Este greu de spus dacă adausul cu amărăciunea împăratului a fost în original sau aparține istoricului luminist sârb. Ținând însă seama de locul unde se afla manuscrisul – Mânăstirea Hilandar, aceeaşi unde se afla şi *Tipicul lui Roman*, luat de Vuk Karadžić –, am putea presupune că amintirea lui Constantin Dragaş era mai puternică. Să fi pornit de acolo şi acest "şi Dragaş", printr-o confuzie din secolul al XVII-lea în legătură cu o persoană moartă de trei secole ? *Lăsăm problema deschisă. Constatăm*

însă că tradiția manuscrisă căreia îi aparține copia de la Hilandar este aceeaşi cu a Manuscrisului Verković *şi cu manuscrisele unde apare data*: acel *TOU* care o distinge de seria de manuscrise prezentate mai înainte.

IV

Tot secolului al XVIII-lea (mai exact: anului 1738) îi aparține ***Manuscrisul Mânăstirii Podgorița*** (Ljubomir Stojanović, nr. 17), păstrat în *Biblioteca Națională din Belgrad*, sub nr. 42, atunci când l-a editat Stojanović în "Starine", XIII, 1881, p. 181-189. Găsim aici *redactarea cea mai hipertrofiată şi mai sofisticată stilistic a laconicei însemnări din a doua jumătate a secolului al XV-lea:*

> Vъ lěto 6903 razbi Mirčeta Voevoda Ougričněь Cara Paiazita na Rovinahь. I tou pogibe Marko Kralevičь. Oubi ga Iovan Dokmanovičь. I tou pogibe Kostadinь Žegligovacь i Dragašь sou osamь Tisoučь voiske i g voevode. Koi voevahoy pri Cara Pajazitou a blehou se ot vargli otь Kneza Lazara a Souloužahou Tourkomь i voevahou na sareve blьgarske i na hristianske.
>
> *"În anul 6903 a înfrânt Mirceta Voievodul Ungrovlah pe împăratul Paiazit la Rovini. Şi acolo au murit Marco Kralevici [pe care] l-a omorît Iovan Dokmanovici. Şi acolo au murit Costadin Jegligovaț şi Dragaş, cu opt mii de oşteni şi 3 voievozi, care s-au războit sub [alături de] împăratul Baiazid trădându-l pe kneazul Lazăr şi slujind turcilor şi luptând cu țarii bulgari şi cu creştinii."*

Deşi Stojanović a rânduit manuscrisul în "grupa a IV-a", a celor neîncadrabile într-o familie, asemenea cronicii ce a aparținut lui Gheorghe Brancovici (ajunsă până la noi doar în versiunea latină executată pentru Pejacević, originalul pierzându-se), el aparține aceleiaşi "familii": **a textelor ieşite din mentalitatea nouă a copiştilor, care cred că pot**

introduce în textul copiat informații din sursă proprie. În cazul cronicii provenite de la Gh. Brancovici (fratele mitropolitului ardelean şi autorul cunoscutei istorii a Sud-Estului European în limba română), citim:

> "6903. Movit Pajazet contra Myrcsam Vgrovlachorum Vojvodam et debellavit Myrcsa Pajazetum ad Rovinam, et hoc proelio periit generosus ille Marcus Kralyevich filius Vukassini Regis et Constantinus Žegligovac filius Deani Despoteae et Dragasis." (Ediția R. Novaković, Belgrad, 1960, p. 49).

Aici informațiile sunt corecte, singura eroare fiind preluată: acel ***"şi Dragaş"*, inventat şi prezent în toate manuscrisele secolelor XVII-XVIII**.

V

În sfârşit, ultimul izvor pe care îl înregistrăm aici, deoarece ne ajută să înțelegem mentalitatea acestor copişti târzii, care credeau că pot îmbogăți textul inițial cu ştiri, unele corecte, altele fanteziste, este ***Manuscrisul de la Mânăstirea Dečani*** (nr. 21 în inventarul lui Stojanović), despre care ni se spune că l-a editat Serafim Ristić într-o carte rămasă pentru noi inaccesibilă. *"Ediția este foarte nesigură* – afirmă Stojanović – *şi dacă este cât de cât fidelă, manuscrisul este scris în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, pentru că este de redacție rusească."*

Singurul fapt pe care-l aflăm, din ediția cumulativă a lui Stojanović din anul 1927 (p. 219) despre acest manuscris, este că **în el numărul morților de la Rovine a sporit cu încă doi: Andrei şi Comnen**. Aici aflăm şi data de **10 octombrie**.

Înainte de a încheia prezentarea ***manuscriselor ce nu au data de 10 octombrie***, şi a trece la cele astfel datate, mai menționăm ***Manuscrisul lui Janko*** (nr. 20 la Stojanović). Este o copie, executată de Janko Šafařik, după o cronică dintr-un manuscris acum necunoscut. Novaković a confruntat această copie cu ediția Vukomanović şi a notat diferențele în

"Starine.", IX, 1877, p. 82-90. Găsim la p. 84: "Pri 6903 na kraju je u Š. «Dragoš ωκτ. 30»." Deci "Dragoš oct. 30" este o însemnare marginală a lui Šafařik, cu adausul lunii şi zilei (greşit – 30) şi a numelui Dragoş (cu **o** în loc de **a**) ceea ce ar putea însemna că nu erau în text. În absența unui examen direct al copiei nu ne putem pronunța categoric.

* * *

În această mentalitate se încadrează, evident, şi introducerea datei de 10 octombrie. Ea apare într-o formă constantă, variantele fiind infime, dar se cer notate:

> Vъ lěto 6903 razbi Mirčeta voivoda vlaški Cara Pajazita na Rovinah. I **tou** pogibe Marko Kralevikь i Kostadin i Dragaš. **MSA OKTOMVRIA 10 DNЬ.**

> *"În anul 6903 a învins Mirceta Voievodul Țării Româneşti pe Împăratul Paiazit la Rovine. Şi acolo au* murit Marco Kralevici şi Costadin şi Dragaş. **LUNA OCTOMBRIE ÎN 10 ZILE.**"

Este deci extrem de evident că data de 10 octombrie a fost lipită la un text ce se plasează la sfârşitul unei lungi evoluții, pe care am putut-o urmări pas cu pas în paginile precedente. Ea se leagă de o anumită tradiție manuscrisă: aceea în care apare varianta *TOU – acolo.*

Să urmărim acum **cele 10 manuscrise** (înregistrate de Stojanović în ediția sa cumulativă şi numărate *acolo* de G.Sp. Radojičić).

1. ***Manuscrisul Mânăstirii Secenița***, acum *în Muzeul Ceh din Praga* (nr. 12). Deşi acest manuscris este clasat de Stojanović în grupa a IV-a, a celor "neclasabile" (împreună cu cronica lui Gheorghe Brancovici şi cu alte două manuscrise ce nu conțin nici o ştire despre Rovine), începem cu el deoarece de aici a pornit toată odiseea acestei date: **este manuscrisul luat ca bază de Šafařik în compilația sa de cronici**, tipărită în

volumul *Pamatky drewniho pisemstvi Jihoslovanou*, Praha, 1851, pe care s-a întemeiat Jireček atunci când a datat la **10 octombrie 1394** bătălia de la Rovine. **A fost editat integral de Stojanović** în "Spomenik", III, 1890, p. 129-135. Chiar dacă structura şi conținutul acestei cronici i s-au părut lui Stojanović cu totul singulare, şi a considerat că "nu are sfârşit, se întrerupe la anul 1474 şi nu ştim când a apărut", aerul de familie cu toate textele similare ale secolului XVII este deplin, şi procedeul de alcătuire este similar. Numai că aici se pare că avem de a face cu o operă "de autor" (fie el şi anonim) rămasă fără progenitură. Dacă am mai fi avut câteva copii, ca în cazul celorlalte, ar fi fost acceptată de editor, în mod firesc, între rudeniile sale din "a treia generație".

Însemnarea despre Rovine are aici următoarea formă:

> Vь lěto 6903 Mirče voevoda Vlaški razьbi cara Pajazita na Rovinahъ i pogybě Marko Kraljevikь i Kostadinь i Dragašь. Oktomvria 10.

> *"În anul 6903 Mircea voievodul Țării Româneşti l-a înfrânt pe împăratul Paiazid la Rovine, şi au murit Marco Kraljevici şi Costadin şi Dragaş. Octombrie 10."*

După cum se observă, **există aici toate elementele acumulate treptat spre a da această formă**, la care s-a adăugat, în ultimă instanță, la sfârşit, şi o dată de lună şi zi.

Indiferent "când a apărut" cronica, ***însemnarea aceasta nu putea să apară înainte ca aceste elemente să fi apărut ele însele, adică în secolul al XVII-lea***. Iar micile, dar revelatoarele variante, în raport cu textul anterior, care este cel oarecum canonic, ne arată că nu există nici o filiație între acest manuscris şi toate celelalte care conțin data de 10 octombrie. Inversarea de cuvinte, faptul că este singura ce nu se leagă de tradiția manuscrisă cu *TOU*, singularizează acest manuscris, dar nu acoperă evidența: materia este exact aceeaşi ca în celelalte manuscrise. Nimic în plus, iar în minus doar acel *TOU*, cuvântul "meseța" (luna) şi cuvântul

"den" (zi). **Faptul plasează, indubitabil, textul acestei cronici în contextul veacului al XVII-lea, când au avut loc toate aceste evoluții, şi pe terenul lor, dar îl aşază şi într-o tradiție aparte față de rest.**

2-3-4. (St. 1, 3, 2) ***Manuscrisele Dorpatski, Račanski şi Ruvarțev I***, identice ca text, ceea ce l-a făcut pe Stojanović să publice în "Spomenik", III, 1890, p. 123-128, doar pe primul, după copia din *Muzeul Rumianțev de la Moscova*, dând numai variantele din celelalte două. Textul este cel reprodus de noi ca "paradigmă" mai înainte. În variantele de la p. 126 nici una nu se referă la el. Materia celor trei manuscrise se termină în anii 1687, 1669 şi respectiv 1672, **plasându-le, fără dubiu, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea.**

5-6. (St. 16 şi 17) ***Manuscrisele Ruvarțev II şi Sofia II***, editate de Stojanović în acelaşi loc, p. 136-144. Primul se termină cu anul 1675, al doilea este datat din secolul al XVII-lea (Stojanović a editat din ele doar diferențele față de *Ruvarțev II*). Textul despre Rovine diferă de "paradigmă" prin următoarele: lipseşte *vlaški* după *voevoda*; lipseşte i înainte de ***TOU***; lipsesc cuvintele *meseța* (lună) şi *den* (zi). Nu se adaugă nimic.

Manuscrisele 7-10 sunt cele cu nr. 18, 19, 20, 21 în inventarul lui Stojanović, adică:

7. ***Manuscrisul de la Mânăstirea Velika Remetea***, din secolul al XVII-lea, care se acoperă cu *Ruvarțev II*, deci prezintă particularitățile de la 5-6. Diferențele față de *Ruvarțev II* au fost notate de Ljubomir Stojanović în "Spomenik", LXVI, 1926, p. 232-233. Aici este plasat cuvântul *vlaški* după *voevoda*. Nimic altceva.

8. ***Manuscrisul lui Vasić şi al lui Nesković*** – două copii moderne după unul şi acelaşi manuscris, fost al episcopului Nesković, copii păstrate în *Biblioteca Academiei Sârbe*. Copiile concordă perfect. Manuscrisul se termină la anul 1649. Variantele notate în "Spomenik", LXVI, 1926, față de *Ruvarțev II*, nu privesc însemnarea despre Rovine.

9. ***Copia lui Janko Šafařik***, prezentată ceva mai sus, figurează şi ea între manuscrisele ce ar avea această dată, în cartea lui Stojanović din anul 1927.

10. ***Manuscrisul de la Dečani***, cu originala înmulţire a morţilor de la Rovine în secolul al XVIII-lea, are şi data de 10 octombrie.

Singura concluzie ce se impune: **ACEASTĂ DATĂ A FOST INTRODUSĂ NUMAI ÎN TEXTELE CELEI DE-A TREIA GENERAŢII DE CRONICI, GENERAŢIE APĂRUTĂ ÎN SECOLUL AL XVII-LEA.**

După părerea noastră, cel care a operat această interpolare târzie şi fără nici o legătură cu bătălia de la Rovine nu poate fi – aşa cum am mai spus – decât un copist care cunoştea piatra de mormânt a lui Ostoja Rajaković din biserica Maicii Domnului de la Ohrida, biserică având funcţie de catedrală. Această piatră de mormânt are următoarea inscripţie:

> Prěstavi se rabь božii Ostoja Rajakovikь po gouslomь Ugarčikь. I surodnikь kralja Marka zetь župana Grope lěto 6888, mŝca oktomvria 10. ind. 3. Vasь že m(o)lju bratija moja ljubimaja pročitajušte prostite rab boga, jako vy možete b(y)ti kako ja. a ja kako vy nikoliže.[22]
>
> *"A răposat robul lui Dumnezeu Ostoja Rajakovici, după guslă din Ungaria [ungur ?], şi rudă a craiului Marco, ginerele jupanului Grope, la anul 6888, MESEŢA [luna] OCTOMVRIA 10, ind. 3. Pe voi vă rog fraţii mei iubiţi care citiţi, să iertaţi pe robul lui Dumnezeu fiindcă voi puteţi fi ca mine, iar eu nu ca voi."*

Cel ce a citit inscripţia a reţinut numele "craiului Marco" şi luna, cu ziua respectivă, transbordându-le apoi în letopiseţ. Este desigur o ipoteză, dar aşteptăm una mai convingătoare !

Acceptată sau respinsă, explicaţia noastră cu privire la sursa greşelii nu schimbă fondul chestiunii, adică **problema "credibilităţii" istorice**

a datei de 10 octombrie pentru bătălia de la Rovine. Ea ni se pare definitiv rezolvată, cu concluzia că **ESTE VORBA DESPRE O DATĂ FĂRĂ NICI O LEGĂTURĂ CU INFORMAȚIA INIȚIALĂ A IZVORULUI, INTERPOLATĂ LA APROAPE TREI SECOLE DUPĂ PRODUCEREA EVENIMENTULUI.**[23]

4. 17 MAI 1395

La numai un an de la apariția sintezei dedicate istoriei bulgare de către C. Jireček, **Bogdan Petriceicu Hasdeu**, ocupându-se de *Originile Craiovei* descoperea în scrierea învățatului raguzan Giacomo di Pietro Luccari ştirea – de altfel neîntemeiată – potrivit căreia numele oraşului ar veni de la vestitul erou al eposului sud-dunărean Marco Kralevici, cel ce-l însoțise – împreună cu Constantin Dragaş şi Ştefan Lazarevici – pe sultanul Baiazid I în campania sa contra Țării Româneşti şi-şi găsise moartea, după cum spun cronicile sârbeşti şi *Viața lui Ştefan Lazarevici*, în lupta cruntă dintre români şi otomani. După Luccari, această luptă s-ar fi dat lângă Craiova şi, murind acolo Marco Kralevici, localitatea i-ar fi preluat numele.

Informația – întărită şi de Mauro Orbini – a dat prilej lui Hasdeu să lege figura domnului de istoria oraşului oltean, paragraful respectiv din articolul său numindu-se *Mircea cel Mare lângă Craiova*[24]. Nici Luccari şi nici Orbini nu dădeau însă data bătăliei, iar celelalte izvoare indicau, aşa cum am precizat, doar intervalul 1 septembrie 1394-31 august 1395. B.P. Hasdeu a găsit imediat soluția pentru a stabili cu precizie data bătăliei: în cronicile sârbeşti, ca şi în amintita biografie, se spune că în lupta de la "rovini" (*na rovinah*) au murit atât Marco Kralevici, cât şi Constantin Dragaş. Or, **ziua morții acestuia din urmă este trecută într-un document contemporan de la Mânăstirea Hilandar**. Este 17 mai, fără an. Călăuzindu-se după cronicile sârbeşti şi după *Viața lui Ştefan Lazarevici*, încă Franz Miklosich stabilise, fără a face însă vreo referire la Rovine, că anul acestei morți nu poate fi decât 1395[25], deci – a tras concluzia Hasdeu – **bătălia a avut loc în data de 17 mai 1395**.

Raționamentul i-a fost deplin confirmat în anul 1901, când bizantinologul român **Constantin Litzica** aduce în discuție un document de mare greutate în economia subiectului[26]. Este vorba de dania făcută Mânăstirii Petra din Constantinopol de către împăratul bizantin Manuel II Paleologul şi soția sa, Elena, fiica despotului Constantin Dragaş, cel căzut în lupta de la Rovine. În acest act se afirmă că monahii trebuiau să oficieze în amintirea defunctului Constantin Dragaş patru slujbe: "două imediat «ca de 40 de zile şi de 3 luni, iar celelalte două pe viitor, la timpul de 6 şi 9 luni de la moartea lui». Datând din octombrie 1395 – observă Litzica –, documentul dovedeşte cu certitudine că în acel moment nu trecuseră încă şase luni de la moartea lui Constantin, dar se împliniseră trei luni"[27].

Întrucât pentru stabilirea corectă a datei bătăliei de la Rovine aceste două documente – de la Hilandar şi de la Constantinopol – sunt cardinale, vom proceda la amănunțita lor analiză, pornind, cum este şi firesc, de la reproducerea lor integrală.

13 noiembrie 1382.
Actul pentru rânduiala pomenirii ctitorilor Mânăstirii Hilandar de la Athos

În luna noiembrie a anului bizantin 6891 (1382) conducătorii comunității monahale de la Muntele Athos s-au întrunit într-un fel de consfătuire, la sfârşitul căreia s-a întocmit un act solemn, pe care l-au numit USTAV, adică *aşezământ* sau *regulament*, şi în care sunt pomeniți toți participanții a căror hotărîre se consemnează în act.

Acest "ustav" de la Hilandar a fost copiat într-un manuscris mai vechi, cunoscut sub numele de "Tipicul lui Roman", manuscris donat Bibliotecii Regale din Berlin de învățatul sârb Vuk Karadžić şi a avut două ediții: una în cuprinsul studiului lui V. Jagić, *Tipik Romanov*, publicat în "Starine Jugoslavenska Akademija", V, 1873, p. 3-7, unde editorul a respectat întru totul împărțirea textului pe alineate conform manuscrisului (vezi *Anexa VII*); iar a doua în volumul III din *Stari srpski zapisi i natpisi*, de Ljubomir

Stojanović, Belgrad, 1905 – reeditată anastatic tot la Belgrad, în anul 1984 *(vezi Anexa VIII)* –, unde textul a fost împărțit și numerotat de editor potrivit unor criterii proprii. Stojanović a mai adăugat, ori de câte ori a fost cazul, ***însemnările similare presărate atât în cuprinsul manuscrisului*** tipicului ***propriu-zis, cât și în alte liste (unele mai bogate) din alte manuscrise***. Unele din aceste liste conțin și datele morții ierarhilor. Toate aceste liste, L. Stojanović le-a numit "tipice" dată fiind funcția lor cultică, de *memento* pentru slujbele respective. Dar este o deosebire netă între ele și lista din "ustavul" de la Hilandar, deși tocmai aceeași utilitate cultică a dus la includerea textului acestui "ustav", în modul cel mai potrivit, într-o carte de "tipice".

Traducerea pe care o publicăm aici* împarte și ea textul, ca și Stojanović, după criterii menite a ușura urmărirea datelor cuprinse în el. Dar respectăm împărțirea din manuscris urmată de Jagić, primul său editor.

Completările operate de Stojanović, după manuscrisul *"Tipicului lui Roman"*, și după alte manuscrise le semnalăm și le preluăm în notele noastre, spre a nu crea confuzii cu privire la imaginea documentului ce ne preocupă. Întrucât **atât ediția Stojanović, cât și articolul lui Jagić le-am reprodus în prezentul volum și în fotocopie, pentru cine dorește să urmărească originalul**, reținem în note numai traducerea textelor complementare și a explicațiilor cu care le însoțește Stojanović. Atragem atenția că expresia "în manuscris" desemnează la Stojanović prezența respectivei însemnări chiar în manuscrisul de la Berlin, în partea conținând *tipicul* propriu-zis. Pentru celelalte manuscrise sunt date indicațiile de rigoare.

TRADUCEREA "USTAVULUI"

Multe și mărețe daruri au fost moștenite de la atotțiitorul Dumnezeu, și pe pământ s-au nevoit și prin cea pământească, împărăția cerească a dobândit. Zic adică de sfântul și preacuviosul nostru părinte

* Pe care o datorăm doamnelor prof. dr. Olga Stoicovici și prof. dr. Maria Zavera, cărora le mulțumim și pe această cale. Toate sublinierile ne aparțin.

Simeon, noul izvorîtor de mir, şi de cel după trup fiul său, măritul între ierarhi, sfântul Sava, cel ce a fost la început ctitorul sfântului şi luminatului şi cinstitului lăcaş Hilandar.

De atunci şi până acum, cei ce prin neamul lor au fost rude cu ei, născându-se cu iubirea de Dumnezeu, şi aceştia din viața lor s-au îngrijit de sfântul şi luminatul lăcaşul acesta, întemeiat de părinții şi străbunii lor, şi toate cele de trebuință ale noastre împlinindu-le[a] şi dându-ne nouă liniştea, care şi acum se vede aici.

Care deci dintre ei apar aici, pe nume, **ÎN ZIUA ADORMIRII LOR:**

Luna iulie 21, s-a săvârşit maica Anastasia, soția Sfântului Simeon, mama Sfântului Sava, ctitorul acestui sfânt hram.[b]

Luna octombrie 29, s-a săvârşit marele întru sfinții milostivi regele sârb Ştefan Uroş.[c]

---

[a] În ed. Jagić este cuvântul *udovliše*. La Stojanović: *uděliše*. Ideea rămâne aceeaşi, dar o nouă cercetare a manuscrisului poate hotărî între cele două lecturi.

[b] Deşi criteriul după care sunt înseriați ctitorii decedați nu este cel ***cronologic-istoric***, ci ***calendaristic-cultic***, adică în ordinea în care se succed lunile calendarului bisericesc, începând cu septembrie (anul bizantin începea la 1 septembrie, iar cel bisericesc a rămas până astăzi credincios acestei rânduieli), pentru că aşa se succedau slujbele de pomenire, **aici se făcea o excepție, fiind vorba de însăşi soția şi mama fondatorilor mânăstirii**. "Sfântul Simion" este fondatorul statului sârbesc, marele jupan Ştefan Nemanja, care spre sfârşitul zilelor a părăsit tronul, lăsându-l fiului său mai mare, Ştefan, şi călugărindu-se la Athos unde îl precedase fiul mai mic, Rastko. Acesta se călugărise la Vatoped, cu numele Sava, şi zidise apoi Hilandarul, care va deveni "lavra sârbească" de la Athos şi vatra culturală cea mai importantă a Serbiei medievale.

Soția marelui jupan Ştefan Nemanja, numită Ana, a îmbrăcat haina monahală devenind monahia Anastasia. (Pentru aceste note am folosit **C. Jireček**, *Istorija Srba*, preveo i dopunio Jovan Radonić, Beograd, vol. I, 1922; vol. II, 1923, şi *Rodoslovne tablice srpskih dinastija i vlastele*, napisao **Dr. Alexa Ivić**, treće, znatno popujeno izdanje, Novi Sad, 1928).

Stojanović adaugă: "În ms. Muzeului Rumijanțev, nr. 1.458: «În acest [iulie] 21 s-a săvârşit Anastasia monahia, soția sfântului Simeon, maica sfântului Sava» (Sev. 51). La fel şi în ms. Mânăstirii Savina (Şem. B.K., 1882, 33)."

[c] *Ştefan Uroş II Miliutin* (cca 1253 - 29 oct. 1321), nepotul de fiu al lui Ştefan Primul Încoronat (supranumele de "Primul Încoronat" – *Prvo venčani* – vine de la

Luna noiembrie 7, s-a săvârşit prima ţariţă a sârbilor, soţia ţarului Ştefan întâi, monahia Evghienia.[d]

Şi în *noiembrie 13* s-a săvârşit regele *Uroş al treilea.*[e]

Luna decembrie 2, s-a săvârşit *Uroş al doilea*, fiul primului ţar, Ştefan.[f]

Şi în *decembrie 20* s-a săvârşit primul ţar al sârbilor şi grecilor, chir Ştefan.[g]

Luna martie 12 s-a săvârşit regele *Ştefan*, Teoctist monahul, în anul 6824 (1316).[h]

---

faptul că Ştefan a fost primul conducător sârb ce a obţinut coroană regală), fiul mai mare al lui Nemanja şi fratele sfântului Sava.

St. adaugă: "La fel şi în text, la această zi" (adică în *"Tipicul lui Roman"*).

[d] Soţia ţarului Ştefan Duşan a fost Elena, sora ţarului bulgar Ivan Alexandru, călugărită cu numele *Elisaveta*, deşi *Evghenia* nu este o eroare, ci are altă explicaţie. Şi soţia cneazului Lazăr, care apare pretutindeni în cronici cu numele Miliţa, "în călugărie Monahia Evghenia", este scrisă, la moartea ei, "maica Eufrosina", cu data "noiembrie ziua 11", iar Ivić o dă "Miliţa, monahia Jevghenia, respectiv *Iefrosina*" (în tabelul nr. 5), cu data exactă a morţii: 11 noiembrie 1405. Soţia ţarului Duşan, Elena, Elisabeta sau Evghenia trăia încă în 1375 şi nu i se cunoaşte anul morţii. Ivić dă ca zi *11 noiembrie*, cu semnul întrebării, fără nici o explicaţie. Posibilă confuzie cu ziua morţii soţiei cneazului Lazăr.

Stojanović adaugă: "În text: «S-a săvârşit prima ţariţă a sârbilor Elisabeta». În ms. Mân. Savina... «Elisabeta Monahia» (Şem. B. K., 1882, 33)".

[e] *Ştefan Uroş III Dečianski*, tatăl lui Ştefan Duşan (cca 1274 - noiembrie 1331). Ivić dă 11, nu 13 noiembrie. St.: "La fel şi în text" (în *Tipic*).

[f] *Ştefan Uroş* (la Jireček: Ţarul Uroş), fiul lui Ştefan Duşan, domneşte întâi ca asociat al tatălui său, apoi ca ţar (1335 - 1371). Ivić dă ca dată a morţii 4 decembrie, nu 3 ca în *Ustav* şi în *Tipic*.

St.: "În text: «Această lună, în 3 s-a săvârşit ţarul Uroş al II-lea»".

[g] *Ştefan Duşan Silni* (cel Puternic) (1331-1355). Din anul 1321 asociat la tron al tatălui său, Ştefan Dečianski, apoi rege din 8 septembrie 1331 şi ţar al "sârbilor şi romeilor" din 16 aprilie 1346. Mort la 20 decembrie 1355.

St.: "În text: «În luna aceasta, 20. Pomenirea primului ţar al sârbilor şi grecilor, Kir Ştefan»".

Jagić menţionează că însemnarea despre sfârşitul lui Duşan este scrisă cu litere de aur, dar nu este clar dacă se referă la cea din *Tipic* sau din actul de la 1382.

[h] *Ştefan Dragutin* (1276-1282, în nordul Serbiei până în martie 1316), fiul lui Ştefan Uroş I şi fratele lui Ştefan Uroş II Miliutin, călugărit cu numele de Teoctist.

Şi cu aceşti sfinţi domnitori şi ctitori ai noştri, mai sus scrişi, a fost hotărît, înainte de noi, de către cei din trecut părinţi şi fraţi ai noştri, şi a fost consemnat în tipic, pentru fiecare dintre ei, **ÎN ZIUA ADORMIRII LOR** a se cânta 12 cântări de pomenire cu colivă şi cu lumânări[i], de către fraţii noştri [călugări] şi cu stropirea cu vin[j] în fiecare an. La fel şi la slujba de dimineaţă la liturghie.[k]

Iar apoi şi până oarecând, trecând multă vreme şi până la noi, cele ce au fost aşezate de către sfinţii părinţi şi fraţi ai noştri pentru pomenirea sfinţilor ctitori mai sus scrişi, fie din uitare, fie din lucrare diavolească, fie din viclenii omeneşti, nu s-au îndeplinit poruncile orânduite. Şi atunci, aflându-ne în această vreme în lăcaşul Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, Hilandarul, cu egumenul care egumeneşte în acest lăcaş, multe întrebări am avut între noi în legătură cu pomenirea sfinţilor ctitori, căci unii atunci s-au grăbit şi au spus să se cânte o dată pentru toţi.

Dar noi, temându-ne de frica lui Dumnezeu şi de poruncile şi de tipicul sfinţilor ctitori, ştiind durerea şi truda lor pentru acest sfânt lăcaş, pentru care s-au trudit să fie spre alinarea neputincioşilor şi străinilor, dar mai ales a neamului nostru, ne-am înţeles cu toţii frăţeşte, cei ce cu numele sunt scrişi aici: eu, atunci egumen, ieromonah Sisoie; mitropolitul Sava; stareţul de la Kareia Danail; stareţul turnului lui

---

[i] Textual: *pěvati 12 pšenicь sь srěštami*. Cuvântul pьšenica (gr. σῖτος; lat. *triticum*) înseamnă *grâu*, *boabe de grâu*, ceea ce aici are înţeles de pomenire cu colivă din boabe de grâu. Literal ar fi "a se cânta *12 pşeniţe* cu lumânări". S-a tradus în acord cu ritualul ce se săvârşeşte în mânăstiri la pomenirea ctitorilor: se face pomenirea seara, cu cântări, cu colivă şi cu lumânări, iar a doua zi în cadrul liturghiei se face parastasul. Acest pasaj se lămureşte mai bine comparându-l cu dispoziţiile pentru mânăstirea zisă "Petra", date de Manuel Paleologul şi de soţia sa, fiica defunctului Constantin Dragaş.

[j] Prilivъ, lat. *libatio*: *priliv za ousopšihь* (Mikl. Dict., p. 671). "Obiceiul de a aduce vin la înmormântare şi la parastas şi de a turna din el cruciş peste trupul mortului sau peste groapă (la cimitir) ori pe pardoseala bisericii (la parastas) reprezintă o datină foarte veche, fiind o prelungire a *libaţiunilor* (stropitorilor) de vin, pe care strămoşii noştri romani le făceau pe morminte." (Pr. prof. dr. Ene Branişte, *Liturgica specială*, Bucureşti, 1980, p. 495).

[k] Takožde i na utrïa litourgïa na mьsi = textual "la liturghia de dimineaţă, la mesă". În mânăstiri, aşa-numita *utrenie* (slujba de dimineaţă dinaintea liturghiei în bisericile de mir) se face seara.

Vasile[l], Afanasie; marele econom Gherontie şi eclesiarhul mitropolitan Dionisie; proegumenul Eftimie; proegumenul Neofit; stareţul Mihail; stareţul Matei; stareţul Teodosie; stareţul Gherasim; proeconomul Ioasaf; proeconomul David; stareţul Doroftei; proeconomul Damian; stareţul Teodosie; stareţul Anastasie; Ioasaf; Agaton; părintele duhovnic Grigorie; părintele Lavrentie; părintele Nicodim; părintele Grigorie; părintele Paisie şi alţii, toată frăţimea, cu înţelegerea şi sfatul lor, aici şi noi am orânduit, ca ceea ce a fost orânduit mai înainte de către părinţii şi fraţii noştri, noi acum să nu încălcăm, ci mai mult să întărim. Şi spunând toţi, într-o singură suflare, după hotărîrea mai sus scrisă să fie:

Până când va fi vrerea lui Dumnezeu şi va dăinui această mânăstire, seara să se cânte pomenirea cu colivă şi lumânări de către toţi fraţii, şi cu stropirea cu vin, şi la liturghia de dimineaţă, la mesă, în fiecare an, **FIECĂRUIA ÎN ZIUA ADORMIRII LUI**, cum este scris mai sus, în acest tipic, şi **CU ZIUA DIN LUNĂ**.

Care după noi cei de faţă va strica cele mai sus scrise, aflându-se în fruntea acestui sfânt lăcaş, sau va înţelege în altfel, sau va arăta nepăsare, pe acela să-l pedepsească Domnul Dumnezeu şi Preacurata lui Maică, şi să cadă asupra lui blestemul sfinţilor ctitori ai acestui lăcaş, mai sus scrişi, şi să nu fie blagosloviţi de acel sobor din Hilandar, ci să fie blestemaţi şi răsblestemaţi aici şi în veacul veacului amin.

Acest aşezământ (ustav), întru pomenirea sfinţilor ctitori, s-a scris din porunca tuturor fraţilor în anul 6891 [1382] luna noiembrie 13, indictionul 6.

Luna mai, ziua 17, s-a săvârşit Konstantin Dragaş[m] .

---

[l] Starьcь pirga Vasiliyeva. Pirьgь = πύργος, *turris*, turn. În Miklosich găsim vъ svętěi gorě vъ pirgou (p. 564). Nu ştim ce mânăstire athonită desemnează acest "turn al lui Vasile".

[m] Constantin Dragaş era socrul împăratului Manuel II Paleologul. În ciuda evidenţei şi firescului, unii istorici susţin – să fie urmarea unei cunoaşteri lacunare a izvoarelor ? – că onomasticul "Constantin Dragaş" ar fi o creaţie istoriografică târzie, realizată prin alăturarea artificială a numelor purtate de doi indivizi distincţi: unul "Constantin" şi altul "Dragaş". În anul 1963 Georg Ostrogorski a adunat într-un studiu special mărturiile documentare indiscutabile care atestă clar că prin "Constantin Dragaş" contemporanii desemnau un personaj cât se poate de real (vezi supra Capitolul

Luna iunie, ziua 15, s-a săvârşit preacinstitul cneaz Lazăr.[n]
Luna octombrie ziua 6, s-a săvârşit Vuk (Vîlk) Brankovici.[o]
Luna noiembrie ziua 11, s-a săvârşit maica Eufrosina, soția sfântului cneaz Lazăr.[p]

I, nota nr. 122). Izvoarelor deja cunoscute el le mai adaugă unul strict contemporan: diploma Patriarhului ecumenic Antonie pentru Mânăstirea Kutlumuş din **iunie 1393**, unde este menționat "cel de bun neam, preanobilul domn **Constantin Dragaş**" (τῷ εὐγενεστάτῳ κυρῷ Κωνσταντίνῳ τῷ Δράγασῃ). Adică exact - întărim la rându-ne - cum prevedea *Ektésis Néa* - manualul cancelariei bizantine, unde erau trecute formulele diplomatice de adresare către diferiți şefi politici sau religioşi cu care Imperiul Bizantin întreținea corespondență şi relații: "Cum scrie Patriarhul către despotul Serbiei **Constantin Dragaş**: «Cel de bun neam, domnule **Constantin Dragaş**, întru Duhul Sfânt iubite fiu al smereniei noastre». Iar în final cum vrea grămăticul." (s.n. - *AVD*) [Ὅπως γράφει ὁ πατριάρχης πρὸς τὸν δεσπότην Σερβίας Κωνσταντῖνον τὸν Δραγάσην: «Εὐγενέστατε κῦρ Κωνσταντῖνε Δραγάση, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὲ υἱὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος». Καὶ ἐν τῷ τέλει, ὡς βούλεται ὁ γραμματικός.] (J. Darrouzès, *Ekthésis néa. Manuel des pitakia du XIVe siècle*, în "Revue des Études Byzantines", tom XVII, 1969, p. 5-127; textul citat se află la p. 62). J. Darrouzès este şi cel care a folosit pentru prima oară acest text, în comentariile sale la actele patriarhale, observând că titlul de *despot* este alăturat numelui lui Constantin Dragaş numai în "indicația" către grămătic, nu şi în salutația propriu-zisă (vezi J. Darrouzès, *Les Regestes des actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. I: *Les actes des Patriarches*, fasc IV: *Les regestes de 1377 à 1410*, Paris, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, p. 103; vezi şi p. 201-202, 246).

[n] *Lazăr*, fiul lui Pribaț, logofăt al țarului Ştefan Duşan şi mare feudal sârb. Născut cca 1329, la Prilep. Cneaz al Serbiei din anul 1372 până la 15 iunie 1389, când moare pe câmpul de luptă de la Kosovopolje.

[o] *Vuk Brancovici*, mort la Belgrad, la 6 octombrie 1397 (după alții în 1398 sau 1395) fiul lui *Branko Mladenovici*, sevastocrator al Ohridei, la rândul său fiul lui *Vojvoda Mladen*, demnitar şi feudal pe vremea lui Ştefan III Dečianski şi a țarului Duşan. Vuk a fost **"domn" la Priština şi Prizren**. După G. Ostrogorski, el nu a avut titlul de despot. Jagić îl numeşte "acel cu nume de rea pomenire", deoarece i-a trădat pe creştini în lupta de la Kosovo. A fost căsătorit cu Mara, fiica cneazului Lazăr, deci cumnat cu Ştefan Lazarevici.

[p] Milița, soția cneazului Lazăr, fiica cneazului Bratko, "monahia Evghenia, respectiv Eufrosina", zice Ivić, care-i dă data morții: 11 nov. 1405.

Luna ianuarie 18, s-a săvârşit domnul despot Maxim.

Prin urmare, din acest act aflăm obiectivul întrunirii: de a restabili regula tradiţională de pomenire a ctitorilor Mânăstirii Hilandar, mânăstire zidită de întemeietorul statului sârbesc, Ştefan Nemanja, şi de fiul său călugărit, Sfântul Sava. Această regulă cerea ca fiecare ctitor membru al familiei domnitoare sârbeşti, care nu fusese trecut în rândul sfinţilor (ca Sava şi Simion) şi nu era cinstit la ziua respectivă, **să fie pomenit în ziua morţii sale şi să i se facă slujbele cuvenite**. S-a constatat că această rânduială cu timpul căzuse în desuetudine, şi unii voiau chiar să scape de obligaţiile faţă de memoria ctitorilor, făcându-le tuturor, la un loc, o singură slujbă pe an. Părerea acestora este respinsă, se restabileşte regula şi sunt enumeraţi toţi cei ce urmează a fi pomeniţi, indicându-se ziua morţii lor. **Se constată că ordinea în care apar nu este cronologică** (a se vedea notele noastre ce însoţesc traducerea *Ustavului*), **ci cea a succesiunii lunilor anului bisericesc. Deci ordinea în care sunt consemnaţi şi urmau să fie pomeniţi începe cu 1 septembrie şi se termină cu 31 august.**

Se face excepţie numai pentru "*Monahia Anastasia, soţia Sfântului Simeon şi mama Sfântului Sava, ctitorul locaşului acestuia*". Situaţia se explică prin faptul că sfinţii Simeon (numele de călugărie al lui Ştefan Nemanja, sanctificat alături de fiul său) şi Sava nu aveau ce căuta în po-

[r] Vuk Brancovici a avut trei fii: *Grgur* (mort la 13 martie 1408, în călugărie, cu numele Gherasim), *Djurać* sau *Gheorghe* "Vukovici" (născut cca 1375, despot din 1427-1456, mort la 26 decembrie 1456. Căsătorit cu Irena, fiica împăratului Ioan VI Cantacuzino) şi *Lazăr*, mort la 12 iulie 1410.

Spre deosebire de fraţii săi, care n-au lăsat urmaşi, despotul Djurać a avut trei fete şi patru băieţi, dintre care *Ştefan*, născut cca 1417 şi mort în 1477, orbit în 8 mai 1441, ajunge despot în 1458 şi este tatăl lui *George Brancovici*, despot din 1486-1496, apoi călugărit sub numele *Maxim*, mitropolit al Ţării Româneşti în vremea lui Neagoe Basarab şi apoi al Belgradului, ctitorul Mânăstirii Kruşedol (cu ajutorul lui Neagoe Basarab). La venirea în Ţara Românească, Maxim Brancovici a adus pe fiica fratelui său Iovan, Elena, care va deveni soţia lui Petru Rareş. Se presupune că şi Miliţa, soţia lui Neagoe Basarab, era nepoata sa, deşi nu s-a putut stabili precis în ce fel. A murit la 18 ianuarie 1516, cum stă scris în ultima însemnare a *Ustavului* de la Hilandar.

melnic, fiind cinstiți fiecare, **ca sfânt**, la ziua respectivă, astfel încât cinstirea supremă o primeşte soția primului şi mama celui de al doilea.

Se dau, în acest *Ustav*, toate indicațiile tipiconale privind modul cum trebuie săvârşite slujbele de pomenire ale ctitorilor în ziua morții lor. Toate zilele sunt indicate şi coincid cu cele ştiute din alte izvoare. La sfârşit se anunță că "Acest ustav întru pomenirea sfinților ctitori s-a scris din porunca tuturor fraților, în anul 6891 (1382) luna noiembrie 13, indictionul 6". Anul a fost citit greşit de Jagić, dar corectat pe manuscris în noua ediție a *Ustavului*, dată de Ljubomir Stojanović.

Examinarea documentului probează caracterul său de act solemn, redactat după regulile hrisoavelor împărăteşti şi patriarhale, cu preambul, expunere, menționarea semnatarilor. El a existat cu siguranță în această formă, care între timp s-a pierdut. Ceea ce a ajuns până la noi este doar **transcrierea lui pe ultimele file, rămase libere**, ale *Tipicului lui Roman*, manuscris copiat cu o jumătate de secol înainte, în anul 1331, din ordinul stareţului de atunci al Hilandarului, cum aflăm din însemnarea finală: *"Cu harul domnului Hristos şi al Precistei, după porunca părintelui nostru egumenul Ghervasie, s-a scris acest tipic în anul 6839 (1331) indictionul 14, de către păcătosul Roman, nevolnic şi trupeşte şi sufleteşte"*. V. Jagić aduce dovezi că este vorba de egumenul Ghervasie, cel ce l-a primit pe Ştefan Duşan în vizita sa la Athos ca "țar al sârbilor şi romeilor". La rându-i, Roman se pare că a ajuns prin 1365 conducătorul întregului Munte Athos (*protos* – cum i se spunea) şi, deci, a copiat manuscrisul în tinerețe.

După cum citim în manualul de *Liturgică teoretică* de preot prof. Ene Branişte şi arhimandrit profesor Ghenadie Nițoiu (Bucureşti, 1978, p. 152) "Tipicul sau tipiconul (τυπικόν, de la τύπος = *chip, formă, normă*) este cartea care arată rânduiala şi regulile săvârşirii slujbelor dumnezeieşti în întreg anul bisericesc. Mai cuprinde învățătura privitoare la privegheri, cum să se combine serviciul divin când se întâmplă în aceeaşi zi mai multe sărbători şi diferite alte reguli privitoare la săvârşirea serviciului divin." Înțelegem astfel motivul pentru care tocmai într-un

asemenea manuscris, pe foile de la sfârşitul său rămase libere, avea să fie transcris *Ustavul* din anul 1382: **pentru că şi acest *Ustav* conţinea tot reguli tipiconale privitoare la slujbele de pomenire a ctitorilor**. Era o veritabilă completare a *Tipicului lui Roman* cu situaţia specială, neprevăzută în el: cinstirea ctitorilor sârbi ai Mânăstirii Hilandar.

Cine a fost persoana care a efectuat această transcriere şi când anume ? Trebuie să pornim de la două observaţii foarte preţioase ale marelui slavist croat Vatroslav Jagić, cel dintâi savant care a studiat întregul manuscris în Biblioteca Regală din Berlin, unde ajunsese odată cu întreaga colecţie de manuscrise donată de celebrul folclorist sârb Vuk Karadžić, părintele limbii şi literaturii sârbe moderne.

Prima observaţie din studiul său, apărut în anul 1873, este că "Pe acea pagină unde se află ziua morţii vreunuia dintre sfinţii sârbi, acea zi şi numele sfântului sunt scrise şi în josul acelei pagini. Moartea ţarului Ştefan Duşan este notată în acelaşi fel, cu litere aurite. **ACESTEA SUNT ADAUSURI SCRISE LA SFÂRŞITUL SECOLULUI AL XIV-LEA, CA ŞI ACEL ZAPIS DESPRE CARE VOI VORBI ÎN CELE CE URMEAZĂ**" (este vorba de *Ustav*, pe care Jagić îl numeşte "zapis").

A doua: "La pagina 270 se citeşte – scris de o altă mână decât a fost scris tipicul – următoarele: ***«Am hotărât să pomenim pe Vuk lunea, atât în timpul vieţii, cât şi după moarte. Şi pe cine Dumnezeu va alege să fie după noi, acestea toate să nu le lase, ci mai mul să le îndeplinească pentru a nu primi blestemul nostru»*** [...] **JUDECÂND DUPĂ MÂNA CELUI CE A SCRIS, CARE ESTE ACEEAŞI CU CEA CARE SCRISESE ZAPISUL CE-L AMINTIM MAI DEPARTE**, însemnarea este scrisă în anul 1353, deci când erau în viaţă şi Roman şi Vuk."

Deşi savantul nu şi-a dat seama că anul nu era 1353, ci **1382**, constatarea identităţii scrisului din însemnarea despre Vuk, din adnotările din josul anumitor pagini ale copiei lui Roman şi din transcrierea *Ustavului* **ne dă răspunsul categoric la prima întrebare**: "mâna" care făcuse

toate acestea **era a egumenului (stareţului) Mânăstirii Hilandar,** fiindcă numai el putea întrebuinţa formula *"şi pe cine Dumnezeu va alege să fie după noi"* şi putea lega sub blestem pe succesorul lui să respecte cele stabilite. El, împreună cu obştea, hotărîseră cum să fie pomenit Vuk Brancovici, iar însemnarea, deşi laconică, **este un mic *"Ustav"* ce stabileşte în cazul unei singure persoane ceea ce *Ustavul cel mare* hotărîse în anul 1382 pentru toţi ctitorii Hilandarului.**

Deci, cel ce a transcris* Ustavul *după actul solemn în* Tipicul lui Roman *a fost însuşi stareţul Mânăstirii. Era de altfel cel mai îndreptăţit să aibă în păstrare actul solemn din anul 1382.

Când a făcut-o ? A răspunde la întrebare înseamnă a ataca însăşi chestiunea ce ne-a obligat la această lungă dizertaţie în jurul textelor bisericeşti din manuscrisul hilandarit. Căci, **de data aceasta, răspunsul ni-l dă tocmai prezenţa numelui lui Constantin Dragaş în documentul respectiv.**

Tot lui Jagić îi datorăm o a treia observaţie substanţială: "Aici este evident că tot ce urmează după anul 6861 (1353) este un adaus târziu, **DAR PRIMELE TREI RÂNDURI AU FOST SCRISE, DUPĂ CUM SE PARE, DE ACEEAŞI MÂNĂ CARE A SCRIS ÎNTREGUL ZAPIS, DAR ESTE POSIBIL SĂ O FI FĂCUT-O ALTĂ DATĂ.** Într-o situaţie contrară se află pomenirea morţii Eufrosinei, care a fost scrisă mult mai târziu, căci, după cum se ştie, a murit la începutul secolului XV."

Acest comentariu se referă la rândurile scrise **SUB** şi **ÎN CONTINUAREA** *Ustavului*, şi care cuprind următoarele indicaţii privind ctitorii ce trebuie pomeniţi la fel ca cei din şirul consemnat în textul solemn:

- *Luna mai, ziua 17*, s-a săvârşit Constantin Dragaş.
- *Luna iunie, ziua 15*, s-a săvârşit preacinstitul cneaz Lazăr.
- *Luna octombrie, ziua 6*, s-a săvârşit Vuk Brancovici.
- *Luna noiembrie, ziua 11*, s-a săvârşit maica Eufrosina, soţia sfântului cneaz Lazăr.
- *Luna ianuarie, 8*, s-a săvârşit domnul despot Maxim.

Ultima consemnare, care este din 1516 (anul morții lui Maxim Brancovici), nu a fost observată de Jagić și apare doar în ediția lui Ljubomir Stojanović, demonstrând, ca și însemnarea anterioară, că ***regula trecerii în acest manuscris a ctitorilor ce trebuiau pomeniți s-a menținut în mânăstire până la ultimul reprezentant al dinaștilor sârbi, stins în secolul al XVI-lea.***

Ceea ce n-a mai observat Jagić este că, citind greșit data redactării *Ustavului*, anul 1353 în loc de 1382, comitea o eroare stridentă, deoarece în șirul ctitorilor morți și recomandați spre pomenire se afla țarul Ștefan Dușan, **mort în 1355** (deci doi ani după presupusul 1353), fiul său Ștefan Uroș I, mort în 1371, și soția lui Dușan, care mai trăia în anul 1375. Deci nu "tot ce urmează după 1353 este etc.", ci – corect – **DUPĂ 1382. Iar după 1382, scriși de aceeași mână cu *Ustavul* nu urmează decât primii trei din cei cinci: Constantin Dragaș, cneazul Lazăr și Vuk Brancovici.** De altfel, urmărind textul tipărit, se vede clar că numele lor ocupă "primele trei rânduri".

S-a observat, deja, că în *Ustav* ordinea în care apar numele celor ce urmau a fi pomeniți anual nu are nici o legătură cu **anul** morții lor, ci numai cu succesiunea **lunilor** anului bisericesc. Aceeași regulă o găsim respectată în cazul primilor doi din cei trei ctitori ale căror nume sunt adăugate **de aceeași mână ce copiase textul *Ustavului*:** Constantin Dragaș, deși mort în 1395, este trecut înaintea lui Lazăr, mort în 1389, deoarece cel dintâi decedase în ***luna mai***, iar cel de-al doilea în ***luna iunie***.

Vuk se abate doar aparent de la regulă (anul bisericesc bizantin începând la 1 septembrie, normal ar fi fost ca el să fie **primul** din listă), fiindcă, în realitate, **el nu era mort la data când s-a transcris *Ustavul* și s-au făcut primele două completări.** Data morții lui Vuk este, de altfel, controversată: după unii 6 octombrie 1395, după alții 1397 sau 1398.

Prin urmare, transcrierea *Ustavului* din anul 1382 pe foile libere ale manuscrisului lui Roman din anul 1331 a avut loc **după moartea lui Constantin Dragaș, dar înainte de cea a lui Vuk.**

Aceeași mână care transcrisese *Ustavul* și făcuse, **în același mo-**

ment, cele două completări, avea să scrie şi numele lui Vuk nu la începutul listei (deoarece murise în septembrie), ci atunci când acesta a murit, fără a-l mai putea, însă, intercala în *Ustavul* propriu-zis – cum nu au fost intercalați nici cei doi, căci nu se putea interveni în el, fiind un act solemn –, ci adăugându-l în continuarea listei, aşa cum vor proceda de altfel şi urmaşii, în anul 1405, şi respectiv 1516, la moartea maicii Eufrosina, soția cneazului Lazăr, şi la moartea lui Maxim Brancovici.

Ziua morții cneazului Lazăr este exactă. Şi nu avem nici un motiv s-o privim ca inexactă pe cea referitoare la moartea lui Constantin Dragaş[28], adică **17 mai** a unui an care poate fi stabilit datorită documentului următor.

Octombrie 1395.
Actul călugărilor Mânăstirii Sf. Ioan Botezătorul, numită şi TIS PETRAS, din Constantinopol, prin care aceştia se angajează a respecta dispozițiile imperiale cu privire la slujbele religioase plătite pentru pomenirea defunctului Constantin Dragaş, tatăl împărătesei

Originalul a fost publicat în *Acta Patriarchatus Constantinopolitani. MCCCXV - MCCCC. E codicibus manu scriptis Bibliothecae Palatinae Vindobonensis*, ediderunt Fr. Miklosich et Ios. Müller, tomus posterior, Vindobonae, Carolus Gerold, 1862, p. 260-263, sub nr. *CCCCXCIX. 6904 (1395) octobri. ind. IV.* Titlul dat de editori este *Pia fundatio facta in monasterio Petrae a Manuele Paleologo et ab Helena Palaeologina pro anima Constantini, Serbiae domini, patris Helenae*, ceea ce creează impresia – pentru cine nu cunoaşte textul – că ar fi vorba de un act imperial însoțind o ctitorie religioasă.*

* Aranjarea textului în pagină şi sublinierile ne aparțin, astfel încât actul să fie cât mai coerent. Ca şi în cazul *Ustavului*, şi traducerea acestui document este prima din istoriografia română. O datorăm **preotului prof. univ. Constantin Cornițescu**, doctor în teologie al Universității din Atena, şi **dr. Florea Fugariu**, profesor la Secția

Fiindcă cei ce prin harul şi bunăvoinţa lui Dumnezeu – care dirijează şi cârmuieşte ale noastre – puternicii[a] şi sfinţii noştri domni şi împăraţi, anume Kir[b] Manuel Paleologul şi Kira Elena Paleologhina, după alte binefaceri şi daruri cu care ne-au miluit pe noi, au binevoit şi acum şi au hotărît ca venerabila noastră mânăstire, a cinstitutului, slăvitului prooroc, înainte-mergătorului şi botezătorului Ioan, denumită şi a pietrei (τῆς Πέτρας)[c] să aducă lui Dumnezeu câte trei jertfe (rugăciuni)[d] pe săptămână, pentru sufletul fericitului (răposatului) şi prea slăvitului domn al Serbiei, Kir Constantin, tatăl puternicei şi sfintei noastre doamne şi stăpâne;

şi să se treacă şi numele lui în sfinţitul pomelnic al mânăstirii,

şi la parastasul (pomenirea) care se face săptămânal, vinerea, în cimitir, să se pomenească şi numele lui, precum şi a doua zi, sâmbătă dimineaţa, în biserica cea mare a mânăstirii[e],

iar în fiecare an, în ziua în care a murit, să se facă de către noi parastas[f]; şi la vecernie să se îmbrace şaisprezece preoţi şi să avem

de limbi clasice a Facultăţii de Filologie, Universitatea din Bucureşti, cărora le mulţumim şi pe această cale. Pentru textul în limba greacă vezi *Anexa IX*.

[a] Κραταιοὶ. Acelaşi cuvânt, la genitivul plural, a fost folosit şi mai jos, dar a rămas, prin căderea din zaţ a primelor trei litere la începutul rândului, numai ταιων în loc de κραταιῶν.

[b] De observat că acelaşi apelativ este folosit şi pentru Constantin Dragaş.

[c] Miklosich şi Müller au tradus τῆς Πέτρας cu "Petrae". O cercetare specială pentru a identifica această mânăstire în topografia Constantinopolului, şi a vedea care este semnificaţia denumirii respective depăşeşte obiectivele noastre, dar ar putea face obiectul unei interesante contribuţii în viitor.

[d] Literal θυσίας înseamnă *jertfe, sacrificii, slujbe* ce însoţeau un sacrificiu în antichitate, dar în accepţia creştină a cuvântului se traduce cu *rugăciune*.

[e] ἐν τῷ καθολικῷ τοῦ μοναστηρίου. În marile mânăstiri existau mai multe altare de slujire, fie în mai multe lăcaşuri de cult, fie în paraclise, dar unul singur reprezenta clădirea principală, "biserica cea mare".

[f] Parastasele pentru morţi se săvârşesc anual, timp de şapte ani, dar ctitorilor unor lăcaşuri, sau celor care, printr-o danie specială intră în rândul lor, continuă a li se face parastasul, în ziua morţii lor, în mod nelimitat.

colive[g] *apallareas* (ἀπαλλαρέας)[h] opt, şi opt sfeşnice cu lumânări, iar a doua zi să se facă liturghie şi masă călugărilor şi săracilor care se vor întâmpla a fi la mânăstire, şi să dăm acelor săraci şi cele duhovniceşti, după putinţă,

pentru acestea au rânduit şi au dăruit cinci sute de hyperperi ca să se agonisească o proprietate în lăuntrul acestei împărătese a cetăţilor [Constantinopolul], în stare să aducă mânăstirii venit anual cincizeci de hyperperi, sau mai mult, sau poate ceva mai puţin, după cum vom găsi o proprietate pe placul nostru; iar hyperperii venitului [anual] au rânduit să se cheltuiască **pentru cele trei liturghii** şi **pentru sus-amintitul parastas anual.**

Mulţumiţi şi cu mare bucurie, din tot sufletul şi cugetul primind aceasta, hotărîm şi promitem prin prezentul înscris (γράμματος) al nostru, că de acum şi pe viitor (ἀπὸ τοῦ νῦν καί εις τὸ ἑξῆς)[i] se vor săvârşi, de către noi, ieromonahii şi monahii de acum şi de către toţi de după noi, cu toată râvna şi grija, în primul rând, cele trei liturghii din fiecare săptămână: una în a cincea zi a săptămânii (joi)[j] în biserica cea mare a mânăstirii, iar celelalte două miercuri şi sâmbătă, la alt altar al mânăstirii.

Apoi, dat fiindcă a fost înscris în sfinţitul pomelnic al mânăstirii şi numele tatălui puternicei şi sfintei noastre doamne şi stăpâne, al fericitului şi slăvitului domn al Serbiei, Kir Constantin, să fie pomenit în veci la parastasul din cimitir, şi în dimineaţa de sâmbătă, în biserica cea mare; toate acestea în tot timpul, în toate vinerile şi în toate sâmbetele, numele său să se pomenească cu al celorlalţi fraţi ai noştri

---

[g] În original κόλυβα, lipsind ς final, pentru plural. A căzut probabil la tipar, dar cuvântul se acordă cu următorul.

[h] Sensul cuvântului ἀπαλλαρέας rămâne să fie lămurit de specialiştii în terminologia liturgică greacă. Nu s-a găsit în nici un dicţionar.

[i] Formula revine şi în legătură cu cele patru slujbe. Literal s-ar putea traduce "de acum şi în viitor".

[j] În limba greacă săptămâna începe duminică (*Kiriaki* = ziua Domnului), luni este *Deutera* (a doua), marţi este *Triti* (a treia), miercuri e *Tetarti* (a patra) şi joi *Pempti* (a cincea). Vineri se numeşte *Paraskevi* şi sâmbătă *Sabbaton*.

morți și îngropați în mânăstire, și [ca] al tuturor care caută să dobândească o astfel de pomenire din partea mânăstirii noastre.

Încă mai hotărîm și găsim de cuviință să facem în fiecare an, în ziua în care a murit tatăl puternicei și sfintei doamne și stăpâne a noastre, adică......[k], parastas cu șaisprezece preoți, ἀπαλλαρέων, cu opt colive și cu opt sfeșnice cu lumânări, iar a doua zi de dimineață să săvârșim liturghie, făcând și masă călugărilor și săracilor care se vor afla, cărora ne îndatorăm să le dăm și cele duhovnicești, după putință.

Ne îndatorăm să împlinim acestea toate fără șovăire și cu dragă inimă, cu toată râvna și cu toată bună voia, nu numai fiindcă s-au dovedit suficiente pentru împlinirea tuturor acestora cele câte le vom obține din venitul acelei proprietăți, fie că vor fi cincizeci de hiperperi, fie mai mult, fie mai puțin, după cum ne va plăcea nouă să cumpărăm proprietatea din acești 500 de hyperperi, ci și pentru că a fost aleasă cu precădere de către puternicii și sfinții noștri domni și împărați venerabila noastră mânăstire pentru a împlini această lucrare duhovnicească, multe rugăciuni datorând și lui Dumnezeu pentru darurile și binefacerile lor.

Căci, pe scurt, dacă trebuie să împlinim fără tăgadă cele cuvenite, față de orice creștin care a adus orice dar mânăstirii pentru pomenirea sufletului său, chiar dacă darul este mai mic decât ce facem noi pentru acela, cu mult mai mult suntem datori să împlinim cu strășnicie acest lucru pentru tatăl puternicei și sfintei doamne și stăpâne a noastre, îndestul fiind această danie la săvârșirea celor ce privesc sufletul aceluia.

Și iarăși, dacă cumva [vreodată] în vreo împrejurare, sau vreunii dintre noi, sau dintre cei de după noi, se vor apuca să treacă cu vederea fie liturghiile sau parastasul anual, și prin urmare să micșoreze rânduiala aceasta (dat fiind că acea proprietate de 500 de hyperperi pentru săvârșirea acestora a fost dată mânăstirii, și mânăstirea obține câștig și nu păgubește, pentru că veniturile proprietății le vor cheltui și le vor mânca și le vor lua preoții slujitori și ceilalți și preasfințitul nostru stăpân, Patriarhului Ecumenic i s-a dat de știre despre aceasta ca acea proprietate să nu se vândă și să nu fie niciodată despărțită de mânăstire,

[k] Punctele desemnează, în ediție, atât locurile nedescifrate, cât și locurile goale în manuscris. Numai examenul direct al manuscrisului de la Viena poate lămuri despre ce este vorba aici.

și să nu se neglijeze nimic din cele hotărîte referitor la acea pomenire) merităm nu numai să ne atragem asupra noastră osânda și judecata, și din partea lui Dumnezeu și din partea oamenilor, ca niște oameni fără judecată și lipsiți de recunoștință și răi paznici a celor încredințate nouă, ci să și fim lipsiți și de această proprietate, prin dispoziția Patriarhului, așa cum și este drept, ca să fie transmisă altei mânăstiri, în stare să împlinească cele convenite asupra sufletului aceluia.

Și pentru împlinirea și păstrarea în amintire a tuturor acestora, acest act (γράμμα) prezent al nostru a fost trecut în condica Preasfintei Marii Biserici a lui Dumnezeu, ca și preasfântul nostru stăpân de acum, Patriarhul Ecumenic, cât va trăi, și toți cei de după el, stăpâni și patriarhi ecumenici, să vegheze și să cerceteze asupra lui, ca unii care au primit, în mâini, de la Dumnezeu, și gândul și sufletele creștinilor, ale celor vii, dar mai ales ale morților.

Pentru arătare și siguranța acestui lucru s-a întocmit prezentul act (γράμμα) și a fost semnat cu propria noastră mână, ca să nu poată fi contestat, **în luna octombrie, în cel de al patrulea indiction al anului 6904 [1395].**

Încă mai mărturisim că am primit de la puternicii și sfinții stăpâni și împărați ai noștri o sută de hyperperi, **ca să facem începând de acum și pe viitor** (ἀπὸ τοῦ νῦν καί εἰς τὸ ἑξῆς) **patru pomeniri pentru sufletul tatălui puternicei și sfintei stăpâne a noastre, două imediat, ca de patruzeci de zile și de trei luni, iar celelalte două pe viitor, în momentul împlinirii (la sorocul) soroacelor (termenelor) de la moartea lui; iar pomenirea anuală va fi din venituri, așa cum s-a spus.** Ne obligăm să facem și acestea cu grijă și cu cinste, așa cum am promis mai sus, prin prezentul act al nostru.

Există prototipul și subscripțiile (semnăturile) acestea:

† Catigumenul Ghermanos ieromonahul; † Grigorie ieromonahul; † Cel mai mic între ieromonahi Iosif, eclesiarhul; † Isaia ieromonahul; † Teodorit cel între ieromonahi duhovnici cel mai mic; † Dionisi ieromonahul; † Sava ieromonahul; † Teoctist ieromonahul; † Isaia ieromonahul; † Nil ieromonahul; † Gherman ieromonahul; † Meletie ieromonahul; † Neofit ieromonahul; † Manassis monahul Makrodukas; † Monahul Natanail; † Efrem monahul; † Macarie monahul; † Marcu monahul; † Nicodim monahul; † Iacov monahul.

Lectura acestui act ne pune în fața unui text înrudit cu cele de care ne-am ocupat mai înainte: *Ustavul* de la Hilandar şi însemnarea stareţului mânăstirii respective cu privire la pomenirea lui Vuk Brancovici. Este vorba de rânduiala stabilită în Biserica Ortodoxă pentru pomenirea morților şi cinstirea celor cu merite speciale (ctitori, sfinți).

În cazul de față, cel decedat era însuşi tatăl împărătesei şi socrul împăratului Bizanțului, căzut în expediția lui Baiazid de la nord de Dunăre. Iar documentul, asemenea *Ustavului*, s-a păstrat nu în forma lui originală, pierdută, ci în transcriptul din condica Patriarhiei din Constantinopol. Dar, de data aceasta, este vorba de o transcriere oficială, imediat după redactarea lui şi cu un scop precis exprimat: *obligația Patriarhiei de a controla — pe baza documentului luat în evidență şi consemnat cuvânt cu cuvânt — dacă monahii de la Mânăstirea Petra se țin de angajamentul pentru care fuseseră plătiți şi li se concedase o proprietate în Capitala imperiului, menită a produce anual un venit reprezentând plata serviciilor religioase prescrise pentru ilustrul decedat*[29].

Documentul reprezintă ***angajamentul scris*** al monahilor de la Mânăstirea "Tis Petras", în care se specifică ce li s-a dat, ce obligații şi-au luat, care sunt formele, regulile de tipic ale îndeplinirii acestor obligații.

Textul este împărțit în două secțiuni distincte: prima se referă la slujbele permanente, săptămânale şi anuale (în ziua morții), de pomenile anuale, precum şi de obligația înscrierii numelui celui decedat în pomelnicul mânăstirii.

A doua secțiune, cea care are valoarea deosebită pentru noi ca izvor istoric, consemnează declarația monahilor de la "Tis Petras" că **le-au fost plătite APARTE patru slujbe ce nu aveau caracter periodic şi repetitiv, şi anume cele ce se fac pentru morți la *40 de zile, trei luni, şase luni* şi *nouă luni*.**

Or, practica neobişnuită şi neinclusă în nici un tipic, cea care are darul să ne reveleze o situație specială, este conținută în prevederea ca primele două slujbe, pentru 40 de zile şi trei luni (τεσσάρακοντα şi τριμήνια),

să fie făcute nu la intervalele respective, ci **împreună** şi **imediat** cu specificația **ὡς** = **"ca pentru"**, în timp ce următoarele două – pentru 6 luni şi 9 luni – să se facă **ÎN VIITOR** (εις τὸ ἑξῆς), şi anume "la timpul potrivit (la soroc) de la moartea aceluia". De unde Constantin Litzica a tras concluzia că, întrucât ştim cu precizie când s-a scris actul: **ÎN OCTOMBRIE 1395**, înseamnă că **în acel moment trecuseră atât 40 de zile cât şi trei luni de la moartea lui Constantin (deci de la bătălia în care el a murit)**, ceea ce explică de ce trebuiau să se facă ***imediat*** cele două slujbe "**ca pentru** 40 de zile şi pentru trei luni", **dar abia în viitor urmau să se împlinească cele şase şi respectiv nouă luni.**

Prin urmare, dacă bătălia de la Rovine s-ar fi dat **la 10 octombrie 1394**, atunci o astfel de rânduială devenea absurdă, căci ori s-ar fi făcut toate patru slujbele "ca pentru" soroacele respective (fiind deja trecute toate termenele), ori s-ar fi renunțat la ele şi s-ar fi făcut doar pomenirea de un an, cu prescrierile ce le citim, în prima parte a documentului. Avem deci, dovada categorică, într-un act oficial, inclus în condica Patriarhiei Ecumenice, că acel **17 mai** de la Hilandar nu era o dată fantezistă, ci exprimă realitatea, deoarece numai socotind soroacele ***de atunci înainte***, **în octombrie 1395 nu se împliniseră 6 luni de la bătălie, dar trecuse sorocul de 40 de zile şi de 3 luni.** În momentul în care scriau actul este posibil ca monahii să nu fi cunoscut exact *ziua din lună* în care avusese loc decesul şi urma să se facă pomenirea anuală, fapt pentru care au lăsat loc gol, spre a fi completat ulterior (dacă au făcut-o în original nu ştim, căci avem doar copia din condica Patriarhiei), dar **ştim că nu trecuseră încă 6 luni de atunci**. Dacă admitem data de 17 mai, cunoscută monahilor de la Hilandar, acest "soroc" avea să cadă la **17 noiembrie 1395**, deci în luna următoare celei în care a fost scris actul.

Logica firească a criticii istorice şi a interpretării acestor două documente l-a condus pe savantul G.Sp. Radojičić, după ce a constatat prezența parțială şi târzie a datei de 10 octombrie în cronicile sârbeşti, să ajungă în mod independent la aceeaşi concluzie cu Hasdeu şi Litzica. În

anul 1928 el publică deja invocatul articol intitulat *La chronologie de la bataille de Rovine* (în "Revue Historique du Sud-Est Éuropéen", nr. 4-6, 1928, p. 136-139)[30], articol care, fiind elaborat într-o limbă de circulație, a influențat covârşitoarea majoritate a istoriografiei internaționale de până astăzi să adopte data de 17 mai 1395 ca dată a bătăliei de la Rovine.

La rândul său, istoricul V. Laurent, discutând, în anul 1947, data de 17 mai 1395, făcea următoarea remarcă: "Bătălia de la Rovine a fost dată, deci, cel mai devreme în cursul verii acestui an (1395 – *AVD*). Trebuie să o plasăm oare la 17 mai, cum ne incită lista necrologică a *tipiconului lui Roman*, după cum ne îndeamnă G.Sp. Radojičić ? *Mai înainte de a decide, trebuie să aşteptăm ca orientaliştii să-şi spună ultimul lor cuvânt.*"[31]

Chiar dacă rezerva lui Laurent poate fi explicată prin apariția, între timp, a ipotezei lui Babinger, care, cum s-a văzut, plasa în mod neinspirat confruntarea militară româno-otomană în anul 1393, nu este de ignorat părerea sa cu privire la **eventualitatea unei confirmări din sursă otomană a celor două izvoare**. Cu atât mai mult cu cât ea a şi apărut !

Acest argument al "orientaliştilor" aparține turcologilor **Mustafa Ali Mehmed** – care încă din 1976, în a sa *Istoria turcilor*, sugera, timid, o nouă cronologie față de cea dominantă la data când scria el, luând ca temei cronica lui Ibn Kemal (vezi mai sus p. 57) – şi, mai ales, **Valeriu Veliman**, care a editat şi tradus, folosind manuscrisul inedit, relatarea campaniei sultanului Baiazid I în Țara Românească făcută de Ibn Kemal.[32] În lucrarea sa intitulată *Istoriile dinastiei otomane*, Ibn Kemal, unul dintre cei mai reprezentativi şi bine informați cronicari otomani, arată categoric că expediția lui Baiazid la nord de Dunăre – *singura întreprinsă de el, personal, în Țara Românească* – ***a avut loc primăvara*** şi că ***în lupta decisivă a căzut Constantin***, care "era principele țării care, în limba de acum, era cunoscută bine cu titlul de Țara Kustendil". Acest Constantin prinț de Kustendil nu este altul decât Constantin Dragaş prințul de Velbujd (numele pe care, anterior cuceririi otomane, îl purta actualul oraş Kjustendil situat, astăzi, în sud-vestul Bulgariei), despre care se ştie cu sigu-

ranță că a murit la 17 mai 1395 în lupta dintre oștile conduse de Mircea I și Baiazid. Faptul este în deplină concordanță cu celălalt detaliu furnizat de cronică – **primăvara**[33], arătată ca anotimp când a avut loc expediția sultanală condusă de Baiazid – și vine să confirme, desăvârșind, ceea ce până acum știam doar din izvoarele “creștine”: că **VICTORIA ROMÂNEASCĂ DE LA ROVINE A FOST OBȚINUTĂ DE ROMÂNII CONDUȘI DE VOIEVODUL MIRCEA I LA DATA DE 17 MAI 1395.**

* * *

O nouă confirmare a celor cuprinse în acest capitol a apărut după ce încheiasem redactarea sa, o dată cu publicarea articolului lui Șerban Papacostea, *Mircea cel Bătrân și Baiazid. O întregire la cunoașterea confruntărilor lor armate*, în *Studii și Materiale de Istorie Medie*, XVI, București, Editura Academiei, 1998, p. 19-21. Aici se atrage atenția asupra existenței unui izvor **occidental**, strict contemporan, în care este menționată **luna MAI a anului 1395** drept moment al unei mari confruntări ce a avut loc între creștini și otomani. Nici un izvor de acest gen nu ne oferise, până acum, o confirmare a însemnării monahilor de la Hilandar, și faptul că ea provine dintr-o **cronică** îi sporește importanța.

Este vorba de ceea ce editorii au numit *Cronica volgare di anonimo fiorentino dall'anno 1385 al 1409*[34], în care este consemnat următorul pasaj (pe care îl publicăm aici pentru prima oară în traducere românească, el fiind reprodus în articolul citat doar în originalul italian):

> **Capitolul VII – Cum s-a desfășurat marea bătălie între regele Ungariei și Baiazid, iar Baiazid atunci a învins.**
>
> În acel timp, **în luna mai 1395**, adunând regele Ungariei multă oaste pentru a se apăra de Baiazid, fiul lui Murad beiul turc, **care cu peste 150.000 de oameni înarmați venea asupra lui pentru a-i lua regatul Ungariei**, și fiind taberele lor apropiate una de cealaltă, și orânduindu-și fiecare oastea pentru luptă, fiecare îmbărbătându-i

pe ai săi la luptă şi s-au luptat vitejeşte ambele părți şi au alergat cu însuflețire la luptă, în care mulți oameni au fost omorîți; **dar au pierit mai mulți turci decât creştini, şi nici o putere în acea zi nu a fost învinsă. Apoi, în ziua următoare, reîncepând între ei o luptă aspră şi crudă şi după ce au luptat aproape întreaga zi cu mare ucidere de oameni de ambele părți**, în cele din urmă victoria a rămas de partea lui Baiazid şi a turcilor, deşi au murit mai mulți dintre turci decât dintre creştini. **Şi ca urmare a acestei victorii obținute de Baiazid, întreaga Valahie s-a supus lui Baiazid şi i-a dat ascultare**. Dar totuşi, Baiazid, din pricina marii pierderi suferite de oamenii săi, **s-a retras cu cât i-a mai rămas din oaste, din care a pierdut cea mai mare parte. Iar regele Sigismund al Ungariei s-a înapoiat la Buda cu mare pierdere suferită de ai săi, în speranța de a recâştiga în anul următor toată cinstea pierdută.**[35]

Izvorul este strict contemporan şi se înscrie în categoria celor de care m-am ocupat acum un deceniu în studiul *Cel dintâi ecou internațional al victoriei româneşti de la Rovine din 17 mai 1395*, în *Românii în istoria universală*, vol. III, 1, Universitatea "Al.I. Cuza", Iaşi, 1988, p. 453-468[36]. Oprindu-mă cu acel prilej în special asupra capitolului *De victoria regis Hungariae contra Turcos* dintr-un alt izvor occidental contemporan care este *Cronica monahilor de la Saint-Denis*, dar şi asupra unor autori precum Jean Juvenal des Ursins sau Thomas III Marquis de Saluces, **am stabilit că în decursul anului 1395 de la Buda, în afară de cunoscuta solie către Europa occidentală condusă de Nicolae de Kanizsa** (menționată la Veneția ***încă din ianuarie 1395*** şi ajungând la Paris abia **la 6 august 1395**) – prin care lumea creştină era conjurată în termeni disperați să se unească într-o cruciadă îndreptată împotriva "celui mai crunt tiran", Baiazid –, ***a mai plecat o a doua solie*, care DEPĂŞIND-O PE PRIMA vorbea despre o mare victorie obținută de Sigismund de Luxemburg împotriva lui Baiazid.**

Nu există însă nici o dovadă că Baiazid şi Sigismund s-ar fi înfruntat, personal, înainte de Nicopole. Există, în schimb, mărturii documentare

categorice, emanând direct de la cei doi protagoniști ai evenimentelor, care demonstrează contrariul[37].

În consecință, **victoria** anunțată de **a doua solie** nu poate fi decât aceea a lui Mircea, de la 17 mai 1395 (când regele se afla încă la Buda, în aceeași zi murindu-i soția), iar patetica relatare a luptei dintre Baiazid și Sigismund, consemnată în *Cronica monahilor de la Saint-Denis*, este o pură **ficțiune**, la fel cu cea din romanul lui Thomas III Marquis de Saluces.

Cronica volgare di Anonimo Fiorentino dall'anno 1385 al 1409 este și ea un asemenea izvor occidental contemporan, tributar surselor de informare de sorginte ungară și supus, în consecință, în aceeași măsură erorii, chiar dacă la Paris eroarea consta în înscrierea **ca victorie**, iar la Florența **ca înfrângere**, a aceluiași eveniment ce – în realitate – **nu avusese loc**: înfruntarea dintre regele Ungariei și Baiazid.

Analizând conținutul izvorului florentin, obsevăm cu ușurință că în el evenimentele erau consemnate nu instantaneu, ci la cel puțin 1-2 ani de la momentul producerii, probabil autorul "trecând pe curat" diversele sale însemnări cotidiene. Faptul poate fi dovedit cu multe pasaje din cronică, dar cel mai concludent ni se pare *Capitolul II* al anului 1395[38] – deci exact anul ce ne interesează –, unde momentul istoric descris este inserat la luna **mai 1395**, dar pe parcurs sunt relatate evoluții politico-militare din lunile noiembrie-decembrie 1395 și **aprilie-mai 1396**, deci **se consemna la mai bine de un an de la producerea evenimentului**.

La fel stau lucrurile și cu *Capitolul VII* al anului 1395: *Come tra il Re d'Ungheria e'l Baisetto furono grandi bataglie, e'l Baisetto vinse per allora*, care se încheie cu cuvintele despre "speranța de a recâștiga în anul următor cinstea pierdută"– aluzie evidentă la noua sa inițiativă antiotomană despre care autorul avea știință că se încheiase tragic la Nicopole, și despre care ni se relatează în *Capitolul VIII* din anul 1396: *Come il Re d'Ungheria combatté con Baisetto turco, e il Re d'Ungheria fu vinto, e molti Franceschi vi furono morti e presi*.

Prin urmare, în acestă cronică, fără îndoială prețioasă, în ciuda confuziilor şi inexactităților, se află **un cumul de date realizat în 1396**, pentru care evenimentele din mai 1395 sunt doar începutul. De asemenea, este evident că avem de-a face cu o combinație de informații, din care desprinderea adevărului de ficțiune fără recursul la alte surse este imposibilă. De aceea, informațiile relatate aici nu poat fi deplin înțelese decât după ce, în capitolele următoare ale lucrării de față, vom lămuri toate aspectele oferite de izvoarele istorice cunoscute până în prezent despre confruntarea româno-otomană din luna mai 1395 şi despre ce i-a urmat pe parcursul anilor 1395 şi 1396. Abia atunci va fi evident ce este în acest izvor reflex al realității – oricât de estompat şi distorsionat – şi ce este eroare incontestabilă.

Putem însă, de pe acum să ne pronunțăm asupra interpretării pe care i-a dat-o merituosul lui descoperitor în articolul menționat, unde citim:

> "Informațiile oferite de fragmentul citat **sugerează** următoarea reconstituire a evenimentelor: **în toamna anului 1394**, în replică la atacurile lui Mircea şi ale lui Sigismund, **Baiazid a întreprins o campanie în Țara Românească, unde a suferit însă o mare înfrângere**. Conştient de inevitabilitatea unui nou atac turcesc, Mircea se întâlneşte cu Sigismund în primăvara anului următor la Braşov, consolidând alianța cu Ungaria. **Noul asalt al lui Baiazid s-a produs efectiv în 1395, în luna mai, şi s-a încheiat cu victoria sultanului**; pierderile grele suferite în această înfruntare l-au silit pe Baiazid să se retragă din țară, lăsând însă în fruntea acesteia, un domn favorabil puterii otomane. Faptul că autorul anonim al cronicii florentine situează acum, adică în luna mai 1395, după şi ca urmare a campaniei sultanului Baiazid, supunerea Țării Româneşti, e un indiciu clar **al eşecului campaniei otomane din toamna anului precedent**."[39]

Simpla lectură a "fragmentului citat" este suficientă spre a demonstra că el nu "sugerează" absolut nimic din cele descrise de istoricul Şerban Papacostea, cu excepția faptului că o confruntare creştino-otomană, din care românii sunt absenți, a avut loc în **luna mai 1395**.

O privire critică, fără a uza de lentila fals interpretativă a unghiurilor provocate de propriile convingeri istoriografice nu va putea extrage din acest izvor decât două constatări:

1. Cronica menționează **o singură mare confruntare** dintre creştini şi Baiazid, fiind prezentat ca protagonist **Sigismund**, regele Ungariei, în fruntea oastei sale, fără nici o referire despre români şi conducătorul lor.

2. **Această confruntare este plasată în luna mai 1395** şi bătălia este prezentată ca o înfrângere a lui Sigismund, deşi cu uriaşe pierderi pentru otomani, fără a se face **nici cea mai vagă mențiune asupra locului unde s-a dat**. Dacă am avea la dispoziție numai acest izvor, nu am putea deduce în nici un fel că Sigismund (pe care-l vedem confruntat cu pericolul **de a i se lua Regatul Ungariei de către Baiazid în fruntea a 150.000 de turci**) a înfruntat acest pericol pe teritoriul Țării Româneşti. Fraza referitoare la faptul că în urma înfrângerii ungurilor Baiazid a supus întreaga Valahie, nu oferă nici un indiciu despre o expediție a lui Sigismund **pe teritoriul acestei țări**.

Atât!

Pentru noi însă – care am stabilit deja că în intervalul 1394-1396 între oştile conduse de Sigismund şi cele ale lui Baiazid nu a existat nici un contact direct în afara celui de la Nicopole, în timp ce în acelaşi interval armata condusă de Mircea a reuşit, fără nici un dubiu, să obțină o victorie de amploare împotriva lui Baiazid, victorie în care la 17 mai 1395 au murit craii Marko şi Constantin – nu poate exista dubiu că luna mai a anului 1395 din cronica *Anonimului florentin* are în vedere tocmai această confruntare pe care astăzi o numim "de la Rovine".

Prin urmare, semnalarea domnului Şerban Papacostea constituie o piesă importantă pentru datarea demonstrată de noi, completând-o cu o piesă esențială. Fără doar şi poate, în arhivele şi publicațiile apusene care conțin documente ce se referă la soliile lui Sigismund de Luxemburg din

anul 1395 se vor mai găsi numeroase relatări ale evenimentelor la care ne referim, şi sunt sigur că în vreunul dintre ele precizia va merge până la indicarea exactă a datei de zi când “confruntarea dintre Sigismund şi Baiazid” a avut loc, iar aceasta nu poate fi decât “ziua 17” a lunii mai din anul 1395.

Anonimul florentin, aici în discuție, este practic penultimul pas către acest moment, iar “**luna mai 1395**” pe care izvorul o indică este dovada indubitabilă că demersul nostru de rediscutare şi corijare a argumentării istoriografiei moderne cu privire la modul în care istoriografic s-a stabilit data bătăliei de la Rovine este unul corect.

Încheiem, observând că, pe când data de 10 octombrie 1394 nu are nici un fel de argumentare, iar cei care o mai susțin sunt victime ale propriei inerții, data de 17 mai 1395 ca dată a bătăliei de la Rovine capătă noi şi noi dovezi. *Anonimul florentin* fiind – aşa cum s-a văzut – una dintre cele mai prețioase şi incontestabile.

Este şi concluzia acestui capitol al cercetării noastre ! Anume, că putem afirma cu certitudine că:

1. EXPEDIȚIA SULTANULUI BAIAZID LA NORD DE DUNĂRE A AVUT LOC ÎN PRIMĂVARA ANULUI 1395;

2. BĂTĂLIA DECISIVĂ—DE LA ROVINE—S-A DAT LA 17 MAI 1395.

NOTE

[1] *Istoria Țării Românești (1290-1690). Letopisețul Cantacuzinesc*, ediție critică întocmită de C. Grecescu și D. Simonescu, București, Editura Academiei Române, 1960, p. 3. Vezi și Virgil Cândea, *Istoria Țării Românești (1292-1664) în versiunea arabă a lui Macarie Zaim*, în "Studii. Revistă de Istorie", 23 (1970), nr. 4, p. 681. Descoperirea acestei versiuni arabe – la rându-i tradusă după un intermediar neogrec – a rezolvat definitiv chestiunea așa-zisului *"Letopiseț Cantacuzinesc"*, ce se dovedește a fi, în realitate, *cronica Țării Românești*, alcătuită în timpul domniei lui Matei Basarab și doar continuată și adăugită cu istoria Cantacuzinilor de către un om de casă al familiei, probabil Stoica Ludescu. Manuscrisul cel mai bun al acestei cronici s-a păstrat într-o copie ce se afla în biblioteca Mânăstirii Neamțu atunci când l-a editat I.I. Georgescu, *O copie necunoscută a Letopisețului Cantacuzinesc*, în "Mitropolia Olteniei", XIII (1961), nr. 7-9, p. 498-549, dar, din păcate, îi lipsesc foi de la început, între care și cele în care era vorba despre domnia lui Mircea (textul s-a conservat începând cu domnia lui Vlad Țepeș). **Întâmplarea a făcut însă ca în versiunea arabă, care este cea mai apropiată – atât ca timp, cât și ca redactare – de arhetip, pasajul respectiv să existe și să ateste exactitatea textului din copia cantacuzinească** (fostă în biblioteca lui Ștefan Cantacuzino) **ce stă la baza ediției citate de noi.**

[2] *Operele lui Constantin Cantacuzino*, publicate de N. Iorga, București, Institutul de arte grafice și editură "Minerva", 1901, p. 50-51; pentru viața, scrierile și receptarea operei lui Marsigli în România vezi *Călători străini despre Țările Române*, vol. VIII, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 44-48.

[3] J.H. Mordtmann, *Die erste Eroberung von Athen durch die Türken zu Ende des 14.Jh.s*, în "Byz.-Neugriech. Jahrbücher", IV (Berlin 1923). Apud Franz Babinger, *Beginn der Türkensteuer in den Donaufürstentümern (1394 bzw. 1455)*, în "Südost-Forschungen", VIII (1943), p. 1-2; studiul a fost republicat, în aceeași formă, un an mai târziu în volumul aceluiași, *Beiträge zur Frühgeschichte der Türkenherrschaft in Rumelien (14.-15. Jahrhundert)*, Brün - München - Wien, 1944, p. 1-35 (textul citat de la p. 1-2).

[4] Donald E. Pitcher, *An Historical Geography of the Ottoman Empire from Earliest Times to the End of the Sixteenth Century*, with detailed maps to ilustrate the expansion of the Sultanate, Leiden, 1972, p. 46; vezi și supra p. 58-59.

[5] *Ibidem*, p. 49.

[6] Franz Babinger, *Beiträge...*, p. 3-16.

[7] Mihail Guboglu, *Tabele sincronice. Datele Hegirei şi datele erei noastre, cu o introducere în cronologia musulmană*, Bucureşti, 1955, p. XLI.

[8] Denis A. Zakythinos, *Le despotat grec de Morée*, Paris, 1932, p. 152-154. În încheierea solidei sale demonstraţii, istoricul grec afirmă: "Tous ces rénseignements nous permettent de fixer d'une manière irréfutable la date de la réunion de Sèrres **au commencement de l'année 1394, et, plus précisément, aux environs du mois de mai**."

[9] V. Laurent, *Un acte grec inédit du despote serbe Constantin Dragaş*, în "Revue des Études Byzantines", V (1947), p. 180.

[10] *Ibidem*, p. 183-184.

[11] Johann Christian von Engel, *Geschichte der Moldau und Walachei. Nebst der historischen und statistischen Literatur beyder Länder*, p.161-162; vezi şi supra p. 85.

[12] Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice*, ed. Vasile Grecu, p. 64.

[13] *Oeuvres de Froissart*, publiées avec les variantes des divers manuscrites par M. le baron Kervyn de Lettenhove, *Chroniques*, tom XVI: *1397-1400 (Depuis l'arrestation du duc de Glocester jusqu'a la mort de Richard II)*, Bruxelles, Comptoir Universel d'Imprimerie et de Librairie, 1872, p. 511 (s.n. – *AVD*). Vezi mai jos discuţia asupra acestui pasaj, însoţită de textul în limba franceză (p. 246). Titlul întreg al scrierii este: *Épistre lamentable et consolatoire sur le fait de la desconfiture lacrimale du noble et vaillant roy de Honguerie par les Turcs devant la ville de Nicopoli en l'empire de Boulguerie, adreçant á très-puissant, vaillant et très-sage prince royal, Phelippe de France, duc de Bourgoingne , conte de Flandres, d'Artois et de Bourgoingne, la dicte épistre aussi adreçant en substance et non pas en sa forme a très-excellans princes et roys de France, d'Angleterre, de Behaigne et de Honguerie en espécial, et par conséquent a tous les roys, princes, barons, chevaliers et communes de la Crestianté catholique, de par un vieil solitaire des Célestins de Paris, qui pour ses très-grans péchiés n'est pas digne d'estre nommés.*

[14] Constantin Jireček, *Geschichte der Bulgaren*, Praga, 1876, p. 353-354. Dacă istoricul sârb Jovan Rajić, care a utilizat aceleaşi izvoare ca şi Jireček, n-ar fi greşit la transformarea anilor erei bizantine în anii erei noastre – vorbind, prin urmare, de 10 octombrie 1395 – lui, şi nu istoricului ceh, i s-ar fi datorat introducerea datei de 10 octombrie 1394 în circuitul istoriografiei moderne (Jovan Rajić, *Istorija raznih slaveskih narodov, najpače Bolgar, Horvator i Serbov*, vol. III, Viena, 1794, p. 83).

De la Rajić, datarea 10 octombrie 1395 a fost preluată atât de Engel, cât şi de Nicolae Stoica de Haţeg. Din câte ştim, **Nicolae Stoica de Haţeg este primul istoric român care alătură data de 10 octombrie de numele "Rovine" pentru a desemna confruntarea dintre oştile conduse de Mircea şi, respectiv, Baiazid**. Însă, această scriere, deşi terminată în 1829, nu a văzut lumina tiparului decât în 1969, prin strădania lui Dàmaschin Mioc, motiv pentru care nu a putut influenţa în vreun fel istoriografia secolului al XIX-lea. Iată pasajul în discuţie:

"Înpăratul Baiazet, supuind Thraţia, Thesalia, Maţedonia, Foţia, Bugaria, Servia, vrând asupra ungurilor arma a rădica, socoti ca întâi pre Mircea vodă al Valahii a-l supune. Baiazet avea întră turci pre Ştefan, fecioru lui Lazar, cu serbi, Craleăvici Marco şi bugari *(sic !)*. Şi oastea Dunărea trecu în Ţara Românească. Ion Mircea vodă, adunând românii, turcii i-au lovit, mare vărsare de sânge au fost. În care batalia, afară de turci, muri Craleăvici Marco şi Constantin Jigligovaţ, fecioru cneazului Deian şi Dragaş pieriră, în 10 octomvrie 1395. Spun că atuncea, naintea aceii bătăi, au zis Marco către Costantin: «Eu rog pe Dumnezeu să ajute românilor şi eu să pier». Această batalie au fost la Rovinile Ialomiţii. De peirea acestor voinici lui Baiazet rău i-au părut, dar şi el peste Dunăre scăpă bătut. De unde către Mircea soli trimeăsă şi pace pusără şi acasă să dusă. Şi fiindcă alte ţări greceşti luasă, Ţarigradu încinsă, ci iară încă îl mai lăsă." (Nicolae Stoica de Haţeg, *Cronica Banatului*. Studiu introductiv, ediţie, glosar şi indice de Damaschin Mioc, ediţia a II-a revăzută, Timişoara, Editura Facla, 1981, p. 110-111; pentru influenţa lui Rajić, a se vedea *Introducerea* lui Damaschin Mioc, p. 36-38)

[15] Este de menţionat aici tentativa arheologului Nicolae Constantinescu făcută în cadrul comunicării sale *Rovine, 10 octombrie 1394. Argumente istorico-arheologice,* prezentată la Institutul de Arheologie din Bucureşti în data de 23 martie 1988. Spunem tentativă, deoarece Nicolae Constantinescu a renunţat la această parte (în care se referea la analistica sârbă) în momentul când s-a hotărît să publice un studiu "întemeiat îndeosebi" pe textul acestei comunicări (vezi N. Constantinescu, *Puncte de vedere asupra datării bătăliei de la Rovine ("17 V 1395")*, în "Revista Istorică", serie nouă, 1 (1990), nr. 7-8 (iulie-august), p. 783-802.

[16] Evident cunoscută lui P.P. Panaitescu, care însă nu a zăbovit asupra ei decât pentru a-şi pregăti cursurile ţinute la Universitatea din Bucureşti în anii universitari 1933/1934 (*Izvoarele slave externe ale Istoriei Românilor*, Bucureşti, 1934, p. 182-183) şi 1938/1939, ocazie cu care în *Curs privind începuturile influenţii slavilor asupra românilor*, scria:

"Lupta a avut deci loc la 6903 în octomvrie, adică de la Hristos 1394. În lupta aceasta Marko Kralevici moare, aşa că rugămintea lui se împlineşte.

În cronicile sârbeşti – sunt publicate de Liubomir Stoianovici (*Stari srspki*

letopise, Belgrad, 1927) – mai avem un pasagiu, mai scurt, în care găsim pusă și data bătăliei: «24 octombrie 1394» *(sic !)*, precum și numele localității unde ea s-a dat. Numele este Rovine, dar unde a fost această **localitate**, azi nu știm sigur. Poate că nu este vorba de o localitate cu acest nume, ci numai de configurația terenului numită rovine, care înseamnă «loc cu șanțuri». După unii s-ar fi dat lupta pe lângă Craiova, **eu înclin a crede că ciocnirea a fost pe undeva pe lângă Turnul-Măgurele**. Pasagiul spune așa: «Sârbii au pierit cu 7000 de ostași și 3 voevozi, cari luptau pe lângă țarul Baiazid. Mult s-a supărat împăratul pe pierderea lor și s-a înspăimântat, căci nu mai erau unii ca aceia» (Cronicile *Rovine*, 1394, oct. 10). (Lub. Stojanovici, p. 218-219).

Acestea sunt știrile pe care le avem din cronicile sârbești, în ceea ce privește participarea sârbilor la lupta de la Rovine. Se știe că aici a fost o victorie românească asupra lui Baiazid, **dar nu a fost o victorie decisivă**. Armata turcească s-a întărit într-un loc, cum spune cronicarul bizantin Kalkokondylas, unde românii o atacară fără ca să o poată distruge. **După aceasta** turcii înaintează până la Curtea de Argeș, **silind astfel pe Mircea să fugă din țară**. Se spune că Baiazid s-a spăimântat de pierderile ce a avut în această luptă și a plecat din Țara Românească, lăsând numai garnizoanele să ducă lupta mai departe. Pe Mircea îl găsim după această luptă, în primăvara anului 1395, la Brașov, unde el închee cu Sigismund un tratat de alianță. Între timp **în Țara Românească era pus de turci domn, un anume Vlad. Venind cu ajutor de la Sigismund, Mircea își reia tronul**, gonind și pe Vlad și garnizoanele turcești lăsate în țară." (p. 569-571, s.n. – *AVD*; vezi și supra Capitolul I, nota nr. 4 – p. 125).

[17] Mulțumesc și pe această cale domnului Dan Zamfirescu, care a avut amabilitatea să ne pună la dispoziție traducerea amplului studiu cu care Stojanović și-a însoțit ediția de cronici și rodoslovii (genealogii).

[18] Alexandru V. Diță, *Victoria românească de la Rovine (17 mai 1395)*, în "Anale de Istorie", XXXII (1986), nr. 4, p. 32, n. 28.

[19] Primul text al analelor sârbești, în varianta din *Manuscrisul Davîdovici*, s-a tipărit în anul **1828**, în cunoscutul periodic al renașterii Serbiei Moderne "Letopis Matice Srpske", nr. 12, și s-a retipărit în **1847** în "Glasnik društva srpske slovesnosti", Svezka I, Beograd, 1847, p. 163-169. Un an mai târziu, în nr. 16 din **1829**, s-au tipărit, după varianta din *Manuscrisul Magarașevici*, diferențele ce existau în acest manuscris în raport cu cel tipărit anterior.

În anul 1851 marele filolog și literat slovac al epocii romantice **Pavel Josef Šafařik (1795-1861)** încearcă să reconstituie o formă completă a analisticii sârbe medievale, folosindu-se de opt manuscrise noi și de cele două editate anterior. El dă astfel, în lucrarea sa *Pámatki drewniho pisemstvi Jihoslovanou*, Praga, 1851, **cea dintâi ediție de mare circulație și autoritate în lumea științifică europeană**,

folosită şi de Jireček în documentarea pentru *Geschichte der Bulgaren*. Modul său de editare nu permitea însă urmărirea evoluției istoriografiei sârbeşti, deoarece recurgea la metoda compilării şi alipirii mai multor texte, într-o încercare de reconstrucție a originalului ce rămânea totuşi artificială. **Metoda cea mai rodnică, adoptată de editorii ulteriori, a fost cea a reproducerii integrale şi separate a fiecărui text în parte**, iar atunci când textele erau foarte apropiate, se recurgea la reproducerea deosebirilor dintre ele şi a părților noi, inexistente în varianta tipărită anterior. Este metoda urmată de V. Grigorovici, A. Vukomanović, V. Jagić, Emil Kałužniacki, V. Vukasović, G. Truhelka, şi de cei doi principali truditori pe acest teren, cărora le datorăm cea mai mare parte dintre edițiile folosite şi azi: **Stojan Novaković** şi, mai ales, **Ljubomir Stojanović**. Eforturile de o viață ale ultimului au fost încununate de marea ediție cumulativă şi comparativă din anul 1927, ***Stari srpski rodoslovi i letopisi***.

Vom enumera, în continuare, în ordine cronologică, lucrările acestor editori de anale sârbeşti, între care nu trebuie uitat marele slavist român Ioan Bogdan, care a avut şansa să descopere şi să editeze **cel mai vechi manuscris precis databil al formei celei mai apropiate de original din aşa-numitele "letopisețe noi" sau "tinere"**. În felul acesta, se va putea şti cu uşurință la ce anume trimitem în indicațiile noastre bibliografice din cuprinsul prezentei lucrări, indicații reduse, pentru acuratețea şi fluența textului, la strictul necesar:

A. Vukomanović, *Grača za istoriju naroda i književnosti srpske*, în "Glasnik društva srpske slovesnosti", Svezka X, 1858, p. 211-277.

V. Grigorovici, *O Serbii v eja otnošenijah k sosednim deržavam, preimuštestvenno v XIV i XV stoletijah. Reč proiznesennaja 10 ijunja 1858 goda v Toržestvennom Sobranii Imperatorskago Kazanskago Universiteta. Ispravl. dolžn. ordinarnago professora V. Grigorovičem*, Kazan, v Universitetskoj Tipografii, 1859, p. 46-59.

A. Vukomanović, *Lětopisь Caremь Srьbskymь. Izъ rukopisa XVII veka koj e u podpisanoga*, în "Glasnik društva srpske slovesnosti", knjiga XI, 1859, p. 144-159.

Stojan Novaković, *Odlomak srpskoga ljetopisa*, în "Starine. Na sviet izdaje Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti", knjiga VI, Zagreb, 1874, p. 19-23.

Stojan Novaković, *Gragja za srpskog ljetopisca*, în "Starine.", knjiga IX, Zagreb, 1877, p. 60-90.

V. Jagić, *Ein Beitrag zur serbischen Annalistik mit literaturgeschichtlicher Einleitung*, în "Archiv für slavische Philologie", Berlin, Zweiter Band, 1877, p. 1-109.

Ljubomir Stojanović, *Nekoliko srpskih ljetopisa*, în "Starine.", knjiga XIII, Zagreb, 1881, p. 164-196.

Ljubomir Stojanović, *Srpski rodoslovi i letopisi*, în "Glasnik Srpskog Učenog Društva", knjiga 53, Beograd, 1883, p. 1-160.

Ljubomir Stojanović, *Nekoliko rukopisa iz Bečke Carske Biblioteke*, în "Glasnik Srpskog Učenog Društva", knjiga 63, Beograd, 1885, p. 41-52.

L. Stojanović, *Stari srpski hrisovulji, akti, biografije, letopisi, tipici, pomenici, zapisi i dr.*, în "Spomenik", III, Beograd, 1890 (letopisețele şi rodosloviile de la p. 93 sq.).

E. Kałużniacki, *Ueber zwei noch unbekannte Abschriften der serbischen Annalen*, în "Archiv für slavische Philologie", Sechzehnter Band, Berlin, 1894, p. 54-65.

G. Truhelka, *Iz starih rukopisa*, în "Glasnik Zemaljskog Muzeja u Bosni i Hercegovini", Sarajevo, VI, 1894, aprilie-iunie, p. 449-463.

Vuletić Vukasović, *Stari Studenički Zbornik*, în "Spomenik", XXXVIII, 1900, p. 109-121.

Stojan Novaković, *"Lětopis Caremü Srpskymü" druge polovine XVI veka*, în "Spomenik", LI, 1913, Beograd, p. 1-6.

Ljubomir Stojanović, *Nekoliko starih srpskih letopisa*, în "Spomenik", LXVI, Zem, 1926, p. 227-235.

[20] I. Bogdan, *Letopisețul lui Azarie*, în "Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice", seria II, tom XXXI (1908-1909), Bucureşti, 1909, p. 57-216 + IV pl.; letopisețul publicat aici se află la paginile 121-145. Deoarece este vorba de izvorul cel mai vechi care alimentează discuția în jurul datei reale a bătăliei de la Rovine, iar "modelul" său se regăseşte în întreaga istoriografie medievală sârbă, îl vom reda integral pentru o mai lesnicioasă consultare (vezi *Anexa VI*).

[21] Cuvintele *ishod* şi *prijmi* (I. Bogdan, *op. cit*, p. 129, notele 5 şi 6).

[22] Iordan Ivanov, *Bălgarski starini iz Makedonija*, Sofia, 1931, ediție fototipică, 1970, p. 39.

[23] Socotim că nu putem încheia această analiză fără a prezenta argumentele aduse de Peter Schreiner în introducerea la textul original al *"Cronicii 72-a"*, pentru folosirea de către autorul ei a unui izvor sârbesc:

"New Haven, Yale Medical School, manuscris nenumerotat, ff. 69-74. Manuscrisul a fost mai întâi în Colecția Guilford și apoi în Colecția Phillips. El a ajuns în anul 1957 în posesia Universității Yale. Neobișnuit de micul manuscris (40x60 milimetri) a fost scris în 1624 de către un oarecare Mihail. El cuprinde aproape exclusiv mici tratate teologice. Singurul text istoric, în afară de mica cronică este (p. 95ᵛ-102) o listă a împăraților bizantini de la Constantin cel Mare până la Justinian.

Textul poate fi numit o *«Cronică a cuceririlor turcești în Serbia»*. Cele mai importante afirmații au fost scrise având la bază un izvor analistic sârbesc. Dar nu este vorba nicidecum de o simplă traducere din limba sârbă. Izbitoare pentru întrebuințarea unui model sârbesc sunt următoarele caracteristici:

1. Anul fals – 6866 – în însemnarea 1, pentru cucerirea Galipolei, se găsește numai în *letopisețele* sârbești.

2. Invadarea Serbiei, consemnată în însemnarea 6, nu este menționată în nici o cronică mică greacă, ci numai în izvoarele sârbești, și anume în legătură cu eclipsa de soare menționată în însemnarea 7. Aceasta din urmă este cunoscută și în cronicile mici grecești, dar termenul Ἐμαύρισεν (s-a întunecat, s-a înnegrit – *n.n.*) se întâlnește doar aici. El reprezintă traducerea exactă a lui *pomrъce slъnce* din izvoarele sârbești.

3. Mențiunea expresă a preluării funcției de sultan de către Musa, în însemnarea 14, nu se întâlnește decât într-o cronică sârbească.

4. În însemnarea 17 este folosit probabil un izvor din tradiția de familie a Brancovicilor.

5. Data morții lui Mircea (însemnarea 19) este cunoscută tot numai din izvoarele sârbești.

6. Eclipsa de soare de la însemnarea 24 se găsește numai într-o altă cronică grecească (*Cronica 102/7*) și, dimpotrivă, în aproape toate cronicile sârbești.

7. Distrugerea Mânăstirii Ravanița (însemnarea 27) nu se întâlnește decât în cronicile sârbești, și aproape întotdeauna premergătoare informației despre asediul cetății Smederevo, care urmează și în *"Cronica 72-a"*, ca însemnarea 26.

8. Însemnarea 28 este singurul izvor grec care datează exact căderea lui Novo Brdo. Ea corespunde perfect letopisețelor sârbești, și forma grecească *Hatim* pentru Shihab ed-Din Pașa se întemeiază pe un model sârbesc (*Hadom* sau *Hadum*).

9. Însemnarea 29 preia informația falsă asupra morții lui Shihab Pașa din *letopisi*, sau traduce în mod greșit sârbescul *ubiti* cu σκοτώνω" (Peter Schreiner, *Die bizantinischen Kleinchroniken*, vol. I: *Einleitung und Text*, Wien, 1975, p. 558-559; vezi mai jos Capitolul III, nota nr. 9 - 279-280).

La aceste 9 argumente putem adăuga un al 10-lea, decisiv: în relatarea confruntării româno-otomane din anul 6903 apar toate caracteristicile versiunii ultime a celei de a doua generații: **victoria deplină a românilor, numele învinsului și învingăto-**

rului. Apare şi cognomenul "Jegligovaț" lângă Constantin, dar nu apare data de 10 octombrie şi nici "al treilea mort" (*i Dragaş*), elemente specifice secolului următor.

Nu putem şti cât adevăr istoric era în aceste amănunte aparținând autorului grec al cronicii, dar ele ne pun – la fel ca transformarea suferită de textul analelor sârbeşti – **în fața unui fenomen major de mentalitate colectivă sud-dunăreană: unica victorie răsunătoare a creştinilor împotriva Imperiului Otoman, în perioada tragicei prăbuşiri a Peninsulei Balcanice, dobândeşte în secolul al XVI-lea, şi anume spre sfârşitul lui, dimensiuni aproape mitice.**

[24] B.P. Hasdeu, *Originele Craiovei (1230-1400)*, în "Columna lui Traian", VIII (1877), nr. 12, p. 668-669.

[25] Fr. Miklosich, *Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii*, Viennae, Braumüller, 1858, p. 227.

[26] C. Litzica, *Din domnia lui Mircea Vodă*, în "Convorbiri Literare", XXXV, nr. 4, 1 aprilie 1901, p. 366-383; pentru izvorul aici în discuție vezi p. 377 (autorul a inclus ulterior acest studiu – cu unele modificări – în volumul său *Studii şi schițe greco-române*, Bucureşti, Tipografia "Cooperativa", 1912, p. 13-36).

[27] *Ibidem*, p. 377.

[28] Cum a încercat să facă domnul N. Constantinescu în articolul citat. Despre inanitatea tuturor argumentelor sale vezi răspunsul subsemnatului în Alexandru V. Diță, *17 mai 1395, o dată importantă în istoria universală. Victoria românească de la Rovine*, Bucureşti, Editura Roza Vânturilor, 1995, p. 109-207 (capitolul *17 mai 1395. Data reală a bătăliei de la Rovine*).

[29] O dovedeşte, o dată mai mult, "gramma" Patriarhului ecumenic Antonie al IV-lea, prin care confirmă şi garantează, atât în timpul păstoririi sale cât şi a urmaşilor săi, respectarea dispozițiilor imperiale cu privire la pomenirea lui Constantin Dragaş de către călugării mânăstirii Sf. Ioan Botezătorul. Act tipărit de Miklosich şi Müller în continuarea documentului de care ne ocupăm aici în mod special (p. 263-264) şi pe care îl redăm mai jos în versiunea românească a prof. univ. dr. Constantin Cornițescu:

"Pentru că preaputernicul şi sfântul meu împărat, împreună cu preaputernica şi sfânta mea doamnă, sfătuindu-se în legătură cu cel trecut la cele veşnice, preaslăvitul domn al serbiei Kir Constantin, tatăl prea puternicei şi sfintei mele doamne, au hotărît şi au binevoit ca [monahii] care se nevoiesc în venerabila mânăstire a cinstitului, slăvitului profet, înaintemergătorului şi botezătorului Ioan, cea supranumita "tis petras" să facă săptămânal trei liturghii pentru sufletul aceluia, şi parastas în fiecare an, şi au dat pentru aceasta 500 de hiperperi, ca să se cumpere o proprietate care să poată acoperi cheltuielile pentru acestea, iar în legătură cu acestea s-a alcătuit şi un act de

către monahi, act ataşat la prezenta sfântă Condică, care reglementează totul în amănunt în care s-a scris ca smerenia noastră şi oricare alt patriarh ecumenic de după noi, prin voia, aprobarea preaputernicului şi sfântului meu împărat, să urmărească îndeaproape şi să supravegheze toate acestea, care au fost convenite, iar noi să facem, dacă monahii vor fi neglijenți, cele ce se referă la ei în prezentul act.

Smerenia noastră a acceptat totul şi a lăudat atât scopul şi lucrul acesta cucernic al sfinților împărați [cât] şi acordul monahilor.

De aceea cât timp vom trăi, vom supraveghea cele referitoare la acestea şi ne vom îngriji să se săvârşească toate, pe cât este cu putință. Dat fiind însă că suntem bătrân şi bolnav şi în curând ne vom da obştescul sfârşit, socotim drept ca toți patriarhii ecumenici de după noi să preia şi grija în legătură cu [împlinirea] acestui fapt şi acord, atât pentru că vine şi este dorința împărătească, precum şi pentru că lucrarea aceasta priveşte folosul sufletesc al omului mort [fapt] care şi fără [a fi însoțit] de dorința împărătească este lucrare a păstorului şi dascălului, adică grija şi supravegherea sufletelor.

Pentru aceasta, pentru a aminti monahilor, după cum se vede, s-a alcătuit actul de față, la cererea şi cu voia prea puternicului şi sfântului meu împărat, iar smerenia noastră a alcătuit înscrisul prezent, ca să fie ținute acestea nemişcare şi neschimbate."

[30] Concluzia istoricul sârb este categorică: "Ainsi que nous l'avons vu plus haut, il y est dit que, des quatre commémoration en question, celle de quarante jours et la trimestrielle, devaient avoir lieu immédiatement, tandis que la semestrielle et celle de neuf mois attendraient l'accomplissement de six et de neuf mois à partir de la mort de messire Constantin. Ce *(sic!)*, la signifie que depuis la mort de messire Constantin jusqu'à l'expédition de l'acte de Pétra en octobre 1395, on compta le plus de trois mois, et moins de six. Or, puisque depuis la date à laquelle Constantin cessa de vivre jusqu'en octobre 1395 six mois ne s'étaient pas encore écoulés, **il devient indubitable que la mort de Constantin et, par conséquent, la bataille de Rovine ne peuvent pas être rapportées au 10 octobre 1394, mais uniquement au 17 mai 1395.**" (p. 139).

[31] V. Laurent, *Un acte grec inédit du despote serbe Constantin Dragas*, în "Revue des Études Byzantines", V (1947), p. 180.

[32] Valeriu Veliman, *O cronică turcească despre domnia lui Mircea cel Mare*, în "Revista Arhivelor", anul LXIII, vol. XLVIII, 1986, nr. 4, p. 372-385. Vezi şi studiul aceluiaşi, *Domnia lui Mircea cel Mare în viziunea istoriografiei otomane (sec. XV-XVII)*, în vol. *Marele Mircea Voievod*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1987, p. 397-429. Traducerea românească a pasajului din cronica lui Ibn Kemal referitoare

la campania lui Baiazid în Țara Românească este preluată integral de noi mai jos la p. 249-253.

[33] Prin aceasta se argumentează, o dată în plus, și totala lipsă de temei a opiniilor conform cărora campania sultanală și bătălia de la Rovine ar fi avut loc la sfârșitul verii sau în toamna lui 1395, punct de vedere a cărui absurditate am reliefat-o încă din anul 1986 (în studiul *Victoria românească de la Rovine – 17 mai 1395*, în loc. cit., p. 38 nota nr. 65) și asupra căruia am revenit acum într-o discuție specială (vezi mai jos p. 325).

[34] *Cronica volgare di Anonimo Fiorentino dall'anno 1385 al 1409, già attribuita a Piero di Giovanni Minerbetti*, a cura di Elina Bellondi, în *Rerum Italicarum Scriptores. Raccolta degli storici italiani dal cinquecento al millecinquecento ordinata da L.A. Muratori*. Nuova edizione riveduta ampliata e corretta con la direzione di Giosue Carducci e Vittorio Fiorini, tomo XXVII, 2, Città di Castello, [1915]. (pasajul aici în discuție se află la p. 197).

[35] **Capitolo VII – Come tra il Re d'Ungheria e'l Baisetto furono grandi bataglie, e'l Baisetto vinse per alora.**

In questo tempo del mese di maggio 1395, avendo il Re d'Ungheria raunata molta gente d'arme per riparare che il Baisetto, figliuolo del Moratto Bai turco, il quale con piú di cento cinquanta migliaia d'uomeni armati venia addosso per torli il reame d'Ungheria, ed essendo li loro campi vicino l'uno all'altro, e ordinato ciascuno di loro la sua gente a battaglia, ciascuno confortati li suoi a bene operare e valentemente l'una parte e l'altra combatterono, e con buon animo corsero alla bataglia, nella quale molta gente fu morta; ma molti piú de'Turchi che di Cristiani vi morirono, ma niuna delle parti il dí fu vinta. Poi, l'altro dí, ricominciata tra loro battaglia aspra e crudele e presso che tutto il dí combattutisi insieme con grande mortalità dell'una parte e dell'altra, pure alla fine il campo rimase al Baisetto e a'Turchi, comecché molti piú furono morti de'Turchi che de'Cristiani. *E per questa vettoria con loro avuta dal Baisetto, tutta Balacchia s'arrendé al Baisetto, e lui ubbidirono* (s.n.). Ma pure il Baisetto, per la grande perdita che avea fatto della sua gente, si tornò'indietro con quella gente che rimasa gli era, ché molta piú n'avea perduta; e 'l re Gismundo d' Ungheria si tornò a Buda con grande perdita fatta della sua gente, con i speranza di ristorare l'anno vegniente a tuto il suo onore perduto.

[36] Studiu pe care l-am republicat în volumul *17 mai 1395, o dată importantă în istoria universală. Victoria românească de la Rovine*, București, Editura Roza Vânturilor, 1995, p. 75-98.

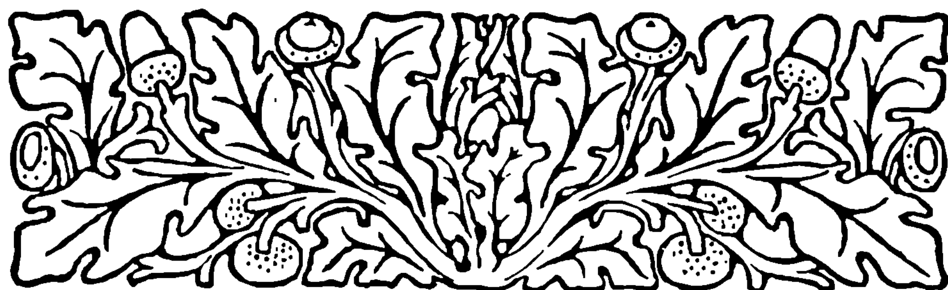
[37] Vezi capitolul următor p. 255-256.

[38] Intitulat *Come li Fiorentini mandaro ambasciadori al Conte di Vertú per sapere se doveano avere con loro o pace o guerra, e quanto lunga pratica si tenne con i suoi ambasciadori; e poi pure si conchiuse insieme lega tra i Fiorentini e gli altri collegati e 'l Conte di Vertú e li suoi aderenti con molti capitoli; e fu la lega a difensione delli stati di ciascuno contro ale compagne.* (p. 194-196).

[39] Şerban Papacostea, *Mircea cel Bătrân şi Baiazid. O întregire la cunoaşterea confruntărilor lor armate*, în *Studii şi Materiale de Istorie Medie*, XVI, Bucureşti, Editura Academiei, 1998, p. 21 (sublinierile ne aparțin – *AVD*).

CAPITOLUL III

CARACTERUL CONFRUNTĂRII MILITARE ROMÂNO-OTOMANE DIN 17 MAI 1395

O mare parte din istoriografia română şi străină a stăruit – chiar şi atunci când a admis datarea corectă 17 mai 1395 – în a prezenta bătălia de la Rovine – dintr-o diversitate de motive, ce merge de la lipsa de informaţie până la tendenţiozitatea de sorginte personală sau politică – fie ca pe **o *categorică înfrângere a românilor***[1], fie ca pe **o *luptă nedecisă militar, dar cu urmări politice echivalente cu înfrângerea***[2], fie, în sfârşit, ca pe ***o victorie imposibil de fructificat*** datorită insuficienţei potenţialului militar[3].

Există însă şi un număr important de cercetători din diverse centre de cultură ale lumii, care, chiar şi atunci când n-au admis sau n-au cunoscut argumentarea datei de 17 mai 1395, au ştiut să întrevadă prin ţesătura aparent confuză a evenimentelor de atunci caracterul de victorie militară românească absolută al bătăliei de la Rovine[4].

Că, într-adevăr, trebuie să vorbim despre 17 mai 1395 ca despre o **indiscutabilă şi desăvârşită victorie românească**, o dovedesc, de o

manieră absolută, toate izvoarele de primă mână care fac referire la acest eveniment. Pretinsa lor lipsă de claritate şi întreţinerea iluziei că între surse ar exista contradicţii imposibil de conciliat are întotdeauna o singură explicaţie: **cercetătorul a încălcat regula de aur a deontologiei profesiei de istoric, conform căreia orice afirmaţie istoriografică trebuie să fie consecinţa analizei directe şi nemijlocite a izvorului.** Motiv pentru care, aplicând acest comandament, vom face abstracţie de noianul de "scenarii istoriografice" moderne şi vom reconstitui momentul fără a ieşi cu nimic din litera documentelor, pe care le vom reproduce aici, chiar cu riscul de a o face, pentru unele dintre ele, a doua oară pe parcursul acestei lucrări.

Prin urmare:

Scriind **în anul 1397**, la scurt timp după catastrofala înfrângere suferită de cruciaţi la Nicopole, celebrul propagator al cruciadei **Philippe de Mézières**, după ce a relatat lupta lui Murad I cu sârbii la Kosovo, continuă:

> "Et son fils aussi Baxeth, environ trois ans a passés, ot une autre bataille contre les Walaquiens en laquelle il fu desconfis à plain et perdi environ XXX^m Turs qui furent mors en la bataille, et grant planté de crestiens aussi furent mors."[5]

Să observăm că expresia "desconfis à plain" este folosită de Philippe de Mézières şi în titlul *Epistolei* sale, pentru a caracteriza dezastrul de la Nicopole[6]. *Se reliefa astfel similitudinea între înfrângerea lui Sigismund la Nicopole şi aceea a lui Baiazid la Rovine.*

La rândul său, **Konstantin Kostenețki**, contemporan cu Mircea I, deţinând informaţiile direct de la Ştefan Lazarevici, participant el însuşi la evenimentele din 1395, scria în 1431:

> "După aceasta a plănuit [Baiazid] război împotriva românilor, fiind el trufaş şi măreţ. Şi s-a ridicat cu toate puterile sale şi a sosit şi a trecut Dunărea în anul 6903 [1 septembrie 1394-31 august 1395]. Şi

s-a împreunat în luptă cu marele şi singur stăpânitorul voievod Ioan Mircea. În care [luptă] a fost atât de mare vărsare de sânge, încât nu se poate spune. Şi atunci craii Marko şi Constantin au murit. Acolo cneazul Ştefan s-a întâlnit cu aceşti conducători, în acel război despre care ne e cuvântul, deoarece toţi aceştia erau cu ismalitenii, dar nu de voie, ci de nevoie. Căci se spune despre fericitul Marko că ar fi grăit către Constantin «Eu zic şi mă rog lui Dumnezeu ca să fie de ajutor creştinilor, [iar] eu să fiu primul între morţi în lupta aceasta.» Venind împăratul la ale sale a făcut pace cu dânşii."[7]

Aceeaşi imagine ne-o oferă ***"Cronica bizantino-bulgară"*** care, deşi a suferit ulterior unele interpolări, ***rămâne un izvor strict contemporan*** cu marele voievod român:

"Şi, nu după multe zile, din nou s-a sculat [Baiazid] cu multă mulţime de turci şi s-a îndreptat asupra românilor lui Mircea voievod. Şi se dete o mare luptă, încât a căzut o mulţime de turci aleşi, dintre cei puternici. Şi dintre domnii creştini au fost [printre cei căzuţi] Constantin Dragaşevici şi Marko Kralevici. Şi atâta mulţime fără de număr de suliţe s-a rupt, încât nu se vedea văzduhul de mulţimea săgeţilor. Iar râul acela curgea însângerat de mulţimea cadavrelor omeneşti, încât însuşi Baiazid s-a înspăimântat şi a fugit. **Totuşi, pe un oarecare dintre vlasteli l-a pus să conducă ţara. Iar Mircea a fugit în Ţara Ungurească. Iar Baiazid, şi el s-a întors fugind, vrând să treacă Dunărea**. Şi a aşezat paznici pe la toate vadurile râului Dunărea.

Şi l-a prins pe ţarul bulgar Şişman şi l-a omorît în anul 6903 (1395), luna iunie 3. În felul acesta a luat Ţara Bulgărească. Şi a pus într-însa dregătorii săi peste toată Ţara Bulgărească."[8]

Memoria acestui dezastru suferit de otomani era încă vie la sud de Dunăre în secolul al XVI-lea, când a fost redactată **o cronică postbizantină** (numită *Cronica 72-a*), descoperită şi valorificată în anii din urmă:

"În anul 6903 [1 septembrie 1394–31 august 1395] porni însuşi sultanul Baiazid Ildirim spre Dunăre împotriva lui Mircea voievodul românilor. Şi a fost înfrânt de către români şi Mircea cu românii a înfrânt armata lui [a lui Baiazid], şi el [Mircea] i-a luat lui [Baiazid] bunurile

(τὸ χασνάν, τουτέστιν τὸν βίον του), şi l-a urmărit până la Dunăre. Şi atunci a fost ucis craiul Marko şi Constantin domnul de la Žegligovo (ὁ Ζιλυγόβου). Şi Ildirim Baiazid a scăpat cu greutate, cu puţini oameni."[9]

De asemenea, **tradiţia sârbească**, din aşa-numitele "cronici tinere", ne dă aceeaşi imagine.[10]

Înfrângerea lui Baiazid reiese şi din cronica lui **Laonic Chalcocondil**, scrisă în a doua jumătate a secolului al XV-lea (încheiată înainte de 1470):

"Şi se zice că, armata fiind în marş [Mircea] se ţinea strâns în urma ei punând-o la mare suferinţă şi o aducea în situaţii grele şi nu înceta să-i facă stricăciune. De aceea slujitorul său Brenez a dat cu părerea să-şi aşeze oastea în tabără şi aşa să se ferească [...] Atuncea aşadar Baiazid s-a adăpostit acolo în tabără, rămânând pe loc ziua aceea; a doua zi însă a trecut armata peste Istru în chipul cel mai sigur, pe cât se putea. Aşa îi merse deci cu armata în Dacia."[11]

La rândul său, **Macarie Melissenos** (Pseudo-Sphrantzes), care scria în ultimul pătrar al secolului al XVI-lea, utilizând desigur izvoare mai vechi şi tradiţia, ne dă următoarea versiune:

"Apoi porneşte cu război contra lui Mircea, domnul Ţării Româneşti şi a stricat mult loc. Apoi Mircea a venit la o luptă deschisă într-un loc neprielnic, iar sultanul, chibzuindu-se în faţa locului rău, a lăsat lupta şi s-a retras.

Mai târziu, ajungând ei la înţelegere, Mircea a hotărît să-i dea o plată (τέλος) şi au făcut pace."[12]

Această victorie nu a putut fi ascunsă multă vreme nici de analistica otomană[13], care, în ciuda tăcerilor, estompărilor, disimulărilor şi, în cele din urmă a minciunii promovată din "raţiuni oficiale", a reuşit să dea, prin pana bine informatului şi inspiratului **Kemal Paşa Zâde (Ibn Kemal) (1468-1534)**[14] cea mai impresionantă evocare – cu accente de epopee – a confruntării militare româno-otomane din anul 1395:

"[...] Venind [un] olăcar de la frontiera Valahiei, a sosit, a ajuns [la Baiazid]. A dat de ştire, zicând: «Vrăjmaşul care caută ura, întorcându-se, a trecut peste apa Dunării în partea cealaltă». **Fiind aproape anotimpul iernii** şi dat fiind că nu erau zilele [potrivite pentru] expediţie în locuri îndepărtate, [Baiazid] a ajuns la Edirne, casa împărăţiei. Şi a intrat împăcat în al său palat care împrăştie bucurie. În acea iarnă, făcând popas, s-a oprit în pomenitul loc plăcut. S-a preocupat de oastea şi de ordinul pentru expediţie, în timpul verii, în Ţara Valahiei. Beilor săi li s-a dat de ştire despre akîn. Ei s-au străduit întru [aplicarea] ordinului de a-i chema pe akîngii şi a scoate [astfel] la iveală oastea de jefuitori. Făcând eforturi pentru a orândui şi a întregi armele de luptă şi toate cele trebuincioase pentru bătălie, au isprăvit [astfel] acele treburi. Cetele victorioase au fost gata cu armele, pedestraşul – pe jos –, călăreţul – pe calul său. Au fost de faţă la ieşirea sultanului lumii şi la înălţarea spre cer a stindardului războiului sfânt.

Se arată cum principele Isfendiyâr a plecat spre locul bătăliei din Ţara Valahiei şi cum a luptat cu rebelul căruia ei îi zic Mircea, care era emirul acelui loc. [Era] **în primăvara** anului şapte sute nouăzeci şi patru, **când** în pătrimea locuită a pământului, cu primăvara [plină de] semnului noului, **s-a întâmplat plecarea de bun augur**. Laleaua proaspătă din zori ridicând faţa rubinie a lumii din grădina de trandafiri a sultanului, **oastea câtă iarbă**, venind [şi stând] în picioare, în mijlocul grădinii şi la marginea pajiştii, a fost gata [de plecare].

[...] Sultanul, cuceritor al lumii, ridicând stindardul – ce acoperă cerul – al războiului sfânt, punând să cânte trâmbiţele cu sunet ascuţit şi goarnele cu răsunat de tunet, a tras oastea, oastea cotropitoare de ţări, şi a pornit. A învăluit câmpia cu sfera înaltă a groazei. **Cu oştenii înzăuaţi, faţa pământului a devenit ca de fier.** Din fiecare parte au venit, au ajuns, cu slujitorii şi însoţitorii lor, emirii ce împodobesc ordinea de bătaie. Precum se varsă fluviile în marea învălurată au intrat ei în ordia ce străbate universul a sultanului ce scrutează lumea. **S-a revărsat pe câmp numeroasa oaste precum torentul.** Au venit, au pârjolit [totul în cale], cu potcoavele ce împrăştie foc.

Pentru a face uitat caietul ţării ghiaurilor răufăcători, **au făcut [o] schelă, în faţa Nicopolului**, la fluviul Dunărea ce seamănă cu marea. Ieşiră la iveală **corăbii nenumărate precum stelele**. Trecând

peste acea apă care acum era precum miază-noaptea, au intrat în țara vrăjmașilor care caută ura. Cohortele, **precum valurile mării, risipindu-se pe câmpie și în locurile muntoase**, au ajuns la primăvara prilejului. Și au adunat nenumăratele flori ale jefuirii.

Lui Mircea, din pricina orgoliului său, leul viteaz, nu i se părea nici cât furnica. *El știuse de atacul prințului de Rum împotriva țării sale.* Acel șarpe, făcând eforturi să se bată și să se lupte cu acest dragon, se îngrijise să scoată la iveală oastea țării sale. A dat poruncă, zicând **să se adune oricâți luptători și călăreți aleși [există] oriunde în țara Valahiei**. Adunându-și călăreții și pedestrașii într-un loc, dându-le arme și cele necesare, **îi umpluse cu arme** pe acei rebeli. Pregătind, aranjând armele și ustensilele pentru bătălie, legându-și alaiul, desfăcându-și sangeacul, stătea gata pregătit pentru luptă. Stătea, privind în dreapta și în stânga, supraveghind drumul, zi și noapte, zicând să vadă când anume se va ivi avangarda oștii – călăuză a victoriei. Într-o dimineață, în zori, acel rătăcit cu fața neagră a văzut deodată cum, pe când zările lumii se albeau cu lumina strălucitoare a dimineții, pământul se înnegrea cu spahiii sultanului ce colindă lumea. Oastea, iute precum torentul și umblătoare pe câmp, revărsându-se venea astfel încât, dacă ar fi întâmpinat-o [ea trecea mai departe și] își croia drum spre fluviile Nil și Eufrat. Și înnegrea fluviile Amu și Ceyhun [...].

Cu [acele] cohorte îngrozite, acel brav silitor s-a zăpăcit. Nu și-a scos din minte uimirea [produsă de] valurile mării. Nu s-a încumetat să iasă din adăpost. Nu și-a încordat arcul strădaniei. A pus cu **hotărîre** piciorul sârguinței pe locul râvnei. Și **a întins ghiara luptei**, încăierându-se și bătându-se cu leul cel viteaz pe câmpul de luptă. Și a scos ghiara bătăliei. Nu s-a încovoiat într-o parte precum șarpele. **Nu a dat înapoi** precum racul. S-a strecurat înainte precum leopardul, [precum] crocodilul armoniei.

Ciocnindu-se [așadar] numeroasele cete ale gaziilor curajoși cu ale răzvrătiților și rebelilor îngroziți, bazarul luptei s-a înfierbântat. Și s-a umplut bolta cerului cu strigătele de sfadă și ceartă. Războinicii au însângerat glia. Săgețile, puzderia de săgeți s-au izbit de **mulțimea imensă a săgeților ghiaurilor** cu sfârșit nenorocit. Cică s-au năpustit vulturii asupra capetelor lor, ca să sfâșie leșurile acelor ghiauri

necredincioşi. **În ziua aceea, de dimineaţă până seara, au făcut să răsune bolta cerească de larma neasemuitei bătălii. De la revărsatul zorilor şi până la vremea amurgului, cetele care au pus în mişcare valurile de săbii s-au zbuciumat precum marea. Până când marginea întinderii cereşti a devenit arămie cu purpura înserării, cele două oşti neîntorcând faţa,** luptătorii, nesătui de lupta aşternută pe câmpul [mustind] de sânge, ci mâncând săbii şi cânepă în loc de carne şi pâine, dând din mână în mână, în chip de cupe, căpăţâni pline cu vinul curat al sângelui, au încins petrecerea bătăliei, au stat. Vieţile **bravilor [şi] vitejilor din cele două părţi s-au mistuit în focul bătăliei pline de nenorociri.** Într-adevăr, **au fost nimiciţi mulţi ghiauri. Dar şi dintre slujitorii şi însoţitorii monarhului lumii au căzut destul de mulţi oameni.**

Constantin, [unul] dintre serdarii ghiaurilor [ce îşi închinaseră] sufletul şi capul în calea şahului, era dintre căpeteniile supuse ce purtau la brâu sabia slujbei, dintre cei umili [ce îşi înclinaseră] capul în faţa sultanului lumii şi care împodobeau, ca pietrele, pământul la Pragul din interior – cuib al fericirii. **Era principele ţării care, în limba de acum, este cunoscută bine cu titlul de ţara Küstendil.** Era [unul] dintre cei curajoşi ca leopardul, în zilele de război şi bătălie, şi [unul] dintre vitejii care, în momentul lovirii de sabie, sunt precum vânătorii de lei. În acea bătălie, aflându-se ca *mülâzim-i hass* pe lângă fericita Scară a celui al cărui loc este soarele, a stat vitejeşte pe maidanul devotamentului. Şi s-a luptat. Scoţând la iveală semnele cinstei şi slujirii, s-a străduit **până când a murit**. Se dăruise pe bazarul luptei cu vrăjmaşii răufăcători. S-a obişnuit să primească admiraţia, a plecat.

Se arată cum prin măsurile preaînţeleptului vizir Ali paşa a fost desfăcut nodul strădaniei vrăjmaşului cu sfârşit nenorocit. Cum a trecut vremea zilei, a venit seara. Norocosul monarh al universului şi-a pus în teacă sabia ce lumea-n foc o îneacă [...]

Cele două oşti s-au despărţit una de alta. Şi s-a stins focul bătăliei. Crocodilii din Nilul luptei nemaiputând colinda prin marea încăierării, iar cei ce înfrumuseţează petrecerea nemaiputând ţine pe maidanul bătăliei sfatul de bătaie, **neavând încotro, au amânat până dimineaţa lupta**. Bazarul războiului împrăştiindu-se, s-au dus fiecare la locul său. Luând însă în seamă condiţia **prudenţei şi vigilenţei**

sporite, nu au dus de pe câmp uneltele petrecerii bătăliei. **Au stat până dimineața, sprijinindu-se în vârful sulițelor. Nu s-au așezat, coborînd [măcar timp de] un ceas de pe cai.**

Ali Pașa, sfetnicul, era vizirul fericitului monarh. Era leul înzestrat cu pricepere în înfruntarea cu dușmanul și în orânduirea bătăliilor. Luând [o] măsură bătrânească, la miezul nopții, a ajuns cu făclii pe maidanul bătăliei, a văzut: glia era [plină] cu cadavrele celor uciși. Și le-a poruncit slujitorilor și însoțitorilor **care erau și ei la fel pé muntele groazei**: anume câți musulmani au pierit, d-ei vor găsi, [să-i adune]. **La marginea locului bătăliei era o apă curgătoare**; au cărat [leșurile musulmanilor], le-au aruncat în apa aceea, le-au făcut nevăzute.

Mai apoi s-a făcut dimineață. Adiind zefirul din zori, facla lunii s-a stins. A simțit atacul spahiilor din Rum. Și oastea ce împrăștie rugina și-a întors fața [...]

Vrăjmașul care caută ura, mânându-și calul spre [locul de] luptă, **și-a desfăcut sangeacurile și și-a legat alaiurile. Copleșind cu arme numeroasele cete de valahi, a vuit, curgând precum torentul cu oastea ca marea groazei.** A venit la locul unde fusese bătălia. S-a uitat, a văzut. Câmpul acela era plin, de la un capăt la altul, cu leșuri de ghiauri ticăloși. Pocalul trupului, sfărâmându-se, s-a golit de vinul curat al sângelui. Locul [unde se ținuse] petrecerea luptei era plin cu vajnici beți. Nu se putea desprinde de lângă morții săi, nu se vedea nici un leș de musulman. Sufletul înclinat spre rele al acelui necredincios a fost cuprins de spaimă și neliniște. S-a schimbat la față. I s-a desfăcut nodul strădaniei și sârguinței. **Nu s-a mai înfruntat, pe locul înfruntării, cu vrăjmașul [său din] bătălie, ci a făcut cale întoarsă, a plecat.** Potolindu-se vântul aducător de răutăți al aceluia de joasă speță, s-a stins focul pornirii sale întru bătălie, s-a dus.

Cei mai mulți dintre oștenii islamului, încununați de victorie, **fiind vătămați, s-au bătut până la ultima suflare**. Peste ei s-a așternut pulberea chinurilor bătăliei, și au sfărâmat oglinda strădaniilor lor. Au avut norocul ca dușmanul să fie învins și biruit și să i se ia armele și uneltele victoriei. Trecând Dunărea în partea de dincoace, teferi și încărcați cu pradă, s-au bucurat din plin de prăzile aduse. Oștii biruitoare i s-a dat învoire. [Oștenii] au ajuns la locurile lor. S-au odihnit.

Şi-au găsit tihna. Preafericitul monarh s-a întors la casa împărăţiei sale.
În iarna aceea, stând la Edrine, s-a îngrijit de arme, pentru ca, în timpul verii, să treacă iarăşi în Valahia [...]"[15]

Textul de mai sus reprezintă, fără îndoială, mărturia cea mai amplă, cea mai elaborată din punct de vedere literar şi cea mai elocventă pentru realitatea istorică înfăţişată. Limbajul bombastic folosit de Ibn Kemal, caracteristic tuturor cronicilor otomane, nu trebuie să deruteze. Scriind în epoca maximei străluciri şi autorităţi imperiale a statului otoman, Ibn Kemal, ca istoric oficial al acestuia, avea obligaţia de a elimina sau estompa înfrângerile suferite de către otomani în decursul istoriei lor de până atunci, "demonstrând" astfel axioma politică oficială privitoare la invincibilitatea oastei Profetului în lupta dusă împotriva lumii "ghiaure". Prin urmare, el nu putea recunoaşte deschis că o armată condusă personal de sultan a putut fi înfrântă, şi cu atât mai puţin putea vorbi despre o victorie a "creştinilor" asupra "gaziilor". Totuşi, Ibn Kemal, neascunzându-şi admiraţia faţă de personalitatea lui Mircea I (Lui îi aparţine ades invocata caracterizare: "Era cel mai vestit dintre principii ţărilor ghiaurilor ce erau în vremea sa", devenită la Leunclavius "Principe între creştini cel mai viteaz şi cel mai ager".) şi de vitejia românească *– fapt rarisim în întreaga istoriografie otomană –* prezintă evenimentele într-o manieră ce lasă faptele să vorbească de la sine, cititorul putând observa cu uşurinţă care este, în realitate, adevărul (suntem siguri că a făcut-o cu bună ştiinţă şi putem aduce ca argument faptul că deşi a tradus din persană în turco-osmană cronica lui Idris Bitlisi, caracterizată printr-o grandilocvenţă exacerbată şi minimalizare deliberată a adversarilor, el nu s-a lăsat influenţat de spiritul atât de părtinitor al acesteia). Nu numai că **Mircea ne apare ca neînvins pe câmpul de luptă, dar chiar puterea combativă a oştirii sale este arătată ca rămânând nescăzută, capabilă să continue lupta cu aceeaşi vigoare ca în ziua precedentă**. Stratagema lui Ali paşa, pe care Ibn Kemal o preia de la Enverî şi Orudj, ca şi pretinsul impact psihologic avut asupra domnului român sunt explicaţii pe cât de vădit

fanteziste, pe atât de incapabile a învălui adevărul: **marea înfrângere suferită de oştile conduse de Baiazid**. Realitate pe care cronicarul o lasă a fi întrevăzută, o dată mai mult, prin precizarea imediată referitoare la intenţia sultanului de a reveni anul următor "iarăşi în Valahia", *hotărîre total lipsită de sens pentru un comandant deja victorios*.

Relatarea sa reprezintă un *summum* al izvoarelor cunoscute până atunci referitoare la victoria românească de la Rovine. Calitatea de cronicar oficial i-a îngăduit să dispună de o informaţie superioară cronicilor ce i-au precedat, depăşind de departe pe confraţii din tabăra creştină prin cunoaşterea "din lăuntru" a problemelor otomane.

Ibn Kemal este singurul cronicar otoman care ştie în amănunte desfăşurarea evenimentelor (excepţie făcând anul, din motive pe care le-am precizat mai sus). **Este singurul care plasează cu exactitate campania lui Baiazid în primăvară, arătând cauzele amânării, şi tot el este singurul cronicar otoman care cunoaşte şi acordă un spaţiu important morţii lui Constantin Dragaş**, "prinţul de Küstendil", la Rovine, fapt care-i vădeşte larga arie de informaţie şi capacitatea de orientare şi sinteză.

Reiese cu deplină claritate din relatarea lui Ibn Kemal că **nu au existat două bătălii**, sau mai multe, în cursul campaniei lui Baiazid, şi că **nu s-a repetat expediţia**, fiind vorba numai de un proiect nerealizat deoarece – motivează autorul în continuare – Mircea s-ar fi supus aflând de pregătirea unei noi expediţii şi ar fi fost primit cu braţele deschise de sultan, ceea ce reprezintă modul lui de a-şi împlini până la urmă comandamentele slujbei, fiindcă nimic nu dovedeşte realitatea spuselor sale cu privire la această pretinsă supunere însoţită de tribut. Reiese cu aceeaşi claritate că de ambele părţi războiul a fost total, că a mobilizat toată puterea militară a combatanţilor. Ibn Kemal este singurul izvor care completează şi confirmă pe Chalcocondil în privinţa strategiei şi tacticii domnului român, despre care celelalte izvoare nu ne dau amănunte. Totodată, din întreaga descriere a campaniei rezultă obiectivul ei, care

era **cucerirea țării**, nu un simplu raid de intimidare și jaf, de felul celui întreprins cândva de Firuz bei și descris ceva mai înainte în cronică.

Singura modalitate de a argumenta convingător pretinsa victorie sultanală era, ca și la Enverî și Orudj, *invocarea păcii* instituite după aceea între sultan și domnul Țării Românești, pace arătată explicit a fi *intervenit **după** ce sultanul părăsise teritoriul Țării Românești* așa cum ne informează și Kostenețki și *Pseudo-Sphrantzes.* Nici o vorbă despre schimbarea statutului politic al țării în timpul campaniei, **și cu atât mai puțin despre înlocuirea lui Mircea printr-un "vlastel" sau prin acel Vlad "Uzurpatorul", despre care cronicarii otomani nu știu nimic.**

La aceste mărturii ale izvoarelor narative, mai apropiate sau mai îndepărtate de evenimente, trebuie adăugate **dovezile categorice și imediate care le confirmă**, despre care avem știință până în momentul de față. Ele sunt trei:

1. ***Mesajul de victorie trimis de regele Sigismund de Luxemburg regelui Franței Carol al VI-lea***, în urma căruia acesta, în fruntea întregii Curți, se deplasează la Nôtre-Dame spre a *"asculta cu devoțiune liturghia Sfântului Spirit"*[16] dând totodată dispoziții ca *"să se facă procesiuni în tot regatul său și mulțumi și făcu să se ridice mulțumiri către Dumnezeu"*[17].

Chiar dacă este vorba de o tipică manifestare feudală, prin care victoria vasalului este însușită de către suzeran (și regele Matia Corvin va vesti "Europei" victoria de la Podul Înalt obținută de "generalul" său, Ștefan cel Mare), ea nu înseamnă mai puțin **confirmarea unicei victorii ce putea fi comunicată în acel moment Apusului: victoria lui Mircea I și a românilor din 17 mai 1395.**

2. ***Diploma regelui Sigismund*** în care se consemnează plecarea lui Baiazid din Țara Românească *mai înainte de apariția oștilor ungare,* motivată prin frica sultanului de o confruntare directă cu conducătorul lor[18].

3. ***Solia lui Baiazid către Sigismund,*** din toamna anului 1395, al cărui conținut a fost înregistrat și transmis de reprezentantul la Buda al ducelui de Mantua, solie în care regele este acuzat de sultan că "se laudă în toată Europa că l-a gonit de pe câmpul de luptă", și care se încheie cu somația: *"să încetezi să te mai lauzi că m-ai fi gonit pe mine de pe câmpul de luptă, și **că nu aș fi avut îndrăzneala să te aștept**"*[19].

Motivația lui Baiazid, cum că ar fi părăsit câmpul de luptă înainte de venirea regelui "din cauza unor situații mai importante"[20], este un mod diplomatic de a recunoaște două fapte:

a. Că lupta dintre Baiazid și Sigismund, pentru care se trăseseră clopotele la Nôtre-Dame și cursese cerneala monahilor de la Saint-Denis, a cronicarului anonim de la Florența și a descoperitorului său de la București, **nu a avut niciodată loc** ! Cu atât mai puțin în acel **mai 1395**, când regele se afla la Buda, de unde va sosi în Țara Românească mult mai târziu.

b. Că nu regele Ungariei, ci "situații mai importante" îl determinaseră pe sultan să părăsească Țara Românească, după cuvintele cronicarului nostru, "trecând Dunărea fără vad".

* * *

Fără a le privi prin lentila deformatoare a istoriografiei moderne, singure aceste mărturii ne permit a da un răspuns corect cu privire la caracterul confruntării româno-otomane aici în discuție, ba chiar să fim în măsură să schițăm reconstituirea reală a evenimentelor petrecute atunci:

În primăvara anului 1395 Baiazid I a întreprins o campanie de mari proporții împotriva Țării Românești. Această expediție – *prima pe care un sultan otoman o conduce personal la nord de Dunăre* – nu a fost o simplă incursiune de pradă și intimidare încredințabilă unui general, în speță Evrenos, după cum – falsificând deliberat izvoarele – a susținut cândva Hammer[21], ci a fost o **campanie sultanală**[22], *care depășea prin*

proporții pe toate cele întreprinse de Imperiul Otoman până atunci împotriva unui stat european. Armata otomană concentrase, practic, întreaga capacitate militară a imperiului, inclusiv forțele tuturor vasalilor din Europa şi Asia, conduse şi ele în persoană de aceşti vasali, aşa încât se poate spune cu deplin temei că, **prin efectivele angajate, armata îndreptată contra Țării Româneşti este comparabilă numai cu cea concentrată împotriva lui Timur Lenk, în 1402**.

Obiectivul acestei mari întreprinderi, deopotrivă militare şi politice, era scoaterea Țării Româneşti din frontul luptei antiotomane[23], fie prin instaurarea stăpânirii otomane directe la nord de Dunăre (plan maximal), fie prin reducerea ei la statutul de vasală a Imperiului Otoman, obligată la plata tributului şi la participarea militară alături de oastea imperiului şi de sultan – cum era cazul lui Ştefan Lazarevici, Marko Kralevici, Constantin Dragaş şi a celorlalți participanți la această campanie (plan minimal).

Riposta românească a fost pe măsura agresiunii. Armata Țării Româneşti nu s-a putut reduce – cum s-a afirmat uneori – la 10.000 de oameni, reprezentând "oastea de curte", ci a concentrat întregul potențial uman al țării, capabil să poarte armele: oastea cea mare.[24] La acestea se adaugă strategia şi tactica elaborate de Mircea I, care l-au pus pe Baiazid în fața unei situații insolite, obligându-l să facă față unui război de gherilă, în accepțiunea strictă a termenului, şi să-şi dezmintă celebru-i cognomen. Căci campania de la nord de Dunăre nu a mai luat înfățişarea confruntărilor militare de tip feudal de până atunci – Cirmen, Pločnik, Kosovo – sau de după aceea (Nicopole şi Ankara), în care principiul de bază al purtării războiului permitea o desfăşurare rapidă şi o rezolvare fulgerătoare a obiectivelor politico-militare urmărite (pentru care era cu deosebire dotat cel supranumit "Trăznetul"). La nord de Dunăre, Baiazid s-a lovit de un mod de luptă care îi eroda sistematic armata, frânându-i avântul, demoralizând-o şi interzicând o rezolvare definitivă a confruntării, prin cucerirea vreunei cetăți-cheie sau prin dobândirea victoriei într-o bătălie decisivă. Baiazid a fost obligat să lupte, la nord de Dunăre, nu împotriva

unei restrânse oştiri feudale, ci împotriva unei țări întregi, hotărâtă să-şi apere credința creştină şi libertatea cu orice preț şi să nu înceteze lupta decât o dată cu alungarea definitivă a invadatorilor. Numai aşa se explică de ce momentul culminant al campaniei – bătălia de la Rovine din 17 mai 1395 – a avut un caracter extrem de sângeros, cu pierderi imense de ambele părți[25] şi cu un categoric dezastru militar suferit de oastea condusă de Baiazid. Aşa o descriu toate izvoarele şi aşa a rămas întipărită în mentalul colectiv până târziu în zorii epocii moderne, încât un copist român de pe la 1770 al *Cronicii Româneşti* de Gheorghe Brancovici afirma mândru:

"LEAT 6903. DOMNUL MIRCEA, VOEVODUL ȚĂRII MUNTENEŞTI, ÎMPREUNĂ CU RUMÂNII, AU BĂTUT PRE ÎNPĂRATUL TURCESC LA ROVINE ŞI ATÂTA I-AU ZNOPIT DE TARE PRE TURCI, CÂT N-AU FOST MAI POMENIT NICI EI RĂZBOIU GROAZNIC CA ACELA; CĂ SĂ VĂRSASĂ SÂNGELE OSTAŞILOR PRE CÂMPI PÂNĂ DEASUPRA DE CHIŞĂȚILE CAILOR."[26]

NOTE

[1] Punctul de plecare al acestei versiuni se află în **istoriografia otomană**, începând cu **Neşri** – care stă la baza prelucrării lui Leunclavius (*Historia musulmana turcorum de monumentis ipsorum excriptae libri XVIII*) – şi continuând cu **Sa'adeddin** – devenit cel mai accesibil prin traducerea lui V. Bratutti (*Chronica dell'origine e progressione della Casa otomana composta da Saidino Turco*, I, Viena, 1649; II, Madrid, 1652), ambii transformaţi astfel, pentru o lungă perioadă de timp, în principalele surse de informaţie osmană atât pentru istoricii străini, cât şi pentru cei români.

Leunclavius este urmat cuvânt cu cuvânt şi tradus în limba engleză de **Richard Knolles** în lucrarea sa *The General historie of the Turke's from the first beginning of that Nation to the rising of the Othoman Familie with all the notables expeditions of the Christian Princes against them* (vezi supra p. 50-51). De la Knolles, pe care-l citează, preia această versiune **William Wilkinson**(*An Account of the Principalities of Wallachia and Moldavia. Including various political observations relative to them*, Londra, 1820, p. 16-17), iar de la acesta, prin intermediul ediţiei a doua apărută în limba franceză la Paris în anul 1824, **Mihail Kogălniceanu** în a sa *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens* (M. Kogălniceanu, *Opere*, vol. II, ed. Alexandru Zub, p. 89, unde pentru înfrângerea lui Mircea se trimite la Wilkinson). Iată textul respectiv din *Tableau historique, geographique et politique de la Valachie.* Traduit de l'anglais par M. de la Roquette, Paris, Michaud et Delaunay, 1824, p. 16-17: "En 1391, le vaivode Mirtza ayant rasemblé des forces considérables, attaqua les possessions limitrophes possédées par les Turcs, dans l'intention de les arracher de leurs mains. Le sultan Bajazet, à cette époque occupé en Asie par une guerre fâcheuse avec le prince de Castomona, avait laissé sans moyens de défense ses conquètes voisines du Danube. Mais lorsque la nouvelle de leur invasion lui parvint, il suspendit ses opérations en Asie, et se rendit à Adrianople, d'où il envoya une nombreuse armée en Valachie. *Le vaivode vint à la recontre des Turcs, et, après une bataille sanglante, fut défait, et forcé de devenir tributaire au sultan. Le montant annuel du tribut fut fixé à trois mille piastres.*" Şi se trimite la "*Histoire de Turquie*, par Knolle, pag. 204, **et Tounousli.**" [În 1391, voievodul Mircea, după ce a adunat forţe considerabile, atacă posesiunile vecine ale turcilor, cu intenţia de a le smulge din mâinile lor. Sultanul Baiazid, ocupat în vremea aceasta în Asia cu un război neplăcut cu prinţul de Castamonu, lăsase fără mijloace de apărare cuceririle sale din vecinătatea

Dunării. Dar când vestea invadării lor îi ajunse, el își suspendă operațiile în Asia și se duse la Adrianopol, de unde trimise o numeroasă armată în Valahia. Voievodul veni în întâmpinarea turcilor și, după o bătălie sângeroasă, fu învins și deveni tributar al sultanului. Suma anuală a tributului a fost fixată la trei mii de piaștri.]

Hammer și **Zinkeisen**, turcologi moderni care se substituie, ca autorități în materie, lui Leunclavius, Knolles și Cantemir, nu se abat de la tradiția izvoarelor otomane și reafirmă înfrângerea lui Mircea. La Hammer nici măcar de Baiazid, ci de Evrenos bei. Ne-am fi așteptat ca situația să se modifice o dată cu sinteza lui **Nicolae Iorga**, *Geschichte des osmanischen Reiches nach den Quellen dargestellt*, dar și aici citim: "Știrile despre bătălia de la satul Rovine lipsesc aproape cu desăvârșire. O singură notiță în analele sârbești dă numele locului și data: 10 octombrie 1394. **Baiazid a câștigat lupta**, dar amândoi eroii sârbi au rămas pe câmpul de luptă." [Nachrichten über die Schlacht bei dem Dorfe Rovine fehlen fast ganz; eine einzige Notiz in den serbischen Annalen gibt den Namen des Ortes und das Datum: den 10 oktober 1394. Bajesid errang den Sieg, aber die beiden serbischen Helden blieben tot auf dem Felde.] (vol. I, Gotha, 1908, p. 276). Punct de vedere reluat și în alte lucrări importante, cum ar fi *Chestiunea Dunării. (Istorie a Europei Răsăritene în legătură cu această chestie)*, Vălenii de Munte, 1913, p. 157, sau memoriul academic *Carpații în luptele dintre români și unguri* ("Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice". Seria II, tom XXXVIII, 1915-1916, p. 87). Cu toate acestea, în opera lui Nicolae Iorga se găsesc și alte puncte de vedere, printre care și acela conform căruia "pe câmpul de bătălie de la Rovine, în Oltenia, trupele sultanului fuseseră bătute de Mircea, domn al Țării Românești." (*Essai de synthèse de l'histoire de l'humanité*. II. *Histoire du Moyen-Âge*, Paris, Ed. "J. Gamber", 1927, p. 523).

Și pentru **Halil Inalcik** "In 1395 Bâyezîd undertook a campaign as far as Slankamen on the Danube and then, entering Wallachia, defeated Mirčea at Argesh." [În 1395 Baiazid întreprinse o campanie până la Slankamen pe Dunăre și apoi intrând în Țara Românească bătu pe Mircea la Argeș.] (*The Ottoman Empire. The Classical Age 1300-1600*, New York - Washington, 1973, p. 16; vezi și recenta ediție românească: Halil Inalcik, *Imperiul Otoman. Epoca clasică.* Ediție și studiu introductiv de Mihai Maxim. Traducere, notă, completarea glosarului și indicelui de Dan Prodan, București, Editura Enciclopedică, 1996, p. 58; de remarcat aici și lipsa de reacție la acest punct de vedere pe care o dovedește semnatarul *Studiului introductiv*, p. 26-27).

Pentru **Dorothy M. Vaughan**: "In the same year (1393), with Marko Kraljevic an unwilling vassal in his train, Bayezid marched against and defeated Mircea the prince of Wallachia, already for some time tributary. Mircea however escaped to Hungary, and his appeals helped to stir Sigismund to further efforts." [În același an (1393), împreună cu Marko Kralevici, un vasal fără voie în suita sa, Baiazid a pornit

împotrivă **şi a învins pe Mircea, domnul Valahiei, deja vasal de câţiva ani. Mircea, cu toate acestea, scăpă în Ungaria, şi apelurile sale au ajutat spre a-l îmboldi pe Sigismund la noi eforturi.**] (*Europa and the Turks. A Pattern of Alliances, 1350-1700*, Liverpool, 1954, p. 23.)

Dacă turcologi precum Stanford J. Shaw, Richard F. Peters sau Ernst Werner ignoră complet confruntarea româno-otomană din anul 1395 şi impactul ei asupra Sud-Estului European, **Paul Coles** îi menţionează totuşi generic pe români, fără a le atribui însă vreun rol în cadrul luptei antiotomane, excepţie făcând doar Iancu de Hunedoara (*The Ottoman Impact on Europe*, London, 1968, p. 114-115).

Şi cum acest punct de vedere nu a putut rămâne cantonat numai în sfera de preocupări turcologice, ci a fost preluat în numeroase lucrări de sinteză istorică generală, considerăm că este util să enumerăm câteva dintre ele:

În *Peuple et civilisations. Histoire Générale publiée sous la direction de* ***Louis Halpen et Philippe Sagnac***, vol. VII: *La fin du Moyen Âge. La désagrégation du monde médieval (1285-1453)*, Paris, 1931, p. 486 citim: "L'année suivante (1394), Bayézid envahit la Valachie, d'où à son approche, le prince Mircéa s'enfuit éperdu, jusqu'en Hongrie." [Anul următor Baiazid invadă Ţara Românească, **de unde, la apropierea sa, prinţul Mircea fugi nebuneşte până în Ungaria**.]

În *Histoire Générale Fondée par Gustave Glotz. Histoire du Moyen Âge*, tome IX, première partie: *L'Europe Orientale de 1081 à 1453* de **Charles Diehl, Rodolphe Guillard**, Lysimaque Oeconomos, René Grousset, p. 346: "En 1394, Bajazet revenait d'Asie Mineure et attaquait le valeureux prince Valaque Mircea, qui tentait d'étendre ses possessions en Bulgarie. Mircea fut écrasé à 17 mai 1395, à la bataille de Rovine (Rovinari) où le tsar *(sic !)* de Serbie Etienne Lazarévith combatait du côté des Turks. Mircea se refugia en Hongrie." [În 1394 Baiazid revenea din Asia Mică şi ataca pe valorosul domn român Mircea, care încerca să-şi extindă posesiunile sale în Bulgaria. **Mircea fu zdrobit la 17 mai 1395 în bătălia de la Rovine** (Rovinari), unde ţarul Serbiei Ştefan Lazarevici lupta alături de turci. **Mircea se refugie în Ungaria**.]

În sinteza bulgară destinată informării publicului occidental intitulată *Histoire de la Bulgarie des origines à nos jours*, par **Ivan Duicev**, Velizar Velcov, Iono Mitev et Lubomir Panayotov, Editions Horvath, Roanne, 1977, p. 242: "En 1395, Bayazid marcha contre le prince Mircea Ier. Les vassaux du sultan, Marko de Prilep et Constantin de Velbuzd se trouvaient aussi dans les rangs de l'armée turque. Un écrivain contemporain raconte que le prince Marko aurait avoué à son confrère Constantin qu'il priait Dieu d'aider les Chrétiens à vaincre mais aussi de le faire lui-mème périr dans la bataille. En fait, dans la bataille qui s'ensuivit près de Roviné (act. Kraiova) la 15 *(sic !)* mai 1395, les armées chrétiennes subirent une grave défaite." [În 1395, Baiazid porni contra prinţului Mircea I. Vasalii sultanului, Marko din Prilep şi Constantin din Velbujd se gă-

seau de asemenea în rândul armatelor turcești. Un scriitor contemporan povestește că prințul Marko ar fi mărturisit confratelui său Constantin că se roagă lui Dumnezeu să-i ajute pe creștini să învingă, și de asemenea să-l facă să piară el însuși în bătălie. **De fapt, în lupta care a urmat lângă Rovine (actualmente Craiova), 15 mai 1395, armatele creștine au suferit o mare înfrângere.**] Ivan Duicev se arată aici consecvent cu punctul de vedere expus în capitolul complementar la *Istoria poporului bulgar*, vol. II, de Petăr Mutafciev, unde scrisese: "În 1395 Baiazid s-a îndreptat împotriva cneazului Mircea. În rândurile oștilor turcești se găseau vasalii sultanului, Marko din Prilep și Konstantin din Velbujd. Un contemporan povestește cum craiul Marko a mărturisit fratelui său (sic ! *svoja brat*) Konstantin că-l roagă pe Dumnezeu să-i ajute pe creștini să învingă, și însuși el să moară primul în luptă. În lupta de la Rovine (lângă Craiova) la 17 mai 1395, oștile creștine au suferit o grea înfrângere. În luptă au căzut cei doi vasali turci, Constantin și Marko." (*Istorija na bălgarskija narod*, II, Sofia, 1944, p. 236-237).

Ivan Pastuhov oferise în 1942-1943 o variantă ce merită să fie menționată în această lungă serie de ficțiuni istoriografice cu dată și autor bine cunoscute. Conform opiniei sale, bătălia de la Rovine a însemnat – ca și pentru Duicev – o înfrângere a românilor, dar într-o nouă confruntare, ce ar fi urmat bătăliei de la Nicopole, Mircea, fără a fi înfrânt, pierde totuși Dobrogea. Iată "scenariul" său, în care recunoaștem ușor elementele constitutive: "*Expediția contra lui Mircea.* După ce a căzut Tărnovo, Baiazid s-a grăbit să-l pedepsească pe Strațimir, dar acesta s-a recunoscut din nou vasal, motiv pentru care l-a lăsat în pace, continuându-și campania în Țara Românească, însoțit de vasalii săi Constantin Dejanovici și craiul Marko, ca să se răzbune asupra prințului român (*vlaskija knejez*) Mircea, **care după lupta de la Kosovo trecuse Dunărea și luase Silistra.** În lupta din apropierea Craiovei, **Mircea a fost înfrânt și s-a grăbit să fugă departe la Brașov** (*Mirče bil razbit i pobârzal da bega dalečkăm Brašov*). În această luptă au murit Constantin și craiul Marko. Baiazid nu l-a urmărit pe Mircea, ci s-a grăbit să se întoarcă, deoarece marile sale succese creaseră spaimă în Europa apuseană, unde din nou se pregăteau de cruciadă contra turcilor." (urmează descrierea bătăliei de la Nicopole) *Bălgarska istorija. Predistoričesko vreme. Drevnost'. Srednovekovie*, Sofia, Hemus, 1942, p. 601.

"*Baiazid și stăpânitorii balcanici.* După înfrângerea lui Sigismund la Nicopole, Baiazid a devenit domnul celei mai mari părți a Peninsulei Balcanice, deoarece toți stăpânitorii mai mari sau mai mici de acolo i s-au supus într-o formă sau alta [...]. După lupta de lângă Craiova cu Mircea, unde au căzut uciși vasalii sultanului, craiul Marko și Constantin Dejan (sau, cum se mai numea, Dragaș, după numele fratelui său Ivan Dragaș, amândoi fiii despotului Dejan din Kjustendil), Macedonia de mijloc și de răsărit au fost pe deplin cucerite de turci [...] După ce a învins pe Sigismund, Baiazid nu s-a

avântat *(ne se uvlekăl)* într-o expediție către Ungaria, ci a cotropit pe «domnul» român Mircea *(napadnal vlaškija «gospodar» Mirčo)*, dar s-a mulțumit să ia numai teritoriile ocupate în Dobrogea (*zaetite zemi vă Dobrudža*), începând cu Silistra, și s-a întors înapoi. El s-a temut de boală, din cauza locurilor mlăștinoase din Valahia, și i s-a arătat dinspre Asia Mică marele pericol al năvălirii tătarilor în frunte cu Tamerlan." (*Ibidem*, vol. II, Sofia, 1943, p. 112) Observăm, deci, că Ivan Pastuhov preia afirmația despre existența celei de a doua campanii sultanale la nord de Dunăre, după Nicopole, dar nu acceptă teza istoricilor români că ea s-ar fi terminat cu înfrângerea lui Baiazid, ci îl face pe acesta să se retragă... de teama frigurilor, și numai după ce a cucerit Dobrogea (a cărei "cucerire" alți istorici o pun după lupta de la Rovine).

[2] Este teza adoptată de o parte a istoriografiei internaționale, care nu acceptă punctul de vedere expus în nota anterioară. Ea a fost cel mai clar formulată în 1943 de **Franz Babinger**. Bazându-se pe "sursele otomane timpurii", el afirmă: "Încheierea **nedecisă** (*Der unentscheidene Ausgang*) a bătăliei de la Argeș – cum aș dori s-o numesc – reiese fără îndoială **din descrierea cronicarilor otomani timpurii, și nu cum o consideră Sphrantzes, Jireček, Iorga și alții, ca o victorie a sultanului** *(einen Sieg des Großherren)* și nici ca alții (Minea și Giurescu), care au considerat că a fost urmată de victoria lui Mircea.

Aceasta reiese și din descrierea lui Constantin Filosoful. Mircea a considerat că e mai înțelept să-i ofere sultanului supunerea măcar în aparență (Mircea hielt es für geratener dem Sultan wenigstens zum Schein seine Unterwerfung anzubieten), astfel încât rămâne deschisă problema dacă s-a gândit serios la soluția asumării acestor obligații (*wobei die Frage offen bleibt, ob er ernsthaft an die Einlösung der übernommenen Verpflichtungen dachte*) sau, ceea ce este mai credibil, a încercat să câștige timp pentru ca mai târziu, în alianță cu statele Apusului, să ajungă la o bătălie decisivă împotriva principalului adversar (*oder, was wahrscheinlicher ist, vorsuchte, Zeit zu gewinnen um später in Bunde mit den Staaten des Abendlandes zu einem entscheidenen Schlag gegen seinen Hauptwidersacher auszuholen*). (*art. cit.*, în loc. cit., p. 13-14)

O variantă a ideii că **Mircea nu a fost constrâns pe cale militară a plăti tribut, ci a socotit că este soluția cea mai înțeleaptă într-un anumit moment,** la **Ernst Werner** (vezi supra p. 55).

Donald M. Nicol, *The Last Centuries of Byzantium*, Londra, 1972, p. 316: "The military outcome was **indecisive**, but the political consequence was that Mircea of Wallachia too accepted the status of a vassal of the Sultan." [Confruntarea militară a fost nedecisă, **dar consecința politică a fost aceea că și Mircea al Țării Românești a acceptat statutul de vasal.**]

John W. Barker, *Manuel II Paleologus (1391-1425): A Study in Late Byzantine*

Statesmanship, New Jersey, 1969, p. XXV: "1395. Indecisive Battle of Rovine between Bayezid and Mircea of Valachia (May 17), but the beginning of Wallachian subjection; death of Marko Kralević and Konstantin in the battle." [1395. Bătălia nehotărîtoare de la Rovine între Baiazid şi Mircea al Valahiei (mai 17), **dar începutul aservirii Valahiei**; moartea lui Marko Kralevici şi Constantin în bătălie.] De reţinut totuşi că din trei surse de informaţie (pe care le citează la p. 127-128, nota nr. 8), două – Jireček şi Iorga – îl dădeau pe Mircea ***înfrânt*** şi numai a treia – Babinger – socotea lupta nedecisă.

În *Istoria na Bălgarija*, vol. III, Sofia, 1982, p. 367: "La 17 mai 1395, la localitatea Rovine, a avut loc o luptă crâncenă în care de partea sultanului, ca vasali ai săi, au fost fiul craiului Vucaşin, Marko, şi despotul Constantin Dejan. **Mircea a fost obligat să se recunoască vasal al turcilor şi să plătească tribut anual.**"

Pentru **Edgar Hösch** (*Geschichte der Balkanländer*, 1968, p. 74): "Das türkische Schwert griff über die Donaugrenze hinaus und zwang den tapferen Walachenfürsten Mircea den Alten nach der Schlacht auf dem Rovinenfeld am 17 Mai 1395, deren Ausgang umstritten ist, in ein loses Abhängigkeitsverhältnis." [Sabia turcească a trecut de hotarele Dunării şi **a constrâns pe viteazul voievod Mircea cel Bătrân, după lupta de la Rovine din 17 mai 1395, al cărui rezultat este discutabil, la o relaţie de *dependenţă uşoară*.**]

[3] **Acest punct de vedere, cu toate implicaţiile sale pentru modul cum este concepută succesiunea ulterioară a evenimentelor a fost formulat întâia oară de *N. Iorga* în anul 1899:**

"Baiazid răspunde, trecând râul la rândul său, în Muntenia, pe la Nicopole. Nicopolea Mică e ocupată, domnul urmărit până la Argeş. **Aici, acesta îşi alege o porţiune tare, unde Baiazid nu cutează să-l atace. El pleacă, lăsând un alt domn în scaun, pe Vlad,** poate unul din boierii lui Mircea, vornicul menţionat în 1391. În cursul acestei campanii, se dădu lupta din 10 octombrie 1394 la Rovine, în care căzură principii Marcu şi Constantin, după analele sârbeşti. **Mircea învinsese, dar, ca şi Ţepeş în 1462, ca şi Mihai în 1595, el nu se putu folosi de victorie şi se retrase în munţi, spre Argeş** [...] **Anul 1394 e ocupat de lupta dintre vechiul domn şi cel introdus de turci. Mircea pare să fi fost învins; în orice caz, situaţiunea sa deveni în curând aşa de grea, încât el trebui să treacă munţii, alergând la ajutorul regelui Sigismund.** La 7 martie 1395, în Braşov, se încheie un tratat contra turcilor între cei doi domni [...] Lupta începu în curând, zice cronica ungurească «contra turcilor şi muntenilor», adecă muntenilor lui Vlad. **Nicopolea Mică fu cucerită pentru Mircea, fără să se poată ajunge la un rezultat decisiv, căci, murind regina Maria (17 mai) Sigismund fu chemat în grabă în Statele sale, urmărit**

de ostaşii lui Vlad, care îl loviră în munţi la «Pozata» sau «Pazato». La 28 mai al anului următor, Vlad, «Domn al Basarabiei şi Comite de Severin», era în scaunul său din Argeş.

[...] În vara următoare, se adună marea expediţiune creştină contra lui Baiazid [...] Voevodul Ardealului, Ştibor, trecu în Muntenia [...] se dă «o luptă mare», la care participă şi Ştibor şi Vlad, care e rănit grav *(acriter vulneratus).* **Mircea fiind restabilit, Ştibor soseşte în ajunul bătăliei decisive contra turcilor, sub zidurile Nicopolei.** Rănit de lovitura unei pietre, el fuge pe Dunăre cu regele şi e trimis în Ardeal de la gurile râului. Întors, opreşte «perversele planuri ale muntenilor şi altor vrăjmaşi ai regelui». Nu numai atât, dar el izbuteşte a aduna trupe noi, **trece munţii şi, fugărind pe Vlad, îl închide în «cetatea zisă Dâmboviţa».** După un lung asediu, uzurpatorul se predă lui Ştibor, care-l duse în Ardeal «împreună cu soţia, copiii şi toată familia» şi-l înfăţişă regelui" (N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe*, p. 65-67; s.n. – *AVD*, precizare valabilă şi pentru celelalte texte cuprinse în această notă).

Acestui "scenariu", care se va impune (cu unele variante şi completările lui D. Onciul) întregii noastre istoriografii, N. Iorga îi va aduce **în anul 1901** doar o modificare în ceea ce priveşte data expediţiei lui Sigismund: "Se admitea, pe baza unui izvor narativ autentic, că această campanie s-a făcut în primăvară, deoarece regele a fost rechemat prin moartea, întâmplată în maiu, a soţiei sale. **Nu, expediţia a avut loc numai în vară. În 21 iunie, prin două acte, regele întăreşte privilegii Feldioarei, aflându-se la Braşov. La 6 iulie, el e la Câmpulung: «campestri nostro in descensu propre villam Hozymezen vocatur». La 14 septembrie Sigismund e acum la Sibiu întors.**" (*Comunicări mărunte*, în "Convorbiri Literare", XXXV, nr. 11, 1 noiembrie 1901, p. 1.055).

Esenţial, pentru definirea poziţiei lui N. Iorga, mai este şi scurtul articol prin care răspunde lui C. Litzica, intitulat *Cu privire la luptele lui Mircea cu turcii*, apărut ceva mai înainte tot în "Convorbiri Literare", acelaşi an, nr. 5, 1 mai 1901, p. 473-476 (retipărit în volumul N. Iorga, *Studii asupra evului mediu românesc.* Ediţie îngrijită de Şerban Papacostea, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984, p. 141-143). **În acest articol se respinge datarea propusă de Hasdeu pentru lupta de la Rovine, datare atunci reargumentată de Litzica, reafirmându-se opţiunea pentru data propusă de Jireček: 10 octombrie 1394.** De reţinut următorul pasaj: "E de altfel cu totul imposibil a se confunda luptele lui Mircea la **Rovine şi Argeş** cu turcii şi campania regelui Sigismund, în care a luat Turnu şi a restabilit pe Mircea." Ceea ce înseamnă că între timp Iorga adoptase teza lui Onciul, despre **două bătălii distincte**: una la Rovine şi alta la Argeş. Importantă este şi continuarea: "Câte documente ni s-au păstrat – donaţii de ale lui Sigismund –, în unire cu cronica regatului,

nu vorbesc nimic de o luptă cu sultanul însuşi, pe care regele ar fi invocat-o cu mândrie. Pe de altă parte, cronicile sârbeşti nu ştiu nimic despre o luptă a ungurilor cu turcii la Rovine."

În anul 1905, în prima lui sinteză de *Istoria românilor*, pe care o publică în limba germană, N. Iorga propune următorul "scenariu":

"**La Rovine pe Dunăre, în valea mlăştinoasă a Jiului, turcii fură bătuți**, şi principii sârbi Marcu şi Constantin, cari urmaseră de nevoie pe stăpânul lor păgân, căzură în lupta nedorită. **Dar, după biruință, prea slab fiind, Mircea se trase îndărăt, luă cu dânsul tezaurul îngrămădit la Argeş şi se refugie peste munți, la acelaşi rege Sigismund**, împotriva căruia abia de câțiva ani, în 1390, încheiase un tratat formal cu regele polon. [...] **După fuga lui Mircea, în cetatea domnească din şes, a Dâmboviței, domnea un oarecare Vlad**, care era sprijinit şi totodată supravegheat de o garnizoană turcească. La 7 martie 1395 regele încheie cu voevodul fugar un tratat la Braşov, ca să cucerească din nou granița Dunării pentru creştinătate [...]

După câteva luni Baiazid apăru ca să pedepsească pe duşmănosul vecin pentru atacul său (e vorba de expediția contra taberei de la Karînovasî, pe care N. Iorga o localizase, în 1899, în "şesul Cadin", *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetății Albe*, p. 65 – *AVD*), şi, **după ce izgoni pe Mircea, nu găsi un mai bun favorit pe care să-l pună domn la Dunăre decât pe acelaşi Vlad, care în anul 1396 menționează binefacerile arătate lui de regele Poloniei şi-i jură credință** [...] În anul 1395 regele veni în Țara Românească – acum *turcească* – şi înaintă până la Dunăre, unde izgoni pe turci din Nicopoia Mică, Turnul; **nu putu însă pune mâna pe Vlad; ba, dimpotrivă, acest vasal turcesc dete marelui «Craiu», pe când acesta se întorcea, o lovitură simțită în munții de la Posada, din județul Muscelului**, lovitură de care însuşi Basarab n-ar fi avut să se ruşineze [...] Vlad fu bătut de voievodul ardelean Ştibor [...] **În anul 1397 Ştibor veni din nou pentru a reda lui Mircea Țara Românească**, şi de data asta izbuti să prindă pe uzurpator în cetatea Dâmboviței." (N. Iorga, *Istoria poporului românesc*, ed. Georgeta Penelea, p. 245-246).

În anul 1910, în *Istoria armatei româneşti*, în capitolul intitulat *Luptele muntenilor cu turcii*, N. Iorga scrie:

"Cele dintâi legături cu turcii le-ar fi avut încă Vlaicu-Vodă, care şi-ar fi dat ajutorul la lupta sârbilor cu sultanul Murad [...] A doua oară e la 1394. În urma unor complicații, a căror expunere nu-şi are locul aici, sultanul Baiazid, care voia să creeze o împărăție turcească întocmai ca aceea bizantină de odinioară, trecu Dunărea. Avea cu el ienicerii, nedespărțiți de persoana sultanului, spahiii feudali şi achingiii prădalnici, iar, pe lângă ei, pe domnii sârbeşti din Macedonia, de la Velbujd, şi pe fiul regelui Vucaşin, vestitul

Marcu Cralievici, feciorul de Crai sau Crăişorul. **Se trecu prin vadul de la Vidin, ajungându-se îndată în şesul doljean.** La satul **Rovine** ieşi înainte Mircea, şi **birui.** Lupta n-o putem reconstitui: căzură însă mulţi sârbi şi Crăişorul lor. **Dar Baiezid avea puteri încă neatinse, pe când Mircea era zdrobit de biruinţa sa. Turcii trecură Oltul pe la Slatina şi ajunseră la Argeş, de unde domnul fugise la Braşov.**" (N. Iorga, *Istoria armatei româneşti*, vol. I: *Până la 1599*, ediţia a I-a, Bucureşti, Editura Ministeriului de Războiu, 1929, p. 87-88; prima ediţie: Vălenii de Munte, 1910).

Iată, un sfert de secol mai târziu, în anul 1935, versiunea din *La place des Roumains dans l'histoire universelle*, II: *Epoque moderne*, p. 45-47, în traducerea lui Radu Constantinescu din *Locul românilor în istoria universală*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1985, p. 194-195:

"Campania lui Baiazid împotriva Ţării Româneşti avu loc trei ani după supunerea completă a Bulgariei centrale. Motivul n-a fost niciodată lămurit. Nu se poate crede într-o provocare din partea unui domn a cărui politică, cu toată însemnătatea atribuită domniei sale, atât de lungi, durând treizeci de ani, începând de pe la 1387 până în 1419, n-a fost decât de apărare. Participarea nu numai a acelui «fitzroy» al legendei, Marko Kraljević, dar şi cea a celui pe care nişte anale slavone îl numesc «Constantin Verligovac, fiul despotului Ioan Dragases» (despotul din Štip), ar arăta mai degrabă o origine dunăreană, nişte conflicte între creştini într-o epocă în care, Bosnia rămânând deoparte, nu exista o Serbie unitară. Dacă este vorba de situaţia de pe malul drept al fluviului, cum Sracimir fusese nevoit să-şi părăsească reşedinţa sa de la Vidin şi să se refugieze la regele Sigismund, este foarte posibil ca vecinul său să-l fi ajutat să se apere. Odată ajuns la Dunăre, Baiazid intrase în necesităţile geografice şi politice ale vechii ordini de lucruri bizantine. A instala garnizoane pe cele două maluri ale fluviului îi părea de acum înainte o datorie; astfel, orice altă putere pe care ar fi găsit-o în calea lui trebuia să fie azvârlită înapoi, în interior. Or, **Mircea avea atunci, dacă nu Silistra şi Dobrogea — moştenirea lui Dobrotici, definitiv pierdută — măcar Giurgiul**, pe care puse să-l întărească cu mari cheltuieli, şi acest Turnu din faţa Nicopolei, pe care-l amintesc deja izvoarele bizantine şi care va mai fi în picioare la sfârşitul sec. XVI.

Sultanul se împotmoli în nişte mlaştini pe un teren plin de surprize — acesta e sensul numelui Rovine, râpe — şi trebui să abandoneze partida, nu fără a fi pierdut pe cavalerii sârbi veniţi alături de stăpânul lor.

O a doua campanie nu a mai fost condusă de sultan, care nu căuta, cu tot renumele său în acest domeniu, gloria de erou. Ea a făcut pe Mircea să părăsească o regiune pe care n-avea mijlocul s-o apere. **BANDE TURCEŞTI, COMANDATE PROBABIL DE ŞEFII DE LA DUNĂREA CÂNDVA BULGĂREASCĂ, ÎNAINTARĂ PÂNĂ LA VECHEA CAPITALĂ A ARGEŞULUI, DAR**

NICI DE DATA ASTA NU ERA VORBA DE O CUCERIRE, CI NUMAI DE INSTALAREA UNUI VASAL. Un membru al dinastiei, poate un bastard, până atunci în sfatul domnesc, Vlad, aşadar un nou Vladislav, ca şi tatăl celui al cărui stăpân ar fi vrut să fie, fu instalat aşadar **în această «cetate a Dâmboviţei» pe cursul inferior al râului**, unde «pârcălabul» Dragomir se apărase cu succes, cu vreo treizeci de ani mai devreme împotriva soldaţilor voievodului Transilvaniei. **Câteva luni mai târziu, la Braşov, Mircea, ca principe independent, încheia cu Sigismund un tratat, ca între cruciaţi, pentru apărarea comună în faţa Islamului. O nouă tentativă împotriva lui Vlad aduse un adevărat dezastru pentru ariergarda ungurească.**

Sigismund crezu că trebuie să intervină în acelaşi scop: să se asigure de linia Dunării. El o făcu într-o ţară asupra căreia nu-şi atribuia aceleaşi drepturi ca şi predecesorul şi socrul său, regele Ludovic, încredinţând-o, de fapt, acestui «marchiz» al coroanei maghiare care era Mircea. El făcu mai degrabă o plimbare militară, **ce-i permitea să primească şi omagiul unui vasal atât de important ca învingătorul sultanului cel temut.** Obişnuit cu aceste demonstraţii, din care este în mare parte alcătuită cariera sa, el înaintă până la «Nicopolea cea Mică», **dar aflând de moartea soţiei sale, moştenitoarea Ungariei, socoti că ceea ce se impune este o întoarcere în pripă, pentru a pune în ordine treburile regatului pe care şi-l câştigase într-un fel numai prin căsătoria sa** şi care putea să revină concurentului său napolitan, regele Ladislau.

Neputând apăra el însuşi Dunărea, centura statelor sale, se adresă, prin emisari, acestui Occident deja pregătit prin propaganda înflăcărată a lui Philippe de Mézières şi isprăvile regelui Ciprului, pentru a-i propune, în loc de «sfânta călătorie», atâta vreme făgăduită şi aşteptată, o simplă «călătorie în Románia». Ceea ce fusese până atunci un fel de sistem balcanic, sub conducerea lui Baiazid, cu toată deosebirea de religie, fusese înlocuit acum de o replică a Occidentului cavaleresc – nu şi a Occidentului comercial, ai cărui genovezi vor ajuta pe turcii înfrânţi la Angora să revină în Europa – la această penetraţie turcească pe care scrierile propagatorilor războiului sacru o înfăţişau ca pe o ameninţare şi o sfidare la adresa întregii creştinătăţi.

Elemente venite din îndoita lume franţuzească, cea regală şi cea burgundă, alergară pentru această nouă expediţie, mai uşoară şi făgăduind un rezultat mai bun decât cea din «Africa», de la Mahdia, ce tocmai se sfârşise fără nici un rezultat. Dar, din pricina marii schisme, de astă dată nu a mai fost ca în 1371, colaborarea eficace, necesară pentru orice cruciadă, a Sfântului Scaun, care acum era dublu, împărţindu-şi lumea catolică.

Acest război cu Islamul nu este decât urmarea pactului încheiat între Sigismund şi Mircea cu un an mai devreme, deşi, fără îndoială, el era şi un rezultat

al vechilor mari proiecte ale regelui Ungariei, începând din vremea aventurii contelui d'Eu.

În vreme ce Ţara Românească a domnului Vlad era invadată de trupele transilvănene, sub porunca polonezului Ştibor, voievodul provinciei, cruciaţii se îndreptau spre Dunărea de Jos, primind la Vidin închinarea sărmanului Sracimir, sortit să fie bătut de valuri, între unii şi alţii, până la capătul tristelor lui zile. Sigismund şi **Mircea, care nu adusese vreun contingent românesc, în afara unei mici cete de credincioşi**, se reuniseră deja cu aceşti preţioşi auxiliari. Curând ajunse, cu alţi unguri şi români, Ştibor care reuşise să alunge pe intrusul valah.

La 28 septembrie 1396, lângă Nicopolea, bine apărată de turci, avu loc marea bătălie, dată cu sultanul de această strălucitoare nobilime catolică, ce nu voia nici sfătuitori, nici călăuze din partea experienţei româneşti, de un preţ atât de mare totuşi. Baiazid venise în grabă de la Târnovo cu toate forţele sale, *pentru această primă adevărată şi mare probă a puterii sale*. El acţiona mai mult ca şef al asiaticilor săi, decât în calitate de nou ţar bulgăresc de cucerire. Vechi antagonisme apăreau dintr-un trecut îndepărtat şi dominau situaţia. Trebuie să amintim că n-a lipsit nici un contingent sârbesc, dacă nu şi unul bizantin. Din punct de vedere militar nu se putea vorbi de o oaste otomană numai.

Mircea îşi luă deîndată ţara în stăpânire: sultanul nu riscă încă de pe acum o expediţie înspre această Valahie iarăşi necredincioasă. [...] **În 1397 Mircea trebui totuşi să înfrunte pe sultan ce venea să se răzbune asupra celui ce-i răpise iarăşi feuda, atât de însemnată, a Ţării Româneşti, care socotea că trebuie să facă parte din sistemul său. Baiazid i-ar fi luat atunci Silistra**; or, acest lucru, nu era decât complementul necesar a ceea ce se săvârşise până atunci şi se pecetluise prin marea biruinţă din anul trecut. **Fluviul a fost iarăşi trecut, dar poate nu de însuşi sultanul.** Acest mal stâng era totuşi atât de puţin accesibil, din cauza terenului mlăştinos, acoperit cu păduri bătrâne de nestrăbătut, era acolo atât de puţin orizont pentru o penetraţie utilă, iar pe un străin putea să-l pândească atâtea primejdii, că **se opriră acolo, fără a mai încerca o altă instalare princiară, cu atât mai mult cu cât Vlad era în temniţa ungurească. Scopul urmărit de Baiazid era însă acum atins. Aşa cum expediţia din 1394 avusese în vedere Nicopolea, aceasta fu făcută pentru Silistra.** De acum înainte, lupta dintre români şi turci va fi numai pentru malul stâng."

În sfârşit, în ultima sa sinteză de istorie naţională, în 10 volume, N. Iorga scria **în anul 1937**:

"Ceasul venise pentru supunerea sau peirea lui Mircea însuşi. După ce Şiştovul avu aceiaşi soartă ca şi Silistra şi Nicopolul, se iau, împreună cu acele «turnuri», între

care cel de la Măgurele, acest al doilea Nicopol, şi «castelele şi cetăţile pe care altădată, trecând Dunărea, le ocupaseră muntenii în Ţara Bulgărească». Se pomeneşte anume de «cheile cetăţii care se numeşte Iurcova», adecă Giurgiu, Ierköki al noilor stăpâni.

Credeam odată că evenimentele războinice care urmară fac parte din raporturile turco-bulgare. E vorba însă de noua atitudine faţă de Mircea, **care totuşi plătia tribut ca şi toţi potentaţii creştini cari rămăseseră în picioare**. Faţă de Nicopolul şi de Silistra lui se dă voie de către sultan turcilor săi ca, «din pricina păcii, să intre acolo zilnic, pentru a cumpăra cele de nevoie», întocmai ca vechii pecenegi în cetatea lui Tatul din secolul al XI-lea. Pe urmă însă, în lipsa sultanului, ocupat cu campanii asiatice, comandanţii de la Dunăre reiau, întocmai cum făcea pe atunci un Nestor ori un Leon Nikerites, Nicopolul. Drâstorul rezistă, dar, când garnizoana nu mai poate să se hrănească, şi ea capitulează şi, în ciuda condiţiilor căpătate, e tăiată în bucăţi.

Încă de pe atunci Baiazid va fi avut la îndemână pe un om de paie pe care l-ar fi putut pune în locul unui «amic» pe care-l socotia nesigur. **Poate chiar ca acest Vlad, membru al Sfatului, deşi pare, după nume, să fi fost un bastard al lui Vladislav şi un număr de boieri nemulţămiţi să fi provocat ruperea bunelor relaţii cu Sultanul. Când Mircea, scos din răbdări, trecu Dunărea şi prădă până în Carinova sau Cadinova, şesul Carului sau Cadiului,** Vlad-Vodă cel nou primi steagul de domnie şi sultanul însuşi, care preţuia mijloacele de apărare ale ţării, veni să-l instaleze [...] **Întâia trecere a Dunării de către Baiazid se face, desigur din îndemnul lui Feriz-bei, feudarul din Vidin, care se va fi crezut ameninţat.** El sileşte să meargă cu el frontul nou macedonic al statului osmanlâu ce începe a se organiza. Ajunge astfel a călca duşmăneşte acest pământ creştin al nostru şi eroul sârbilor din Macedonia, din care unii fac şi un rege, un craiu, cum fusese tatăl său, Vlcaşin, unul din luptătorii de pe râul Mariţa – de unde «Cralievici» –, acel Marcu care poartă deci, din cauza naşterii lui în apusul balcanic, acelaşi nume cu Mircea, cu care a putut fi şi rudă. Constantin, fiul lui Dragoş *(sic!)* (Dragases, Dragaşevici), *cumnatul (sic !)* împăratului Manoil şi unul din stăpânitorii feudali, având rang de despot şi vulturul bizantin pe genunchi, e adus şi el cu sila în aceiaşi oaste. **Această călărime va fi însă rău lovită de oastea lui Mircea şi «Crăişorul» e şi el între morţii înfrângerii pe care poate sufletul lui de creştin ar fi dorit-o. Lupta a trebuit să se dea în marginea Craiovei, la Rovine, «ruine».**

Atacul lui Baiazid cu trupele sârbeşti ale «Crăişorului» Marcu menit să moară aici, e singura încercare de solidarizare a balcanilor creştini contra Ţării Româneşti. Marcu apare şi pe o dedicaţie de biserică la mânăstirea lui, clădită ca acea de la Argeş, ca «bine-credinciosul şi de Hristos iubitorul craiu Marcu».

Totuşi el încercase să reziste, oferind, ca odată craiul şi despotul macedonean Vâlcaşin şi Uglieşa la râul Mariţa, ca Balcanii uniţi la Ploćnik, ca aliaţii «iugoslavi» Lazăr

sârbul şi Tvrtco bosniacul în Câmpia Mierlelor, bătălia. Era singur în acel an 1394 al marii încercări.

Analele sârbeşti, pomenind moartea lui Marcu, dau data de 10 octombrie 1394, ceea ce nu se potriveşte cu o menţiune de pomelnic **pentru ceilalţi doi şefi sârbi, cari şi ei îşi isprăviră veacul la noi: 17 mai 1395**, ceea ce a făcut să se admită două întâlniri războinice, amândouă în dauna aliaţilor creştini ai sultanului, pe când un studiu recent, pe baza unui act grecesc dintr-o mănăstire constantinopolitană, a crezut că poate reţinea a doua dată. **Altceva despre această luptă nu se mai ştie.**

Între morţi, unele anale sârbeşti pun pe «Constantin Jerligovaţ *(sic !)*, pe Andrei, pe Dragoş şi pe Comnen» (un Comnen de la Avlona).

Descrierea lui Laonikos Chalkokondylas, care va fi avut fără îndoială un izvor contemporan, prezintă un război de vechiu tip românesc, care se va repeta de atâtea ori. Mircea retrage din calea duşmanului pe femei şi copii, adăpostindu-i în munţi, iar el urmăreşte prin păduri pe năvălitori, pregătind pretutindeni piedici sultanului şi căzând pe neaşteptate asupra cetelor pornite la pradă. Evrenos, care făcu apoi o aşa de mare carieră, recomandă ieşirea cât mai iute din ţară.

Prin aceste lupte ajunse a se cunoaşte mai larg cele două ţări şi poporul viteaz în război şi nu tocmai supus legilor, locuind în sate şi având aplecări spre nomadism, care vorbeşte o limbă asemenea cu cea italiană şi samănă şi la moravuri cu italienii.

Ca şi Mihai Viteazul după fulgerătoarea ispravă de la Călugăreni, Mircea, neavând cu ce să reziste sultanului, căruia-i ucisese pe unii din colaboratorii creştini, trebui să se retragă spre munte. Trecu apoi pe la Bran şi se adăposti ca pribeag hotărît însă a-şi recăpăta dreapta stăpânire contra omului turcilor, la Braşov, căruia-i va da apoi un larg privilegiu de comerţ, poate şi ca răsplată pentru buna adăpostire.

Înfrângerea nu împiedică însă pătrunderea mai departe în ţară a sultanului, unde va fi adus încă de atunci ca domn pe Vlad, vechiul boier de rudă domnească al lui Mircea. **De aceea la începutul anului 1395, în mart, domnul legiuit e un pribeag la Braşov.**

Şi, cum ameninţarea se apropia de hotarul unguresc, Sigismund uită legătura încheiată de Mircea, la 1391, prin aceea ce-l unia familiar împreună cu domnul Moldovei, Petru, cu celalt «rege» al Ungariei, de curând botezatul Vladislav Iagelon, ca soţ al Hedvigei, cealaltă fiică a lui Ludovic. **Alergă acolo, şi, cu acest fugar, care va fi avut încă în jurul său o oaste, se încheie actul din 7 mart 1395, în care Mircea e tratat ca un aliat, nu ca un vasal. O expediţie spre Dunăre se va pune la cale şi ea va merge până în faţa Nicopolei, dar moartea reginei Maria va rechema pe acela care prin aceasta nu mai avea de fapt nici un drept la coroană.** Fireşte că, din parte-i, Vlad va alerga la sprijinul lui Iagello (1396) [...]

Expediția lui [Sigismund] pentru a restabili pe Mircea se făcu deci cu oarecare zăbavă. Popasurile regelui în cursul ei ni sunt cunoscute. **La 11 mart el era la Codlea, la 15-16 în Sibiu, de unde se suie spre Cluj.** Ștefan de Losoncz, fostul ban de Severin, Emeric Bebek, Nicolae de Gara, Ștefan de Kanisza, fratele lor, Ioan, arhiepiscop de Gran, Ioan de Maróth, ban de Macsó, și alți nobili de frunte, participară la campanie. Vor fi fost contingentele ardelene ale voevodului Frank, care pare a fi un german. **În april, oastea stătea gata să plece. Dar la 21 iunie îl aflăm la Brașov tot gata de plecare. Era lângă Câmpulung abia la 6 iulie.**

Nu-mi pot reține o observație: Este evident că aici N. Iorga confundă și unifică **două trasee** ale regelui Sigismund: întoarcerea sa la Buda, după expediția împotriva lui Ștefan I, voievodul Moldovei, în cursul căreia s-a oprit la Brașov și s-a întâlnit cu Mircea, **după care a revenit în Capitală**, și expediția în Țara Românească, cu prilejul căreia a eliberat Nicopolul Mic. Firește, nu ne-am oprit și nu ne oprim spre a inventaria toate dovezile unei elaborări grăbite și dramatice, sub presiunea dorinței de a-i răspunde lui C.C. Giurescu printr-o sinteză proprie și, în intenția autorului ei, copleșitoare ca dimensiuni și informație. Cititorul va fi remarcat singur "scăpări" precum trecerea a doi prinți sârbi în pomelnicul de la Hilandar, transformarea lui Constantin Dragaș din socru în... cumnatul lui Manuel Paleolog, dar și întreaga manieră de a scrie istoria, la mijlocul secolului XX, precum odinioară Gebhardi și Engel, de ale căror texte, atât expunerea din 1937 cât și cea anterioară din 1935, amintesc izbitor. (notă *AVD*)

Peste puțin Nicopoia Mică, ocupată de trupele sultanului, era reluată. Planul acestei cruciade de recuperare putea să fie sau un atac la Nicopolul turcesc sau trecerea spre răsărit pentru a lovi pe Vlad, dibaciu ascuns supt munte, pe la Argeș. La 17 mai murise însă regina Maria, ceea ce putea să zdruncine situația prințului-consort, amenințat să rămâie iarăși un simplu marchis în Brandenburgul moștenirii sale. **Deci, și aici, cu lucrurile neisprăvite, oastea trebui să se retragă.**

Pentru a reîncepe regele apare pe la Orșova, la Severin, la Dunăre. Era din nou în Ardeal spre sfârșitul lunii, **fără să putem ști unde se adăpostia atunci Mircea**. Se afla la Sibiu în zilele de 14-17 septembrie, la Mediaș la 26. Dar expediția cea nouă fu întreruptă.

După plecarea regelui, Vlad, de care se vor fi ținut mai bucuros o samă de boieri, strânse cetele sale și, amintindu-și de isprava lui Vodă-Băsărabă, așteptă în munți oastea ungurească în retragere. Ea suferi pierderi însemnate, cum se vede din răsplătirile acordate celor care luptaseră mai viteaz, între altele influentul magnat Nicolae de Gara. Munții «Pozata» sau «Pazata», «Pazzara», unde a avut loc ciocnirea, nu par să însemne însă, precum am mai spus, decât munții acestei Țări Băsărăbești. **Sigismund a pus totdeauna și pe turci în rândul dușmanilor cari-l loviră.**

Regele jignit își pregăti, cum am văzut, o revanșă fără rezultat. La Caransebeș el răsplătește pe conții de Balgay, care luptaseră contra urmăritorilor «turci și alți necredincioși shismatici»." (N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. III, ed. 1937, p. 294-303).

Opinia lui N. Iorga din anul 1899, despre "alergarea lui Mircea la Sigismund", **nu imediat în urma luptei de la Rovine — cum susținuseră Huber și Jireček —, ci ca urmare a luptelor cu Vlad cel lăsat de Baiazid în țară**, a cunoscut o ingenioasă resuscitare și o dezvoltare amplă, care a dus la elaborarea unui nou "scenariu", înfățișat pe multe pagini, în întinsul studiu al lui **Barbu T. Câmpina**, *Lupta Țării Românești împotriva expansiunii otomane (1335-1415)*, în *Scrieri istorice*, vol. I, p. 137-361 (teze conținute și de tratatul *Istoria României*, vol. II, București, 1962, p. 366-373).

După Barbu Câmpina, Mircea I ar fi ieșit **victorios** în confruntarea de la Rovine, din 10 octombrie 1394, dar boierimea munteană, speriată de perspectiva întăririi autorității domnești, a trădat pe domn, s-a adresat lui Baiazid, pactizând cu el, și împreună cu polonii i-au opus pe Vlad, reușind să-l aducă pe tron în locul lui Mircea, ***după ce în mai 1395 s-ar fi dovedit incapacitatea lui Sigismund de a-și ține promisiunile făcute la 7 martie 1395***: "La 17 mai 1395 s-a dat (lângă Craiova, se pare) o sângeroasă bătălie, Constantin Dejanovici este ucis aici de oștenii lui Mircea cel Bătrân, dar majoritatea boierilor se decid să-l susțină acum pe Vlad și să alunge pe aliații unguri ai lui Mircea [...] În fine, cetatea Turnu este ocupată de garnizoane otomane și astfel sultanul își instalează efectiv puterea pe malul stâng al fluviului." (*op. cit.*, p. 266-267)

După ce "grosul forțelor lui Baiazid – continuă B.T. Câmpina – se întoarce acasă pe la începutul lunii iunie 1395" din expediția întreprinsă la nord de Dunăre, **în urma solicitării lui Vlad și a partizanilor săi**, regele Sigismund "întreprinde, la rândul său, o puternică expediție cu oștile regatului [...] După ce așteaptă câtva timp la Brașov concentrarea trupelor, regele trece munții la 3 iulie și se îndreaptă direct spre Turnu, zdrobind împotrivirea boierilor români (ajutați de niște generali ai lui Baiazid) care încercaseră să-i taie drumul. La Turnu, cetatea este luată cu asalt după lupte crâncene, cu pierderi mari de ambele părți [...] **Sigismund comite în acest moment o enormă greșeală: el ia în stăpânire Turnu, uitând cu totul de existența lui Mircea și de vechile tratate ce-l obligau față de el. Regele așază deci în cetate pe castelanii Ungariei la începutul lunii august; apoi pornește spre casă pe Valea Dunării cu gândul, se pare, de a înlătura situațiile tulburi din Oltenia, căci se îndreptă către Mehedinți**. Dar în loc ca victoriile de până aici să fie întregite prin eliminarea partizanilor lui Vlad din regiunile apusene ale țării, s-a produs o vastă regrupare a aproape tuturor boierilor români și chiar a unora dintre puținii partizani pe care îi păstrase Mircea; cu forțe unite, această «mulțime de valahi» se năpustește asupra oștii lui Sigismund și o zdrobește în trecătoarea de la Posada, la nord de Orșova [...] **Platforma de colaborare pe care se așezase Mircea cel Bătrân la 7 martie și care**

presupunea egala îndreptățire la viață a celor două țări prietene dispăruse fără urmă în august, cu activa contribuție adusă chiar de către Sigismund. Acum boierii erau siliți să ia la rândul lor, măsuri de apărare împotriva acestui «aliat» ale cărui oşti păreau că intervin la Dunăre numai pentru a răpi una după alta cetățile lor. Bătălia de la Posada a fost sancțiunea acestor înguste contradicții feudale în mlaştina cărora se înecase ideea luptei comune împotriva turcilor. Zadarnic a alergat regele cu rămăşițele armatei sale la Sibiu, unde zăboveşte până la 21 septembrie, plănuind pesemne să reia lupta împotriva lui Vlad. Un brusc atac venit din partea regelui Poloniei şi greutățile interne ale regatului îl silesc curând să părăsească Transilvania, la 11 octombrie trecea prin Oradea în drum spre Buda, lăsând îndărătul lui pe Vlad consolidat în Scaunul Țării Româneşti." (p. 268-269)

"Vlad apăruse pe scena luptelor din Țara Românească în numele boierilor care-l detestau pe Mircea pentru puterea autocratică dobândită de acesta la Rovine." (p. 270)

Pentru Barbu T. Câmpina instaurarea la Argeş a lui Vlad nu este urmarea expediției lui Baiazid la nord de Dunăre şi a bătăliei de la Rovine şi nici măcar a lăsării lui de către Baiazid în țară, la retragerea peste Dunăre (ca pentru N. Iorga), ci reprezintă un capitol aparte, cauzat tocmai de "victoria din 1394". Acest capitol se desfăşoară în intervalul ce desparte 10 octombrie 1394 de 17 mai 1395, ultima dată reprezentând nu momentul cheie al confruntării lui Mircea cu Baiazid, ci punctul culminant al unui nou capitol, **imaginat integral de B.T. Câmpina**, când oştile otomane intervin din nou la nord de Dunăre, de data aceasta chemate de boieri şi de Vlad spre a da ajutor la înlăturarea lui Mircea. Numai că prin această interpretare B.T. Câmpina reactualiza, după N. Iorga, dar de o manieră proprie, teoria "celor două bătălii" emisă de Onciul în 1899-1900 (vezi Capitolul IV, nota nr. 1 - p. 291), care lansa ideea existenței unei **victorii** româneşti la Rovine, urmată de o **înfrângere**, la Argeş, după care Mircea ar fi fost obligat să se retragă în Transilvania pentru a reveni mai târziu cu ajutorul lui Sigismund.

Trebuie să constatăm promptitudinea cu care istoriografia internațională s-a făcut, în unele lucrări, ecoul tezelor lui Barbu T. Câmpina. Astfel, în prestigioasa *The Cambridge Medieval History*. Volume IV: *The Byzantine Empire*. Part I: *Byzantium and Its Neighbours*, edited by J.M. Hussey with the editorial assistance of D.M. Nicol and G. Cowan, Cambridge, 1966, capitolul VIII: *The Palaeologi*, paragraful IV: *The Ottoman Advance: Byzantium as a vassal state of the turks*, p. 375-376: "The Wallachian Prince Mircea the Old, strongly supported by Hungary, proved however a much tougher proposition. A fierce battle was fought on 17 May 1395 on the plain of Rovine. The military victory appears to have gone to Mircea but he had nevertheless to submit to the Sultan and pay tribute. Moreover, the Dobrudja fell into

Ottoman hands and Ottoman troops controlled the bridges of the Danube." [Domnul român Mircea cel Bătrân, susținut puternic de Ungaria, a dovedit totuși o poziție mai tare. O bătălie crâncenă s-a dat la 17 mai 1395 pe câmpia Rovinelor. **Victoria militară pare a fi fost obținută de Mircea, dar cu toate acestea el s-a supus sultanului și a plătit tribut**. În plus, Dobrogea a căzut în mâinile armatei otomane, iar trupele otomane au controlat malurile Dunării.] Până aici ne aflăm în fața tezelor cunoscute, pe care un istoric le copiază după altul (căci invocarea "puternicului sprijin al Ungariei", din păcate prin nimic demonstrat, urmează fidel pe Ostrogorski).

Capitolul XII, *The Balkan. 1018-1499*, conține în ultimele cinci pagini (din 56 ale capitolului) o expunere despre Țara Românească și Moldova (în care observăm, în treacăt, că autorul lor, **Milan Dinić** – "Emeritus Professor of Balkan History in the University of Belgrade" – adoptă în totalitate tezele lui Roesler cu privire la originea sud-dunăreană a poporului român și migrarea lui în nord), unde aflăm despre Mircea următoarele: "By the reign of Mircea the Old (1386-1418), Wallachia become a theatre of war in which the Turks played the leading part. One section of the boyars, who were discontented with Mircea, with the aid of the Sultan Bâyezîd I, proclamed Vlad *voivode*. Mircea had to seek refuge with the Hungarian king, Sigismund. An allied army advanced into Wallachia in the spring of 1395 and defeated the Turks at Rovine (17 May); this drove the usurper Vlad to place himself under Polish protection. Mircea, for his part, remained with Sigismund, and accompanied him on the expedition against the Turks wich ended in the catastrophe at Nicopolis (1396). He succeeded in savig himself, and freed himself from his rival, Vlad, who was captured in 1397 by Stibor, *voivode* of Transylvania; he drove back fresh Turkish attacks and retained control of the Danubian crossings. The Turkish defeat at Ankara (1402) and the civil war between Bâyezîd's sons brought some relief to Wallachia. The *voivode* Mircea strengthened the defences of the southern frontier by occupying a belt of land on the right bank of the Danube, notable the town of Silistria: in his title he now held that he was «lord and ruler of the land from beyond the Danube to the Black Sea and Silistria». When Sultan Muhammad I restored Turkish unity, Mircea was soon forced to pay tribute. The Turks, however, were still not sufficiently powerful to impose their authority on Wallachia. Hungary, which had taken the leading part in the Christian war, tried, as with Serbia and Bosnia, to draw the Vlachs into its camp. The attempts of both the Turks and Hungary to secure their supremacy over Wallachia and to bring their vassals to the throne resulted in constant changes of ruler and fierce internal strife. But as Hungary abandoned its offensive attitude toward Turkey and went over to the defensive, Ottoman control over Wallachia was gradually extended." (p. 562-563) [În timpul domniei lui Mircea cel Bătrân (1386-1418) Țara Românească devine un teatru de război în care turcii dețin rolul conducător. **O parte din boieri, care era nemulțumită de**

Mircea, proclamă voievod pe Vlad cu ajutorul lui Baiazid. Mircea şi-a căutat refugiu la regele Sigismund. **O armată aliată a înaintat în Ţara Românească în primăvara anului 1395 şi a învins pe turci la Rovine (17 mai)**; acesta l-a împins pe uzurpatorul Vlad să se aşeze pe sine sub protecţia Poloniei. Mircea, din partea sa, rămase cu Sigismund şi-l însoţi în expediţia împotriva turcilor, care s-a terminat prin catastrofa de la Nicopole (1396). El reuşi să se salveze şi se eliberă de rivalul său, Vlad, care a fost capturat în 1397 de Ştibor, voievodul Transilvaniei. El respinse noi atacuri turceşti şi păstră controlul asupra răscrucii Dunării.

Înfrângerea turcilor la Ankara (1402) şi războiul civil între fiii lui Baiazid au dat un oarecare relief Ţării Româneşti. Voievodul Mircea a întărit apărarea frontierei sudice prin ocuparea unei fâşii de ţară pe malul drept al Dunării, în special oraşul Silistra: în titlul său acum se arată că era "domn şi stăpânitor al ţării de dincolo de Dunăre până la Marea Neagră şi al Silistrei".

Când sultanul Mohamed I restaură unitatea turcească, Mircea a fost curând forţat să plătească tribut. Cu toate acestea turcii încă n-au fost destul de puternici ca să impună Ţării Româneşti autoritatea lor. **Ungaria, care a deţinut rolul conducător în războiul creştin**, a început ca şi cu Serbia şi Bosnia, să atragă pe români în tabăra ei. Încercarea celor doi, turcii şi Ungaria, de a-şi asigura supremaţia asupra Ţării Româneşti şi de a-şi pune vasalii lor pe tron a dus la necontenita schimbare de domni şi la puternice lupte interne. Dar când Ungaria a abandonat atitudinea sa ofensivă faţă de turci şi a trecut la defensivă, controlul otoman asupra Ţării Româneşti s-a extins treptat.]

[4] În această privinţă este de reţinut modul cum a observat şi exemplificat acest aspect Dan Zamfirescu în studiul său publicat în anul 1987:

"Încercăm să formulăm, în paginile de faţă, câteva puncte de reper pentru o mai bună aproximare a ceea ce a fost drama teribilă în urma căreia, din această zonă, numai românii au reuşit să se salveze, acum o jumătate de mileniu, de lunga noapte a unei dominaţii pluriseculare. Încercarea noastră nu se pretinde insolită. Ea reia şi dezvoltă câteva observaţii şi rostiri esenţiale, care s-au adunat de-a lungul a mai bine de un secol în câmpul bizantinologiei şi turcologiei, dar au fost sufocate de mărăcinişul unor erori trecute de la un autor la altul, dintr-o sinteză în alta, fără cel mai elementar control critic.

Încă din 1883, Gustav Friedrich Hertzberg, socotit unul dintre întemeietorii bizantinologiei moderne scria – trecând în revistă evenimentele timpului – aceste rânduri deschizătoare de perspective:

> «Dinspre partea politică, încorporarea imperiului bulgar în cel turcesc a stârnit pe Bosfor şi pe Dunărea ungară o mare spaimă şi mânie. **Era totuşi posibilă mai departe o victorie, pe care voievodul valah Mircea** (care cu

puțin timp în urmă, încă înainte de 1390, se pare că după moartea lui Ivanko, își luase și Dobrogea și Dristorul) **a dobândit-o în toamna lui 1394 asupra turcilor ce veniseră din nou asupra lui, arătând foarte clar că otomanii nu erau deloc invincibili»**. (G.F. Hertzberg, *Geschichte des Byzantiner und des Osmanischen Reiches bis gegen Ende des sechszehnten Jahrhunderts*, Berlin, 1883, p. 516.)

În 1897, Heinrich Gelzer consemna în *Abriss der byzantinischen Kaisergeschichte* că «voievodul Mircea în 1394 îl învinsese în mod strălucit pe Baiazid și-l alungase peste Dunăre». («Regele Sigismund al Ungariei, sprijinit de o armată pestriță de cruciați, al cărei nucleu erau cavalerii francezi, trece spre sud prin Porțile de Fier. În Valahia i se alătură prințul Mircea, care în 1394 îl învinsese strălucit pe Baiazid și-l alungase peste Dunăre» – «Welcher 1394 Bajezid und über die Donau zurückgeworfen hatte»; K. Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Litteratur von Justinian bis zum Ende des oströmischen Reiches, 527-1453*, München, 1897, p. 1.062) Ambii autori erau datori, atât pentru data bătăliei – 1394 –, cât și pentru aprecierea ei ca victorie a lui Mircea I, lui Constantin Jireček, dar ulterior – cum avea să remarce G. Ostrogorski – bizantinologii și-au schimbat punctul de vedere, datorită unor influențe pe care nu avem a le discuta aici, făcând din confruntarea de la Rovine uneori o zdrobitoare înfrângere a românilor, alte ori o bătălie nedecisă militar, sau recunoscând-o drept victorie militară, socoteau totuși că a fost urmată de supunerea Țării Românești la tribut. Ceea ce, natural, excludea ideea formulată de Hertzberg.

Totuși, constatarea contrastului dintre prăbușirea Peninsulei Balcanice și rezistența victorioasă a românilor a rămas, fiind uneori afirmată la nota înaltă a lui Hertzberg, alte ori recunoscută sub presiunea realităților. Bizantinologul german Hans Wilhelm Haussig, profesor la Universitatea din Berlin scrie: «Numai românii, sub domnul lor Mircea cel Bătrân, au reușit să respingă pe turci (bătălia de la Rovine, din 17 mai 1395). Această victorie a asigurat românilor ceea ce celorlalte popoare balcanice le-a fost oprit în mod nedrept: autonomia politică sub dominația otomană.» (H.W. Haussing, *Byzantinische Geschichte*, în colecția «Urban Bücher», W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart-Berlin-Köln-Mainz, 1969, p. 152-153.) Statutul românilor este recunoscut și de M. Dinici într-o sinteză colectivă de mare audiență, deși se afirmă că Țara Românească a fost obligată să se închine și ne aflăm departe de recunoașterea rolului jucat de români în ultimele decenii din existența Bizanțului.

Se cuvine a menționa, în mod deosebit, cele scrise de colectivul de istorici cehoslovaci, sub conducerea doctorului docent V. Začek, în 1970:

> «Imediat după lupta de la Kossovo a căzut în mâinile turcilor Târnovo (anul 1393), iar Bulgaria a fost transformată în provincie otomană. Numai Țara Românească s-a împotrivit cu succes și voievodul Mircea a învins pe turci în

lupta de lângă localitatea Rovine (anul 1395). În această luptă au murit doi vasali macedoneni ai turcilor: Constantin Dejanovici și regele Marko (Marko Kraljievici din eposul sârb). Ținuturile macedonene dependente au trecut sub administrația otomană directă. După victoria de la Rovine a fost antrenat și Apusul într-o mare acțiune de cruciadă. Ea a fost organizată de regele Ungariei, Sigismund, bine cunoscut în istoria noastră. Armatele neorganizate ale cavalerilor au suferit o înfrângere cruntă la Nicopole (anul 1396).» (*Dějiny Jugoslavie*, Praga, Svoboda, 1970 – pe verso: «Zpracoval autorský kolektiv za odborného redakčiniho vedeni doc. dr. V. Žáčka, Dr. Sc., kap. I-VIII, a dr. V. Starčevće C Sc., kap. VIII a XI –, p. 88.)

Din cele citate mai sus se desprinde limpede ideea că în fața ofensivei otomane, soldată cu prăbușirea primului stat balcanic încorporat pe deplin imperiului în plin proces de constituire – Bulgaria de răsărit cu capitala Târnovo – singurii care au fost în stare să opună rezistență în mod victorios au fost românii lui Mircea cel Mare." (Dan Zamfirescu, *Mircea cel Mare, factor hotărâtor în configurarea politico-istorică a Sud-Estului european*, în *vol. cit.*, p. 280-281; acest studiu a fost republicat integral în volumul Fănuș Neagu, Dan Zamfirescu, Virgil Joița, *Mircea cel Mare, factor hotărâtor în configurarea politico-istorică a Sud-Estului european*, București, Editura Roza Vânturilor, 1995, p. 59-121, citatul de mai sus se află la p. 62-64).

În plus față de acestea mai enumerăm și noi câteva exemple:

B. Mitrany scrie în *The Balkans. A History of Bulgaria, Serbia, Greece, Rumania, Turkey* by Nevill Forbs, Arnold J. Toynbee, B. Mitrany, D.G. Hogarth, Oxford, at the Clarendon Press, **1915**, p. 259: "It was in 1389, when Mircea the Old was Prince of Wallachia, that the united Balkan nations attempted for the first time to check Ottoman invasion. The battle of Kosova, however, was lost, and Mircea had to consent to pay tribute to the Turks. For a short space after the battle of Rovine (1398) – *sic !* –, where Mircea defeated an invading Turkish army, the Country had peace, until Turkish victories under the Sultan Mohammed resulted, in 1411, in further submission to tribute." [În 1389, când Mircea cel Bătrân era domn al Valahiei, națiunile balcanice unite au încercat pentru prima oară să stăvilească invazia otomană. Bătălia de la Kosovo, cu toate acestea, a fost pierdută, iar Mircea a consimțit să plătească tribut turcilor. **Pentru un scurt interval de timp, după bătălia de la Rovine (1398), unde Mircea a înfrânt o armată turcă invadatoare, țara a avut pace**, până când victoriile turcești sub sultanul Mahomed l-au făcut să se supună după anul 1411.]

Stojan Novaković, *Srbi i turci. XIV i XV veka*, ed.. II, 1933, p. 241: "Te godine (1394) je rumunski vojvoda Mirča razbio Bajezita i njegove srspke vasale." [În același an (1394), voievodul român Mircea l-a învins pe Baiazid și pe vasalii săi.]

Strašimir Dimitrov, Krăsto Mancev, *Istorija na balkanskite narodi XV-XIX vek*, Sofia, 1971, p. 19-20: "Prez zemite vidinskoto carstvo te se prehvărlili zad Dunava. V stanalata bitka pri Rovine Mirčo uspjal da razbie vojskite na Bajazid, kato v boja zaginali despot Konstantin i kral Marco." [Prin teritoriul ţaratului de Vidin ei [turcii] au trecut dincolo de Dunăre. În lupta ce a avut loc la Rovine, Mircea a reuşit să învingă oştile lui Baiazid şi în luptă au murit despotul Constantin şi craiul Marko.] Vezi şi **Krăsto Mancev**, *Istorija na balkaniskite narodi ot osmanskoto našestvie na Balkanite do Vtorata svetovna vojna*, Veliko Tărnovo, 1979, p. 5. Data indicată este, în ambele, 1394.

[5] Pentru Philippe de Mézières, lupta lui Murad la Kosovo se desfăşurase contra "unui prinţ dinspre părţile Valahiei". Deci românii ajunseseră a fi la sfârşitul secolului al XIV-lea punct de referinţă printre adversarii puterii otomane, până la a servi ca reper geografic (*Oeuvres de Froissart*, ed. Kervyn de Lettenhove, vol. XVI, Bruxelles, 1872, p. 511; pentru trimiterea completă şi textul în limba română vezi supra Capitolul II, p. 172, şi nota nr. 13 - p. 233).

[6] *Ibidem*, p. 444. Pentru înţelegerea exactă a conţinutului semantic pe care cuvintele ce alcătuiesc această construcţie gramaticală îl aveau la sfârşitul secolului al XIV-lea (*desconfis* = înfrângere completă; *à plain* = clar, limpede, lămurit) a se consulta Algirdas Julien Greimas, Teresa Mary Keane, *Dictionnaire du moyen français. La Renaissance*, Paris, Larousse, 1992, p. 191, 481; Oscar Bloch, *Dictionnaire étimologique de la langue française*, tom II, Paris, P.U.F., 1932, p. 159.

[7] V. Jagić, *Constantin Filosof i negov Život Ştefan Lazareviča despota srpskoga*, în "Glasnik Srpskog Učenog Društva", XLII (1875), p. 269-270. Faptul că autorul redacta acest izvor encomiastic la o curte vasală Imperiului Otoman şi-a pus amprenta asupra stilului scrierii, caracterizat, în pasajele delicate, prin eliptism. Astfel, deşi apare evidentă, victoria lui Mircea nu este afirmată explicit. Ea rezultă dacă luăm în seamă jurământul lui Marko, care a dorit să moară pentru victoria creştinilor. Cum el a murit, înseamnă că Dumnezeu i-a împlinit rugămintea dând victoria creştinilor. Totodată, Baiazid a făcut pace cu Mircea (cu românii) – şi nu invers ! –, nu după bătălie şi nici ca o consecinţă a acesteia, ci, mai apoi, după ce "împăratul a venit la ale sale".

[8] Ioan Bogdan, *Ein Beitrag zur bulgarischen und serbischen Geschichschreibung*, în loc. cit., p. 530. Am subliniat ceea ce a fost interpolat ulterior, în condiţii pe care le vom explica la locul potrivit (p. 308-313) **Aşezând uciderea lui Şişman în acelaşi context cu expediţia sultanală din Ţara Românească, cronica dovedeşte şi ea că oastea lui Baiazid n-a păşit la nord de Dunăre cu mult înainte de 3 iunie 1395, deci în primăvara lui 1395**. Pentru problematica acestui izvor vezi mai jos p. 307-313.

[9] Peter Schreiner, *Die byzantinischen Kleinchroniken*, vol I: *Einleitung und Text*, Wien, 1975, p. 562 (întregul text original al cronicii se află la p. 560-564, iar traducerea în limba germană în vol. III: *Teilübersetzungen, Addenda et Corrigenda, Indices*, Wien, 1979, p. 114-116); vezi și traducerea din *Fontes Historiae Daco-Romanae*, vol. IV, București, Editura Academiei Române, 1982, p. 561. Această cronică consemnează cuceririle și formarea Imperiului Otoman între anii 1354 și 1442, conținând știri foarte exacte și folosind – după concluziile la care a ajuns editorul – izvoare mai vechi, atât sârbești cât și bizantine. Ea nu reprezintă o simplă traducere a celor dintâi și nici o simplă copiere a celor din urmă, ci o lucrare nouă, de sine stătătoare, o sinteză a surselor. Manuscrisul în care se păstrează a fost copiat în anul 1624, dar textul a fost alcătuit în secolul al XVI-lea. Discutarea amănunțită a documentului la Alexandru V. Diță, *Un izvor necunoscut despre victoria lui Mircea cel Mare la Rovine*, în "Luceafărul", an XXVIII (1986), nr. 29 (1.262), p. 1, 6 (am optat atunci pentru termenul "necunoscut", deoarece voiam să subliniez că nefolosindu-l, deși fusese tradus și publicat în limba română încă din 1982, istoricilor interesați de subiect le scăpase de fapt adevărata importanță a izvorului).

Este de reexaminat în viitor mai stăruitor și traducerea (adoptată deocamdată și de noi) pentru a vedea dacă acel τὸ φουσάτο nu cere altă interpretare. Cu siguranță τὸ χασνᾴν, τουτέστιν τὸν βίον του, necesită o interpretare mai explicită, deoarece – după cum ne-a precizat regretatului Petru Creția – *biotika* ar însemna *aprovizionarea unei armate, cele de trebuință pentru hrană*; deci "hasnaua – adică visteria – și carele cu provizii" (și pradă) ar fi căzut în mâinile românilor, informații ce erau menite a sublinia, împreună cu amănuntul urmăririi până la Dunăre, proporțiile dezastrului otoman.

[10] Vezi supra. p. 174-201.

[11] Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice*, ed. V. Grecu, p. 64-65.

[12] Cu excepția ultimei fraze, am citat din traducerea lui Vasile Grecu (Georgios Sphrantzes, *Memorii, 1401-1477*, p. 223). Pentru ultima parte a citatului vezi interpretarea și analiza făcute de Dan Zamfirescu, *art. cit.*, în vol. *Marele Mircea Voievod*, p. 300-301. Vezi mai jos p. 440-442.

[13] Vezi supra analiza făcută de către noi la p. 44-49.

[14] Deopotrivă oștean în trupele lui Baiazid II și însoțitor în campanii al sultanilor următori, jurist, stilist și mare cărtur, Ibn Kemal, născut în a doua jumătate a secolului al XV-lea, devine **istoricul oficial al Imperiului Otoman** sub trei mari sultani – Baiazid II, Selim I și Soliman Magnificul. În opera sa istorică *Tevarih-i al-i Osman* (Istoriile dinastiei otomane), începută din îndemnul lui Baiazid II și tratând istoria imperiului

de la începuturi până în primii ani de domnie ai lui Soliman Magnificul, pune la contribuție întreaga istoriografie anterioară, precum și izvoarele între timp pierdute, pe care le contopește într-o sinteză de mare valoare istorică și literară. El ridică istoriografia otomană la o înălțime ce o așază în rândul istoriografiei europene a timpului, și e cu atât mai semnificativ faptul că acest clasic al istoriografiei otomane, mare cărturar multilateral, în același timp cunoscător direct al vieții militare și excepțional scriitor, a găsit resursele interioare spre a se ridica deasupra rațiunilor personale, de neam și de stat, și a da expresie admirației sale de oștean pentru vitejia adversarului, lăsându-ne despre Mircea I și ai săi, și despre încleștarea de la Rovine, pagini deosebit de expresive.

[15] Valeriu Veliman, *O cronică turcească despre domnia lui Mircea cel Mare*, în loc. cit., p. 379-383. Toate sublinierile ne aparțin. Textul din cronică referitor la domnia lui Mircea I este publicat pentru întâia dată în original, de pe manuscris, iar traducerea lui integrală – tot pentru prima oară – este însoțită de numeroase adnotări. Aceste adnotări nu privesc însă și datele din cronică, după cum ni se atrage atenția la p. 384.

[16] Cronica monahilor de la Saint-Denis în Alexandru V. Diță, *Cel dintâi ecou internațional al victoriei românești de la Rovine*, în loc cit.

[17] Jean Juvenal des Ursins în *Ibidem*.

[18] În diploma pe care regele o acordă, la 5 noiembrie 1395, nobilului Ioan de Maroth, ban de Mačva, Sigismund afirmă: "același Baiazid, aflând de venirea noastră s-a retras, iar noi am cucerit cetatea Nicopolului Mic din mâinile oamenilor săi". Pentru detalii vezi Capitolul V, unde fragmentul întreg din care am citat aici doar o parte se află la p. 323.

[19] L. Thallóczy, *Mantovai követjárás Budán, 1403*, în "Ertekezések a történeti tudományok köréből", Budapest, 1905, p. 108. Vezi mai jos Capitolul V, p. 325 și nota nr. 95 (p. 373).

[20] *Ibidem*.

[21] J. de Hammer, *Histoire de l'Émpire ottomane*, vol. I, Paris, 1844, p. 104.

[22] Mărturiile cronicilor otomane sunt unanime în acest sens, și la fel a celor creștine: Kostenețki, *"Cronica bizantino-bulgară"*, *cronica postbizantină* (*72-a*), Laonic Chalcocondil. *Letopisețul țării*, în versiunea sa originală, atestată de traducerea arabă și de copiile cele mai vechi, menționează lupta lui Mircea I **cu sultanul Baiazid**. Abia spre sfârșitul primului pătrar al secolului al XVIII-lea, când condițiile istorice determinaseră apariția unui complex de autominimalizare la nivelul mentalului colectiv românesc, un copist a schimbat textul, transformând pe sultanul Baiazid în "Basail beiul de la Nicopole", iar marea confruntare a lui Mircea cu Baiazid a devenit lupta sa

cu imaginarul "Basail bei din Nicopole". Deşi această copie a generat la rândul ei o nouă tradiţie manuscrisă a cronicii ţării – **pe care o întâlnim în traducerea lui Filstich, la Aaron Florian şi în ediţia din *Magazin istoric pentru Dacia* –**, eroarea a fost sesizată aproape imediat: "Greşală şi neştiinţă este aice al scriitorului ce zice Baezet beiu de la Nicopoe, că n-au fost Baezet beiu, ci sultan împăratul turcilor, căruia şi Ildărim îi zicea turcii" (*Istoria Ţării Româneşti, 1290-1690. Letopiseţul cantacuzinesc*, ed. C. Grecescu şi D. Simonescu, p. 198).

[23] Prin expediţia sa de la Karînovasî, Mircea a obţinut o importantă victorie, fapt ce l-a determinat pe Baiazid să-şi întrerupă campania din Anatolia şi să revină în Europa – o spun cronicile otomane. Reuşita românească l-a impus dintr-o dată pe Mircea I drept cel mai eficient lider european al luptei contra expansionismului otoman. Legăturile sale cu emirii din Anatolia, confruntaţi cu acelaşi expansionism, precum şi tratativele cu Sigismund, care se vor solda în anul 1395 cu tratatul de la Braşov, ni-l arată acţionând într-un cadru de politică externă foarte bine elaborat şi având o viziune lucidă asupra pericolului şi a mijloacelor de a-i face faţă. Hotărîrea lui Baiazid de a organiza o expediţie de proporţii fără precedent – cel puţin pe frontul european – contra domnului român, ne dă măsura aprecierii acordate noului adversar. Această realitate este pusă în lumină şi de tratatul *Istoria Bulgariei*, vol. III, Sofia, 1982, p. 367: "Sultanul şi-a întors privirea către Ţara Românească. Exasperat de acţiunea voievodului român Mircea, care se definise ca unul din principalii organizatori ai grupării antiotomane, Baiazid a îndreptat împotriva lui o mare armată." Pentru importanţa şi proporţiile campaniei lui Mircea la sud de Dunăre vezi Aurel Decei, *Expediţia lui Mircea cel Bătrân împotriva acîngiilor de la Karînovasî*, în *Relaţii româno-orientale. Culegere de studii*, Bucureşti, 1978, p. 140-155; *Istoria militară a poporului român*, vol. II, Bucureşti, Editura Militară, 1986, p. 159-161.

[24] Ţinând seama de potenţialul demografic al ţării, oastea cea mare a Ţării Româneşti a putut totaliza, în 1395, **circa 40.000 de oameni**, ceea ce o arată a fi una dintre cele mai puternice forţe militare europene ale timpului şi o situează la nivel echivalent celei conduse de Baiazid. Totodată, înzestrarea, pregătirea şi tehnica de luptă a acestei oştiri, precum şi sistemul defensiv conceput de Mircea I la nivelul întregii ţări se ridicau la standardele continentale ale epocii.

După estimarea lui Louis Roman în articolul *Populaţia Ţării Româneşti în secolele XIV-XV* ("Revista de Istorie", 39, 1986, nr. 7, p. 669-684), în vremea lui Mircea existau în Ţara Românească între 690.000 şi 720.000 locuitori (personal considerăm că cifra era mai mare, circa 1.000.000 de locuitori), fapt ce permitea ridicarea unei armate de 40.000-50.000 de oameni. Sunt mărturii de epocă, venind chiar de la domnii români, care confirmă acest fapt, iar *Cronica Carrarese* informează că Radu I, tatăl

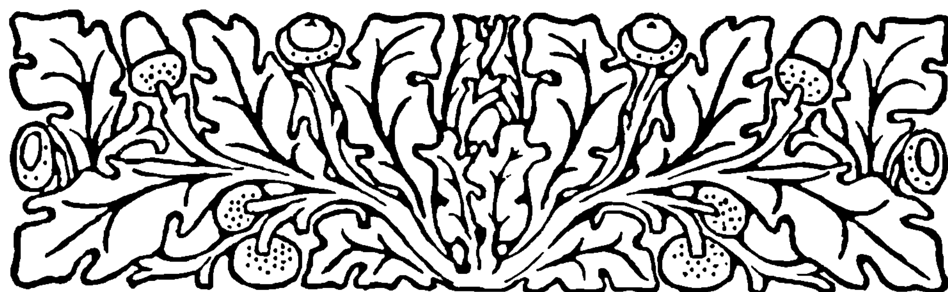
lui Mircea I, a opus lui Ludovic cel Mare al Ungariei o armată de "quaranta milia persone" (apud G.I. Brătianu, *L'éxpédition de Louis Ier de Hongrie contre le prince de Valachie Radu Ier Basarab en 1377*, în "Revue Historique du Sud-Est Éuropéen", nr. 4-6/1925, p. 82).

[25] Ecoul pierderilor ieşite din comun suferite de armatele combatante a răzbătut şi la Florența, unde "anonimul" ce consemnează evenimentul aflase şi de faptul că lupta nu s-a decis la sfârşitul primei zile, exact cum au consemnat Ibn Kemal şi Chalcocondil.

[26] Gheorghe Brancovici, *Cronica Românească*. Ediție critică de Damaschin Mioc şi Marieta Adam-Chiper. Studiu introductiv de Damaschin Mioc, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1987, p. 22-23). Vezi şi Capitolul V, nota nr. 25, p. 361.

CAPITOLUL IV

LOCALIZAREA CONFRUNTĂRII DECISIVE ROMÂNO-OTOMANE DIN 17 MAI 1395

Din moment ce toate izvoarele menționează **o singură bătălie decisivă** ce a avut loc între oştile conduse de Mircea I şi cele ale lui Baiazid I în decursul **singurei campanii sultanale** întreprinse de acesta la nord de Dunăre, bătălie în care au murit cei doi vasali sud-dunăreni, Marko Kralevici şi Constantin Dragaş, ***consider că este inutilă orice discuție despre existența a două bătălii***. Cu atât mai mult cu cât ştim precis că ne aflăm în fața unei ficțiuni istoriografice al cărei părinte – **Dimitre Onciul – a inventat, pur şi simplu, în pofida acestor izvoare, două bătălii**[1] – din motive arătate cu altă ocazie[2], urmat fiind apoi de V. Motogna, Constantin C. Giurescu, P.P. Panaitescu şi mulți alții. De aici şi apariția a două puncte geografice diferite unde ele ar fi avut loc: o bătălie “victorioasă” la Rovine, alta, “nenorocoasă”, la Argeş. Or, dacă în privința celei de la Argeş numele însuşi al râului şi localității arătau exact locul, pentru Rovine s-a căutat, în decursul timpului, numeroase localizări posibile[3], de la Craiova[4] şi apa Jiului până la Ialomița, şi de pe malurile Dunării până la nişte “ruine” din oraşul Curtea de Argeş, chiar în Bulgaria[5] sau Serbia[6].

Mărturia categorică a lui Ibn Kemal, cronicarul otoman care a folosit cea mai bogată şi mai precisă documentare, dovedeşte, o dată mai mult, **că punctul de trecere a Dunării a fost Nicopolul, ceea ce se confirmă şi prin cucerirea cetății româneşti de pe celălalt mal, Nicopolul Mic (Turnu)**. Dacă avem în vedere opinia lui Ferdinand Lot, după care Nicopolul era "une place forte, clef de la Valachie et aussi d'Adrianople, capitale du sultan"[7], putem atribui aceeaşi importanță strategică şi perechii sale de pe malul stâng al fluviului – cetatea Turnu –, încât planul de cucerire a Țării Româneşti trebuia să implice neapărat trecerea acestei "chei" în mâna sultanului. Totodată, informația cronicarului otoman despre moartea lui Constantin Dragaş în marea bătălie ce s-a purtat pe teritoriul nord-dunărean, **dovedeşte că absolut toate izvoarele descriu un singur eveniment istoric şi că, deci, între lupta de la "rovini" a letopisețelor sârbeşti[8] şi cea de la Argeş a textelor otomane există o identitate absolută**. Faptul anulează orice posibilitate ca, pe viitor, să se mai poată vorbi – fără ca autorul să se situeze în afara câmpului cercetării ştiințifice – despre **două** confruntări militare desfăşurate între oştile lui Mircea şi cele ale lui Baiazid, în cadrul aceleiaşi campanii sultanale, şi cu atât mai puțin despre campanii sultanale succesive la nord de Dunăre[9].

Cronicile otomane, cu excepția uneia singure – cea a lui Enverî –, care este un poem în versuri şi uzează de licențele genului, cunosc o singură expediție nord-dunăreană a sultanului Baiazid I, şi la fel toate sursele neotomane. Chalcocondil este unicul izvor ce plasează această expediție după bătălia de la Nicopole, **dar nu mai vorbeşte de o alta**, înainte de Nicopole ori după aceea, ceea ce înseamnă că şi pentru el a existat tot o singură expediție a lui Baiazid contra românilor[10]. **Istoricii care l-au invocat pentru a putea vorbi de o nouă expediție, în 1397, terminată cu o mare victorie românească, nu au, deci, nici un temei documentar în acest sens.**

Ioan Bogdan este cel dintâi care observă că a vorbi despre o altă campanie a lui Baiazid în Țara Românească decât cea soldată cu bătălia de

la Rovine înseamnă a te abate de la litera documentelor şi a inventa. Cu un secol în urmă, în 1898, el scria:

> "A fost o singură bătălie la *Rovine*, cea din 1394; a doua este o combinaţie a istoricilor. Tot ce se spune asupra unei bătălii la Rovine pe Ialomiţa în 1398 de Tocilescu, Manual, p. 35-36, e greşit.E greşită de asemenea părerea D-lui Xenopol, l.c. II, 110 că lupta de la Rovine pe Ialomiţă s-a dat pe la 1418. În ed. franceză, I, p. 258, D-sa o pune îndată după lupta de la Nicopoli fără să precizeze data şi schimbând Rovine pe Ialomiţă cu Rovine de lângă Craiova."[11]

Prin urmare, aşa cum remarca P.P. Panaitescu, "lupta nu poate fi căutată decât pe linia ce uneşte Turnu cu Argeş"[12]. Dar toate încercările de a arăta cu exactitate un loc anume pe cursul râului Argeş n-au depăşit stadiul de ipoteză. La Ţuţuleşti nu ne putem opri în nici un caz, deoarece Argeşul curge acum la o distanţă foarte mare de satul respectiv şi nu se poate admite că a curs odinioară aşa de aproape încât să cadă în el trupurile celor morţi în luptă şi să-i înroşească apele[13]. La confluenţa Argeşului cu Vâlsanul am putea accepta doar dacă am traduce "rovină" cu mlaştină, ceea ce este incorect, termenul slavon fiindu-ne transmis prin intermediul letopiseţelor sârbeşti. Şi de aceea greşesc toţi cei care cred că atunci când se spune "bătălia de la Rovine", aceasta are vreo legătură cu "rovină" sau "rovini" ca fiind un anume punct exisistent ca atare în vreun loc geografic astfel numit – ieri sau astăzi – pe teritoriul românesc[14]; căci asemeni "bătăliei de la Posada" din 1330, **sintagma "bătălia de la Rovine" este o pură creaţie istoriografică modernă prin care se dă nume unui eveniment istoric real ce n-a fost însă cunoscut sub acest nume de nici unul dintre cei ce au luat parte la el,** spre deosebire de Podul Înalt, Războieni sau Călugăreni.

Pe de altă parte, arheologii cred că pot distinge un strat de cenuşă de la sfârşitul secolului al XIV-lea la curtea domnească din Argeş[15], fapt care ar atesta arderea capitalei şi ne-ar îndreptăţi să credem că lupta s-a dat la nord de actuala Curte de Argeş, spre munţi, ceea ce ar consuna şi cu infor-

mațiile unor cronici otomane – ce-i drept târzii – ce menționează munții luați de Mircea ca sprijin în apărare.

Oricum, până la noi revelații documentare, nu putem admite cu un procent sporit de certitudine decât că **bătălia de la Rovine s-a dat pe râul Argeş, în regiunea capitalei de atunci a Țării Româneşti, oraşul Argeş**.

Mai mult este greu de afirmat fără a cădea în ficțiune !

NOTE

[1] În cursul ținut în anul universitar 1900-1901 (p. 221); vezi mai jos. p. 416 (și supra Capitolul I, nota nr. 21). Trei ani mai târziu, Onciul se oprea în mod special asupra acestui aspect rostindu-l în două moduri, dar în același loc, deci în aceeași secvență logică:

În text: "Învingător la Rovine (lângă Craiova) în 10 octombrie 1394, el pierdu apoi lupta de la Argeș și fu nevoit să se retragă în Transilvania.[228]"

Imediat în nota 228: "După aceste date trebuie să admitem o victorie a lui Mircea la Rovine (10 octombrie 1394), unde a căzut Marco Cralevici; apoi o înfrângere la Argeș, după care Mircea s-a retras în Transilvania; în fine o victorie a lui Mircea în unire cu ungurii la 17 mai 1395 când au murit Constantin și Dragaș."

D. Onciul, *Titlul lui Mircea cel Bătrân și posesiunile lui*, în "Convorbiri Literare", XXXVII (1903), nr. 3, p. 215; vezi și Dimitre Onciul, *Scrieri istorice*. Ediție critică îngrijită de Aurelian Sacerdoțeanu, vol. II, București, Editura Științifică, 1968, p. 126-127).

Dincolo de faptul că aceste aprecieri nu au nici o acoperire documentară, ci doar o aparentă cursivitate logică (creată ca urmare a faptului că Onciul acreditează, total neacoperit, ideea că izvoarele referitoare la bătălia de la Rovine și la moartea celor doi prinți sârbi s-ar referi la momente istorice diferite), de dragul demonstrației, marele istoric pierde din vedere să precizeze dacă în tot acest răstimp Baiazid s-a aflat neîncetat în Țara Românească, iernând aici, sau a plecat în octombrie/noiembrie 1394, pentru a se reîntoarce apoi în mai 1395. Ceea ce nici logica, nici izvoarele istorice n-o mai pot susține.

[2] Alexandru V. Diță, *Victoria românească de la Rovine (17 mai 1395)*, în loc. cit., p. 30: "Argumentul lui Hasdeu, întărit de Litzica (este vorba despre datarea bătăliei de la Rovine în 17 mai 1395 – *AVD*), a fost atât de puternic, încât Onciul s-a văzut obligat să dividă, pur și simplu, **împotriva tuturor izvoarelor contemporane**, bătălia de la Rovine în două bătălii: una la 10 octombrie 1394, în care să fi murit Marko Kralevici, și a doua la 17 mai 1395, în care să fi căzut Dragaș." Vezi și Sergiu Iosipescu, *Două chestiuni de geografie istorică: I. în Podunavia sub Marele Mircea Voievod al Țării Românești; II. locul bătăliei de la "rovine"*, în vol. *Marele Mircea Voievod*, p. 430-446 (scenariul lui D. Onciul este sintetizat la p. 441).

[3] Discutarea tuturor opiniilor referitoare la localizarea Rovinelor, la regretatul Nicolae Stoicescu, *Bătălia de la Rovine (17 mai 1395)*, București, Editura Militară,

1986, p. 52-56, 75-79. Iar demonstrarea lipsei de temei ştiinţific a **tuturor** acestor multiple încercări de identificare în teren a unui loc anume, altul decât zona cetăţii de scaun a Argeşului, la Sergiu Iosipescu, *art. cit*., în *vol. cit*., p. 441-446, care conchide:

"În fapt, în formele lor primare, cronisticile bizantină şi slavonă nu amintesc vreun loc al confruntării oştilor lui Mircea cel Mare şi Baiazid I.

Se lămureşte astfel şi absenţa tradiţiei istorice româneşti despre o bătălie la *Rovine*. Cunoscuta frază a lui Radu Popescu: «alt istoric scrie că un război ce au avut Mircea vodă au fost la Rovine (unde vor fi fost Rovinele, nu le spune)», se referă la sursele sârbeşti, nu autohtone.

Din întreaga *analistică* slavonă rămâne valabilă, pentru a încerca fixarea locului bătăliei, singură menţiunea aşa-numitei *cronici bulgare* contemporane, după care pe câmpul de luptă «râul acela curgea roşu de sângele izvorât din mulţimea trupurilor căzute». Menţiunea concordă cu naraţiunea cronicilor otomane vechi referitoare la «lupta crâncenă» dată în «apropiere de Argeş» şi despre aruncarea «în Argeş» a leşurilor (Enverî) sau descriind ciocnirea de la «locul numit Argeş».

Cum în chipul medieval de purtare a războiului *locurile sfinte* – între ele şi reşedinţele principilor – constituiau obiective prioritare ale campaniilor, consumate de obicei, după limitele logistice ale vremii, într-o singură bătălie hotărîtoare, localizarea vechilor cronici otomane avea în vedere, cel mai probabil, însăşi Curtea de Argeş. Aici, în preajma vechilor curţi domneşti ale Basarabilor şi înaintaşilor lor, nervul ofensiv al invaziei lui Baiazid I – **a cărui prezenţă în fruntea oştirii otomane determinase şi participarea personală a principilor balcanici tributari** – va fi fost frânt de oastea Ţării Româneşti sub marele voievod şi domn Mircea." (p. 446; sublinierile, afară de ultima, aparţin autorului).

[4] La originea acestei localizări se află informaţiile conţinute în lucrarea raguzanului **Mauro Orbini**, *Il regno degli slavi. Hoggi corrottamente detti Schiavoni historia*, Pesaro, Girolamo Concordia, 1601, unde la p. 279 citim: "Marco, chiamato da alcuni Craglievich, essendo andato con Pasaete, primo di questo nome imperadore Turco, contra Mirce principe di Valachia, & azzuffatosi negla battaglia appresso Chraglievo, citta di Valachia, fu rotto, & fuggendo in una selva fu ivi colto."

Ea a părut a fi confirmată, şi într-un fel completată, prin cele relatate la scurt timp de alt cunoscut istoric raguzan, **Giacomo di Pietro Luccari** (în fapt cred că Luccari este nemijlocit influenţat de Orbini), care consemnează: "Paiasit torno in Europa, ripaso il Danubio alla città di Sieverino, opera di Severo Imperadore, & fece giornata campale con Re Mirce, sotto la citta di Chraglievo e vi fu mezzo rotto." (*Copioso ristretto degli annali di Rausa,- libri quatro. Ove diligentissimamente si descrive la fondatione della città, l'origine della Repubblica, e suo Dominio, le guerre, le paci e tutti i notabili avvenimenti occorsi dal principio di essa fino all'anno presente MDCIII*, Venetia, Leonardi, 1605, p. 72).

Că alăturarea numelui lui Marco Kralevici de cel al Craiovei este doar urmarea omofoniei "căutată şi găsită pentru vers de rapsodul popular", de unde au fost culese de cei doi învăţaţi, este o realitate inspirat observată de P.P. Panaitescu (*Mircea cel Bătrân*, p. 242-243) şi suficient argumentată de Sergiu Iosipescu (*art. cit.*, în *loc. cit.*, p. 444) pentru a mai conta într-o discuţie ştiinţifică. Discuţie în care ar fi trebuit să se observe, ***dar până în momentul de faţă nu a făcut-o nimeni***, că lupta dintre oştile conduse de Mircea şi Baiazid nu a putut avea loc lângă "oraşul Craiova" (*"città di Valachia"*, *"città di Chraglievo"*) din simplul motiv că **la 1395 "oraşul" Craiova nu exista**, el fiind o creaţie a secolului al XVI-lea, deşi prima atestare a toponimului, **ca nume de moşie**, este din anul 1475, când documentele îl menţionează pe "Neagoe de la Craiova" (pentru detalii bibliografice vezi Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România. I: Ţara Românească – Muntenia, Oltenia şi Dobrogea*, vol. I: *A-L*, Editată de Mitropolia Olteniei, 1970, p. 210-213).

Pentru etimologia corectă a toponimului Craiova, care nu are nici un fel de legătură cu Marko Kralevici, vezi Radu Sp. Popescu, Ion Toma şi Todor Balkanski, *Etimologia numelui topic "Craiova"*, în "Arhivele Olteniei", Serie nouă, X (1995), p. 99-108.

[5] Vezi supra Capitolul I, nota nr. 108 (p. 155-156).

[6] Ionel Cionchin, *Bătălia de la Rovine, în Valea Timocului*, în "Clio", an II (1993), nr. 9-12 (septembrie-decembrie), Timişoara, p. 28; Ion Vulpe, *Românii de dinainte de Christos. Un popor mai multe patrii*, Editura Fundaţiei Culturale Române "Dimândarea Părintească", Bucureşti, 1996, p. 186-191. Această ultimă "găselniţă" istoriografică în domeniu dă măsura limitei de jos în care poate fi încadrată marea majoritate a autorilor ce şi-au făcut din căutarea Rovinelor un obiect în sine (rupt de logică şi de litera documentelor) sau / şi de patriotism local.

[7] Ferdinand Lot, *L'art militaire et les armées au Moyen Âge en Europe et dans le Proche Orient*, vol. II, Paris, Payot, 1946, p. 219. Pentru valoarea strategică a zonei dunărene marcată de cetăţile pereche Nicopole - Turnu vezi aprecierile lui J. Delaville Le Roulx despre sosirea cruciaţilor în 1396 la Nicopole: "ville forte située sur la rive droite du Danube, dans une position stratégique tres importante, parce qu'elle commandait la vallée de l'Aluta, et donnait ainsi aux Turcs la clef de la Valachie" (*La France en Orient au XIV*e *siècle. Expéditions du Maréchal Boucicaut*, Paris, Ernest Thorin Editeur, 1886, p. 256).

[8] Este de observat şi similitudinea – semnalată deja de Aurel Decei în a sa sinteză consacrată istoriei Imperiului Otoman (p. 63) – dintre *na rovinah* (deci *rovini*, la plural), care nu desemnează un toponim, ci se traduce prin şanţuri, râpi, gropi, tranşee, locuri strâmte prielnice ambuscadei (vezi Franz Miklosich, *Lexicon paleo-slovenico-graeco-latinum*, Viena, 1862-1865, sub voce) şi precizarea lui Idris Bitlisi (după A.

Decei) că lupta s-a dat la *hendek*, ceea ce în limba turco-osmană înseamnă exact același lucru (vezi Samy-bey Frashery, *Dictionnaire turc-français*, ed. Diran Kelekian, Constantinopol, 1911, p. 552).

[9] Cum, din dorința de a concilia în mod hibrid adevărul documentat cu ficțiunea istorică o mai fac acum istorici precum Mircea Dogaru și Șerban Papacostea, care cred pur și simplu că au existat două campanii sultanale, una în toamna 1394 cealaltă în primăvara/vara 1395. Numai că primul o face pentru a vorbi **despre două victorii** ale lui Mircea, **ambele la Rovine**, iar celălalt crezând că poate distinge între o campanie soldată cu victoria lui Mircea (octombrie 1394) și una cu victoria lui Baiazid (mai 1395). "Episodul principal al înfruntării – scrie Șerban Papacostea – dintre domnul Țării Românești și sultanul Baiazid, în armata căruia se aflau și contingentele vasalilor săi balcanici, a fost bătălia de la Rovine, loc neindentificat situat probabil în regiunea muntoasă a Țării Românești (10 octombrie 1394), unde turcii au suferit o grea înfrângere. În așteptarea unei noi ofensive turcești, Mircea a încheiat un tratat de alianță cu regele Sigismund (Brașov, 7 martie 1395). În mai 1395, Baiazid a revenit în forță și a înfrânt oștile aliate, române și ungare, victorie câștigată însă cu grele pierderi." (în Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României*, București, Editura Enciclopedică, 1998, p. 185; vezi și Mircea Dogaru, Mihail Zahariade, *History of the Romanians*. I: *From the Origins to the Modern Age*, București, Amco Press, 1996, p. 166).

[10] Fapt subliniat fără echivoc de P.P. Panaitescu: "Povestea lui Chalkokondyl despre lupta lui Baiazid cu Mircea după Nicopole este o confuzie cronologică, el nu cunoaște lupta de la Rovine înainte de Nicopole. Că povestirea lui Chalkokondyl poate da loc la confuzii cronologice, cf. un exemplu la G. Ostrogorski, *Geschichte des byzantinischen Staates*, München, 1940, p. 394. **Dintre istoricii cari resping ca nefundată o a doua luptă a lui Mircea cu Baiazid, I. Bogdan**, *Luptele Românilor cu Turcii*, București, 1898, p. 15 și 86-87, **I. Minea**, *Politica regelui Sigismund*, p. 76-77 și **C. Jirecek**, *Zur Würdigung der neuentdeckten bulgarischen Chronik*, în Archiv für slavische Philologie, XIV, 1891, p. 267-271. Cf. și **C. Litzica**, *Din domnia lui Mircea vodă*, Convorbiri literare, 1901, p. 366-383 și **N. Iorga**, *Cu privire la luptele lui Mircea cu Turcii*, ibidem, p. 473-476." (P.P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân*, p. 275, n. 7.).

[11] Ioan Bogdan, *Luptele românilor cu turcii până la Mihai Viteazul. Cultura veche română.* Două conferințe ținute în sala Ateneului Român din București, în zilele de 25 și 29 ianuarie 1898, București, Editura Librăriei Socec & Comp., 1898, p. 87.

[12] P.P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân*, p. 243.

[13] Motivul pentru care în cronica țării din secolul XVII apare Ialomița și nu

Argeşul, ca în cronicile otomane, a fost explicat deja prin confuzia ce s-a făcut cu victoria obţinută, în 1442, pe cursul acestui râu de către Iancu de Hunedoara împotriva oştilor otomane (Sergiu Iosipescu, *art. cit.*, în *vol. cit.*, p. 444-445).

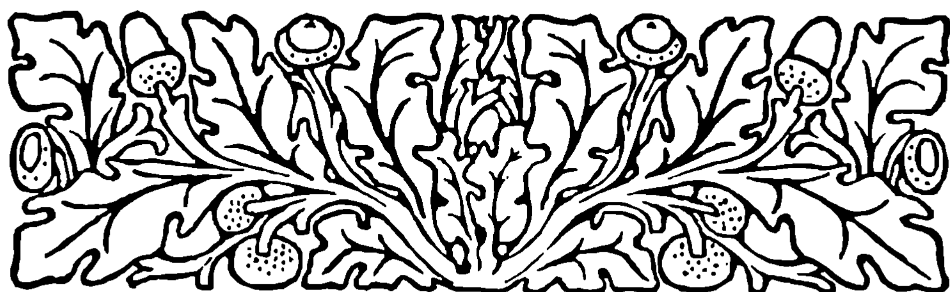
[14] Vezi spre exemplu Gheorghe T. Ionescu, *Unde sunt rovinele bătăliei din 1394 ?*, în "Istros", V, Brăila, 1987, p. 231, 256.

[15] Nicolae Constantinescu, *Mircea cel Bătrân*, p. 107.

CAPITOLUL V

“FUGA” ŞI “RESTAURAREA” LUI MIRCEA I

de la izvoarele medievale la ficţiunea istoriografică modernă

"Fuga" şi "restaurarea" lui Mircea I după bătălia de la Rovine este una dintre problemele esenţiale ale istoriografiei româneşti, căreia nu i s-a găsit până în prezent o explicaţie logică şi în acord cu documentele cunoscute. S-a vorbit şi se vorbeşte de o "întrerupere" a şirului celor 32 de ani de domnie, iar un cercetător a consacrat un studiu special "cunoaşterii" mai îndeaproape a respectivei perioade, "stabilind" condiţiile în care a intervenit "întreruperea" şi cum au evoluat evenimentele până i s-a pus capăt[1].

Întâlnită în mai toate lucrările ce se ocupă de personalitatea şi domnia ilustrului voievod, prezentă în manualele şcolare ca un adevăr curent, teoria despre "înlăturarea" sau "fuga" lui Mircea I de la conducerea ţării şi "reinstalarea", "restaurarea" sau "reîntronarea" sa cu sprijin extern, în urma mai multor expediţii "recuperatoare", **nu este, totuşi, decât o pură construcţie artificială şi eronată a istoriografiei moderne.** Temeiurile sale documentare nu rezistă criticii, iar logica îi este deficitară.

Privind atent, observăm că, în principal, elaborarea acestei "ficţiuni

istoriografice" de proporții s-a produs prin combinarea arbitrară a patru elemente documentare eterogene:

1. ***Data de 10 octombrie 1394*** pentru bătălia de la Rovine, preluată din varianta târzie a cronicilor sârbești;

2. **Afirmația așa-zisei *"Cronici bizantino-bulgare"***, descoperită și editată de Ioan Bogdan în anul 1891, că, deși Baiazid a fugit de pe câmpul de luptă de la Rovine, el *"totuși pe un oarecare dintre vlasteli l-a pus să conducă țara. Iar Mircea a fugit în Țara Ungurească".*

3. Relatarea nebuloasă din **cronica lui Ioan de Thurócz**, în care se istorisește conflictul imaginar (și amintind tema "fraților inamici" din folclor) dintre Mircea și un frate al său, Dan, în urma căruia Dan ar fi făcut apel la turci împotriva fratelui său și "l-a pus pe fugă pe adversar" (*partemi alterum coegit in fugam*).[2]

4. **Trei mărturii documentare care atestă indiscutabil prezența la Argeș, în cursul anului 1396, a unui "voievod" cu numele Vlad**:

a) Scrisoarea lui Maternus, episcopul Transilvaniei, către oficialitatea orașului Sibiu, în care i se cere să-l sprijine cu "un bărbat chibzuit și destoinic, cunoscător al graiului românesc" pe Ioan Tatar, "om în slujba Curții regești", trimis de Sigismund "cu anumite și însemnate solii" (21 martie 1396) la Vlad.[3]

b) Actul de omagiu emis, în limba latină, de Vlad la 28 mai 1396 în capitala sa de la Argeș – **singurul care se cunoaște de la el.**[4]

c) Diploma lui Sigismund de Luxemburg acordată voievodului Transilvaniei, Știbor, la 8 decembrie 1397.[5]

Din toate aceste elemente s-a alcătuit treptat un "scenariu", preluându-se de la unul ceea ce părea că se confirmă și se completează cu altul,

dar ceea ce a rezultat în realitate este – cum vom arăta – o combinație hibridă, imposibil de pus în acord cu realitatea istorică.

S-a luat, prin urmare, din *"Cronica bizantino-bulgară"* "informația" că **după victoria de la Rovine, ŞI ÎN CIUDA FAPTULUI CĂ "BAIAZID A FUGIT", Mircea a fost înlocuit cu un "vlastel", fugind, la rândul-i, "în Țara Ungurească".**

Cum cel ce comentase aceste aserțiuni nu cunoştea nici data exactă când s-a dat bătălia de la Rovine, indicând numai anul 6903 – care ține, în cronologia bizantină, de la 1 septembrie 1394 până la 31 august 1395 –, nici numele "vlastelului" şi nici ce s-a întâmplat după pretinsa "fugă", istoricii moderni au conchis: data nu putea fi decât acel *10 octombrie 1394* din cronica sârbească. Deci "fuga" lui Mircea şi instalarea "vlastelului" au avut loc după această dată, către sfârşitul anului 1394. S-a găsit imediat şi confirmarea: la 7 martie 1395 Mircea apare la Braşov şi semnează cu regele Sigismund cunoscutul tratat. El nu putea fi, în acest caz, decât fugar, şi dovada o găsim în faptul că... nici măcar nu avea la el "pecetea cea mare". În fugă o uitase sau o pierduse – poate chiar pe câmpul de bătălie de la Rovine –, rămânând numai "cu cea mică".

Ce a căutat Mircea la Braşov ? "Fireşte", *sprijinul lui Sigismund* pentru a face față omului "pus" de turci – adică tocmai sprijinul de care vorbea Ioan de Thurócz !

Numai că aici nu s-au observat două aspecte esențiale:

1. **Thurócz nu ştie absolut nimic de vreo fugă DIN ȚARĂ a lui Mircea**, de vreun refugiu, de vreo întâlnire cu regele, de vreun tratat. El nu spune decât că venind **DAN** cu turcii şi învingându-l, **l-a pus pe fugă** (nu se spune că în Ungaria, sau la Sigismund), şi **atunci Mircea a cerut ajutor regelui**;

2. Thurócz **nu are cunoştință de bătălia de la Rovine**, nu ştie despre nici o confruntare între Mircea şi Baiazid, **nici măcar între Sigismund şi Baiazid**, ci evenimentele campaniei din 1395 – pe care le bănuim, dincolo de nebulozitatea specifică

autorului, *doar după pomenirea asediului cetății Turnu* – sunt explicate pe aceeaşi cale a fanteziei lipsite de orice temei istoric: o "răscoală a valahilor" l-a obligat pe Sigismund să treacă munții şi să o înăbuşe, luând cetatea Turnu de la turci *şi de la valahi*, şi instalându-şi în ea propria garnizoană[6].

Un asemenea mod de a scrie istoria trebuia să dea de gândit celor ce foloseau spusele acestui cronicar. Dar nu s-a întâmplat astfel, ci, dimpotrivă, s-a mers mai departe:

S-a combinat *ştirea din Thurócz despre ajutorul trimis lui Mircea sub comanda banului Ştefan de Losoncz, cu ştirea din* ***Cronica de la Saint Denis*** *potrivit căreia un detaşament de 400 de ostaşi din avangarda lui Sigismund a fost atacat de inamic şi distrus.* Iată – s-a zis imediat – acesta este tocmai ajutorul trimis de Sigismund sub comanda lui Ştefan de Losoncz, care a fost omorît în luptă exact cum scrie Thurócz ![7]

Numai că s-a trecut din nou cu vederea peste două realități:

1. Evenimentele în contextul cărora apare Ştefan de Losoncz la Thurócz nu sunt din anul 1395, **acesta datându-le cu cel puțin 20 de ani mai târziu**, ceea ce era deja o eroare, căci ştim precis că banul Ştefan de Losoncz a murit în vara lui 1395. Dar nu ştim în ce împrejurări.

2. În *Cronica de la Saint Denis* se spune că cei 400 de ostaşi alcătuiau **o avangardă desprinsă din grosul oştirii**, care venea imediat în urmă, în frunte cu regele, şi care oştire a asistat la măcelărirea celor 400 fără a-i putea ajuta. Apoi regele personal s-ar fi aruncat în luptă şi ar fi repurtat o categorică victorie contra lui Baiazid. Fireşte că simpla aplicare a regulilor elementare de critică a izvoarelor ar fi trebuit să şteargă această "expediție nr. 1" – cum a fost numită – de pe listă.

Logica himerică ce a prezidat elaborarea cunoscutului scenariu despre "fuga", "refugiul" – pentru unii chiar în suita regelui Sigismund[8] – şi reinstalarea lui Mircea în urma a nu mai puțin de "patru expediții" inițiate de

Sigismund ca o consecință a tratatului de la Brașov din martie 1395 –care totuși nu conține nici o clauză în acest sens –, nu s-a împiedicat însă de asemenea reguli. Ea a mers mai departe: Mircea a fost înlocuit, așadar, după bătălia de la Rovine "din 10 octombrie 1394" cu un "vlastel". Cine era el ? Desigur, cel pe care-l găsim la Argeș, semnând în anul 1396 actul de omagiu. Deci **Vlad** (al cărui nume *"Cronica bizantino-bulgară"* nu-l știe), căruia însă i s-a găsit imediat supranumele de "Uzurpatorul". Numai că Vlad declară explicit că **nu a fost "pus" pe tron de Baiazid, ci de regele Poloniei**. Da – s-a spus –, dar Sigismund în diploma invocată îl dă drept omul turcilor, "pus" de ei, deci confirmând *"Cronica bizantino-bulgară"* și infirmând pe Vlad însuși. S-a găsit imediat explicația: pus de turci *în octombrie 1394*, Vlad se orientează spre Polonia în *1396* și semnează actul de omagiu. Dar atunci ce facem cu propria lui declarație, care arată spre regalitatea polonă, nu spre Baiazid, ca spre aceea *ce l-a "pus" pe tron* ? A fost trecută și ea cu vederea, ca să iasă rezultatul scontat. Adică scenariul cunoscut, în "patru timpi":

I. Mircea, deși învingător la Rovine, este obligat să fugă (aici cauzele propuse sunt mai multe), iar Baiazid, deși fuge și el, îl pune în locul lui pe Vlad, care rămâne la Argeș. Mircea hălăduiește din 10 octombrie 1394 până la 7 martie 1395 nu se știe pe unde, după care apare la Brașov, semnează tratatul, regele pleacă la Buda, iar Mircea este lăsat în seama banului Ștefan de Losoncz, care pornește peste Carpați să-l repună pe tron, alungându-l pe Vlad și să se bată cu Baiazid (care, după unii, mai era încă în țară – din octombrie ?!) sau cu oștile lăsate de acesta: Expediția este înfrântă, banul moare, Mircea scapă (nu se știe cum și când).

II. Eșecul lui Ștefan de Losoncz determină intervenția personală a regelui. El coboară în luna mai – sau, când s-a aflat că această dată este falsă, s-a adoptat, pentru a nu contrazice documentele, luna **iulie** –, cu oștile, se bate cu otomanii și cu Vlad, dar murindu-i soția între timp, lasă campania neterminată, se întoarce, și Vlad rămâne mai departe domn la

Argeş, iar cu Mircea nu se ştie ce se întâmplă. Pe drumul de întoarcere, regele este aşteptat de Vlad la "Posada" şi atacat cu săgeți otrăvite.

III. După ce dăduseră greş mai întâi banul Ştefan, iar apoi regele Sigismund însuşi, le urmează viteazul nobil polon Ştibor. În toamna lui 1396, chemat cu oştile sub zidurile Nicopolei pentru marea cruciadă, el îşi croieşte drum de-a curmezişul, prin Țara Românească, dar îi iese în cale Vlad, cu oşti devotate şi cu ajutor turcesc. Ştibor se luptă, îl răneşte în duel, îl îndepărtează, dar, grăbit să nu întârzie la cruciadă, nu mai are vreme să-l lichideze, ci *doar să-l reaşeze pe Mircea pe tron*. Tocmai la timp spre a nu fi nici el absent de la marea reunire a oştilor cavalereşti de la Nicopole !

IV. Mircea vine cu oştile la Nicopole, este propus de rege să înceapă bătălia, ceea ce contele Jean de Nevers, comandantul armatei burgunde, refuză să accepte, pornind "primul asalt", fără a mai aştepta, şi ducându-i pe toți la dezastru. Mircea scapă totuşi cu o parte de armată. Ştibor, deşi, îl însoțeşte pe rege până la Chilia, de unde, în vreme ce acesta se îndrepta spre Constantinopol, voievodul se întoarce în Transilvania şi revine în Țara Românească să-l înlăture pe Vlad. În decembrie 1396 sau ianuarie 1397 (data nu este precisă) îl asediază pe Vlad în cetatea Dâmboviței, îl ia prizonier cu întreaga familie şi-l prezintă regelui la Buda. Mircea îşi reia tronul !

Am recapitulat pe un ton oarecum relaxat acest scenariu în patru timpi numai spre a putea reliefa cât mai convingător **absurditatea cu totul ieşită din comun care este omniprezentă în cele mai diverse lucrări, de la tratate şi studii "ultraştiințifice"**[9], **până la cărți de popularizare "destinate marelui public"**[10], ca să nu mai vorbim despre cele mai bizare scenarii de film[11].

Preluată de la **Georgius Pray**[12], **Huber** şi **Jireček** de către o mare parte din istoriografia românească, în frunte cu Dimitre Onciul, Nicolae Iorga şi, într-o mai mică măsură, de Ioan Bogdan, această imagine falsă şi

grotescă a devenit un loc comun în istoriografia noastră şi a făcut carieră internaţională, fiind menţinută chiar şi după ce aceasta din urmă a adoptat, aproape în unanimitate, urmându-l pe Radojičić, data de 17 mai 1395 pentru bătălia de la Rovine, care prin ea însăşi ar fi eliminat multe din semnele de întrebare[13].

Până de curând încercările româneşti de a estompa aprecierea radical negativă emisă de Jireček asupra rezultatului bătăliei de la Rovine n-au dus mai departe decât admiterea că Rovine a fost o victorie românească pe câmpul de luptă, dar o victorie fără urmări (*"la victoire sans lendemain de Mircea l'Ancien"*)[14] din cauză că, neavând forţe suficiente, domnul român nu a putut să-şi fructifice victoria şi a fost în cele din urmă înfrânt într-o a doua bătălie (**inventată** pur şi simplu – cum am explicat deja – de istorici, pentru a-şi putea explica inexplicabilul: cum a putut un voievod victorios să fie după aceea alungat de pe tron şi să apară, doar câteva luni mai târziu, ca refugiat în căutare de ajutor extern !) nenorocoasă (D. Onciul, V. Motogna şi C.C. Giurescu), sau a fost alungat – deşi învingător – de o răscoală boierească susţinătoare a unui rival, Vlad (Barbu T. Câmpina[15], urmat şi de alţii pe care ar fi inutil să-i mai enumerăm[16]).

Numai că un biruitor care a doua zi după biruinţă plăteşte tribut sau fuge şi este înlocuit în domnie de către învinsul Baiazid, printr-un "vlastel" de la care îşi va recuceri tronul doar în urma a patru expediţii, cu trupe din afara Ţării Româneşti, nu mai este un biruitor. Pe orice ton am vorbi despre "strălucita biruinţă" de la Rovine, **ne aflăm în plin absurd dacă admitem în acelaşi timp că ea s-a terminat cu o fugă şi un apel la ajutorul extern pentru reocuparea tronului.**

Iată de ce trebuie să privim cu luciditate la această problemă esenţială de sorginte istoriografică străină, care, la o cercetare critică aprofundată, se dovedeşte a fi doar rodul unor simple "ficţiuni istoriografice" moderne, dezminţite atât de realitatea atestată de izvoarele medievale, cât şi de judecata dispusă a ţine seamă de regulile elementare ale logicii.

* * *

Cel dintâi care s-a pronunțat – ce-i drept de o manieră rezervată – împotriva afirmării caracterului de indiscutabilă victorie românească al bătăliei de la Rovine a fost academicianul austriac **Alfons Huber**[17]. El l-a combătut pe Constantin Jireček, care, întemeiat pe mărturia lui Konstantin Kostenețki și pe *Cronograful* lui Mihail Moxa, editat de Grigorovici, susținuse acest caracter[18]. Pentru Huber, argumentul punctului său de vedere îl constituia o lectură proprie a diplomelor lui Sigismund de Luxemburg în care era relatată campania împotriva garnizoanei otomane lăsată la Turnu de Baiazid. Lui Huber i s-a părut că descoperă în aceste diplome dovada că Sigismund l-a ajutat pe Mircea să-și recapete stăpânirea asupra Țării Românești, pe care ar fi pierdut-o după bătălia de la Rovine, și de aici a tras concluzia că la 10 octombrie 1394 el nu a fost victorios, apărând la Brașov în martie 1395 în postura unui **refugiat** sau **fugar** (cuvântul *Flüchtling*, întrebuințat de el, are ambele sensuri)[19].

Huber a deschis astfel calea pentru elaborarea teoriei "fugii" și "restaurării" lui Mircea I, teorie care a dobândit deplina sa cristalizare **în anul 1892**, când **C. Jireček** a analizat *Valoarea istorică a nou-descoperitei cronici bulgare*. Renunțând la părerea sa din anul 1876, Jireček a adoptat-o pe a lui Huber, adaptând-o la știrea din cronica descoperită și editată atunci de Ioan Bogdan, că, deși victorios, Mircea a fost înlocuit cu un "vlastel" și s-a refugiat în "Țara Ungurească". El a văzut, **pentru prima oară**, în prezența lui Mircea la Brașov, în martie 1395, spre a încheia tratatul cu Sigismund, ***argumentul decisiv ce ar confirma informația din cronică.*** **Tot el emite pentru prima oară teoria că Sigismund a întreprins campania din Țara Românească spre a-l repune pe Mircea pe tron, dar la întoarcere a fost atacat de partizanii fostului domn, "vlastelul" pus de Baiazid.**[20]

Teoria lui Jireček a fost ulterior completată de istoricii români, care –

EI – l-au identificat pe acel “vlastel” cu Vlad, domnul de la Argeş[21], despre a cărui existenţă se ştia încă de la **Martin Cromer**, reactualizat de Gebhardi şi Engel, dar fără ca vreunul din ei să încerce a stabili vreo legătură cu evenimentele anului 1395[22].

Acesta a fost deci începutul. Până unde s-a ajuns ştim, şi am arătat-o noi înşine ceva mai sus. Încât marele semn de întrebare căruia dorim să-i aflăm rezolvarea în cele ce urmează este: **ÎN PERSPECTIVA A CEEA CE ISTORIOGRAFIA ROMÂNEASCĂ CUNOAŞTE ÎN MOMENTUL DE FAŢĂ, CARE ESTE SITUAŢIA *“TEORIEI HUBER-JIREČEK”*** ?

Teorie căreia, pentru simplificare, nu-i vom spune decât “teoria Jireček”.

Această teorie se bazează exclusiv pe *“Cronica bizantino-bulgară”* descoperită de Ioan Bogdan, care relatează:

> “Şi nu după multe zile, din nou s-au sculat Baiazid cu mulţime de turci, şi s-a îndreptat asupra românilor lui Mircea Voievod. Şi se dete o mare luptă, încât a căzut o mulţime de turci aleşi, dintre cei puternici. Şi dintre domnii creştini au fost cei dintâi căzuţi Constantin Dragaşevici şi Marko Kralevici. Şi atâta mulţime fără de număr de suliţe s-a rupt, încât nu se vedea văzduhul de mulţimea săgeţilor. **Iar râul acela curgea însângerat de mulţimea cadavrelor omeneşti, încât însuşi Baiazid s-a înspăimântat şi a fugit. Totuşi pe un oarecare dintre vlasteli l-a pus să conducă ţara. Iar Mircea a fugit în Ţara Ungurească. Iar Baiazid, şi el s-a întors fugind, vrând să treacă Dunărea. Şi a aşezat paznici pe la toate vadurile râului Dunărea.**
>
> Şi l-a prins pe ţarul bulgar Şişman şi l-a omorît în anul 6903 [1395], luna iunie 3. În felul acesta a luat Ţara Bulgărească. Şi a pus într-însa dregătorii săi peste toată Ţara Bulgărească.”[23]

Contradicţia conţinută de acest text a fost observată chiar de editorul lui, în studiul ce însoţeşte ediţia:

> “Ciudat, cronica bulgară se contrazice ea însăşi, susţinând, pe de o parte, că Mircea ar fi repurtat victoria şi totuşi s-ar fi refugiat la unguri,

pe de altă parte susține că Baiazid, fiind învins, ar fi căutat scăpare dincolo de Dunăre şi totuşi ar fi numit pe un boier al țării ca domn în locul lui Mircea. Această eroare provine, probabil, de la faptul că, imediat după luptă, Mircea a plecat la Braşov pentru a încheia un tratat cu Sigismund (7 martie 1395)."[24]

În mod constant s-a argumentat adevărul afirmației cronicii despre "fuga în Țara Ungurească" *prin apariția lui Mircea la Braşov în martie 1395 şi prin tratatul care consemnează prezența lui aici la această dată.* Iar calitatea de "fugar" pe care ar fi avut-o în acel moment s-a *"dovedit" cu mărturia cronicii* ! În logică, un asemenea mod de a raționa se numeşte *petitio principi*, şi rămâi uimit cum nimeni nu s-a folosit de logică spre a aşeza faptele sub semnul adevărului istoric. Mai mult chiar, în clipa de față ştim că teoria lui Jireček se loveşte nu numai de principiile logicii, ci şi de realitate: **căci din moment ce Mircea nu a apărut la Braşov ca fugar, pentru simplul fapt că bătălia încă nu se dăduse, invazia lui Baiazid fiind POSTERIOARĂ şi nu ANTERIOARĂ întâlnirii dintre domnul român şi regele Ungariei, în nici un caz informația *"Cronicii bizantino-bulgare"* — că o admitem sau nu — nu se putea referi la acel eveniment.** De altfel, este greu de crezut (ca Ioan Bogdan) că cel ce scria tocmai la Constantinopol avea cunoştință de întâlnirea lui Mircea cu Sigismund din martie 1395.

Şi aici ajungem la problema-cheie, de rezolvarea căreia depinde corecta interpretare a izvorului istoric numit impropriu *"Cronica bizantino-bulgară"*: **dacă rândurile citate mai sus au fost scrise la Constantinopol sau nu.** Or, cronica în sine s-a scris cu siguranță în Bizanț, fiind terminată în primul pătrar al secolului al XV-lea[25], dar în original ea nu s-a păstrat, ci o avem numai în copia din secolul al XVI-lea (cca 1560) ***executată în Moldova***, de Isaia de la Slatina[26]. Se admite că ea a suferit unele interpolări. Aceste interpolări ne e greu să le determinăm în absența altor copii, numai pe baza criticii interne. Singurul punct de reper de care dispunem este, deocamdată, *Cronograful* lui Moxa, care a folosit şi, în cea mai

mare parte, a tradus această cronică, incluzând-o în opera sa, fapt stabilit încă de Ioan Bogdan. La Mihail Moxa relatarea este nu numai clară, dar şi logică:

> "De-acii se rădică Baiazit cu turcii spre rumâni, deci se loviră cu Mircea voevod. Şi fu războiu mare, câtu se întuneca de nu se vedea văzduhul de mulţimea săgételor, şi mai pierdu Baiazit oastea lui cu totul, iară paşii şi voevozii periră toţi. Atunce peri Costantin Dragovici şi Marco Cralevici. Aşa se vărsă sânge mult, cât era văile crunte, deci se spăre Baiazit şi fugi de trecu Dunărea. Şi puse socotitori pre toate vadurile, şi prinse pre Şuşman, domnul şchéilor, de-l tăe, ani 6903 <1395>: atunce luară turcii ţara şchéilor cu totul."[27]

După cum se vede, la Moxa nu există nici urmă despre informaţiile respective. Să le fi omis Moxa – cum se crede îndeobşte[28] – din patriotism, din dorinţa de a da imaginea unei victorii integrale, sau **ele nu se aflau în copia de care a dispus el** ? Le-a adăugat Isaia de la Slatina, ori vreun copist anterior ? Iată la ce nu putem răspunde cu certitudine, lipsindu-ne originalul sau exemplarul pe care l-a folosit Moxa. Dar constatarea ce o făcea Bogdan asupra absurdităţii informaţiilor respective pare a înclina balanţa spre presupunerea că ne aflăm în faţa unei *interpolări* a cărei **valoare documentară este oricum nulă în privinţa "fugii" lui Mircea *după bătălia de la Rovine* şi la fel de nulă în privinţa aşezării "vlastelului" de către Baiazid, tot în urma acestei bătălii.** Căci nu de aşezat "vlasteli" a avut timp sultanul, pe care cronicile ni-l prezintă scăpând ca prin minune peste Dunăre[29]. Nici o cronică otomană nu pomeneşte un eveniment atât de important ca acela al schimbării domnului – eveniment ce ar fi permis tocmai atenuarea înfrângerii şi o mai uşoară măsluire a adevărului. Este bine ştiut că, într-o împrejurare reală – înlocuirea lui Vlad Ţepeş prin Radu cel Frumos –, izvoarele otomane nu uită să consemneze evenimentul.

Nici o menţiune în actele lui Sigismund, referitoare la evenimentele anului 1395, despre vreun asemenea personaj. Dimpotri-

vă, când va apărea Vlad, domnul de la Argeş, **în anul 1396, actul lui Sigismund, şi însuşi actul emis de Vlad în mai 1396, îl arată ca urcat pe tron "de curând"** (*nuper*).

În consecință, avem de a face în *"Cronica bizantino-bulgară"* fie cu referiri la ***evenimente mai târzii decât cele legate de lupta de la Rovine şi urmările ei***, dar puse în mod artificial în succesiune cauzală cu această bătălie[30], fie cu o ***interpolare*** a copistului moldovean, care, aproape două secole după Rovine, îl pune pe Mircea I într-o situație oarecum similară cu a lui Petru Rareş, înlocuit cu Ştefan Lăcustă de către sultanul Soliman, şi refugiat în cetățile sale din Transilvania. Personal, înclinăm spre această alternativă, tocmai datorită folosirii termenului de "vlastel" cu care cronica ni-l indică pe cel pus de Baiazid în locul lui Mircea. Când susținem aceasta, avem în vedere:

A. "Vlastel" este un cuvânt de origine sârbă, prin care se desemna în mediul slav – inclusiv la data scrierii cronicii – un proprietar de pământ, inferior "vlastelinului" (care era un mare proprietar), având obligația de a merge la oaste sub comanda cneazului şi a-i da cai pentru război. Ca omolog, cancelariile balcanice foloseau "jupan" şi "arhon"[31].

B. Istoria Țării Româneşti şi a Moldovei nu cunoaşte pentru secolele XIV-XV nici un singur caz în care vreun personaj să fie ales domn pe alt criteriu decât ca făcând parte din familia domnitoare, adică, aşa cum prevedea cutuma, să fie "os domnesc". Inclusiv când a fost vorba de impunerea ***manum militari***, ca în situația de față. Cel dintâi "vlastel" devenit domn al Țării Româneşti este socotit Neagoe Basarab[32], dar nici el nu a putut urca pe tron decât ca fiu natural, prezumptiv sau real, al lui Basarab Țepeluş, pe care şi-l revendica drept părinte.

C. Începând cu a doua jumătate a secolului al XV-lea, "vlastel" şi "vlastelin" sunt termeni menționați din ce în ce mai des în cancelariile Țării Româneşti şi Moldovei, generalizându-se treptat, astfel încât o dată cu deceniul al treilea al secolului al XVI-lea "capătă înțelesul general de dregă-

tor sau sfetnic", de mare boier, de nobil[33]. Întocmai ca în scrierile cronicarilor Macarie, Azarie şi Eftimie, care vorbesc despre cererea făcută lui Petru Rareş de către Ioan Zapolya "ca să-i vie în ajutor împotriva vlastelinilor răsculaţi ai acelei ţări"[34] – adică a nobililor transilvăneni –, sau despre "pribegii de la leşi" care "şi-au aflat voievod, ales de Cel de Sus, pe Alexandru <Lăpuşneanu>, unul dintre vlasteli... Şi au primit ajutor de la August, craiul leşesc, şi îndată au pornit să ia domnia. Şi nimeni nu era să le stea împotrivă. Au intrat fără împotrivire. Şi s-a adunat tot poporul şi căpeteniile oştilor şi episcopii şi vlastelii şi tot sfatul şi au ridicat pe Alexandru la demnitatea domniei, la Hârlău, în palatul domnesc."[35] Este exact aceeaşi valoare semantică cu cea echivalată de unul din copiştii români chiar pe manuscrisul *"Cronicii bizantino-bulgare"*, cum observa însuşi Ioan Bogdan, fără a încerca însă vreo conexiune cu pasajul despre bătălia de la Rovine: "Astfel ***panovi***, care constituie o glosă moldovenească la ***vlastele*** dinainte."[36]

D. Prin compararea pasajelor citate mai sus din Macarie şi Azarie observăm:

- Atunci când se referă la Ştefan Lăcustă, primul domn al Moldovei instalat ca urmare a voinţei exprese a Imperiului Otoman, în timp ce prin aceeaşi voinţă Petru Rareş era scos din domnie şi se afla "fugar" în Ciceul transilvan – şi aici e de găsit, cum spuneam, clişeul mental ce l-a determinat pe interpolator să-l creadă pe Mircea aflat într-o aceeaşi situaţie[37] –, Macarie, partizan al lui Rareş, îl califică drept "un oarecare Ştefan"[38], căci nu-i putea contesta calitatea, recunoscută în epocă, de "os domnesc", decurgând din acelaşi drept cu al lui Petru Rareş – ambii fiind descendenţi de-ai lui Ştefan cel Mare şi Sfânt[39]; iar folosirea bizarei formulări ce spune că Soliman l-a "lăsat ca stăpân al domniei"[40] nu implică negarea dreptului la tron pentru Ştefan Lăcustă, ci doar preferinţa cronicarului pentru Rareş.
- De-a dreptul invers stau lucrurile cu Alexandru Lăpuşneanu, rămas în tradiţia ţării ca domn legitimat – după ridicarea în

scaun – doar prin căsătoria cu doamna Ruxandra, fiica lui Petru Rareş[41]; pentru el, Azarie – care-l ştie de "vlastel" şi nu de "os domnesc" –, precizează că după uciderea de către boieri a lui Ştefan Rareş "legile domniei şi stăpânirea nu s-au întrerupt, ci ca şi cum ar fi primit sfat de la Dumnezeu, pribegii de la leşi, pomeniți mai sus, şi-au aflat voievod ales de Cel de Sus, pe Alexandru, unul dintre vlasteli"[42]. Fiind deci conştient că prin "regicidul" asupra fiului lui Rareş şi nevenirea la tron a unui membru al familiei domnitoare **totuşi** "legile domniei şi stăpânirea" au fost brutal violate, se vede obligat să recurgă la un artificiu retoric, lăsând impresia că i-ar legitima alegerea prin "voia Celui de Sus", dar o face într-un mod a cărui nuanță dubitativă este extrem de străvezie: căci, "ca şi cum ar fi primit sfat", este o sintagmă menită mai degrabă să stârnească îndoiala, decât s-o risipească, la fel cum precizarea că vlastelii "şi-au aflat voievodul" dintre ei, arată clar că domnul "aflat" – deci nu ales – nu era din familia domnitoare, dar că, oricum, dacă faptul totuşi s-a întâmplat, el n-ar fi fost posibil, fireşte, decât cu "voia Celui de Sus". Şi cum domnul trebuia să aibă dubla legitimare, a lui Dumnezeu şi a "stărilor", cronicarul o invocă şi pe aceasta din urmă[43].

– Avem de a face aici nu numai cu două situații deosebite, ci cu o schimbare netă de mentalitate: în timp ce Macarie, scriind din porunca lui Petru Rareş, este doar părtinitor față de acesta în raport cu alți pretendenți, care sunt, toți, membri ai casei domnitoare, Azarie îşi redactează cronica (în jurul anului 1575)[44] într-o Moldovă pe tronul căreia se perindaseră, în afară de Lăpuşneanu, "un oarecare Despot, de la nemți, numindu-se pe sine fiu de domn"[45], "un om oarecare între boieri, anume Tomşa... ridicat atunci domn de către ostaşi"[46], "un oarecare surghiunit în cetatea Rodos, anume Ioan"[47], o Moldovă spre care începuseră să se îndrepte, rând pe rând, "pretendenții de carieră"[48], de felul acelui

"oarecare tâlhar prea vestit, anume Dumitraşcu", venit să "ia domnia" însoţit de "o mulţime de oşteni înarmaţi, bărbaţi tâlhari"[49]. Şi dacă Moldova lui Macarie mai era, în spirit, încă ţara moştenită de la Ştefan cel Mare, înconjurată de "fiare păgâneşti"[50] şi atacată de Soliman, "acel trufaş stăpânitor al turcilor"[51], pentru Moldova lui Eftimie şi Azarie "Ţarigradul" însemna deja "la marele împărat singur stăpânitor, unde se numeşte la Poarta împărătească"[52], şi unde sultanul "privea cu ochi prea blânzi şi milostivi"[53] către cel care urma să "primească steagul domniei"[54]. Era Moldova în care Ioan Golăi, "cel dintâi dintre sfetnici, bărbat cu gânduri bune şi sfetnic bineînchipuit", îi spunea lui Ioan Vodă cel Viteaz: "Sau pleacă-ţi capul în faţa împăratului, sau pleacă şi du-te în ţări străine, dar cu turcii nu te apuca de luptă"[55]. Iar când acesta totuşi a îndrăznit s-o facă, Azarie îi adresează o imprecaţie de o violenţă neobişnuită şi, pentru noi, edificatoare: "O, tu cel mai rău decât răii, nepotul minciunii, Ioane, fiu al diavolului, prin trădarea ta şi nărăvire deşartă, ai adus ţara la pieire."[56]

Aceasta este, deci, Moldova în care Isaia de la Slatina copia *"Cronica bizantino-bulgară"*. După părerea noastră, este timpul şi locul în măsură să genereze structura mentală din perspectiva căreia citirea pasajului în discuţie capătă o coerenţă logică precisă, iar cuvântul "vlastel" conotaţia exactă din cronică.

Dar, indiferent pe care dintre ipoteze le-am alege – a **aglutinării** sau **interpolării** –, un lucru este clar: *"informaţia"* ***"Cronicii bizantino-bulgare"*** *despre "fuga" şi înlocuirea lui Mircea* **după bătălia de la Rovine** *nu are nici o valoare. Toate documentele şi izvoarele, contemporane cu evenimentele sau mai târzii, infirmă această* **unică şi izolată** *mărturie ce a făcut o carieră absurdă, falsificând aproape un secol, din cauza credibilităţii acordate, imaginea voievodului şi realitatea evenimentelor petrecute în primăvara şi vara anului 1395.*

* * *

Să încercăm, acum, să reconstituim succesiunea reală a celor întâmplate, lăsându-l să vorbească pe însuşi regele Sigismund de Luxemburg despre ce a făcut şi despre partea ce i-a revenit în confruntarea româno-otomană din 1395.

Pentru aceasta, se cere lămurită, înainte de toate, **MISIUNEA BANULUI ŞTEFAN DE LOSONCZ**, care a precedat apariția regelui la sud de Carpați. Acest personaj a intrat în istoriografia epocii lui Mircea prin pana cronicarului Ioan de Thurócz, care i-a creat o biografie fantastică şi eronată[57]. Ea avea însă la origine un sâmbure real, fiindcă Ştefan de Losoncz a fost într-adevăr trimis în Țara Românească şi a murit acolo, dar nu în circumstanțele imaginate de Thurócz.

Deşi au cunoscut şi folosit cronica lui Thurócz, nici Gebhardi, nici Engel, nici Kogălniceanu, nici Hurmuzaki, nici Hasdeu, nici Xenopol[58], nici Onciul nu acordă acestui personaj vreun rost în evenimentele petrecute în Țara Românească în decursul anului 1395. Primul care-l descoperă în această ipostază, în 1915, este **Nicolae Iorga**. Referindu-se la faptul că după 1390 "începe vremea luptelor comune împotriva turcilor şi, dacă trupele ungureşti intră în Țara Românească, ele au misiune de a da ajutor domnilor ce se străduiesc pentru ocrotirea Creştinității", marele istoric continua: "Astfel, la 1395, după ce Mircea, ***bătut la Rovine, urmărit până la Argeş de avangarda otomană, trecuse la Braşov pentru a cere ajutor, se trimit cete ardelene cu comandanți cunoscători: Ştefan de Losoncz, fost ban de Severin***, înainte ca să se fi dat cetatea în mâinile domnului muntean, şi Ştefan Bebek, fiul poate al acelui Dionisie care şi el purtase acest titlu severinean."[59]

Fără a cunoaşte acest text al lui Nicolae Iorga (în orice caz nu-l citează), dar reluându-i ideea întocmai, istoricul ungur **Karácsonyi János** va face din Ştefan de Losoncz un veritabil erou de epopee, descoperindu-i un rol în luptele pentru pretinsa "restaurare a lui Mircea I". În articolul *Al doilea*

război comun al ungurilor şi românilor împotriva turcilor, apărut în 1924[60], istoricul maghiar porneşte, la rându-i, de la aceeaşi premisă ca şi N. Iorga în anul 1915. Şi anume că:

> "La 10 octombrie 1394, Mircea, voievodul muntean, **a suferit în lupta de la Rovine, cântată de poeţii sârbi, o înfrângere atât de mare din partea turcilor şi sârbilor, încât cu boierii şi cu cetele care i-au rămas credincioase a fost silit să treacă Carpaţii şi să caute scăpare în Ardeal.** Aflând despre aceasta, regele Ungariei Sigismund, care în toamna anului 1394 îşi avea tabăra în împrejurimile Timişoarei, s-a îndreptat în grabă spre Ardeal, şi în ianuarie-februarie 1395, după ce l-a silit şi pe voievodul Moldovei Ştefan să depună omagiu pentru prima dată, de la mijlocul lunii februarie şi până la 8 martie s-a odihnit la Braşov de ostenelile campaniei[61]. În acest răstimp l-a chemat la sine pe Mircea şi, după ce a luat şi de la el şi de la boierii săi jurământul de credinţă, a intrat cu el în alianţă pentru recâştigarea Munteniei."

Numai că regele – continuă Karácsonyi – nu a putut porni personal în campania de recuperare – pentru Mircea – a tronului pierdut de acesta, deoarece "trebuia neapărat să-şi viziteze întâi soţia bolnavă, şi din această cauză a plecat spre Buda... Dar regele Sigismund nu şi-a călcat promisiunea, ci *a lăsat oastea regală în grija lui Losonczy şi Bebek Ferencz, pe care i-a trimis pentru ocuparea Munteniei.* La această armată trebuiau să se alăture şi unităţile româneşti care au primit ordin de la Mircea. Mircea nu era obligat să participe personal."[62]

În continuare, istoricul maghiar explică de ce a fost ales tocmai Ştefan de Losoncz pentru această misiune de "restaurare" a lui Mircea pe tron: pentru trecutul său de credincios partizan al lui Sigismund şi pentru experienţa care-l familiarizase cu modul de luptă al turcilor şi cu realităţile româneşti. Expediţia lui se termină însă dezastruos (după cum a consemnat în cronica sa Ioan de Thurócz)[63]. La 16 septembrie 1395 (corect: 19 septembrie)[64] cancelaria regală îl amintea ca mort. Drept care, Karácsonyi continuă: "Din cauza pierderii bătăliei a trebuit ca Sigismund să meargă personal în ajutorul lui Mircea, în iunie 1395. Nu putea să meargă pe

drumul cel mai scurt către Orşova şi a ocolit pe drumul Braşovului (la 21 iunie a fost deja în tabăra de la Braşov) şi atacând armata turcă în spate, pe la Câmpulung, a ajuns la cuibul turcilor la Turnu Măgurele."

Moartea lui Ştefan de Losoncz – continuă Karácsonyi – şi înfrângerea detaşamentului său de către oştile turceşti s-au întipărit în memoria contemporanilor şi urmaşilor, apărând şi o legendă, relatată de Thurócz: după unul sau doi ani, ducându-se pe câmpul de luptă, nişte oameni au descoperit acolo un cap care a cerut să-i fie adus un duhovnic şi, după ce s-a spovedit, a murit[65]. Karácsonyi János crede că acel duhovnic nu putea fi decât un preot catolic, şi că era un *franciscan*, ceea ce explică de ce legenda mai este consemnată în predica altui franciscan, Temesvari Pelbart. Thurócz, la rândul său, afirma că deține ştirea de la Orszagy Mihály, un bătrân guvernator, care avusese moşie vecină cu a lui Ştefan de Losoncz şi care, la rându-i, o auzise tot de la franciscani. Cum franciscanii nu se aflau decât prin părțile Timişoarei şi Caransebeşului, istoricul maghiar conchide că oastea condusă de Ştefan de Losoncz a pătruns în Țara Românească din vest, şi a fost interceptată imediat de otomani, care au distrus-o şi au ucis pe conducător. "Se înțelege din aceasta că moartea eroică a lui Losonczy a fost între Orşova şi Turnu Severin."[66]

Ipoteza lui Karácsonyi János asupra direcției din care a venit în Țara Românească Ştefan de Losoncz poate fi discutată[67], dar oricum nu pornindu-se de la legenda relatată de Thurócz care este lipsită de orice valoare istorică. Totuşi trebuie remarcată perfecta contradicție ce se creează datorită intinerariului presupus de istoricul ungur, cu afirmația sa de mai înainte, cum că *regele, plecând de la Braşov în vizită la soția sa, bolnavă la Buda, a lăsat pe mâna lui Ştefan de Losoncz şi a lui Bebek oştile regale, trimițându-i imediat în expediția din Țara Românească.* Or, nici pe acele timpuri, **de la Braşov nu se putea ajunge "între Orşova şi Severin"** !

În ceea ce priveşte caracterul expediției întreprinse de Ştefan de Losoncz în Țara Românească, el nu mai admite nici o discuție. Nu a fost, cu

siguranță, o "expediție de recuperare" și nu a reprezentat "al doilea război comun al ungurilor și românilor împotriva turcilor", ci a fost ***un simplu episod pe fundalul marii confruntări româno-otomane din anul 1395.***

Dacă admitem itinerariul lui Karácsonyi (excluzând, pentru aceasta, ideea, de altfel absurdă, că Sigismund se putea dispensa de oștile sale, trimițându-le sub comanda celor doi în Țara Românească), reiese că Ștefan de Losoncz și oștenii săi n-au apucat să înainteze mare lucru pe teritoriul Țării Românești – care se dovedește împânzit deja de trupele otomane, a căror direcție principală de atac era capitala țării –, neputând deci realiza joncțiunea cu trupele voievodului Mircea și **neavând, prin urmare, nici un rol în luptele din Țara Românească.**

Despre episodul Ștefan de Losoncz avem însă mărturia directă a lui Sigismund, cunoscută și lui Karácsonyi, dar interpretată eronat din cauza premisei greșite de la care pornise. Nu pentru a-și "vizita regina bolnavă" s-a întors regele la Buda, după semnarea tratatului de la Brașov, ci **fiindcă deocamdată prezența sa în Țara Românească nu era necesară.** Expediția la care se aștepta din partea turcilor, și poate a lui Baiazid, nu o vedea iminentă, dacă ținem seama că **în septembrie 1394** el declară că voia să pornească o ofensivă antiotomană **în mai 1395**[68], iar situația lui Mircea nu era, la 7 martie 1395, aceea imaginată de N. Iorga și Karácsonyi.

Abia în momentul când află că expediția sultanală se declanșase, Sigismund decretează mobilizarea, iar prima lui măsură este aceea de a ordona lui Ștefan de Losoncz și magistrului Francisc Bebek să pornească înaintea venirii sale și a oștii regale, în sprijinul lui Mircea. Iată ce scrie regele, în acest sens, **la 6 aprilie 1395** din Petermonastura:

> "Porunca însăși a domnului nostru regele [...] credinciosului său, magistrului Grigore de Beclean, cavaler al curții noastre, sănătate și milostivire.
>
> . Fiindcă *noi am hotărât să trimitem acum pe mărițiii bărbați Ștefan de Lossonch, fostul ban, și pe magistrul Francisc, fiul fostului comite Ștefan de Bubek, și pe alți baroni, cavaleri și fruntași de-ai*

> *noştri în expediția noastră pe care o facem împotriva turcilor în Țara Românească, cu oamenii lor, de aceea poruncim, cu tărie şi străşnicie*, credinței voastre şi voim cu tot dinadinsul ca, îndată ce veți vedea scrisoarea de față, voi înşivă să vă duceți în numele nostru în această expediție ostăşească a noastră din acele părți ale Țării Româneşti, şi în mijlocul oamenilor noştri mai sus-zişi să stați şi să locuiți cu dânşii acolo, şi să fiți datori a cerceta pe oamenii noştri în fiecare lună, şi a vedea ca acei cărora le-am împărțit banii noştri după numărul lăncilor, să aibă fiecare lance, câte doi arcaşi sau săgetari buni, iar aceia cărora se ştie că noi le-am împărțit banii noştri după numărul arcaşilor sau săgetarilor, să fie datori a avea de fapt arcaşi buni şi destoinici" etc.[69]

La 6 aprilie 1395 se dăduseră deci dispozițiile de mobilizare şi *se avansaseră banii pentru plata oştenilor*. Totodată se anunța hotărîrea de a fi trimişi Ştefan de Losoncz şi Francisc Bebek. **La 8 mai Ştefan de Losoncz nu plecase încă în Țara Românească.** El se afla la Buda, unde apare prezent la un proces[70], alt fapt care exclude posibilitatea ca, imediat după semnarea tratatului de la Braşov, Ştefan de Losoncz să fi pornit în fruntea "oştilor regale", "încredințate" lui şi lui Francisc Bebek, spre a-l "reaşeza" pe Mircea pe tron[71].

Ce s-a întâmplat cu fostul ban după această dată de 8 mai 1395 ne lasă să întrezărim scrisoarea lui Sigismund către Ioan de Paztoch, document esențial pentru cunoaşterea evenimentelor anului 1395 din punctul de vedere al lui Sigismund. Documentul a fost publicat prima oară de Victor Motogna[72], şi e datat precis: 23 martie 1399. Ne interesează, aici, următorul pasaj:

> "Nu este îngăduită întârzierea, cum s-a întâmplat altădată, anume pe vremea lui Ştefan, banul de Losonch, când am fost nevoiți să dăm de trei ori solda înainte de a fi putut strânge toată armata, şi, mai **înainte de a fi strânsă din toate părțile, a pierit de sabia turcilor numitul Ştefan împreună cu ostaşii săi**, din pricina nepăsării şi întârzierii altora, îndatorați şi ei."[73]

Ştim, tot din actele regelui, că oastea regală reuşise să se strângă "din toate părțile" la Braşov, în jurul datei de **21 iunie**[74]. Deci moartea lui Ştefan

de Losoncz intervenise – după mărturia regelui, consemnată în scris patru ani după evenimente – **înainte de această dată**.

Nimic altceva nu se mai poate spune cu certitudine, chiar dacă faptul a lăsat cale liberă ipotezelor, devenite uneori adevărate romane de aventuri. Am văzut "scenariul" lui Karácsonyi, al doilea în ordine cronologică din cele suscitate de acest personaj. Thurócz îl amestecase în evenimente cu totul fictive şi aparţinând unui moment istoric imposibil de precizat[75]. Karácsonyi făcuse din el un erou al "expediţiilor de recuperare" iniţiate de generosul rege ungar. Victor Motogna, în studiul citat, i-a prelungit viaţa cu mai mult de o lună, spre a-l face prezent în luptele din iulie-august, presupuse de el, dintre Mircea şi Baiazid. La o datare asemănătoare ajunsese şi Ilie Minea, a cărui lucrare Motogna declară că nu o cunoscuse când şi-a scris studiul său[76].

Dar cel care-i dă banului Ştefan locul cel mai însemnat în istoria lui Mircea I este P.P. Panaitescu. După autorul monografiei *Mircea cel Bătrân*, nu altul decât Ştefan de Losoncz ar fi condus detaşamentul de 400 de oşteni ucişi de turci sub ochii regelui, de care vorbeşte *Cronica de la Saint Denis*[77].

Într-o amplă şi promptă recenzie, Constantin C. Giurescu a demonstrat totala lipsă de legătură între cei 400 de lăncieri şi expediţia lui Ştefan de Losoncz subliniind faptul că în cronica franceză se vorbeşte foarte limpede de un detaşament de **avangardă**, aflat, fireşte, înaintea grosului oştirii regale, care venea la o distanţă ce i-a permis regelui să asiste la bătălie. Deci nu poate fi vorba de expediţia condusă de Ştefan de Losoncz, ci despre avangarda întregii armate – după înfrângerea căreia regele cheamă "la sfat **de îndată** pe ostaşi, măcar că unii dintre ei socoteau demn a părăsi locul şi a fugi". Detaşamentul autonom condus de Ştefan de Losoncz iese, prin urmare, automat din discuţie, deoarece el n-a constituit avangarda nici unei oştiri, cu atât mai puţin a celei conduse de Sigismund de Luxemburg – pe care o precede la mare distanţă în timp[78].

Pe baza greşitei interpretări a prepoziţiei **ad** din expresia *ad partes*

Transalpinas ("către părțile Țării Românești") – dintr-o diplomă emisă de Sigismund –, Barbu Câmpina – citind *"dincolo de părțile Țării Românești"* – a imaginat o vastă "expediție dobrogeană" a lui Ștefan de Losoncz și i-a compus o istorie ce ține în întregime de fantezia speculativă remarcabilă a istoricului[79], dar nu are nici un punct de contact cu documentele[80].

Acestea ne spun numai ce s-a văzut mai sus: **că la 6 aprilie 1395 se hotărîse deja ca Ștefan de Losoncz să plece în Țara Românească spre a da ajutor lui Mircea I împotriva invaziei otomane din primăvara anului 1395, dar nu plecase din Buda nici la începutul lunii mai, și că a murit în circumstanțe deocamdată neprecizate în amănunt, înainte de sfârșitul lunii iunie 1395.** Când anume a ajuns cel ce la 8 mai încă nu plecase din Buda și ce va fi făcut pe teritoriul Țării Românești înainte de a pieri de sabia otomană – oricum nu în lupta de la Rovine, unde n-a avut timp să ajungă –, iată ceea ce deocamdată nu se poate stabili. Rămâne ca eventuale descoperiri de noi documente să lărgească aria cunoștințelor noastre despre acest personaj[81].

* * *

Trecem acum la ceea ce poate fi numit "**GESTA VALAHĂ**" a lui Sigismund, deoarece deținem de la însuși regele istoria expediției sale în Țara Românească. **Ea a fost consemnată în două versiuni foarte diferite și aproape contradictorii, redactate la numai câteva luni una de alta**, ceea ce – la fel cu avatarurile informației transmise regelui Franței – ne pune în fața unor procedee ale cancelariei și "propagandei" ungare destul de discutabile. Ca și cronicarii otomani, cronicarul-rege Sigismund manipulează realitățile istorice în funcție nu de adevăr, ci de interesele și susceptibilitățile sale, ceea ce ne obligă să confruntăm în permanență cele spuse de el în diferite ocazii și mai ales să raportăm aceste spuse la totalitatea izvoarelor, spre a deosebi adevărul – fie și împuținat sau deformat – de fantezia pură[82].

Să urmărim procedeele direct pe texte. Mai întâi, **prima versiune**

consemnată în diplomele eliberate fraților **Ioan și Nicolae de Gara** și, respectiv, **Ioan de Maroth**:

La 6 iunie 1397, deci *exact după doi ani de când oștile conduse de Sigismund reușiseră să se adune la Brașov și se pregăteau să treacă în Țara Românească (unde bătălia de la Rovine se dăduse și de unde Baiazid plecase)*, Sigismund eliberează, din Strigoniu, fraților Nicolae și Ioan de Gara, o diplomă în care, după ce le enumeră diferitele merite, continuă în felul următor:

> "Ceva mai înainte, <când> aceste slujbe au fost împlinite cu vrednicie, acum *aproape trei ani*[83], când înălțimea noastră, ridicând o oaste puternică de credincioși ostași ai regatului nostru, a pornit spre Țara noastră Românească și după trecerea celei mai mari părți... a Țării noastre Românești, îndreptându-ne asediul asupra cetății noastre numite *Nicopol*, unde se afla mulțimea preacruzilor turci, care îi atacau pe creștini, și lovindu-i cu putere <am luat> acea cetate, cu ajutorul lui Hristos, după o luptă crâncenă, alături cu acel domn Nicolae, vlăstarul răposatului Nicolae palatinul, sus-numit, și cu ceilalți supuși credincioși ai noștri, care s-au luptat cu râvnă vreme îndelungată acolo cu acei turci, îndurând răniri, ucideri și răni cumplite... Și, **după ce am lăsat castelani credincioși în acea cetate**, ne-am îndreptat înapoi de acolo cu laurii izbânzii spre ținuturile acestui regat al nostru, al Ungariei, și pe când urcam culmile munților, zise în vorbirea obișnuită Posada (*Pazzata*), prin niște strâmtori și poteci înguste, strânse între tufișuri mari, unde mulțimea românilor stătea la pândă, aruncând cu cruzime, din păduri dese și întunecoase, suliți vătămătoare și săgeți otrăvite și înveninate asupra însoțitorilor și supușilor noștri, amintitul Nicolae banul cu steagul <său> și cu mulți de ai săi... stând necurmat alături de noi pentru ocrotirea persoanei noastre și pentru o trecere mai ferită de primejdie și nestânjenită siguranță a întregii escorte, întocmai ca un leu înfuriat, fără teamă de moarte, și respingând cu putere pe sus-pomeniții români, care pândeau cu mâinile înarmate, s-a străduit cu vrednicie să ne ocrotească și să ne apere vitejește pe noi și pe supușii noștri de atacurile blestemate ale pomeniților români și de capcanele lor dușmănoase, nu fără mare ucidere și pierdere."[84]

Această diplomă a fost reînnoită de două ori: la *1 august 1406* și la *12 iulie 1408*. De fiecare dată au intervenit unele modificări, și anume: în diploma din 1 august 1406 apare informația că, după ce a fost cucerită, cetatea Turnu a fost *redată lui Mircea*. Textul modificat sună astfel:

> "Pe când înălțimea noastră pornise către părțile noastre transalpine, însoțit de o puternică oștire a purtătorilor de arme credincioși, *și străbătusem o mare parte a părților noastre transalpine, ajunsesem la o cetate numită Nicopolul Mic*, unde se instalase o mulțime de turci care făceau mari stricăciuni locuitorilor creștini, și printr-un puternic atac războinic dat împreună cu acest Nicolae, urmaș al răposatului palatin Nicolae mai sus-amintit, și, împreună cu ceilalți ai noștri credincioși, care s-au luptat cu turcii vitejește timp îndelungat, suferind vătămări și răni aducătoare de moarte, am reluat această cetate sub conducerea lui Hristos, reocupând-o în chip lăudabil și lăsând în ea castelani credincioși **și am restituit-o fostului său stăpân, lui Mircea voievodul transalpin, care fusese lipsit de stăpânirea ei de către turci**."[85]

Mai departe, descrierea luptei de la Posada se urmează cu exact aceleași cuvinte ca în diploma din 6 iunie 1397[86].

În noua variantă din anul 1408 apare un amănunt de foarte mare importanță: **se dă numele celui ce condusese atacul românilor**:

> "De asemenea, în sfârșit, adunând o oaste puternică de credincioși de ai noștri, noi, îndreptându-ne spre Țara Românească, străbătând aproape cea mai mare parte din pomenitele ținuturi, am împresurat cu putere cetatea Nicopolul Mic, unde sălășluia o mare mulțime de turci, și am cuprins, nu fără vitejiile acelor fii ai răposatului Nicolae palatinul, acea cetate *și am lăsat-o în mâinile credincioșilor noștri, și chiar lui Mircea, voievodul nostru al Țării Românești, care fusese asuprit de acei turci, i s-a înapoiat stăpânirea* **în numele acelor credincioși ai noștri**; în cele din urmă, întorcându-ne noi înapoi cu o fericită biruință spre țara noastră a Ungariei, îndrăzneața și învârtoșata mulțime a românilor, **CONDUSĂ DE POMENITUL MIRCEA VOIEVODUL, ALUNECAT PE CALEA VECHII NECREDINȚE**, a înconjurat oastea

noastră, în trecătorile foarte înguste ale munților, numite Posada, aruncând cu viclenie împotriva noastră și alor noștri săgeți otrăvite și ucigătoare. Și fără întârziere, pomenitul Nicolae palatinul s-a pus împotrivă pentru noi, el însuși cu ai săi, ca un scut de apărare, și, îndepărtând cu vitejie năvala acelor români, nu fără moartea și rănirea multora din însoțitorii lui, ne-a înlesnit nouă ieșirea de pe acele drumuri."[87]

Comparând textul din 1397 cu cel din 1408 reiese cu evidență creșterea coeficientului de "istoricitate", narațiunea foarte abstractă din prima formă – în care și numele cetății era incomplet, putând fi confundat cu al Nicopolului sud-dunărean – transformându-se într-o colorată filă de cronică.

Și mai apăsat apare acest caracter de cronică în **diploma eliberată pentru Ioan de Maroth, banul de Mačva**, la 5 noiembrie 1403, diplomă reînnoită la 4 aprilie 1404 și 20 aprilie 1408:

"*Și apoi, pe când dușmanul și persecutorul cumplit al crucii lui Hristos și al întregii credințe ortodoxe, Baiazid, sultanul turcilor, principalul dușman al maiestății noastre* (capitalis nostre maiestatis emulus), *intrase dușmănește, cu o puternică armată a turcilor și a altor neamuri barbare în părțile noastre transalpine, devastându-le și jefuindu-le în mare parte, și ocupase acolo cetatea noastră a Nicopolului Mic de la Mircea voievod, ruda noastră* (familiari nostro), *și lăsase în ea oameni ai săi pentru a o păstra*, iar noi ne-am grăbit a merge cu o mare putere a noastră împotriva cruzimii tiranice a acestui Baiazid, pentru a apăra aceste părți ale noastre, și în special sus-numita cetate a Nicopolului Mic, **același Baiazid, aflând de venirea noastră s-a retras**, iar noi am cucerit cetatea Nicopolului Mic din mâinile oamenilor săi."[88]

În continuare se relatează vitejiile banului Ioan săvârșite cu acel prilej. Cum Ioan de Maroth nu se distinsese și în luptele de la Posada, episodul reîntoarcerii regelui în țară nu mai este povestit, și se trece la lupta de la Nicopole și la redarea evenimentelor din Bulgaria, care este și ea, pentru cancelaria regală *"ad regnum nostrum Bulgarie cis fluvium Danubii"*. În varianta din 4 aprilie 1404 textul, editat de Fejér și reprodus în *Docu-*

menta Romaniae Historica, este identic, **în afară de informația referitoare la retragerea lui Baiazid la auzul veștii despre venirea regelui, informație care aici nu mai apare**[89]. Dar în diploma din 20 aprilie 1408, care are exact același text (singura diferență fiind numele lui Baiazid, scris aici *Payazyt*)[90] cu cea din 1403 și din 1404, **această informație reapare** și ne dă cheia "dispariției" sale din actul anterior: întrucât diploma din 4 aprilie 1404 nu s-a păstrat în original, ci într-un "transumpt în actul capitlului din Buda, din 25 martie 1450"[91], este mai mult ca sigur că la transcriere copistul-editor din anul 1450 a sărit un rând, cel care conținea cuvintele: *"expungnaturi properassemus, eodemque Bayzath ipso nostro adventu sentiente retrotendendo"*, aflate între *"Castrum Minoris Nicopolis"* și *"Castrum Minoris Nicopolis de manibus sue gentis expugnassemur"*. Repetarea cuvintelor *"Castrum Minoris Nicopolis"* explică alunecarea ochiului[92].

Pentru natura și cronologia evenimentelor din primăvara și vara anului 1395, relatarea lui Sigismund din cele trei variante ale diplomei acordate fraților Nicolae și Ioan de Gara și din diploma (cu text invariabil) acordată lui Ioan de Maroth are o deosebită importanță. În primul rând, pentru că această relatare stabilește, fără posibilitate de contestare, faptul că, deși apariția regelui în Țara Românească a fost cauzată de expediția sultanului Baiazid, **la sosirea armatei regale, Baiazid nu se mai afla în țară**. Deci, **nu a existat o ciocnire directă între rege și Baiazid**. Cele relatate de *Cronica de la Saint Denis* sunt, în ceea ce-l privește pe Sigismund de Luxemburg, pure fantezii, elaborate într-o cancelarie – cea de la Buda – grăbită să uzurpe zdrobitoarea victorie obținută de oștenii lui Mircea la Rovine[93]. Căci o mare confruntare ungaro-otomană – de ar fi avut loc – n-ar fi lipsit din relatarea regelui ungar, cum observa încă din 1901 N. Iorga[94]. Dar ea neexistând, singura modalitate de a face din această absență un motiv de laudă a fost – cum am văzut – afirmația că Baiazid plecase... fiindcă auzise de venirea regelui. Că nu era vorba de o figură de stil a cancelariei, dornică să flateze pe Sigismund, ci de o versiune oficială,

care făcuse înconjurul Europei, ne-o dovedeşte faptul că ajunsese şi la urechile lui Baiazid, care, iritat, îi răspundea în toamna anului 1395:

> "Tu te lauzi pretutindeni spunând şi lăudându-te că m-ai gonit de pe câmpul de luptă, ceea ce n-a fost adevărat deoarece eu am hotărît să părăsesc câmpul de luptă din cauza unor situații mai importante şi de aceea îți trimit ție această scrisoare pentru ca să încetezi să te mai lauzi, întrucât în viitoarea lună martie voi veni negreşit cu armata mea ca să te găsesc acolo unde ai fi sau oriunde te-ai găsi, şi pentru ca încă de pe acum să încetezi să te mai lauzi cum că m-ai fi gonit pe mine de pe câmpul de luptă şi că nu aş fi avut îndrăzneala să te aştept."[95]

Diploma regală citată mai sus adevereşte atât pe Baiazid, cât şi pe solul ducelui de Mantua care a transmis această ştire.

Coroborate cu cronica lui Ibn Kemal – singura scriere otomană care plasează în mod clar campania lui Baiazid **primăvara**, şi îl arată pe sultan întorcându-se imediat după confruntarea decisivă de la Rovine[96] –, informațiile regelui Sigismund şi cele ale solului ducelui de Mantua (de care ne vom ocupa pe larg ceva mai departe) sunt în măsură să infirme categoric şi *teoria lui Ilie Minea* (reluată recent de Gemil Tahsin)[97], conform căreia expediția lui Baiazid ar fi avut loc în *toamna lui 1395*, şi tot atunci s-ar fi dat bătălia de la Rovine. **Teoria – pe care o vom numi "Minea-Tahsin" – are neajunsul că transformă efectul (expediția lui Sigismund) în cauză, şi cauza (expediția lui Baiazid) în efect, şi până la urmă pe Sigismund (şi Mircea) în... agresori, iar pe Baiazid în apărător al intereselor sale – dacă nu legitime, oricum, de înțeles –, la hotarul Dunării**[98].

Se mai vede cum *regele a străbătut Țara Românească fără dificultăți, până ce a ajuns la Turnu, ceea ce dovedeşte că Mircea cu oastea sa reuşise să facă față situației şi să-i alunge pe invadatori*, care nu se mai aflau decât în cetatea de pe malul Dunării. Eliberarea acesteia este, prin urmare, *singura ispravă regală*, pe larg înfățişată, şi fără a face nici cea mai vagă mențiune despre colaborarea oştilor voievodului Mircea. După cum nu răzbate, sub nici o formă, vreun ecou al luptelor *anterioare*,

purtate de românii singuri şi încununate de victoria de la Rovine. **N-am fi ştiut niciodată, din sursă ungară, despre această victorie, dacă regele nu şi-ar fi asumat-o în varianta transmisă regelui Franței !**[99] Cât priveşte "graba" pe care ar fi pus-o regele în a veni în ajutorul românilor lui Mircea, agresați de Baiazid, ne este suficientă propria mărturie a lui Sigismund din anul 1399, când aminteşte că a trebuit să dea de trei ori leafa până ce oştile s-au urnit din loc şi că din cauza acestei tărăgăneli a murit banul Ştefan.[100]

Ne vom ocupa acum de partea cea mai delicată a acestei "geste valahe" a regelui Sigismund: **episodul nefericit de la "Pazzata" – Posada**. El preocupă istoriografia românească şi internațională de peste două secole, iar răspunsurile încercate au fost dintre cele mai diverse.[101] Au fost istorici care l-au condamnat pe Mircea pentru întoarcerea armelor contra fostului aliat şi au dat explicații defavorabile.[102] Alții au vrut să-l scuze sau să-l îndreptățească, motivând că Mircea s-a răzbunat, deoarece regele nu şi-a ținut făgăduiala de a merge în cruciadă la sud de Dunăre, cum convenise la Braşov, ci s-a întors acasă şi l-a lăsat pe Mircea singur în fața revanşei – la care se putea aştepta – din partea lui Baiazid.[103] **S-a găsit şi adevărata explicație** – ea şi-a dobândit formularea cea mai clară în studiul lui **Barbu T. Câmpina** –, şi anume **intenția regelui de a profita de prezența sa ca aliat în Țara Românească spre a cuceri măcar o parte din ea**[104], realizând în mod nesperat visul plătit de Carol Robert şi Ludovic cel Mare cu câteva răsunătoare înfrângeri.[105] Din păcate pentru el, Sigismund nu a făcut excepție şi a trebuit să-şi adauge numele lângă ale celor doi !

Dar dintre toate explicațiile încercate, cea mai frecventă şi aproape universal adoptată a fost a lui **Jireček**, completată de **N. Iorga**: *nu Mircea l-a atacat pe Sigismund, ci "uzurpatorul" Vlad lăsat de Baiazid*[106]. Mai mult chiar, cancelaria lui Sigismund ar fi confundat pe Mircea cu Vlad, dacă nu chiar i-ar fi trecut numele în diplomă pur şi simplu[107]. Or, **tocmai această ipoteză – care părea cea mai avantajată – trebuie exclusă de la început, pentru simplul motiv că în momentul în care regele**

se reîntorcea din campania sa Vlad încă nu apăruse pe scena politică a Țării Românești și chiar de ar fi apărut, ***nu lui i s-ar fi putut imputa că "a alunecat pe calea vechii necredințe", deoarece el nu își luase niciodată vreun angajament față de regele Ungariei, din moment ce – cum ne spune singur în unicul act rămas de la el – fusese adus pe tron tocmai de dușmanul lui Sigismund, regele Poloniei, Wladislav Jagiello.***

Înainte de a încerca, la rândul nostru, să deslușim sensul real al evenimentelor, vom reproduce **a doua versiune a lor**, de care aminteam mai sus, aceea din diplomele emise de Sigismund pentru frații **Ioan, Ștefan și Nicolae de Kanizsa**. Prima, purtând data de 8 decembrie 1397, din Timișoara, iar cea de-a doua din 17 februarie 1401. Ambele conțin același text în partea ce motivează daniile regale prin meritele celor doi frați (traducerile din *D.R.H.* prezintă însă unele mici deosebiri, aparținând probabil unor traducători diferiți care nu s-au pus de acord)[108].

Este relatată mai întâi expediția regelui în Moldova, contra voievodului Ștefan – expediție în care Ștefan de Kanizsa, comite al secuilor, a jucat un rol însemnat –, descriindu-se rezultatul luptei în același mod în care Ibn Kemal l-a relatat pe acela al campaniei lui Baiazid din Țara Românească, adevărul fiind și aici altul.[109]

După care diploma continuă:

> "Și, în afară de aceasta, după ce am sfârșit și am întărit în chip vrednic de laudă aceste lucruri cu sus-pomeniții noștri credincioși, după ce ne-am înapoiat în regatul Ungariei, *când am năvălit cu mare oaste în Țara Românească, unde se puseseră în mișcare oști puternice de români și de turci, care căutau și se nevoiau să ne aducă pagube nouă și țărilor noastre,* atunci pomenitul mărit bărbat, Ștefan de Kanizsa, cu ceata sa de <ostași> ai săi și ai fratelui său bun, pomenitul nostru mare vistier (pe atunci trimis de noi în regatul Franței și în alte locuri ale Italiei cu treburi și solii de seamă ale noastre și ale regatului nostru, duse și purtate spre sporirea slavei noastre) și având cu el o numeroasă mulțime de ostași bine armați cu arme de luptă, trudindu-se

pe urmele noastre şi în slujba noastră, *pe când noi puneam pe fugă pe acei români şi turci cu fruntaşii şi căpitanii lor, şi dând asalt cetăţii numite Nicopolul Mic, aşezat în pomenita Ţară Românească, ce se afla în mâinile lor, am luat-o, cu ajutorul lui Hristos, cu foarte mare vărsare de sânge a unor credincioşi de-ai noştri* şi, îndeosebi, cu moartea tovarăşilor pomenitului mărit bărbat, Ştefan de Kanizsa, care au luptat acolo cu înflăcărare şi au fost răniţi de moarte. **Şi am pus să fie dată şi lăsată în mâinile castelanilor noştri.**"[110]

Ce va fi determinat pe rege, la numai şase luni de la redactarea diplomei pentru Nicolae şi Ioan de Gara, să plăsmuiască această versiune fantezistă, transformând expediţia sa antiotomană (cum singur şi-o calificase în scrisoarea din 6 aprilie 1395) într-una de "pedepsire" a unei "revolte" a valahilor aliaţi, chipurile, cu turcii, de la care ar fi cucerit Nicopolul Mic şi l-ar fi lăsat "castelanilor săi credincioşi" este greu de spus fără convingerea de a nu greşi. ***Constatăm însă identitatea dintre versiunea acestor două diplome şi cea din cronica lui Thurócz, fapt care stabileşte cu certitudine originea informaţiei din cronică***[111].

De la Thurócz a trecut la Bonfinius, şi de la aceştia doi la cronicarii şi istoricii ulteriori[112]. Această naraţiune fantezistă[113] conţine totuşi un element real, care ne şi ajută să identificăm faptul şi momentul istoric la care se referă: recucerirea cetăţii Turnu (Nicopolul Mic) în vara lui 1395.

Şi în diploma anterior eliberată, dar mai ales aici, unde întregul context este parcă anume creat spre a justifica măsura luată, **cetatea Turnu nu este redată lui Mircea, ci în ea se instalează o garnizoană ungară**. Unii istorici n-au văzut ceva anormal în procedeul urmat (deşi Sigismund mai târziu a acoperit acest fapt, schimbând versiunea iniţială şi înlocuind-o cu varianta restituirii cetăţii fostului ei stăpân, precizând însă că *"în numele acelor credincioşi ai noştri"*) şi l-au privit ca intrând în prevederile tratatului de la Braşov[114].

Mai trebuie observat un element important: *faptul că cetatea nu fusese redată domnului Ţării Româneşti* – realitate recunoscută de regele însuşi – *exclude din ambele diplome emise în 1397 orice idee a*

unei "restaurări" a lui Mircea, fie şi numai ca stăpân al cetăţii, necum al... ţării întregi: "fideles castellanos in eodem reliquendo" sau *"et nostrorum castellanorum manibus prorsus duximus applicandum et reliquendum"* nu justifică în nici un fel deducţiile lui Huber.

Abia în versiunea cea nouă, din 1 august 1406, deci după 9 ani, apare formula *"laudabiliter reobtinendo et fideles castellanos in eodem reliquendó, eorundem fidelium nostrorum tutaminibus,* **Merche voyvodam Transalpinum per Turkos de suo dominio depositum** *suo restituit pristino dominio".* Nici chiar forţând textul, şi scoţându-l din context, cum a făcut Huber, şi după el alţii[115], nu putem spune că prin "per Turkos de suo dominio depositum" Sigismund s-ar referi la scoaterea lui Mircea *din domnie* şi la *o restaurare a lui,* deoarece este o imposibilitate gramaticală. De altfel, simplul fapt că această versiune a fost elaborată după un deceniu şi că ea *stă în flagrantă contrazicere cu ceea ce acelaşi Sigismund spusese anterior, precum şi faptul că tot ceea ce ştim acum despre mersul evenimentelor în 1395 împiedică şi forţarea textului să spună ceea ce nu spune, şi scoaterea lui din context, anulează lectura şi interpretarea în discuţie.*

După părerea noastră – care continuă aici observaţii anterioare[116] –, întâmplarea cu Nicopolul Mic, *scos din mâinile turcilor spre a fi ocupat de "castelanii" regelui Sigismund, împreună cu precizarea drumului de întoarcere* al regelui şi oştirii sale, ne dă însăşi cheia evenimentelor ulterioare. Căci nu numai că vechea ipoteză, a întoarcerii la Buda după aflarea morţii soţiei sale, şi întreruperea – în felul acesta – a expediţiei, a căzut[117] – rămânând doar întrebarea de ce a fost necesară această motivare –, dar astăzi ştim absolut sigur că regele Sigismund s-a îndreptat cu oştile spre *Severin* şi că "Pazzata" se află în munţii Cernei, între Orşova şi Severin[118]. Dacă regele voia să se întoarcă pe drumul pe care venise, nu avea ce căuta la 24-25 august în Severin[119]. Or, acest itinerar ne îndreptăţeşte să presupunem că *după ce se înstăpânise asupra cetăţii Turnu, regele se îndreptase spre Severin*

din aceleași motive care, odinioară, constituiseră și obiectivul campaniei lui Ludovic cel Mare, zădărnicită de Vlaicu Vodă, unchiul aliatului de acum, adică spre unul dintre esențialele și îndelung disputatele puncte de rivalitate munteano-maghiare[120].

Mircea nu a putut face nimic împotriva armatei regale la Turnu, dar – cum a observat Barbu Câmpina – această enormă greșeală politică a lui Sigismund răsturna dintr-o dată alianța încheiată la Brașov. Nu numai că regele nu-și ținuse făgăduiala de a trece Dunărea și a întreprinde o cruciadă eliberatoare[121], nu numai că – pornind spre casă – îl lăsa pe domnul Țării Românești expus revanșei otomane, care era de presupus că nu putea să întârzie; dar îi mai și ocupase militărește punctul cel mai puternic de pe malul stâng al Dunării, ceea ce crea un cap de pod ungar pe teritoriul Țării Românești într-o zonă strategică cheie[122], iar acum se îndrepta spre Severin. Cu orice intenție va fi apucat regele acel drum, după evenimentele petrecute la Turnu, domnul român nu mai putea rămâne în expectativă. El a procedat ca și Basarab Întemeietorul cu Carol Robert, ca și unchiul său, Vlaicu, și tatăl său, Radu, cu Ludovic cel Mare.

Cert este că Sigismund a compromis, în felul acesta, cel puțin pentru moment, alianța concepută la Brașov și linia politică ce-și găsise consacrarea în tratatul de la 7 martie 1395, adică linia angajării fățișe a domnului muntean alături de regele Ungariei în tentativa de stăvilire și respingere a expansionismului otoman. Se creă, astfel, o situație deosebit de gravă, care punea Țara Românească în fața a trei dușmani:

1. Baiazid, sultanul învins și dornic de revanșă;

2. regatul Poloniei, care vedea în tratatul de la Brașov anularea tuturor celor convenite anterior și îl privea acum pe Mircea ca exponent al unei politici îndreptate împotriva intereselor polone, și

3. Sigismund de Luxemburg, aliatul de până ieri, care dovedise că nu este dispus a renunța definitiv la propriul program expansionist la sud de Carpați.

Această conjunctură internațională, care-i răpea voievodului posibilitatea de manevră în vederea unei reconcilieri imediate măcar cu una dintre puterile în cauză, i-a creat o situație extrem de critică şi pe plan intern. **Se poate vorbi de o adevărată criză politică internă, care izbucneşte în toamna anului 1395, când voievodul, deşi învingător atât împotriva lui Baiazid, cât şi al lui Sigismund, se dovedeşte a fi eşuat în tentativa sa de a forma un front antiotoman puternic cu regatul ungar.** Acest eşec părea a da câştig de cauză atitudinii sceptice adoptate de factorii politici de orientare antiungară şi propolonă, prin a căror acțiune îşi dobândise tronul.[123]

Faptul că, la Braşov, Mircea întăreşte actul de colaborare militară cu Sigismund numai prin "pecètea cea mică", dovedeşte că ***angajamentul asumat îl obligase personal***, **lipsa însemnelor de validare boiereşti, ca şi a peceții țării, fiind nu o întâmplare**, şi cu atât mai puțin o dovadă că bătălia de la Rovine avusese loc la 10 octombrie 1394 – cum atât de ades s-a susținut[124] –, **ci tocmai dovada unui gest politic fată de care factorul de decizie al statului, adică sfatul, îşi manifesta astfel reținerea, acordându-i însă domnului posibilitatea să-şi pună în practică strategia politică, pe care şi-o asuma în exclusivitate.** Numai că absența lui Sigismund în momentele cele mai critice, când țara a trebuit să se salveze de invazie exclusiv prin efort propriu, urmată apoi de neinspirata idee a regelui – sau, mai mult ca sigur, a anturajului – de a abandona lupta antiotomană şi de a-şi instaura stăpânirea asupra unui teritoriu al Țării Româneşti, au infirmat opțiunea politică adoptată conjunctural de Mircea, constituind totodată argumente decisive pentru cei ce nu fuseseră dispuşi să vadă în expansionismul otoman un motiv de subestimare al celui ungar, cu care se confruntau de atâta timp.

În felul acesta s-au creat premisele unei sciziuni la nivelul factorilor politici de decizie, sciziune pe care intervenția externă avea să o declanşeze foarte curând. Aşa se prezintă, după părerea noastră, momentul care pregăteşte **"anul de cumpănă" al domniei lui Mircea I, când se reuşeşte a fi înlăturat din capitala sa de la Argeş şi înlocuit cu Vlad.**

Constantin M. Cogălniceanu, fiul marelui istoric şi om de stat, este primul care, încă din anul 1910, se ridică împotriva teoriei lui Jireček, preluată între timp – aşa cum am văzut – de N. Iorga, Dimitre Onciul ş.a. Textul său se cere reactualizat în întregime, deoarece conține cea mai clară critică a numitei teorii:

> Există un document din 1396 din care rezultă că în timpul domniei lui Mircea cel Bătrân, pe la acest an, un oarecare Vlad reuşise a îndepărta pe acesta de pe tron şi a-l ocupa el. Regretatul Hasdeu identificase pe acest Vlad cu fiul lui Mircea, cu Vlad Dracul. Domnul Iorga a arătat că aceasta nu e cu putință deoarece în diploma din 1430 e vorba de Vlad (Dracul) un tânăr crescut în curtea regală din Budapesta, pe când Vlad din 1396 era însurat şi avea copii, după cum rezultă din diploma Regelui Sigismund din 1397; şi dealtmintrelea, admițând că el să fi avut la 1396, când apucă tronul, cel puțin două zeci de ani, pe la 1435, când ar fi urcat treptele tronului pentru a doua oară, ar fi fost cel puțin în vârstă de cincizeci şi nouă de ani.
>
> Dar Vlad nu a putut fi, cum susține domnul Iorga, un simplu boer. Această posibilitate pe acele timpuri este exclusă. *De-altmintrelea sorgintea la care se referă domnul Iorga, deşi nu o zice expres, este cronica sârbească* (= "bizantino-bulgară" – *AVD*) *care nu spune că domnul pus de turci ar fi fost unul din boierii țării, ci unul din vița, din dinastia țării. El era dar din neamul lui Mircea, probabil un frate mai mic al său.*
>
> Deasemenea *nu putem admite părerea domnului Iorga după care Vlad ar fi fost pus Domn deja în toamna anului 1394.* Notița din cronica sârbească după care Sultanul, după învingerea sa la Rovine în 10 octombrie 1394, ar fi pus Domn pe unul din dinastia țării, se referă de sigur la Vlad – dar *anul când a fost pus Domn, trebuie să fie greşit, căci nu e admisibil ca Sultanul învins cu desăvârşire chiar după această cronică să fi putut pune un Domn contra învingătorului său Mircea*. Evident că cronica din greşală pune acest eveniment la 1394, pe când *în realitate apucarea tronului de Vlad cu ajutorul Turcilor şi sub protecțiunea Regelui Poloniei, nu avea loc decât în 1396* cum este adeverit atât prin diploma sa din acest an precum şi prin aceea a Regelui Sigismund din 1397.

În cea dintâi, Vlad zice anume că a dobândit domnia de curând *"nuper"* de la Regele şi Regina Poloniei, iar în a doua Regele Sigismund zice, vorbind de trecerea lui Ştirbor prin Ţara Românească în toamna anului 1396 spre Nicopole, că Vlad fusese pus *atunci* = protunc, Domn de către Turci, adică tocmai ca şi Vlad în diploma sa. Dealtmintrelea dacă Vlad ar fi domnit cum admite domnul Iorga din 1394-1397, *dacă prin urmare el ar fi fost Domn la 1395, când Mircea încheia tratatul său de alianţă cu Sigismund, neapărat că una din condiţiunile acestui tractat, sau mai bine zis principala, ar fi fost reintegrarea sa pe tronul usurpat. Ei bine nu numai că nu e nici un cuvânt despre aceasta, dar* ***din toată concepţiunea tractatului rezultă în mod nediscutabil cum că Mircea la acea epocă era Domn netăgăduit în Ţara Românească***.

Vlad n-a apucat tronul decât *după cucerirea Nicopolei Mici din 1395 de Sigismund în unire cu Mircea, în primavara anului 1396 după cum rezultă din sus zisele diplome*.

În vara târzie a anului 1396 Ştibor intră în Ţara Românească şi după o luptă crâncenă în care Vlad este chiar rănit, îl bate şi-l alungă; apoi Ştibor şi Mircea trec Dunărea şi se întrunesc cu armatele creştine dinaintea Nicopolei.

După această luptă nefericită, după care Vlad reveni în Ţara Românească şi reocupă tronul, în anul viitor 1397, Ştibor revine în Ţara Românească, asediază pe Vlad în cetatea Dâmboviţei, o ia cu asalt, prinde pe Vlad şi-l trimite împreună cu soţia sa şi cu copiii săi la Budapesta.

Vlad dar, în realitate, a domnit în 1396-1397. De aceea greşeşte domnul Iorga atribuind victoria repurtată la Posada în 1395 asupra lui Sigismund lui Vlad, pe când **victoria revine tot marelui Mircea**. Domnul Iorga presupune că în diploma lui Sigismund din 1408 în care se aminteşte de această înfrângere s-ar fi confundat Mircea cu Vlad. *Această tălmăcire este imposibilă. Sigismund zice însuşi anume că a fost atacat de Mircea care, adaoge el, alunecase pe povârnişul vechei necredinţe şi al nerecunoştiinţei, ceea ce în nici un caz nu s-ar potrivi cu Vlad*, căci acesta niciodată nu fusese supus Regelui Ungariei Sigismund, nerecunoscând de adevărat moştenitor al tronului ungar decât pe Vladislav Regele Poloniei ca soţ al Edvigei.[125]

Fără a ne opri cu observații critice (ele vor reieși de la sine din cele ce vom arăta mai departe) la articolul de mai sus, constatăm că ***el este primul care pune întreaga problematică a persoanei și domniei lui Vlad pe făgașele criticii istorice, scoțând-o din domeniul fanteziei.*** Observația lui Constantin Cogălniceanu că Vlad nu putea fi un simplu boier s-a impus. Iar tentativa sa de a găsi un alt moment, mai plauzibil, pentru apariția lui Vlad la Argeș a dat roade. Ea a fost reluată de Ilie Minea și Victor Motogna care, ambii, au sporit argumentele pentru scurtarea cu aproape un an a domniei acestui Vlad[126].

Dar față de ceea ce au adus în clarificarea problemei – anume momentul înlăturării lui Mircea de la Argeș și înlocuirea sa cu Vlad – Constantin Cogălniceanu, Ilie Minea, V. Motogna și Barbu T. Câmpina[127], credem necesar să procedăm la o nouă lectură a surselor folosite până acum și să aducem în discuție un izvor care, deși cunoscut încă de Minea[128] și, mai recent, de Viorica Pervain[129], nu a fost valorificat *în această privință*: rapoartele solului mantovan la Buda[130].

Din aceste rapoarte putem determina cu destulă precizie *momentul când începe criza politică din Țara Românească*, în urma căreia Mircea I va fi obligat să părăsească tronul de la Argeș, fiind înlocuit de Vlad, **a cărui prezență devine atestată cu certitudine în *martie 1396***. Ce se întâmplă din 2 septembrie 1395, când Sigismund părăsise teritoriul Țării Românești și se afla la Caransebeș, și până în martie 1396, când trimitea soli și observatori la Argeș, pentru a lua contact cu acel Vlad[131], nu știm cu precizie. Singurul izvor cunoscut deocamdată, care ne poate oferi unele puncte de reper, este cel amintit mai sus. Solul ducelui de Mantua scria de la Buda stăpânului său într-un raport redactat în 27 noiembrie 1395:

> "Facem cunoscut domniei voastre că, la 11 noiembrie, am venit la Buda și l-am găsit pe rege, care lipsise multă vreme din Buda, *din prima zi a lunii mai trecut* și aceasta din pricina năvălirii turcilor care invadează teritoriile sale și în fiecare zi tot mai mult. Și am aflat că el fusese în Transilvania și că acum se întorsese și că *va pleca în regatul*

Boemiei încotro s-ar duce fără voia sa, dar din cauză că trebuie să urmeze voințele principilor şi baronilor săi."[132]

Iată acum ce scria acelaşi la 10 decembrie 1395:

> "Căci acest rege are un suflet mare şi ar săvârşi cu plăcere fapte mari dacă nobilii l-ar urma. Şi este sigur că el ar lua toate măsurile pentru a aduce la îndeplinire ceea ce cugetă. Şi socotesc că *dacă nu l-ar împiedica blestematul de turc* şi-ar îndrepta în scurtă vreme paşii spre frontierele Boemiei, unde trebuie să se găsească principii şi stăpânii, aşa cum v-am anunțat prin alte scrisori trimise domniei voastre. *Zic aceasta deoarece actualmente* (presentialiter) *turcii ocupă mult teritoriu al Valahiei şi tot astfel şi către unele părți cu numele Timişoara şi regele hotărăşte să se îndrepte spre acolo şi să hotărască împreună cu sfatul baronilor cele ce trebuiesc făcute pentru apărarea acelor părți* şi după ce va pune ordine cu privire la ele să se îndrepte înspre Boemia, iar acolo să hotărască în chip definitiv ce trebuie făcut. Iar acestea le-am aflat de la magistrul Wilhelm de Sfânta Sofia, care este medicul regelui, care mi le-a spus în secret. Nu ştiu ce va face."[133]

Veştile noi au venit, aşadar, *între 27 noiembrie şi 10 decembrie 1395.* Era vorba de o situație gravă, încălcându-se şi teritoriul regatului, la Timişoara. **De reținut că se ştia de ocuparea unei "mari părți" din Valahia, dar nu de TOATĂ țara.**

Textul de mai sus, strict contemporan cu cele relatate şi emanate de la o sursă în legătură cu persoane din intimitatea regelui, ne dă temei să avansăm părerea că *evenimentele a căror consecință a fost înlocuirea lui Mircea la Argeş cu Vlad au avut loc în luna noiembrie - începutul lui decembrie 1395. Termenul* ante quem *indubitabil este 10 decembrie 1395.*

Nu se cunoaşte o mare expediție sultanală, care n-ar fi putut trece neînregistrată. Nu se vorbeşte, în raport, nici de instalarea unui nou domn, ceea ce ar putea să însemne fie că avem de-a face cu un prim val de ştiri, încă nedesluşite şi incomplete, fie că această instalare nu se produsese încă.

Numai că **dacă timpul când se petrec evenimentele ce au dus la instalarea lui Vlad la Argeş poate fi, prin urmare, stabilit cu destulă precizie**, şi anume **ÎN LUNA NOIEMBRIE – ÎNCEPUTUL LUI DECEMBRIE 1395** – deci la peste un an de când s-a socotit de către cei mai mulți istorici, cu excepțiile consemnate deja –, **cauzele şi împrejurările concrete în care are loc această răsturnare a situației sunt încă obiect de conjectură**. Drept care, dând de-o parte mulțimea ipotezelor, "scenariilor" şi "punctelor de vedere" îngăduite de golul informativ, dar fără acoperire în litera documentelor cunoscute, observăm că nu dispunem, până în prezent, decât de o idee aruncată în treacăt de Ilie Minea:

> "Politica polonă prin concursul ofensivei turceşti din toamna anului 1395 ajunsese la rezultate nesperate în chestia orientală. Căci Vlad, instalat acum de către turci la Argeş, era indirect instrumentul politicii polone."

Şi se aminteşte actul omagial din mai 1396[134].

Adică **singurul** document rămas de la Vlad, în baza căruia trebuie să luăm în considerație "factorului polon" şi care-i dovedeşte existența pe tronul Țării Româneşti (alături de actele lui Sigismund – reamintim, în număr de două – şi de monezile pe care le-a bătut)[135]. Deoarece acest act a fost folosit îndeobşte prin intermediul singurei versiuni integrale în limba română elaborată acum aproape două secole de Gheorghe Şincai[136], găsim mai mult decât necesară o nouă traducere, mai riguroasă, pentru a putea vedea mai clar ce conține această veritabilă "fişă politică personală" a noului domn de la Argeş:

> "În numele Domnului amin. Vlad, voievodul Țării Româneşti şi comite de Severin etc. Facem cunoscut tuturora pe care îi priveşte, ca să aibă cunoştință de acestea, că socotind cu cuget curat şi amintindu-ne cu inimă neuitătoare sprijinului binevoitor şi multele semne de bunăvoință prin care străluciții principi şi stăpâni ai noştri – domnul Vladislav, regele Poloniei şi Lituaniei, mare cneaz şi moştenitor al Rusiei, şi soția lui, Hedwiga, regina Poloniei şi moştenitoarea Regatului Ungariei, şi pe deasupra fiica răposatului Ludovic, strălucitului rege al

Ungariei – ne-au răsplătit pe noi şi stăpânirile noastre, *şi mai ales faptul că acelaşi rege şi regină ne-au ajutat să obţinem de curând voievodatul Ţării Româneşti şi stăpânirile pe care le avem în Regatul Ungariei, pe care ni le-au dat şi ni le-au recunoscut şi întărit pentru vecie.*

De aceea, socotim drept şi potrivit ca să le fim ascultători cu o atât mai perseverentă statornicie, cu cât *prin sprijinul acestor stăpânitori am atins această înălţime şi prin multiplele lor beneficii am fost uşuraţi.*

Şi deoarece am aflat că sus-numitul Regat al Ungariei revine amintitei stăpânitoare, Hedwiga, regină a Poloniei, ca unica şi singura în viaţă moştenitoare a zisului Regat al Ungariei şi, prin urmare, îi revine şi sus-zisului stăpânitor, regele Vladislav, soţul ei, prin drept de moştenire, aşa precum am aflat că s-a stabilit prin dispoziţiile zisului Ludovic regele şi ale locuitorilor Ungariei şi a fost hotărît, şi noi, de asemenea şi stăpânirea noastră ne obligăm să-i recunoaştem pe stăpânitorii Vladislav regele şi Hedwiga regină ca stăpânitori ai Ungariei. De aceea, cu bună ştiinţă, cu bună credinţă, fără viclenie şi înşelăciune, prin conţinutul celor de faţă declarăm că facem supunere şi omagiu perpetuu, aceloraşi stăpânitori, regele Vladislav şi regina Hedwiga, şi copiilor lor ca moştenitori ai regilor şi reginelor Regatelor Ungariei şi Poloniei, cu toate stăpânirile şi supuşii noştri. Promiţând cu aceeaşi bună credinţă acestor stăpânitori regelui Vladislav şi reginei Hedwiga şi copiilor şi urmaşilor lor sus-zişi, *ca începând din ziua în care am dat aceasta să fim credincioşi veşnici noi, stăpânirile şi supuşii noştri*, să-i sprijinim cu sfatul, ajutorul şi preferinţa împotriva tuturor duşmanilor şi potrivnicilor lor, când şi de câte ori vom şti, şi să le stăm împotrivă cu toată puterea noastră. Nu-i vom ajuta pe duşmanii lor. Regatele lor şi orice stăpâniri [ale lor] nu le vom călca fără voia lor şi nici nu le vom revendica, ba încă neînţelegerile şi controversele sau nemulţumirile ridicate prin vorbă sau faptă împotriva lor sau având de gând să le ridice, le vom respinge, străduindu-ne ca totdeauna după puterile noastre să le păstrăm (salvgarda) onorarea şi prestigiul. Pentru aceste [angajamente] de acum, s-a aplicat sigiliul nostru spre dovadă, pe acest act.

Dat în Cetatea Argeşului în ziua Sfintei şi nedespărţitei Treimi mai 1396. Anul Domnului o mie trei sute nouăzeci şi şase."[137]

Dintr-o dată suntem strămutați de aceste declarații în câmpul de forță al conflictului de interese şi în mijlocul luptei pentru hegemonia asupra Răsăritului şi Sud-Estului Europei – care opunea de mai multă vreme unul altuia pe cele mai mari şi puternice state creştine ale vremii, Ungaria şi Polonia –, pe fundalul ireconciliabilei crize dinastice moştenite după moartea regelui Ludovic cel Mare, care lăsase deschisă nu numai succesiunea la tronurile Poloniei şi Ungariei, dar mai ales dreptul fiecăruia dintre şefii acestor două state de a se contesta reciproc, luptând pentru realizarea unei uniuni dinastice. Pe fundalul acestei rivalități avusese loc deja o primă modificare politică majoră prin înlăturarea de pe tronul Moldovei a lui Roman I Muşat, căruia i-a urmat, în condiții încă insuficient cunoscute, în a doua jumătate a anului 1394, Ştefan I, strâns legat de interesele Coroanei polone[138]. Situația lui Sigismund se schimbă radical prin moartea neaşteptată a soției sale. Căci moartea reginei Maria, fiica lui Ludovic cel Mare şi sora reginei Poloniei, îi anula practic acestuia dreptul la tronul Regatului Ungar, la care accedase cu greu, fiind tot timpul contestat de o parte a marilor feudali, veşnic divizați şi opunându-i permanent contracandidați[139]. Or, acum, mai mult ca oricând, lupta pentru refacerea uniunii ungaro-polone devenise acută, tot mai multe voci ale mai-marilor Regatului Ungar contestând dreptul la coroană al lui Sigismund, şi, cum era de aşteptat, imediat cum a aflat de moartea reginei, Wladislav Jagiello şi soția sa Hedwiga, sora defunctei, şi-au reclamat imperativ drepturile asupra Regatului Ungar, vizând o nouă uniune personală, ca pe vremea lui Ludovic cel Mare.

Dificultățile prin care trece Sigismund, incidentul intervenit între aliați şi retragerea oştilor regatului din ținuturile dunărene au creat condițiile favorabile pentru o acțiune externă concertată polono-moldo-otomană[140]*, împotriva celui mai prestigios şi puternic aliat al lui Sigismund, devenit exponent – în fața adversarilor – al politicii acestuia la Dunăre.* În asemenea conjunctură s-a reuşit instalarea pe tron a lui Vlad, al cărui grad de rudenie cu Mircea nu poate fi deocamdată stabilit[141], dar pe care titulatura de "comite de Severin" îl indică ca **repre-**

zentant al aceloraşi forţe politice interne care-l întronaseră cu un deceniu în urmă pe însuşi Mircea.

Cum noul domn declară solemn că a fost pus pe tron de regele Poloniei ***şi subscrie la principalul obiectiv al politicii poloneze: recunoaşterea reginei Hedwiga drept suverană a Ungariei***[142], **înseamnă că iniţiativa a pornit de acolo.** Dar nu putem şti sigur, deocamdată, dacă înfăptuirea s-a făcut cu participarea de oşti otomane – ca în cazul înlăturării lui Petru Rareş, însă fără a fi vorba de o expediţie de proporţii, şi cu atât mai puţin de o campanie sultanală, căci în noua conjunctură unitatea de luptă din primăvară la nivelul factorilor de decizie politică se scindase –, sau a fost vorba de o strictă intervenţie militară moldo-polonă, produsă pe fundalul unei presiuni exercitate permanent prin atacuri prădalnice otomane. Oricum ar fi, ***intervenţia externă a venit să pună brutal clasa conducătoare în faţa unei alternative: a urma politica antiotomană în cooperare cu un Regat Ungar care se dovedise dispus, a doua zi după victorie, să-şi reactualizeze tendinţele de cucerire în detrimentul aliatului, sau a accepta o formulă de compromis cu puterea otomană – acum dispusă să-şi reducă programul iniţial de cucerire a Ţării Româneşti – reactualizând totodată alianţa cu Polonia, ca măsură de contracarare a expansionismului ungar.*** **Omul celei de a doua alternative a fost tocmai Vlad.**

Un alt argument, aparent de neînlăturat, în favoarea teoriei "fugii" şi "restaurării" lui Mircea I a părut a-l constitui **diploma lui Sigismund de Luxemburg acordată lui Ştibor, voievodul de origine polonă al Transilvaniei, la 8 decembrie 1397**, diplomă în care s-a pretins, şi se pretinde, că s-ar vorbi despre cele două acţiuni întreprinse de acesta în vederea înlăturării lui Vlad şi în favoarea lui Mircea. Prima acţiune – trecută ca a III-a "expediţie" pe lista lui P.P. Panaitescu – ar fi constat în învingerea lui Vlad la trecerea lui Ştibor prin Ţara Românească spre a participa la expediţia de la Nicopole. Atunci nu ar fi reuşit mai mult decât

să-l "restabilească" pe Mircea la Argeş – cum spune Nicolae Iorga încă de la discutarea pentru întâia oară în istoriografia noastră a acestui document[143] –, dându-i posibilitatea să fie şi el prezent cu un contingent românesc la marea confruntare din septembrie 1396, dar după aceea, revenind în "cea de a IV-a expediție" ar fi dus până la capăt opera începută şi, urmărindu-l şi închizându-l pe Vlad în cetatea Dâmbovița, l-ar fi obligat să se predea, ducându-l şi prezentându-l regelui la Buda. Cu aceasta, opera de "restaurare a lui Mircea pe tron", întreprinsă de forțe din afara Țării Româneşti, s-ar fi încheiat[144].

După ce ne-am lămurit în ce au constat "expedițiile" lui Ştefan de Losoncz (nr. 1) şi Sigismund de Luxemburg (nr. 2), este de ajuns să citim pur şi simplu diploma lui Sigismund, spre a pune capăt şi acestei ultime ficțiuni[145]. Iată pasajele invocate tocmai pentru teoria "restaurării" lui Mircea de către Ştibor:

> "Şi acum mai în urmă, ridicând <noi> ochii şi îndreptând de jur împrejur cu râvna milostivei compătimiri luarea noastră aminte spre grelele şi prea apăsătoarele suferințe ale creştinilor <şi văzând> cum înfricoşata turmă a creştinilor este chinuită de cruzimea turcească, cum unii sunt aduşi în jugul celei mai înjositoare robii, iar alții sunt dați pierzării prin cruda lor răpunere cu vârful spadei <şi văzând> ici teama <şi auzind>, colo bocete şi dincolo gemete, în părțile creştine, spre necinstea, ruşinea şi mare turburare a creştinilor şi spre disprețuirea dumnezeirii şi marea supărare a creştinității, <noi>, aşadar, din compătimire şi din curata râvnă de apărare şi pentru a pedepsi pe cruzii duşmani ai creştinilor, ba chiar ai însuşi Mântuitorului nostru, şi pentru a apăra statul, *chemând feluriți locuitori înarmați, din regatul nostru şi din celelalte țări, şi ridicând puternică oaste, în mare număr şi uriaşe obşte, împotriva necredincioşilor turci şi a tovarăşilor lor*, şi când am tăbărât *prin Timişoara spre Bulgaria*, sus-numitul domn Ştibor voievodul, strângând o puternică ceată şi oaste de bărbați credincioşi, anume din părțile noastre ale Transilvaniei, şi de alți oameni luptători de ai săi şi de nobili, şi steagul său având în de ajuns sprijin ostăşesc în marea mulțime a pomeniților oameni, *a tăbărât pe*

altă cale, anume prin Țara noastră Românească, **unde duşmănosul Vlad voievodul, care atunci fusese pus şi ridicat de numiții turci la conducerea zisei noastre Țări Româneşti** *şi care se afla acolo cu o mare oaste de turci şi valahi, ieşindu-i în cale, <el> a dat cu acesta, vitejeşte, o mare bătălie, cu greaua <pierdere> a supuşilor şi rudelor sale, cu risipire de bunuri şi cu primejdia morții, şi, stându-i într-ajutor dreapta Celui Prea Înalt, l-a învins şi l-a întrecut cu glorie pe numitul Vlad voievodul, într-o luptă dată de ei doi, şi a dat o lovitură cutezanței lui, punându-l pe fugă împreună cu însoțitorii lui, fiind greu rănit acolo numitul Vlad,* **care se da drept voievod.**

Şi de acolo, înaintând mai departe cu oştile sale, strălucitul învingător, pentru ca să ne slujească cu credință, şi-a mutat tabăra şi a ajuns până la oastea noastră de lângă cetatea Nicopolul Mare din Bulgaria, unde se înmulțise oastea şi ceata nenumărată a pomeniților păgâni. Şi atunci luptându-se acolo, lângă pomenita cetate Nicopolul Mare, mai mult timp, cu cea mai mare tărie, într-o bătălie deschisă, cu soartă schimbătoare, cu Baiazid, sultanul turcilor, şi dând morții cu ascuțişul armelor, pe câmpul de luptă şi bătălie, o mare ceată vicleană de turci, în care prea aspră bătălie sus-zisul domn Ştibor, luptând ca un preaputernic atlet, netemându-se nici de primejdia morții, care totuşi dă celor muritori liniştea întunericului, şi înflăcărându-se necurmat de fapte vitejeşti, a primit o rană grea, chiar sub pomenita cetate fiind lovit de o piatră mare.

Şi apoi, fiindu-ne soarta potrivnică şi precumpănind asaltul şi năvala duşmană a acelor turci [...] puterile oştirii noastre fiind, vai, aproape cu totul frânte şi sfărâmate, şi soții care întovărăşeau pe pomenitul domn Ştibor, voievodul nostru, şi bărbații nobili, rude şi consângeni de ai lui şi mulți ostaşi ai lui, care s-au luptat şi s-au războit statornic pentru binele nostru şi al întregului nostru regat, ba încă pentru întregul stat, fiind cu totul zdrobiți şi ucişi de numiții păgâni *fugind fără de voie spre Țara noastră Românească, am făcut, soarta fiindu-ne mereu potrivnică, drumul înapoi, împreună cu numitul domn Ştibor şi cu ceilalți puțini prelați şi baroni*, şi apoi, coborînd mai mult timp în corăbii pe fluviul Dunărea <şi> din locul unde Thetis şi fluviul Dunărea se unesc şi intră în valurile mării am trimis pe sus-zisul domn Ştibor împreună cu alți baroni ai noştri în regatul nostru

sus-zis ca să păzească şi să țină regatul nostru în lipsa noastră. Iar el, luând-o înapoi de acolo şi înaintând fără oprire spre părțile noastre ale Transilvaniei şi *împiedicându-i pe valahi şi pe alți duşmani ai regatului nostru de la orice uneltire răutăcioasă*, a stins, a potolit şi a pus capăt, prin bărbăția şi înțelepciunea sa cu potrivită cumpăneală, la năvălirile şi la toate certurile, care din pricina lipsei maiestății noastre s-ar fi putut naşte, ivi şi întâmpla acolo, în ținuturile regatului nostru şi cârmuind în liniştea păcii pomenitele noastre părți ale Transilvaniei, le-a păstrat neatinse şi nevătămate pentru maiestatea noastră.

Dar ce să mai spunem! După ce cu sârguitoare purtare de grijă au fost acestea săvârşite de el, *mai apoi, adunând numitul domn Ştibor o mare ceată de bărbați şi ostaşi nobili înarmați, a tăbărât în zisa Țară Românească până la cetatea numită a Dâmboviței şi a asediat cu oamenii săi acea cetate, **în care fusese împins şi alungat** sus-zisul **Vlad voievod**, şi stăruind în asedierea numitei cetăți şi-au lăsat acolo oamenii săi atâta timp până ce sus-zisul Vlad voievodul a fost scos de nevoie din zisa cetate, de către numitul domn Ştibor, şi ieşind de acolo împreună cu soția sa, cu copiii şi cu toată suita sa, a lăsat cu totul acea cetate a Dâmboviței în mâinile şi în supunerea noastră, şi scoțându-l pe acel Vlad voievodul din zisa cetate şi aducându-l la ascultare şi credință față de noi, l-au adus şi înfățişat înaintea luminăției noastre, ca să primească cu bunăvoință, milostivire şi îndurare pentru cele săvârşite.*"[146]

După cum se vede, documentul **nu conține nici cea mai mică aluzie la o acțiune în favoarea lui Mircea**, numele acestuia nefiind nici măcar pomenit. În plus, Sigismund îl tratează pe Vlad ca "pretins voievod", ceea ce presupune că el şi în acel moment îl considera pe Mircea ca domn legitim. Este atitudinea ce răzbate şi din celălalt document, emanând de la Maternus, episcopul Transilvaniei, în care se vorbeşte despre "Vlad voievodul" şi chiar simplu "Vlad"[147], deci nu "Vlad voievodul Țării Româneşti" cum o cereau uzanțele cancelariei, şi cum o făcuse însuşi Sigismund într-un document de aceeaşi factură din 26 mai 1394, de astădată avându-l ca subiect pe "Mircea voievodul Țării Româneşti", pe "pomenitul domn (*dominus*) Mircea voievodul"[148].

Față de inanitatea dovezilor pentru expedițiile lui Ştibor "în favoarea lui Mircea", nu mai rămâne decât să admitem că, ***în realitate, Mircea nu a fost niciodată obligat să-şi părăsească țara şi a rămas totdeauna, pentru o parte din ea, domnul recunoscut***. Deci nu se poate vorbi de o "întrerupere" a domniei[149], de felul celor întâmplate mai târziu altor domni, ci doar de un "dualism al puterii", asemănător celui ce avea să se instaleze în anul 1916, după ocuparea Bucureştilor, sau, poate, ca acela dintre frații Iliaş şi Ştefan din Moldova deceniilor patru-cinci ale veacului al XV-lea.

Aşa cum atunci Moldova a devenit teritoriul rezistenței, care n-a putut fi cucerit, Mircea şi-a organizat rezistența – după opinia noastră – la vest de Olt şi în ținuturile de peste munți, care se aflau în strânsă comuniune de viață cu Țara Românească, comuniune cultivată sistematic de Mircea[150]. În nici un caz Vlad nu a putut stăpâni Amlaşul şi Făgăraşul, iar pentru inexistența stăpânirii sale la vest de Olt pledează absența monedei pe care a emis-o, găsită în schimb în partea de răsărit, în special în Dobrogea[151], ca şi retragerea în Cetatea Dâmboviței, care se află tot într-o zonă din această parte a țării[152], indiferent de localizarea susținută de istoricii şi arheologii interesați de subiect[153].

Dar mai există două argumente decisive privind statutul lui Mircea I în răstimpul 1395-1396.

Primul: inscripția de pe clopotul cel mic al Mânăstirii Cozia, ***document strict contemporan***, pe cât de laconic, pe atât de bogat în informații:

> **"† În anul 6903 <1395> luna aprilie 4. Acest clopot a fost făcut în numele Sfintei de viață făcătoarei Treimi, în zilele marelui domn Mircea voievod; stareț Gavril."**[154]

Prin urmare:

- la 4 aprilie 1395 Mircea I se afla în țară, deci nu "fugar" şi "alungat" din domnie;

- la 4 aprilie 1395 "Marele domn Mircea voievod" era stăpânul efectiv al întregii Ţări Româneşti, aşa cum vedem că îl indică titulatura;

- la 4 aprilie 1395 Ţara Românească era o ţară care nu fusese răvăşită de război, cu atât mai puţin de unul atât de pustiitor ca cel închipuit că ar fi avut loc cu şase luni în urmă (octombrie 1394), iar Mircea I nu se afla în dificultate. Căci actele de ctitorie se fac în vremi de linişte şi niciodată de domni hărţuiţi, ameninţaţi cu izgonirea şi detronarea.

Al doilea: Participarea sa, în septembrie 1396, în fruntea unui corp de oaste românească, la marea confruntare militară de la Nicopole. Această oaste, care nu putea fi "oastea cea mare" a ţării, este totuşi atât de însemnată ca număr, încât îi îngăduie domnului să ceară a da primul atac şi chiar îl recomandă, împreună cu faima şi experienţa sa, ca pe cel mai îndrituit să fie **conducătorul întregii bătălii**[155]. Este mărturia cea mai elocventă că, în septembrie 1396, Mircea I, pe care Schiltberger, martor ocular la evenimente, şi-l aminteşte, nu în postura de "refugiat", ci de suveran ("Atunci a venit **Domnul Ţării Româneşti** numit Mircea"[156]), *păstra în jurul său o însemnată parte din clasa conducătoare, prin excelenţă militară.* Schiltberger ne spune că "a luat cu sine o mie de oameni din oastea sa şi a făcut recunoaşterea duşmanului", şi că văzând că erau 200.000 de turci "domnul Ţării Româneşti a cerut să i se îngăduie să dea primul atac"[157]. Nu intră în discuţie aici realitatea cifrelor, ci doar a proporţiilor. Nu un refugiat cu o mână de oameni putea cere deschiderea luptei cu un duşman de a cărui putere deosebită era conştient. Ci numai un comandant de armată sigur pe forţa şi loialitatea ostaşilor săi, cu nimic mai prejos în ierarhia feudalilor adunaţi la Nicopole, care – şi e de reţinut – nu-i refuză "onoarea primului atac", invocând inferioritatea în rang, de netrecut cu vederea într-o lume a simbolului dus până la limitele raţionalului[158], ci **doar prioritatea dată de drumul şi cheltuielile făcute**. Un domn care-şi putuse mobiliza armata nestingherit şi veni neîmpiedicat

de nimeni – deci dintr-o parte a țării care-i aparținea – spre a fi prezent la cea dintâi și cea de pe urmă confruntare a "Europei" cu puterea în plină ascensiune a Semilunii – așa ne apare Mircea la Nicopole. La scurt timp după aceea, el este **stăpân deplin pe teritoriul întregii țări**, din moment ce Vlad se afla "împins și alungat" în Cetatea Dâmboviței (sub munte) unde Știbor îl asediază pentru ca "scoțându-l pe acel Vlad voievodul din zisa cetate și aducându-l la ascultare și credință față de noi", să-l înfățișeze la Buda regelui Sigismund "ca să primească, cu bunăvoință, milostivire și îndurare pentru cele săvârșite". Era, cel mai probabil, un mod de a ține la Buda un "om de schimb" cu care domnul Țării Românești să poată fi șantajat. **Oricare va fi fost intenția lui Știbor când s-a hotărît să treacă în Țara Românească și să-l captureze pe cel "împins și alungat" într-un ultim refugiu, un lucru este clar: nu a fost o expediție – a IV-a – pentru restaurarea lui Mircea la Argeș ! La data aceea el era stăpân pe situație și-l transformase realmente pe Vlad în ceea ce istoricii s-au nevoit, de un secol, să-l transforme – fictiv – pe marele domn.**

Acestea sunt toate documentele epocii, și atât ne spun ele despre realitatea acelor timpuri. Restul...

Restul a ținut și ține de capacitatea istoricilor moderni de a le interpreta !

NOTE

[1] Gheorghe T. Ionescu, *Contribuţiuni la cronologia lui Mircea cel Bătrân şi a lui Vlad Voevod în Ţara Românească*, în *Materiale ale Sesiunii ştiinţifice a Institutului Pedagogic Bucureşti pe anul 1956*, Bucureşti, 1957, p. 263-286. Prin acest studiu G.T. Ionescu încearcă să argumenteze – urmând pas cu pas, şi nu o dată dincolo de limitele îngăduite de etica ştiinţifică – opiniile lui P.P. Panaitescu susţinute în monografia pe care i-a dedicat-o domnului muntean, opinii sintetizate de însuşi autorul lor după cum urmează: *"Se făcuseră deci patru expediţii din Ardeal, la scurt interval una de alta, pentru readucerea în scaun a lui Mircea: prima cu banul Ştefan de Losoncz, terminată prin moartea acestuia, a doua a lui Sigismund însuşi, terminată prin lupta în munţi la Posada, a treia a voievodului Ardealului Ştibor, care aduce pe Mircea la Nicopole, a patra a aceluiaşi voievod ardelean, când a fost prins în sfârşit Vlad vodă."* (P.P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân*, p. 273).

[2] "În zilele acestui rege s-au dus lupte de asemenea de mai multe ori în părţile transalpine, determinate întotdeauna de rebeliunea acestui neam. Totuşi, cea mai mare luptă a fost aceea care a fost dată în aceste părţi sub conducerea strălucitului bărbat Ştefan de Losoncz banul, care, măcar că a avut un sfârşit trist, rămâne totuşi demnă de o amintire vie. Căci erau în acele vremi în ţara aceasta doi principi, unul Dan şi celălalt Mircea, amândoi născuţi din acelaşi sânge, care se străduiau în mod egal să rămână singuri stapânitori. Şi când Dan şi-a dat seama că partida lui este mai slabă a cerut în grabă sprijinul turcilor, şi punând mâna pe ea [pe putere] constrânse cealaltă partidă să fugă. Dar Mircea, când şi-a dat seama că forţele sale sunt insuficiente pentru a respinge pe duşmanul străin, a cerut ajutorul regelui Sigismund. De aceea, în sprijinul acestuia a pornit banul Ştefan de Losoncz cu multe cete de oameni înarmaţi, trimis de rege. Dar acesta, dând o luptă sângeroasă, fiind inferior duşmanului, după multă ucidere de ambele părţi a pus sfârşit deopotrivă şi războiului şi vieţii sale, cu pierderea capului. Căci după uciderea comandantului, cei care luaseră fuga au oferit duşmanului o mare pradă şi de bunuri şi de persoane. Sfârşitul acestui război a fost urmat de un uriaş miracol. Căci după ce au trecut, după acest măcel, vreo doi sau mai mulţi ani, şi unii se duseseră ca să vadă oasele celor ucişi pe acest câmp de luptă şi pe când priveau uluiţi nenumăratele coaste, atât ale oamenilor, cât şi ale animalelor ucise acolo, au auzit o voce aproape umană, în acelaşi timp slabă şi greu de înţeles. Uluiţi, au privit deci ici şi colo fără a vedea totuşi pe cineva, din care pricină s-au socotit pradă unei fantasme şi loviţi de o mare spaimă au rămas mult timp locului. Şi cum acea voce

continua, şi între murmurele pe care le auzeau au constatat că se pomeneau mai des numele ceresc al Domnului nostru Iisus Hristos şi al Prea Glorioasei Sale Maici Maria, revenindu-şi, şi voind să ştie ce înseamnă această minune, au pornit mai departe. În cele din urmă, între oasele omeneşti dezgolite de putrefacţie şi aflate ici şi colo între ierburile înverzite, au găsit numai un cap întreg. O, Prea Strălucită Regină a Cerului, numele Tău sfânt prin ce laudă să-L preamărim, ce mulţumiri să-Ţi aducem, prin ce glorie să Te venerăm, dat fiind că toate puterile omeneşti nu Te pot lăuda îndeajuns. Numai acela să înceteze cu laudele pentru Tine care invocând sfântul Tău nume, nu a simţit bunăvoinţa Ta, dar nimeni dintre cei care Ţi-au cerut sprijinul şi s-au refugiat la sfânta Ta apărare nu a rămas neajutat. Căci mare exemplu este pentru noi Sfântă Fecioară această minune uriaşă pe care ne-ai arătat-o nouă în persoana acestui om. Căci atunci când au văzut întreg corpul neînsufleţit şi putrezit şi numai capul viu şi limba vorbind, înlemniţi au fost cuprinşi de o mare uluire, dat fiind că carnea întregului corp fusese consumată timp de atâtea zile de clima fierbinte a verii şi rigoarea cumplită a iernii şi de foame şi de sete, nu s-a mai păstrat decât capul. Celor care priveau uluiţi el le zise: «Cel de care vă miraţi sunt o făptură a lui Dumnezeu şi creştin care, dacă sunteţi creştini, pentru numele Aceluia care pentru voi a murit pe cruce, aduceţi-mi un preot ca să mă spovedesc.» Întrebat apoi în ce fel a trăit în acele zile, răspunse: «Preastrălucita Fecioară Maria m-a favorizat ca să nu mor fără primirea tainelor bisericeşti, m-a păstrat până la venirea voastră şi dacă nu mă spovedesc, nu pot să mor.» Întrebat din nou: «Din ce pricină Glorioasa Fecioară ţi-a acordat ţie această atât de mare favoare.» Răspunse: «Am ajunat întotdeauna cu pâine şi cu apă zilele dinaintea celor şapte sărbători ale Ei şi am celebrat cu cea mai mare devoţiune sărbătorile Ei. Şi Ea a fost pentru mine speranţa vieţii şi a morţii.» După ce a venit preotul şi s a săvârşit spovedania şi celelalte care trebuiau să urmeze s-a odihnit în pace." (Johannes de Thurocz, *Cronica Hungarorum*, tom. I: *Textus*, ediderunt Elisabeth Galántai et Julius Kristó, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1985, p. 224-225; pentru textul original vezi vezi *Anexa II*)

[3] *Documenta Romanae Historica*. D: *Relaţii între Ţările Române*, vol. I: *(1222-1456)*, doc. nr. 97, p. 153; vezi mai jos nota nr. 147 (p. 383-384).

[4] *Hurmuzaki*, vol. I, partea a II-a *(1346-1450)*, Bucureşti, 1890, doc. nr. 316, p. 374-375.

[5] *D.R.H., D*, vol. I, doc. nr. 100, p. 158-160.

[6] Capitolului citat de noi la nota nr. 2, intitulat *Despre războiul purtat de banul Ştefan de Losoncz în părţile transalpine*, căruia cu greu îi poate stabili cineva contactul cu realitatea, trebuie să-i adăugăm şi capitolul: *Despre armata / campania regelui*

Sigismund în părțile transalpine și despre moartea reginei Maria, pentru ca astfel cititorul să aibă la îndemână de la bun început cele două "piese de rezistență" ale cronicii lui Thurócz, **care neavând nici măcar în economia scrierii cronicarului maghiar vreo legătură**, au fost totuşi combinate şi invocate după bunul plac al fiecărui autor interesat de istoria acelor timpuri:

"După acestea, regele Sigismund, în al şaselea an al domniei lui, a pornit cu război împotriva neamurilor transalpine. Acest neam, neîncrezător în forțele sale, chemase o trupă puternică de turci pentru a se apăra. Deci, pe când oştile regale, după trecerea munților acelei țări, se coborîseră în câmpie şi îşi puseseră trupele în linie de bătaie şi dăduseră semnalele de luptă, de îndată turcii, ca şi valahii speriați de strălucirea armelor prin care expediția regală se proteja, înspăimântați se încredințară fugii protectoare. Dar oştirea regală i-a urmărit cât a putut. Cădeau turcii şi valahii la dreapta şi la stânga şi celor căzuți li s-ar fi adăugat mult mai mulți dacă caii ostaşilor, obosiți de marea greutate a armelor celor care-i călăreau, nu au mai putut să fie egali cu alergarea celor care fugeau şi dacă, intervenind noaptea, nu li s-ar fi dat acelora posibilitatea unei treceri în siguranță a Dunării. De aceea, **regele Sigismund, după ce a pus pe fugă armatele duşmane, a înconjurat cetatea Nicopolului Mic cu un puternic asediu**. Se apărau atunci, aici, şi turcii şi valahii şi provocau adesea, ieşind dintre ziduri, nu puțină învălmăşeală armatei regale. **Regele însă, adăugând şi maşinile de război, a transformat în ruine această cetate, care era deja în mare parte distrusă, a luat-o cu asalt, şi ucigând pe unii dintre apărătorii ei şi luându-i captivi pe alții, a fixat acolo o garnizoană ungară**. Apoi, după ce a impus jugul supunerii oamenilor din aceste părți, s-a înapoiat în Ungaria cu triumf fericit. **Totuşi încă nu se înapoiase când regina Maria cuprinsă de o boală grea a părăsit şi domnia şi viața**. Iar această moarte nu i-au provocat regelui Sigismund puțină grijă, căci Ladislau, regele polonilor, avea în legătură de căsătorie pe sora uterină a defunctei regine, numită Hedwiga. Sfătuind-o deci pe soția lui să pună mâna pe sceptrul surorii sale moarte, a pornit cu o armată numeroasă împotriva regelui Sigismund. Şi dacă prea respectabilul părinte, domnul Ioan de Kanisa, arhiepiscopul de Strigoniu, nu ar fi întărit hotarele regatului cu o puternică ceată de ostaşi, ambițiosul principe, în absența regelui Sigismund, ar fi putut să-i tulbure puternic stăpânirea." (Johannes de Thurocz, *op. cit.*, ed. cit., p. 210-211; vezi *Anexa I*; sublinierile din acest document, ca şi din toate pe care le folosim în acest capitol, ne aparțin)

[7] **Combinația a fost făcută de P.P. Panaitescu** în *op. cit.*, p. 223, 253-258. Pentru întreaga problematică, asupra căreia, de altfel, vom insista şi în cele ce urmează, vezi Alexandru V. Diță, *Cel dintâi ecou internațional al victoriei româneşti de la Rovine din 17 mai 1395*, în loc. cit.

[8] Vezi, spre exemplu, opinia lui N. Iorga care vorbeşte de "pribeagul" Mircea,

venit la bătălia de la Nicopole "în această situaţie îngustă, doar cu câţiva casnici în jurul său" (N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. III, p. 304).

[9] Am fost de-a dreptul uluiţi să întâlnim aceeaşi "reconstituire" până şi în lucrarea unui excelent cunoscător al epocii şi cel mai bun al domniei lui Sigismund de Luxemburg: "Domnitorul Ţării Româneşti, voievodul Mircea (1386-1418) din dinastia Basarab, în afara intereselor sale antiotomane era legat apriori de Ungaria prin relaţiile sale de rudenie, întrucât soţia sa, probabil membră a familiei Lackfi, avea proprietăţi în comitatele Zala şi Pesta. Din acest motiv nu-i putea fi greu ca în primăvara lui 1395, la Braşov – după ce în anul precedent sultanul Baiazid îl izgonise şi îl pusese în locul său pe boierul Vlad, stabilind gărzi otomane la Nicopolul Mic – să-i ceară sprijin lui Sigismund şi să-şi asume o obligaţie întărită prin jurământ să sprijine cu toate forţele sale armata ungurească cu ocazia campaniei de eliberare. Campania lui Sigismund din vara anului 1395 a fost încununată de succes: a trecut prin Ţara Românească, de la Câmpulung la Orşova, a ocupat Nicopolul Mic, iar pe Mircea l-a ajutat să-şi recapete tronul. Intrarea lui Mircea printre marii feudali unguri a fost menită să facă directă relaţia feudală al cărei semn era că în anul 1399 găsim domeniul Sebesvar din comitatul Cluj în mâinile sale." Mályusz Elemér, *Sigmond király uralma magyarországon (1387-1437)*, Gondolat, 1984, p. 112; vezi şi ediţia în limba germană, *Kaiser Sigismund in Ungarn (1387-1437)*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1990, p. 141.

[10] Florica Lorinţ, *Din istoria unui imperiu. Turcii otomani*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1963, p. 45-56; Ion Negoiu, *Mircea cel Bătrân*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1965; Nicolae Constantinescu, *Mircea cel Bătrân*, Bucureşti, Editura Militară, 1981; Émile Turdeanu, *Les luttes roumains pour l'indépendance. La défense du Danube, du XIVe au XVIe siècles*, în "Roumanian Studies", V (1980-1986), Leiden, 1986, p. 8-17; Francisc Păcurariu, *Românii şi maghiarii de-a lungul veacurilor. Paralelisme interferenţe, convergenţe şi contradicţii în cursul istoriei*, Bucureşti, Editura Minerva, 1988, p. 79.

[11] Filmul "Mircea", după un scenariu de Titus Popovici şi în regia lui Sergiu Nicolaescu, este exemplul cel mai grăitor.

[12] Georgius Pray, *Historia Regum Hungariae cum notitiis praeviis ad cognoscendum veterum regni statum pertinentibus, Opera et Studio [...] et in tres partes divisa*, Budae, 1801, tom II, p.162, 165-167, **aici se află schiţată**, cum am spus deja, **pentru prima oară şi teoria "restaurării" pe tron a lui Mircea I cu ajutor ungar.** Vezi supra Capitolul I, subcapitolul intitulat *Istoriografia Ungariei*, p. 62-88; vezi *Anexa IV*.

[13] Spre exemplu, iată ce se poate citi într-una din ultimele sinteze de istoria

românilor apărute în afara spațiului românesc: "Plus exposée par sa position géographique la Valachie fut la premiere à réagir. Dès 1390 le voïvode Mircea l'Ancien (Mircea cel Bătrân) (1386-1418) lança une expédition pour déloger une armée ottomane qui s'était établie en Dobrudja. En 1395 le sultan Bajazet Ier envahit la Valachie à la tête d'une puissante armée: **le choc eut lieu le 17 mai à Rovine près de Craiova. Mircea aux prises avec une révolte des boyards s'enfuit en Transylvanie pour se mettre sous la protection du roi de Hongrie.** Son adversaire devint voïvode sous le nom de Dan Ier – *sic !* – (1395-97) et accepta de payer le tribut (haraci) au Sultan." [Mai expusă, prin poziția sa geografică, Țara Românească, a fost prima care a reacționat. Încă din 1390, voievodul Mircea cel Bătrân lansă o expediție pentru a alunga o armată otomană ce se stabilise în Dobrogea. În 1395 sultanul Baiazid I invadă Țara Românească în fruntea unei puternice armate. Ciocnirea avu loc la 17 mai, la Rovine, lângă Craiova. Mircea, în luptă cu o răscoală a boierilor, fugi în Transilvania pentru a se pune sub protecția regelui Ungariei. Adversarul său deveni voievod sub numele de Dan I și acceptă să plătească tribut sultanului.] **Georges Castellan**, *Histoire de la Roumanie*, Paris, Presses Universitaires de France, 1984, p. 11-12.

În 1992, Castellan revine pentru a afirma că "**Mircea își va salva tronul, dar va accepta să plătească tribut sultanului și-i va ceda acestuia Dobrogea**", pentru ca în cronologia sintetică de la finele acestui nou volum să precizeze exact ce semnificație reală aveau pentru el evenimentele petrecute în Țara Românească în primăvara lui 1395: "**Victoria de la Rovine**, la nord de Dunăre, **asupra prințului valah Mircea cel Bătrân**." (Georges Castellan, *Histoire des Balkans, XIVe-XXe siècle*, Paris, Fayard, 1992, p. 69; 482).

14 Octavian Iliescu, *Vlad Ier, voïvode de Valachie: le règne, le sceau et les monnaies*, în "Revue Roumaine d'Histoire", XXVII (1986), nr. 1-2, p.73-105.

15 Barbu T. Câmpina, *op. cit.*, în *vol. cit.*; vezi supra p. 273-274.

16 Vom face totuși o excepție pentru a menționa un recent și curios hibrid istoriografic, care pune într-o ciudată și imposibilă ecuație data de 17 mai 1395 pentru bătălia de la Rovine, cu retragerea de pe câmpul de luptă a victoriosului voievod datorită insuficientului potențial militar românesc, cu abandonarea sa de către boierii "aliați" cu Vlad, cu fuga lui Mircea în Transilvania și instalarea de către Baiazid a lui Vlad "Uzurpatorul". Este vorba despre o ultimă și voluminoasă sinteză românească de istorie națională destinată uzului "străinatății": *A History of Romania.* Edited by Kurt W. Treptow, Iași, The Center for Romanian Studies, The Romanian Cultural Fundation, 1996, unde citim: "On 17 May 1395, Mircea the Old defeated a powerful Ottoman Army led by the Sultan Bayezid I at the battle of Rovine. Neverthelles, the numerical inferiority of his troops and the threat of new attacks by the regrouped Ottoman forces

compelled Mircea to retreat toward Argeş, the capital of the country at that time. Pursued by the invaders and abandoned by some of his boyars who allied with his rival Vlad, Mircea was forced to take refuge in Transylvania, while the sultan installed Vlad I (the Usurper) on the throne. For next two years, Mircea and Vlad struggled for the throne of Wallachia, each ruling over parts of the principality." [Pe 17 mai 1395, Mircea cel Bătrân a înfrânt în bătălia de la Rovine o puternică armată otomană condusă de sultanul Baiazid I. Totuşi, inferioritatea numerică a trupelor sale şi ameninţarea unor noi atacuri ale forţelor otomane regrupate l-au silit pe Mircea să se retragă către Argeş, capitala de atunci a ţării. Urmărit de invadatori şi abandonat de unii dintre boierii săi, care s-au aliat cu rivalul Vlad, Mircea a fost forţat să se refugieze în Transilvania, în timp ce sultanul îl instala pe tron pe Vlad (Uzurpatorul). Pentru următorii doi ani Mircea şi Vlad s-au luptat pentru tronul Valahiei, fiecare stăpânind părţi din principat.] (p. 99-100).

[17] A. Huber, *Die Gefangennehmung der Königinnen Elisabeth und Maria von Ungarn und die Kämpfe König Sigismunds gegen die neapolitanische Partei und die übrigen Reichsfeinde in den Jahren 1386-1395*, în "Archiv für österreichische Geschichte", LXVI (1884), p. 547.

[18] Constantin Jireček, *Geschichte der Bulgaren*, Praga, 1876, p. 353: "O expediţie contra lui Mircea urma să consolideze cucerirea Bulgariei. În toamna lui 1394 Baiazid trece Dunărea. Cu el îi ducea, deşi în contra voinţei lor, pe Ştefan Lazarevici, Constantin şi regele Marko. La 10 octombrie i-a bătut Mircea la o câmpie numită «La Rovine», pe turci, într-un masacru în care nori de săgeţi ar fi întunecat cerul. O mulţime de paşi şi de voievozi au căzut în această zi, între ei şi Marko, cel intrat în istorie, şi cu el Constantin. După povestirea unui contemporan, Marko i-a spus înainte de luptă lui Constantin: «Eu spun şi rog pe Dumnezeu să ajute pe creştini, iar eu să cad printre primii în această batălie». Dar eposul popular nu l-a lăsat să moară. Se povesteşte că el aşteaptă într-o peşteră ziua când va vedea din nou lumina soarelui. *Baiazid a trebuit, după o fugă lipsită de glorie, să încheie pacea cu Mircea.*" [Ein Zug gegen Mirce sollte die Eroberung Bulgariens befestigen. In Herbst 1394 überschritt Bajezit die Donau; mit ihn zogen, wenn auch ungern, Stephan Lazarevic, Konstantin und König Marko. Aber am 10 Oktober schlug Mirca auf einem «na Rovinach» genannten Felde die Türken in einen Gemetzel, in welchen Wolken von Pfeilen den Himmel verdunkelt haben sollen. Eine Menge Pascha's und Voyvoden fielen an diesen Tage, unter ihnen der historiche Marko und mit ihn Konstantin. Nach der Erzühlung eines Zeitgenossen sagte Marko vor der Schlacht zu Konstantin: «Ich sage und bitte Gott darum, er möge den Christen beistehen und ich möge in dieser Schlacht unter den Ersten fallen». Die Volkssage lässt ihn aber nicht sterben; man erzählt, dass er in einer Höhle den Tag abwarte, wo er wieder das

Sonnenlicht erblicken soll. Bajezid musste nach einer unrümlichen Flucht mit Mirca Frieden schliessen.]

[19] A. Huber, *art. cit.*, în loc. cit., p. 541-548:

"Iar acum Sigismund a început să restabilească din nou stăpânirea Ungariei şi asupra foştilor prinți vasali din estul şi sud-estul regatului său, voievozii Moldovei şi Valahiei, dintre care primul recunoscuse în anul 1387 suzeranitatea regelui Poloniei, iar celălalt încheiase în decembrie 1389 cu acesta o alianță contra regelui Ungariei.

Thurócz relatează că Sigismund, în al patrulea an de la încoronarea sa, aşadar 1390 sau începutul lui 1391, i-a atacat pe moldoveni şi pe valahi care se răzvrătiseră. Voievodul de atunci al Moldovei, Ştefan, a mobilizat pentru apărare toate forțele poporului său, a apărat munții şi a blocat trecătorile cu copaci tăiați şi a plasat acolo arcaşi. Oastea regelui, care n-a aflat nimic despre toate acestea, ar fi fost acoperită de o ploaie de săgeți, iar mulți oameni şi cai au fost loviți. Oştenii unguri ar fi coborât de pe cai, i-ar fi atacat pe valahi şi după ce i-au omorît pe mulți dintre ei, i-au silit să se retragă. După aceea Sigismund a înaintat până la reşedința voievodului, care s-ar fi înfățişat cu nobilii săi în fața regelui, i s-a aruncat la picioare şi i-a cerut iertare în cuvinte umilitoare, iar de acum înainte i-a făgăduit prin jurământ loialitate şi plata unui tribut anual. Sigismund i-a lăsat atunci pe soldații săi să se odihnească un an şi apoi, în al şaselea an al domniei sale, a atacat micul popor transalpin (în Valahia) care pentru apărarea sa solicitase şi câteva detaşamente de turci. După ce trupele regale au trecut munții şi în câmpie s-au aşezat în ordine de bătaie în fața inamicului, turcii şi valahii, orbiți de strălucirea armelor ungare, au început să fugă, însă ungurii i-au urmărit şi i-au omorît pe inamici în dreapta şi în stânga şi ar fi omorît şi mai mulți, dacă din cauza armelor grele ale cavalerilor, caii n-ar fi obosit, şi n-au mai fost în stare să țină pasul cu inamicul, iar noaptea care se apropia le-a dat acestora posibilitatea să se salveze peste Dunăre. Sigismund a atacat atunci cetatea Micul Nicopole, care era apărată de turci şi valahi, pe care a cucerit-o după ce a distrus-o în mare parte cu maşini de asediu, iar apărătorii, dacă n-au căzut, au fost luați prizonieri şi a fost aşezată acolo o garnizoană ungurească. În cele din urmă, după supunerea Valahiei, s-a întors triumfător în Ungaria, unde între timp murise soția sa Maria (**Thurócz, I. 4, c. 5 şi 6 ap. Schwandtner I, 218**).

Istoricii unguri mai noi au considerat, ca şi pe celelalte, drept verosimilă şi această relatare a lui Thurócz. Expediția contra Micului Nicopole au fixat-o în anul 1395, deoarece nu mai este fundamentată presupunerea anterioară că regina Maria ar fi încetat din viață chiar din 1392, având în vedere mai multe documente ce vorbesc despre ea emise în anii următori. Dar nici unul nu se îndoieşte cu privire la anul 1390 indicat de Thurócz pentru supunerea Moldovei. Şi totuşi aceasta este în contradicție făţişă cu documentele în raport cu care un scriitor ca Thurócz nu poate fi luat în considerare.

Sigismund relatează acelaşi lucru în documentul său pentru neamul Kanisay, arhiepiscopul Johann de Gran şi fraţii săi Nikolaus şi Stephan, din anul 1397, după ce menţionează cucerirea Doborului, supunerea Bosniei şi recucerirea Dalmaţiei şi Croaţiei: «după aceea (*postea*) am pregătit o armată puternică contra ţării noastre Moldova, care s-a împotrivit [în mod duşmănos] contra noastră şi a supuşilor noştri, Stephan de Kanisay, care atunci era comite al secuilor, înaintea intrării noastre în Moldova, ca aceasta să fie asigurată, a invadat ţinutul cu o companie formată din oamenii săi şi cu legiunea din secuime, iar când am avansat cu arhiepiscopul Johann şi escorta sa înarmată acesta s-a întors la noi şi ne-a asigurat drumul. Pe când Stephan trecea peste munţi şi alte obstacole, ducând lupte cu valahii şi voievodul lor Ştefan, am ajuns în Moldova şi ne-am aşezat tabăra lângă reşedinţa voievodului. După ce mai înainte a cerut şi a obţinut iertare pentru nesupunerea sa, voievodul împreună cu nobilii săi şi cu toţi valahii s-a obligat să fie în slujba noastră şi să plătească tributul obişnuit ca semn al recunoaşterii stăpânirii noastre, situaţie ce a fost confirmată prin document şi jurământ. *După ce s-a terminat cu aceasta şi pentru întoarcerea acasă am adunat o mare oaste în regiunea transalpină (Valahia), unde erau în mişcare numeroase cete de valahi şi turci, care ne urmăreau şi încercau să ne facă rău şi nouă şi ţării noastre, ne-a urmat Stephan de Kanisay personal, împreună cu propriile sale trupe şi numeroşi oameni ai fratelui său (Nikolaus) Magister Tavernicorum, care atunci a fost trimis cu probleme importante ca sol al regelui în Franţa şi Italia. După ce am mărşăluit, i-am pus pe fugă pe valahi şi turci împreună cu comandanţii lor şi am cucerit cu mare vărsare de sânge cetatea Micul Nicopole situată în regiunea transalpină. În timp ce se petreceau acestea, scumpa noastră soţie a încetat din viaţă şi a fost înmormântată la Oradea Mare*» (**Fejér X. 2, 443. În mod evident numai un fragment din acest document este privilegiul pentru Stephan de Kanisay, unde Kátona 11, 292, urmându-l pe Pray, Diss. VII p. 143, indică anul 1393**). Într-un privilegiu din 11 martie 1395 pentru al său magister ianitorum şi comite al secuilor, Stephan de Kanisay, Sigismund a accentuat, că acesta în armata regală şi în luptele sale victorioase «contra Stephanum Minoris Valachiae seu terrae nostrae Mulduanae vajvodam» a fost alături de el pentru apărarea persoanei sale şi luptând curajos a provocat serioase pierderi duşmanului, încât voievodul şi-a găsit salvarea prin fugă (**Fejér X. 2, 273**).

Despre expediţia din Valahia Sigismund vorbeşte de asemenea şi în alte documente, care pun acest eveniment într-o lumină nouă.

Conform documentului pentru Johann de Maróth din anul 1404, stăpânul turcilor, Baiazid a intrat în regiunile transalpine cu o puternică armată de turci şi o mulţime de alte popoare barbare, a devastat cea mai mare parte din aceste teritorii, a luat prin forţă cetatea Micul Nicopole de la voievodul Mircea *(familiari nostro)* şi a lăsat o gar-

nizoană formată din oamenii săi. Regele arată mai departe că după ce a auzit despre furia tiranică a acestui Baiazid, l-ar fi înfruntat pe sultan cu forțe puternice ca să apere acele regiuni și a cucerit Micul Nicopole (**ibid. 4, 295**).

S-ar părea după documentul lui Kanisay, că valahii ar fi fost de partea turcilor, așa rezultă din privilegiul dat pentru Maróthi, că sultanul a luat măsuri ostile contra lor și i-a smuls cu greu voievodului Mircea cetatea Micul Nicopole. Afirmația lui Thurócz că valahii, ca să se apere de unguri, au recrutat turci, trebuie combătută.

Și mai clară devine atitudinea lui Mircea din documentele lui Sigismund, pentru Gara, din anii 1406 și 1408 (**C. d. patr. 7, 437. Fejér X. 4, 667**). În acestea regele relatează în legătură cu recucerirea Dalmației și Croației de către Nikolaus de Gara: *«Când apoi ne-am pus în mișcare cu o puternică armată alcătuită din cei mai credincioși, către regiunile transalpine și după ce am străbătut cea mai mare parte din acestea și am ajuns în fața cetății Micul Nicopole unde era o mulțime de turci și am cucerit din nou această cetate cu Nikolaus, fiul palatinului Nikolaus și alți credincioși, care au luptat acolo mult timp cu turcii, înregistrând morți și răniți, am învins din nou,* ***am lăsat în urmă castelani credincioși*** **ȘI L-AM ADUS DIN NOU LA DOMNIE PE VOIEVODUL MIRCEA, PE CARE TURCII ÎL DETRONASERĂ** (***De aici rezultă că povestirea din Viața despotului sârb Ștefan Lazarevici, folosită ca având valoare istorică de către C. Jireček în*** **Geschichte der Bulgaren, *p. 353, și potrivit căreia sultanul Baiazid, în cursul invaziei sale în Valahia ar fi fost zdrobit cu desăvârșire la 10 octombrie 1394, iar mulți pași și voievozi ar fi pierit, nu corespunde adevărului*)**. *Apoi ne-am retras victorioși în Ungaria și am ajuns în munții numiți în mod obișnuit Pozata* (Pazata) *cu păduri dense și drumuri înguste, unde mai mulți valahi, printr-o cursă, au atacat escorta și supușii noștri cu săgeți otrăvite, și în acest caz Nikolaus cu detașamentul său și cu însoțitorii săi i-au respins pe valahi ca să protejeze persoana noastră și pentru a asigura trecerea trupelor noastre.»* Însă în timp ce documentul din 1406 nu-l numește pe inițiatorul acestui atac, cel din 1408 îl acuză în mod expres pe voievodul Mircea, care a recăzut în necredința și nerecunoștința dinainte.

Din aceste documente rezultă înainte de orice că afirmația lui Thurócz, păstrată cel puțin parțial de istoricii mai noi, că expedițiile contra Moldovei și Valahiei ar fi avut loc în anii 1390 și 1392, ar fi greșită. Și atacul contra Moldovei ar fi fost întreprins după supunerea Dalmației, așadar ori în a doua jumătate a anului 1394 sau la începutul lui 1395. Locul emiterii documentelor lui Sigismund a făcut posibil să se determine o perioadă ceva mai apropiată. Regele emite documente la 25 octombrie și la 3, 8 și 12 noiembrie 1394 în Szegedin, la 26 decembrie în Turda, în Transilvania (sud-est de Cluj) (**Fejér X. 2, 186, 187; 8, 371, 3, 139-8, 370, C. d. patr. 2, 158**). Apoi avem în documentele sale un gol de aproape două luni, după care urmează o serie de documen-

te, care sunt datate în diferite locuri din Transilvania. Deja în primul din acestea, care a fost redactat la 18 februarie 1395 la Braşov (**Fejér X. 2, 294**) regele răsplăteşte serviciul pe care i l-au adus cetăţenii acestui oraş «*in nonnulius nostris agendis et expeditionibus signater în nostro regio exercitu et personali conflictu contra Stephanum minoris Valachiae seu terre nostre Moldaviae voyvodam pridem per nos victoriose... habito*». De aceea nu credem că greşim, dacă spunem că expediţia contra Moldovei a avut loc între Crăciunul 1394 şi mijlocul lui februarie 1395. În Braşov (Kronstadt) Sigismund emite documente la 21 februarie (**ibid. 8, 372 cu anul 1394**) şi 7 martie (**ibid. 2, 302-309**), apoi la 9 şi 11 martie la Feketehalom (Schwarzburg) nord-vest de Braşov (**ibid. 2, 273, 300, 305**), la 16 martie în Sibiu (**ibid. 2, 278**), la 25 martie în Cluj (**ibid. 2, 298**).

În Braşov, Mircea, «*voyvoda Transalpina, dux de Fogaras et banus de Zewrin*», i-a promis prin jurământ la 7 martie regelui Sigismund că atât cât va putea, faţă de el va fi binevoitor, deoarece acesta, de când îl cunoaşte, a fost binevoitor faţă de el şi l-a sprijinit împotriva turcilor, duşmanii săi cei mai de seamă, jurând să-i dea ajutor, şi anume cu precizarea că de câte ori regele va avea probleme cu turcii sau cu vreunul din sprijinitorii lor, şi el să-l însoţească cu toate forţele, dacă acela însă trimite o oaste, şi el să pună la dispoziţie trupe şi pe lângă acestea să permită libera trecere prin teritoriul său şi să furnizeze ungurilor alimente pe cheltuiala lor (**Fejér X. 2, 270**).

Aşa cum aflăm din documentul lui Sigismund din 1406 pentru Gara, citat anterior, Mircea fusese înlăturat din domnie de către turci **ŞI DE ACEEA PROBABIL CĂ A AJUNS ÎN TRANSILVANIA LA REGELE UNGAR CA UN FUGAR. BAIAZID VA FI DAT STĂPÂNIREA ASUPRA VALAHIEI UNUIA SAU MAI MULTOR PRINCIPI CARE I-AU RECUNOSCUT DOMINAŢIA**, şi atunci se lămureşte uşor că, potrivit documentului pentru Kanisay, şi valahii s-au situat duşmănos de partea turcilor împotriva ungurilor. (**Şi după documentul lui Sigismund din 1411 pentru Peter din Peren ap. Fejér X. 5, 164 a întreprins expediţia *ad domandam et reprimendam feritatem et rebellionem Olachorum nostrarum Transalpinarum, qui tunc temporis a nobis et sacro nostro dyademate contumaciter se abstraxerant***).

Ca an al supunerii Valahiei de către turci este indicat în general 1391, deoarece aşa cum scrie **Zinkeisen (Istoria Imperiului otoman I, 284)** cu referire la istoricul turc **Seadeddin**, după spusele acestuia, din anul 1391 Valahia este menţionată în registrele Porţii ca provincie tributară a imperiului otoman. Numai că Seadeddin este foarte nesigur în ceea ce priveşte cronologia şi nu pare a fi posibil că Baiazid a trecut Dunărea şi a înaintat în Valahia înainte de a învinge Bulgaria în întregime şi să-şi asigure astfel spatele, ceea ce se ştie că de abia în anul 1393 s-a produs.

Momentul campaniei împotriva Valahiei este astfel stabilit prin faptul că Sigismund care s-a întors din Transilvania la Ofen prin Cluj, a întocmit aici documente în aprilie şi chiar la 8 mai şi apoi din nou la 26 iulie (**Fejér X. 2, 283, 284, 298, 311,**

327, 331 și 393), și că în timpul campaniei soția sa Maria a murit la 17 mai 1395. Documentul (**ibid. p. 277**), care este datat la 6 iulie 1395 *«campestri nostro în descensu propre villam Hozyomezeu vocatam»* (Menke prezintă în *Atlasul Spruner*, Hozimezy în nordul Valahiei, sud-vest de trecătoarea Törzburger) este în mod vizibil întocmit pe drumul de întoarcere acasă.

Ce a obținut Mircea prin atacul perfid asupra oștirii ungurești care se întorcea acasă, ne este necunoscut din păcate. **Este de presupus că după recucerirea Micului Nicopole el să fi crezut că se poate apăra singur de turci și că nu-i mai era necesar ajutorul ungurilor, decât, cum este în general acceptat, să fi căutat să potolească mânia lui Baiazid.**

Noi istorici relatează că de asemenea 600 călăreți francezi, sub conducerea conetabilului conte d'Eu, au luat parte la campania lui Sigismund în Valahia și că l-au apărat cu scuturile pe drumul de întoarcere contra săgeților valahilor. Aceasta este totuși o nouă dovadă cum, în mod necritic, adesea unul adaugă altuia chiar și cele mai izbitoare greșeli. Căci analele Melker, pe care toți le citează, informează că retragerea contelui d'Eu spre Ungaria a avut loc nu în anul 1395, ci în 1396 (**Ann. Mellic. ap. Pez 1, 250, ap. Pertz 9, 514**).

Așa a reușit regele Sigismund, ca până în anul 1395, prin recucerirea Croației și Dalmației, să restabilească integritatea Regatului Ungar, așa cum fusese mai înainte, nu însă să mențină suveranitatea și asupra acelor țări vasale în sud și sud-est, care întotdeauna au căutat să aibă o situație specială, și pe care nici măcar Ludovic I nu a putut să le mențină statornic în stare de dependență. *Înfrângerea lui Sigismund la Nicopole a însemnat o nouă lovitură dată intențiilor Ungariei în regiunea Peninsulei Balcanice, după care n-a fost niciodată în stare să se mai refacă.*" (sublinierile ne aparțin; pentru textul original vezi *Anexa V*).

Atragem atenția că **documentele pe care se sprijină Huber în acest text vor fi folosite din plin și de noi în cele ce urmează, numai că, așa cum se va putea constata, pentru a ajunge la cu totul alte concluzii**. Este motivul principal care ne-a îndemnat să dăm textul savantului austriac în integralitatea sa, pentru ca astfel cititorul să poată compara mai lesne cele două interpretări. Din aceeași dorință, mai specificăm, pentru o orientare rapidă, că este vorba despre:

1. diploma dată nobililor de Kanizsa la *8 decembrie 1397*;
2. diplomele acordate fraților de Gara la *6 iunie 1397*, *1 august 1406* și *12 iulie 1408*;
3. diploma pentru Ioan de Maróth din *4 aprilie 1404*.

Ediția folosită de Huber: Georgius Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, Budae, Typogr. Regiae Universitatis Hungaricae, 1829-1866.

[20] Tezele lui Constantin Jireček au fost foarte fidel rezumate de Constantin Litzica încă la începutul secolului (*Din domnia lui Mircea Vodă*, în "Convorbiri Literare", XXXV, 1901, p. 371; vezi şi Idem, *Studii şi schiţe greco-române*, vol. I, Bucureşti, Tipografia Cooperativa, 1912, p. 13-36) şi reproduse de noi în anul 1986 (Alexandru V. Diţă, *Victoria românească de la Rovine – 17 mai 1395*, în "Anale de Istorie", loc. cit., p. 29). Totuşi, rigoarea ştiinţifică ne impune de la sine **folosirea textului original**, rămas netradus până acum în istorio-grafia noastră:

"Baiazid vine în toamna anului 1394 în Ţara Românească, cu o mare armată, în care se găseau şi principii vasali sârbi Ştefan, «regele» Marko – fiul lui Vukaşin – şi Constantin. El cucereşte Nicopolul Mic (acum Turnu Măgurele) în faţa Nicopolului bulgăresc, şi pătrunde în interiorul ţării, pustiind şi jefuind. Voievodul Mircea şi-a dus mare parte din locuitori la adăpost în Carpaţi, a hărţuit pe inamic şi s-a încumetat la o bătălie mai mare într-un ţinut păduros, ***unde cu slabele sale forţe de luptă se putea măsura cu supraputerea*** (*wo er es mit seinen schwärcheren Streitkräften mit der Übermacht aufnehmen konnte*). Ca loc al luptei, analele sârbeşti numesc o localitate Rovine; după Bogdan (*Archiv*, XIII, 497, n. 2) există acum numai un sat Rovinari, situat în extremitatea vestică a judeţului Gorj, în vreme ce mai vechii cronicari români căutau locul luptei în judeţul Ialomiţa. O informaţie turcească deplasează bătălia pe râul Argeş. *Cronica bulgară* scrie doar de un râu, fără să-l numească. ***Data analelor sârbeşti, 10 octombrie 1394, nu poate fi pusă la îndoială.*** **BAIAZID A ÎNVINS, DAR CU PIERDERI GRELE**. Pe lângă unele mărimi turceşti, au căzut şi regele Marko şi Constantin.

MIRCEA A FUGIT ÎN UNGARIA, unde se afla la 7 martie 1395 în Braşov, la regele Sigismund. **BAIAZID A AŞEZAT UN ALT NOBIL VALAH CA VOIEVOD, AL CĂRUI NUME NU NE ESTE CUNOSCUT**, a lăsat la întoarcere o garnizoană în Nicopolul Mic, şi a trecut Dunărea înapoi.

În mai şi iunie 1395, vine regele Sigismund în Ţara Românească, **PUNE DIN NOU PE MIRCEA CA VOIEVOD** *şi cucereşte Nicopolul Mic de la turci. La întoarcere, armata ungară în marş este atacată la o trecătoare din Carpaţi de cete de români cu lănci şi săgeţi otrăvite. Cu toate că* **ACEST ATAC PRIN SURPRINDERE A FOST ÎNTREPRINS DE PARTIDA FILOTURCĂ, CARE-L COMBĂTEA PE MIRCEA,** Sigismund va scrie, mai târziu, despre trădarea protejatului său.

La 6 iulie 1395, Sigismund, revenit deja în Ungaria, data «in campestri nostro descensu prope villam Hozyomezu vocatam» desigur în «Hoszumezo» pe Tisa superioară, în Maramureş, iar la 26 d.M. se afla în Ofen." [Bajezid zog im Herbst 1394 in die Walachei mit einem grossen Heere, in welchem sich auch die serbischen Vasallenfürsten Stephan, «König» Marko, Vlkasin's Sohn, und Konstantin befanden, besetzte die Burg Klein-Nikopolis (j. Turnu-Magureli) gegenüber dem bulgarischen Nikopolis

und drang unter Verwüstung und Plünderung landeinwärts vor. Der Vojvode Mirce brachte die Einwohner grösstentheils in die Karpaten in Sicherheit, belästigte den Feind durch seine Bogenschützen und wagte einen grösseren Kampf in einer Waldlandschaft, wo er es mit seinen schwächeren Streitkräften mit der Übermacht aufnehmen konnte. Als Schlachtfeld nennen die serbischen Annalen eine Landschaft Rovine; nach Bogdan (Archiv XIII, 497 Anm. 2) gibt es jetzt nur ein Dorf Rovinari in dem im äussersten Westen gelegenen Gerichtsbezirk von Gorji, während ältere rumänische Chronisten diese Wahlstatt in dem Gerichtsbezirk von Jalomica suchen. Ein türkischer Bericht verlegt die Schlacht an den Fluss Ardzis. Die bulg. Chronik schreibt nur von einen Fluss, ohne ihn zu nennen. Das Datum der serbischen Annalen, 10. Oktober 1394, ist wohl nicht in Zweifel zu ziehen. Bajezid siegte, aber unter schweren Verlusten; ausser einigen türkischen Grossen fielen auch König Marko und Konstantin. Mirce entfloh nach Ungarn, wo er sich am 7. März 1395 in Kronstadt bei König Sigmund befand. Bajezid setzte einen andern walachischen Edelmann zum Vojvoden ein, dessen Name nicht bekannt ist, liess eine Besatzung in Klein-Nikopolis zurück und kehrte über die Donau zurück. Im Mai und Juni 1395 zog dann König Sigmund in die Walachei, setzte wieder den Mirce zum Vojvoden ein und entriss Klein-Nikopolis den Türken. Auf dem Rückweg wurde das ungarische Heer auf dem Zug durch einen Karpatenpass von walachischen Schaaren mit Lanzen und vergifteten Pfeilen angegriffen. Obwohl dieser Ueberfall wohl von der türkischen, dem Mirce feindlichen Partei im Lande ausging, schrieb ihn Sigmund später der Verrätherei seines Schützlings zu. Am 6. Juli 1395 datirte Sigmund schon wieder in Ungarn, in «campestri nostro descensu prope villam Hozyomezeu vocatam», wohl bei Hoszumezö an der oberen Theiss in der Marmaros, und am 26. d. M. befand er sich in Ofen.] (*Zur Würdigung der neuentdeckten bulgarischen Chronik*, în "Archiv für slavischen Philologie", XIV, 1892, p. 269-270; sublinierile ne aparțin; vezi mai jos nota nr. 23)

Observăm că Jireček confundă Câmpulungul *muntenesc* (unde se afla regele la venirea sa în Țara Românească, pe 6 iulie 1395) cu cel *moldovenesc*, şi că **îl dă pe Sigismund întors la Buda, când el abia sosea la sud de Carpați**. După cum precizăm că, în conformitate cu noile sale vederi asupra bătăliei de la Rovine şi a urmărilor acesteia, în *Geschichte der Serben* (Gotha, I-II, 1911-1918) Jireček nu mai vorbeşte de victoria lui Mircea, ci numai de **fuga lui după luptă** şi de înlocuirea sa cu "vlastelul" al cărui nume – între timp – îl aflase de la istoricii români: Vlad (vol. II, p. 130-131); vezi şi versiunea în limba sârbă, *Istorija srba*, preveo i dopunio Jovan Radonić, vol. II, Belgrad, 1923, p. 100.

[21] Este vorba de Nicolae Iorga (*Studii istorice asupra Chiliei şi Cetății Albe*, Bucureşti, p. 66), acelaşi care îi inventează şi calitatea, devenită cognomen, de

"uzurpator" (*Cu privire la luptele lui Mircea cu turcii*, în "Convorbiri Literare", XXXV, 1901, p. 473-476).

[22] Martin Cromer, *De origine et rebus gestis polonorum*, Basel, 1555, p. 364. ("Crezând că regele Sigismund pierise, Vlad, voievodul Basarabiei şi comite al Severinului a trecut de bună voie, prin act de supunere, în ascultarea şi clientela lui Wladislaw, regele, şi a Hedwigăi, regina Poloniei în calitatea lor de moştenitori ai Ungariei. Alţi istorici afirmă că această luptă nefericită pentru creştini s-a dat în anul precedent – 1395. În acest război au luptat împotriva barbarilor chiar şi unii voluntari polonezi, iar unii dintre ei au căzut luptând cu vitejie.")

[23] Ioan Bogdan, *Ein Beitrag zür bulgarischen und serbischen Geschichtschreibung*, în "Archiv für slavische Philologie", XIII (1891), p. 481-543 (citatul în discuţie se află la p. 530). Versiunea românească a studiului (fără textul editat) a fost realizată de H. Mantsch la cererea lui Gheorge Mihăilă şi publicată de acesta în Ioan Bogdan, *Scrieri alese*. Cu o prefaţă de Emil Petrovici. Ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de G. Mihăilă, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1968, p. 255-269, 673-674; tot reputatului slavist, care este Gheorghe Mihăilă, îi datorăm realizarea noii ediţii slave a acestei cronici, din păcate, ca şi la Bogdan, neînsoţită de traducerea românească, pe care continuăm să o aşteptăm de la domnia sa (în Mihail Moxa, *Cronica universală*. Ediţie critică, însoţită de izvoare, studiu introductiv, note şi indici de G. Mihăilă, Bucureşti, Editura Minerva, 1989, p. 343-353; pasajul care descrie bătălia de la Rovine se află la p. 346); vezi şi capitolul *"Cronica bulgară", ca izvor pentru campania sultanului Baiazid I în Ţara Românească şi caracterul bătăliei de la Rovine*, din studiul nostru *Victoria românească de la Rovine (17 mai 1395)*, în loc. cit., p. 33-36, unde a apărut **pentru întâia oară în istoriografia românească** traducerea integrală a acestui pasaj de cronică.

[24] Ioan Bogdan, *Scrieri alese*, ed. cit., p. 266. Constatare care îl face să aibă serioase rezerve despre valoarea informativă a cronicii exact în legătură cu bătălia de la Rovine: "Despre toate celelalte evenimente, începând cu bătălia de la Mariţa (1371), până la bătălia de la Kosmidion între Suleiman şi Musa (1409), **excepţie făcând lupta de la Rovine**, cronicarul transmite ştiri foarte exacte, care sunt în concordanţă cu celelalte izvoare demne de încredere" (*Ibidem*, p. 264).

La rândul său, Constantin Jireček, în studiul din care deja am citat, face următoarele aprecieri cu referire specială asupra textului de cronică aici în discuţie, ignorând contradicţia sesizată de însuşi editorul său, Ioan Bogdan:

"De cea mai mare importanţă este informaţia privind campania sultanului Baiazid împotriva lui Mircea voievodul Ungrovlahiei.

Nu de mult, Alfons Huber a pus pe bună dreptate sub semnul întrebării veracitatea unei informații sârbești, folosite de noi, după care atunci Mircea a fost învingător. Conceperea bătăliei decisive ca o înfrângere a lui Baiazid este însă o eroare mai târzie.

Informația cronicarului nostru ***poartă deja urmele unei prelucrări***. Se relatează că Mircea, după luptă, s-a refugiat în Ungaria, iar Baiazid a instalat ca voievod al Țării Românești un boier din țară, din păcate nenumit. *Dar pe lângă aceasta se spune că și Baiazid a scăpat cu fuga, încât rezultă de la sine că se află într-o totală contrazicere cu cele amintite înainte. Constantin Filosoful (scrie în 1431) nu înfățișează deloc lupta ca pe o izbândă a lui Mircea.*" (loc. cit., p. 267).

Și, spre a demonstra că Baiazid nu putea să fugă, din moment ce-l alungase și înlocuise pe Mircea, *spre a contesta cu noi argumente victoria românească*, afirmată tot de el în 1876 (dar sancționată prompt de academicianul autor al sintezei despre *Istoria Imperiului Austriac* – l-am menționat aici pe Alfons Huber), Jireček dă o întreagă documentare de rigoare. În traducere latină este reprodus textul lui Konstantin Kostenețki, apoi continuă: "Analele sârbești au același an (6903, dau și data zilei: 10 octombrie)". Se indică (la p. 268) și alte izvoare, inclusiv otomane (după Leunclavius), pentru expediția lui Baiazid și **se invocă (pentru prima dată) donația împăratului Manuel Paleologul din octombrie 1395 pentru Mânăstirea Petra**. Dar Jireček vede în ea o dovadă că moartea lui Constantin Dejanovici a avut loc cu un an în urmă, în anul 1394. Sunt elementele de informație care l-au dus în cele din urmă la crearea "scenariului" deja citat de noi (vezi supra nota nr. 20) și de a cărui carieră ne-am ocupat și continuăm să o facem.

[25] Primul care a susținut **originea bizantină** a cronicii a fost **Emil Kałużniacki** în *Werke des Patriarchen von Bulgarien Euthymius (1375-1393)*, Viena, 1901, p. 109, n. 1. Această teză a fost dezvoltată de **Dumitru Năstase**, *Une chronique byzantine perdue et sa version slavo-roumaine (la chronique de Tismana 1411-1413)*, în "Cyrillomethodianum", Thessalonique, IV (1977), p. 100-171. Este și singura parte convingătoare din studiul său plin de ipoteze ingenioase, dar greu acceptabile în faza actuală a argumentării. Presupunerea că autorul ar fi de origine greacă și s-ar identifica exact cu Ioan Chortazmenos convinge cel mai greu. *Subscriem însă deplin opiniei sale că ea a fost copiată și prelucrată în Țara Românească, unde, mai mult ca sigur, i s-au adăugat precizările despre bătălia de la Rovine și data morții lui Mircea I.* Că acest fapt a avut loc în vremea marelui voievod sau mai târziu, că el s-a datorat lui Eftimie, iar locul redactării a fost la Mânăstirea Tismana, sunt, din nou, amănunte încă extrem de dificil de stabilit (recent, și beneficiind de bibliografie suplimentară, Dumitru Năstase și-a reafirmat punctele sale de vedere referitoare la această chestiune și în studiul *"Necunoscute" ale izvoarelor istoriei românești*, în "Anuarul Institutului de

Istorie A.D. Xenopol", Iaşi, XXX, 1993, p. 486-487). Cert este că în acest izvor – care considerăm că pe viitor ar putea fi numit ***Cronica expansiunii otomane***, fie şi numai pentru faptul că admitem punctului de vedere argumentat categoric de D. Năstase, că **scrierea nu are nici un fel de legătură cu istoria literaturii şi culturii bulgare** – este consemnată o tradiţie românească despre victoria deplină a lui Mircea în bătălia de la Rovine, cunoscută direct lui Moxa şi deformată, aşa cum vom demonstra mai jos, de copistul moldovean Isaia de la Slatina. Că **a existat până târziu o variantă muntenească necoruptă prin adăugarea episodului cu "vlastelul" înscăunat de Baiazid după "fuga" lui Mircea**, stă mărturie nu numai *Cronograful* lui Mihail Moxa, ci şi o copie târzie a *Cronicii Româneşti* de Gheorghe Brancovici, în care, pe la anul 1770, se consemna: *"Leat 6903. Domnul Mircea, voevodul Ţării Munteneşti, împreună cu rumânii, au bătut pre înpăratul turcesc la Rovine şi atâta i-au znopit de tare pre turci, cât n-au fost mai pomenit nici ei războiu groaznic ca acela; că să vărsasă sângele ostaşilor pre câmpi până deasupra de chişăţile cailor. Atuncea au perit Marco Cralovici. Iară un ostaş, anume Constantin, viteaz, au întrat prin oastea turcească şi s-au dus până la cortul înpăratului tot tăind prin turci ca prin brusturi. Şi dacă au sosit la cortul înpăratului, sultanul i-au puşcat calul de supt dânsul; atuncea au căzut, dară ar fi ucis şi pre înpăratul Baiazid. Şi deacă au căzut, l-au călcat cu caii până ce l-au omorît, pentru că s-au fost prins cu picioarele pre supt cal şi fiindu-i ochii înpănjăniţi şi zmoliţi de sângele turcilor, aşa l-au înpresurat păgânii de au perit. Iară un Drăgan au scos pre înpăratul din cort şi cu fuga au scăpat, că-l lua ca pre un rob. Şi acel Drăgan au luat toate ale înpăratului şi, întorcându-să de la război, au perit pre cale."* (Gheorghe Brancovici, *Cronica Românească*, ed. cit., p. 22-23).

Pentru punctul de vedere al istoriografiei bulgare vezi ultima ediţie a cronicii apărută în această ţară: Ivan Tiutiundjiev, ***Bălgarskata anonimna hronika ot XV vec***, Velico Tărnovo, "Elpis", 1992.

A se vedea şi opiniile lui **Peter Schreiner** conform cărora am avea de-a face cu o cronică târzie, alcătuită prin traducerea din limba greacă a unor cronici bizantine minore (*Săcititijata ot bălgarskata srednovekovna istorija văv vizantijskite kratki kroniki*, în "Istoričeski pregled", nr. 2/1979, p. 107-111; *Die byzantinischen Kleinchroniken und die Annalistik bei den Südslaven*, în "Bulgarian Historical Review", nr. 2/1978, p. 45-53). Chiar şi în aceste condiţii datele problemei ar rămâne în esenţă neschimbate, căci, aşa cum arăta Dan Zamfirescu: "Pentru noi esenţial este că aparţine unui «sud-est european» scriind în capitala (sau fosta capitală) a imperiului şi dând mărturie despre *tradiţia bizantină*, la fel ca textul cronicii greceşti editate în 1972." (Dan Zamfirescu, *Mircea cel Mare, factor hotărâtor în configurarea politico-istorică a Sud-Estului european*, în vol. *Marele Mircea Voievod*, p. 292, n. 48).

[26] Ioan Bogdan, *Scrieri alese*, ed. cit., p. 255, 281 (vezi supra p. 177-178).

[27] Pentru *Cronica universală* a lui Mihail Moxa, izvoarele și problemele pe care le ridică această scriere, a se utiliza temeinica ediție datorată lui Gheorghe Mihăilă, indicată mai sus la nota nr. 23 (textul despre Mircea și bătălia de la Rovine, citat de noi, se află la p. 211).

[28] G. Mihăilă, *Contribuții la istoria culturii și literaturii române vechi*, București, Editura Minerva, 1972, p. 160-162.

[29] Alexandru V. Diță, *Un izvor necunoscut despre victoria lui Mircea cel Mare la Rovine*, în "Luceafărul", nr. 29, din 19 iulie 1986, p. 1, 6.

[30] Posibilitate care trebuie avută în vedere, căci o întâlnim în scrieri contemporane de aceeași factură, în legătură cu evenimente pe care le cunoaștem cu mai mare exactitate. Este vorba de o "cronică minoră" din secolul al XV-lea – "note scrise grecește", cum le spune N. Iorga –, unde citim: "În anul 1402 a venit Timur-Han și s-a luptat cu Baiazid-bei la Angora, în luna lui iunie 28, zi vineri, **și l-a învins cu totul, și l-a prins; și a murit**. Apoi a domnit fiul lui, Emir Suliman-bei în zilele stăpânirii preacucernicului și iubitorului de Hristos Împăratul nostru Manuil Paleologul." (N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria Românilor*, vol. III: *Fragmente de cronici și știri despre cronicari*, București, 1901, p. V) Or, în acest caz știm că Baiazid nu a murit la 28 iulie – data reală a bătăliei de la Ankara –, cum se înțelege din text, ci la 9 martie 1403.

[31] Pentru detalii, discuții și bibliografie vezi Nicolae Stoicescu, *Sfatul domnesc și marii dregători din Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVII)*, București, Editura Academiei Române, 1968, p. 32-34. Spre edificare, citām un fragment din documentul prin care despotul sârbilor Ștefan Lazarevici întărește, în anul 1406, mânăstirilor Tismana și Vodița "metoașe" în teritoriile sud-dunărene. Printre altele, aici se spune: "Acestora le-am dat și credință: care au fost oameni bisericești înainte de pustiire, unde se află, fie în țara împărăției mele, fie la unguri, să meargă slobod fiecare la locul său și nici unul din **vlastelii** împărăției mele să nu tulbure pe nimeni, nici să-i oprească ceva și să fie slobozi de globari și de toate dările **vlastelinilor**. Pe lângă acestea, cine a fugit din țara împărăției mele în Țara Ungurească sau în cea Bulgărească sau omul meu sau al **vlastelinului** meu și a petrecut acolo trei ani sau unul și va vrea să se întoarcă în mai sus-zisele sate bisericești, să fie slobod să vie, afară numai de aceste vini: dacă a păgubit cu ceva împărăției mele sau a furat pe un **vlastelin** al meu..." (*D.R.H. B: Țara Românească*, vol. I: *1247-1500*, București, Editura Academiei, 1966, doc. nr. 31, p. 67-70).

[32] Ștefan Ștefănescu, *Bănia în Țara Românească*, București, Editura Științifică, 1965, p. 63-65, 109-110.

[33] Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, în loc. cit.

[34] *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI publicate de Ioan Bogdan.* Ediție revăzută și completată de P.P. Panaitescu, București, Editura Academiei Române, 1959, p. 96 (Macarie).

[35] *Ibidem*, p. 140 (Azarie).

[36] Ioan Bogdan, *Opere alese*, ed. cit., p. 263. Întrucât indicația lui Ioan Bogdan se limitează doar la atât, ne este deocamdată imposibil de stabilit – până la consultarea manuscrisului, păstrat la Kiev – dacă echivalarea este scrisă de mâna lui Isaia de la Slatina și, mai ales, dacă ea se află în dreptul pasajului din cronică discutat de noi aici. Sunt aspecte care nu schimbă fondul problemei, dar care vor trebui precizate.

[37] În sprijinul acestei păreri este de reamintit că **cea mai veche copie cunoscută până astăzi a *Cronicii* lui Macarie este tocmai cea datorată lui Isaia de la Slatina, conservată în același manuscris în care se află și "*Cronica bizantino-bulgară*"** (Ioan Bogdan, *Vechile cronice moldovenești până la Urechie*. Texte slave cu studiu, traduceri și note, București, 1891, p. 1-22; vezi Idem, *Opere alese*, ed. cit., p. 272-288).

[38] *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI publicate de Ioan Bogdan*, ed. cit., p. 102.

[39] Constantin Rezachevici, *Originea și domnia lui Alexandru Vodă Cornea (c. 21 decembrie 1540 - 9 sau 16 februarie 1541) – după documente inedite din Polonia*, în "Revista Istorică", serie nouă, 3 (1992), nr. 7-8, p. 804. Este de observat că și Alexandru Cornea este pentru Macarie tot "un oarecare Alexandru" (ed. cit., p. 102), și nu un "nelegitim", căci – așa cum se arată într-un document contemporan – îl știau cu toții "că e coborîtor al domnilor, fiu al lui Bogdan Vodă și nepot al bătrânului Ștefan Vodă, moștenitor drept al Țării Moldovei" (în N. Iorga, *Scrisori de boieri. Scrisori de domni*, ed. III, Vălenii de Munte, 1932, p. 26).

[40] *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI publicate de Ioan Bogdan*, ed. cit., p. 102.

[41] Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei.* Ediție îngrijită, studiu introductiv, indice și glosar de P.P. Panaitescu, ediția a II-a revăzută, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1958, p. 170-171.

[42] *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI publicate de Ioan Bogdan*, ed. cit., p. 140.

[43] *Ibidem.*

[44] *Ibidem*, p. 127.

[45] *Ibidem*, p. 142.

[46] *Ibidem*, p. 143-144.

[47] *Ibidem*, p. 148.

[48] După inspirata formulă utilizată de Ştefan S. Gorovei, *Muşatinii*, Bucureşti, Editura Albatros, 1976, p. 134.

[49] *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI publicate de Ioan Bogdan*, p.143-144.

[50] *Ibidem*, p. 99.

[51] *Ibidem*, p. 102.

[52] *Ibidem*, p. 118.

[53] *Ibidem*, p. 145.

[54] *Ibidem*, p. 147.

[55] *Ibidem*, p. 151.

[56] *Ibidem*.

[57] Vezi supra nota nr. 2 (p. 346-347). Menționăm că afirmațiile lui Thurócz au fost preluate de Antonio Bonfinius, aşa încât aceleaşi "informații", confuze şi deformate, au părut unora a fi confirmări ale celor dintâi (pentru acest aspect, vezi mai jos nota nr. 111 - 377).

[58] B.P. Hasdeu îl citează în legătură cu Severinul, ca ban de Severin (*Istoria critică a românilor*. Ediție îngrijită şi studiu introductiv de Grigore Brâncuş. Studiu introductiv şi note de Manole Neagoe, Bucureşti, Editura Minerva, 1984, p. 39), iar A.D. Xenopol pentru evenimentele care au urmat morții lui Mircea (când însuşi Ştefan de Losoncz era mort de peste două decenii), ba chiar îl transformă în voievod al Ardealului şi socru al lui Alexandru cel Bun (A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ediția Nicolae Stoicescu - Maria Simionescu, vol. II, p. 94 şi 133). Că nici vorbă nu poate fi de vreun grad de rudenie între Alexandru cel Bun şi Ştefan de Losoncz a explicat-o Nicolae Stoicescu chiar în ediția citată (p. 154), cu atât mai mult – precizăm noi – cu cât nici voievod al Transilvaniei n-a fost vreodată, ci doar fratele său Ladislau de Losoncz (vezi *Documente privind istoria României. Introducere*, vol. I, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1956, p. 502).

[59] N. Iorga, *Carpații în luptele dintre români şi unguri*, în "Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice", seria II, tom. XXXVIII (1915-1916), p. 87; vezi şi

reeditarea acestui studiu în N. Iorga, *Studii asupra Evului Mediu românesc*. Ediție îngrijită de Şerban Papacostea, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984, p. 168-187 (pasajul citat se află la p. 172).

[60] Dr. Karácsonyi János, *A magyarok és románok közös harca a törökök ellen*, în "Cultura", Cluj, anul I (1924), nr. 1, p. 12-16.

[61] De fapt s-a "odihnit" după înfrângerea suferită la Hindău din partea oştilor moldovene conduse de domnul Ştefan I.

[62] J. Karácsonyi, *art. cit.*, p. 13-14.

[63] *Ibidem*; vezi supra nota nr. 2 (p. 346-347). Pentru "episodul Ştefan de Losoncz" vezi şi reconstituirea realizată de Viorica Pervain, *Din relațiile Țării Româneşti cu Ungaria la sfârşitul veacului al XIV-lea*, în "Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie Cluj-Napoca", XVIII (1975), p. 99-103, care, pe lângă unele date demne de reținut, rămâne totuşi o "poveste". Dacă ne gândim şi numai la faptul că din episodul minunii relatat de Thurócz cu privire la "capul vorbitor" rămas neputrezit timp de mai mulți ani pentru că nu fusese spovedit şi împărtăşit – pe care Karácsonyi îl preia, cum vom arăta, ca atare, încercând să explice mediul în care s-a păstrat legenda până ce a fost preluată de cronicarul maghiar –, Viorica Pervain dezvoltă, la rându-i, o întreagă teorie, vorbind însă despre faptul că... "**unul dintre luptători, deşi rănit de moarte, a rezistat un timp mai îndelungat** până i-a fost adus un preot pentru spovedanie; participantul fiind catolic şi preotul trebuie să fi fost un catolic". Iar de aici, după câteva volute logice: "Unul dintre observanții de la Turnu-Severin sau Orşova a putut fi preotul chemat la locul acestei lupte în care însuşi căpetenia, Ştefan de Losoncz, şi-a pierdut viața" (p. 102).

[64] Data este eronată nu numai la Karácsonyi, ci şi la Viorica Pervain, deşi sursa la care trimite aceasta din urmă indică data corectă: 19 septembrie 1395 (Viorica Pervain, *art. cit.*, p. 102, nota nr. 66; sursa: *Oklevéltar a gróf Csáky család történetéhez*, vol. II, Budapest, p. 174-175); pentru această precizare vezi şi studiul nostru *Victoria românească de la Rovine (17 mai 1395)*, în loc. cit., p. 41, nota nr. 74.

[65] Vezi supra notele 2 (p. 346-347) şi 63 (p. 365).

[66] J. Karácsonyi, *art. cit.*, p. 13-14.

[67] O face Viorica Pervain, dar, din păcate, pornind de la aceleaşi premise, şi, fireşte, cu acelaşi tip de rezultate (vezi *art. cit.*, p. 101-102); vezi supra nota nr. 63.

[68] Revelator în această privință ni se pare **un document venețian din 6 septembrie 1394**, publicat încă în anul 1874, cunoscut istoriografiei noastre, dar niciodată tradus şi nici interpretat în litera sa: "Să se răspundă ambasadorilor serenisi-

mului domn regele și doamnei regine a Ungariei la ambasada lor trimisă nouă; și mai întâi la prima parte **prin care aduc la cunoștință stăpânirii noastre că din pricina năvălirilor turcilor în regatul său a hotărît împreună cu nobilii, baronii, frații și prietenii săi din regatul său ca în luna mai viitoare să pornească cu o puternică oștire a sa și să meargă împotriva numiților turci spre răul și distrugerea lor** și să binevoim a-i da lui pe lângă sfat, ajutor și sprijin [...]" Sime Ljubić, *Listine o odnosajih izmejdu juznoga slavenstva i mletacke republike*, vol. IV: *(1358-1403)*, Zagreb, 1874, doc. nr. 476, p. 335-336.

[69] *D.R.H., D.*, vol. I, doc. nr. 93, p. 149-150.

[70] Mályusz Elemér, *Zsigmondkori oklevéltár.* I: *1387-1399*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1951, doc. nr. 3.973, p. 435-436.

[71] Posibilitatea avansată de Karácsonyi János în studiul citat, este infirmată categoric de acest document, din care reiese că "plângerea" în urma căreia a avut loc procesul de la începutul lui mai a fost făcută personal "în fața lui Sigismund în localitatea Tur" de Ștefan de Losoncz "fost ban", la 4 aprilie 1395. Că regele se afla, într-adevăr, la 4 aprilie la Tur ne-o dovedește un alt document emis de el la această dată în localitatea respectivă (Mályusz Elemér, *op. cit.*, vol. I, doc. nr. 3.911, p. 428). Prin urmare, **la mai puțin de o lună după încheierea tratatului de la Brașov, Ștefan de Losoncz este menționat la Tur și nicidecum în expediția din Țara Românească.** Mai mult chiar, deși Sigismund anunță, la 6 aprilie că hotărîse să-l trimită pe Ștefan de Losoncz în expediție militară antiotomană în Țara Românească, acesta nu plecase – cum s-a văzut – nici la începutul lunii mai. **Atât pe data de 1 mai cât și pe data de 8 mai, el se judecă la Buda și i se eliberează documentul în cauză.**

În consecință, se exclud afirmațiile de felul: "După numai două zile de odihnă, într-adevăr, trupele ungare au pornit spre Țara Românească pentru a-l reașeza pe Mircea în scaunul său voievodal" (*A magyar Nemzet története*, vol. III, 1895, p. 423); sau: "A doua zi după încheierea tratatului cu Mircea, Sigismund se duce la Codlea, unde rămâne câteva zile, de acolo trece la Sibiu și în sfârșit se depărtează de graniță, pornind la Cluj, *unde era la 25 martie.* **Dar între timp Mircea căpătase cu mare întârziere oaste de ajutor și pornise să-și recucerească tronul. Cu el erau căpitanii oștilor ardelene, Ștefan de Losoncz fost ban de Macva și Francisc Bebek cu lăncieri călări, iar pe lângă fiecare lăncier mai erau câte doi arcași și aprozi**" (P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 253); sau: "**la câteva zile după încheierea alianței, oștile ungaro-române au plecat ca să cucerească Nicopolea Mică alungând pe turci de pe țărmul stâng al râului de hotar**" (Victor Motogna, *Politica externă a lui Mircea cel Bătrân*, Gherla, Tiparul Tipografiei Augustin S. Deacu, 1924, p. 11); sau: "Prima expediție, cea condusă de Ștefan de Losoncz, fostul ban de

Macva şi de Francisc Bebek, cu lăncieri călări, *trebuie pusă fireşte după 7 martie 1395 sau măcar în jurul acestei date*" (G.T. Ionescu, *art. cit.*, în loc. cit., p. 276).

[72] Victor Motogna, *op. cit.*, p. 41-43. Dar i-a fost cunoscut şi lui Ilie Minea, care-l utilizează în lucrarea sa *Principatele Române şi politica orientală a împăratului Sigismund. Note istorice*, Bucureşti, Tipografia "Convorbiri Literare", 1919, p. 71.

[73] *D.R.H., D.*, vol. I, doc. nr. 105, p. 171-173.

[74] Întrucât regele se afla la Braşov la data de 21 iunie 1395, iar la 3 iulie era la Zărneşti, deci mărşăluia spre Ţara Românească, unde-l aflăm trei zile mai târziu (6 iulie) în tabăra militară de la Câmpulung (Viorica Pervain, *art. cit.*, p. 104, 106-107).

[75] La fel cum o face acum, fireşte stârnindu-ne cel puţin nedumerirea, Ferenc Szakály în studiul său *Phases of turco-hungarian warfare before the battle of Mohács (1365-1526)*, în "Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae", XXXIII (1979), p. 80, când scrie: "The only significant engagement – István Losonci, *banus* of Szörény, marched to Wallachia and clashed with Dan and the assisting Turks at the end of the 1420s – ended with a victory over his army." [Singura luptă mai importantă – Ştefan de Losoncz, ban de Severin, a înaintat către Valahia şi s-a ciocnit cu Dan, sprijinit de turci, **la sfârşitul anului 1420** – s-a sfârşit cu o victorie asupra armatei sale.]

[76] Ilie Minea, *op. cit.*, p. 71.

[77] P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 253-256. Pentru textul cronicii – în original şi traducere –, ca şi pentru întreaga discuţie privind informaţiile conţinute, vezi Alexandru V. Diţă, *Cel dintâi ecou internaţional al victoriei româneşti de la Rovine din 17 mai 1395*, în loc. cit., p. 453-468.

Folosesc prilejul pentru a amenda aserţiunile lui Ioan Chindriş care în 1995 – deci cu mult peste anul 1988 când studiul citat aici vedea lumina tiparului – scria despre subsemnatul că în cercetările mele privind datarea corectă a bătăliei de la Rovine aş fi ignorat "în mod riscant mărturii de mâna întâia, **dacă ar fi să luăm în seamă numai analele de la Saint-Denys**, se pare contemporane evenimentelor, pomenite pe primul loc de toţi cercetătorii anteriori" (vezi în Samuil Micu, *Istoria Românilor*. Ediţie princeps după manuscris de Ioan Chindriş, vol. I, Bucureşti, Editura Viitorul Românesc, 1995, p. 462-463). Or, în realitate, **demonstraţia** potrivit căreia ştirea din *Chronique du religieux de Saint-Denys* se referă strict la victoria lui Mircea la Rovine şi nu are nici un fel de legătură cu Sigismund de Luxemburg **îmi aparţine în exclusivitate** – ca să zic aşa – naţională şi internaţională, iar singura traducere în limba română a textului din *Chronique du religieux de Saint-Denys* referitor la confruntarea din 1395 **poartă tot semnătura mea**.

Ioan Chindriş mai afirmă că la baza cercetărilor mele privind data de 17 mai

1395 ar fi stat nu "cercetări" și "activitatea proprie", ci "anticipările", "căutările" și "intuițiile" istoricilor Viorica Pervain și "Ion" *(sic!)* Minea. În ce mă privește, nu pot decât să-l îndemn pe Ioan Chindriș să mă citească și, mai ales, să-i citească pe autorii invocați, spre a nu-l mai confunda pe "Ilie" – cum îl cheamă pe Minea – cu "Ion", iar pe Ștefan de Losoncz cu Ladislau de Losoncz, fratele său, fost voievod al Transilvaniei. Dar mai ales spre a constata că nicăieri în *toată opera* acestora data de 17 mai 1395 și bătălia de la Rovine nu sunt asociate și nici măcar nu se află pe același segment logic. Cât despre sursele consultate de mine îl asigur pe I. Chindriș că le-am indicat cu rigoare, fie că a fost vorba despre 17 mai 1395, pe care îl *datorăm* (noi, ca istoriografie !) lui B.P. Hasdeu, fie despre contribuțiile – când a fost cazul – Viorică Pervain, fapt ce se poate verifica, printre altele, chiar în cuprinsul studiului consacrat *Cronicii de la Saint-Denis*, aici în discuție, unde când mă refer – în nota nr. 31 – la intinerariul urmat de Sigismund în vara 1395 afirm: "Vezi prezentarea și discutarea argumentată a datelor la Viorica Pervain...", iar mai jos – în nota nr. 38 – să fac precizarea: "vezi și Viorica Pervain, *op. cit.*, p. 106-107, în special excelentele puneri la punct din notele nr. 85 și 86".

Personal cred totuși că o întrebare se impune: această grijă pe care Ioan Chindriș o are față de soarta contribuțiilor Viorică Pervain nu este cumva reflexul freudian al eului său angoasat de povara ce-l apasă din momentul în care și-a pus semnătura pe edițiile lui Samuil Micu Clain și G. Bariț ? Probabil că da ! Zic eu ținând seamă de remarcile domnului Mihai Gherman, care în recenzia pe care o face la ediția semnată Ioan Chindriș a *Istoriei românilor* de Samuil Micu, printre multe altele, afirmă: "Și alte detalii ale transcrierii ne-ar conduce la concluzia că s-a apelat la o altă mână care a transcris textul (nementionată în nota asupra ediției). Înclinăm să susținem (și aici e doar o simplă presupunere) că ne întâlnim cu o situație similară aceleia a volumului al III-lea al colecției Bariț și contemporanii săi, **lucrat integral de profesorii Maria Protase și Iosif Pervain și semnat, după niște suspecte manevre de culise și de Ioan Chindriș.**" (Mihai Gherman, *O ediție ciudată*, în "Revista Istorică", serie nouă, 8, 1997, nr. 3-4, p. 282-286; sublinierea ne aparține).

[78] Constantin C. Giurescu, *În legătură cu Mircea cel Bătrân*, în "Revista Istorică Română", XV (1945), fasc. IV, p. 426. Tot C.C. Giurescu a observat că, dacă am accepta identificarea expediției lui Ștefan de Losoncz cu episodul celor 400 de oșteni, de care vorbește cronica franceză, atunci ea ar trebui ștearsă din lista celor patru expediții "de recuperare" stabilite de P.P. Panaitescu. Rațiunea prezenței sale pe acea listă se păstra numai atâta vreme cât era vorba de o armată trimisă în Țara Românească *înainte de apariția regelui însuși*, a cărui expediție conta drept "a doua expediție de recuperare" ! Dar, în ciuda acestei prompte corectări, opinia lui P.P. Panaitescu a fost preluată, și chiar amplificată, de: Gh.T. Ionescu, *art. cit.*, în loc. cit., p. 276; Barbu Câmpina, *art.*

cit., în *loc. cit.*, p. 263-267; Viorica Pervain, *art. cit.*, în loc. cit., p. 101-103; Nicolae Constantinescu, *op. cit.*, p. 114.

[79] Barbu Câmpina, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 264 şi 266. Vezi exemplara punere la punct pe care o face Viorica Pervain în *art. cit.*, p. 100-103, în special nota nr. 67.

[80] Cum este şi cazul – aproape inexplicabil dacă avem în vedere data recentă când a fost susţinut – scenariului închipuit de Octavian Iliescu: "Afin de préparer ces opérations Sigismond, un mois apres l'entrevue de Braşov, prit la décision d'organiser immédiatement un corps expéditionnaire d'un millier d'hommes, sous la commande d'Étienne de Losoncz, qui devait pénétrer aussitôt possible en Valachie comme avant-garde de l'armée royale; cette dernière devait la suivre, dès qu'elle serait prête. Le récit de la malheureuse campagne entreprise en Valachie par Etienne de Losoncz se trouve dans deux sources narratives, une chronique hongroise et une autre française, mais la chronologie et la localisation en ont été précisées par P.P. Panaitescu et Viorica Pervain. Suivant les résultats obtenus par les recherches de ces deux auteurs, on sait maintenant que le corps expéditionnaire commandé par Étienne de Losoncz s'est rassemblé au Banat vers la fin du mois d'avril 1395; il partit donc d'Orşova et entra en Valachie au début de mai, mais peu après, il y fut surpris au passage d'une rivière, très probablement, le Jiu et anéanti par une force armée de Vlad, aidé par un grand nombre de Turcs. Étienne de Losoncz même y trouva la mort. C'est donc en mai 1395, en Olténie et à l'occasion du combat livré à Étienne de Losoncz et gagné avec l'aide d'un contingent ottoman – arrivé sans doute de Vidin, sur sa demande – que Vlad fit son apparition, en étalant pour la première fois ses prétentions au trône de Valachie et ayant de son côté un groupe de partisans recrutés parmi les boyards qui possédaient des domaines en Olténie. Pourtant, même après cette première victoire, Vlad n'etait qu'un simple prétendant au trône de Valachie; à Argeş, capitale du pays, c'est Mircea qui détenait encore le pouvoir suprême." [Pentru a pregăti aceste operaţiuni, Sigismund, la o lună după întrevederea de la Braşov, luă decizia de a organiza imediat un corp expediţionar de o mie de oameni sub comanda lui Ştefan de Losoncz, care trebuia să pătrundă de îndată în Valahia ca avangardă a armatei regale; aceasta din urmă trebuia să-l urmeze, imediat ce va fi gata. Relatarea nefericitei campanii întreprinse în Valahia de Ştefan de Losoncz se întâlneşte în două surse narative, o cronică ungară şi o alta franceză, însă cronologia şi localizarea au fost determinate de către P.P. Panaitescu şi Viorica Pervain. Potrivit rezultatelor obţinute prin cercetările acestor doi autori, se ştie acum că corpul expediţionar comandant de Ştefan de Losoncz s-a adunat în Banat către sfârşitul lunii aprilie 1395; el a pornit aşadar din Orşova şi a intrat în Valahia la începutul lui mai, însă puţin după aceea el a fost surprins la trecerea unui râu, foarte probabil Jiul, şi nimicit de o forţă armată a lui Vlad, ajutat de un mare număr de turci; însuşi Ştefan de Losoncz şi-a găsit moartea. **Deci, Vlad îşi face apariţia în mai 1395, în**

Oltenia și cu ocazia luptei purtate cu Ștefan de Losoncz și câștigată cu ajutorul unui contingent otoman – sosit fără nici o îndoială de la Vidin, sub conducerea lui –, exprimându-și pentru prima dată pretențiile lui la tronul Țării Românești și având de partea sa o grupare de partizani recrutați dintre boierii care stăpâneau domenii în Oltenia. Cu toate acestea, chiar după această primă victorie, Vlad nu era decât un simplu pretendent la tronul Valahiei; la Argeș, capitala țării, Mircea mai deținea încă puterea supremă.] Octavian Iliescu, *art. cit.*, în loc. cit., p. 77-78.

[81] Acesta este în principiu și punctul de vedere exprimat în ultima lucrare de sinteză dedicată voievodului: Preotul Prof. Dr. Niculae Șerbănescu, Prof. Dr. Nicolae Stoicescu, *Mircea cel Mare, 1386-1418. 600 de ani de la urcarea pe tronul Țării Românești*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1987, p. 306-308.

[82] Mai mult decât concludentă este deturnarea victoriei obținute de Mircea la Rovine în propriul său folos, astfel încât întreaga creștinătate vorbea despre acel "tânăr cavaler și minunat de îndrăzneț, și frumos cavaler, **care nu cu mult timp în urmă câștigă o mare bătălie contra lui Baltasar Basquin, care intrase în țara sa și o jefuia, cu care prilej a făcut mare ucidere în acei turci.**" (în N. Iorga, *Thomas III Marquis de Saluces. Étude historique et littéraire, avec une introduction sur la politique de ses prédécesseurs et un apendice de textes*, Paris, 1893, p. 187) Pentru detalii vezi studiul nostru *Cel dintâi ecou internațional al victoriei românești de la Rovine din 17 mai 1395*, în *loc. cit.*, p. 453-468; și Dan Zamfirescu, *art. cit.*, în *loc. cit.*, p. 294-295 (în special nota nr. 60).

[83] Este vorba de ani pascali, cu următorul început: 1395 – 11 aprilie; 1396 – 2 aprilie; 1397 – 22 aprilie; 1398 – 7 aprilie (vezi A. Giry, *Manuel de diplomatique*, vol. I, Paris, 1925, p. 200).

[84] *D.R.H., D.*, vol. I, doc. nr. 99, p. 154-158.

[85] Ferdo Šišić, *Nekoliko isprava iz početca XV st. Sabro ih i objasnio*, în "Starine Jugoslavenska Akademija", XXXIX (1938), Zagreb, 1938, doc. nr. 108, p. 276-287. Întrucât textul acestei diplome a fost aproape necunoscut istoriografiei românești până i-am publicat traducerea în anul 1986 (vezi studiul nostru din "Anale de Istorie", p. 39), iar utilizarea sa de către P.P. Panaitescu (primul istoric român care ia act de el, *op. cit.*, p. 256-257) probează o greșită înțelegere, vom reproduce, pentru verificarea mai lesnicioasă decât recurgerea la greu accesibila ediție originală, fragmentul ce ne interesează: "Hiis namque laudabiliter prehabitis, cum nostra celsitudo assumpto fidelium regnicolarum nostrorum armigerorum valido cetu, ad partes nostras Transalpinas se movisset et pertransito maiori spacio ipsarum parcium nostrarum Transalpinarum

castrum Minus Nikapol vocatum, ubi Turkorum immanissimorum contra christicolas seviencium residebat multitudo, potenter progrediendo applicuisset, ipsum castrum ductore Christo vallido bellico certamine una cum ipso Nicolao, sobole condam Nicolai palatini antefati, et ceteris nostris fidelibus subditis ibidem ferventer cum ipsis Turcis diucius dimicantibus ac lesiones, interemciones et vulnera letaliter sufferentibus, laudabiliter reobtinendo et fideles castellanos in eodem relinquendo, eorundem fidelium nostrorum tutaminibus, Merche voyvodam Transalpinum per Turkos de suo dominio depositum, suo restituit pristino dominio. Abhinc versus climata ipsius regni nostri Hungarie cum palma victorie regrediendo, dum Alpium cacumina, wlgo Pozata dicta, indaginibus strictis et semitis non modica arctitudine compressis, ascendissemus, ubi multitudo Volahorum pestiferis iaculis et intoxicatis venenoque infectis sagittis nostros sequaces et subditos de densis et opacis silvis crudeliter feriens insidiabatur, memoratus Nicolaus cum vexillo et complicibus suis prenotatis pro tuicione nostre persone et tocius comitive securiori pro transitu et libera securitate ad instar sevientis leonis sine formidine mortis nostro lateri indesinenter adherendo et prefatos Volahos insidiantes manibus armatis vi repellendo, nos cum nostris subditis a prefatorum Volahorum detestabilibus insultibus et hosticiis insidiis non sine interitu complicum suorum tueri et defensare viriliter sategit virtuose." (p. 280-281)

86 Vezi supra p. 321-322.

87 *D.R.H., D.*, vol. I, doc. nr. 112, p. 182-183.

88 F. Šišić, *op. cit.*, doc. nr. 72, p. 230-234. "Preterea dum nephandissimus crucis Christi immo totius orthodoxe fidei hostis et persecutor, Bayzath dominus Turcorum, capitalis nostre maiestatis emulus, cum valido exercitu ipsorum Turcorum etaliarum barbararum nationum caterva fulcitus partes nostras Transalpinas hostiliter subinstrasset, easdemque fere in maiori parte devastando et depopulando castrum nostrum Minoris Nykapolis a Merche wayvoda, familiare nostro, vi obtinuisset et in eodem gentem suam pro conservatione reliquisset, nosque percepta huiusmodi annotati Bayzath tirranica sevitate, nostra valida cum potentia ad obviandum temeritati ipsius Bayzath et ad defendendum ipsas partes nostras, presertim predictum castrum Minoris Nykapolis expugnaturi properassemus, eodemque Bayzath ipso nostro adventu sentiente retrotendendo, ipsumque castrum Minoris Nykapolis de manibus sue gentis expugnassemus, in qua quidem expugnatione ipsius castri idem Johannes banus se dictis Turcis viriliter opponendo, cum sui sanguinis effusione et letalium vulnerum susceptione nobis cernentibus nostre maiestati ibdem ad vota nostra similiter fideles exhibuit famulatus." (p. 231)

89 *D.R.H., D.*, vol. I, doc. nr. 108, p. 177-178. "[...] Afară de aceasta, în vremea când preanelegiuitul duşman şi prigonitor al crucii lui Hristos, ba, mai bine zis, al întregii

drepte credințe, Baiazid, sultanul turcilor, dușmanul de moarte al maiestății noastre, cu o puternică oaste de turci și cu sprijinul unor cete de alte neamuri barbare a năvălit dușmănește în Țara noastră Românească, pustiind-o și prădând-o în cea mai mare parte a ei, a luat cu puterea de la voievodul Mircea, slujitorul nostru, cetatea noastră Nicopolul Mic, lăsând acolo un corp de oaste al său, ca s-o păzească; și noi, aflând de această silnică cruzime a pomenitului Baiazid, <pornind> cu forțe puternice să preîntâmpinăm cutezanța zisului Baiazid și să apărăm acele părți ale noastre, am smuls, mai ales, amintita cetate Nicopolul Mic din mâinile oastei sale, și, cu prilejul asaltului pentru acea cetate, numitul Ioan, banul, împotrivindu-se zișilor turci, în văzul nostru, cu vărsarea sângelui său și cu suportarea grelelor răni, ne-a adus de asemenea slujbe credincioase." [... Preterea, dum nefandissimus crucis Christi, immo totius orthodoxe fidei hostis et persecutor, Baizath, dominus Turcorum, capitalis nostre maiestatis emulus, cum valido ipsorum exercitu Turcorum et aliarum barbararum nationum caterva fulcitus, partes nostras Transalpinas hostiliter subintrasset, easdem fere in maiori parte devastando et depopulando, castrum nostrum Minoris Nicopolis a Merche waiuoda, familiari nostro, vi obtinuisset et eodem gentem suam pro conservando reliquisset; nosque, percepta huiusmodi annotati Baisath tirannica sevitate, nostra valida cum potentia ad obviandum temeritati ipsius Baisath et ad defendendum ipsas partes nostras, presertim predictum castrum Minoris Nicopolis, de manibus sue gentis expugnassemus, in qua quidem expugnatione ipsius castri idem Johannes banus, se dictis Turcis opponendo, cum sui sanguinis effusione et lethalium vulnerum susceptione, nobis cernentibus, nostre maiestati ibidem, ad vota nostra, similiter fideles exhibuit famulatus.]

[90] F. Šišić, *op. cit.*, doc. nr. 121, p. 301-306. "Preterea dum nephandissimus crucis Christi, immo totius orthodoxe fidei hostis et persecutor, Payazyt, dominus Thurcorum, capitalis nostre maiestatis emulus, cum valido ipsorum exercitu Thurcorum et aliarum barbarum nacionum catherva fulcitus partes nostras Transalpinas hostiliter subintrasset, easdemque fere in maiori parte devastando et depopulando, castrum nostrum Minoris Nicopolis a Merche vayvoda familiari nostro ibi obtinuisset et in eodem gentem suam pro conservando reliquisset, nosque precepta huiusmodi annotati Payazyt tyrannica sevitate nostra cum valida potencia ad obviandum temeritati ipsius Payazethy et ad defendendas ipsas partes nostras, presertim predictum castrum Minoris Nicopolis expugnatum properassemus eodemque Payazethe ipsum nostrum adventum senciente retrocedente, ipsumque castrum Minoris Nicopolis de manibus sue gentis expugnassemus." (p. 302-303)

[91] *D.R.H., D.*, vol. I, p. 178 (precizarea editorului).

[92] Ar mai exista posibilitatea ca scăparea să-i fi aparținut primului editor modern,

Fejér – Katona publicase doar fragmente –, fapt verificabil, documentul din 1450 fiind azi conservat în Arhiva Naţională Maghiară (vezi trimiterea exactă în *D.R.H., D.*, vol. I, p. 178). Totuşi, ţinând cont că atât diploma din 1403, cât şi cea din 1408 se păstrează în original şi conţin ambele cuvintele respective, ne considerăm îndreptăţiţi, o dată mai mult, să susţinem că ele s-au aflat consemnate indiscutabil şi în textul scris la 1404, şi numai neatenţiei copistului de la 1450 i se datorează omiterea lor.

[93] Alexandru V. Diţă, *Cel dintâi ecou internaţional al victoriei româneşti de la Rovine din 17 mai 1395*, în *loc. cit.*, p. 453-468. Vezi supra nota nr. 82 (p. 370).

[94] N. Iorga, *Cu privire la luptele lui Mircea cu turcii*, în N. Iorga, *Studii asupra Evului Mediu românesc*, ed. cit., p. 141.

[95] Lajos Thallóczy, *Mantovai követjárás Budán, 1395*, în "Értekezések a történeti tudományok köréből", Budapest, 1905, p. 388. ("Tu vadis vulgo dicendo et gloriando te quod me expulisti de campo, quod non fuit verum, quin imo propter quedam importantia maius pondus deliberavi me de campo levare, sed ut a tali gloriari desistas facio tibi presentibus manifestum, quod in hoc mense Martii proximo veniam cum exercitu meo te repertum infallibiliter, ubi fueris etiam ubicumque, et pro tanto desistas deinceps amplius gloriari, quod me de campo expuleris et quod te expectare ausum non habuerim.")

[96] Valeriu Veliman, *O cronică turcească despre domnia lui Mircea cel Mare*, în "Revista Arhivelor", nr. 4, 1986, p. 379-383. Vezi şi supra p. 349-253.

[97] I. Minea, *op. cit.*, p. 69-70; Tahsin Gemil, *Mircea l'Ancien face à la politique impériale de Bayezid Ier*, în "Revue Roumaine d'Histoire", XXV (1986), nr. 1-2, p. 14-18; pasajul care ne interesează se află la p. 17: "Ainsi, la campagne d'envergure de Bayezid Ier contre la Valachie – déployée à notre avis vers la fin de l'été ou en automne 1395 – a été destinée à renforcer la sécurité de la frontière ottomane au Danube, en faisant écarter l'influence de la Hongrie dans la région respective et ramener la Valachie sous le contrôle du sultan [...] Bien que l'affrontement militaire entre Mircea l'Ancien et Bayezid Ier ait été inévitable, vu leurs politiques fondamentalement opposées et la position géopolitique de la Valachie, nous considérons que le motif immédiat de cette grande campagne ottomane fut constitué par l'attaque hongro-roumaine au Danube du printemps-été 1395." [Astfel, *campania de anvergură a lui Baiazid contra Ţării Româneşti – desfăşurată după părerea noastră la sfârşitul verii sau în toamna anului 1395 – a fost menită să întărească securitatea graniţei otomane la Dunăre,* prin îndepărtarea influenţei Ungariei în regiunea respectivă şi aducerea Ţării Româneşti sub controlul sultanului [...] Deşi înfruntarea militară dintre Mircea cel Bătrân şi Baiazid era inevitabilă dat fiind politicile lor fundamental opuse, precum şi

poziția geopolitică a Țării Românești, *noi considerăm că motivul imediat al acestei mari campanii a fost constituit de atacul ungaro-român la Dunăre în primăvara-vara anului 1395*.] Idem, *Raporturile româno-otomane în vremea lui Mircea cel Mare*, în vol. *Marele Mircea Voievod*, p. 347-348.

[98] Remarcăm faptul că opinia domnului Tahsin Gemil a rămas, din păcate, neschimbată, chiar și după ce noianul de documente și interpretări publicate între timp i-au infirmat supoziția. În ultima sa lucrare, *Românii și otomanii în secolele XIV-XVI*, București, Editura Academiei Române, 1991, trimițând, în nota nr. 141, tot la lucrarea lui Ilie Minea (p. 69-70), domnia sa afirmă: "Dar este sigur că, cel puțin, o mare campanie condusă personal de Bayezid I împotriva Țării Românești a avut loc. Considerăm că ea s-a desfășurat ca o reacție la acțiunile ofensive antiotomane ale lui Sigismund (în corelație cu atacurile venețiene în Marea Egee), indiscutabil și ale lui Mircea, din vara anului 1395, probabil după retragerea regelui din Țara Românească." (p. 81)

[99] Vezi supra nota nr. 82 (370).

[100] Vezi supra nota nr. 73 (367).

[101] Frământat de aflarea adevărului, **Grigore Conduratu**, reușea, acum un secol, să formuleze toate eventualele alternative, fără a putea însă să opteze ferm pentru vreuna: "Se va fi pretins regele Sigismund, odată terminată expedițiunea de la Nicopolul-mic, drept suzeran al Munteniei, pentru că Mircea era aproape să cadă pradă Turcilor ? Ca urmare, și ca explicațiune s-ar potrivi atunci atacul Românilor în munții Carpați.

Va fi fost Mircea, silit de împrejurările nefericite cari lăsau pe Turci încă stăpâni pe țărmul drept al Dunărei, nemulțumit de această plecare prematură a lui Sigismund din Bulgaria ?

Nu va fi crezut Mircea că această plecare a fost înadins făcută de rege, pentru ca Țara Românească să fie apoi în primul rând pedepsită de Baiazit ?

Va fi comis Mircea acest atac, pentru ca să placă Turcilor ?

Din toate acestea însă, iese pentru Mircea o neconsequență. De aceia, n-ar fi fost oare posibil ca acest atac să fi venit nu din partea lui Mircea, ci din a fiilor săi, sau, mai probabil din partea resvrătitului Vlad ? Diploma putea confunda pe un Domn cu fiul său.

Sunt întrebări la care nu putem răspunde; în orice cas, nu suntem mirați de această neprevăzută purtare a armatelor românești, de și ele au făptuit atacul fără o causă binecuvîntată pentru diplomele regelui Ungariei." (Grigore C. Conduratu, *Încercări istorice. Relațiunile Țării Românești și Moldovei cu Ungaria. Până la anul 1526*, București, Tipografia Gutenberg, Joseph Göbl, 1898, p. 106-107).

[102] Giorgius Pray în *Anexa III*; Joseph Aschbach, *Geschichte Kaiser Sigmunds*, Hamburg, tom II, p. 90; Alfons Huber în *Anexa V*.

[103] Johann Christian von Engel, *Geschichte des ungarischen Reichs und seiner Nebenländer*, tom IV, 1: *Geschichte der Moldau und Walachei. Nebst der historischen und statistischen Literatur beyder Länder*, p. 160; A.I. Fessler, *Die Geschichte der Ungarn un ihrer Landsassen*, tom II, Leipzig, bey Johann Friedrich Gleditsch, 1816, p. 106; F. Aaron, *Idee repede de istoria Prinţipatului Ţării Rumâneşti*, tom.II, Bucureşti, 1837, p. 61; Eudoxiu de Hurmuzaki, *Fragmente din istoria românilor*, vol. I, Bucureşti, 1879; ediţia din care cităm: Mihai Eminescu, *Opere*, vol. XIV: *Traduceri filozofice, istorice şi ştiinţifice*, studiu introductiv de Al. Oprea, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1983, p. 174.

[104] "Influenţa noilor perspective deschise la Dunăre a jucat, din păcate, un rol tragic în tabăra învingătorilor. Prost sfătuit de nobili şi de propria lui infatuare, îndemnat şi de poftele lui anexioniste, neîncrezător în viitorul alianţei cu Ţara Românească, Sigismund comite în acest moment o enormă greşeală politică: el ia în stăpânire Turnu, uitând cu totul de existenţa lui Mircea şi de vechile tratate ce-l obligau faţă de el. Regele aşază deci în cetate pe castelanii Ungariei la începutul lunii august; apoi porneşte spre casă pe Valea Dunării cu gândul se pare de a înlătura situaţiile tulburi din Oltenia, căci se îndreaptă către Mehedinţi... **Platforma de colaborare pe care se aşezase Mircea cel Bătrân la 7 martie şi care presupunea egala îndreptăţire la viaţă a celor două ţări prietene dispăruse fără urmă în august, cu activa contribuţie adusă chiar de către Sigismund. Acum boierii erau siliţi să ia la rândul lor măsuri de apărare împotriva acestui «aliat» ale cărui oşti păreau că intervin la Dunăre numai pentru a răpi una după alta cetăţile lor. Bătălia de la Posada a fost sancţiunea acestor contradicţii feudale în mlaştina cărora se înecase ideea luptei comune împotriva turcilor.**" (Barbu T. Câmpina, *op. cit.*, în ed. cit., p. 268; vezi şi supra p. 273-274).

[105] În legătură cu acestea, vezi cele două studii fundamentale ale Mariei Holban: *Despre raporturile lui Basarab cu Ungaria angevină şi despre reflectarea campaniei din 1330 în diplomele regale şi în "Cronica pictată"* şi *Contribuţii la studiul raporturilor dintre Ţara Românească şi Ungaria angevină (Rolul lui Benedict Himfy în legătură cu problema Vidinului)*, în Maria Holban, *Din cronica relaţiilor româno-ungare în secolele XIII-XIV*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1981, p. 90-125; 155-212.

[106] Deşi această alternativă era enumerată printre cele posibile încă de Grigore Conduratu (vezi supra nota nr. 101 – p. 374), consacrarea i se datorează, indiscutabil,

lui Nicolae Iorga (vezi supra notele nr. 20 și 21 – p. 357-359), căruia trebuie însă să i-l alăturăm și pe Dimitre Onciul, cel care a impus prin cursurile sale mai multor generații de studenți (viitori profesori și istorici) întreaga gamă de ficțiuni despre domnia lui Mircea I (spre exemplificare vezi nota următoare).

[107] Ideea a fost lansată de **Dimitre Onciul** în cursul ținut la Universitatea din București în anul universitar 1900-1901: "**Atacul asupra oastei unguresti la eșirea ei din țară a fost făcut negreșit de partizanii vasalului turcesc combătut de Sigismund și răsturnat de Mircea cu ajutorul Ungurilor. Adaosul despre infidelitatea și ingratitudinea lui Mircea din diploma de la 1408 trebue pus pe seama scriitorului.** Acesta, copiind după o diplomă anterioară, probabil după cea din 1406, serviciile lui Nicolae Gara, pentru care se da această diplomă din 1408 cât și cea din 1406, pare a fi adăogat de la sine, în necunoștiință de cauză, pasagiul relativ la Mircea în legătură cu atacul făcut de Vlachi, cum spune în diploma anterioară; cu toate că în diploma anterioară nu-i vorba de un atac făcut de Mircea, ci numai de un atac făcut de Vlachi, adică de partizanii vasalului pus de Turci într-o singură diplomă, anume cea din urmă care face mențiune despre această expediție a lui Sigismund, cea din 1408, se atribue lui Mircea acest atac ca o infidelitate și ingratitudine a lui. Ori și cum Mircea rămâne amic lui Sigismund, luând parte și în urmă la răsboiul acestuia cu Turcii, în răsboiul de la Nicopole; dar în 1408 când se face adaosul în diplome despre infidelitatea și ingratitudinea lui, el trecea deja de neamic al Ungurilor, fiind împăcat cu Turcii și tributar lor. În această situațiune e explicabil că scriitorul documentului din 1408 copiind un document anterior în care se făcea mențiune despre atacul Românilor asupra oștirilor unguresti la întoarcere, a adăogat de la sine pe Mircea în modul cum se găsește în această diplomă. După toate știrile și după raporturile în care se găsește Mircea cu Sigismund, atât în acest timp cât și în urmă, e absolut inadmisibil ca Mircea să se fi făcut capabil de un asemenea act de nelealitate față cu aliatul său Sigismund, lucru care nu ar fi putut să treacă neobservat nici de cronicarii contimporani din Ungaria, nici de celelalte documente ale lui Sigismund în care se face mențiune despre această expedițiune a lui în Țara Românească." (*Istoria Românilor. Perioada de la Mircea cel Bătrân până la 1526*. Note stenografice luate după dl profesor D. Onciul de d-șoara E. Belu, București, Stabilimentul Grafic Albert Baer, [1901], p. 236-238)

[108] *D.R.H., D.*, vol. I, doc. nr. 100, p. 158-160 (8 decembrie 1397); doc. nr. 107, p. 175-177 (17 februarie 1401).

[109] Radu Manolescu, *Campania lui Sigismund de Luxemburg în Moldova, 1395*, în "Analele Universității București. Seria Științe Sociale. Istorie", 1966, 15, p. 59-74.

[110] Vezi supra nota nr. 108.

[111] Mályusz Elemér, *A Thuróczy-crónika és forrásai*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967, p. 129-139; Idem, *La chancellerie royale et la rédaction des chroniques dans la Hongrie mediévale*, II, în "Le Moyen Âge", LXXV (1969), nr. 2, p. 232-238 (unde se discută exact aceste diplome, contextul istoric la care se referă şi cum au fost folosite de Thurócz). Dar şi varianta mai dezvoltată a acestui ultim studiu, în limba maghiară: Mályusz Elemér, *Királyi kancellária és krónikaírás a középkori Magyarországon*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1973, p. 75-82.

[112] Fapt sesizat încă de Gheorghe Şincai, când scria exact despre aceste evenimente: "Turoţie la anul al şeselea al crăimei lui Sigismund, adecă la anul 1392, iarăş bârfeşte că Sigismund ar fi bătut pre Mircea Vodă şi pre turci, carii fusese chiemaţi întru ajutoriu de Mircea Vodă, *şi că ar fi cuprins şi Nicopolul cel Mic de la Mircea, şi pre Turoţie îl urmează Bonfinie, apoi pre aceştea îi urmează mai toţi streinii*, afară de Spondon, ale căruia cuvinte le voiu aduce la anul îndată următoriu, din care lezne vei culege că Turoţie aici încă numai de-a fala vorbeşte şi greşeşte, precum au greşit şi punând moartea crăiesei Mariei în anul de-acum, întâmplându-se aceia în anul 1395 [...]" (Gheorghe Şincai, *Hronica Românilor*, în *Opere*, ed. cit., vol. I, p. 547-548). Şi argumentat de Mályusz Elemér, *Királyi kancellária és krónikaírás a középkori Magyarországon*, p. 107 (şi ediţia în limba franceză p. 254).

[113] Cum constata însuşi Mályusz Elemér, de departe cel mai bun cunoscător al acestei probleme: "Descrierea cronicii este atât de generală, încât s-ar putea aplica oricărui război. Căci, cărui război nu i s-ar potrivi că duşmanul, de teamă, fugi îndată, că mulţi au pierit dintre ei şi pierderile le-ar fi fost şi mai mari dacă urmăritorii n-ar fi obosit urmărindu-i şi că noaptea le-a uşurat fuga. Întreaga campanie este concentrată într-o bătălie de o singură zi, ca şi cum Dunărea s-ar fi aflat în apropiere şi n-ar fi constituit graniţa sudică a Ţării Româneşti, la care oastea ungară a ajuns după câteva zile, după lupte care au durat probabil multe săptămâni." *Királyi kancellária és krónikaírás a középkori Magyarországon*, p. 77.

[114] Ilie Minea, *op. cit.*, p. 68; Octavian Iliescu, *art. cit.*, în loc. cit., p. 78.

[115] P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 257; G.T. Ionescu, *art. cit.*, în loc. cit., p. 276-277; Mályusz Elémer, *Szigmond király uralma Magyarországon (1387-1437)*, p. 112.

[116] Alexandru V. Diţă, *Victoria românească de la Rovine (17 mai 1395)*, în loc. cit., p. 43; Idem, în *Istoria militară a poporului român*, vol. II: *Epoca de glorie a oastei celei mari. A doua jumătate a secolului al XIV-lea - prima jumătate a secolului al XVI-lea*, Bucureşti, Editura Militară, 1986, p. 172-173; Idem, *Victoria românească de la Rovine. Datare, desfăşurare, importanţă internaţională*, în *Almanah Luceafărul 1987*, p. 29. Aceste puncte de vedere au fost deja acceptate de unii istorici, cum

ar fi Nicolae Stoicescu (vezi volumul *Bătălia de la Rovine – 17 mai 1395*; şi monografia, deja citată, întocmită de acesta împreună cu părintele prof. N. Şerbănescu, p. 306-311); Constantin Căzănişteanu, *Pe urmele lui Mircea cel Mare*, Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1987, p. 117.

[117] Alexandru V. Diță, *Despre o ficțiune istoriografică*, în "Anuarul Institutului de Istorie A.D. Xenopol", XXVII (1990), p. 155-169.

[118] Deşi în anul 1924 Karácsonyi János reuşeşte să stabilească în mod corect şi documentat itinerariul regal după ocuparea Turnului *(art. cit.*, în loc. cit., p. 16), opinia sa este prompt admonestată de Victor Motogna: "De altcum D-l Karácsonyi mai greşeşte apoi, când transpune lupta de la dealul Posada, pe drumul ce duce de la Orşova spre Caransebeş lângă pasul Beregova. De unde putea să răsară o armată românească în aceste părți, având fortificații înainte pregătite ?" (V. Motogna, *op. cit.*, p. 38). Astfel, istoricii au continuat să vorbească fie despre Bran (P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 257-258; G.T. Ionescu, *art. cit.*, în loc. cit., p. 277), fie despre Argeş. Abia după ce Viorica Pervain, urmându-l pe Barbu Câmpina (cel ce afirmase: "... itinerariul lui Sigismund – cf. colecția Mályusz – curmă totuşi discuția, căci regele se afla la Orşova la 24 august şi la Caransebeş la 25 august-2 septembrie. Este deci vorba de acea Posadă aflată «dincolo de Dunăre, în apropiere de Orşova», unde regele revine în 1419"; *op. cit.*, în loc. cit., p. 268, nota nr. 68) face o discuție specială, demonstrând categoric că itinerariul urmat de Sigismund după ocuparea Nicopolului Mic a fost prin Orşova - Severin, zonă unde s-a dat şi lupta de la Posada (Viorica Pervain, *art. cit.*, în loc. cit., p. 109-112) celelalte itinerarii au fost abandonate de istoricii preocupați de subiect. Din păcate, numai itinerariile, căci "scenariile" au continuat să se amplifice şi chiar să se diversifice după coordonatele libere ale fanteziei.

Menționăm că până la Jireček şi Iorga istoricii localizaseră această bătălie în partea estică a țării, pornindu-se, şi în acest caz, de la afirmația lui Engel: "Când Sigismund se întorcea fără grijă cu trupele sale prin Valahia, Mircea a întins o cursă în munții Bazarad, adică în dreapta râului Olt, în Banatul de azi al Craiovei" (Johann Christian von Engel, *op. cit.*, p. 160).

[119] Pentru întreg itinerariul regal din perioada martie-septembrie 1395, o informare sintetică se află în studiul nostru *Victoria românească de la Rovine (17 mai 1395)*, în loc. cit., p. 41, nota nr. 75.

[120] P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 190-194. Vezi şi Anca Ghiață, *Mircea cel Mare – apărător al integrității teritoriale româneşti şi al independenței statale*, în vol. *Marele Mircea Voievod*, p. 228-229.

[121] Conform tratatului de la Braşov din 7 martie 1395 (*D.R.H., D.*, vol. I, doc. nr. 87, p. 138-142).

[122] Vezi Capitolul IV, nota nr. 7 (p. 293).

[123] Pentru detalii şi aprecieri vezi N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. III: *Ctitorii*, p. 274-278; P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 187-230; Dinu C. Giurescu, *Politica externă a Ţării Româneşti sub Mircea cel Bătrân*, în *Pagini din trecutul diplomaţiei româneşti*, Bucureşti, Editura Politică, 1966, p. 59-60; Preot Prof. Dr. N. Şerbănescu, Prof. Dr. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 274-281. "Primul act politic al lui Mircea cel Bătrân – sintetizează în mod inspirat P.P. Panaitescu – a fost trecerea munţilor şi aşezarea stăpânirii sale printre românii ardeleni. Alături de Mihai Viteazul, dar într-o măsură mai mică, Mircea a fost un domn unificator de pământ românesc de dincoace şi de dincolo de munţi. Numele lui nu e legat numai de cruciata creştină împotriva Semilunei, ci întocmai ca şi urmaşul său de peste două veacuri, a îmbinat în politica sa lupta pentru Ardeal cu lupta pentru creştinătate. Aceasta nu e o simplă întâmplare: când primejdia se apropie de neamul nostru, pentru a-i putea sta împotrivă ne trebue cetatea noastră, Ardealul. Putinţa de a îndeplini misiunea noastră de apărători ai Europei împotriva barbariei este legată de stăpânirea romanităţii de peste munţi" (*op. cit.*, p. 190).

"Acţiunea domnilor şi a forţelor care cooperau cu ei la elaborarea politicii externe – afirmă Şerban Papacostea – a urmărit în mod special, să găsească în alianţele încheiate sprijin împotriva puterilor hegemonice cele mai ameninţătoare, pentru ca, într-un context de echilibru de forţe, să poată asigura un grad cât mai înalt de autonomia ţărilor lor. Alianţele lui Basarab, Nicolae Alexandru şi ale unora dintre urmaşii lor cu puterile nord-balcanice au avut ca obiect principal contrabalansarea puterii regatului ungar, **în acea vreme forţa politică cea mai ameninţătoare pentru Ţara Românească. Cu Mircea, efortul de îndiguire a hegemonismului regatului ungar – în etapa politicii sale externe când aceasta a fost preocuparea dominantă –, s-a extins spre nord şi s-a manifestat prin alianţa cu Moldova şi Polonia.**" (Şerban Papacostea, *Statul românesc în secolele XIV-XVI. Rolul său în consolidarea entităţii poporului român*, în Idem, *Geneza statului în Evul Mediu românesc. Studiu critic*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1988, p. 140-141)

[124] Pentru o discuţie specială vezi Alexandru V. Diţă, *Victoria românească de la Rovine (17 mai 1395)*, în loc. cit., p. 39-41 (paragraful intitulat *Tratatul de la Braşov ca argument al datei de 17 mai 1395*); vezi Preot. Prof. Dr. N. Şerbănescu, Prof. Dr. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 288-289.

[125] Constantin M. Cogălniceanu, *Cercetări critice cu privire la istoria românilor. "Vlad I voievodul Basarabiei, 1396-1397"*, în "Revista pentru Istorie, Arheologie şi Filologie", vol. XI, partea a II-a, 1910, p. 331-333.

[126] Dacă pentru Ilie Minea – care acceptă o mare victorie românească împotriva

lui Baiazid în toamna 1394 – totul se explica prin faptul că bătălia de la Rovine a avut loc în toamna lui 1395, când – *mutatis mutandis* – intră în desfăşurare scenariul deja devenit clasic: "Mircea a rămas biruitor ca şi Mihai Viteazul la Călugăreni [...] Să presupunem, cum am văzut că presupun cronicele turceşti *(sic !)*, că Mircea ca şi Mihai s-a retras în spre munți şi poate n-a vrut să abandoneze, trecând şi dincolo de Argeş, fără luptă. Turcii însă erau prea mulți; vitejia românească îi obosea, dar nu-i desființa, astfel încât în Argeş, rămase Vlad, vasalul Sultanului şi prietenul polonilor, iar Mircea se refugie la Sigismund, conform tratatului de la Braşov." (Ilie Minea, *op. cit.*, p. 69-70). Pentru Victor Motogna, "în august ori întâia jumătate a lui septembrie 1395 fu alungat Mircea şi înlocuit cu Vlad, drept pedeapsă, fiindcă a cutezat să facă cauză comună cu creştinii" (V. Motogna, *op. cit.*, p. 15). Punct de vedere pe care şi-l păstrează şi în articolul *Luptele lui Sigismund şi Mircea cel Bătrân cu turcii, în 1395. Un document inedit* ("Revista Istorică", XI, 1925, nr. 10-12, p. 284).

127 Atât "scenariile", cât şi argumentele de care s-au folosit toți aceştia sunt astăzi perimate, dar le rămâne meritul de a fi zdruncinat teoria alungării lui Mircea şi instalării lui Vlad de către Baiazid după 10 octombrie 1394. Lor le poate fi adăugat chiar şi G.T. Ionescu, care deşi acceptă teza că Vlad a fost instalat la Argeş de către Baiazid în toamna 1394, nu-l vede alungat pe Mircea din țară decât după august 1395 (*art. cit.*, în loc. cit., p. 267-275; 286).

128 Ilie Minea, *op. cit.*, p. 67; 71, nota nr. 3.

129 Viorica Pervain, *art. cit.*, în loc. cit., p. 93, 108, 112-116.

130 Când facem această apreciere nu-i avem în vedere pe toți cei care le-au utilizat după anul 1986, când au fost repuse în circulația istoriografică de subsemnatul.

131 Vezi supra nota nr. 119 (p. 378).

132 "Magnifice et excelse domine mi. Dominationi vestre significo, me Budam applicuisse die XI. mensis Novembris et reperii regem iam diu vacasse a Buda, a prima die mensis Maii preteriti citra et hoc propter infestationem Turchorum, qui territoria sua invadunt ut plurimum cotidie et inveni ipsum esse in terra silvana cum Budam applicui, inde tunc attamen recessurum et se translaturum in regnum Bossene, quo accedebat invitus, sed ipsum, qui suus dominus dici non potest, sequi oportet voluntates suorum principum et baronum [...]" (L. Thallóczy, *op. cit.*, în loc. cit., p. 379).

133 "Nam rex iste altum habet animum et libenter facta faceret, dum ipsum sequerentur barones. Et pro certo ipse ex toto disponitur omnia postergare et exequi quod intendit. Et nisi infestus Turchorum ipsum impediat puto quod in brevi diriget gressus suos versus confines Boemie, ubi adesse debent illi principes et domini quos per alias meas litteras nominavi dominationi vestre transmissas. Hoc dico quia Turchi presenti-

aliter teritorium Valachie multum invadunt et similiter etiam versus quasdam partes nomine Timesvar, et disponitur rex illuc accedere, et cum conscilio baronum disponere que fienda sunt ad defensionem eorum, et posito ordine super hiis capere gressus versus Boemiam et ibi disponere conclusive que fienda sunt. Et hoc habui a Magistro Guilielmo de Sancta Sophya qui est medicus regis et cui rex oretenus dixit ut te ipse mihi asseruit in secreto. Nescio quid faciet." (L. Thallóczy, *op. cit.*, în loc. cit., p. 390).

[134] Ilie Minea, *op. cit.*, p. 71; vezi şi construcţia abundentă şi foarte sofisticată a lui Barbu T. Câmpina, valabilă numai în măsura în care dezvoltă şi apasă pe ideea lui Minea: rolul factorului polon (Barbu Câmpina, *op. cit.*, în *vol. cit.*, p.259-277).

[135] G. Severeanu, *Moneda lui Vlad I-iu, domn al Ţării Româneşti de la 1395/96-1397 decembrie*, în "Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice", anul XXVI, fasc. 75, 1933, p. 33-36; Octavian Luchian, George Buzdugan, Constantin C. Oprescu, *Monede şi bancnote româneşti*, Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1977, p. 18; Octavian Iliescu, *art. cit.*, în loc. cit., p. 87-96. Din păcate monedele lui Vlad I nu poartă înscris anul emisiunii, astfel încât numismaţii ori de câte ori s-au referit la ele, prezentându-le, au fost obligaţi să utilizeze datele atât de precare ale istoricilor. Vezi şi nota nr. 120 (p. 378).

[136] Gheorghe Şincai, *op. cit.*, ed. cit., p. 556-557.

[137] Traducerea – pe care o datorăm regretatului nostru profesor Aurel Iordănescu – a fost făcută după ediţia latină din colecţia *Hurmuzaki* (vezi supra nota nr. 4 – p. 347). Remarcăm faptul că de atunci el nu a mai fost inclus în nici o colecţie de documente, nefiind nici măcar menţionat în lucrarea *Tratatele internaţionale ale României (1354-1920)*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1975, alcătuită de Ion Ionaşcu, Petre Bărbulescu şi Gheorghe Gheorghe, motiv pentru care găsim necesară reproducerea sa după ediţia menţionată:

"In nomine domini amen. Wlad Woyewoda Bessarabie necnon Comes de Seuerinio etc. Significamus vniuersis quibus expedit presencium noticiam habituris, Quod mente gratuita attendentes et non immemori cordis recolentes benignarum promocionum et graciarum multiplicium indicia, quibus Serenissimi Principes et domini nostri domini Wladislaus Rex Polonie Lithwanieque Princeps supremus et heres Russie etc. et consors ipsius Heduigis Regina Polonie et heres Vngarie Regnorum, nata superstes Incliti Lodovici olym Regis Vngarie, nos et dominia nostra prosecuntur et presertim quomodo ipsi domini Rex et Regina nuper woyewodatum Bassearabie et dominia que in Regno Vngarie obtinemus, donauerunt et literis suis ratificauerunt nobis et perpetuo confirmarunt. Qua propter dignum arbitramur et non incongruum, vt ipsos tanto perseueranciori constancia obsequamur, quomagis per eorum promoci-

ones dominiorum culmina conscendisse et multiplicibus nos gracijs eorum invenimus consolatos. Et quia predictum Regnum Vngarie ad memoratam dominam Heduigem Reginam Polonie et heredem dicti Regni Vngarie unicam et superstitem et consequenter ad prefatum dominum Wladislaum Regem conthoralem ipsius iure hereditario esse comperimus devolutum prout hocipsum in literis dicti Lodovici Regis et Regnicolarum Vngarie et Polonie Regnorum predictorum super eo confectis intelleximus fuisse et esse condiccionatum, sic quod eciam nos et dominia nostra dictis dominis Wladislao Regi et Hedvigi Regine et Regno eorum Vngarie in subditos obligamur. Igitur ex certa nostra sciencia, fide bona sine dolo et fraude ex nunc tenore presencium, nos eorundem dominorum Wladislai Regis et Hedvigis Regine ac ipsorum liberorum heredum Regum ac Reginarum Vngarie et Polonie Regnorum cum omnibus dominiis et subditis nostris facimus subicimus et perpetuos omagiales fore confitemur. Promitten-tes eadem bona fide ipsis dominis Wladislao Regi et Heduigi Regine ac eorum liberis et heredibus predictis quod ipsis nos dominia et subditi nostri iam dicti a die date presencium perpetuo fideliter obediemus assistemus consilio auxilio et favore omnibus eorum inimicis et adversarijs dum et quociens scierimus, nos cum tota potencia nostra obices ponemus. Inimicos eorum non fouebimus. Regna ipsorum et quevis dominia, contra voluntatem ipsorum non impetemus neque vendicabimus, ac eciam causas et controuersias atque incommoda per quoscumque adversarios eorum contra ipsos verbo vel facto mota vel mouenda remouebimus, decus quoque et honoris ac commodorum incrementa ipsis undique operabimur nostrum totum iuxta posse. Harum quibus Sigillum nostrum presentibus est appensum testimonio literarum. Datum in Opido Argisch Ipso die sancte et individue trinitatis. Anno domini Millesimo Trecentesimo nonagesimo Sexto."

[138] P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 260. Faptul a fost perceput de Sigismund ca un amestec al regatului vecin într-un teritoriu asupra căruia Ungaria nu încetase a ridica pretenții de suzeranitate și, pentru a readuce țara în sfera de influență ungară și a crea un front antiotoman sub egida sa, Sigismund a întreprins, la începutul anului 1395 expediția terminată cu eșecul bine cunoscut. Eșec compensat însă imediat de alianța încheiată cu domnul Țării Românești, în urma căreia s-a putut afișa, în fața Europei, ca învingător al împărăției otomane.

[139] Situație bine prezentată și explicată de Mályusz Elemér în monografia deja citată dedicată lui Sigismund de Luxemburg, p. 22-38, 47-54.

[140] Până la cercetări speciale este de reținut însemnarea lui Wolfgang Dressler cum că "începătorul cel dintâi al nenorocirii, ca unul ce chemase pe turci", răsculându-se împotriva lui Sigismund, a fost voievodul Ștefan al Moldovei (apud N.A. Constanti-

nescu, ***Începuturile şi stabilirea suzeranităţii turceşti în Moldova***, Bucureşti, Institutul de Editură şi Arte Grafice "Flacăra", 1914, p. 5).

[141] Deşi asupra gradului de rudenie Mircea – Vlad numeroşi istorici şi-au exprimat păreri dintre cele mai felurite – începând cu Engel, care scria: "Bănuiesc că acest Vlad era un fiu natural al lui Mircea cu o ţiitoare." – considerăm că ele nu pot fi luate nici măcar cu beneficiu de inventar atâta timp cât **nu există nici un document** care să ne ofere nici cel mai mic indiciu în acest sens.

[142] N. Iorga, *Istoria Românilor*, ed. cit., vol. III, p. 303.

[143] Idem, *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe*, p. 67.

[144] Vezi opinia exprimată răspicat nu de mult de Emil Turdeanu: "Mircea îşi recuperă tronul în 1397 cu ajutorul ungurilor" (*op. cit.*, p. 13).

[145] Fapt observat încă de Barbu Câmpina: "Împotriva oricărei logici şi a celor mai clare mărturii, istoricii burghezi au afirmat mereu că Sigismund a fost factorul principal al răsturnării politice de la sfârşitul anului 1396; înscăunarea lui Mircea s-ar fi produs în urma expediţiei lui Ştibor, istorisită în diploma acordată voievodului Transilvaniei. În realitate, nimic nu vine în sprijinul acestei aserţiuni. Regele însuşi, în diploma lui Ştibor, nu pomeneşte măcar un cuvânt despre iniţiativa lui sau a voievodului Transilvaniei în luptele din decembrie 1396, pe care le povesteşte suficient de amănunţit; dacă Ştibor ar fi trecut Carpaţii la iniţiativa lui, regele nu ar fi omis, desigur, să o spună. Dar el precizează, dimpotrivă, că îi dăduse voievodului misiunea *«să apere regatul»* împotriva tulburărilor feudale locale; importanţa intervenţiei lui Ştibor este redusă la justa ei valoare chiar de constatarea regelui că înainte de luptă Vlad «se refugiase» în cetatea Dâmboviţa. **Este vădit că el a fost fugărit aci de altcineva decât de Ştibor, ceea ce înseamnă, date fiind condiţiile politice de la sfârşitul lunii septembrie, că *el a fost bătut de partizanii lui Mircea şi părăsit de-ai săi*.**" (Barbu Câmpina, *op. cit.*, în *vol. cit.*, p. 279, nota nr. 102); vezi şi Dan Zamfirescu, care, în 1987 scria: "Întrucât nu Ştibor l-a înlăturat pe Vlad şi l-a instaurat pe Mircea (simpla lectură a diplomei lui Sigismund este suficientă spre a înlătura aceasta ficţiune istoriografică), ci Mircea şi partizanii săi l-au alungat de pe tron, Vlad fiind găsit de Ştibor «închis în cetatea Dâmboviţa»." (*art. cit.*, în *loc. cit.*, p. 307 nota nr. 92).

[146] *D.R.H., D.*, vol. I, doc. nr. 101, p. 160-169. Acest document a fost introdus în istoriografia noastră de N. Iorga, ocazie cu care precizează: "Nici un alt izvor nu se poate compara în precisiunea şi bogăţia informaţiilor cu acesta" (N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe*, p. 67).

[147] "Chibzuiţi bărbaţi, iubiţi prieteni. Iată, aducătorul scrisorii de faţă, Ioan Tatar,

om în slujba curții regești, a fost trimis de domnul nostru, regele, cu anumite și însemnate solii la *Vlad voievodul*. Îndemnăm, dar, prietenia voastră și o rugăm să trimiteți la *Vlad*, dimpreună cu pomenitul Ioan Tatar, un bărbat chibzuit și destoinic, cunoscător al graiului românesc și ***să însărcinați pe acest trimis al vostru să iscodească, în taină și în ascuns***, și să știricească despre turci și despre alte noutăți, pe care apoi să binevoiți a ni le vesti și nouă.

Dat la Gilău, în marțea de după duminica Iudica. Maternus, episcopul Transilvaniei." (*D.R.H., D.*, vol. I, doc. nr. 97, p. 153).

[148] "Sigismund, prin mila lui Dumnezeu regele Ungariei etc.

Iubite credincios al nostru, purtând o încredere osebită ! Potrivit dreptului tău, din dragoste, am hotărît să cerem credinței tale, voind întru totul ca, după informația iubitului nostru credincios, măritul bărbat, domnul Frank, voievodul Transilvaniei, să-ți îndrepți pașii în soliile noastre la *Mircea, voievodul Țării Românești*, să scriem chiar și să trimitem prin tine, aceluiași *voievod Mircea*, scrisorile noastre de împuternicire, care vorbesc în numele tău, prin puterea cărora, pe acelea care vor fi cele mai potrivite, și pe care același domn Frank, voievodul, va fi hotărât să ți le încredințeze, în numele nostru, credința ta va putea și va trebui, la rândul său, să le explice pomenitul *domn Mircea voievodul*; altfel să nu faceți.

Dat la Buda, în marțea cea mai apropiată înainte de sărbătoarea Înălțării Domnului, în anul aceluiași o mie trei sute nouăzeci și patru." (*D.R.H., D.*, vol. I, doc. nr. 80, p. 129).

[149] Dacă în general istoricii s-au mulțumit să vadă în Vlad pe domnul care a întrerupt pur și simplu domnia lui Mircea I "după octombrie 10 – ianuarie 1397" (*Istoria României în date*, București, Editura Enciclopedică Română, 1971, p. 454, este exemplul cel mai la îndemână, dar lesne de întâlnit în orice sinteză sau manual de istorie), Gheorghe T. Ionescu – urmat nu demult de Octavian Iliescu – s-a străduit să stabilească mai în amănunt secvența de timp când a domnit Vlad: "Dan I până la 23 septembrie 1386. După el Mircea domnește singur în țară de la cc. 23 septembrie 1386, până la 1394, după 10 octombrie. Imediat după 10 octombrie 1394 și până puțin după 6 iulie 1395, el stăpânește numai în răsăritul țării, având scaunul probabil la Târgoviște. În acest spațiu de timp, de după 10 octombrie 1394, până puțin după 6 iulie 1395, când e izgonit de Sigismund și Mircea, la Argeș domnește Vlad. După 6 iulie 1395 și până în august 1395, adică pe tot timpul expediției lui Sigismund, domn singur este Mircea, Vlad fiind fugar din Argeș, dar neizgonit din țară. Din august 1395, după ce bate pe Sigismund la Posada, la întoarcere în Transilvania, și până către sfârșitul lui august 1396, domnește în țară singur Vlad, Mircea pribegind, se pare, în Transilvania în urma evenimentelor ce au urmat expediției lui Sigismund, deci după Posada. De pe

la sfârşitul lui august 1396, când Vlad e bătut, rănit şi izgonit din Argeş de expediţia condusă de Ştibor şi Mircea, şi până la 28 septembrie 1396, când are loc lupta de la Nicopolul Mare, ţara e sub domnia lui Mircea, Vlad rătăcind pe undeva, dar fără ca Valachia să fi fost curăţată de trupele lui. După 28 septembrie 1396, când la Nicopolul Mare, turcii zdrobesc pe creştini, şi până după 6 decembrie 1396, Mircea domneşte la Târgovişte, iar Vlad la Argeş, ţara fiind din nou împărţită sub două domnii. După 6 decembrie 1396, când la cetatea Dâmboviţei Vlad, asediat, e înfrânt şi prins şi până la 31 ianuarie 1418, domneşte Mircea, pe care acum cronicile sârbeşti îl arată că a murit." (Gheorghe T. Ionescu, *art. cit.*, în loc. cit., p. 286; vezi şi Octavian Iliescu, *art. cit.*, în loc. cit., p. 84)

150 Ioan Aurel Pop, *Stăpânirile lui Mircea în Transilvania*, în "Revista de Istorie", 39 (1986), nr. 7, p. 685-695.

151 "Semnalăm faptul că cele mai multe monede de la Vlad I au fost descoperite în Dobrogea, în tezaurele de la Niculiţel-Bădila şi Văcăreni, ambele în judeţul Tulcea. **Probabil că această zonă a fost mult controlată de Vlad în vremelnica sa domnie**. Izolat, s-a găsit în anii din urmă o monedă de la Vlad I la Baia, jud. Suceava." Constatare datorată unui temeinic studiu alcătuit de Constanţa Ştirbu şi Paraschiva Stancu, *Date noi privind emisiunile monetare ale lui Mircea cel Mare*, în vol. *Marele Mircea Voievod*, p. 100 (a se consulta *Lista descoperirilor monetare cuprinzând monedele emise de Marele Mircea Voievod*, anexată acestui studiu, care este cel mai complet inventar al descoperirilor arheologice monetare din vremea domniei lui Mircea I, unde nu poate fi găsită în zona de la vest de Olt nici măcar o singură monedă de la Vlad. Totodată, credem că moneda emisă de el şi descoperită în Moldova trebuie privită ca o dovadă în plus a stăpânirii lui Vlad în zona estică a Munteniei, zonă nemijlocit legată de Moldova şi, prin ea, de Polonia proteguitoare.

152 Vezi discuţia sintetică şi lămuritoare din lucrarea lui Gheorghe I. Cantacuzino, *Cetăţi medievale din Ţara Românească. Secolele XIII-XVI*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981, p. 124-131.

153 Bibliografia problemei la Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România. 1. Ţara Românească (Muntenia, Oltenia şi Dobrogea)*, vol. I, Craiova, 1970, p. 276.

154 Constantin Bălan, *Inscripţii medievale şi din epoca modernă a României. Judeţul istoric Argeş (sec. XIV-1848)*. Cu o introducere, indicaţii bibliografice, repertoriu cronologic, note explicative, anexe şi indici, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1994, nr. 1.257, p. 238-239. Deşi a fost introdusă în circuitul istoriografic de mai bine de un secol şi publicată în mai multe rânduri, nici un istoric n-a trecut de

litera documentului pentru a-l încadra în contextul vremii unde-și are firescul loc (vezi bibliografia ce însoțește textul original și traducerea din *vol. cit.*, p. 239).

155 Șerban Papacostea, *Mircea la Nicopol (1396): o mărturie ignorată*, în "Revista de Istorie", 39 (1986), nr. 7, p. 696-698. Informația consemnată de *Annales Hirsaugienses* cu privire la situația în care s-a aflat Mircea la Nicopole este în măsură, chiar luată și izolat, să spulbere întreg eșafodajul de ficțiuni despre "fugarul" fără oaste și țară: "Și cum s-a iscat ceartă între principi, care dintre ei să preia comanda asupra celorlalți, părerea lui Sigismund a fost că trebuie numit în frunte unul dintre cei care și să fi cunoscut moravurile și obiceiurile dușmanilor și să fi luptat înainte cu ei. **Și de aceea l-a numit comandant al oștii pe principele Țării Românești, bărbat viteaz, activ și puternic, care, luptându-se în mai multe rânduri cu turcii a triumfat în chip glorios asupra lor.**"

156 Traducerea textului cu privire la români din scrierea memorialistică a lui Johann Schiltberger în *Călători străini despre Țările Române*, vol. I, volum îngrijit de Maria Holban, București, Editura Științifică, 1968, p. 29.

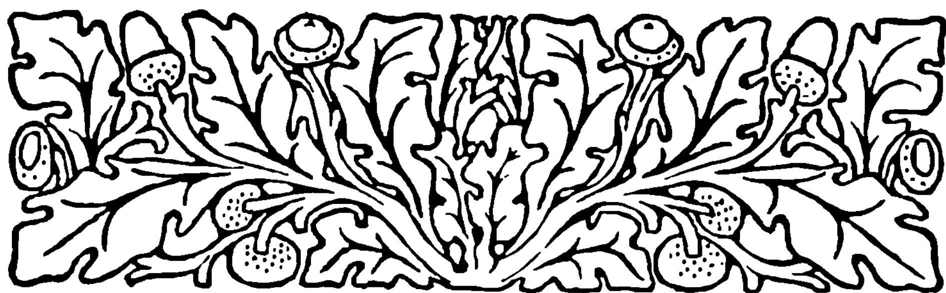
157 *Ibidem.*

158 Vezi Johan Huizinga, *Homo ludens. Încercare de determinare a elementului ludic al culturii*, traducere din limba olandeză de H.R. Radian, prefață de Gabriel Liiceanu, București, Editura Univers, 1977, p. 169 (unde dă exemplu chiar bătălia de la Nicopole).

CAPITOLUL VI

MIRCEA I "TRIBUTAR" ŞI "VASAL" AL IMPERIULUI OTOMAN

adevăr şi ficţiune istoriografică

Nu există afirmație mai veche şi mai des repetată, în istoriografia ultimelor două veacuri, în legătură cu Mircea I, decât aceea despre "tributul" pe care l-ar fi plătit Porții şi despre "închinarea" Țării Româneşti, ce s-ar fi petrecut pe vremea sa. "Acest domn au închinat întâiu țara [Românească] la turci, cu haraci, ca să dea pe an 3.000 de bani roşii", scria banul Mihai Cantacuzino într-un fel de *cronologie pe scurt* a domnilor, aşezată la sfârşitul sintezei sale[1].

Cu o jumătate de secol în urmă, ***Radu Popescu*** făcuse începutul:

> "După ce au murit Alexandru vodă, domnind ani 27, s-au pus domn Mircea vodă cel Bătrân, fratele lui Dan vodă, carele după neşte semne ce să văd, este vrednic de laudă. Şi multe lucruri va fii făcut vrednice dă auzit, în 29 de ani ai domniei lui, dar ai noştri nimic n-au scris, fără numai ce aflăm la striini.
>
> Zice istoricul Gheorghe Franți că au avut doao războae Mircea vodă cu Baizit, înpăratul turcesc, unul către Nicopoea, altul pă apa Ialomiții şi la amândoao l-au biruit pe Baiazit-bei. Alt istoric scrie că un

război ce au avut Mircea vodă au fost la Rovine (unde vor fi Rovinile, nu le spune). Şi au avut ajutor Mircea vodă pre Marco Cralevici şi pe Constandin şi pă Drăgaş, oameni de neam mare, sârbi, cu oşti supt mâna lor. Şi au biruit Mircea vodă pre înpăratul Baizit la acest război, iar Marco şi Drăgaş şi Constantin au pierit în război. **Deci, după ce au făcut Mircea vodă aceste izbânde, văzând obrăzniciea turcilor, s-au înpăcat cu ei şi i-au fost dând poclon, pentru ca să să odihnească țara cu pace."**[2]

Radu Popescu a cunoscut cronica lui Pseudo-Sphrantzes (Macarie Melissenos), dar, aşa cum a atras atenția Al. Vasilescu, nu de acolo a luat ştirea despre cele două bătălii cu Baiazid[3]. Este o combinație proprie între *letopisețul țării* şi cronica lui Macarie Melissenos, nu prea reuşită, cum la fel de nereuşită este tentativa de a se folosi de cronicile sârbeşti. Motivarea "poclonului" îi **aparține în exclusivitate, deschizând seria de explicații şi comentarii pe marginea pretinsului gest al lui Mircea I** de a "se împăca", şi a da "poclon" sultanului Baiazid.

Mihai Cantacuzino va vorbi – **primul** – şi de *închinarea* Țării Româneşti de către Mircea, pretinzând că ştie şi suma convenită a constitui tributul, şi creând o întreagă poveste despre ceea ce ar fi urmat. O reproducem tot după Şincai: "După aceasta cerând turcii de la el să înalțe haracii *(sic !)* şi să dea şi robi 500 de prunci pe an, au deschis războiu cu turcii, şi bătându-se la Rovine, în județul Ialomița, cu însuşi împăratul, sultan Amurat al doilea, au biruit pre turci şi i-au gonit până în otarul Odriiului".[4] Şincai nu a mai continuat cu ceea ce încheie la Mihai Cantacuzino istorisirea relațiilor lui Mircea cu "Amurat al doilea" (care domneşte după moartea domnului român!), anume: *"După aceste țera a rămas iarăşi liberă în curs de 77 ani până în timpul lui Laiot Vodă cel mare,* numit Basaraba"[5].

Despre acest Laiotă, *letopisețul țării*, alcătuit pe vremea lui Matei Basarab scrisese: "Laiotă vodă cel bătrân, **care au închinat țara turcilor**, domnit-au ani 17. Avut-au mare război la Râmnicul Sărat."[6] "Carele au închinat țara turcilor, să dea haraci", scrie şi Radu Popescu, făcând astfel o netă distincție între "**poclonul**" lui Mircea şi "**haraciul**" lui Laiotă. Dar

tocmai acest fapt încurca pe Mihai Cantacuzino şi pe boierii alcătuitori ai memoriului către contele G.G. Orlov, interesaţi să susţină că "închinarea" se făcuse – am zice astăzi – "de pe poziţii de forţă", otomanii fiind *siliţi* să accepte a acorda libertăţile definite şi cerute din nou de petiţionari. Fiindcă nimeni n-ar fi crezut, în congresul de la Focşani, că sultanii ar fi acordat de bună voie aceste libertăţi românilor, după ce-i transformase pe balcanici în "raiale". Or, numai un mare domn, învingător al turcilor pe câmpul de luptă, cum fusese şi rămăsese în tradiţia consemnată de cronică doar Mircea I[7], îndeplinea aceste condiţii şi conferea *credibilitatea* teoriei "capitulaţiunilor", nu unul despre care nu se ştia mai nimic, precum Laiotă. Atunci, s-a recurs la una din multiplele "ficţiuni istoriografice" care au însoţit, necontenit, gloria postumă a lui Mircea I, din păcate nu în avantajul său. Şi anume, i*s-a pus în seama lui "închinarea"* Ţării Româneşti, despre care nici *letopiseţul ţării* şi nici măcar Radu Popescu nu spuseseră un cuvânt. I s-a pus în seamă şi *suma fixată ca haraci*, sumă aproximată de Mihai Cantacuzino şi de tovarăşii săi la 3.000 de "bani roşii" – monedă care n-a existat decât cu aproape trei secole mai târziu[8]. După care s-a brodat povestea cu mărirea haraciului şi cu cei 500 de copii (împrumutată din cronicile bizantine, care se refereau aici la întâmplările lui Vlad Ţepeş), pentru a încheia cu "redobândirea independenţei" în urma "gonirii" sultanului "până în otarul Odriiului" (Adrianopolului). *Istoria lui Mircea I a fost transformată astfel într-un adevărat basm, din raţiuni politice, iar domnul român a fost obligat – postum – să închine ţara otomanilor măcar atâta timp cât era necesar pentru a-i ajuta pe urmaşii săi să-şi pledeze cauza în faţa congresului de la Focşani. Aşa a ajuns, deci, Mircea I în* ***istoriografia românească*** *domnul care "au închinat întâi ţeara la turci".*

Dar banul Mihai Cantacuzino a mers şi mai departe. Fiind obligat să ţină seama de cronica ţării, el a încercat totodată să întărească poziţia lui Laiotă Basarab, să facă şi din el un viteaz, un învingător ca şi Mircea, din aceleaşi motive politice. Neavând nimic la dispoziţie – căci nu este decât ce am văzut – i-a transferat pur şi simplu lui Laiotă faptele vitejeşti ale lui

Vlad Ţepeş – consemnate de Ducas şi Chalcocondil –, creându-i astfel în mod artificial o aureolă de erou, o "platformă politică" de pe care putea negocia cu succes "capitulaţia" pusă în seama lui. **Aşa s-a născut *teoria banului Mihai Cantacuzino* despre "dubla închinare" a Ţării Româneşti: prima oară sub Mircea I, care ar fi redevenit curând independent, a doua oară sub Laiotă, de unde ar începe regimul propriu-zis de închinare, cu abuzurile care au urmat şi a căror invocare servea spre a argumenta necesitatea reinstituirii "capitulaţiilor"**.

Cum însă banul Mihai Cantacuzino nu "cunoscuse" decât "capitulaţia" acordată lui Laiotă Basarab, în 1818/1819 istoricul ***Dionisie Fotino*** – care în rest îl copiază conştiincios – s-a simţit obligat să umple golul şi să "descopere", la rându-i, celebrul – după aceea – "tratat al lui Mircea I cu Baiazid I". Deşi istoricii moderni de formaţie critică şi neinteresaţi – după înfăptuirea unirii şi obţinerea independenţei – în susţinerea veracităţii acestui tratat l-au considerat totdeauna un fals[9], **mecanismul** însuşi al realizării falsului n-a fost pus în lumină decât recent, când s-a demonstrat că Dionisie Fotino a ***fabricat*** "tratatul lui Mircea cu Baiazid" din câteva articole ale "capitulaţiei" acordate, chipurile, "la 1460", lui Laiotă Basarab[10]. Totodată, Dionisie Fotino **este primul care introduce în istoriografia noastră motivaţia fricii pentru faptele lui Mircea I**[11].

Într-o altă direcţie, şi independent de cele de mai sus, cunoştinţele despre "închinările" şi "tributurile" lui Mircea au fost "îmbogăţite" cu "momentul Mehmed I" de către ***Dimitrie Cantemir*** – care, printre altele, am văzut că trece pe seama lui Ştefan cel Mare victoria împotriva lui Baiazid[12] – şi ***Gheorghe Şincai***. Ambii au pornit de la Chalcocondil, iar Şincai întrebuinţează aici şi ştiri din Leunclavius şi Engel[13]. Acest moment a rămas necunoscut lui Radu Popescu, Dionisie Fotino şi Mihai Cantacuzino (care vorbea de Murad II în loc de Baiazid), dar va căpăta o pondere deosebită în istorigrafia modernă, până în zilele noastre. Chiar şi cercetătorii dispuşi – ca D. Onciul şi P. P. Panaitescu – să-i atribuie lui Vlad tributul către Baiazid, absolvindu-l de el pe Mircea I, au crezut cu străşnicie în închi-

narea şi tributul impuse lui Mircea de Mehmed I în anii 1414/1415 şi reînnoite în 1417.

Prin urmare, în nici cinci decenii – de la iniţiativa boierilor patrioţi, în frunte cu banul Mihai Cantacuzino (1772), până la publicarea Istoriei lui Dionisie Fotino (1818-1819) – imaginea conservată de tradiţia istoriografică medievală românească despre voievodul Mircea I a fost profund denaturată, declanşând un adevărat proces de ocultare treptată a adevărului – alimentat mai totdeauna de cele mai bune intenţii. Prin pana banului Mihai Cantacuzino, care preia şi revizuieşte imaginea *elaborată* de Radu Popescu, conştiinţa istorică şi publică românească a suferit o adevărată *mutaţie,* personalitatea lui Mircea I se transformă, căpătând alt sens – să-i zicem "modern" – *datorită modificării fundamentale a datelor tradiţiei.* Mircea devine domnul ce înfruntă cu armele pe sultan, acceptă la un moment dat formula păcii pe bază de tribut, obligând adversarul să recunoască autonomia Ţării Româneşti, dar constată, curând, că otomanii nu recunosc decât forţa armată şi atunci rupe legământul, învinge din nou pe câmpul de luptă şi *recucereşte pentru încă trei sferturi de secol independenţa Ţării Româneşti.* Ea se va pierde din nou "sub Laiotă Basarab", întâiul domn pomenit de cronica Ţării Româneşti a fi închinat ţara turcilor. Dionisie Fotino, în 1818 / 1819, va completa opera banului Mihai, publicând pentru prima oară pretinsul "tratat" dintre Mircea şi Baiazid.

Florian Aaron, în **1835**, autorul primei sinteze de istorie naţională *tipărită* în limba română[14] (cărţile lui Mihai Cantacuzino şi Fotino erau în limba greacă, versiunea românească a lucrării celui dintâi rămânând şi astăzi în manuscris, iar Şincai nu fusese editat), este cel dintâi care face o largă popularitate imaginii lui Mircea I – *tributar şi închinat turcilor.* Sursa lui esenţială este Engel, dar noutatea adusă de autorul român o reprezintă *comentariul,* reflecţia personală pe marginea evenimentului respectiv, atitudine pe care o vom reîntâlni, după el – şi probabil după modelul

său – la Kogălniceanu, Bolintineanu, Xenopol. Şi pentru Florian (care acceptă expediţia lui Sigismund **contra lui Mircea aliat cu Baiazid**, în urma căreia regele a cucerit Nicopolul Mic, expediţie inventată de Thurócz pe baza diplomei către nobilii de Kanizsa, şi preluată de Pray, Gebhardi şi Engel), marea expediţie contra Ţării Româneşti a avut loc *după* bătălia de la Nicopole, care "a avut nişte urmări foarte păgubitoare şi pentru Ungaria şi pentru prinţipatul Ţării Româneşti". Mircea – zice Florian, tot după Engel – s-a aliat în urma acestei bătălii cu "Ştefan Laţkovici, principele Transilvaniei", contra lui Sigismund, ca "să se îndrepteze înaintea lui Baiazid pentru urmările sale de mai nainte", dar "cu toată politica aceasta îndrăzneaţă şi la vreme, n-a putut să şteargă bănuielile asupra sa şi n-a putut feri prinţipatul de a nu trece turcii Dunărea şi de a nu se revărsa în toată întinderea lui". Invazia, care se produce, nu este condusă de sultan, ci de... vizirul Brenez (Mircea se bătuse, în schimb, altă dată, cu "Basail-bei, paşa de Nicopole" !)[15]. Acesta părăseşte Ţara Românească înfrânt. După un timp, Tamerlan îl învinge şi capturează pe Baiazid, astfel încât, **la Florian, acest sultan nu mai are ocazia să supună pe Mircea, nici să-l facă a-i plăti tribut.**

"Nenorocirea lui Baiazid – scrie Florian – ridică de pe inima lui Mircea temerea că poate şi de altă dată să mai lovească prinţipatul." Cu toate acestea, "n-avu parte d-a se bucura multă vreme de pace şi odihnă", venind peste el alte valuri *"până la adânci bătrâneţe, când cu slăbiciunea vârstei sale şi oboseala puterilor rumânilor, neputând a li să mai împotrivi, fu silit a cădea sub greutatea asprei soarte."* Cele mai grele necazuri – după Florian – i le-ar fi făcut lui Mircea "fiul său Vlad", care a uneltit de la Buda contra propriului părinte (fireşte, doar în imaginaţia istoricului). Lor li se adaugă un întreg calvar pe care Mircea, "strâmtorat" după căderea lui Musa, pe care-l sprijinise, a trebuit să-l îndure şi să-i facă faţă cum a putut mai bine:

> "Nenorocirea lui Musa grăbi nefericirea şi asupra prinţipatului Ţării Rumâneşti. Mahomet ca să-şi răzbune despre Mircea, aliatul

vrăjmaşului său, în grabă după bătalia aceia în care fu biruitor, trecu în prinţipat şi porunci ca să-l pustiască. Cu destulă durere de inimă putea Mircea să privească nemilostiva tractare a prinţipatului de către turci, **dar nemaiputând găsi mijloace de mântuinţă nici în sufletul său cel mare nici în puterile cele obosite ale rumânilor, fu silit a-şi pleca capul şi a îmblânzi mânia lui Mahomet cu făgăduială de supunere şi dare de tribut, jertvă ce prinţul Mircea nici o dată nu o ar fi făcut, decât într-o împrejurare strâmtorâtoare ca aceasta de acum.**

Supunerea şi darea aceasta de tribut silit nicidecum nu se putea mistui de duhul cel iubitor de slobozenie al lui Mircea, de inima sa cea mare şi de aducerea aminte de biruinţele sale de mai înainte. D-abia s-arătă o dată o rază de prilej fericit spre a scutura jugul cel nesuferit, şi Mircea fu gata de a se folosi cu dânsul. Un Mustafa dându-se de fiu al lui Baiazit, căuta prietini şi ajutor, şi făcând pretenţii pentru tronul turcesc, voia să-l răpească de la Mahomet. Nimeni n-a sărit aşa de în grabă ca Mircea spre a sprijini partida lui Mustafa, de la a cărui izbutire îşi făgăduia desrobirea prinţipatului. **Dar nenorocirea lui Mustafa şi bătrâneţele lui Mircea făcură iar pe Mahomet biruitor. Prinţipatul a doa oară a trebuit să fie supus la pustiire mai grozavă decât cea dintâi şi Mircea iar a trebuit să se plece sub puterea cea silnică a lui Mahomet, însă tot cu condiţiile mai dintâi.**

Aceste sunt cele dintâi cercări ale turcilor de a dobândi o influenţă hotărîtă asupra prinţipatului, lucru care i-a costisit mult, pentru că *rumânii totdeauna le-au arătat că ştiu să-şi apere naţionalitatea, şi atât prin puterea armelor cât şi prin supunere de bună voe totdeauna le-au stătut împotrivă de a întemeia în Prinţipatul Ţării Rumâneşti un paşalâc turcesc.* ***Şi aceasta e cu care rumânii au întrecut şi au fost mai fericiţi decât bulgarii, sârbii şi alţii.***

În grabă după a doua supunere, după o domnie puternică şi lungă de 36 ani, obosit de bătrâneţe, slăbit de mulţimea lucrurilor sale, şi amărât şi de soarta prinţipatului, muri viteazul Mircea, ale căruia mari planuri arată un prinţ îndrăsneţ, întreprinzător şi neostenit. Iar biruinţele dovedesc talente de un general mare. *Şi dacă mai pe urmă l-a părăsit norocirea îl desvinovăţeşte starea lui şi a vremi d-atunci.* Oricum, importanţa ce vrea să dea el prinţipatului prin lărgirea

hotarelor, apărarea slobozenii ce o sprijinea cu armele, împărțirea prințipatului în judece, zidirea și înzestrarea de mânăstiri și alte lucruri patriotice, îi săpară în inimile rumânilor o pomenire scumpă ce niciodată nu se va șterge."

Am reprodus în întregime finalul capitolului despre Mircea I din cartea lui Florian Aaron nu numai pentru reala frumusețe a limbii și avântul patriotic ce-l străbate, ci și pentru a lua act *de perspectiva întunecată la care autorul a fost obligat, în cele din urmă, din cauza adoptării punctului de vedere impus lui de Engel, iar urmașilor săi de istoriografia otomană:* **Mircea I și-ar fi sfârșit domnia în neputința de a mai face față agresiunii otomane, fiind silit să închine țara și să plătească tribut.**

Atragem atenția că tonalitatea apăsătoare din acest final, precum și ideile lui, **se vor menține neschimbate un secol și jumătate în istoriografia noastră,** până când relativ recent s-a făcut prima încercare de revizuire critică a acestei imagini, demonstrându-se că o nouă cercetare a izvoarelor duce la cu totul alte concluzii și perspective asupra sfârșitului domniei marelui voievod[16].

Doi ani după profesorul de la Colegiul Național din București, tânărul ***Mihail Kogălniceanu*** schițează, la rândul său, în sinteza publicată la Berlin, o imagine și mai sumbră a "tributarului" și "vasalului" care ar fi fost domnul Țării Românești[17]. De data aceasta utilizând un număr mult sporit de izvoare, dominate însă de prezența aceluiași Engel, la care se adaugă Fotino, Hammer și Wilkinson. Mircea apare (ca la Fotino) "speriat" *(effrayé)* de zdrobirea sârbilor la Kosovo, aceasta determinându-l să se orienteze spre Polonia. Apare (ca la Engel) îngrijorat de perspectiva de a fi "pedepsit" de Sigismund, **precum Ștefan I al Moldovei, pentru tratatul cu polonii**, și asta în anul 1390 (expediția de "pedepsire" contra lui Ștefan I s-a petrecut în realitate în februarie 1395, după care regele se oprește la Brașov și semnează cunoscutul tratat din 7 martie cu domnul muntean !). Alianța cu Polonia nu-i servește, însă, lui Mircea contra lui Sigismund, deoarece – **scrie Kogălniceanu, subscriind ficțiunea**

Thurócz - Gebhardi - Engel – "În acelaşi an (1392, când sultanul s-ar fi pregătit să intre în Ţara Românească după ce cucerise Vidinul şi Şiştovul –*AVD*) Sigismund, văzându-l în război cu turcii, porni şi el contra sa, spre a-l pedepsi pentru alianţa cu Jagello, după cum îl pedepsise deja pe Ştefan, domnul Moldovei." Ca urmare:

> "Presat pe de o parte de unguri, de cealaltă de otomani, **el se hotărî să facă pace cu aceştia din urmă, care îl învinseseră deja într-o mare bătălie** (şi se trimite la Wilkinson, care se referise, după Knolles, la Rovine –*AVD*) şi-i **luaseră oraşele dunărene**. El se angajă deci a plăti un tribut anual lui Baiazid, *dacă va consimţi să-i trimită ajutor împotriva regelui Ungariei.* **Sultanul acceptă şi făcu următorul tratat cu Mircea.**"

Continuă cu traducerea în limba franceză a tratatului "descoperit" de Dionisie Fotino, după care urmează comentariul:

> "Ţara Românească făcuse un tratat avantajos, dar îşi pierduse libertatea, cel mai scump dintre toate bunurile. *Acest tratat a fost izvorul celor mai mari rele, căci mai târziu fiecare sultan căută să sporească tributul anual şi reuşi.* Până la Mircea I, acest principat recunoscuse câteodată suzeranitatea Ungariei, dar nu-i plătise niciodată tribut sau orice altceva care semăna cu el, şi fusese totdeauna liberă şi independentă."

Ne aflăm, cu tânărul Kogălniceanu (căruia nu-i putem reproşa haosul din informaţia sa, găsit şi de el în cărţile ce-i stăteau la îndemână şi sporit, la rându-i, după aceeaşi metodă a "liberei ficţiuni", inaugurată de Gebhardi) în faţa *primei judecăţi severe pe care un istoric român modern o rosteşte despre Mircea I* ***pentru un fapt care nu aparţinea în realitate decât imaginaţiei judecătorilor săi.***

Tot pe urmele lui Gebhardi şi Engel, Kogălniceanu admite că, după tratat, *Baiazid l-a ajutat pe Mircea contra lui Sigismund,* care vine în Ţara Românească (cum spusese Engel), nu reuşeşte să prindă oastea lui Mircea şi a lui Baiazid (care s-a retras strategic) şi – ca să nu plece fără să fi făcut ceva – cucereşte... Nicopolul Mic.

În 1394 Baiazid îi ia lui Mircea Silistra, forțându-l astfel să se reorienteze către Sigismund, cu care semnează în 1395 tratatul de la Brașov. Tânărul Kogălniceanu este – după Samuil Micu și Gheorghe Șincai – al treilea istoric român care cunoaște acest tratat. Dacă Șincai și Micu îl traduseseră în limba română, Kogălniceanu îl dă pentru prima oară în traducere franceză, însoțindu-l de comentariul: "Acest tratat nu era al unui vasal cu un superior, ci al unui prinț, independent cu un altul, pentru a se opune unui inamic comun."

Urmează expunerea pe larg a bătăliei de la Nicopole, pentru a susține la sfârșit – tot pe baza izvoarelor străine combinate cu "Tunusli" și Fotino – că:

> "Mircea care se salvase printr-o trădare și care contribuise la distrugerea armatei creștine se duse în tabăra otomană, salută pe sultan și-i ceru pace[18]. Baiazid, încă amețit de victoria strălucită pe care o repurtase, și pe care domnul Țării Românești îl ajutase să o câștige prin dezertarea sa, acceptă propunerile lui Mircea. El nu ceru decât împlinirea tratatului din 1393, adică muntenii să-i plătească trei sute de piaștrii, urmând ca el să nu se amestece prin nimic în administrarea lăuntrică a țării. Dar **puțin după aceea sultanul se căi de generozitatea sa,** ceru domnului Țării Românești un tribut de zece mii ducați și cinci sute de copii pe an. Mircea refuză și se pregăti să reziste turcilor, comandați de Baiazid însuși. Aceștia în 1398 trec Dunărea pe lângă Silistra și așează tabăra pe Ialomița, la un loc numit Rovine, începând să devasteze împrejurimile."

Sunt descrise măsurile de apărare luate de Mircea, după Chalcocondil (și Engel), măsuri ce determină pe sultan să se retragă, după ce, la sfatul lui Evrenos, face tabără pe malul Dunării. Mircea îl urmărește la sudul fluviului până la granița cu Adrianopolul.

> "Prin această victorie muntenii se liberară de tributul anual pe care se angajaseră a-l plăti. Turcii îl cerură adese, dar ei refuzară să-l plătească, **până în 1416, epocă în care Mahomed I trecu în Țara Românească și-l obligă să o facă prin forța armelor** [...] La

expediția lui Mahomed I muntenii încearcă în zadar să-i reziste. Ei fură bătuți, așa încât neavând de ales decât între a pieri sau a-și pierde libertatea, se supuseră și plătiră tribut. Sultanul fu destul de generos ca să nu le ceară decât trei sute de piaștri turcești și drept gaj al credinței lor ceru ostatec un fiu al domnului și câte unul de la cei trei principali boieri ai națiunii. Cum muntenii fuseseră supuși turcilor cu forța armelor, salinele și drepturile de intrare și ieșire erau vândute de visteria imperială, situație care a durat până la Matei I [Basarab]."

Elementele din care tânărul Kogălniceanu și-a combinat versiunea proprie despre închinarea Țării Românești ne sunt toate cunoscute: Cantemir, Carra, Engel, al căror reflex se face până la a transcrie enormitatea despre "supunerea prin forța armelor" a Țării Românești. Desigur, autorul de numai 20 de ani, al unei improvizații cerute de nevoia de a informa străinătatea, nu trebuie judecat din perspectiva marelui cărturar și om de stat de mai târziu. Ceea ce putem totuși regreta este că nu a început cu istoria Moldovei, pe care, desigur, o cunoștea mai bine, în timp ce pentru a Țării Românești a fost obligat să copieze, rând cu rând, din bibliografia ce i-a stat la dispoziție, cu precădere din Gebhardi și Engel, cum singur găsește necesar să precizeze[19].

După M. Kogălniceanu ne vom referi la doi iluștri autori de manuale, a căror influență în structurarea conștiinței publice și intelectuale românești din anii '50 – '60 ai veacului al XIX-lea a fost deosebită: ***Ion Heliade-Rădulescu***[20] și August Treboniu Laurian.

Acceptând expediția închipuită de Gebhardi și Engel, Heliade-Rădulescu o face însă să se termine cu lupta "din munții Pasărea" (*Pazzata*), iar prima pace cu Baiazid o pune după Nicopole, spre deosebire de Kogălniceanu, care vedea atunci "reînnoirea" unei convenții anterioare:

"Mircea atunci văzând pe de o parte disfata ungurilor și pe de alta tăria turcilor, rămâind singur în contra lor, și știind spiritul de propagandă al statelor catolice, se determină pentru conservarea României, a drepturilor ei și a religiunii și a face un pact de confederațiune cu

Baiazid, recunoscând supremația sultanului, care din parte-i se îndatora de a recunoaşte autonomia României, adică dreptul de a face resbel şi pace, dreptul de viață şi de moarte, dreptul de a-şi alege pe domnitor."

Urmează indicarea sumei haraciului de 3.000 de bani roşii şi relatarea stricării păcii şi învingerii sultanului, urmărit până la hotarul Adrianopolului.

"După această victorie România rămase iar independentă cât trăi Mircea şi din succesorii săi în timp de 67 de ani."

Pentru ca doar 12 rânduri mai jos, fără a observa contradicția, să încheie paragraful *Fiii lui Baiazet, Suleiman, Musa, Mahomet II* cu următoarele:

"Acesta (Mehmed I – *AVD*) nu putea suferi pe Mircea pentru amiciția ce avusese pentru Musa şi trecând Dunărea luă cetatea Giurgiu şi la anul 1416 întărind-o puse întrânsa garnizoană turcească. Mahomet II *(sic !)* ceru atunci de la români numai acei 3.000 bani roşii, şi drept ostatici pe unul din fiii lui Mircea şi trei fii de boieri."

Sursele informației lui Heliade se deduc acum cu uşurință. E de reținut totuşi că el **plasează momentul încheierii păcii** – una singură ! – **cu Baiazid după lupta de la Nicopole**.

Nici ***August Treboniu Laurian***[21] nu s-a eliberat de ficțiunea expediției lui Sigismund contra lui Mircea, din cauza tratatului cu Jagiello, combinând-o însă, ca şi Heliade, cu întâmplările anului 1395, pentru ca după aceea să plaseze tratatul de la Braşov. Urmează lupta de la Nicopole, după care:

"Baiazid înfuriat asupra lui Mircea pentru ajutoriul dat creştinilor, trecu în Țara Românească. La Rovine se făcu o mare vărsare de sânge între turci şi români, dar în fine învinseră românii şi turcii fură nevoiți a se retrage în Moesia. **Cu toate acestea Mircea considerând starea țării, ambițiunea cea ticăloasă a lui Sigismund şi puterea cea mare a turcilor, determină să încheie un tractat cât se va mai putea mai favoritoriu pentru țară, recunoscând supremația**

porţii otomane. Baiazid garantisi autonomia ţării supt domnul ei şi legile ei şi pretinse drept recunoştinţă numai suma de 300 de arginţi pe an."

Se citează Fotino, dar fără a mai continua cu ruperea contractului şi recâştigarea independenţei.

În urma sprijinului pe care Mircea l-a dat lui Musa, Mehmed:

"**Înfuriat asupra lui Mircea, coprinse Giurgiul la anul 1416 şi-l întări cu valuri şi cu miliţie turcească. Mircea încercă în deşert să respingă pe barbari.** După această catastrofă el abia mai domni trei ani şi muri, anul 1419.

Mircea fu un om mare în toate respectele, însă împrejurările cele grele şi mai ales perfidia lui Sigismund nu-l iertară să-şi închidă ochii mulţumit. El introduse multe şi mari reforme în administraţia ţării, organiză o armată regulată pentru întâia oară în toată Europa [...] mută reşedinţa de la Argeş la Târgovişte şi făcu curtea domnească de la Bucureşti, împărţindu-şi timpul aşea încât vara şedea în Târgovişte şi iarna în Bucureşti."

Deşi monografia lui *Dimitrie Bolintineanu*[22] – acesta fiind primul "monografist" al domniei lui Mircea I – se află şi ea sub influenţa celor scrise de Engel, **poetul este primul care respinge expediţia lui Sigismund contra românilor, combătând explicit pe Thurócz, Bonfinius şi Engel.** Şi pentru Bolintineanu pacea cu Baiazid se încheie după ce acesta cucereşte Vidinul şi Şiştovul, pe care Mircea le luase de la Şişman (informaţia eronată a lui Engel, trecută la toţi istoricii ulteriori):

"Se vede că Mircea nu se întemeia prea mult pe alianţa făcută cu Vladislav, regele Poloniei, căci Mircea hotărî să facă pace cu Baiazid care îi bătuse oştirile de garnizoană dincolo de Dunăre, luându-i cetăţile ce stăpânea acolo (se trimite la Engel, p. 158 – *AVD*).

Atunci Mircea se învoi cu Baiazid a se recunoaşte vasal al său. Cu condiţia ca România să se guverneze după legile sale, ca domnul să aibă dreptul de a face război şi pace şi acela de viaţă şi moarte pentru supuşii săi. Domnul să fie ales de ţară. Românii ce se vor face turci şi vor trece din locuri supuse turcilor în România şi aici din nou

se vor face creştini, nu vor putea fi nici reclamați, nici atacați. Românii ce vor merge în Turcia nu vor plăti haraci şi nici o altă capitație. Domnul va plăti la tesaurul împărătesc ***trei mii lei roşii*** pe an sau ***cinci sute lei de argint turcesc***[23] şi aceasta pentru că se făcea lui Mircea onoarea a fi înscris între supuşii sultanului!

Acest act era priincios românilor, dar nu era mai puțin un act de supunere. Avantagele unor astfel de acte se schimbă a doua zi ce se fac. A închina o țară cel din urmă om poate să o facă. A se supune este misia celor slabi. Mircea poate înlătura cu aceasta războiul cu Baiazid ? Dar a înlătura este atâta, nu este a opri pentru totdeauna. Mai târziu acel război veni, Mircea fuse fericit cu armele în mână. Actul de supunere rămase o pată pe viața sa. Un domn, orcine va fi, are dreptul de a ucide chiar un popor în lupte pentru mântuirea lui, însă nu are dreptul a-l umili, închinându-l la altul. Aceasta este trădare. Pentru aceia domnii ce mor luptând sunt mari şi popoarele ce se ucid în luptele de neatârnare, în loc să-i blesteme, îi încunună cu mărire.

Acest act de închinare al lui Mircea veşteji mărirea numelui său, deşi nu fuse îndeplinit. Până atunci românii făcuseră cu polonii şi ungurii tractate recunoscând un fel de supremație acestor două nații, pe cât va ține resbelul ce aveau cu turcii; nici o dată nu le plătise tribut. Mircea promise tribut turcilor ! România dar perdu neatârnarea sa.

Să nu ni se răspundă că Mircea făcu prin acest act un act de înțelepciune. Am zis mai sus că un resboi se amână, dar nu se opreşte. Istoria Mircei ne-a dat dreptate. Domnii ce fac slăbiciuni şi le acuză puind înainte interesele țării, nu sunt sinceri. Când un domn face un act de slăbiciune, atunci gândeşte la dânsul, ține prea mult să nu piarză tronul său !

Către acestea, actul cu Baiazid este o dovadă cum că România nu a fost vasala Ungariei. Nu înțelegem dar pretențiunea lui Engel când zice că Mircea a fost vasal coroanei ungureşti."

Ca şi Gheorghe Şincai, Bolintineanu combate aici pe Engel, invocând tratatul de la Braşov, care subliniază egalitatea între parteneri şi insistă mult asupra independenței lui Mircea față de rege, combătând şi pe Hammer.

Urmează un întins capitol despre bătălia de la Nicopole, descrisă cu

pana autorului de balade eroice, după care se revine la Mircea, acuzat de "trădare", cum făcuse Kogălniceanu, pe care, de altfel, îl transcrie aici întocmai:

> "Mircea făcuse două fapte nedemne: închinarea țării la Baiazid şi trădarea creştinilor cu care se aliase mai întâi. Nici o dată istoria nu îi va erta aceste două slăbiciuni [...] Mircea fugi din tabăra creştinilor şi se duse la Baiazid, să reînnoiască legăturile de vasalitate pe care le despreţuise de doi ani. Dacă Baiazid, învingător, primi această propunere, dovedeşte că fuse generos. **Încântat de isbândă, înştiinţat că Mircea fugise din tabără în timpul luptei, Baiazid primi propunerea lui Mircea fără nici o observare. Mai târziu se căi, atunci ceru lui Mircea un tribut de zece mii galbeni în loc de trei sute lei, şi cinci sute de copii pe an, care erau ursiţi a se turci şi a se face ieniceri.**"

Citite după mai bine de un secol, aceste pagini de critică acerbă rămân doar o mostră despre îndârjirea paşoptiştilor pentru ideea independenţei.

De altfel, în capitolul imediat următor schimbă tonul, în clipa în care, adoptând versiunea lui Mihai Cantacuzino, vorbeşte de "stricarea păcii" în urma pretenţiilor şi atacului lui Baiazid. El concede că *din acest moment* Mircea devine cu adevărat mare, îşi organizează armata şi respinge la Rovine agresiunea sultanului. Aici Bolintineanu nu face decât să urmeze pe cei dinainte, până şi pe Radu Popescu atunci când scrie: "Mircea a avut ajutor la această luptă pe Marko Kralevici, pe Constantin şi Dragoş *(sic !)*, sârbi cu oştiri. Câte trei au pierit în acest război". Este inutil să-l urmărim pe poet prelucrând pe Engel, Hammer, Chalcocondil şi Ducas pentru istoria următorilor ani, până la acel fatidic an 1416 când Mehmed, după ce se ocupă de lucrurile cele mai grabnice ale împărăţiei, se gândi la Mircea. Trecu Dunărea în 1416. "Mircea era acum bătrân: nu mai putea combate. Turcii treerară o parte din ţară şi prădară". Şi continuă:

> "Unii istorici precum Dogliel *(sic !)*, Cantemir, Engel, pretind că românii fuseră bătuţi de turci şi li se impuseră condiţii foarte grele între care se luă ocnele de sare pe seama turcilor. Noi nu credem că să fi

urmat răsboi şi să fi bătut pe Mircea. Mahomet nu era încă atât de tare în armata sa de adunătură ca să se espuie în pădurile României la armata lui Mircea. Armata lui Mahomet era nişte oştiri rebele şi sfărâmate. **Tot ce pare pozitiv este că oştile lui Mahomet trecură Dunărea şi prădând malurile Țării Româneşti şi că Mircea slăbit de ani, trimise soli să ceară pace**. Această părere se poate sprijini însuşi pe Chalcocondil care zice [...]"

Se dă citatul din Chalcocondil, după care cele din Leunclavius şi Ducas; se citează varianta cronicii țării, editată în *Magazin Istoric*, în care se consemnează tradiția că moldovenii şi muntenii uniți au impus lui Mehmed respectarea vechii convenții cu Baiazid.

Urmează episodul Mustafa, care se termină cu insucces, după care:

> *"Ca să pedepsească pe Mircea, Mahomet trimise oştiri să prade Valahia.* Românii se retraseră dupe obicei în pădurile lor. Turcii nu folosiră nimic, Mircea muri în anul 1419."

Întrucât ***B.P. Hasdeu*** nu subscrie cu nici o ocazie la "închinările" şi "tributurile" atribuite de cronicari şi istorici lui Mircea I, şi nici nu se ocupă de această temă, trecem la ***Eudoxiu de Hurmuzaki***, ultimul istoric ce scrie înainte de apariția primei sinteze complete de istorie națională, elaborată de Xenopol. Sinteză care începe să apară din 1888, al doilea volum – care conține capitolul despre *"Mircea cel Mare"* – publicându-se în 1889.

Ironia lucrurilor a făcut în aşa fel încât cele scrise de Hurmuzaki să îmbrace hainele limbii române țesute de geniul eminescian. Să fi fost *Scrisoarea III* şi un răspuns la imaginea nu tocmai fericită la care ajunsese Hurmuzaki ? Să fi dat poetul o replică celui pe care-l tradusese ?[24]

Că Eudoxiu de Hurmuzaki a fost animat de cele mai calde sentimente față de voievod, şi că avea clarviziune istorică, dar a căzut victimă, în cele din urmă, aceloraşi "prefabricate" istoriografice, care au denaturat realitatea despre Mircea I timp îndelungat, ne-o dovedeşte modul în care îşi începe capitolul, oferindu-ne **cea mai substanțială caracterizare a personalității domnului român din câte au fost încercate până atunci**:

> "O stăpânire îndelungată este obişnuit o dovadă despre puterea şi dibăcia regentului, dar dovada este şi mai mare când stăpânirea se petrece în timpuri mişcate de furtună, sfâşieri fiind înăuntru, primejduire din afară. Exemplul vrednic de mirare al unei asemenea stăpâniri îndelungate şi bogate în fapte ni-l dă Mircea I, care s-a ţinut pe scaunul domniei de la anul 1387 şi până în 1419, adică treizeci şi doi de ani de-a rândul.
>
> Energic şi cu minte, întreprinzător şi viteaz, iubitor de libertate şi războinic accesibil pentru planuri mari, dispus a făptui lucruri înalte, el era ca amic folositor, ca aliat credincios celor de un gând cu dânsul, pentru vecini neliniştiţi o spaimă şi un potrivnic primejdios pe câmpul de bătălie."

Dar după această luminoasă perspectivă, tot restul rătăceşte pe vechile făgaşe anulând-o.

Acceptând participarea românilor la bătălia de pe Câmpia Mierlei (istoricul bucovinean vorbeşte însă de "trupa trimeasă în ajutor de Mircea I", şi nu de participarea sa în persoană), afirmă (după Engel) că pericolul otoman şi nu ameninţarea expansionismului ungar îl face pe domnul român să se orienteze spre regele Poloniei care (tot după Engel) "întindea mreji voivozilor principatelor Dunărene". Prin mijlocirea lui Petru Muşat este atras şi Mircea către pactul cu Polonia. Se analizează tratatele respective, dar numai spre a copia, mai departe, pe acelaşi Engel, combinat acum cu Hammer:

> "De puţin folos i-a fost însă lui Mircea alianţa în trei abia încheiată cu Polonia şi Moldova, de vreme ce cu toată legătura aceea sultanul Baiazid nu s-a sfiit, în vremea unei campanii norocite contra Bulgariei să atace şi să supuie fortăreţele Vidinul şi Şiştovul pe care le stăpânea Mircea pe malul Dunării. Şi fiindcă după cucerirea Bosniei, Bulgariei şi Serbiei, Baiazid cu puteri adunate îi pregătea şi Valahiei aceeaşi soartă, iar pe de altă parte regele polon aliat stabilise în tratat ca ajutorul să atârne în asemenea caz de bunul său plac, drept care nici nu l-a dat, **Mircea vodă se hotarî să cedeze mai bine pacinic, decât să se-mpotrivească-n zadar, deci se-nchină cu omagiu de supunere în anul 1391 puternicului stăpânitor al osmanilor, îi prestă**

jurământ de vasal şi se-ndatori a plăti un tribut anual noului său suveran.”

Se trimite, pentru “închinare” şi “tribut”, la Hammer. După care este avansată versiunea Thurócz – Gebhardi – Engel despre campania lui Sigismund în Țara Românească, “unde Mircea-l aştepta cu propriile sale puteri de oaste şi c-o trupă auxiliară turcească”. Dar Mircea nu iese la luptă, ci se retrage “cu trupele sale româno-turceşti dinaintea unui inamic pe cât de viteaz pe atât de bine înarmat”. Cavaleria ungară (zice Hurmuzaki, tot după Engel) nu a putut urmări pe cea a lui Mircea, care “scăpă aproape toată oastea sa mai întâi la munte, apoi noaptea pe malul drept al Dunării” (ca şi cum Carpații erau pe malul Dunării !). “Sigismund înaintă mai înlăuntrul țării, trecu Dunărea, luă Nicopolul (cel “Mare” nu cel “Mic”– *AVD*) şi încheie această campanie.”

În aceeaşi manieră – şi cu aceeaşi calitate a cunoştințelor istorice – se urmează restul textului, îndreptățind pe deplin drastica judecată a lui Hasdeu[25]. Este de aceea inutil să-i sacrificăm mai mult spațiu decât ne obligă urmărirea modului în care se prezintă, şi la Hurmuzaki, problema “închinării” şi “tributului”. El afirmă că în anul 1395 “Mircea de câțiva ani plătea tribut otomanilor”, ceea ce nu-l împiedică pe Baiazid, după Nicopole, să vină **în 1397** într-o campanie peste Dunăre şi să fie înfrânt (confruntarea este descrisă după Chalcocondil). Dispărând în urma luptei de la Ankara, sultanul lasă loc interregnului căruia îi pune capăt Mehmed I, ceea ce duce la a doua “închinare” a lui Mircea:

> “Nu era greu de prevăzut că, față c-un asemenea principe cu mult superior şi după cea din urmă complicare, neatârnarea Valahiei va sta la grea cumpănă. Şi-ntr-adevăr *în anul 1413 Mahomed şi dete poruncă unui corp cercetaş osman care intră pustiind şi prădând Valahia spre a o pedepsi pentru legătura intimă şi alianța cu Musa.* Mahomed însuşi restabili mai întâi liniştea în partea asiatică a Împărăției, apoi purcese spre Dunăre, luă cetățile Isacee şi Drista-Kale (Silistra), întări Giurgiul c-un fort şi puse în el garnizoană câtă trebuia pentru a îngreuia valahilor trecerea Dunării.

Înghesuit astfel şi nesimţindu-se egal cu puterea osmană Mircea trimise în anul 1414 soli proprii la Curtea din Adrianopole, ceru şi căpătă pace, încheiă despre aceasta un tratat, se îndatori să plătească un tribut anual în feliul şi după măsura pe care le va dicta Mahomed însuşi şi trimise ca ostateci pe doi *(sic!)* **fii ai săi şi trei fii de boieri mari."**

"Închinarea" şi "tributul" impuse de Mehmed I ar fi avut loc aşadar, după Hurmuzaki, în anul 1414. Urmează povestirea episodului Mustafa, apoi încheie:

"După punerea la cale a acestei afaceri Mohamed hotărî să pedepsească în mod simţitor pe necredinciosul Mircea pentru că-i ţinuse parte lui Mustafa; el trimise în Valahia un însemnător despărţământ de oaste care pustii ţara în dragă voie cu foc şi cu sabie, o prădă şi o arse de o aduse în genere în aşa stare încât de atunci încoace oţărîrea poporului contra turcilor prinse o rădăcină ce se adânci din ce în ce mai mult, se nutri prin evenimentele următoare şi deveni în fine inextirpabilă.

Astfel Mircea, cu toată capacitatea lui strategică şi cu toată dibăcia diplomatică ajunse totuşi acolo de se văzu vasal turcesc şi Valahia scăzută la treapta de provincie tributară, încât de acum înainte, cu toate că se păstrase neatins guvernul neatârnat înlăuntru, el şi ţara erau totuşi subordonaţi poruncilor sultanului osman."

După cum a reieşit din simpla reproducere a textelor, ***versiunea lui Eudoxiu de Hurmuzaki nu este decât ultima formă pe care o îmbracă un mănunchi de idei şi informaţii (sau pseudoinformaţii) ce trec de la un autor la altul, adăugând fiecare ceea ce imaginaţia şi dorinţa de originalitate i-a dictat să pună de la el.***

* * *

Era de aşteptat ca, o dată cu apariţia primei sinteze de *Istoria românilor*[26], în înţelesul actual al cuvântului, lucrurile să se mai limpe-

zească. Din păcate nu a fost așa. ***A.D. Xenopol*** sporește numărul "ficțiunilor istoriografice" despre "închinarea" și "tributul" lui Mircea I cu încă una, și se aliniază celor care-l judecă pe voievod nu după faptele sale reale, ci după cele atribuite de istoricii moderni:

> "Mircea bătut, împreună cu toți aliații săi, la Cossova, se retrage în Muntenia, așteptându-se la o năvălire de răzbunare a turcilor.
>
> Amurat, fiind asasinat după *(sic !)* lupta de la Cossova de un sârb luat prins de armata otomană, *fiul său Baiazid trimite o armată peste Dunăre, spre a pedepsi pe munteni, pentru împărtășirea lor la liga antiturcească.* Oardele musulmane înfuriate pradă și pustiază țara, **iar Mircea deși caută cu toate puterile ce-i rămăsese a se opune turcilor, este bătut și prins de ei și surgunit la Brusa în Asia, de unde însă turcii îl eliberează, după ce consimte a le închina țara și a le plăti tribut. Conform cu aceste științi și aflăm Muntenia trecută ca țară tributară pe registrele Portei otomane, în anul 1391."** [27]

Istoria cu "exilul la Brusa" este eroarea lui, eroare corectată de Onciul, dar rămasă încă în vigoare prin unele lucrări de peste hotare[28]. Cât privește ultima frază, ea traduce exact pe Hammer (la care de altfel se trimite) din versiunea franceză: "Le reste de l'armée turque envahit la Bulgarie, la Valachie, la Bosnie et la Hongrie. **Mirtsche, prince de Valachie, se reconnut vassal et tributaire du vainqueur;** ***et c'est depuis cette année que la Valachie est inscrite comme tributaire sur les registres de la Porte*** **[1391].**"[29]

Este pentru prima oară când fraza lui Hammer, cu "registrul Porții", pătrunde în istoriografia românească. Apărută în original în anul 1827, și în traducere franceză un deceniu mai târziu, celebra sinteză a lui Hammer a fost cunoscută și lui Kogălniceanu și lui Hurmuzaki, dar nici unul nu s-a oprit asupra formulei și nu a preluat-o. Am văzut în ce condiții – total diferite de cele imaginate de Hammer – plasa Kogălniceanu "primul tribut" pe care l-ar fi plătit Mircea lui Baiazid. La rândul său, deși Hurmuzaki urmează pe Hammer (și-l citează) pentru împrejurările care au dus la

pretinsul tribut, el preia numai data (1391), lăsând la o parte fraza cu "registrul". **Abia începând cu Xenopol va dobândi acest faimos "registru" răspândire şi autoritate.**

După Xenopol:

> "Supunerea lui Mircea către turci este însă numai trecătoare şi trebuia încă să se verse mult sânge între ei şi români, până ce aceştia să primească, fără a se mai împotrivi, jugul otoman. **Bătut la Cossova, apucat nepregătit de o năprasnică năvălire, luat prins de turci, el trebui să înlăture deocamdată pericolul amenințător prin o trecătoare închinare.**"

Aşa se prezintă, în versiunea lui Xenopol, "prima închinare" a lui Mircea către Baiazid. "Scăpat de la Brusa" el se va apropia după aceea de Sigismund cu care încheie tratatul din martie 1395 (tot Xenopol este primul care observă absența peceții *mari* şi o explică: "întâmplându-se să uite pecetea sa cea mare"), după care împreună trec Dunărea şi cuceresc Nicopolul (Mare). Dar Sigismund este obligat să întrerupă campania, murindu-i soția. Se reîntoarce şi are loc marea cruciadă din 1396. Mircea se retrage din luptă cu oştile intacte, aşteptându-se la răzbunarea lui Baiazid, care vine în 1397, dar este întâmpinat după tactica descrisă de Chalcocondil şi obligat să se retragă.

În timp ce Mircea era la Nicopole, polonii încearcă instalarea lui Vlad, care dă hrisovul din 26 mai 1396. Mircea, după ce-l învinge pe Baiazid, "pune capăt visului de domnie al fiului său", şi după căderea lui Baiazid se amestecă în luptele interne din imperiu. Dar:

> "Mohamed, ajungând sultan, vra să pedepsească pe Mircea pentru ajutorul dat fratelui său şi trimite o armată contra Munteniei. Expediția însă se fereşte de a intra în Valahia, spre a nu păți ca oştirea lui Baiazid. Ea *pune însă în lucrare un plan mult mai ghibaciu, pentru a duce de la sine Muntenia în supunerea turcilor: cuprinde anume cetățile de pe malurile Dunării, Severinul şi Giurgiul, din care turcii îşi fac ca nişte cuiburi, spre a prăda şi devasta Muntenia, când le va fi mai la îndemână.* ***Mircea văzându-se atunci constrâns se supune***

turcilor trimițând niște soli, care să închine țara de bună voie sultanului (se trimite pentru aceasta la Chalcocondil – *AVD*). Mohamed primește pe soli cu multă bunăvoință, îi ospătează la masa lui, și impune Munteniei niște condiții îndestul de ușoare, spre a o primi în vasalitatea sa.

Care au fost aceste condițiuni ? Nici un text autentic al hatișerifului dat cu acest prilej nu au ajuns până la noi. Totuși este sigur că un asemenea a trebuit să existe, deoarece el totdeauna a fost invocat de români în daraverile lor cu Poarta, și aceasta nici o dată nu a tăgăduit existența lui. Dionisie Fotino spune că ar fi aflat textul hatișerifului pe care-l da el ca purtând data 1393 într-o însemnare veche a unui boier, serdarul Constantin Chițoreanu, care l-ar fi prescris el însuși după un hrisov vechi."

Se citează prevederile "tratatului", trimițându-se la Fotino, dar **se trece cu ușurință peste "amănuntul" că Dionisie Fotino îl dădea încheiat nu cu Mehmed, ci cu Baiazid,** și se repetă greșeala lui Kogălniceanu (de la care a preluat-o) că acest tratat ar fi fost găsit *"în hârtiile lui Chițoreanu"* (În realitate Fotino pretinde că l-ar fi găsit într-o condică copiată de Ienache Văcărescu la Istanbul). După care continuă:

"Se vede însă că numai silit de împrejurări se hotărîse Mircea a pleca capul sub jugul osmanliilor și că el pândea în fiece moment prilejul favorabil, spre a se mântui de această supunere. Cât de mult doria Mircea să scape de suzeranitatea turcească, se vede de pe împrejurarea că el, care până atunci purtase cu atâta înțelepciune trebile țărei lui, dădu ajutorul său fără alegere celui întâii venit care ridică steagul răscoalei contra lui Mohamed. Acesta era unul Mustafa, ce se dădea drept fratele sultanului. Noul pretendent este slab susținut de partida ce și-o formase și chiar în Valahia se zice că el nu ar fi putut aduna mai mult de 800 de oameni. Este deci ușor bătut și ucis de Mohamed. Mircea însă, prin nesocotita amestecătură în o daraveră atât de puțin serioasă, compromisese iarăși soarta poporului său. **Turcii răpăd din nou oardele lor sălbatece pe pământul român și declară că se vor retrage numai dacă Mircea va consimți a plăti un haraci mai mare și 500 de copii în corpul ienicerilor.** Mircea

atunci pentru a înlătura cumplitul tribut de sânge își încoardă toate puterile și într-o mare luptă la *Rovine,* în județul Ialomița, izbutește să bată cu totul pe însuși sultanul ce venise contra lui, gonindu-l peste Dunare. Răscoala lui Mustafa întâmplându-se pe la anul 1418, anul morței lui Mircea, acest domn nu avu timpul de a se folosi de ultima sa victorie, și apoi urmașii bicisnici ai marelui domnitor, aruncând Țara Muntenească în nesfârșite lupte pentru tron, o făcură să cază tot mai adânc sub stăpânirea turcească și ungurească de care tocmai o apărase cu barbăție Mircea cel Mare.

[...] Lucrarea politică a lui Mircea a fost fără îndoială măreață și chibzuită, deși poate părea cam prea îndrăzneață pentru puterile țării lui. Acțiunea militară care trebuia să sprijine calculele lui politice a dat totdeauna greș. Așa la Cossova, la Nicopoli, în lupta lui Musa contra lui Mohamed [...] **De aceea, cu toată destoinicia politică a lui Mircea, vedem la sfârșit că rezultatul luptei întreprinse cu turcii aduce căderea Munteniei sub dânșii."**

Prin urmare, spre deosebire de cei care explicau drama finală a voievodului prin "bătrânețele" sale și oboseala românilor de atâta luptă, Xenopol, preluând versiunea Mihai Cantacuzino – Dionisie Fotino, plasează tocmai în acest moment marea victorie de la Rovine. Inutil să mai precizăm că **nici un izvor, nici măcar cele otomane și bizantine, nu amintește de pretențiile la cei 500 de copii și mărirea tributului,** Xenopol fiind aici întrutotul dator plăsmuirii din secolul al XVIII-lea. Fantezistă este și așezarea bătăliei de la Rovine în ultimul an de domnie al voievodului, ceea ce istoricul însuși și-a dat mai târziu seama, mutând-o "la scurt timp după bătălia de la Nicopole."

Istoricii ulteriori au reținut de la Xenopol numai ideea că a doua închinare a lui Mircea, sub Mehmed I, a fost urmarea tacticii acestuia de a-i lua cetățile dunărene. Preluată de N. Iorga, care a investit-o și cu prestigiul său[30], această idee continuă a face autoritate și se poate întâlni până în cele mai recente texte despre Mircea I[31].

Pentru ***Nicolae Iorga*** – în monografia, deja citată, despre Chilia și Cetatea Albă, apărută în anul 1899 –, Mircea "promisese tribut" lui Baiazid,

dar nu reiese că l-a şi plătit. În schimb, despre raporturile cu Mehmed, marele istoric scria:

> "Biruitor, sultanul Mohamed trimise iarăşi pe achingii la pradă. După Neşri, sultanul însuşi ar fi venit din Brussa pentru această expediţiune, ar fi făcut un castel la Dunăre şi şi-ar fi trimis de aici veliţii, care revin cu pradă mare. Domnul muntean promite tribut şi-şi dă fiul zălog, la Poartă (se trimite la Leunclavius, *Hist.* col. 463-464).
>
> În altă versiune, Mohamed ar fi avut ajutoare asiatice, din Caramania şi Castemuni, ar fi făcut la Dunăre cetatea «care se zice Gergugi şi locurile următoare: Sagzim (Isaceea) şi Ieni Suben (Sale), care apoi s-a zis «Sule Nouă», poate Sulina. Sultanul ar fi ocupat Severinul, luând zăloage de la fruntaşii («principes») «creştinilor de acolo». Acestea s-ar fi întâmplat în anul Hegirei 819 (martie 1416-ianuarie 1417) (Leunclavius, *Hist.* col. 473-474).
>
> După Seadeddin, mai circumstanţiat, Mohamed ar fi chemat cu acest prilej şi pe Isfendiar, ocrotitorul de altă dată al lui Musa. Cetatea făcută la Dunare ar fi «Jer-köki», Ierkoki deci, sau Giurgiul. «Şi puse încă să se dreagă fortăreaţa *Isaccea* şi Ieni-Sale». Achingii aduseră din Muntenia robi şi roabe multe. Mircea a plătit chiar tributul, trimiţându-l prin «Izzet-beg», care fusese unul din miniştrii lui Musa-Celebi şi fugise de mult în Muntenia», pe trei ani. **Foarte însemnat în această menţiune e faptul că expediţiunea a restabilit zona de cetăţi turceşti care strângea pe Mircea. La Giurgiu, ea trecea Dunărea; la Isaccea ea distrugea orice dominaţiune dobrogeană a domnului, redus la stăpânirea gurilor Dunării.**"

Şi adaugă în notă: "Atunci s-a încheiat, *dacă* (subliniere – *N.I.*) s-a încheiat şi tractatul cunoscut, inadmisibil aşa cum e."

Şase ani mai târziu, în sinteza germană publicată la Gotha, N. Iorga abordează din nou problema. **Este absentă orice referire la vreun tribut plătit lui Baiazid.** Dimpotrivă, accentul este pus cu toată tăria pe acţiunea lui Mehmed I, reluându-se ideea lui Xenopol:

> "Dar în curând însuşi Mohamed apăru la Dunărea-de-jos ca să se răzbune. De data asta însă, cumpănind bine împrejurările, el nu mai

încearcă aceia ce nu reuşise înaintaşilor săi: nu se mai gândi să cucerească Țara Românească, pentru ca să câştige împărăției sale o nouă fâşie de pământ, sau măcar să pună un voievod credincios în locul aceluia care-l înfruntase cu îndrăzneală. Nu, el văzu foarte bine că este cu mult mai uşor să pună un zăgaz acestei noi vieți călcăitoare, şi de aceia dete poruncă să se întărească în prezența sa cetățile cucerite de la Dunăre şi din Dobrogea. Astfel ajunse Giurgiul, cel ridicat de Mircea, în mâinile unui comandant turcesc. La gurile fluviului, la Isaccea, ba poate şi la Ieni-Sale (Ieni-Sala) osmanlâii îşi puseră străji. Țara învecinată însă, care nu era bogată în cetăți ca Moldova lui Alexandru, lâncezia alături fără ocrotire, expusă la toate poftele prădalnice ale pustiitorilor de meserie, ce pândiau din cuiburile lor.

Trebuie să admitem că Mohamed n-a uitat Nicopolea-Mică, cea prevăzută odinioară de tatăl său cu o puternică garnizoană, şi că «Turnul» lui Baiezid străjuia iarăşi țermul stâng al Dunării pentru turci. *În sfârşit un cronicar turc povesteşte că oşti turceşti ar fi apărut în Banat, iar «principes» ai țării li-ar fi dat ostateci drept chezăşie a credinței lor, cu care prilej chiar Severinul ar fi fost cucerit.* Aceasta nu este de necrezut, căci măcar într-un alt punct se mai întemeiase o cetate.

După povestitorii turci ai acestor întâmplări, şi Mircea ar fi plătit învingătorilor săi **acum pentru întâia oară tribut pe trei ani** ba chiar li-ar fi dat pe unul din fiii săi ca zălog al credinței. Acum, se ştie că tânărul fiu al lui Mircea, cel de-al doilea născut al său, Dan, a slujit întâi în oastea turcească, şi aceasta ar fi o confirmare a faptului că **supunerea din 1417 era deplină.**

Când prin campania personală a sultanului Mohamed **umilirea lui Mircea fu desăvârşită**, voievodul Țării Româneşti atinsese acum o vârstă considerabilă şi de câțiva ani, încă din 1413, el luase de asociat, pe fiul său Mihail, care trăise de asemenea o bucată de vreme la Constantinopol. Mircea muri în cea din urmă zi a lui ianuar 1418, lăsând după dânsul pe acest fiu şi asociat al său într-o poziție extrem de grea, fără ca el să fi avut şi mijloacele de ajutorare prin care să se poată mântui."

Trei decenii mai târziu, în alocuțiunea intitulată *Rostul lui Mircea I*, N. Iorga se opreşte, iarăşi, numai la Mehmed:

"Când însă asprul Mehmed s-a impus, *Mircea i-a arătat că Bizanțul otoman nu se poate întinde peste Dunăre și apoi s-a răscumpărat prin acea plată de «bani roșii» de galbeni cu care-și asigura liniștea așa cum o făcea față de același sultan, pentru posesiunile ei răsăritene însăși magnifica Veneție, căci așa, și nu altfel, trebuie socotită vasalitatea Domnului român."*[32]

În ultima sinteză, din anul 1937, care în unele aspecte reprezintă un regres față de publicațiile și punctele de vedere formulate anterior de marele istoric, **N. Iorga admite că prin 1391 *"Mircea totuși plătea tribut ca și toți potentații creștini care rămăseseră în picioare"***, fără a aduce nici o justificare și fără a cita nici o sursă pentru **noul său** punct de vedere. În notă comentează: "E inutil să se mai spună că «tratatul» lui cu sultanul, *scos la iveală pe la 1770 de Ienăchiță Văcărescu pentru a sprijini dorințele țării sale e fals*. Sultanul nu dădea decât acte de grație și privilegii. Nici pe dogele venețian acest moștenitor al pretențiilor lui Ginghis-Han nu-l credea de o samă cu dânsul."[33]

Despre campania lui Mehmed și urmările ei găsim din nou o amplă expunere pe care o reproducem în întregime:

"Cronicile turcești vorbesc, cu amănunte divergente, de răzbunarea lui Mohammed, scos din fire. Sultanul, care nu-și mai are primejdia înainte, adună o puternică oaste, și din vechea sa Asie, cu însuși Isfendiar, beiul de Castemuni, și cu un contingent al puternicului Caraman, la care cândva el căutase mântuirea. *Se trimit peste Dunăre achingii prădalnici cari pustiiră partea de jos a țării. Apoi se întreprinse metodic fără să se fi dat o mare luptă în câmp deschis, luarea în stăpânire a malului stâng asediindu-l astfel în chip permanent pe Mircea în moștenirea lui. Pe când Dobrogea era întărită prin ridicarea cetăților de la Isaccea («Sagzim») și de la Ieni-Sale, vechile «Saline»* italiene, de unde s-a făcut Sulina, *se lua Giurgiul și cu toată prezența în apropiere a lui Pippo, a cărui atenție se risipia în multe părți și al cărui spirit florentin se preocupa de câștigul ocnelor sale ardelene și de alte lucruri pe alăturea. Severinul însuși fu ocupat pentru moment.* Acei «fruntași ai creștinilor de acolo» cari se supun,

oferind ostateci, nu pot fi boieri români, ci apărătorii, tot români, de supt comanda lui Pippo ai regiunii militare de la Caransebeş şi Lugoj, al cărui nume, de sigur de veche origine, e pomenit numai odată până atunci.

Nu-i rămânea lui Mircea decât să intre în sistemul militar turcesc. Pentru a câştiga pe Sultan, care, din partea lui, urma politica lui Baiazid, fară a se gândi la o anexare a Ţării Româneşti înseşi, *el trimese, cu daruri şi oferte de tribut — rămas în amintirea urmaşilor până în secolul al XVIII-lea când se vorbea şi de suma de «bani roşii» deci de galbeni a tributului acestuia — pe unul din sprijinitorii turci, rămaşi la dânsul, al lui Musa, Izet-beg.*

Nu poate fi vorba de un tratat, POATE NICI DE UN PRIVILEGIU SCRIS, CA ACELA CARE SE DĂDUSE VENEŢIENILOR, cari cereau un document în toată forma. Îndeplinirea îndatoririi tributului, considerat poate de Domn ca un simplu «peşcheş», iar de Sultan ca un «haraciu» de răscumpărare, ajungea.

De altfel, *ajunge să se vadă în ce condiţii a primit Moldova lui Petru Aron aceiaşi plată a tributului, cum Sultanul a hotărît lucrul printr-un singur firman, pentru a se înţelege că acelaşi lucru a trebuit să se petreacă şi cu Mircea.*

«Tratatul» însă era numai un mijloc de a opri continuarea campaniei lui Mohammed. El nu reprezenta nici pentru Mircea, nici pentru boierii cari vor conduce pe fiul său Mihail, o adevărată îndatorire. **O dovedeşte continuarea titlului lui Mircea de către acest urmaş.**

O singură încercare s-a mai făcut pe urmă pentru a zgudui puterea solid aşezată, în ciuda pretendenţilor cari mai răsar, a lui Mohammed: aceia a pătrunderii prin Deliormanul dobrogean, «nemărginita pădure», a dervişului anarhist Bedreddin. Dar, cum e vorba şi de asediul contra Salonicului, trecut de la un despot bizantin la veneţieni, Mircea pare să nu mai fi fost în viaţă."

Ultima oară N. Iorga se pronunţă asupra chestiunii în comunicarea academică din 18 noiembrie 1938, *Paralelisme şi iniţiative de istorie universală la români*, unde îl elogiază pe Mircea **pentru că ar fi obţinut, cel dintâi, "o învoială scrisă" cu Mehmed I.**[34]

În cuprinsul cursului său de *"Istoria românilor"* de la Universitatea din Bucureşti, inaugurat în anul 1896, ***Dimitre Onciul*** a elaborat, de-a lungul anilor, o veritabilă "monografie critică" a epocii lui Mircea I şi Alexandru cel Bun, aplicând pentru prima oară spiritul critic fiecărei chestiuni în parte, de la aceea a întinderii teritoriale a țării, reflectată de titlul domnului (este partea de curs ce s-a şi tipărit, sub forma studiului bine cunoscut)[35], la problema ce ne preocupă.

Vom examina modul în care a înfățişat Onciul chestiunea "tributului" şi "închinării" începând din anul universitar 1900-1901, de când ni s-a păstrat cel mai vechi curs litografiat ce tratează perioada respectivă. Fiind vorba de un curs minuțios pregătit şi citit de la catedră, textul lui se prezintă aproape identic în diferitele stenograme şi litograme apărute de-a lungul deceniilor. **Această constatare este valabilă, cu deosebire, în privința epocii lui Mircea I şi Alexandru cel Bun. Între cursul din 1900-1901 şi cel editat postum în 1926 nu sunt diferențe notabile, pentru chestiunea ce ne preocupă.** Vom da, prin urmare, citatele din primul[36] – cel mai vechi – şi vom indica – numai dacă este cazul – diferențele din celelalte.

În capitolul ce tratează despre titlul lui Mircea şi întinderea țării, Dimitre Onciul se referă tangențial şi la problema raporturilor cu Imperiul Otoman, anunțând revenirea pe larg într-un capitol următor:

> "Chestiunea tributului rămâne să fie discutată cu altă ocazie, acolo unde ne vom ocupa cu evenimentele din domnia lui Mircea. De astă dată observăm numai în treacăt coincidența de fapte, că chiar pe timpul acela (1393 – *AVD*) *cronicarii turceşti* arată că Mircea s-a învoit să plătească tribut turcilor. Astfel şi menținerea posesiunii transdanubiene după căderea Bulgariei, adeverită prin hrisovul din 1393, şi tributul lui Mircea ar găsi cea mai plauzibilă explicare.
>
> Dar în luptele următoare cu turcii, Mircea a pierdut negreşit partea de peste Dunăre, eliminată pe atunci şi din titlul său, din care cauză el refuză a mai plăti tribut. În urmă, împăcându-se cu turcii şi învoindu-se a plăti tributul, el primeşte iarăşi posesiunea transdanubiană ca feud

> turcesc. **Aşa înţeleg situaţiunea de vasal turcesc a lui Mircea, care vasalitate pare a nu fi existat decât pentru posesiunea transdanubiană ce fusese cucerită de la ţările vasale ale imperiului otoman.** În mod analog domnii Ţărei româneşti *(sic !)* recunosc şi suzeranitatea Ungariei pentru posesiunile cedate lor în Ardeal." (p. 176-177)

D. Onciul porneşte de la premisa că prima ciocnire dintre Mircea şi otomani a avut loc în cadrul coaliţiei creştine de la Kosovo, înfrântă de otomani, iar prima expediţie importantă contra Ţării Româneşti este aceea condusă de Baiazid, "cu puţin înainte de Nicopole, pe la 1394". "Expediţia lui Feriz Bei a fost negreşit o incursiune neînsemnată şi probabil în legătură cu luptele din acelaşi timp pentru posesiunile transdanubiene ale lui Mircea" (p. 217).

Onciul nu urmează, deci, pe acei istorici care stabileau o legătură de cauzalitate între *prima incursiune otomană* norddunăreană atestată de cronicile otomane, aceea a lui Firuz bei, şi trecerea Ţării Româneşti în "registrul" de tributari ai Porţii. El presupune că, dacă într-adevăr Mircea a plătit tribut înainte de 1394, a făcut-o numai în urma trecerii "pământurilor lui Dobrotici" între stăpânirile sale. Fiul lui Dobrotici, Ivanko, a fost vasal otoman, şi Mircea i-ar fi preluat obligaţiile. *Ne aflăm, desigur, în faţa unei simple ipoteze, fără întemeiere documentară, dar ea adaugă încă o variantă la numărul celor înregistrate până acum.*

A doua idee nouă avansată de Onciul priveşte tocmai campania norddunăreană a sultanului Baiazid, urmată – potrivit unor cronicari otomani – de "închinare" şi "tribut". **Explicaţia la care se opreşte Onciul o vor adopta toţi istoricii ulteriori, în special P.P. Panaitescu:**

> "Cronicarii turci spun că Mircea, după această luptă crâncenă în care a opus o puternică rezistenţă, pierzând cea mai mare parte a oastei sale, **a fost silit să se retragă în fugă şi apoi să ceară ertare, promiţând să plătească tribut.** Leunclavius mai numeşte Argeş ca loc al luptei şi *prezintă pe Mircea* ca *fiind tributar mai dinainte şi*

reînnoind promisiunea tributului după acest război. Şi Seadeddin lasă a se înțelege că Mircea ar fi fost tributar mai dinainte, zicând că el se obligă a plăti un tribut mai mare decât cel obicinuit şi ordinar. La cine s-ar raporta acest «mai mare decât cel obicinuit şi ordinar» ?

Înțelesul acestor cuvinte nu poate fi decât că Seadeddin ca şi Leunclavius are în vedere o îndatorire de tribut a lui Mircea încă înainte de acest război. **Din documentele ungureşti reiese că Mircea după lupta cu Baiazid a fost nevoit să se retragă în Ungaria şi că în absența lui un alt voievod a luat domnia ca vasal turcesc cum spune şi cronica bulgărească. Faptul e de asemenea constatat prin documentele lui Sigismund, pe care le voi cita.**

În mai 1395 Mircea se întoarce apoi ajutat de Sigismund şi alungă pe vasalul turcesc, ocupând iarăşi tronul. Aceste diferite ştiri nu pot fi puse în acord decât în următorul mod: După intrarea turcilor în țară se dădu prima luptă la Rovine, unde Mircea, după unanimele mărturii ale ştirilor bulgăreşti, sârbeşti, bizantine şi româneşti, a fost învingător. Dar suferind pierderi însemnate el se retrase la Argeş, unde s-a dat probabil a doua luptă, care a fost nenorocită pentru Mircea, încât el fu nevoit să se retragă în Ardeal. *Turcii pun în locul lui un alt domn ca vasal, pe un oarecare Vlad, pe care nu-l cunoaştem decât dintr-un act al său din 28 mai 1396, când el nu mai era în posesiunea efectivă a tronului.* **PRIN ACEST VLAD NU PRIN MIRCEA ȚARA ROMÂNEASCĂ A DEVENIT ATUNCI TRIBUTARĂ TURCILOR.**

Cât despre *tributul mai din urmă al lui Mircea, pus fără probabilitate în acest timp*, vom examina chestiunea la locul său, (**unde vom vedea că celebrul tractat de închinare al lui Mircea e din anul 1402, după data care o poartă**). Iar dacă ştirea cronicarilor turceşti despre tributul lui Mircea dinainte de război, *neconfirmat prin alte mărturii*, nu-i apocrifă, nu i-am putea da alt înțeles decât al unui tribut promis pentru posesiunile transdanubiene. (Această promisiune ar fi putut să urmeze după bătălia de la Kosova, poate *chiar pe la anul 1391, unde înregistrează mărturiile turceşti*, ceea ce ar fi putut să dea şi motiv pentru punerea greşită a războiului cu Mircea în acest an. ***Cronicarii turci, aflând în însemnările oficiale anul 1391 ca dată în care Mircea a promis să plătească tribut şi de la care Poarta a şi încasat tributul***[57], au crezut că în acel an a urmat războiul

şi de aceea în loc să-l pună în 1394-1395, când în adevăr s-a petrecut, l-au pus în 1391.)

După pierderea posesiunilor transdanubiane pe la sfârşitul anului 1393 şi după războiul din 1394-1395, Mircea nu mai plăteşte tribut până în a doua jumătate a domniei sale, când iarăşi are în stăpânire posesiunile transdanubiane, cum vom vedea la locul său." (p. 219-222)

Se constată şi la Onciul limitele pe care le impune istoriografiei noastre necunoaşterea cronicilor otomane în original, ci numai prin filtrul lui Leunclavius şi Bratutti. Dar chiar şi în aceste condiţii, **"scenariul" imaginat pentru a pune în seama lui Vlad atât "închinarea", cât şi "tributul" pe care Mircea l-ar fi plătit după confruntarea de la Rovine, nu ţine seama tocmai de mărturia cronicilor otomane.** Căci nici în versiunea lui Leunclavius, nici în a lui Bratutti şi în nici o alta, **ele nu cunosc pe acest Vlad, ci vorbesc în termeni foarte clari de Mircea.** Istoricul cade, prin urmare, în aceeaşi eroare metodologică a nesocotirii literei şi sensului izvoarelor invocate, în care a căzut şi atunci când a făcut din confruntarea lui Baiazid cu Mircea două bătalii, una victorioasă la Rovine, alta nenorocită la Argeş.

Vlad cel real a devenit astfel, pur şi simplu, un personaj fictiv, împăunat gratuit cu victoria de la "Pazzata" contra lui Sigismund şi copleşit cu acuza de închinător al ţării şi tributar otoman, deşi el nu apăruse încă pe scena istoriei în momentele respective. În schimb, Onciul nu-i recunoaşte singurul lucru real: că se afla pe tron la 28 mai 1396, când dădea hrisovul de la Argeş. Şi aici contrazice din nou izvorul care este – am văzut deja – categoric în acest sens.

În momentul de faţă, scenariul lui Onciul a căzut în desuetudine şi fiindcă ştim sigur *când* şi *cum* s-a petrecut confruntarea româno-otomană de la Rovine, şi care i-au fost urmările. Un tribut sau o închinare în condiţiile în care cel preocupat de a-şi salva "hasnaua, adică viaţa" era sultanul, nu domnul, se exclud.

Tot atât de precară este şi construcţia propusă de Onciul pentru

explicarea "tratatului cu Baiazid". Premisa de la care pleacă este valabilă, Onciul observând cel dintâi că *"tratatul despre care are știre Franzes* (de fapt Pseudo-Sphrantzes, Macarie Melissenos – *AVD*) *nu s-a încheiat imediat după război, ci mai târziu"* (p. 263), dar, acceptând la rându-i o campanie a lui Baiazid în anul 1397, soldată cu o "mare victorie" a domnului român, și dând importanță exagerată episodului relatat în raportul din Creta, de la 3 martie 1401, publicat tocmai atunci de N. Iorga[38], ajunge la concluzia că *numai după aceste două victorii a fost posibilă încheierea tratatului*: "Curând după aceasta el încheie tratatul cu turcii de care scrie Franzes" (p. 270). Neluând în seamă că Pseudo-Sphrantzes nu vorbește de un tratat propriu-zis, ci – cum s-a observat de curând[39] – de *o pace* intervenită între Mircea și Baiazid, D. Onciul se grăbește să și identifice acest pretins tratat în cel publicat de Dionisie Fotino:

> "Textul tratatului ni s-a transmis în traducere de Fotino în *Istoria Daciei* vol. 3, fără ca Fotino să ne spună de unde a luat acest text. El poartă data an 805, luna Rabiul ave (adica luna II). Această data e 1402, de la 29 septembrie până la 29 octombrie. În acest timp cade luna aceea la an 805 [...] Dar despre aceasta rămâne să vorbim la a II-a jumătate a domniei lui Mircea, în legătură cu evenimentele următoare." (p. 270-271)

Revenind, deci, asupra problemei în contextul anunțat, Dimitre Onciul elaborează teoria potrivit căreia **Mircea ar fi acceptat închinarea țării și plata tributului nu în anul 1391** (cum susținuse Hammer și, după el, unii dintre istoricii români), **ci în anul 1402**.

După Onciul, cel căruia Mircea i-a închinat țara nici nu a mai fost Baiazid, ci urmașul său Suleiman (după cum vom vedea, formulările sale sunt șovăitoare, dar până la urmă se fixează această opinie), ceea ce duce la teza absurdă că Mircea I a devenit "închinat" și "tributar" tocmai în momentul în care absolut nimic nu l-ar fi obligat să o facă, și când știm din toate izvoarele că el devenise personalitatea politică cea mai puternică a momentului pe

scena Sud-Estului European, adevărat arbitru al luptelor din imperiu. Dar iată această teorie paradoxală, cu înseşi cuvintele autorului ei:

> "De 4 ori învingător asupra lui Baiazid: la Rovine în 1394, la Nicopole mic împreună cu Sigismund în 1395, după bătălia de la Nicopole mare în 1397, în fine în 1400, Mircea şi-a câştigat la turci renumele de «principe între creştini cel mai viteaz şi cel mai ager», cum îl numeşte cronicarul turc tradus de Leunclavius. **Poate de aceea Baiazit după ultimul război cu neînvinsul domn român a făcut o învoială cu Mircea înainte de a pleca în Asia contra lui Timur** [...] Cronicarii turci fac pe Mircea tributar deja în 1391, unde ei pun şi expediţiunea lui Baiazit în Ţara Românească. La locul său am văzut că această dată e greşită, căci expediţiunea lui Baiazit n-a putut fi decât după căderea Bulgariei în 1393 [...] **Pe timpul acestei prime expediţiuni a lui Baiazit contra lui Mircea, Ţara Românească devine în adevăr tributară; dar nu Mircea e acela care se obligă a plăti tribut, ci rivalul său Vlad, pus de turci**, Mircea învingător cu ajutor de la unguri contra rivalului său susţinut de turci, continuă lupta contra turcilor până la 1400. **Abia după această dată ar fi loc pentru pactul cu Baiazit despre care ne vorbeşte Franzes.**" (p. 345-347)

După ce analizează critic versiunea banului Mihai Cantacuzino (pe care nu-l cunoaşte ca atare, ci sub numele de "Anonimul Românesc", de la Şincai, sau de "Tunusli") şi se opreşte la textele celor două "capitulaţiuni", cu Baiazid (reprodusă integral în versiunea lui Sion) şi cu Laiotă (e prima analiză critică a celor două texte), D. Onciul conchide:

> "Orişicum, anul dat de tradiţia publicată de dânsul (Fotino – *AVD*) nu-i 1393, cum transcrie el greşit anul după era mahomedană, ci 1402 între 29 septembrie şi 29 octombrie. Autenticitatea acestei date (ca şi tradiţia însăşi bine înţeles) nu poate fi considerată ca sigură, cât timp nu cunoaştem actul original sau o copie autentică a lui. Poate condica, după care banul Enache Văcărescu şi-a procurat copia cunoscută lui Fotino, se mai păstrează încă în arhivele turceşti, unde ar trebui cercetată. Dar până la alte descoperiri *trebuie să ţinem seama de acest prea important act aşa precum el ni se prezintă.* **Asupra existenţei unui asemenea tratat al lui Mircea nu poate fi nici o îndoială având**

în vedere mărturia cronicarului bizantin Franzes. *Chiar şi data tractatului se potriveşte cu timpul indicat de Franzes care spune că pactul s-a încheiat mai târziu, după bătălia lui Mircea cu Baiazit, dar încă pe timpul lui Baiazit.*

În octombrie 1402, data tractatului după textul lui Fotino, Baiazit trăia încă, deşi în captivitate la Timur. Deci Suleiman ţinea atunci domnia încă în numele tatălui său. Astfel s-ar împăca şi data tractatului cu ştirea lui Franzes. *Totuşi nu e exclus ca deja Baiazit însuşi înainte de a pleca în Asia contra lui Timur să fi fost făcut învoiala cu Mircea* **după care s-ar fi încheiat apoi tractatul formal de Suleiman în numele tatălui său. Necesitatea acestui tractat prin care Soliman îşi asigură liniştea din partea războinicului domn român era acum mai mare pentru dânsul decât pentru Mircea.** Din acelaşi motiv el încheie tot pe atunci şi tractate de pace şi amiciţie cu împăratul bizantin, renunţând chiar la o mare parte din cuceririle tatălui său şi la tributul promis de bizantini.

Dar nu mai puţin şi pentru Ţara românească tratatul lui Mircea prezintă însemnate foloase, asigurându-i pacea în afară şi independenţa în lăuntru. **Prin acest tractat, prin stipulaţia căruia s-a bizuit până în timpul din urmă raporturile noastre ca vasali cu Poarta otomană, s-a asigurat pentru viitor şi existenţa statului român atât în contra eventualelor cuceriri turceşti, cât şi mai ales contra celorlalţi vecini, cari până în timpurile mai nouă tot tindea la posesiunea ţărei noastre şi ale căror intenţii le-a zădărnicit Mircea prin suzeranitatea turcească. Acesta e folosul pe care ni l-a adus înţeleapta politică a lui Mircea."** (p. 353-355)

Teza încheierii tratatului în 1402 sub Baiazid, sau chiar sub urmaşul său, Suleiman, şi credinţa în autenticitatea tratatului sunt reafirmate ceva mai departe şi revin în cuvântarea din anul 1918[40]. A rămas convingerea constantă a istoricului.[41] E de reţinut, din toată această construcţie paradoxală, numai faptul că *Onciul a pus accentul, primul, pe informaţia din Pseudo-Sphrantzes* şi a căutat să înlăture cele două datări anterioare ale momentului închinării: 1391 sau "1394", după lupta de la Rovine. Argumentele lui nu sunt valabile, dar intenţia nu poate fi trecută cu vederea.

Adevărata contribuție a lui Onciul, pasul înainte pe care ne ajută să-l facem în înțelegerea subiectului ce ne preocupă, se află însă în paginile consacrate raporturilor cu Mehmed I:

> "Revenind la data tractatului mai trebuie să observ că istoricii noştri mai noi pun capitulaţiunea lui Mircea pe la începutul domniei lui Mahomet I, care a ocupat tronul în 1413."

Sunt amintiți A.D. Xenopol, Grigore Tocilescu, Ioan Bogdan[42], N. Iorga, dar el le opune o nouă afirmare a convingerii sale în data şi autenticitatea tratatului cu Baiazid[43].

Cum se prezintă, în viziunea lui Onciul, situația din timpul lui Mehmed ?

> "Spre a se răzbuna asupra lui Mircea pentru legătura lui cu Musa, *Mahomet trimise chiar la începutul domniei sale o oaste contra domnului român.* Asupra acestei expedițiuni nu aflăm din mărturiile respective decât că Țara Românească a fost devastată de turci şi că *Mircea a obținut pace promițând să plătească tributul.* **Ştirea ne-o dă mai întâi Chalcocondil.**
>
> Mircea, după pacea încheiată cu Mahomet a păstrat şi posesiunea transdanubiană numită în titlul său însă şi după această dată pe la 1415, ultimul document pe care îl mai avem de la dânsul.
>
> **Între solii vasali cari au venit la Adrianopole să prezinte omagiul cuvenit noului sultan, sunt numiți la Ducas şi solii valahi.** *Aceşti soli nu pot fi trimişi decât în urma expedițiunii făcute contra lui Mircea, după care s-a încheiat pacea*[44]. Probabil la această pace se raporta şi mărturia cronicarilor turci că Mahomet a ratificat condițiile şi capitulațiile de pace cu Mircea, cum zice Seadeddin, prin care capitulațiune pare a se înțelege reînnoirea tratatului încheiat cu Soliman în 1402. Deci şi cronicarii turci au cunoştință de o capitulațiune existentă între Mircea şi între turci. Prin cuvântul capitulațiune turcii înțelegeau atunci orice tratat.
>
> [...] Deci cronicarii turci, având ştire despre existența unei capitulațiuni a lui Mircea cu turcii, care se reînnoieşte în timpul lui Mahomet, confirmă şi ei **existența tratatului încheiat în 1409 cu**

Soliman, despre a cărui autenticitate nu suntem siguri neavând originalul sau o copie autentică.

Tot în anul I al domniei sale Mahomet a reînnoit tratatul încheiat de Soliman cu împăratul bizantin.

[...] *Cu toată reînnoirea capitulațiunei anterioare pacea dintre Mircea și Mahomet n-a fost însă durabilă.* Principalul motiv de ostilitate nu pare a fi fost refuzarea tributului din partea lui Mircea, cum spun cronicarii turci, ci mai ales ospitalitatea și sprijinul dat de dânsul unui nou pretendent la tronul otoman." (p. 370-372)

Se relatează episodul cu pretendentul Mustafa și cel cu Bedreddin, după care continuă:

"Ospitalitatea și ajutorul dat de Mircea cestor doi atraseră domnului român din nou mânia lui Mahomet. *Urmarea fu o nouă expediție în Țara Românească, făcută între 1416 și 1418*, despre care nu se spune mai mult decât că țara a fost rău prădată și devastată.

Despre această expediție ne informează Ducas, zicând de-a dreptul că ea a fost făcută din cauza sprijinului pe care Mircea îl dăduse lui Pseudo-Mustafa. Probabil că la această expediție se raporta și știrile cronicarilor turci despre războiul lui Mahomet cu Mircea, pus de dânșii la 1416 și considerat până acum ca un război deosebit, admițând 3 războaie în loc de 2. Așa de exemplu Hammer și Zinkeisen admit 3 războaie ale lui Mahomet cu Mircea: *unul, cel menționat de Chalcocondilas la începutul domniei lui Mahomet; al doilea, cel menționat de cronicarii turci la 1416 și al treilea cel menționat de Ducas către sfârșitul domniei lui Mircea.*"

Onciul admite numai două expediții: "cea de la începutul domniei lui Mahomet, pe la 1413 sau 1414 poate, și cea de la sfârșitul domniei lui Mircea, pe la 1416 sau 1417" (p. 375).

"Cu privire la expediția pusă la 1416, cronicarii turci spun că Mircea s-a învoit să plătească tributul ce datora pe trei ani. E întrebarea de când datora Mircea acest tribut pe 3 ani? Din timpul lui Muza când Mircea poate n-a plătit tributul, și chiar Muza domnise 3 ani? Din timpul lui Soliman și Muza? Sau că această datorie a tributului e socotită din timpul lui Mahomet, după știrile care ni le dau Chalcocondil și Ducas,

care arată că la începutul domniei lui Mahomet Mircea s-a învoit să plătească tribut. E greu de admis că aceşti trei ani ar fi de înțeles din timpul domniei lui Mahomet; **e mai probabil că Mahomet a pretins tributul pentru timpul anterior, din timpul lui Muza, când Mircea nu a plătit acest tribut. Astfel ştirea aceasta ar trebui s-o raportăm mai curând la prima expediție, după care Mircea să învoieşte să plătească tributul ca mai înainte, obținând cu această condiție pacea.**" (p. 376-377)

De importanță deosebită este părerea lui Onciul cu privire la ceea ce el numeşte:

> "*Ultima expediție făcută sub Mahomet în Țara Românească, când după cronicarii turci ocupă Giurgiu şi întăreşte Isaccea şi Enisala în Dobrogea.* Pusă de aceşti trei cronicari pe la sfârşitul domniei lui Mircea, *acolo unde constatăm expediția de care ne spune Ducas,* **pare mai curând a fi expediția făcută contra lui Mihail, fiul lui Mircea, la 1419 sau 1420.**
>
> Iată de ce: cronicarii turci pun toate astea într-o singură expediție. Dar la *Leunclavius, care după expediția făcută în Țara Românească zice că turcii au ocupat aceste cetăți şi le-au reîntărit,* ***spune că curând după această expediție Mahomet a murit.*** **Ştim că moare în 1421. Dacă el moare curând după expediție, bine** înțeles că ***expediția trebuie să fie cu un an sau doi înainte de o muri.*** **Aceasta e chiar expediția făcută sub Mahomet contra lui Mihail, fiul lui Mircea,** când Dan, rivalul lui Mihail, cheamă în ajutor pe turci contra vărului său. ***Şi e probabil că abia în timpul acela, după moartea lui Mircea, turcii au reocupat Silistra şi Dobrogea, pe care Mircea le păstrase până la sfârşitul domniei sale în titlul său.***
>
> Cetățile Isaccea şi Enisala, pe care turcii le reîntăresc în timpul ultimei expedițiuni, făcută sub Mahomet în Țara Românească, sunt în Dobrogea şi pentru a fi reîntărite de către turci urmează că ele au fost ocupate de către turci, ***încât Mihail cum şi Radu, alt fiu al lui Mircea, păstrează în 1419 încă titlul de domn al ambelor laturi ale Dunării până la marea cea mare şi al cetății Dârstorului stăpânitor. E greu de crezut că aceşti fii ai lui***

Mircea ar fi păstrat acest titlu fără să fi posedat în adevăr la începutul domniei aceste posesiuni, dacă Mircea le-ar fi pierdut.

E probabil că Mircea a păstrat posesiunile transdanubiene până la sfârșitul domniei sale și că acestea au fost pierdute în timpul urmașilor săi, mai ales în timpul luptelor dintre Mihail și Dan, când turcii intervenind pentru Dan contra lui Mihail e foarte probabil că au pus mâna și pe Dobrogea, întărind cetățile dobrogene Isaccea și Enisala.

După o domnie glorioasă în apărarea țării sale contra acestei primejdioase dușmănii, Mircea moare la începutul anului 1418." (p. 377-379)

Am acordat un spațiu atât de întins analizei lui Dimitre Onciul, deoarece **ea a fost prima și – timp de 85 de ani – singura cercetare critică a întregii probleme**. Turcologul german Babinger nu s-a ocupat decât de o parte din aceste aspecte.

Toate textele reproduse de noi mai sus au rămas până acum în cursurile litografiate, neintrând niciodată în sumarul edițiilor antume sau postume ale scrierilor lui Onciul. Ca urmare, cercetătorii nu au putut beneficia deplin de experiența și sugestiile marelui istoric român, fiind obligați să redescopere – cum se va vedea – pe cont propriu, un adevăr esențial, pus de el în lumină pentru prima oară: **că Mircea I nu a pierdut posesiunile sale transdanubiene, pe care le-a transmis urmașilor, și că istoricii au confundat constant expediția contra fiului său Mihail, cu expediția contra părintelui.** Din tot vastul edificiu de ipoteze înălțat de Onciul acum aproape un veac, este singura coloană ce a mai rămas în picioare. Dar este destul spre a-i asigura un loc binemeritat în evoluția cercetării și înțelegerii celei mai dificile – măcar în aparență – dintre problemele ridicate de domnia lui Mircea I.

* * *

S-a bucurat de răsunet la apariție, și continuă să se bucure de autori-

tate, studiul turcologului german ***Franz Babinger***, intitulat *Beginn der Türkensteuer in den Donaufürstentümern (1394 bzv. 1455) – [Începutul tributului la turci în Țările Române (1394, respectiv 1455)]*.

Prima parte a demersului său este dedicată stabilirii datei şi împrejurărilor când s-ar fi plătit cel dintâi tribut al Țării Româneşti, iar a doua parte tratează despre tributul Moldovei pe vremea lui Petru Aron. Ne ocupăm, fireşte, în cele ce urmează, numai de prima parte.

Conform lui Babinger, răspunsul la întrebarea când a plătit prima dată Țara Românească tribut *depinde de clarificarea împrejurărilor bătăliei de la Rovine şi a urmărilor ei pentru Mircea.*[45] Data de 10 octombrie 1394, acceptată atunci de majoritatea istoricilor, nu-i pare sigură, iar izvoarele i se par confuze şi contrazicându-se între ele, astfel încât socoteşte "binevenită" clarificarea pe care o pot aduce cronicile osmane. I se pare, deci, necesară o revenire la cele spuse de Neşri, în versiunea lui Leunclavius, şi de Sa'adeddin, în versiunea Bratutti (apreciată ca foarte bună), care – după el – ar stabili pentru Mircea *două bătălii.* **Cronicile lui Chalcocondil şi Sphrantzes îi par a da atâtea amănunte neclare, "încât practic nu pot fi folosite"**[46]. Remarcă absența oricărei informații despre confruntarea româno-otomană la Aşîkpaşa-zade şi la aşa-numitul *"Anonim Giese"*, dar constată, în schimb, că *Urudj* descrie lupta "cu multe amănunte şi multă veridicitate", în cele două manuscrise ale cronicii – *Oxford* şi *Cambridge* – ajunse până la noi.

Turcologul german este primul care introduce acest izvor otoman în circuitul ştiințific, fiind şi cel dintâi editor al său.[47] Se dă, astfel, pentru prima oară, în traducere germană, pasajul care priveşte confruntarea româno-otomană[48]. Cronica lui Urudj conține informații prețioase şi despre campania lui Firuz bei în Țara Românească, după ce acesta atacase Vidinul.

Urmând cronologia evenimentelor stabilită pe baza acestei cronici, Babinger ajunge la concluzia că în anul 793 (9 decembrie 1390 - 28 noiembrie 1391) au fost cucerite Nicopolul şi Silistra şi a fost pregătit atacul împotriva Țării Româneşti. Deşi data nu este exactă, *faptul că expediția*

din Țara Românească urmează celei din Anatolia este sigur, spune Babinger[49], sultanul venind de acolo cu viteza trăznetului, de la care i s-a tras numele *Ildirîm*. Urudj arătase că, în lipsa sultanului ocupat în Anatolia, Mircea a trecut Dunărea și a atacat tabăra akîngiilor, ceea ce a dus la întreruperea campaniei și revenirea la Adrianopol. Se vor aduna akîngiii și trupele din Anatolia, care trec apoi peste Dunăre.

După Babinger, dacă reușim să datăm cu precizie campania din Anatolia atunci câștigăm punctul de reper necesar datării expediției următoare, din Țara Românească. El crede că Baiazid ar fi fost întors din Anatolia de vestea că Mircea a cucerit Dobrogea, care fusese încorporată imperiului de Murad. Cum în vara lui 1391 Mircea avea Silistra (menționată în tratatul cu regele Poloniei), campania nord-dunăreană a avut loc după ce sultanul a recucerit de la el Silistra, deci după această dată. Dacă admitem campania anatoliană în 1392 și până la începutul lui 1393, atunci campania contra lui Mircea ar fi fost **în toamna lui 1393, ceea ce corespunde cu sfârșitul lui 795** (17.XI.1392 - 5.XI.1393)[50].

În privința desfășurării luptei, "Urudj nu face un secret că bătălia nu a fost hotărîtoare și că ea a provocat victime de o parte și de alta. Această situație a determinat pe istoricii de mai târziu să treacă totul sub tăcere".[51] Viclenia lui Ali Pașa apare ca izbăvitoare pentru această luptă și ea va trece și la alți cronicari.

Bătălia a avut loc pe un râu. Se presupune că Argeșul, și nu trebuie pierdut din vedere – crede turcologul german – că numai primăvara și toamna râul vine mare, se revarsă din albie și poate căra multe cadavre.

Sfârșitul nedecis al bătăliei de pe Argeș, întărește – după el – presupunerea unor istorici că a mai existat o confruntare, după care Mircea a judecat mai prudent să accepte supunerea, poate spre a câștiga timp în vederea unei noi alinațe cu celelalte state creștine.[52]

Convins de justețea datei stabilite de el pe baza cronicii otomane, Fr. Babinger socotește că dacă Marko Kralevici a murit "într-un 10 octombrie", acesta nu poate fi decât **10 octombrie 1393,** făcând deci *tabula rasa*

anul 6903 (1 septembrie 1394-31 august 1395) *existent în toate cronicile creştine.*

> "Presupunând că războiul împotiva Ţării Româneşti a avut loc imediat după campania din Anatolia, a cărei datare este fără dubiu, atunci pentru evenimentele din Muntenia rămâne numai **vara sau toamna anului 1393**. Această datare s-ar înscrie în desfăşurarea următoare a istoriei otomane, aşa cum apare în descrierea lui Urudj şi Neşri. (p. 16).
>
> [...] Ca rezultat al cercetărilor existente se poate reţine cu certitudine că Baiazid în vara sau toamna anului 1393, **în nici un caz cu un an mai târziu, a pornit împotriva lui Mircea cel Bătrân şi că bătălia ce a avut loc pe Argeş, în ciuda sfârşitului său nehotărît, s-a terminat cu supunerea de bună voie a lui Mircea sub suzeranitatea otomană.** ***De aceeaşi părere sunt şi Frantzes şi analele osmane timpurii.*** *"* (p. 17-18)

Considerând că acesta este primul tribut plătit de Ţara Românească Imperiului Otoman, Fr. Babinger respinge implicit datarea lui Hammer, şi **constată că Ignace Mouradja d'Ohson** (pe care se bazase Hammer), atunci când vorbeşte de tributul plătit Porţii **în 1390**, şi anume 3.000 ducaţi, 30 cai şi 20 şoimi, **omite să indice izvorul din care şi-a luat informaţia**[53]. Turcologului german i se pare mai plauzibilă informaţia istoricului **Dzevdet Paşa**, care indică aceeaşi sumă de *"3.000 qyzyl ghuruš"*, dar socoteşte că a început să se plătească din 4 ianuarie 1394[54]. Este amintit "tratatul" cu Baiazid din 29 septembrie 1402, despre care Dionisie Fotino a susţinut că provine de la Ienăchiţă Văcărescu, cel ce, la rândul său, îl procurase cu mari cheltuieli la Istanbul. Dar este sigur o falsificare – spune Babinger –, **deoarece Văcărescu nu aminteşte în istoria sa de acest tratat.** Crede însă că o anumită bază istorică există, căci suma corespunde cu sumele ce le plăteau şi alte state, şi care nu erau stabilite printr-un tratat bilateral între sultan şi conducătorii respectivi.

"Dacă Mircea a plătit mai mult decât o dată tributul, nu ştim despre aceasta nimic" – conchide Babinger[55]. Numai în timpul lui

Mehmed se vorbeşte din nou de un tribut, la care s-ar fi adăugat şi cererea de ostateci şi copii. În privința sumei, se presupune 3.000 ducați. Nu se poate preciza la ce monedă s-a gândit Fotino. Şi această sumă este desigur falsificată[55], dar că Mircea a trebuit să o plătească ne-o spune Sa'adeddin.

Babinger încheie constatând că **de la Hammer nimeni nu s-a mai ocupat cu această problemă** (ignoră, desigur, cursurile lui Onciul), şi că este datoria istoricilor români să o abordeze mai îndeaproape.

Singura contribuție reală a turcologului german este şubrezirea datării lui Hammer, dar mai ales este introducerea în discuția despre confruntarea militară româno-otomană a *cronicii lui Urudj,* cea mai veche cronică otomană, alături de Enverî, în care se reflectă evenimentele respective cu gradul de verosimilitate cel mai ridicat. Ediția pe care ne-a dat-o din acest izvor a determinat pe istoricii următori, şi mai ales pe turcologi, să-l ia în considerare cu atenție, ceea ce a permis o perspectivă mai clară decât aceea oferită de Neşri şi Sa'adeddin, care – deşi târzii – deținuseră un veritabil monopol în istorigrafia românească, fiind singurii accesibili, datorită traducerilor cunoscute.

Se mai pot reține, ca o contribuție de luat în seamă, considerațiile sale asupra înlănțuirii evenimentelor domniei lui Baiazid, din care rezultă **imposibilitatea ca în toamna anului 1394 sultanul să fi putut întreprinde campania din Țara Românească, fapt de altfel confirmat şi de ultimele cercetări.**[57]

În privința tributului propriu-zis – problemă ce dă titlul articolului –, după cum s-a putut constata, **Fr. Babinger nu aduce absolut nimic nou, în afară de punerea sub semnul întrebării a sursei lui Hammer.** El se mulțumeşte a subscrie informația cronicilor otomane că, după lupta de la Rovine, Mircea a plătit tribut, şi că din nou a plătit tribut sub Mehmed I. Datarea campaniei lui Baiazid şi a bătăliei de la Rovine propusă de turcologul german este – aşa cum s-a văzut mai sus – inadmisibilă, ea contrazicând nenumăratele izvoare convergente – inclusiv otoma-

ne – care atestă *primăvara lui 1395*, ca perioadă a expediției, și *17 mai 1395*, ca zi a bătăliei decisive de la Rovine.

Dacă – prin urmare – admitem afirmația lui Babinger că problema tributului plătit de Mircea își capătă răspuns din clarificarea problemelor ce țin de lupta de la Rovine, concluzia logică este: **după lupta de la Rovine nu s-a plătit nici un tribut, neexistând nici motivele și nici circumstanțele pentru un asemenea eveniment.**

* * *

Sub titlul *Tributul plătit Porții de Țările Române până la începutul secolului al XVI-lea*, ***Mihail P. Guboglu*** a publicat **în anul 1984**, cel mai întins studiu consacrat până acum problemei[58]. Este examinată critic, fără menajamente, întreaga bibliografie anterioară. Se discută amănunțit chestiunea "capitulațiilor", sunt traduse – în anexe – fragmentele din cronicile lui Urudj și Neșri despre "supunerea Țării Românești", și se reproduce, în versiune franceză, tratatul lui Mircea cu Baiazid, publicat de Dionisie Fotino, precum și alte documente.

Dacă *partea critică a cercetării reușește să pună în lumină slăbiciunea pozițiilor celor cu care autorul polemizează*, în schimb demonstrația pe care o încearcă, la rându-i, suferă de aceeași slăbiciune ca tot ce am văzut înainte: **nu se ajunge la altceva decât la o simplă afirmație, cu pretenția de a le înlocui pe cele precedente**.

Lăsând la o parte eruditul excurs istoric despre tribut la otomani în general, precum și aspra forfecare de către M. Guboglu a cercetătorilor români ce l-au precedat, ne vom opri doar la capitolul *Tributul Țării Românești după cronicile turcești până la epoca lui Mehmed II*, al cărui prim subcapitol poartă titlul *Sub domnia lui Baiazid I* (p. 87-93).

Autorul începe citând pe Enverî, care afirmă că după bătalia de la Argeș, Mircea a trimis soli cu daruri și a făcut pace cu Baiazid, dar îl consideră "mai bine informat" pe *Urudj*, care menționează nu daruri, ci

haraciul pe care l-ar fi plătit domnul român. Ca şi Babinger, constată absența oricărei ştiri la *Aşîkpaşazade* şi prezența informației că Mircea *era deja tributar în momentul campaniei lui Baiazid, la Neşri.* Acesta din urmă ar "descrie de o manieră mai concisă şi fără nici o fantezie bătălia de la Argeş" şi conchide că "Mircea şi-a făcut supunerea şi s-a angajat să plătească haraciul".

Şi *Idris Bitlisi* menționează pe domnul român ca tributar dinainte, dar adaugă că, pe lângă haraci, după bătălia pierdută şi-ar fi luat angajamentul "să-şi trimită propria armată, ori de câte ori va fi nevoie, alături de luptătorii pentru credință" (p. 89). M. Guboglu nu comentează această informație, dezmințită de faptul că **în nici una din campaniile ulterioare, şi mai ales la Nicopole – unde ar fi trebuit să-şi țină angajamentul – oştile româneşti nu sunt de găsit lângă ale sultanului, aşa cum este cazul celor sârbeşti.**

Se trece (sărindu-se peste Ibn Kemal) la mărturia cronicarilor mai târzii, "care au luat ca izvoare cronicile lui Neşri şi Idris Bitlisi" şi care "afirmă în fond aceleaşi lucruri, dar în plus cu câteva detalii privind tributul" (p. 89). *Sa'd Ed-Din* de pildă menționează urcarea tributului ce se plătea până atunci. *Ali Mustafa*, contemporanul său, susține că Mircea de bună voie a devenit tributar lui Baiazid. *Mehmed ibn Mehmed* (mort în 1636) nu ar aduce nimic în plus. Din contră, *Hodja Husein* (1574-1649), mai bine informat în calitatea sa de *re'is-efendi*, arată că după bătălia de la Argeş domnul Mircea s-a supus, şi că "sultanul Baiazid a acceptat încheierea păcii cu condiția ca prizonierii să-i fie înapoiați şi tributul urcat, şi că în felul acesta şi-a putut păstra tronul Țării Româneşti până în anul 793" (p. 90).

Se mai citează alți doi cronicari târzii, pentru a se ajunge la concluzia că: **"Din relatările cronicarilor turci rezultă deci că domnul Țării Româneşti, Mircea cel Bătrân, a plătit tribut turcilor. Deşi anumite cronici afirmă despre acest domn că era tributar mai dinainte de batălia de la Argeş, nu vom considera această ştire ca demnă de crezare *(on ne tiendra pas cette donnée pour véridique)*, *căci***

***toate aceste izvoare sunt târzii"*(p. 90-91), **deşi "nu este imposib'l ca domnul să fi oferit cadouri" şi nu tribut.**

"Dar este posibil – adaugă imediat autorul – ca Baiazid I să fi întreprins mai mult decât o expediţie militară contra Ţării Româneşti, cum reiese din relatarea călătorului otoman Evlya Celebi" (care, după cum citım în notă, vorbeşte de *şapte* asemenea expediţii). Cu toate acestea, *faptul că Ţara Românească a devenit tributară ca urmare a bătăliei de la Argeş* (à la suite de la bataille d'Argeş) din 1394-1395, ne mai este confirmat şi prin interesanta menţiune dintr-un document ce este anterior acestor cronici" (p. 91). Este vorba de "documentul" descoperit de Halil Inalcik, contestat de A. Decei, dar în care M. Guboglu crede, urmându-l aici pe istoricul turc[59].

"Dintre autorii bizantini, numai G. Sphrantzes confirmă relatările cronicarilor turci. El afirmă că Baiazid, după ce a ţinut sfat în legatură cu locul ales, care era neprielnic pentru o bătălie, a părăsit lupta şi s-a retras. Şi continuă: «Mai târziu *(Plus tard)* ajungând la o înţelegere *(accomodement)* Mircea s-a decis să-i plătească tribut şi au trăit în pace». Dimpotrivă, Laonic Chalcocondil raportează că plata acestui tribut s-a făcut în anul 1400 [60] şi relatarea sa este puţin clară" (p. 92-93).

"Trebuie să admitem – conchide M. Guboglu copioasa etalare de mărturii osmane şi bizantine – *că plata tributului de către Ţara Românească la început a durat puţină vreme, doar câţiva ani"* [Nous devons admettre que le payement du tribut par la Valachie, au commencement, a duré peu de temps, à peine quelques années] (p. 93). Numai că, din păcate, această afirmaţie nu poate căpăta valenţa unei concluzii, deoarece nu se sprijină pe nici un raţionament prealabil.

Paragraful următor, intitulat *Sub primii succesori ai lui Baiazid I, în timpul interregnului* (p. 93-96) debutează cu fraza:

> "Odată cu apariţia lui Tamerlan în Anatolia orientală (1400-1401) şi mai ales după bătălia de la Ankara (28 iulie 1402) Ţara Românească nu mai avea nici o raţiune de a plăti tribut timp de un deceniu. În peri-

oada interregnului, domnul Mircea devenise chiar protectorul lui Musa Celebi, pe care-l ajută să-l înlature pe Süleyman Celebi (1411)."

Situația se schimbă abia în 1413:

"Dar din vara anului 1413, când Mehmed Celebi reuşi să restabilească unitatea politică a Imperiului Otoman, situația se schimbă şi pentru Țara Românească, care ajutase pe rivalul noului sultan. Teza după care Țara Românească a plătit acum *haraci* pentru prima oară [nu este îndreptățită][61] deoarece am arătat mai înainte că ea plătise tribut cu douăzeci de ani în urmă. Că haraciul a fost plătit la această dată este totuşi afirmat de cronica lui Urudj, precum şi de compendiul lui *Mehmed paşa Kücük Nişanci,* care aşază campania lui Mehmed Celebi contra Țării Româneşti în 817 H/1414-1415. Dar aceste două cronici, care prezintă adesea inexactități de datare, antedatează acest eveniment cu doi sau trei ani.

În schimb, celelalte cronici turceşti menționate mai înainte aşază campania lui Mehmed I la Dunăre şi, ca urmare, plata tributului de către Țara Românească în 819 H (1416-1417). Este adevărat că *Ahmed Sükrüllah* (mort în 1461), după ce descrisese pe scurt această campanie *omite să vorbească de plata tributului de către Țara Românească* (omet de parler du payement du kharâdj par la Valachie). Dar, în continuarea narațiunii sale, relatând foarte pe scurt cucerirea cetății Severin, afirmă că apărătorii, odată învinşi, s-au angajat să plătească haraciul. Pe de altă parte, vechile cronici otomane ale lui*Aşîcpaşazade* şi *Neşri,* la sfârşitul relatării acestei expediții afirmă: «Domnul Țării Româneşti (Mircea), la rândul său, şi-a trimis tributul cu un ambasador *(elçi).* El s-a supus pe deplin şi a trimis pe fiii săi la Sublima Poartă».

Dar *Idris Bitlisi,* mai bine informat, raportează: «De asemenea, el a trimis un ambasador cu tributul său datorat pe trei ani visteriei sultanului, *şi s-a arătat supus ca şi mai înainte»*. După care Idris Bitlisi continuă: «Sultanul Mehmed a reînnoit angajamentul său şi după ce a fixat suma tributului ce trebuia trimis în fiecare an de Țara Românească, a tras o linie şi a iertat».

Mai târziu *Sa'd Ed-Din, Ali* şi *Hogea Hüseyn* raportează aproape aceeaşi narațiune, deşi cu cuvinte diferite, ceea ce înseamnă că a folosit ca izvor esențial cronicile lui Neşri şi Idris Bitlisi. *Münedjjimbasi*

relatează pe scurt şi într-o manieră foarte limpede: «Atunci domnul Ţării Româneşti a cerut iertare şi a plătit tributul pe trei ani. De asemenea s-a angajat să plătească tributul de acum înainte în fiecare an».

Cronicarul bizantin Chalcocondil, mai puţin bine informat, scrie că *acesta a fost primul tribut plătit de Ţara Românească.* Dimpotrivă, **rezultă din relatarea lui G. Sphrantzes că ţările române Muntenia şi Moldova au plătit tribut şi mai înainte: «Mehmed, devenind stăpân al tronului strămoşilor săi, primul lucru pe care-l făcu a fost să facă şi mai greu decât înainte tributul Munteniei şi al Moldovei».**

Dar nici cronicile turceşti nici cele bizantine nu spun nimic despre *suma* haraciului. Nu este imposibil ca suma tributului să fi fost de aproximativ trei mii de «bani roşii» (= monezi de aur), sumă menţionată de pretinsul «tratat» *(ahidname)* între sultanul Baiazid I şi domnul român Mircea." (p. 93-96)

După cum se vede, şi în privinţa raporturilor cu sultanul Mehmed I autorul studiului apărut la Istanbul se mărgineşte a lăsa să vorbească izvoarele otomane şi bizantine, intervenind – semnificativ – spre a-l cenzura pe Chalcocondil, dar necenzurându-l pe Macarie Melissenos (pe care-l numeşte Sphrantzes, fără a fi respins undeva rezultatele cercetărilor ce au stabilit deosebirea dintre cei doi) atunci când acesta spune un neadevar vădit: **că şi Moldova ar fi plătit tribut lui Mehmed I.**[62] Or, este admis unanim de specialişti, şi atestat de documentele otomane contemporane, că tributul Moldovei începe abia din vremea lui Petru Aron.

Într-o atare situaţie, singura concluzie ce se impune în urma lecturii amplului studiu semnat de turcologul M. Guboglu este că **dincolo de faptul că ne sunt derulate prin faţa ochilor nişte texte alese, mai mult sau mai puţin la întâmplare, nu avem de-a face, nici de această dată, cu un veritabil examen critic al izvoarelor**. Mai mult chiar, nedumerirea cititorului – fie el chiar istoric – dornic să afle cât de cât cum s-au petrecut într-adevăr faptele, se transformă rapid în perplexitate.

* * *

Am înfățișat, în cele de mai sus, o succesiune de construcții și opinii istoriografice privind *raporturile dintre Mircea I și Poarta Otomană,* **elaborate de-a lungul a peste trei secole**, de la Radu Popescu la M. Guboglu. **Trăsătura lor comună este lipsa unei cercetări critice prealabile a temeiurilor documentare invocate.** Fiecare autor preferă să lase "imaginației creatoare" sarcina ce ar fi trebuit să-i revină spiritului critic, și nici unul nu se dă în lături de la combinații libere între izvoare, de felul celei ce a dus la afirmația că Mehmed I ar fi luat zălog *un fiu al domnului și trei fii de boieri,* când în realitate era vorba de două informații total diferite, una privind pe Mircea, și alta pe cei din cetatea Severinului. După cum unii istorici au sporit, de la sine, numărul ostatecilor, de la un fiu la doi.

Ne aflăm, deci, necontenit **pe terenul lunecos al afirmației lipsite, mai mult sau mai puțin, de controlul riguros al izvoarelor** și de aceea rezultatul nu putea fi decât unul singur: **toate aceste pagini, valoroase ca documente de mentalitate, nu ne ajută să dăm răspuns clar la întrebările esențiale legate de tema în discuție:**

1. A fost sau nu Mircea I vasal al Imperiului Otoman ?
2. A plătit sau nu Mircea I tribut Imperiului Otoman ?
3. A făcut sau nu Mircea I pace cu vreunul din sultanii otomani, în special cu Baiazid I ?

Ne conving, în schimb, de un fapt: cât de greu se poate ieși din acest "hățiș istoriografic" aglomerat de-a lungul timpului peste adevărul faptelor, făcându-le aproape de nedezlegat.

Căci dacă un adevăr istoric nu se poate spune decât într-un fel, o "ficțiune istoriografică" ia forma minții celui ce o elaborează, se supune normelor imaginației care pot fi diferite de la un autor la altul. Mihail Moxa și *letopisețul țării* pot sta alături fără a se anula unul pe altul și se confirmă,

peste veacuri, de cercetarea contemporană. **Aceasta, având perspectiva timpului şi metode moderne de investigare, ajunge până la urmă la întemeierea mai trainică şi mai bogată a ceea ce – în esenţă – s-a spus încă de la 1620 şi se spusese şi la 1397. La fel ca şi în privinţa datei victoriei de la Rovine, stabilită de Hasdeu încă de acum 120 ani.**

Dimpotrivă, cu teoriile despre "tributurile" şi "închinările" lui Mircea suntem mereu în faţa a noi şi noi "basne" – vorba lui Miron Costin –, care coincid numai în măsura în care sunt folosite aceleaşi izvoare, sau autorii se copiază unul pe altul.

Când au încetat s-o mai facă, rezultatele cercetării n-au întârziat să se arate cu spectaculozitate. Acest moment s-a cantonat în anii 1986-1987, când, cu prilejul aniversării oficiale a 600 de ani de la urcarea pe tron a lui Mircea I, au văzut lumina tiparului câteva studii care au eliminat de o manieră irevocabilă ficţiunile cu privire la "tributurile" şi "închinările" pe care domnul român le-ar fi prestat faţă de Imperiul Otoman.

Astfel, ***Virgil Joiţa***, în studiul *Domnia lui Mircea cel Mare – temelie a independenţei şi renaşterii naţionale a poporului român. Între politică şi istorie în Epoca Luminilor*[63], demonstrează modul cum au fost plăsmuite atât de mult invocatele şi discutatele "capitulaţii" pe care Mircea le-ar fi încheiat cu Baiazid: textul actului în discuţie a fost în întregime "reconstituit" de **Dionisie Fotino** ***din primele patru "prevederi" din tratatul încheiat între Laiotă Basarab şi Mehmed II, tratat ce, la rândul-i, fusese "alcătuit" de banul Mihai Cantacuzino în anul 1772***. Concluzia lui Virgil Joiţa este definitivă, şi, odată cu ea, au fost neutralizate toate speculaţiile predecesorilor referitoare la acest subiect:

> "Simpla alăturare de texte (texte dintre care unele n-au mai fost niciodată retipărite şi, din păcate, nici supuse unei confruntări de acest gen) tranşează astfel chestiunea «Tratatului dintre Mircea şi Baiazid» cu o carieră atât de veche în istoriografia noastră. El nu mai poate fi invocat în nici un fel în discuţia asupra raporturilor Ţării Româneşti cu Poarta Otomană."[64]

La rândul său, ***Dan Zamfirescu*** este cel dintâi cercetător care, pornind de la ideea că Mircea I nu a fost tributar al Porții, trece la verificarea metodică a argumentărilor *tuturor* datelor avansate până la acel moment în istoriografie cu privire la “închinările” domnului român. Reuşita studiului său, intitulat *Mircea cel Mare, factor hotărîtor în configurarea politico-istorică a Sud-Estului european*[65], constă în faptul că a demonstrat că orice dată anterioară bătăliei de la Rovine au luat şi ar lua în discuție istoricii, nici una nu are temei documentar, în special atât de invocatul “registru al Porții” unde s-ar fi aflat consemnat omniprezentul an “1391”. Această parte a demersului său este un bun istoriografic definitiv câştigat, după cum definitiv câştigate sunt şi argumentele pe care Dan Zamfirescu le aduce cu privire la lipsa de valabilitate a unor izvoare acceptate până atunci a fi probe de primă mărime pentru întreținerea imaginii “tributarului” Mircea, de calibrul unui Macarie Melissenos (Pseudo-Sphrantzes), Laonic Chalcocondil şi Ducas. Ultimii doi, de obicei combinați de cercetători, ca şi cum s-ar completa reciproc, în realitate vedem acum clar cum se contrazic şi se anulează.

Reprezentând o dată de referință în evoluția istoriografică a subiectului, demersul lui Dan Zamfirescu, important şi prin multe din amănuntele semnificative pe care autorul a avut capacitatea să le sesizeze, necesită o privire specială.

Datorită lui, astăzi ştim sigur:

1. Că *registrul Porții* “nu e decât o «figură de stil» a lui Hammer, copiată de Zinkeisen şi acreditată de acesta printr-o falsă trimitere”, la Sa’adeddin, eroare obsevată şi semnalată încă de Huber, care însă nu a fost luat în seamă[66].

2. Că Muradja d’Ohsson (născut la Constantinopol în 1740 - mort la Paris în 1807), la care trimitea Hammer atunci când punea în circulație “registrul”, dădea anul 1390, şi nu 1391, cifra destinată a dobândi un larg credit dovedindu-se a fi creația traducătorului în limba franceză a sintezei lui Hammer[67]. Cât priveşte textul adus în discuție de Hammer, acesta nu

conține nici cea mai mică aluzie la la vreun "registru", având următorul conținut:

> "Primul tribut plătit de Țara Românească, **în 1390**, sub Mircea I era de trei mii ducați, 30 iepe și 20 de șoimi; el a fost dublat din anul următor. Moldova n-a fost impusă la început, **sub voievodul Bogdan**, decât la patru mii ducați, patruzeci de iepe și douăzeci de șoimi."

Este suficient să constatăm – obseva Dan Zamfirescu – că Muradja d'Ohsson, "oracolul" lui Hammer, nu cunoștea data reală a primului tribut plătit de Moldova, sub Petru Aron, în 1456, ca să ne dăm seama că el n-a avut acces la nici un fel de "registru" de tributari ai Porții (de care, de altfel, nici nu pomenește, invenția aparținându-i lui Hammer), iar simplul fapt că plasează sub Bogdan, fiul lui Ștefan cel Mare, "închinarea" Moldovei și cuantumul tributului, trimite la unica lui sursă de informație: "capitulațiile" inventate, pentru Congresul de la Focșani din 1772, de boieri moldoveni și munteni. Primii au luat ca bază legenda închinării sub Bogdan, apărută în Moldova sfârșitului de secol XVII și propagată mai ales prin opera lui Ion Neculce. "Cât privește informațiile despre Țara Românească, sursele lui sunt aceleași. Suma de 3.000 de ducați era cea fixată de patrioții alcătuitori ai memoriului către contele G.G. Orlov, memoriu al cărui autor este banul Mihai Cantacuzino, ceea ce explică prezența acestei sume și în cartea sa. Pentru simetrie, s-au adăugat iepele și șoimii."[68]

Pe acest vid de informație a inventat Hammer imaginea tributarului Mircea I la "1391", trecându-l într-un "registru" fictiv, cu sursă directă în propria-i imaginație.

Odată lămurite aceste aspecte, Dan Zamfirescu trece la examinarea critică a unei categorii de izvoare cu greutate în economia subiectului: cronicile postbizantine ale lui Laonic Chalcocondil, Ducas și Macarie Melissenos.

Atrăgând atenția că **Laonic Chalcocondil** nu menționează nici un fel de tribut sau închinare față de Baiazid (pe care-l prezintă ca învins), ci **doar în legătură cu Mehmed I,** și că **Ducas** nu cunoaște nici măcar

expediția lui Baiazid la nord de Dunăre, deși "știe" despre "tributul" pe care Țara Românească l-ar fi plătit în vremea lui Mehmed I, autorul insistă asupra lui **Macarie Melissenos**, singurul dintre cei trei care face referire la **un tribut** dat de Mircea lui Baiazid.

Citind cu atenție fragmentul în cauză din scrierea lui Melissenos, Dan Zamfirescu a observat că se afla în fața unui fenomen semnificativ: întotdeauna acest fragment a fost **tradus și interpretat cu ideea preconcepută a existenței tributului pe care Mircea l-ar fi plătit lui Baiazid**, motiv pentru care **între textul original și traduceri există o incompatibilitate** datorată **forțării originalului să exprime convingerea traducătorului**.

În încheierea expunerii confruntării dintre Mircea și Baiazid, Macarie Melissenos (vezi p. 248 din cartea de față) scrie fraza:

> ὕστερον εἰς συνηβάσεις ἐλθόντες, τέλος ἔταξεν ὁ Μίλτζας διδόναι αὐτῷ καὶ ἐιρήνευσαν

Vasile Grecu, autorul ediției critice, și primul traducător al lui Macarie Melissenos într-o limbă modernă, o redă astfel în limba română:

> *"Mai pe urmă, ajungând ei la înțelegere, Mircea s-a hotărât să-i dea* **tribut** *și au trăit în pace."*

În 1982, o dată cu publicarea volumului al IV-lea din colecția *Fontes Historiae Daco-Romanae*, intră în circuitul istoriografic traducerea lui Radu Lăzărescu:

> *"În cele din urmă, ajungând la o învoială, Mircea s-a hotărât* **în sfârșit** *să-i dea* **tribut** *și au trăit în pace."*

Față de acestea, Dan Zamfirescu întreprinde următoarea cercetare:

> "Ambele traduceri sugerează – ultima și mai mult decât prima – *o decizie la care Mircea ar fi ajuns la capătul unui proces psihologic și unor experiențe* («în cele din urmă») și după o perioadă de șovăire (*s-a hotărât*, la care noua traducere adaugă întăritorul «în sfârșit»). Or, textul original nu justifică deloc nuanțele pe care i le impun traducătorii, și mai ales adaosul «în sfârșit» care confundă pe *telos* = plată, cu *telos* =

sfârşit, traducându-l astfel de două ori: o dată cu *tribut* şi a doua oară (de altfel greşit) cu *în sfârşit*.

În primul rând aoristul ιρ νευσαν nu înseamnă «şi au trăit în pace», ca şi cum s-ar folosi o formă durativă caracterizând o perioadă întreagă de timp, o situaţie de durată ce ar fi rezultat, ci înseamnă precis: *s-au împăcat, au făcut pace* (cum zice Kostenețki) potrivit valorii normale a aoristului. *E vorba aşadar de o acţiune precis determinată de timp.* Ea se prezintă ca rezultat al celor două acţiuni anterioare: 1. au ajuns la înţelegere εἰς συνηβάσεις ἐλθόντες şi 2. τέλος ἔταξεν ὁ Μῖλτζασ διδόναι αὐτῷ unde ambele traduceri se depărtează de original, sau îl interpretează după bunul plac al fiecărui traducător.

Mai întâi cuvântul ὕστερον, cu care începe fraza, nu înseamnă absolut deloc "în cele din urmă" – traducere involuntar tendenţioasă, care sugerează gratuit o abdicare finală sub imperiul nevoii –, ci exclusiv *mai pe urmă*, cum traduce Vasile Grecu. Şi mai exactă este traducerea cu mai târziu (ca la M. Guboglu), fiindcă redă cel mai bine ideea originalului. Onciul observase încă de mult că "Franzes" (cum scrie el) aşează pacea cu Baiazid la oarecare distanţă în timp de campania nord-dunăreană.

Deci, întreaga acţiune de înţelegere între cei doi – după Macarie Melissenos – nu s-a petrecut atunci, după lupta descrisă şi după retragere, ci *mai târziu*. Identitatea cu informaţia lui Kostenețki e din nou perfectă. Aceeaşi este situaţia mărturisită de Orudj şi e greu de crezut că cei trei s-au pus de acord ori s-au cunoscut unul pe altul.

Venim acum la înţelesul cuvintelor τέλος ἔταξεν ὁ Μῖλτζασ διδόναι αὐτῷ.

Etaxen este verb şi nu poate fi tradus decât ca atare. El nu înseamnă «s-a hotărît» cu sens de *decizie lăuntrică* a lui Mircea, de *proces psihologic*, aşa cum ne sugerează traducerea lui Vasile Grecu, a cărei nuanţă greşită noua traducere o apasă adăugând pe «în sfârşit», ci înseamnă că Mircea *a rânduit, a convenit la masa tratativelor, a luat hotărîrea, a ajuns la o convenţie.*

Ce convenţie? *Telos didonai auto:* să-i dea lui (adică lui Baiazid) *telos*. Cuvântul a fost tradus de Grecu *tribut* şi tradus încă o dată, în *Fontes* pe lângă tribut şi cu «în sfârşit».

Dar *Telos* are şi sensul de «preț» plătit într-o luptă, sau preț plătit pentru o lucrare executată. Acest înțeles nu implică ***repetiție*** şi cu atât mai puțin periodicitate, cum era cazul cu tributul. Deci putem traduce şi că «Mircea a hotărît să-i dea o plată (Radu Popescu traduce cu ***plocon***) şi au făcut pace».

Prin urmare, lectura corectă a întregului pasaj este următoarea: ***«Mai târziu ajungând ei la înțelegere, Mircea hotărî să-i dea o plată, şi au făcut pace.»*** [69]

Un alt aspect pe care Dan Zamfirescu îl rezolvă în studiul său şi care, de asemenea, este un bun istoriografic dobândit pleacă de la faptului că informațiile oferite de Chalcocondil, Ducas şi Macarie Melissenos privitoare la "închinarea" şi "tributul" lui Mircea din timpul sultanului Mehmed I, nu se **completează** şi nu se lămuresc unele prin altele, aşa cum au considerat istoricii români şi străini. Din contră, acestea **se anulează reciproc**, căci nu sunt decât simple **ficțiuni fără legătură cu realitatea, menite a-l glorifica pe restauratorul imperiului** (procedeu explicabil când ştim că este vorba de cronicari supuşi noilor împărați de pe malul Bosforului şi scriind pe vremea lui Mehmed II, când "Turcocrația" devenise în Europa o realitate ireversibilă, cu sfârşit imprevizibil).

Anca Ghiață atrăsese deja[70] atenția că Ducas enumeră, într-un loc, pe **unguri** printre **tributarii** imperiului, ceea ce este un neadevăr evident. Macarie Melissenos – obsevă Dan Zamfirescu – ne informează că imediat după întronare, Mehmed I s-a grăbit să mărească birul pus asupra Țării Româneşti **şi Moldovei** (ed. Grecu, p. 229), dovedind neştiința faptului că aceasta din urmă a plătit cel dintâi haraci mult mai târziu, în 1456, în vremea lui Mehmed II, nepotul celui glorificat.

Acelaşi Ducas care-i ştia pe unguri tributari, atunci când relatează despre urcarea pe tron a lui Mehmed I, pomeneşte despre "soli de ai Serbiei, Țării Româneşti, Bulgariei, ai ducelui de Ioanina, ai despotului din Lacedemonia şi ai principelui din Ahaia" pe care acesta i-ar fi primit cu cuvintele: "Spuneți **domnilor voştri**, eu tuturor pace dau şi pace iau. Cine unelteşte în contra păcii şi dumnezeul păcii în contra lui" (Ducas, ed.

Grecu, p. 132). Numai că Bulgaria, şi de răsărit şi de apus, nu mai avea de mult domni, căci fusese încorporată imperiului de tatăl sultanului şi "solii" nu mai aveau de unde veni şi nici cui transmite mesajul. Pe de altă parte, despre impresionanta ceremonie şi mesajul rostit la ea **Chalcocondil nu menţionează nimic**.

Deşi Ducas are ştiinţă că "Mahomed având gând duşman asupra românilor pentru proclamarea lui Mustafa, trimite oaste multă şi pradă şi arde şi face foarte multă stricăciune" (ed. cit., p. 160), **nu face nici măcar o aluzie despre închinare şi tribut**.

În schimb, Chalcocondil este autorul versiunii potrivit căreia imediat după ce "a luat în primire domnia" Mehmed I "a trimis armată asupra ţării Daciei şi a pustiit această ţară. Şi domnul Daciei trimiţând soli la el a încheiat un tratat de pace cu condiţia să aducă tribut, pe care i l-ar fi rânduit împăratul Mehmed" (ed. Grecu, p.120).

A fost aproape "firesc" pentru istorici să combine necritic cele două "informaţii", văzând în episodul cu solii relatat de Ducas, o confirmare a lui Chalcocondil, deşi Ducas nu ştie nici de expediţia sultanului, imediat după înscăunare, nici de pace, nici de tribut. După cum nici Chalcocondil nu mai ştie de alt moment şi alte împrejurări în care Mircea să fi plătit tribut, unica informaţie ce ne-o mai dă fiind doar sprijinul lui Mircea pentru Mustafa şi faptul că Mehmed, "trimiţând apoi armată asupra Daciei, a prădat şi ţara aceasta" (ed. Grecu, p. 137)

La atât se reduce mărturia izvoarelor postbizantine despre închinarea lui Mircea sub Mehmed I, şi tributul plătit acestuia. Practic la nimic!

Respingând astfel de pe poziţii critice temeinice existenţa oricărei legături de vasalitate a lui Mircea I faţă de Imperiul Otoman – inclusiv plata tributului – pe toată durata domniei sale, Dan Zamfirescu – admiţând mărturia izvoarelor ce menţionează încheierea unei păci consfinţită prin daruri între Mircea şi Baiazid (Kostenețki, Macarie Melissenos, Ibn Kemal, Chalcocondil) – acceptă totuşi următoarea situaţie: Momentul real când intervine *un aranjament* între Mircea şi Baiazid nu poate fi decât

consecința înfrângerii cruciaților la Nicopole. Cruciada organizată de regele Sigismund de Luxemburg s-a sfârşit printr-un dezastru militar cu amplu răsunet în epocă. Mircea a rămas un moment complet descoperit în fața lui Baiazid şi cu un concurent pe o parte de țară. Intuind că şocul dintre otomani şi Europa coalizată fusese un avertisment şi pentru sultan, care nu mai dorea repetarea lui, Mircea oferă prin soli de aducătoare daruri – conform uzanțelor epocii – o *nonbeligeranță* pe care Baiazid a acceptat-o, din moment ce până la dispariția sa nu a mai avut loc nici o confruntare de amploare între români şi turci, iar Țara Românească a continuat să rămână în ochii regelui Sigismund (mențiunea din 1399) un factor hotărîtor în sistemul de apărare creştin şi o primă stavilă în calea expansiunii către Ungaria.

Asupra acestui punct de vedere ne vom pronunța, ceva mai jos, la finalul acestui bilanț istoriografic.

Deosebit de importantă este şi cercetarea turcologul ***Nagy Pienaru*** care – întregind inspirata cercetare pe care Ilie Minea a întreprins-o în anul 1919[71] – a demonstrat, analizând **izvoarele otomane**, că **nici una din expedițiile lui Mehmed I, presupuse a fi avut loc în Țara Românească în ultimii ani ai domniei lui Mircea nu s-a putut produce deoarece situația din imperiu a făcut inoportună o astfel de întreprindere militară, iar atunci când, în sfârşit, a putut avea loc, în 1417, izvoarele dovedesc că sultanul "nu a pătruns în nordul Dunării", campania constituind un semieşec**[72]. Ceea ce l-a determinat pe istoricul Nicolae Stoicescu să observe cu promptitudine că "dacă lucrurile stau într-adevăr astfel – şi stau (*notă AVD*) –, dispare posibilitatea unei înțelegeri a lui Mircea cel Mare cu sultanul la această dată"[73].

În acelaşi sens, dar privite dintr-un unghi complementar, ne conduc studiile lui ***Radu Ştefan Ciobanu [Vergatti]***[74], ***Marieta Chiper***[75] şi, în special, ***Anca Ghiață***, care deține prioritatea absolută în materie[76]. Aceasta din urmă realizează, în studiul *Mircea cel Mare – apărător al integrității teritoriale româneşti şi al independenței statale*[77], o sinteză

a tuturor cercetărilor sale anterioare, şi, totodată, înnoieşte fundamental tratarea unei teme ce a făcut obiectul cunoscutului studiu al lui D. Onciul la începutul secolului nostru: modul în care *titulatura* lui Mircea în actele de cancelarie reflectă evoluţia stăpânirii sale teritoriale şi vicisitudinile diferitelor ţinuturi de margine, expuse cu precădere tendinţelor de cucerire, în primul rând ale Imperiului Otoman. Se demonstrează că absenţa unor teritorii din enumerarea conţinută de titlul domnesc nu înseamnă şi pierderea lor pentru momentul respectiv, ceea ce modifică substanţial metodologia şi concluziile la care se opriseră, în principal, D. Onciul şi P.P. Panaitescu. Totodată, **Anca Ghiaţă face aici pentru întâia oară demonstraţia deplină că domnul român a lăsat moştenire fiului său un teritoriu neştirbit, astfel încât afirmaţiile cu îndelungată carieră ce înfăţişau ultimii săi ani de domnie ca pe o perioadă de pierderi teritoriale şi de pierdere a independenţei ţării îşi dovedesc, o dată mai mult, caracterul fictiv.**

Toate aceste noi rezultate istoriografice au fost în măsură să determine modificarea masivă a punctelor de vedere cu privire la subiect ale turcologului ***Mihai Maxim***[78], care, în studiul *Cu privire la înţelegerile de pace româno-otomane din timpul domniei lui Mircea cel Mare*[79], realizează, cu instrumentarul specialistului, o sinteză la zi a discuţiilor şi ipotezelor, pornind totuşi de la premisa – evident discutabilă – **că trebuie să fi existat pe parcursul domniei lui Mircea I un moment în care el s-a aflat în postura de tributar al Imperiului Otoman.** Motiv pentru care găseşte nimerit să întreprindă o analiză de drept internaţional islamic pentru a permite o încadrare exactă în ideologia otomană a acestui virtual moment. Opţiunile lui Mihai Maxim se vor a fi în faza actuală a cunoştinţelor un fel de propuneri înaintate viitorului care urmează doar să decidă, prin scoaterea la iveală de noi măr-turii, în favoarea unei ipoteze sau a alteia[80]. În ciuda intenţiilor autorului, rămâne un câştig în sine faptul că viitorii cercetători au la dispoziţie un punct de plecare copios documentat pentru propriile investigaţii şi meditaţii asupra problemei.

Totuşi, turcologul român crede a distinge **în situația ce a urmat bătăliei de la Rovine din 17 mai 1395** perioada în care între Mircea şi Baiazid se stabilesc – pentru scurt timp – unele relații speciale, explicate după cum urmează:

> "În aşteptarea descoperirii de noi izvoare, **care să confirme sau să infirme IPOTEZA noastră**, un lucru e sigur, **CREDEM**, de pe acum: o înțelegere de pace româno-otomană, menționată de prea multe surse, a trebuit să survină în aceşti ani, numai că aceasta, *indiferent de momentul încheierii, de autorul (Vlad sau Mircea) şi de caracterul ei* (ahd ad-dhimma = *«tratat de protecție tributară» pentru Vlad,* hudnà, sulh = *armistițiu pentru Mircea) n-a avut decât un caracter cu totul efemer (circa un an de zile).*
>
> Pentru Mircea, **dacă el va fi fost autorul ei**, armistițiul nu putea fi, în orice caz, decât un *respiro*, un răgaz necesar refacerii forțelor şi reluării luptelor antiotomane."[81]

Față de acestea, **în anul 1993** punctul de vedere al lui Mihai Maxim devine întrucâtva mai concret – deşi nu depăşeşte nici acum sfera dubitativului –, în sensul că optează pentru un interval de timp mai bine precizat:

> "[...] am înclina să credem că pacea-armistițiu Mircea – Bayezid *trebuie căutată tocmai în momentul când oastea Țării Româneşti părea de neînfrânt şi când sultanul se găsea în dificultate (după 17 mai 1395), şi nu după Nikopol,* când, aşa cum pe bună dreptate scria T. Gemil, «marele succes repurtat la Nikopol împotriva cruciaților i-a oferit lui Bayezid o bază morală extraordinară în cadrul lumii islamice, lume care avea încă proaspătă în memoria colectivă distrugerile şi suferințele provocate de cruciade şi cruciați. Dar ambițiile politice au crescut aşa de mult, încât el a ajuns curând să supraliciteze forța de care dispunea», fapt care avea să-l piardă peste câțiva ani.
>
> E greu de presupus că atunci, după Nikopol, Bayezid, aflat într-o asemenea euforie, va fi acceptat o pace *fără tribut* cu Mircea, care trebuia – în viziunea sa – «pedepsit» pentru participarea la acțiunea cruciată.
>
> Oricum, această pace-armistițiu (**dacă realmente a existat) n-a**

durat decât foarte puțin, căci în august-septembrie 1396 îl găsim din nou pe Mircea alături de Sigismund, participând la coaliția europeană antiotomană. Şi dacă, totuşi, atâtea izvoare o menționează, este pentru că ea venea după campania «Fulgerului» în Țara Românească, **după care n-a mai urmat apoi nici o altă expediție sultanală la nord de Dunăre** până la căderea impetuosului «împărat». Dar starea de război reinstaurată la Nikopol a continuat şi în anii următori. Astfel, de ce s-ar fi «temut» Mircea, în martie 1399, «de furia unei armate aşa de mari» a lui Bayezid, concentrată la Adrianopole ?

Cu alte cuvinte şi în aceşti ani de după Nikopol continuă veghea lui Mircea la Dunăre, iar Țara Românească nu se află încă în «Casa păcii» (*dâr al-'ahd*), ci continuă să se afle în «Casa războiului» (*dâr al-harb*). De altfel, **câtă vreme nu plătea tribut, Țara Românească, din punct de vedere otoman, s-a aflat tot în «Casa războiului» şi în scurtul interval de câteva luni de după războiul din 1394/1395** (să ne reamintim că d'Ohsson precizează că otomanii, deşi au tratate «de amiciție» cu unele țări creştine – ca Franța şi Polonia, care nu plăteau tribut –, totuşi, le considerau şi pe acestea tot în *dâr al-harb*).

A fost această pace-armistițiu realizată în scris, sub formă de *'ahidnâme*, sau verbal, doar sub formă de jurământ (*'ahd*) ? Informațiile **târzii**, ale lui Idris Bitlisi şi Hasan Beyzade, consemnează doar «reînoirea legământului» (*tecdid-i 'ahd*) în vremea lui Mehmed I şi a aceluiaşi Mircea, ceea ce înseamnă doar că anterior fusese un *'ahd*, fără să putem şti dacă a fost un act scris de tip *'ahidnâme* sau doar un *'ahd* oral. Am arătat la începutul acestui capitol că practica reglementării raporturilor statului otoman cu statele creştine sau chiar islamice prin tratate de pace, prin *'ahidnâme*-le exista deja, inclusiv în epoca lui Bayezid. Am putea, de asemenea, invoca argumentul că Mircea era obişnuit din relațiile cu regii Ungariei şi Poloniei cu tratate şi că va fi pus preț mai mult pe un act scris, pe un tratat, şi nu pe vorbe, fie ele şi jurăminte etc. Dar ne lipseşte proba doveditoare a redactării unei *'ahidnâme*-le. Până la urmă, pentru chestiunea, care ne interesează aici – cadrul juridic al raporturilor româno-otomane – faptul în sine are mai puțină importanță, întrucât ambele forme de reglementare a păcii aveau valoare juridico-legală. Dar din punct de vedere al evoluției tratatelor cu Poarta, ar fi fost de cel mai mare interes, să cunoaştem

care a fost cea mai veche *'ahidnâme*, reînnoită ulterior din când în când, sub alt sultan şi sub alt domn. Dacă aceasta va fi fost cea mai veche, atunci ea nu putea fi luată întocmai ca model de cele ulterioare, cel puțin pentru succesorii lui Mircea, **căci nu prevedea plata tributului, ci avea semnificația unui «tratat de coexistență paşnică temporară», cum se exprimă specialiştii în drept islamic, şi nu ducea la schimbarea statutului internațional al Țării Româneşti.**

O asemenea ipoteză o exclude, însă, în stadiul actual al documentației, pe o alta, conform căreia «pacea», de care amintesc atât de multe surse, să se refere la un «tratat de protecție tributară» (*'ahd ad-dhimma*), «acordat» de Bayezid lui Vlad I în intervalul toamna 1395 – primăvara 1396. (Asemenea «înțelegeri», cu cei doi rivali, Mircea şi Vlad, ar fi fost, cronologic concomitente !)

Dar şi o asemenea înțelegere, implicând dependența tributară, avea un caracter efemer, dată fiind extrem de scurta domnie a lui Vlad.

AŞADAR, CHESTIUNEA PĂCII-ARMISTIȚIU DIN 1393-1397 RĂMÂNE ÎN CONTINUARE DESCHISĂ CERCETĂRILOR VIITOARE."[82]

* * *

ÎN SINTEZĂ, observăm că pe parcursul etapei istoriografice cuprinse între anul 1835 – anul editării primei sinteze de istorie națională în limba română – şi anul 1987 s-au aflat în discuție **trei momente** din domnia marelui voievod când i s-a pus în seamă plata tributului şi închinarea țării:

I. Momentul ce precede cu câțiva ani confruntarea militară dintre Mircea I şi Baiazid I, situație care, odată acceptată, ***îl transformă pe domnul român într-un "răsculat" împotriva celui căruia îi plătea deja tribut, şi nu într-un suveran independent agresat de sultan.***

Deşi s-a dovedit a fi cel mai puțin întemeiat documentar, acest moment a ocupat un loc deosebit de important între ficțiunile care au umbrit domnia marelui voievod. El se înfățişează în două variante:

1. Varianta Engel, care nu oferea o dată anume, ci doar ideea unei închinări încă din primii ani de domnie. Reprezentantul ei în istoriografia română a fost tânărul Mihail Kogălniceanu, urmat de Dimitrie Bolintineanu, autorul primei monografii despre Mircea I.

2. Varianta Hammer, pusă în circulație în 1827/1834 (datele celor două ediții ale sintezei sale), prin care se oferea o dată – 1391 – și se lansa formula menită unui larg ecou: "Din acel an au stat valahii ca plătitori de tribut în Registrele Porții". Traducerea în limba franceză – care a avut circulație mai mare – nu-i numește pe valahi, ci **țara**: "et c'est depuis cette année que la *Valachie* est inscrite comme tributaire sur les registres de la Porte".

Data și **ideea tributului** au fost preluate de la Hammer și introduse la noi de ***Eudoxiu de Hurmuzaki***. Lui ***A.D. Xenopol*** i-a rămas adoptarea "registrelor", care trec – împreună cu data – la ***Grigore Conduratu*** și ***D. Onciul***, cel ce, deși oferea o explicație deosebită, nu se îndoia de faptul în sine. Până și ***N. Iorga***, după ce pe parcursul întregii cariere istoriografice refuzase ideea unui tribut plătit de Mircea lui Baiazid, în ultima sa mare sinteză de istorie națională – din anul 1937 – acceptă o atare situație plasând-o în jurul acestei date.

II. Momentul ce succede confruntarea de la Rovine. Este varianta din 1943 a lui ***Franz Babinger***, care afirmă că deși rezultatul bătăliei a fost nehotărît, "ea s-a terminat totuși cu supunerea de bunăvoie a lui Mircea sub suzeranitatea otomană". Această teză nu și-a găsit loc în istoriografia română decât în ipoteza, cu sens schimbat, propusă de ***Mihai Maxim*** pentru momentul încheierii *păcii*.

III. Momentul sfârșitului războiului civil în Imperiul Otoman prin domnia lui Mehmed I. Este varianta asupra căreia de la ***Aaron Florian*** și până în 1986/1987 a existat o unanimitate impresionantă –

excepția notabilă datorându-se lui ***Ilie Minea***[83] –, în fața căreia chiar și istorici care n-au acceptat "închinarea" și "tributul" Țării Românești în vremea lui Baiazid și au considerat o atare situație doar probabilă și pentru sfârșitul domniei lui Mircea, s-au văzut obligați, în cele din urmă, să se conformeze sub influența copleșitoare a acestui punct de vedere istoriografic. Astfel, dacă în binecunoscuta sa sinteză de istorie națională ***Constantin C. Giurescu*** admitea că "***este foarte probabil*** că Mircea atacat de forțe mult superioare [...] n-a putut să se opuie și a trebuit să se închine sultanului. S-a încheiat ***oare*** atunci un tratat care să specifice condițiile închinării ?"[84], spre sfârșitul carierei admitea că **"se produce în 1417 campania lui Mehmed I împotriva Țării Românești, campanie la sfârșitul căreia Mircea recunoaște suzeranitatea sultanului și convine să-i plătească un «haraci» anual modic"**[85].

Toate acestea s-au dovedit a nu fi susținute de nici o bază documentară, dar pentru ca situația să devină vizibilă a trebuit să treacă mai bine de un secol și jumătate de evoluție istoriografică. Iar când faptul a devenit evident – că nici un izvor apropiat evenimentelor nu-l indică pe Mircea a fi fost "tributar" și "vasal" al Imperiului Otoman –, a apărut ideea (emisă de către Dan Zamfirescu) că totuși, între Mircea și Baiazid trebuie să fi existat măcar o "înțelegere" de "nonbeligeranță" sau, cum îi spune Mihai Maxim, preluând ideea de la precedentul, "o pace-armistițiu" de scurtă durată.

Numai că și prin aceste noi și ultime puncte de vedere – folosim pluralul pentru că **spre deosebire de Dan Zamfirescu, care așază această înțelegere după bătălia de la Nicopole, Mihai Maxim consideră că ea a fost consecința bătăliei de la Rovine, luând sfârșit odată cu angajarea lui Mircea I în cruciada din 1396** – continuăm a ne afla în zona purei speculații. ***Speculație absolută*** în cazul lui Mihai Maxim – explicabilă doar prin unghiul "otoman" din care privește autorul spre Țara Românească, "argumentul" său principal fiind acela că Baiazid nu putea încheia pacea după "euforia" victoriei de la Nicopole, ci doar în

urma "dificultății" în care s-a situat după înfrângerea de la Rovine din 17 mai 1395. Or, la aceasta este de obiectat nu atât faptul că nu se ia în calcul "euforia" lui Mircea după ce repurtase victoria de la Rovine – stare sufletească ipotetică pentru ambii protagoniști ai scenei istorice a acelor vremuri –, cât trecerea cu vederea a unui **fapt istoric real**, anume că **inițiativa militară** în conflictul dintre Mircea și Baiazid **i-a aparținut domnului român**, motiv pentru care cel care avea nevoie de pace nu era acesta, ci Baiazid. Este și perspectiva pentru care momentul propus de Dan Zamfirescu – post Nicopole – este mai plauzibil, dar care pentru noi rămâne cantonat tot în sfera speculației, însă a ***speculației relative***, în sensul că este de luat în considerare ca descoperiri viitoare să confirme această ipoteză.

Însă oricum ar sta lucrurile, eventualitatea existenței unei asemena situații juridice între Țara Românească și Imperiul Otoman **nu are nici un fel de legătură** cu "tributurile" și "închinările" puse pe seama lui Mircea I care pur și simplu nu au existat.

Nu au existat în timpul lui Baiazid, așa cum o demonstrează scrisoarea adresată de regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg, comitelui Ioan de Pásztó:

> "Ieri am primit scrisoarea credinciosului nostru iubit, măritului bărbat, domnul Mircea, voievodul Țării Românești, dată lângă Nicopolul-Mic, <și> arătând că Baiazid însuși, stăpânul turcilor, se află cu o armată foarte mare în orașul Adrianopol, dincolo de mare, de unde, în cinci zile ar putea ajunge cu ușurință până la Dunăre; de aceea, numitul Mircea, credinciosul nostru, **temânduse de furia unei armate așa de mari**, cere cu stăruință maiestății noastre ca, lăsând de-o parte toate treburile, să fim datori a merge noi înșine fără întârziere în părțile acelea și să ajutăm neputința sa, să nu-l părăsim, cum am făcut altă dată, și să fie copleșit din pricina amânării și întârzierii noastre și fără nici un ajutor din partea noastră, deoarece **el se pregătește cu toate puterile sale să pornească împotriva turcilor și pentru a se împotrivi puterii lor**, numai să vadă totuși că ne grăbim și noi a-i da ajutor, altfel, fiind el singur **nu se va putea împo-**

trivi unei armate atât de mari, VA TREBUI SĂ SE GÂNDEASCĂ LA UN LEAC ÎMPOTRIVA INIMII SALE. [...]

Şi, fiindcă vremea înaintată ne sileşte foarte, nu socotim că am putea face altfel, decât să ne îndreptăm noi înşine, cât mai degrabă vom putea, spre părțile acelea. Nu trebuie să vă mirați, nici să ne socotiți vinovați, cum ați făcut altădată, dacă mergem înaintea voastră, pentru că în scrisoarea acelui Mircea băgăm de seamă şi vedem în chip neîndoios că, dacă nu ne îngrijim fără zăbavă de ajutor potrivit şi nu ne apropiem de părțile acelea, va trebui să ne îndoim şi să ne temem foarte mult că **ROMÂNII, VĂZÂNDU-SE LIPSIȚI DE AJUTORUL NOSTRU, NU VOR MAI RĂMÂNE CREDINCIOŞI ŞI NU VOR MAI FI STATORNICI, CI SE VOR SUPUNE ÎN SCURTĂ VREME JUGULUI TURCESC. Dacă s-ar întâmpla acest lucru, pe care bunul Dumnezeu să-l îndepărteze <de noi>, ştiți foarte bine în ce primejdie şi pericol ar ajunge apoi țara noastră.**

[...]De asemenea, în **anul trecut, când era zvonul că turcul are de gând să vină împotriva Țării Româneşti şi noi ne-am apropiat înşine de părțile acelea ca să dăm românilor ajutorul cuvenit**, este însă îndeobşte ştiut că, deşi toți au fost chemați, totuşi foarte puțini au urmat pe maiestatea noastră, din care pricină bine ştiți câte rele şi primejdii ni s-ar fi putut întâmpla nouă înşine şi țării întregi, dacă ar fi venit atunci turcii."[86]

Sigismund nu pune nici un moment la îndoială buna-credință a lui Mircea, care dacă ar fi apelat până atunci **sub orice formă şi oricând** la "un leac împotriva inimii sale" – adică ar fi avut o înțelegere cu sultanul Baiazid –, *faptul ar fi fost invocat de regele Ungariei în mod automat şi obligatoriu.* Deoarece notorietatea gestului domnului român ar fi atras după sine nevoia de explicații către adresant, pentru ca acesta să înțeleagă cât de cât de ce atâta grabă a regelui pentru unul care ar fi trebuit privit mai degrabă cu suspiciune, dacă nu ca adversar, iar suveranul maghiar nu l-ar fi putut numi, **într-o scrisoare care nu-i era destinată**, drept "domnului român credinciosului nostru iubit, măritului bărbat, domnul Mircea, voievodul Țării Româneşti". Numai aşa are înțeles şi afirmația categorică că "românii, văzându-se lipsiți de ajutorul nostru, nu vor mai rămâne

credincioşi şi nu vor mai fi statornici, ci se vor supune în scurtă vreme jugului turcesc". *Credincios* şi *statornic* sunt calificative pe care Sigismund de Luxemburg nu avea cum să le folosească într-un document de acest tip – în care minciuna diplomatică nu-şi avea rostul şi locul –, decât dacă pur şi simplu exprimau o realitate binecunoscută contemporanilor, deci erau adevărate. Cum adevărată era şi temerea sa că, lipsiţi de sprijin, românii "se vor supune în scurtă vreme jugului turcesc".

Proiectată într-un viitor posibil, neamendată de nici un reproş care să lase impresia că în trecut existase o relaţie oarecare între Mircea şi Baiazid – alta decât cea de primejdie şi adversitate evidentă –, această apreciere este dovada contemporană incontestabilă în măsură să spulbere singură orice aserţiune privind pretinsul ascendent pe care sultanul Baiazid l-ar fi putut avea până la această dată faţă de Mircea I. Şi cum între primăvara 1399, când constatăm această stare de fapt, şi până în 1402, când are loc lamentabila ieşire din scenă a lui Baiazid, statutul internaţional al domnului român a rămas neschimbat, logica ne impune o singură concluzie: **pe tot parcursul domniei sultanului Baiazid Trăznetul nu s-au stabilit între Imperiul Otoman şi Ţara Românească nici un fel de raporturi de subordonare politică, militară sau economică capabile să motiveze în vreun fel aprecierile de sorginte istoriografică cu privire la "tributurile" şi "închinările" lui Mircea I.**

După cum aceste "tributuri" şi "închinări" n-au existat pentru Mircea nici în timpul sultanilor următori, inclusiv pe vremea lui Mehmed Celebi, aşa cum **o demonstrează definitiv** un document strict contemporan.

Editorul şi traducătorul său român – elenistul H. Mihăescu – face următoarea precizare[87] cu privire la acesta: "În codicele *Parissinus Graecus 2.953* din secolul al XIII-lea se află însemnările ulterioare ale posesorului codicelui, probabil Ioannes Eugenikos, diacon şi nomophylax din Thessalonic. **Aceste însemnări au fost notate *treptat* şi în grabă între anii 1419 şi 1438** (subliniere *AVD*). Sub anul 1420 aflăm o scurtă menţiune despre tragedia copiilor lui Mircea cel Bătrân din Ţara Românească."[88]

Însemnarea care ne interesează[89] are următorul conținut:

"† În anul 1420, indicțiunea a 13-a, începând de la 1 septembrie, în timpul iernii, primăverii și verii s-a ivit o mare lipsă de alimente, în Apus și în Răsărit, din cauza multelor noastre păcate, căci n-a plouat deloc, a bântuit seceta și au fost vânturi puternice și continui, ba chiar s-au întâmplat în timpul acesta și o mulțime de cutremure în mai multe locuri. Mai ales în luna **IULIE** cutremure puternice și mari au pricinuit aproape un cataclism, amenințând tot orașul Tessalonic cu pierderi mari și numeroase; **APOI AU URMAT CĂDEREA VLAHIEI MARI SUB TURCI ȘI UCIDEREA COPIILOR LUI MIRCEA VOIEVOD, A LUI MIHAIL CARE TRĂIA CA UN DESTRĂBĂLAT, ȘI A ALTOR COPII AI SĂI.**"[90]

Indicând vara lui 1420 ca moment al "căderii sub turci" a Țării Românești, cu o precizie aproape de lună, deoarece în discuție nu mai rămân decât lunile de sfârșit ale anului bizantin, adică ***iulie*** și ***august***, autorul izvorului se dovedește a fi extrem de bine informat, căci se află în deplină concordanță cu o altă sursă **strict contemporană**: scrisoarea trimisă la **27 iulie 1420** de regele Poloniei Wladislaw Jagiello împăratului Sigismund de Luxemburg, în care se afirmă:

"Serenisimului principe și domn Sigismund etc. Vladislav, prin grația lui Dumnezeu rege etc., salut frățesc și suflet înflăcărat de iubire. Serenisime principe și preaiubit frate al nostru! Chiar dacă nu se întâmplă ca, ieșind în întâmpinare, să primiți nouățile, ca mai înainte cu afecțiune vie, nu vom ascunde totuși de Înălțimea Voastră cele care sunt în jurul nostru ci, oferindu-le cu exactitate, le vom dezvălui la îndemnurile Voastre, pentru ca Înălțimea Voastră să nu-și piardă încrederea că flacăra atașamentului nostru nu ar fi aprinsă față de persoana sa, indiferent ce fel de evenimente ar surveni. Va ști, așadar, Înălțimea Voastră [cum] că **turcii, dușmanii noștri și mai ales inamicii supremi ai religiei creștine, mânați de furie au invadat și năpădit cu totul pământurile Țării Românești CU ÎNTREAGA PUTERE A ARMATELOR LOR; trecând totul prin foc și sabie, după multe și de nepovestit omoruri și jafuri LE-AU SUPUS ÎN**

> **ÎN TREGIME ŞI, FIINDU-LE SMULSE JURĂMINTE DE CREDINŢĂ PRIN ÎNGROZITOARE SILUIRI, *AU PRIMIT TRIBUTURI ŞI DĂRI ÎMPOVĂRĂTOARE*, şi apoi, părăsindu-le, <le-au lăsat> sub ameninţarea propriilor detaşamente armate** au coborît pe mare navigând spre pământurile Valahiei Minor cu o imensă flotă şi, invadând castrul Balohrod al voievodului Moldovei, vasalul nostru, l-au încercuit cu asalturi. Sus-numitul voievod, văzându-se înconjurat de pericole, apelând la sprijinul nostru, în primul rând a trimis soli la noi cu umilă devoţiune, întâi în preajma sărbătorii Rusaliilor şi apoi aproape de Sfântul Iacob, rugându-ne să-i împărţim mult aşteptatele ajutoare **ca să nu i se întâmple, lui şi pământurilor sale, o nenorocire asemeni transalpinilor**, mai înainte să ajungă duşmanii în interiorul posesiunilor sale; prin urmare, am fost mişcaţi în sufletele noastre pioase faţă de el încât să preîntâmpinăm cheltuielile viitoare care ar putea, prin creşterea lor, să aducă tuturor creştinilor ruinarea şi am însărcinat neamurile noastre, în special pe cele cu teritoriile învecinate Valahiei şi pe vestitul frate al nostru şi domn Alexandru Vitold, mare duce de Lituania ca, împreună cu ai săi, să plece din tabără în ajutorul sus-amintitului voievod. Acum plecăm în ţinutul Sandomir şi apoi, succesiv, ajungând în teritoriile Rusiei în aşa fel încât, dacă acelaşi voievod va fi ţinut sub asaltul sălbatic al duşmanilor săi, să-i putem sări mai uşor în ajutor împreună cu fratele nostru domn Alexandru cu propriile sale forţe, dacă împrejurările o vor cere. [...]"[91]

O altă formulare a aceleiaşi informaţii o oferă un document oarecum complementar celui de mai sus – conceput de cancelaria polonă, din raţiuni diplomatice de circumstanţă, ca rezumat al precedentului – cu aceiaşi dată, acelaşi emitent şi acelaşi destinatar:

> "Primiţi aşadar acestea, fie-ne îngăduit să vă vorbim nu cu inimă uşoară despre aceste mâhniri, anume **cum turcii, duşmanii noştri comuni, continuând grozăviile făcute deja în ţinutul Ţării Româneşti, AU SUBJUGAT PĂMÂNTURILE ÎN ÎNTREGIME ŞI AU CONSTRÂNS PRIN FORŢĂ [OBŢINEREA DE] OMAGII DE CREDINŢĂ (*FIDEI OMAGIA*), ASTFEL ÎNCÂT ÎN ÎNTREGUL TERITORIU (*DOMINIO*) AL ŢĂRII ROMÂNEŞTI SĂ NU MAI**

RĂMÂNĂ NIMIC CARE SĂ REVINĂ PRINCIPELUI VOSTRU SAU PRINCIPELUI NOSTRU SAU ORICĂRUI ALT PRINCIPE CREŞTIN ŞI AUTORITĂȚII ACESTUIA; [...]"[92]

Prin urmare, din sursă imediată şi directă la Cracovia, Wladislaw Jagiello – ale cărui legături cu Țara Românească erau de mult timp (şi continuau să fie) atât de apropiate, speciale şi interesate încât Mircea I îl numea *"părintele şi fratele domniei mele"* – avea informații atât de precise despre proporțiile şi urmările războiului din vara 1420, încât era în măsură să aprecieze că, practic, Țara Românească fusese scoasă din orbita lumii creştine de o manieră totală. Căci nu altceva înseamnă afirmația că: **"în întregul teritoriu al Țării Româneşti să nu mai rămână nimic care să revină principelui vostru sau principelui nostru sau oricărui alt principe creştin şi autorității acestuia"**. Deci nu o situație momentană, caracterizată printr-o invazie militară de proporții, după încheierea căreia, oricât de pustiitoare ar fi fost, lucrurile ar fi revenit la normal, ci una anormală, cu consecințe şi cauze în plan juridic care au "constrâns" puterea politică a țării să depună omagiu de vasalitate față de Imperiul Otoman (*fidei omagia*). Este pentru *prima oară* când un *document contemporan* se exprimă în aceşti termeni despre statutul juridic internațional al Țării Româneşti, şi el concordă deplin cu cealaltă sursă contemporană care înțelege exact acelaşi lucru când apreciază că atunci, **în vara 1420 a avut loc "căderea Vlahiei Mari sub turci"**.

Ştirea era şocantă în sine, şi modul cum a fost redactată în ambele izvoare exclude ideea de fapt repetat.

Noutatea informației este absolută !

Cucerirea este privită ca un fapt ireversibil, atunci înfăptuit, şi nu există nici cea mai mică aluzie cu privire la anumite antecedente lămuritoare sau la vreun element din trecut cu valențe cât de cât similare[93].

Exact cum a rămas în memoria politică a Răsăritului Ortodox, care **nu** leagă niciodată acest eveniment major al istoriei sale de numele lui Mircea, având ştiință precisă despre moment şi importanța sa istorică, cum o dovedeşte atât de bine informata cronică minoră postbizantină deja

citată[94] (*Cronica 72-a*), care în anul 1624, deci la mai bine de două secole, consemna:

> "În anul 6928 [1420], sultanul Kyritzes [Kyritzes, adică *Domnişorul*, poreclă a sultanului Mohamed I – *nota editorului*] a prădat Ţara Românească: **ŞI DE ATUNCI AU FOST SILIŢI ROMÂNII SĂ DEA HARACI TURCILOR.**"[95]

De acum înainte – din anul 1420 –, oricât de dese vor fi confruntările pentru supremaţia politică asupra Ţării Româneşti, izvoarele nu vor mai avea asupra lor **această optică de consemnare a unei întâmplări cu valoare absolută – ca atunci când au fost pierdute Bulgaria, Serbia sau Constantinopolul –**, ci vor fi înregistrate ca evenimente derulate într-o competiţie şi într-un joc diplomatic cu fluxuri şi refluxuri permanente şi "fireşti" faţă de o putere islamică ce se înstăpânea tot mai temeinic la Dunăre.

Este şi motivul pentru care trebuie să vedem în acest an 1420, şi nu mai devreme, momentul unui început. *Începutul "seriei istorice" în care "închinarea" şi "tributul" către Înalta Poartă se instaurează treptat ca mod românesc de convieţuire – în limite reciproc consimţite – cu o forţă politico-militară copleşitoare, căreia îi va mai trebui însă peste o jumătate de secol de luptă susţinută pentru a permanentiza această situaţie juridică a Ţării Româneşti, o dată cu domnia lui Basarab Laiotă, consemnat de tradiţie a fi acela "care au închinat ţara turcilor."*[96]

NOTE

[1] Pentru detalii vezi supra Capitolul I, nota nr. 9 (p. 126). Pentru citatul în discuție vezi Gheorghe Șincai, *Hronica Românilor*, ed. cit., vol. I, p. 530, și *Istoria politică și geo-grafică a Țerei Româneşti de la cea mai veche a sa întemeiere până la anul 1774. Dată mai întâiu la lumină în limba grecească la anul 1806 de frații Tunusli*, ed. George Sion, p. 129.

[2] Radu Popescu Vornicul, *Istoriile domnilor Țării Româneşti*, introducere şi ediție critică întocmite de Constantin Grecescu, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1963, p. 13-14 (s.n. – *AVD*).

[3] Alexandru A. Vasilescu, *Un cronicar bizantin anonim utilizat de autorul Istoriilor Domnilor Țării-Româneşti*, în "Convorbiri Literare", XLVIII (1914), nr. 11, noiembrie 1914, p. 1.085-1.092 (în special p. 1.088). A se vedea şi observațiile lui Nicolae Iorga din ediția sa a *Istoriei domnilor Țării Româneşti* (*Istoria Domnilor Țării Româneşti, cuprinzând istoria muntenească de la începuturi până la 1688. Compilate și alcătuite de Constantin Căpitanul Filipescu*, publicate din nou de N. Iorga, Bucureşti, I.V. Socecu, 1902, p. 12-13).

[4] Gheorghe Șincai, *Hronica Românilor*, ed. cit., vol. cit., p. 530; vezi şi *Istoria*..., ed. G. Sion, p. 66-67; 129.

[5] *Istoria*..., ed. G. Sion, p. 67. Vezi şi precizarea pe care banul Mihai Cantacuzino o face în ultima parte a cărţii sale, în "Cronologia domnilor" (aceeaşi ediţie, p. 131): "Acesta a închinat pentru a doua oară țara la Poarta Otomană, cu tocmeală ca să dea haraci câte 10.000 galbeni pe an şi să fie sub protecțiunea turcului bucurându-se în libertatea de privilegiurile şi de autonomia sa, fără să poată turcii a să amesteca cât de puţin în cele dinlăuntru ale ţării. Iar Poarta spre onoare l-a dăruit cu cucă şi cu două tuiuri şi sangiac, cu sabie şi cu topuz."

[6] *Istoria Țării Româneşti (1290-1690). Letopisețul Cantacuzinesc*, ed. cit., p. 4. Versiunea arabă editată de Virgil Cândea are acelaşi text: "El este Basarab cel Bătrân. Şi el a început să asculte de turci şi să li se supună. Şi a murit" (ed. cit., p. 61). În copia de la Neamțu s-au pierdut paginile de început, până la Laiotă, inclusiv (vezi I.I. Georgescu, *O copie necunoscută a letopisețului cantacuzinesc,* în "Mitropolia Olteniei", XIII, 1961, nr. 7-9, p. 498-549). Vezi supra Capitolul II, nota nr. 1 (p. 232).

[7] Deşi pare curios, *cronica țării* nu înregistrează luptele antiotomane ale nici

unui voievod, până la Radu de la Afumați. Nici Dan II, nici Vlad Dracul și nici Vlad Țepeș, nu apar în această ipostază.

Pentru *"Actele ce s-au dat contelui Orlov la congresul din Focșani, în 30 august 1772"* vezi Banul Mihai Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor,* publicată și adnotată de N. Iorga, București, Instititul de Arte Grafice și Editură "Minerva", 1902, p. 495-499. Întreaga problematică la Virgil Joița, *Domnia lui Mircea cel Mare – temelie a independenței și renașterii naționale a poporului român. Între politică și istorie în Epoca Luminilor,* în vol. *Marele Mircea Voievod,* p. 315-322.

[8] Mihai Maxim, *Din istoria relațiilor româno-otomane. Capitulațiile,* în "Anale de Istorie", XXVIII (1982), nr. 6, p. 46: "Pe de altă parte, mențiunea «piaștrilor roșii», pentru plata haraciului aruncă o nouă umbră de îndoială asupra autenticității textului, căci piastrul (guruș), monedă otomană mare de argint, avea să fie emisă abia după 1687."

[9] Vezi D. Russo, *Critica textelor și tehnica edițiilor,* în Idem, *Studii istorice greco-române. Opere postume.* Publicate supt îngrijirea lui Constantin C. Giurescu de Ariadna Camariano și Nestor Camariano, vol. II, București, Fundația pentru Literatură și Artă "Regele Carol II", 1939, p. 575.

[10] Virgil Joița, *op. cit.,* în *vol. cit.,* p. 311-329. În bibliografia domniei lui Mircea I acest studiu are o **însemnătate fundamentală**, în urma sa orice încercare de a pune în discuție "capitulațiile" (lui Mircea și Laiotă) într-un alt context decât cel **strict istoriografic** a devenit inoportună. Este și motivul pentru care noi înșine nu facem decât să trimitem la detaliata sa demonstrație, căci a o repeta aici în amănunțime nu-și are rostul. Îi repetăm, însă, concluzia, la care subscriem: "Tratatul dintre Mircea și Baiazid, cu o carieră atât de veche în istoriografia noastră [...] nu mai poate fi invocat în nici un fel în discuția asupra raporturilor Țării Românești cu Poarta Otomană" (p. 327).

[11] "Mircea văzând triumful turcilor în această bătălie (de la Nicopole – *AVD*) și *temându-se să nu vie și asupra țerei sale, s-a dus de bună voie la sultanul și închinându-se i-a promis a-i fi supus și a-i da pe fiecare an câte 3.000 de bani roșii,* însă cu tocmeala ca țara să fie autonomă" (Dionisiu Fotino, *Istoria generală a Daciei sau a Transilvaniei, Țerei Muntenești și a Moldovei,* traducere de George Sion, tomul II, București, 1859, p. 17). Neconfirmată de nici un izvor, pseudo-informația, inventată și pusă în circulație de Fotino în anul 1818/1819, va fi preluată de tânărul Kogălniceanu și, după acesta, de Bolintineanu.

[12] *Istoria Imperiului Ottomanu. Creșterea și scăderea lui,* ed. cit., vol. I, p. 61-63.

[13] Gheorghe Șincai, *op. cit.,* în vol. cit., p. 573-576.

[14] F. Aaron, *Idee repede de istoria prințipatului Țării Rumânești*, vol. I, București, 1835, p. 57-70; vezi și supra Capitolul I, nota nr. 12 (p. 128).

[15] Este versiunea preluată din tradiția manuscrisă consemnată și de autorul *Cronicii paralele a Țării Românești și a Moldovii* (Axinte Uricariul, *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovii*. Ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, București, Editura Minerva, 1993, vol. I, p. 5), tradiție cunoscută și lui Filstich (Johann Filstich, *Încercare de istorie românească*. Studiu introductiv, ediția textului și note Adolf Armbruster, traducere Radu Constantinescu, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 103), dar și editorilor *Magazinului Istoric pentru Dacia* (vol. IV, București, 1847, p. 231-272; vol. V, p. 33-32). Totuși, această abatere de la adevăr a fost amendată de unul din copiștii *Istoriei Țării Românești*, care ține să precizeze: "Greșală și neștiință este aice al scriitorului de zice «Baezet beiu de la Nicopoe», că n-au fost Baezet beiu, ci sultan împăratul turcilor, căruia și Ildărim îi zicea turcii [...]" (*Istoria Țării Românești, 1290-1690. Letopisețul cantacuzinesc*, ed. cit., p. 198).

[16] Vezi în special: **Anca Ghiață**, *Condițiile instaurării dominației otomane în Dobrogea*, în *Studii istorice sud-est europene*, culegere îngrijită de Eugen Stănescu, vol. I, București, Editura Academiei Române, 1974, p. 87-94; Eadem, *Mircea cel Mare – apărător al integrității teritoriale românești și al independenței statale*, în vol. *Marele Mircea Voievod*, p. 212-253; **Radu-Ștefan Ciobanu [Vergatti]**, *A fost pierdută Dobrogea de Mircea cel Batrân ?*, în "Revista de Istorie", XXXIX (1986), nr. 8, p. 764-773; **Nagy Pienaru**, *Relațiile lui Mircea cel Mare (1386-1418) cu Mehmed I Celebi*, în "Revista de Istorie", XXXIX (1986), nr. 8, p. 774-794; **Dan Zamfirescu**, *Mircea cel Mare, factor hotărîtor în configurarea politico-istorică a Sud-Estului european*, în vol. *Marele Mircea Voievod*, p. 307-310.

[17] Mihail Kogălniceanu, *op. cit.*, ed. cit., p. 86-94. Vezi și supra Capitolul I, nota nr. 13 (p. 128-129).

[18] Pentru originea informației despre "trădarea" lui Mircea la Nicopole, vezi Fr. Pall, *Les croisades en Orient au bas Moyen Âge. Obsevations critiques sur l'ouvrage de M. Atya*, în "Revue Historique du Sud-Est Européen", XIX/2 (1942), p. 574.

[19] Vezi supra Capitolul I, nota nr. 13 (p. 128).

[20] *Prescurtare de istoria românilor sau Dacia și România*, București, Tip. Heliade și asociații, 1861; pentru studiul de față am folosit ediția a doua, publicată în anul 1869, care are un conținut identic, însă cu titlul ușor schimbat (*Elemente de historia românilor sau Dacia și România*, de J. Heliade R., a doua editio – *sic !* –, București, Tipografia Statului, 1869); despre "Mircea I Bassarab" vezi p. 129-133.

[21] Vezi supra Capitolul I, nota nr. 14 (p. 129-131).

[22] Dimitrie Bolintineanu, *Viața lui Vlad Țepeș Vodă și Mircea Vodă cel Bătrânu*, ed. cit., p. 143-185 (vezi supra Capitolul I, nota nr. 1, p. 125).

[23] În tratatul plăsmuit de Fotino scrie: "în fiecare an câte 3.000 bani de-ai țării, *sau 500 lei de argint în moneda noastră*" (vol. III, p. 216). Sau: "500 lei sau 3.000 bani roșii (monedă care umblă câte 6 la leu) s-au dat în timpul lui Mircea Vodă cel bătrân carele închinase țeara la otomani în anul 1393" (vol. III, p. 214).

[24] Vezi supra Capitolul I, nota nr. 15 (p. 131).

[25] "Repet dară încă o dată, lucrarea lui Hurmuzaki este o confusă schiță preliminară pentru usul intim *ad referendum*, care nu trebuia publicată pe cât timp nu era încă de publicat [...] Recunoștința românilor se datorează lui Hurmuzaki pe deplin pentru bogata colecțiune de documente, nu însă pentru așa numitele *Fragmente* considerându-le ca nule și neavenite" (*Etymologicum Magnum Romaniae*, tom. IV, p. XXII). Din păcate, capitolul despre "Mircea I" intră poate mai mult ca altele sub incidența acestei severe judecăți hasdeiene.

[26] Vezi supra Capitolul I, nota nr. 17 (p. 133-135).

[27] Și în notă: "*Această știință este raportată de mitropolitul Moldovei Țamblac, contimporan cu Mircea, în istoria Sf. Paraschiva*", după care se trimite la "Melchisedec, *Mitropolitul Țamblac*, în Revista Dl. Gr. Tocilescu, III, p. 27". (Observăm însă că titlul corect al scrierii lui Melchisedec este *Viața și scrierile lui Grigorie Țamblac*, iar în cuprinsul său nu aflăm că Țamblac ar fi fost Mitropolitul Moldovei, ci al Kievului).

Este evident că pentru Xenopol pretinsul "prizonierat" la Brusa are loc **înainte de anul 1391** și se leagă de *prima expediție otomană la nord de Dunăre*, cunoscută acum ca "akînul lui Firuz-bei", datat cu cea mai mare probabilitate în anul 1390 (*Istoria militară a poporului român*, vol. II, București, Editura Militară, 1986, p 159-160). **Întregul pasaj, cu aceleași cuvinte, reapare în ediția populară din 1895, vol. II, p. 71 și este tradus întocmai în limba franceză în anul 1896 (vol. I, p. 255) și, de aici, eroarea se va răspândi în istoriografia internațională.**

Dar Melchisedec nu este decât în parte responsabil de **ficțiunea lui Xenopol**, care în forma preluată de istoriografia internațională **îi aparține în exclusivitate**. Căci iată ce scrie Melchisedec în *Viața și scrierile lui Grigorie Țamblac*, extras din "Analele Academiei Române", seria II, tom VI, București, 1884, p 36: "În curând regele Ungariei, Sigismund, trecând Dunărea, a cuprins țara Valahiei și s-a așezat în Nicopol cu oștile Frâncilor. Stăpânitorul otoman Baiazet, lăsând asediul Bizanțului, s-a întors asupra acestor noi dușmani și o strașnică luptă a apusului cu răsăritul a clocotit pe câmpiile Nicopolei. Multe mii de Frânci au perit în valurile Dunării. Victoria a încununat

pe ismaeliteni, și îngâmfatul duce al lor a intrat în hotarele Valahiei. **Fără frică i-a eșit întru întâmpinare domnitorul acelor hotare încurajat prin parola dată pentru pace. Dar Mircea într-un mod trădător fu legat și exilat la Brusa.** Căci nenumăratele lui comori amăgise pe vrăjmaș și toată averea lui au luat-o în mâinile sale." Deci pentru Melchisedec întâmplarea cu Brusa se plasează ***după bătălia de la Nicopole,* și este consecința înfrângerii creștinilor, punerea ei înainte de 1391 fiind "contribuția" exclusivă a lui Xenopol.**

Pe ce se baza Melchisedec făcând asemenea afirmații ? În nici un caz pe ce spune Xenopol – *Istoria Sfintei Paraschiva* de Țamblac –, deoarece cunoscutul adaus al lui Țamblac la panegiricul Sf. Paraschiva de Eftimie al Tărnovei **nu conține așa ceva**, ci conține informația că **la Brusa *a fost dus țarul bulgar de la Vidin*, adică Strațimr.** Vezi prima lui ediție din "Starine", IX, 1877, Zagreb, și a doua ediție, după alt manuscris, în Emil Kałużniacki, *Werke des Patriarchen von Bulgarien Euthymius (1375-1393)*, Wien, 1901, p. 432-436. Două ediții – prima după un manuscris de la Zografu, a doua după un sbonic de la Rila, de Mardarie, a dat Iordan Ivanov în *Bălgarski starini iz Makedonija*, ed. I, 1908, p 136-140; ed II, 1931, p 433-436, și reeditarea fototipică a acestei ediții, Sofia, 1970; de asemenea, B. Anghelov și M. Ghenov, *Stara Bălgarska literatura (IX-XVIII)*, Sofia, 1922, p 524-529, cu traducere juxtă în bulgara actuală. O nouă traducere în P. Dinekov, K. Kuev, D. Petkanova, *Hristomatija po starobălgarska literatura*, Sofia, 1961, p 384-386.

Melchisedec recunoaște singur că *nu a citit textul lui Țamblac*, ci că folosește pe Muraviev, *Viețile sfinților ruși, iviri și sârbi,* luna octombrie "Viața sfântului dreptului Ștefan, noul despot al serbilor", dar **din citatele sale se vede că Muraviev a confundat pe Ștefan Uroș III "Decianski" (1322-1331) cu Ștefan Lazarevici (1389-1427), amestecând și izvoarele**, căci unele pasaje folosite de Melchisedec provin cu siguranță din *Viața lui Ștefan Lazarevici* de Kostenețki. Neavând însă la dispoziție textul lui Muraviev, nu știm dacă atât confuzia între cei doi Ștefani, cât și amestecul izvoarelor îi aparțin autorului rus sau reprezintă "contribuția" lui Melchisedec.

Din acest complicat laborator de erori s-a născut, prin urmare, ficțiunea lui Xenopol, din care *Mircea cel Mare* s-a ales bătut și exilat la Brusa în 1390.

Dimitre Onciul a supus cel dintâi ficțiunea lui Xenopol unei analize critice, în cursul universitar din 1900-1901, p. 286-289 (din cursul următor, ținut în 1901-1902, acest pasaj a dispărut; vezi acolo p. 644). El afirmă că: "Toată eroarea lui Melchisedec se bazează pe altă eroare comisă de alții înainte de dânsul și anume de Muraviev în *Viețile sfinților rusești* (publicată la Petersburg, 1879), cum și pe altă eroare comisă de Martinov (*Annus ecclesiasticus graecoslavicus*, publicat în 1863 înainte de a se edita *Viața Sf. Paraschiva* de Eftimie, cu adausurile lui Țamblac, 1874). Aceștia doi,

Muraviev şi Martinov, înţelegând greşit locul despre ţarul de la Vidin de lânga Istru, raportându-l la domnul Ţării Romaneşti, au pus în loc de «ţarul de la Vidin», «domnul Valahiei» şi în urma acestei erori, comise de Muraviev şi Martinov, Melchisedec a înţeles acel pasaj ca referindu-se la Mircea, drept care a pus numele lui Mircea, pe când în realitate *Viaţa Sf. Paraschiva* nu conţine numele lui Mircea" (p. 288-289). **Lectura cărţii lui Martinov, la care trimite Onciul, nu îndreptăţeşte consideraţiile sale, nefiind menţionat, acolo, în nici un loc şi de nici o manieră numele lui Mircea I** (vezi p. 246-247, *14 octombrie*, unde nu există decât: "S. Parasceviae, virg. Ternobiensis"). Probabil că şi el deţinea informaţia pe cale orală şi nu a mai verificat-o. Noi am verificat pentru Martinov. Rămâne să fie verificată şi pe textul lui Muraviev.

Oricum, Xenopol, în urma criticii lui Onciul, a renunţat, în ediţia a doua a sintezei sale, la acest "episod" introdus de el în istoria domniei lui Mircea I, explicând într-o notă: "Melchisedec în articolul său [..] spune, după *Viaţa Sf. Paraschiva*, că Mircea ar fi fost prins de Baiazid şi surgunit la Brusa, părere ce adoptasem în ed. I (vol. II). lelchisec pare a fi făcut un amestec între Straşimir, domnul Vidinului, care în adevăr a fost surgunit la Brusa, iar nu Mircea. Vezi Jireček, în «Archiv für slavische Philologie», XIV, p. 274; vezi şi mai sus, nota 35" (ed. Stoicescu-Simionescu, p 80). Nota 35 nu lămureşte însă nimic, iar articolul lui Jirecek, la care se trimitea, apăruse în 1892, deci cu trei ani înainte de ediţia populară şi cu patru înainte de versiunea franceză a sintezei lui Xenopol.

[28] Deşi eliminată de Xenopol, ficţiunea sa continuă a avea viaţă lungă în istoriografia internaţională. O găsim în lucrarea colonelului Leon Lamouche, *Histoire de la Turquie*, Paris, Payot, 1934, p. 31-33, **nu fără o nouă contribuţie personală**: evenimentul este plasat acum ***după lupta de la Rovine***: "L'année suivante, le Sultan revint d'Asie pour prendre le commandement d'une armée qui passa le Danube et attaqua le prince de Valachie, **Mircea; celui-ci fut vaincu, fait prisonnier et envoyé à Brousse (Xenopol, *op. cit.*, I, p. 255). Mais Bayézid lui rendit la liberté sous la condition qu'il reconnaîtrait sa suzeraineté et lui paierait un tribut. Cette soumission de la Valachie ne fut, il est vrai, que temporaire**." [Anul următor (deci 1394, mai sus vorbindu-se de evenimente din 1393 – *AVD*) sultanul reveni din Asia spre a lua comanda unei armate ce trecu Dunărea şi atacă pe domnul Valahiei, Mircea. Acesta fu învins, făcut prizonier şi trimis la Brusa. Dar Baiazid i-a redat libertatea cu condiţia să-i recunoască suzeranitatea şi să-i plătească tribut. Această supunere, ce-i drept, n-a fost decât temporară.] Tot urmând pe Xenopol, Lamouche aşază după Nicopole confruntarea "de la Rovine", în care îl vedea pe Mircea învingător: "Mircea battit a Rovine près de Craiova, l'armée ottomane qui ne put, qu'à grand'peine, échapper à la destruction et repasser le Danube." [Mircea bătu la Rovine, lângă Craiova, armata otomană care nu putu decât foarte greu să scape de distrugere şi să treacă Dunărea înapoi.]

În anul 1899, când îşi tipărise cursul său liber ţinut la Universitatea din Montpellier, Leon Lamouche dăduse o imagine mai puţin catastrofală despre domnul român, deşi pusese bătălia de la Rovine în 1398, deci cunoştea pe Xenopol în versiunea franceză. Dar combinase informţia lui Xenopol (care-l dăduse de data asta victorios pe domnul român) cu a lui Jireček din *Istoria Bulgarilor*, **ajungând la teoria originală că românii au avut două "bătălii de la Rovine" şi în amândouă Mircea a fost victorios, obligându-se a plăti tribut abia în 1411**, iar atunci nu fiindcă a fost înfrânt, ci fiindcă prudenţa l-a avertizat că nu va putea rezista multă vreme: "D'abord, nous voyons l'un des plus illustres souverains de la Valachie, Mircea, faire figurer ses trupes dans les combats suprêmes de Kossovo et de Nicopolis. Lui-même inflige aux Turcs qui avaient envahi son pays une sanglante défaite a *Rovine*, sur la Ialemitsa, en 1398 (not: Une autre bataille, également victorieuse pour les Roumains, s'était livrée en 1394, près d'une localite portant aussi le nom de *Rovine*, mais située près de Craiova). Pourtant Mircea, prévoyant qu'il ne purrait soutenir longtemps une lutte inégale, crut prudent de traiten avec les conquérants avant de se trouverà leur merci. Une capitulation conclue en 1411 avec le sultan Mahomed Ier garantissaità la Valachie la possession de son teritoire sur lequel les Turcs ne devaient ni s'établir d'une façon permanente ni élever de mosquées, le droit d'elire ses princes et de se gouverner par ses propres lois, enfin, le droit de faire la guerre et de conclure des traités avec les états voisins. En échange de la protection que le Sultan prometaità la Valachie, celle-ci devait lui payer annuellement une certaine somme d'argent, qualifiée de *présent* (pechkeche) et non de *tribut*" (p. 108-109). [Mai întâi, vedem pe unul din cei mai iluştri suverani ai Valahiei, Mircea, facând să fie prezente oştile sale în luptele supreme de la Kosovo şi de la Nicopole. El însuşi administrează o sângeroasă înfrângere la Rovine, pe Ialomiţa, în 1398, turcilor care-i invadaseră ţara (O altă bătălie, de asemenea victoriosă pentru români, se dăduse în 1394 aproape de o localitate ce avea tot numele de Rovine, dar aşezată în apropierea Craiovei). Cu toate acestea Mircea, prevăzând că nu va putea susţine multă vreme o luptă inegală, crezu prudent să trateze cu cuceritorii mai înainte de a se afla la bunul lor plac. **O capitulaţie încheiată în 1411 cu sultanul Mahomed I** garanta Valahiei posesiunea teritoriului, pe care turcii nu se puteau stabili în mod permanent şi nici ridica moschei, precum şi dreptul de a-şi alege domnii şi de a se guverna prin legile lor proprii, în sfârşit, dreptul de a face război şi a încheia tratate cu statele vecine. În schimbul protecţiei pe care sultanul o promitea Valahiei, aceasta trebuia să-i plătească anual o anumită sumă de bani, în calitate de dar (peşcheş) nu de tribut.]

După cum vedem, autorul francez reflectă aici cu fidelitate tezele istoriografiei romaneşti.

La rândul său, **R.W. Seton-Watson** autorul celei dintâi sinteze de istoria

românilor în limba engleză şi pentru englezi, apărută în 1936 tradusă imediat în limba franceză (*Histoires des Roumains*, Paris, Les presses universitaires de France, 1937) **realizează o adevărată "sinteză a erorilor", dându-le maximum de audienţă în cele două limbi de mare circulaţie.** Citãm după versiunea franceză: "On a soutenu fréquemment que Mircea de Valachie avait envoyé un contingent de troupes au secours des Serbes, bien qu'il n'y ait aucune preuve à l'appui de cette affirmation; **mais il est cetrain que le nouvel sultan Bayezid couronna sa victoire en envahissant la Valachie. Mircea fut fait prisonnier, envoyé à Broussa, et ne dut sa délivrance qu'à un tribut annuel; tout au moins on le dit. En tout cas la Valachie est mentionnée dans le registre des vassaux de la Sublime Porte en 1391 pour la première fois** (Hammer-Purstgall, *Gesc. des osm. Reiches*, I, p. 187)." [S-a susţinut adesea că Mircea al Ţării Româneşti a trimis un contingent de trupe în ajutorul sârbilor, deşi nu există nici o dovadă în sprijinul acestei afirmaţii. Dar este sigur că noul sultan Baiazid şi-a încununat victoria invadând Ţara Românească. Mircea fu făcut prizonier, trimis la Brusa şi nu-şi datoră eliberarea decât unui tribut anual. Cel puţin aşa ni se spune. În orice caz, Ţara Românească este menţionată în registrul vasalilor Sublimei Porţi în 1391, pentru prima oară.] Despre Rovine, în continuare, acelaşi autor ne dă următoarea versiune (o redăm numai în traducere): "Mircea porni curând în căutare de noi aliaţi. În 1393, ultima urmă de independenţă bulgară a fost ştearsă şi numai Dunărea mai proteja atunci pe români contra expansiunii rapide a Imperiului turc. Era deci natural ca Baiazid să-şi îndrepte anul următor atacul contra lui Mircea, care făcu mai mult decât să se apere (*qui fit mieux que se défendre*), într-o bătălie memorabilă în mlaştinile Rovinelor pe Dunăre (*dans les marais de Rovine sur le Danube*), salvând astfel ţara sa de o cucerire iminentă. Se pare că acolo (*C'est là semble-t-il*) îşi găsi moartea regele Marko, eroul legendei sârbeşti, bătându-se ruşinos (*ignominieusement*) în rândurile turcilor. **Dar Mircea înţelese că situaţia sa era disperată şi fugi în 1395 în Transilvania, unde semnă un tratat de alianţă cu noul rege al Ungariei, Sigismund de Luxemburg**, care se căsătorise cu fiica moştenitoare a lui Ludovic." Despre urmările tratatului şi expediţia lui Sigismund, nu se mai spune nimic, sărindu-se direct la Nicopole, apoi la Ankara şi la amestecul lui Mircea în luptele din imperiu, spre a conchide: "Intrigile îndemânatice (*les adroits intrigues*) ale lui Mircea în timpul războiului civil turc se terminară printr-un dezastru. Aliatul său Musa fu în cele din urmă răsturnat de Mohamed I care puse stăpânire pe toare punctele strategice de la Giurgiu, Nicopole şi Isaccea şi fu pe cale de a lua portul genovez Moncastro. Poziţia românilor era deja precară, dar turcii îşi concentrau eforturile pe linia principală, în valea Moraviei, spre Dunărea mijlocie, deci şi să impună mai întâi Serbiei, apoi Ungariei, soarta Bulgariei. **În 1417 Mircea simţi necesitatea de a recunoaşte suzeranitatea Sublimei Porţi, de a plăti un**

tribut regulat de 3.000 de ducați, și de a renunța la orice teritoriu situat la sud de gurile Dunării (care formează astăzi provincia Dobrogea). El muri un an mai târziu, după una din rarele domnii de durată normală din istoria romanilor" (p. 37-39).

În anul 1947, Louis Bréhier difuza din nou, pe un canal de mare autoritate, ficțiunea lui Xenopol: "Ce fut apres sa prèmiere campagne en Asie que Bajazet fit envahir en même temps la Bosnie et la Valachie, dont le prince Mircea le Grand était l'un des vaincus de Kossovo, où le corps d'armée qu'il avait envoyé aux Serbes fut détruit. **Incapable de résister, Mircea fut battu, fait prisonier et interné à Brousse où il signa un traité de vasselage qui devait servir de modèle à tous les traités postérieurs entre les princes roumains et la Porte: investiture du sultan, tribut, contingent militaire, mais engagement du sultan de n'etablir aucune colonie musulmane et de ne construire aucune mosquée au nord du Danube. La Hongrie devenait le seul centre de résistance à l'invasion ottomane.**" [După prima campanie din Asia, Baiazid invadă în același timp Bosnia și Țara Românească, al cărei principe, Mircea cel Mare, era unul din învinșii de la Kosovo, unde corpul de armată pe care-l trimisese sârbilor fu distrus. **Incapabil să reziste, Mircea fu bătut, făcut prizonier și închis la Brusa unde semnă un tratat de vasalitate ce avea să servească de model tuturor tratatelor posterioare între principii români și Poartă:** investitură de către sultan, tribut, contingent militar, dar și angajamentul sultanului de a nu instala nici o colonie musulmană și de a nu construi nici o moschee la nord de Dunăre. Ungaria devenea singurul centru de rezistență în fața invaziei otomane.] *Vie et mort de Byzance*, Paris, 1947, noua ediție Paris, 1969, p. 381. Bizantinologul francez nu mai pomenește de Mircea decât o singură dată, în legatură cu Musa și cu luptele din Imperiul Otoman (p. 390), rămânându-i în afara atenției și lupta de la Rovine, și participarea românilor la Nicopole, și campania lui Sigismund din vara 1395.

Istoricul turc **Ismail Kakki Uzunçarșli (1888-1977)** "care – cităm după M. Guboglu – acordă atenție relațiilor turco-române, [...] discutând despre expediția lui Baiazid la nord de Dunăre contra prințului Mircea cel Bătrân, tratează pe scurt problema tributului Țării Românești. Astfel, sprijinindu-se pe cronicile lui Orudj și M. Neșri și pe lucrările europene, el arăta (*expose*) **că prințul Mircea, învins în bătălia de la Argeș «s-a predat și a fost dus la Brusa»**" (M. Guboglu, *Le tribut payé par les Principautés Roumaines à la Parte jusqu'au début du XVI*[e] *siècle*, în *Omagiul profesorului Omer Lufti Barkan*, Istanbul, 1984. p. 81 (pentru trimiterea exactă vezi mai jos nota nr. 58 - p. 475). M. Guboglu comentează: "Sans doute, ce sont la des allégations intéressantes", respingând însă politicos majoritatea acestor "alegațiuni", cu **excepția... prizonieratului la Brusa**).

Ultima oară când avem cunoştinţă de reapariţia ficţiunii lui Xenopol în istoriografia intenaţională este la istoricul militar turc **Muzafer Erendil**, care scrie: "În 1391, domnul Valahiei, Mircea, a violat frontiera otomană printr-o incursiune care a atins Karinabat (Karnabat) şi a inclus acte de pradă şi jaf. Sultanul Baiazid a fost astfel constrâns să-şi îndrepte din nou atenţia asupra Europei. **El i-a trimis pe akinci peste Dunăre şi a înfrânt forţele române la Argeş şi l-a luat prizonier pe domnul Mircea şi pe membri suitei sale. Domnul şi anturajul său au fost duşi ulterior la Brusa.**" (*Emergence of the Ottoman State*, în "Revue Internationale d'Histoire Militaire", 1980, nr. 46, p. 47; mulţumim domnului Florin Constantiniu care ne-a atras atenţia asupra acestui pasaj).

Dar nu putem încheia fără a semnala opinia exprimată în această privinţă de **R.P. Guérin Songeon**, mai ales datorită faptului că ea ilustrează cel mai bine fiziologia a ceea ce trebuie identificat a fi *"ficţionarea ficţiunii istoriografice"*. Din moment ce Mircea era prizonier – gândea el –, iar documentele indică negreşit o campanie sultanală în nordul Dunării, înseamnă că în Ţara Românească domnea o altă persoană, care nu putea fi decât fiul voievodului captiv; cum mai târziu Mircea şi-a asociat la domnie pe Mihail, desigur că şi acum tot acesta avea legitimitatea ocupării scaunului părintesc; **deci izvoarele se înşală când îl indică pe Mircea drept combatant la Rovine împotriva lui Baiazid, căci în realitate pe câmpul de bătălie s-a aflat Mihail** (este exact acelaşi mecanism de gândire care i-a determinat pe unii istorici să afirme că deşi în diploma lui Sigismund de Luxemburg din 1408 stă scris Mircea, pe câmpul de bătălie, la "posada", a luptat Vlad). În consecinţă, Songeon scrie: "*Conquête de la Valachie (1394).* Pour compléter sa victoire de Tirnovo, Bajazet attaqua sans tarder la Valachie où régnait le voïvode Michel *(sic !)*, fils de Mircéa le Grand, **lequel avait été fait prisonnier et emmené à Brousse**. Dans l'état-major du sultan, on remarquait Étiene Lazarevitch, Krali-Marko et Constantin, que le vainqueur traînait partout après lui. Avant le combat, Krali-Marko, selon la légende, aurait dit à Constantin: «Je prie Dieu de faire triompher les chrétiens et de ne prendre que moi comme victime.» Il périt, en effet, d'une flèche serbe ou bulgare *(sic !)*. Il la méritait d'ailleurs, car lui et ses frères voïvodes passaient facilement dans l'armée des infidèles et apostasiaient volontiers. **Michel fut un des rares princes qui firent tout leur devoir. En dépit de sa dérute du 10 octobre 1394, il combattit longtemps encore dans les montagnes de Transylvanie.**" [*Cucerirea Valahiei (1394).* Pentru a-şi completa victoria de la Tărnovo, fără întârziere Baiazid atacă Valahia unde domnea Mihai, fiul lui **Mircea cel Mare, cel care fusese făcut prizonier şi dus la Brusa**. În statul-major al sultanului se remarcau Ştefan Lazarevici, craiul Marko şi Constantin, pe care învingătorul îi târa după el pretutindeni. Înaintea bătăliei, craiul Marko, conform legendei, i-ar fi spus lui Constantin: "Rog pe Dumnezeu să facă să câştige

creştinii şi chiar eu să fiu victimă." El muri, într-adevăr, datorită unei săgeţi sârbeşti sau bulgăreşti. De altfel meritată căci atât el cât şi fraţii săi voievozi trecuseră cu uşurinţă în armata necredincioşilor şi renunţaseră la credinţă de bunăvoie. Mihai a fost unul dintre puţinii prinţi care şi-au făcut deplin datoria. În ciuda derutei sale din 10 octombrie 1394, el luptă încă multă vreme în munţii Transilvaniei."] (R.P. Guérin Songeon, *Histoire de la Bulgarie*, édition abrégée, La Chapelle-Montligeon (Orne), 1914, p. 240; această lucrare reprezintă ediţia prescurtată a istoriei publicate de autor cu un an în urmă: *Histoire de la Bulgarie depuis les origines jusqu'a nos jours, 485-1913*, avec une préf. de Gustave Schlumberger, Paris, Nouvelle Librairie, 1913). De remarcat valenţele de autentic "colportaj ştiinţific" pe care le dezvăluie acest pasaj când autorul indică – inventând, indiscutabil tendenţios – drept bulgărească sau sârbească săgeata care l-a ucis pe Marko, doar pentru a nu fi românească.

Credem că această lungă notă, cu exemplele date, este în măsură să convingă, o dată mai mult, că erorile şi ficţiunile istoriografice româneşti nu rămân circumscrise unui spaţiu închis, ci se propagă, înscriind istoria naţională pe coordonate internaţionale himerice ce cu greu mai pot fi corectate şi reînscrise în parametri normali ai realităţii istorice.

[29] J. de Hammer, *Histoire de l'Empire ottoman depuis son origine jusqu'à nos jours*, traduite de l'allemand sur la deuxième édition par M. Dochez, tom I, Paris, 1844, p. 97. De la Hammer **informaţia este preluată întocmai** de Johann Wilhelm Zinkeisen, *Geschichte des osmanischen Reichs in Europa*, tom. I, Hamburg, 1840, care însă nu trimite la el ci la... "Seadeddin, p. 165", creând impresia că ştirea despre "registru" s-ar fi aflat la acesta. De la aceşti doi turcologi de marcă "informaţia" a fost şi este preluată, nu atât de istoriografia română, ci de cea internaţională, putând fi aflată la cei mai diverşi istorici: Szalay Ladislau (1869), Robert Roesler (1871), L. Kupelwieser (1895), W. Miller (1896), Gustaw Beckman (1902), R. Seton-Watson (1936) ş.a.

Pentru "cariera internaţională" a "registrului" şi a "datei" sale (1390; 1391) vezi minuţioasa prezentare a lui Dan Zamfirescu, *op. cit.*, în *vol. cit.*, p. 283-284, autorul care a stabilit **exact** şi "filiera" Hammer - Mouradja d'Ohsson - banul Mihai Cantacuzino, ce a dus la alcătuirea acestei ficţiuni istorigrafice – "sursa pe temeiul căreia, datorită autorităţii internaţionale a lui Hammer şi Zinkeisen, Ţara Românească şi domnul ei au fost scoşi tributari şi închinaţi în 1390 (1391)", p. 283- 386. Vezi mai jos p. 438-439.

Imediat după Xenopol, **Gr. Conduratu** scrie (în 1898): "La sfârşitul anului 1391 se pregătea pentru Muntenia condica ţerilor tributare Turciei", şi trimitea la Hammer, traducerea lui Heller; vezi Grigore C. Conduratu, *Relaţiunile Ţării Româneşti şi Moldovei cu Ungaria până la anul 1526*, p. 99.

[30] N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe*, p. 71. Dar mai ales prin

Geschichte des Rumänischen Volkes in Rahmen seiner Staatsbildungen, Gotha, 1905 (vezi traducerea românească a acestei ediții: N. Iorga, *Istoria poporului românesc*, ed. Georgeta Penelea, p. 253-254). Vezi și supra Capitolul III, nota nr. 3.

[31] Spre exemplu vezi Tahsin Gemil, *Românii și otomanii în secolele XIV-XVI*, București, Editura Academiei Române, 1991, p. 99-101.

[32] În "Revista Istorică", nr. 4-6/1938, p. 159; vezi Capitolul I, nota nr. 28 (p. 142).

[33] N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. III: *Ctitorii*, p. 295. Aserțiunea despre plata tributului de către Mircea la sfârșitul domniei este cu atât mai uimitoare, cu cât N. **Iorga este cel dintâi istoric român care a obsevat și explicat faptul că pretinsele tratate găsite de Dionisie Fotino în "cărticica" lui Ienăchiță Văcărescu sunt pure invenții.** În 1902 Iorga scria: "În lucrarea tipărită de Tunuslii – și care e forma grecească a unei scrieri datorite tot lui Mihai Cantacuzino – aceste condiții, în altă formă decât cea din cronica noastră, se arată clar că sânt luate din firmane următoare. Într-un capitol precedent, vorbindu-se de tratatul încheiat supt Mircea, nu se spune mai mult decât că el cuprindea suma de 3.000 de «bani roșii» pentru tribut. Aceste puncte se menționează pe scurt și la cronologia domnilor, ce urmează.

La Fotino, se dau pentru tratatul cu Laiot aceleași clause, pe când la Mircea nu mai e un singur punct, ci un întreg act de învoială, cu o formă neadmisibilă, din capul locului, căci în acest stil nu s-a scris niciodată în cancelaria otomană. Fotino dă și date de an, în socoteală turcească, și pentru tratatul cu Mircea și locul, tot imposibil: Nicopol! El adauge la urmă că a scos amândouă documentele dintr-o «cărticică» de la Alecu Văcărescu, care o avea de la Banul Ienăchiță, tatăl său, ce le-ar fi copiat din «condicile împărătești», fiind el la Constantinopol.

Se știe însă că Ienăchiță a scris o Istorie a împăraților otomani, și anume către sfârșitul carierii sale, după călătoriile și pribegiile lui la turci. În această carte el cunoaște numai o întărire de privilegii supt Mohammed al II-lea (nu supt Baiazid, ca la Fotino), din care însemnă două puncte privitoare la geamii și renegați, și, ajungând la tribut, nu știe nici de bani roșii, nici de cifra de mai sus, ci vorbește îndoielnic de «taleri cincisprezece mii, *precum am auzit*» (subl *N.I.*), și chiar de șoimi. Urmează cel despre alegerea domnului, care e întocmai ca la Cantacuzino și Fotino.

Conclusia e ușoară de tras. Fotino a căpătat de la Văcărescu «cărticica» Tunusliilor, din care trage folos și în partea istorică, și a crezut că face bine, înnădind familiile și date pe care el le dedusese. Ce se află la dânsul, nu prețuiește mai mult decât ce se află în scrierile Banului Cantacuzino, adecă foarte puțin. **Pretinsele tratate sânt resumatul relațiilor vechi cu Poarta, așa cum se păstrase în mintea boierilor dintr-o epocă foarte tărzie.**" (Banul Mihai Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, ed. cit., p. 68-69, nota nr. 3).

În plus, **este de precizat că Ienăchiță Văcărescu** arată în mod explicit în

Istoria sa că atunci când se referă la "închinarea" din timpul sultanului Mehmed I – despre alta nu are știință – **îl are în vedere pe Mihail, fiul și urmașul lui Mircea. El indică în nota marginală, care rezumă conținutul expunerii: *"1418 și 820. S-a închinat Valahia. Mihail Vodă sin Mircea Vodă"*** (*Istorie a prea puternicilor înpărați otomani. Adunată și alcătuită pă scurtu dă dumnealui Iannache Văcărescul, dicheofilax a bisericii cei mari a Răsăritului și spatar al Valahiei. Începându-se în vremea prea puternicului înpăratu sultan Abdul Hamid I, în văleatu Hîjretu 1202 și Mântuitorului 1788, în Nicopoli a Bulgariei și s-a săvârșitu în zilele prea puternicului înpăratu sultan Selimu III, la văleatul 1794 și 1208, în luna lui șevalu*, în vol. Poeții Văcărești – Ianache, Alecu și Nicolae, *Opere*. Ediție critică, studiu introductiv, note, glosar, bibliografie și indice de Cornel Cârstoiu, București, Editura Minerva, 1982, p. 204).

[34] "**Până la înțelegerea cu Mircea-Vodă a lui Mohamed I, înlocuitorul lui Musa, prieten și «frate» al domnului muntean, nu se întâlnește nici un fel de învoială, scrisă sau nescrisă, cu o putere creștină, având caracterul legăturii stabilite între această țară de jos a poporului românesc și între Statul cel nou, cu tendințe de organizare împărătească.** Ceea ce se numește «tratatul» cu Veneția prin care se recunoaște Republicii stăpânirea asupra unor anumite cetăți și ținuturi din Grecia de astăzi, în schimbul unui dar anual, unui *peșcheș*, s-a stabilit după ce, renunțându-se la război și dintr-o parte și din alta, între cele două puteri, atât de puțin asemănătoare, a turcilor năvălitori și a apărării românești, a intervenit o convenție durabilă, care, bineînțeles, nu putea să fie nici ea un tratat, ci numai un privilegiu de grație, ***un act de iertare față de cineva care recunoaște supremația sultanului.***" ("Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice", seria III, tom XX, 1938, p. 386-387).

[35] Vezi *Titlul lui Mircea cel Bătrân și posesiunile lui*, ed. Aurelian Sacerdoțeanu, în loc. cit., p. 19-142 (inițial studiul a fost publicat de autor în "Convorbiri Literare" din anii 1901-1903; vezi supra Capitolul I, nota nr. 21 - p. 138).

[36] [Dimitre Onciul], *Curs de Istoria Românilor. Perioada de la Mircea cel Bătrân până la 1526*. Note stenografice luate după Dl profesor D. Onciul de D-șoara E. Belu, București, Slabilimentul grafic Albert Baer, 1900 [corect 1901].

[37] Aluzie evidentă la "registrul" inventat de Hammer, pe care și Onciul îl cauționează în felul acesta, după Xenopol și Conduratu.

[38] N. Iorga, *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor*, vol. III/1, București, Imprimeria Statului, 1897, p. 4-5.

[39] Dan Zamfirescu, *art. cit.*, în *vol. cit.*, p. 300. Vezi mai jos p. 440-441.

[40] *Scrieri istorice*, ed. cit., vol. II, p. 256-258, nota nr. 30.

[41] **În cursul editat postum, în anul 1926, reîntâlnim toate ideile din textele citate de noi după cursul din 1901.** Iată corespondențele pasajelor reproduse: p. 176-177 = p. 44-45 în ultimul curs, în mare parte cu aceleași cuvinte. Paginile 219-222 = p. 60-61, același text, dar cu absența cuvintelor "unde vom vedea că celebrul tractat de închinare al lui Mircea e din anul 1402, după data care o poartă", și a întregului pasaj de la "Această promisiune ar fi putut fi" până la "l-au pus în 1391". Paginile 270-271 = p. 73, același text, cu neînsemnate deosebiri de formulare. Paginile 345-347 = p. 103-104 cu exact aceleași cuvinte. Paginile 353-355 = p. 108-109 text identic, cu o singură deosebire: apare formularea: "Chiar data tratatului se potrivește cu a pactului lui Phrantzes, care *spune că pactul s-a încheiat după bătălia de la Nicopole*" (p. 109). Informația nu este exactă, cronica lui Pseudo-Sphrantzes neindicând un an anume, dar ideea că "pactul" cu Baiazid s-ar fi putut încheia după Nicopole se vede că a avut-o și Onciul după ce, în alte forme, apăruse la Dionisie Fotino și Heliade-Rădulescu. Restul textului este identic în ambele cursuri. Elemente noi, ca formulare și informație, dar nu ca punct de vedere, apar la p. 110, unde se valorifică *Genealogia Cantacuzinilor*, publicată de N. Iorga în 1902. Onciul conchide la p. 112: "Așa fiind nu putem admite părerea emisă de alți istorici români mai noi, ca domnul Xenopol, Bogdan și în cele din urmă de dl. Iorga, care pune închinarea lui Mircea la începutul domniei lui Mahomed, iar dl. Iorga la sfârșitul domniei lui Mircea în 1417. **Aceasta n-o putem admite și pentru motivul că toate mărturiile, și cele bizantine și cele turcești și românești pun închinarea lui Mircea în timpul lui Baiazid, nu a lui Mahomed și aceasta nu putea să fie decât după 1400, când a fost ultima luptă a lui Mircea cu acesta și deci înainte de moartea lui, care se întâmplă la 1403. Așa fiind, data pe care o dă Fotino 805 este singura probabilă și deci trebuie să punem închinarea lui Mircea pe la 1402.**"

În cursul editat postum nu se mai vorbește despre raporturile lui Mircea cu Mehmed I, trecându-se, începând cu p. 116, la istoria Moldovei, după care se înfățișează organizarea internă a celor două țări sub Mircea și Alexandru.

Vezi și supra Capitolul I, nota nr. 21 (p. 137-140).

[42] Ioan Bogdan, *Luptele românilor cu turcii până la Mihai Viteazul. Cultura veche română*, București, Socec, 1898, p 15-17: "După izbânda de la 1400, Mircea nu numai că nu plătește tribut turcilor, dar el ia parte, ca principe cu totul independent de el, la războaiele ce se ivesc între fiii lui Baiezid după moartea acestuia. El luptă în contra lui Mohamed. Acesta iese însă învingător din războaiele cu frații săi și în vara anului 1413 rămâne singur stăpânitor al imperiului. În același an se găsesc și solii lui Mircea, odată cu solii sârbilor, la curtea din Adrianopol, *închinându-se și ducând daruri lui Mohamed,* adevăratului întemeietor al puterii otomane. **Atunci pare să**

se fi încheiat și tratatul pe stipulațiunile căruia s-au bazat până în timpurile din urmă raporturile noastre de vasalitate cu Poarta Otomană și pe care unii istorici îl pun la 1411, alții la 1391 sau 1393.

Prin acest tratat, al cărui text autentic din nenorocire nu s-a găsit până acum, Mircea asigura, în schimbul unei suzeranități ușoare și al unui tribut de 3.000 de galbeni, independența țării sale în lăuntru și în afară, integritatea teritoriului ei și neașezarea turcilor într-însa.

Mircea pare a nu fi voit să observe nici acest tratat, căci **spre sfârșitul domniei sale, pe la 1416, probabil, Mohamed îl silește cu armele să se supună și să plătească tributul. Mohamed cucerește atunci Giurgiul și-l ocupă definitiv**; spre a ținea pe români în frâu și a avea un punct de razim, o bază de operațiune pentru cuceriri ulterioare, turcilor le trebuiau mai multe fortărețe pe Dunăre.

Mircea moare la 1418. **El s-a luptat cu statornicie spre a-și scăpa țara de jugul amenințător al turcilor. Puterile lui au fost însă prea mici și el a trebuit să se închine, pentru a scăpa ce putea să scape.** Mircea a întrebuințat mijloace care din punct de vedere moral ar fi poate condamnabile; el a fost șiret și viclean față de creștini, s-a purtat chiar neleal cu ei după lupta de la Nicopoli, scopul însă pentru care a făcut-o a fost sfânt. Și-apoi nu trebuie să uităm că ungurii erau și atunci, ca și astăzi, niște dușmani nu mai puțin periculoși pentru români, decât turcii. De aceea Mircea va rămânea întotdeauna, între domnii cei vechi ai Țării Românești, cel mai mare."

[43] "Orișicum chestiunea aceasta nu poate fi rezolvată în mod definitiv până ce nu cunoaștem o copie autentică a tractatului dacă din fericire se va mai găsi condica respectivă în arhivele turcești. **Dar din considerațiunile arătate n-avem nici un motiv de a bănui autenticitatea acestui tractat, nici data lui.** Iar cât pentru suma tributului e mai probabil în tot cazul c-avem aici a face cu 3.000 galbeni decât cu o sumă mică. Această sumă de 3.000 de galbeni e tributul obișnuit pe care turcii îl percepeau pe atunci. Tot atâta plătea și Moldova în timpul lui Aron.

În octombrie 1402 se încheie tractatul prin care se recunoaște independența țării și dreptul d-a se guverna după legile ei proprii; domnul să încheie pace cu vecinii când va voi. În schimbul tributului Mircea primește iar posesiunea transdanubiană, pe care o perduse în întâiul război cu Baiazet. Tractatul nu o menționează, dar se adeverește prin cronica lui Franzes și titlul lui Mircea după 1402." (p. 361-362)

[44] **Remarcăm faptul că textul izvorului citat dezminte această supoziție, deoarece aici nu se afirmă decât faptul că solii au venit să-l felicite pe Mehmed cu prilejul înscăunării și să-i afle intențiile.** Dovadă și mesajul pe care-l primesc de la el; vezi Ducas, *Istoria turco-bizantină, 1341-1462*, ediție critică de Vasile Grecu,

Bucureşti, Editura Academiei Române, 1958, p. 132. De fapt Onciul combină ştirea de la Ducas (numai el vorbeşte de această solie) cu afirmaţia lui Chalcocondil (care nu ştie nimic de o asemenea solie) despre atacul întreprins de Mehmed contra Ţării Româneşti imediat după urcarea pe tron (vezi trad. lui V. Grecu, p. 120). Dar despre acest atac nu ştie Ducas, de la care aflăm că Mehmed atacă Ţara Românească abia după ce Mircea sprijină pe pretendentul Mustafa (ed. cit., p. 160). E un exemplu despre relativitatea informaţiilor acestor doi cronicari bizantini. Aceste informaţii, care au fost creditate de atâţia istorici, nu pot fi însă utilizate decât după coroborarea cu alte izvoare.

45 Franz Babinger, *art. cit.*, în loc. cit., p. 3; vezi supra p. 170-171.

46 *Ibidem*, p. 6.

47 *"Anonymus Giese"* este denumirea folosită de Babinger şi alţi istorici pentru cronica anonimă otomană editată de orientalistul german Fr. Giese în volumul *Die Altosmanischen anonymen Chroniken*, Breslau, 1922 (texte), şi Leipzig, 1925 (traducere). Vezi şi ediţia turcă: *Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman. F. Giese neşri*, hazırlaı Nihat Azamat, Istanbul, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1992.

48 Fr. Babinger, *art. cit.*, în loc. cit., p. 7.

49 Tentativa relativ recentă prin care turcologul **Nagy Pienaru** încearcă să elimine linia de cauzalitate care se află între o expediţie anatoliană a lui Baiazid → atacul lui Mircea asupra Karînovasî → reacţia lui Baiazid şi campania din Ţara Românească soldată cu bătălia de la Rovine l-a dus pe autor la concluzia eronată că **expediţia munteană la sud de Dunăre ar fi avut loc spre sfârşitul anului 1390 sau începutul lui 1391** (Nagy Pienaru, *Relaţiile lui Mircea cel Bătrân cu emiratul pontic Candaroğullari*, în "Revista Istorică", serie nouă, 7, 1996, nr. 7-8, p. 483-510). Numai că această datare este contrazisă de realitatea istorică a momentului. Căci **atacarea Ţării Româneşti înainte de căderea Bulgariei era pentru Baiazid o imposibilitate militară** – o campanie sultanală având alte raţiuni strategice decât un atac prădalnic de genul celui comandat de Firuz la nord de Dunăre –, după cum pentru Mircea a ataca şi a provoca astfel reacţia de răspuns a Imperiului Otoman **într-un moment când între cele două state se mai afla încă Ţaratul Bulgar** ar fi fost, fără îndoială, un non-sens politic şi o acţine militară iraţională.

50 Fr. Babinger, *art. cit.*, în loc. cit., p. 10.

51 *Ibidem*, p. 13. "Urdsch macht kein Hehl daraus, dass die Schlacht auf beiden Seiten grosse Opfer forderte und dass sie unentschieden blieb. Dieser Umstand durfte spätere Geschichtschreiber veranlasst haben, sie einfach mit Stillschweigen zu übergehen."

52 *Ibidem*, p. 13-14.

[53] "Wen Ignace Mouradja d'Ohsson in seinem *Tableau général de l'Empire Othoman* (VII [Paris, 1824], 442) berichtet, dass Mircea 1390 an den Grosshrrn 3.000 Dukaten, 30 Pferde und 20 Falken **persönlich am Hofsitz in Brussa** abgeliefert habe, so verabsäumt er leider, hiefür seine Quelle zu bezeichnen." [Când Ignace Mouradja d'Ohsson în al său *Tableau général de l'Empire Othoman* (VII Paris, 1824, 442) informează că Mircea în 1390 **a dat personal la Curtea împărătească din Brusa** 3.000 ducați, 30 de cai și 20 de șoimi, el omite din păcate să ne indice pentru aceasta izvorul său.] Și continuă în notă: "Diese Angabe wird von H.A. Gibbons, *The Foundation of the Ottoman Empire* (Oxford, 1916), 192 bedenkenlos übernommen." [Această informație a fost preluată fără rezerve de H.A. Gibbons în *The Foundation of the Ottoman Empire* (Oxford, 1916), 192.]

Izvorul lui Mouradja d'Ohsson a fost identificat în 1987 de Dan Zamfirescu în "capitulațiile" elaborate pentru participanții la Congresul de la Focșani (1772) de către boierii munteni și moldoveni (vezi mai jos, p. 438-439). Personal n-am reușit să găsesc în cartea lui d'Ohsson – secretar și interpret al regelui Suediei, însărcinat cu afaceri la Curtea din Constantinopol și cavaler al Ordinului regal Wasa, cum se arată în pagina de gardă a lucrării sale aici în discuție – "informația" citită de Fr. Babinger, despre predarea **personală** a tributului de către Mircea chiar la Brusa. Drept care o vom aduuga pe lista și așa destul de bogată a ficțiunlor istoriografice cu dată și autor precise.

[54] "Weit mehr Wahrscheinlichkeit hat die Ausgabe des Reichsgeschichtsschreibers Dževdet Paša, wonach die Walachei sich im Rebî' I 796, beg. 4. Jänner 1394, zur jährlichen Zahlung von 3.000 qyzyl gh(u)ruš habe verpflichten müssen. Die gleiche Summe, freilch in seltsamer Währung erscheint auch in dem sog. Vertrag zwischen dem Osmanrnherrscher und Mircea vom Rebî' I 805, beg. 29. September 1402. Dieser «Vertrag» ward erstmal von Dionisie Fotino (1769-1821) aus Patras in seinem Werke Ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας (Wien, 1819, S. 369, 370) veröffentlicht." [Mult mai multă veridicitate are informația istoricului imperiului, Dzevdet Pașa, după care Valahia a trebuit să se oblige să plătească un tribut anual de 3.000 qyzyl ghuruș, în Rebî' I 796, respectiv 4 ianuarie 1394. Aceeași sumă, ce-i drept într-o monedă bizară, apare și în așa-zisul tratat între conducătorul otomanilor și Mircea din Rebî' I 805, respectiv 29 septembrie 1402. Acest "tratat" a fost publicat pentru prima oară de Dionisie Fotino din Patras, în opera sa *Istoria vechii Dacii* (Viena, 1819, p. 369-370).]

Pentru Dzevdet Pașa se trimite la F. Belin, *Essais sur l'histoire économique de la Turquie, d'après les écrivains originaux*, în "Journal Asiatique", VI, vol. III, Paris, 1864, și extras. Această lucrare nu ne-a fost accesibilă spre a putea stabili exact originea informației respective la istoricul turc.

[55] Fr. Babinger, *art. cit.*, în loc. cit., p. 19: "Ob Mircea diesen Jahreszins mehr als einmal entrichtete, darüber wissen wir nichts".

[56] *Ibidem*, p. 20.

[57] Vezi Tahsin Gemil, *Mircea l'Ancien face à la politique impériale de Bayezid Ier*, în "Revue Roumaine d'Histoire", XXV (1986), nr. 1-2, p. 3-21.

[58] *Le tribut payé par les Principautés Roumaines à la Porte jusq'au début du XVIe siècle*, în "Istanbul Üniversitesi Iktisat Fakültesi Mecmuasi", Cilt: 41, Sayi: 1-4, Eylül 1982-Ekim 1983, Istanbul, 1984. p. 59-138. În notă se menționează că: "Acest scurt studiu este o versiune revăzută şi sporită a articolului meu publicat în «Revue des Études Islamiques», nr. 1, Paris, 1969, p. 49-80." Când am apreciat că este vorba de "cel mai întins studiu" am scos din discuție demersul întreprins de **Gheorghe I. Constantin** în 1982, care este doar o simplă însăilare diletantă de locuri comune cu referire la subiect (Gh.I. Constantin, *Le "traité" entre le Sultan Bajazet Ier et la Valachie*, în "Der Islam. Zeitschrift für Geschichte und Kultur des islamischen Orients", Band 59, Heft 2, Berlin-New York, 1982, p. 254-284).

[59] Pentru poziția lui A. Decei vezi volumul acestuia *Relații româno-orientale. Culegere de studii*, Bucureşti, 1978, p. 209-222 (articolul *Două documente turceşti privitoare la expedițiile sultanilor Baiazid I şi Murad al II-lea în Țările Române*).

[60] Nu există, în cronica lui Chalconcodil, nici un temei care să îndreptățească afirmația că el ar da *anul 1400* ca dată a plății.

[61] Cuvinte adăugate de noi, deoarece fraza nu este clară din cauza unei omisiuni tipografice: "La these selon laquelle la Valachie a payé le *kharàdj* pour la première fois nous avons montré précédement qu'elle avait déja payé le tribut vingt années auparavant" (p. 94).

[62] "Mehmet, ajungând după atâtea osteneli şi suferințe stăpân pe domnia şi împărăția părintească în anul 6907, indictionul al treilea, după ce au luat domnia, cel dintâi lucru a făcut ca tributurile Moldovlahiei [Țării Româneşti] şi Bogdaniei [Moldovei] le-a făcut mai grele, pe cât a fost cu putință" (Pseudo-Phrantzes; Macarie Melissenos, *Cronica, 1258-1481*, în Georgios Sphranzes, *Memorii, 1401-1477*, ed. Vasile Grecu, p. 229). Vezi mai jos, p. 434.

[63] În vol. *Marele Mircea Voievod*, p. 311-329.

[64] *Ibidem*, p. 327.

[65] *Ibidem*, p. 278-310; republicat în vol. Fănuş Neagu, Virgil Joița, Dan Zamfirescu, intitulat *Mircea cel Mare, factor hotărîtor în configurarea politico-istorică a Sud-Estului european*, p. 59-127.

[66] În vol. *Marele Mircea Voievod*, p. 284-285.

67 Este interesant de stabilit cum s-a produs iniţial translaţia de la anul 1390 la 1391. Trimiţând la Mouradja d'Ohsson, Hammer indică cifra aflată în scrierea acestuia: 1390, trimitere pe care Dochez o respectă întocmai când elaborează traducerea în limba franceză: "Mouradja d'Ohsson, *Tableau de l'empire ottoman*, fol. t. III, 438, d'après le Rausatul-Ebrar, en 937 [1390]". Numai că M. Dochez obişnuieşte să adauge în paranteze drepte anul la care se raportează un anumit paragraf, motiv pentru care după relatarea "poveştii" cu registrul, în loc să indice 1390, ca la d'Ohsson şi ca în trimiterea citată, notează anul 1391. An pe care îl întâlnim apoi la Zinkeisen: "Seitdem, angeblich seit dem Jahre 1391 wird die Walachei in den Registern der Pforte als zinpflichtige Provinz des osmanischen Reiches gennant." [De atunci, adică din anul 1391, Valahia este numită în registrele Porţii ca provincie tributară a Imperiului Otoman.], *op. cit.*, vol. I, p. 284. Numai că Zinkeisen nu trimite la Hammer, pe care aici îl plagiază evident, ci la "Seadeddin, p. 165, 166", în traducerea italiană a lui Bratutti, loc în care aflăm relatarea despre "Partenza del re in Vallachia" şi lupta cunoscută, dar nimic despre "registru" sau data de an 1391.

68 Dan Zamfirescu, în vol. *Marele Mircea Voievod*, p. 285.

69 *Ibidem*, p. 300-301. Din motive care nu fac obiectul studiului nostru, în volumul *Marele Mircea Voievod* pasajul a apărut cu o eroare "Mai târziu ajungând ei la înţelegere, Mircea S-A HOTĂRÎT să-i dea o plată, şi au făcut pace." Textul corect a fost publicat în volumul citat apărut la Editura Roza Vânturilor, Bucureşti, 1995, p. 88, de unde l-am preluat aici.

70 Anca Ghiaţă, *Mircea cel Mare — apărător al integrităţii teritoriale româneşti şi al independenţei statale*, în vol. *Marele Mircea Voievod*, p. 249.

71 Ilie Minea, *Principatele Române şi politica orientală a împăratului Sigismund. Note istorice*, p. 136-146.

72 Nagy Pienaru, *Relaţiile lui Mircea cel Mare (1386-1418) cu Mehmed I Celebi (1413-1421)*, în "Revista de Istorie, 39 (1986), nr. 8, p. 774-794.

73 Preotul Prof. Dr. Niculae Şerbănescu, Prof. Dr. Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 353, nota nr. 27bis.

74 Radu Ştefan Ciobanu, *A fost pierdută Dobrogea de Mircea cel Bătrân ?*, în "Revista de Istorie", 39 (1986), nr. 8, p. 764-773.

75 Marieta Chiper, *Mit sau adevăr ? Pe marginea unor însemnări din secolul al XVIII-lea referitoare la titlul lui Mircea cel Mare*, în "Revista de Istorie", 39 (1986), nr. 7, p. 699-704.

[76] Anca Ghiaţă, *Condiţiile instaurării dominaţiei otomane în Dobrogea*, în *Studii istorice sud-est europene*, vol. I, p. 87-94.

[77] În vol. *Marele Mircea Voievod*, p. 212-253.

[78] Vezi Mihai Maxim, *Statutul politic al ţărilor române în evul mediu*, în *Omagiu secretarului general al Partidului Comunist Român, preşedintele României Socialiste, Nicolae Ceauşescu, strălucit preţuitor şi ctitor de istorie*, Universitatea din Bucureşti, 1983, p. 105-126; idem, *Din istoria relaţiilor româno-otomane — "Capitulaţiile"*, în "Anale de Istorie", XXVIII (1982), nr. 6, p. 34-68; idem, *Mircea cel Mare: oştean şi diplomat iscusit*, în "Magazin Istoric", nr. 8/1986, p. 11-14 (vezi cu privire la acest din urmă articol Dan Zamfirescu, *Din nou despre victoria de la Rovine a lui Mircea cel Mare*, în "Luceafărul", nr. 32/1986, din 9 august 1986, republicat în vol. Fănuş Neagu, Virgil Joiţa, Dan Zamfirescu, intitulat *Mircea cel Mare, factor hotărîtor în configurarea politico-istorică a Sud-Estului european*, p. 29-41).

[79] În vol. *Marele Mircea Voievod*, p. 365-396.

[80] Situaţie neschimbată şi după reluarea şi prelucrarea acestui text în cuprinsul volumului publicat de Mihai Maxim în anul 1993 intitulat *Ţările Române şi Înalta Poartă. Cadrul juridic al relaţiilor româno-otomane în Evul Mediu*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1993, p. 197-240.

[81] Mihai Maxim, *Cu privire la înţelegerile de pace româno-otomane din timpul domniei lui Mircea cel Mare*, în *vol. cit.*, p. 389 (sublinierea cu caractere cursive aparţine autorului).

[82] Idem, *Ţările Române şi Înalta Poartă. Cadrul juridic al relaţiilor româno-otomane în Evul Mediu*, p. 216-218. Faţă de această lucrare a lui Mihai Maxim, recenta apariţie a volumului semnat de **Viorel Panaite** reprezintă, din păcate, un pas înapoi. Căci deşi Viorel Panaite reuşeşte să adune între coperţile acestei cărţi un copios material privind dreptul islamic şi practica internaţională otomană în materie – material binevenit în câmpul istoriografic românesc –, referitor la momentul în care Ţara Românească se "închină", cum o face şi când începe să plătească tribut Imperiului Otoman, nu beneficiem de nici un fel de demers ştiinţific, **ci doar de repetarea unor vechi locuri comune ce ne aruncă, istoriografic vorbind, înapoi la Radu Popescu**. Vezi Viorel Panaite, *Pace, război şi comerţ în Islam. Ţările Române şi dreptul otoman al popoarelor (secolele XV-XVII)*, Bucureşti, Editura All, [1997], p. 178, 183, 210, 217, 279, 296, 430 (pentru Radu Popescu vezi p. 296).

[83] Ilie Minea, *op. cit.*, p. 136-146.

[84] Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, ed. III, vol. I, p. 469.

[85] Idem, *Despre caracterul relaţiilor dintre turci şi români*, în idem, *Probleme controversate în istoriografia română*, Bucureşti, Editura Albatros, [1977], p. 92.

[86] *D.R.H., D.,* vol. I: *(1222-1456)*, doc. nr. 105, p. 173-174.

[87] Urmând, fireşte, cercetările editorului folosit (Sokrates Kugéas, *Notizbuch eines Beamten der Metropolis in Thessalonike aus dem Anfang des XV. Jahrhunderts*, în "Byzantinische Zeitschrift", XXIII, 1914-1919, p. 143-163; textul care ne interesează se află la p. 151).

[88] *Fontes Historiae Daco-Romanae*, vol. IV: *Scriitori şi acte bizantine secolele IV-XV*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1982, p. 341. După ştiinţa noastră, acest izvor a fost introdus în circuitul istoriografic românesc de Viorica Pervain. Din păcate, datorită unghiului de abordare al demersului său ştiinţific, cercetătoarei clujene i-a scăpat valoarea sa tranşantă în privinţa precizării momentului "închinării" Ţării Româneşti. (Viorica Pervain, *Lupta antiotomană a Ţărilor Române în anii 1419-1420*, în "Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie Cluj-Napoca", XIX, 1976, p. 73).

[89] Numerotată de editorul german cu numărul 79, din totalul de 89. Aceste însemnări sunt în majoritate legate de viaţa şi activitatea cotidiană a personajului – care se dovedeşte a fi unul dintre *intimii* împăratului bizantin Manuil II Paleologul, dacă nu chiar *ruda* sa –, care le notează pe măsura apariţiei raţiunii necesităţii consemnării. După conţinut, editorul le clasifică în: 1. notiţe cu caracter economic (covârşitoare), "în care, printre altele, proprietarul arată când, unde, de unde, din ce cauză şi câţi bani va avea el de încasat, sau când, unde, cui şi de ce a avut el de făcut plăţile"; 2. notiţe cu caracter familial; 3. **notiţe cu caracter istoric** (în număr de 11), **bine informate despre expansiunea otomană în Balcani şi probând accesul direct la înalte surse din sfera cancelariei şi curţii Imperiului Bizantin**; 4. notiţe cu caracter juridico-economic (Sokrates Kugéas, *art. cit.*, în loc. cit., p. 154-155).

[90] *Ibidem*. Textul în limba greacă la p. 340. Vezi şi traducerea Vioricăi Pervain: "În vara lui 1420 – în indicţionul al XIII-lea, începând cu 1 septembrie şi iarna şi primăvara şi vara – a fost, din pricina multor păcate ale noastre, totală lipsă de cereale în Dysis şi Anatolia, în urma marii secete şi a uscăciunii şi a vânturilor grozave şi neîncetate, şi cutremure multe au bântuit în acest timp; mai ales în iulie <cutremure> puternice şi mari au pricinuit dărâmarea aproape a întregului oraş Thessalonik, dar a fost şi o mare devastare şi prăpăd al Valahiei Mari de către turci şi <a avut loc> uciderea copiilor voievodului Mircea, a lui Mihail, care trăia ruşinos, şi a altor copii ai săi." (în *loc. cit.*, p. 73).

[91] "Serenissimo principi domino Sigismundo etc. Wladislaus eadem gracia rex Polonie etc. salutem fraternam et animum feruentem caritatis. Serenissime princeps

illustris frater noster carissime! Licet a uobis ut ante flagrante caritate non contingit occurrentes accipere nouitates tamen que circa nos sunt nequaquam a F.V. abscondemus sed eo minus patentibus ea insinuacionibus vobis pandemus ut non diffidat F.V: erga se qualitercunque rebus currentibus flammam amoris nostri accendi. Suscipiet itaque V.F. quomodo Theucri hostes vestri et tocius Christiane religionis generales inimici parta suorum exercituum potencia terras transalpinas furore referti intrauerunt, quibus vndique peragratis ipsas post multas et inenarrabiles cedes et penurias in totum sibi subegerunt et omagiis fidelitatis ab eisdem seuis comminacionibus exortis (extortis) tributa et dacias graues receperunt, ac deinde sub tuicione suorum presidiis derelictis ad terras Valachie minoris cum ingenti classe nauigantes per maria descenderunt et quoddam castrum L... W(aywode) Moldauie vazalli nostri vallauerunt impugnacionibus id invadentes, quorum sic se videns prefatus W(aywoda) inclusum periculis ad nostra recurrens subsidia primum nunccios suos circa festa pentecostes, beati Joannis, et demum sancti Jacobi proxime preteriti ad nos cum humili deuocione destinauit supplicans, quatenus sibi et terris suis ne pari casu cum transalpinis succumbat grata impartiremur subsidia, priusquam ad interiora dominiorum suorum peruenient, et proinde commoti fraterne in visceribus et ut afuturis occurramus dispendiis que possent omnibus Christi fidelibus ruinam progressione eorum irrogare, mandamus omnibus gentibus nostris omnium terrarum terris Valachie predicte vicinarum et inclitus frater noster carissimus dominus A(lexander) alias Witoldus magnus dux Llithvanie suis pergendo in succursum prefati Wayde e uestigio proficisci et nunc in terra Sand(omiriensi) agimus et successive terras Rusie accedimus, ut si idem W(aywoda) atrociori insulto suorum hostium predictorum quod absit teneretur facilius sibi cum prefato fratre nostro domino Alexandro in propriis personis si requirat necessitas possemus subvenire." (Dr. J. Caro, *Liber cancellariae Stanislai Ciołek. Ein formelbuch der polnischen kőnigskanzlei aus der zeit der husitischen bewegung*, II, în "Archiv für österreichische Geschichte", LII, Viena, 1874, doc. nr. XCIV, p. 159-160 (şi extras); republicat şi în *Monumenta Medi Aevi Historica. Res gestas Poloniae illustrantia*, tom VI: *Codex epistolaris Vitoldi Magni Ducis Lithuaniae (1376-1430)*, Cracoviae, 1882, doc. nr. DCCCLXXXVII, p. 486-487. Deşi documentul a fost cunoscut istoriografiei noastre încă de la sfârşitul secolului trecut – de când a fost folosit de de N. Iorga în *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe*, p. 80-81 (trimiterea la sursă fiind aici, totuşi, greşită) – valoarea informaţiei conţinute a scăpat până acum tuturor istoricilor. Singura care i-a acordat o atenţie specială a fost Viorica Pervain, când a tradus după cum urmează fragmentul: "turcii «cu puterea pregătită a armatelor lor, au intrat, plini de furie, în Ţara Românească, cu care străbătând pretutindeni, după multe şi nespuse omoruri şi prădăciuni, **au supus o întru totul şi storcând, cu aspre ameninţări, jurământ de credinţă de la**

<locuitorii> ei, au luat biruri şi dări grele şi apoi <din aceste părţi> rămase sub ameninţarea garnizoanelor» au atacat Moldova". Dar puterea clişeului istoriografic potrivit căreia Mircea era cel care "închinase" deja ţara Imperiului Otoman o face pe Viorica Pervain să nu realizeze importanţa reală a documentului, deşi sesizează corect informaţia pe care acesta o conţinea, anume că "cel mai târziu la începutul lunii iulie ţara era întru totul supusă". (Viorica Pervain, *op. cit.*, în loc. cit., p. 71).

92 "[...] hec itaque accipite licet non absque cordis graui ea vobis mesticia referamus, quod Theucri hostes nostri generales ferocitatem continuantes in transalpinis conceptam terras ipsorum sibi ex toto subegerunt et fidei omagia ab ipsis minaci gladio extorserunt sic ut in toto Transalpini dominio nichil restat, quod vestro uel alicui christiano principi et eius imperio remaneat reseruatum [...]" (Dr. J. Caro, *op. cit.*, în loc cit., doc. nr. XCIII, p. 163; *Monumenta Medi Aevi Historica. Res gestas Poloniae illustrantia*, tom VI, doc. nr. DCCCLXXXVIII, p. 488); vezi şi Viorica Pervain, *op. cit.*, în loc. cit., p. 71.

93 Chiar referirea la Mircea, fără nici o altă precizare şi explicarea evenimentului exclusiv prin pedeapsa pentru "destrăbălarea" de care ar fi dat dovadă fii săi este un argument în acest sens.

94 Vezi supra Capitolul III, nota nr. 9 (p. 280).

95 Ἔτους, ρς῎κηρ ἐκούρσευσεν ὁ σουλτὰν Κυρίτζης τὴν Βλαχίαν. καὶ ἀπὸ τότε ἐκλίθηκαν οἱ Βλάχοι νὰ δίδουν τὶ χαράτζιν τῶν Τούρκων. (*Fontes Historiae Daco-Romanae*, vol. IV, p. 560-561).

Încă de la începutul secolului nostru N. Iorga aducea în circuitul istoriografic filonul sârbesc al acestei tradiţii – al "cuprinderii" Ţării Româneşti **după** domnia lui Mircea – plasându-l în următorul context, rămas neschimbat până în momentul de faţă:

"Venim acum iarăşi la cronica sârbească.

Cea dintâi notiţă cu privire la noi, **după moartea lui Mircea** [subl. *AVD*], e aceasta:

> «În anul 6929 (versiune 6927), august 15, sultanul Chirişgi a cuprins Ţara Românească.»

Aici trebuie să alegem poate o dată mijlocie. În 1419 turcii au pătruns în Ţara Românească, în adevăr şi au pus pe Dan, dar luptele pentru tronul muntean, cu Mihail şi patronii săi unguri, continuau. Numai în 1420 – şi tocmai prin august – se dădură luptele hotărîtoare şi Mihail fu ucis." (N. Iorga, *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*, vol. III: *Fragmente de cronici şi ştiri despre cronicari adunate şi tipărite*

cu o prefață despre istoria muntenească în legătură cu istoriografia sârbească, București, Stabilimentul grafic I.V. Socec, 1901, p. IX).

Obsevăm că dacă data de an are în cronistica sârbă o abatere de un an în plus sau minus față de eveniment, indicând fie 1419 fie 1421, data de lună "15 august" s-ar putea să fie a anului 1420 și să ascundă, poate, data morții domnului Mihail, reținută ca momentul "cuprinderii" sau "căderii" Țării Românești.

[96] *Istoria Țării Românești (1290-1690). Letopisețul Cantacuzinesc*, ed. cit., p. 4.

ANEXE

ANEXA I

Johannes de Thurocz, *Cronica Hungarorum*, tom I: *Textus*, editerunt Elisabeth Galántai et Julius Kristó, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1985, p. 210-211.

<201> De exercitu regis Sigismundi in partes Transalpinas et de morte Marie regine sequitur

Post hec rex Sigismundus sexto sui regiminis anno gentibus Transalpinis arma intulit. Hec gens suis non contenta potentiis, ut se defenderet, validam Thurcorum conduxerat manum. Dum igitur regales copie alpibus transitis illius terre ad plana descenderunt, aciebusque ordinatis ac signis bellicis collatis uterque hostis manu uti vellent, mox Thurci pariter et Volahii radiantium armorum, quibus regalis tegebatur expeditio, fulgore territi tutrici se fuge commiserunt. Regius vero exercitus, quodum potuit, illos persecutus est. Cadebant Turci et Valahii ad dextram et ad sinistram, ad cadentibus multo plures additi fuissent, nisi regalium militum equi vasto pondere armorum ipsis insidentium depressi fugientibus pares in cursu fieri valuissent, et nox superveniens illis tutiorem Danubii transitum non prebuisset. Rex igitur Sigismundus contrariis fugatis copiis castrum Minus Nikapol /p. 210/ ardua cinxit obsidione. Tutabantur tunc illud Thurci simul et Walahii, crebriusque de muris erumpentens regio in exercitu tumultus non modicos edebant. Rex autem bellicis machinis adiunctis castrum idem in magna sui parte precipiti dedit ruine, expugnavit et eiusdem deffensoribus aliis interfectis, aliis captivatis illud Hungarico commendavit presidio. Tandem genti partium earundem iugo obedientie imposito cum triumpho felix venit in Hungariam. Nondum

tamen redierat, cum regina Maria gravi preventa egritudine regnum pariter et vitam liquit. Nec illius obitus regi Sigismundo parum cure peperit. Nam rex Polonorum Ladislaus defuncte regine surorem uterinam Aduigam denominatam matrimonialis federis grato in contuberanio habebat. Ipsam igitur coniugem suam sceptro mortue sororis potiri ratus contra regem Sigismundum exercitum copiosum movit. Et, nisi pater reverendissimus dominus Iohannes de Kaniisa archiepisco-pus Strigoniensis multo armatorum cetu regni confinia munivisset, ambitiosus princeps absente rege Sigismundo regimen eius non minus turbare potuisset.

ANEXA II

Johannes de Thurocz, *Cronica Hungarorum*, tom I: *Textus*, ediderunt Elisabeth Galántai et Julius Kristó, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1985, p. 224-225.

<209> De bello per Stephanum banum de Losoncz in partibus Transalpinis commisso

Est etiam pugnatum huius regis in diebus Transalpinis in partibus pluries semper illius gentis requirente rebellione. Maxime tamen prelium illud, quod duce viro magnifico Stephano de Losoncz bano partibus in eisdem commissum est, quamvis tristem habuerit finem, vivaci tamen memoria dignum. Erant enim diebus in illis terra in hac duo principes, alter Daan, alter Merche, ambo eodem sanguine nati, qui paritate confusa singulari uti dominio laborabant. Et cum Daan suas partes debilitari agnovit, preceps Thurcorum quesivit subsidium, et illo potitus partem alteram coegit in fugam. Merche vero, cum vires suas ad arcendum extraneum hostem debiles sensit, regis Sigismund petivit auxilium. In huius igitur succursum Stephanus de Losoncz banus multis armatorum cum agminibus per regem missus extitit. Qui tandem cruento comisso bello, dum hosti impar esset, post multam partis utriusque stragem capitis sui damno vite pariter et bello ibidem finem dedit. Nam post casum ducis ducti in fugam versi magnam inimicis rerum et personarum predam dedere. Huius belli exitum ingens subsecutum est miraculum. Enimvero cum post hanc cladem duo vel citra preterissent anni, et quidam visendorum ossium /p. 224/ interfectorum gratia in huius campum certaminis accessissent, dumque mirabundi innumeras hominum pariter et iumentorum ibidem occisorum admirarentur costas, e vestigio vocem

quasi humanam tenuem pariter et difficilem audierunt. Attoniti igitur huc atque illuc respiciunt, neminem tamen vident, quare se fantasmate ludi arbitrantur, nec minus pavore perculsi diu stetere. Et cum vocem illam continuari interque rumores, quos audiebant, nomen celeste domini nostri Iesu Christi et eius genitricis gloriosissime Marie crebrius recitari adverterunt, in animum reversi inquirentes, quidnam hoc miraculi esset, ulterius processerunt. Tandem humana tabe spoliata ossa natis circumquaque virentibus herbis inter orta solum caput integrum invenerunt. O celi regina gloriosissima, tuum quo laudum preconio sanctum magnificemus nomen, quas tibi gratiarum referamus actiones, qua te veneremur gloria, dum cuncte tuas in laudes humane sufficiant vires minime. Ille tuis cesset a laudibus, tuo sancto qui nomoine invocato tuam non sensit benivolentiam, tua etenim petens suffragia et ad tua sancta confugiens presidia a te derelictus est nemo. Magno nobis exemplo est, virgo sacrata, hoc ingens, quod homine in hoc nobis ostendisti, miraculum. Nam cum totum corpus exanimatum tabidumque solum caput vivere et linguam loqui conspexerunt, stupidi ingenti capiuntur admiratione, tantos quod per dies estatis fervidus ardor hiemisque austerus rigor ac inedia et sitis totius corporis consumpta carne solum caput reservavere. Admirantibus igitur illis: Quod admiramini, inquit, creatura dei et Christianus sum, qui si Christiani estis, illius pro nomine, propter vos in cruce qui mortuus est, querite mihi sacerdotem, ut confitear. Interrogatus tandem, quomodo nanque illos usque ad dies vixisset, respondit: Gloriosissima virgo Maria ne fovit pariterque ut sine perceptione ecclesiasticorum sacramentorum non decedesem, me vestrum usque adventum conservavit, et, nisi confitear, mori nequeo. Interrogatus rursus: Qua de ratione ipsa virgo gloriosa te tanto prosequitur beneficio? Respondit: Vigilias septem festivitatum illius semper in pane et aqua ieiuriavi, et illius festivitates summa cum devotione celebravi, viteque et mortis omnis spes ipsa mihi fuit. Accersito tandem sacerdote et confessione ceterisque, que subsequi debebant, peractis dissolutus quievit in pace.

ANEXA III

Annales regum Hungariae ab anno Christi CMXCVII. ad annum MDLXIV. deducti ac maximam partem ex scriptoribus coaevis, diplomatibus, tabulis publicis, et id genus litterariis instrumentis congesti. Opera et studio Georgii Pray, S.J. sacerdotis. Pars II: *Complectens res gestas a Carolo I. Roberto ad Wladislavm I,* Vindobonae, 1764, p. 190-191.

Annus Christi 1392
Bello Valachorum causa cum Turcis oborto

Hoc confecto aliud rursus bellum exarsit, quod Valachorum quidem causa, male tamen a nostris scriptoribus in Valachos – susceptum esse scribitur, cum re ipsa Turcis obmotum esset. Nam cum hi Myrchen Valachiae Vayvodam Hungariae clientelarem ditionibus exuissent, metusque esset, ne fortuna & tempore usi dominationem latius porrigerent, sensimque in Hungariae viscera grassarentur, satis causae Sigismundo visum, ut & clientem fiduciarium objecto bello tueretur, & Hungariae limitibus adversus formidolosum hostem mature caveret. Imperati igitur Proceribus milites, &, quae ad profectionem necessaria essent, diligenter curata. Tum collatis consiliis placuit, quoniam hostis Moravam fluvium, qua via in Bulgariam ducebat, classe infidere certis nunciis ferebatur, ut diviso bifariam exercitu pars terrestri itinere, pars secundo danubio proficisceretur. Classi praefectus est Stephanus comes, idem ille, qui Sigismundum, dum ad castrum Galambocz pugnaretur, capitis sui periculo servavit, vir multarum palmarum, & prompti in rebus agendis consilii: additus illi frater Agriensium Praesul, mandatumque, ut, postquam secundo flumine Belgradum praetervectus esset, ostium Moravae observaret, ac, si occasio

se daret, in hostium naves incurreret, pugnamque moliretur: prius tamen ne manus consereret, quam reliquum exercitum appropinquare intellexisset: regem quantis posset, itineribus copias in hosticum traducturum. Ita depromptis in medium consiliis eventus plane ex sententia respondit. Stephanus temperato ad regis itinera navium cursu prius ad Moravae ostium applicuit, quam hostem Turci adesse sentirent, captatoque vento impetum in classem inimicam facit, facileque, quod improvisus ingruisset, navium partem ad ripam allidit, partem terebrat, reliquas injecto igne corrumpit[1]. Fuso fugatoque hoste prona nostris omnia fuere. Rex traducto in Bulgariam exercitu Nicopolim[2] minorem obsidione cingendam ante omnia statuit, ut, si praelio confligere necesse foret, idque parum caderet feliciter, in promptu esset locus, in quem se miles reciperet. Admotis machinis obsidionem strenue urgebat Nicolaus Gara, qui, quamquam praesidiarii Turcorum frequenti eruptione molestias facesserent, ad extremum tamen destructis crebra verberatione muris castrum cum urbe assultu coepit, trucidatis plerisque, qui urbem tuebantur, ceteri in servitutem abducti. Re in hunc modum gesta Sigismundus Myrchen /p. 190/ Valachiae Vayvodam jurejurando prius obstrictum, quo se in Hungariae regum fide futurum spoponderat, ditionibus restituit, ac reditum in Hungariam aparabat. Cum ad Alpes Pazara dictas ventum est, Myrche fidei datae, ac beneficiorum immemor contractis celeriter Valachis fauces alpium insederat, nostrosque indagine cinctos fame, aut fagittis veneno illitis delere constitutum habebat, nisi Gara assumptis militum audacissimis cum praetoriana cohorte in rupes eluctatus, magnaque virtute pugnam conserens Valachos, quamquam cum magna suorum caede, ex insidiarum loco profligasset, ac regem cum exercitu incolumem praestitisset[3].

Sed Valachorum perfidia magnum discrimen adit

Oborta plerisque suspicio est, Vayvodam aut clam initis cum Bajazethe Turcorum regulo consiliis, aut Horvathi, aliorumque factiosorum mune-

ribus huc adductuctum, ut datam paulo ante fidem turpissimo facinore ingratissimus mortalium temeraret.

Absenti in bello regi Maria conjux moritur

Tam singularem perfidiam quo minus rex castigatum iret, tristissimus de conjugis obitu allatus nuncius effecit. Nec quo mortis genere, nec quo mense obierit, aut ubi humata sit[4], scriptores prodidere, ita oscitanter Mariae res ab iis consignatas reperio.

NOTE

[1] In Diplomate Elisabethae reginae Sigismundi filiae, de anno 1438. "Adhuc Domino Imperatore vivente, dum quidam Barones, & nobiles regni nostri, praesertimque partium nostrarum inferiorum de ipsius Domini Imperatoris mandato ad Rumpendum, & comburendum quasdam galeas, seu naves praefatorum Turcorum ingentis numeri, & apparatus per eosdem in fluvio Morava vocato, in dictis partibus nostris inferioribus habito fabricatas, & laboratas, ex quibus scilicet ipsi Turci regno nostro damna non modica inferre nitebantur, cum exercituali apparatu accessissent, tunc praefatus Comes Stephanus volens suae consuetae fidelitatis constantia famulandi promptitudinem demonstrare, copiosam multitudinem gentium – suaram – & dicti Domini Episcopi fratris sui – ad obruendas dictas galeas – asseritur transmisisse, quae quidem galeae postmodum notabiliter ex sui, & eorundem aliorum Baronum regni nostri industriosa cooperatione funditus ruptae, ac penitus combustae, & concrematae extiterunt."

[2] Tres fuere hujus nominis urbes. Una ad Istrum, quae major Nicopolis, de qua infra. Altera ad Haemum montem; tertia ad Nestrum Thraciae fluvium. Ex duabus his postremis igitur unam oportuit fuisse Nicopolim minorem. Quae autem fuerit, conjicere nequeo, quod scriptores nullam itineris rationem singulatim memoriae prodiderint.

[3] In diplomate anni 1408 ita rex de hac expeditione loquitur. "Similiter cum assumpto tandem fidelium nostrorum exercitu valido ad partes transalpinas nos moventes, fere majorem partem ipsarum partium peragrando castrum minoris Nicopolis, ubi Turcorum multitudo residebat, potenter obsedimus, eodemque castro, non absque ipsorum filiorum quondam Nicolai Palatini in viribus obtento, & in nostrorum fidelium manibus derelicto, Myrche etiam Vayvoda nostro transalpino, qui

per ipsos Turcos oppressus extiterat, in nomine ipsorum fidelium nostrorum suo dominio restituto, tandem cum felicit triumpho versus regnum nostrum Hungariae nobis remeantibus in alpibus Pazara dictis, strictissimis indaginibus conclusa, & obdurata multitudo Valachorum per ipsum Myrche Vayvodam in pristinae infidelitatis, ingratitudinisque viam relapsum, cum intoxicatis, & mortiferis jaculis contra nos, & nostros insidiose destinatorum exercitum nostrum circumdedit, moxque memoratus Nicolaus Palatinus se ipsum cum suis nobis scutum protectionis opposuit, & ipsorum Valachorum insultus non sine morte, & laesione suorum multorum sequacium viriliter repellens, nobis exitum viarum assecuravit..."

[4] Chron. BUDENS. memorat in Varadiensi Ecclesia sepultam, idque isthinc probabile fit, quod ipse Sigismundus testamento voluerit se in eadem Ecclesia humari. Si conjecturae locus sit, verisimile est, coronam auream, cum pomo itidem aureo minore, tum reliquum muliebrem mundum, quae paucos abhinc annos Varadini subtus terram reperta sunt, ornamenta hujus Mariae fuisse; nam hic fere reginarum a morte amictus olim fuit, & nullam praeter Mariam isthic humatam constat. Dlugossus quidem Lib. X. Hist. Pol. scribit defunctam XVII. Maji. Vereor illi tamen fidem habere, quod reginae mortem ad annum 1395, contra omnes scriptores, & Sigismundi quoque Diplomata producat.

ANEXA IV

[G. Pray], *Historia Regum Hungariae cum notitiis praeviis ad cognoscen-dum veterum regni statum pertinentibus, Opera et Studio [...] et in tres partes divisa*, Budae 1801, tom II, p. 165-167.

[Armis] quae utilius contra Bajazethem, qui interea traductis in Valachiam copiis, Myrchen Vajvodam, occupata minore Nicopoli, ditione fere omni exuit, convertenda putabat. Metuendum enim erat, /p. 166/ ne, si Turcae ex utraque Danubii ripa firmant stationem figerent, Hungariae aliquando exitii causa essent. Collecto itaque, quantum necesse erat, milite sub finem hiemis in Transsilvaniam movit. Brassoviae aliquaimdiu morantem, Myrche convenerat, & denuo clientelam professus, edito juramento se, & optimates suos obstrinxit, quoties Rex bellum Turcis, eorumque foederatis, per se, aut suum Legatum moveret, toties se ipsum quoque, vel Legatum suum, cum omnibus viribus, eidem subsidio venturum, facturumque bona fide, ut Rex liberum, & securum per Valachiam commeatum habeat, ibique, quamdiu res poscet, cum suis tuto morari, & castra, ac munimenta in hostico pro se occupare possit, sin autem cum exercitu reverti velit, ipse etiam Vajvoda copias suas dimittere teneatur, iis solum retentis, quae hosti a limitibus arcendo, satis sint. Idem, si regi ex opossitu Valachiae, in altera Danubii parte, res cum Turcis esset, constitutum, additumque, ut pro ratione beli, hac, vel illa Danubii ripa gerendi, alimenta parabili pretio redimenta, regiis copiis administret.[1] His mutuo consensu firmatis, Rex in Valachiam movens, Bajazethem adventus sui fama territum, in adversam Danubii ripam /p.167/ se recipere compulit, &, Nicopoli expugnata, Turcas omni ea ditione exegit.[2]

Recuperata Valachia, eaque Vajvodae restituta, nuncium ex Hungaria accepit, conjugem interea obiisse.[3] Inopina mors non leve regno periculum

conficere poterat, nisi id Joannes Strigoniensis Archiepiscopus, capto ex temporis ratione consilio, avertisset.

NOTE

[1] Pacta exhibet Pray Dissert. 7. in annal. pag. 144.

[2] Litt. Sigismundi an. 1408. fer. 6. post. fest. Paschae, Posonii.

[3] De mortisan. vid. Pray Dissert. de S. Ladislao rege, pag. 31.

ANEXA V

Alfons Huber, *Die Gefangennehmung der Königinnen Elisabeth und Maria von Ungarn und die Kämpfe König Sigismunds gegen die neapolitanische Partei und die übrigen Reichsfeinde in den Jahren 1386-1395*, în "Archiv für österreichische Geschichte", LXVI (1884), p. 541-548.

[...] Und nun ging Sigismund daran, die Herrschaft Ungarns auch über die ehemaligen Vasallenfürsten im Osten und Südosten seines Reiches, die Woywoden der Moldau und Walachei wieder herzustellen, von denen ersterer im Jahre 1387 die Oberhoheit des Königs von Polen anerkannt, letzterer im December 1389 mit diesem ein Bündniss gegen den Köning von Ungarn geschlossen hatte.

Thurocz erzählt, Sigismund habe im vierten Jahre nach seiner Krönung, also 1390 oder Anfangs 1391, die abgefallenen Moldauer und Walachen angegriffen. Der damalige Woywode /p. 541/ der Moldau, Stephan, habe zu seiner Abwehr die ganze Macht seines Volkes aufgeboten, die Alpen und Pässe durch Verhaue geschützt und mit Pfeilschützen besetzt. Das Heer des Königs, der davon nichts wusste, sei mit einem Pfeilregen überschüttet, zahlreiche Menschen und Pferde getroffen worden. Die ungarischen Krieger seien aber von ihren Pferden abgestiegen, hätten die Walachen angegriffen und, nachdem sie viele getödtet, zum Rückzuge gezwungen. Nachdem Sigismund bis zur Residenz des Woywoden vorgedrungen, sei dieser mit seinen Grossen vor dem Könige erschienen, habe sich ihm zu Füssen geworfen und mit demüthigen Worten Verzeihung erbeten und fortan eidlich Treue und jährliche Tributzahlung gelobt. Sigismund habe nun seine Soldaten ein Jahr ausruhen lassen und dann im sechsten Jahre seiner Regierung die

transalpinischen Völkerschaften (in der Walachei) angegriffen, die zu ihrer Vertheidigung auch eine zahlreiche Schaar von Türken angeworben hätten. Als die königlichen Truppen die Alpen überstiegen und in der Ebene sich den Feinden gegenüber in Schlachtordnung gestellt hätten, hätten die Türken und Walachen, durch den Glanz der ungarischen Waffen geblendet, die Flucht ergriffen, die Ungarn aber sie verfolgt und rechts und links die Feinde niedergehauen, und sie würden noch mehr getödtet haben, wenn nicht ihre Pferde, durch das Gewicht der schweren Waffen der Reiter ermüdet, mit den Feinden nicht mehr gleichen Schritt zu halten vermocht und die eintretende Nacht diesen die Möglichkeit geboten hätte, sich über die Donau zu retten, Sigismund habe nun die Feste Klein-Nikopolis angegriffen, die von Türken und Walachen vertheidigt ward, nachdem er durch Belagerungsmaschinen einen grossen Theil zerstört, eingenommen, die Vertheidiger, so weit sie nicht gefallen waren, gefangen genommen und eine ungarische Besatzung hineingelegt. Endlich sei er nach unterwerfung der Walachen triumphirend nach Ungarn zurückgekehrt, wo unterdessen seine Gemahlin Maria gestorben war.[1]

Die neueren ungarischen Historiker haben wie die übrigen so auch diesen Bericht des Thurocz gläubig hingenommen. Den Feldzug gegen Klein-Nikopolis verlegen sie zwar in das Jahr 1395, weil die frühere Annahme, die während desselben ver- /p. 542/ storbene Königin Maria sei schon 1392 aus dem Leben geschieden, angesichts mehrerer von ihr noch in den folgenden Jahren ausgestellten Urkunden nicht mehr haltbar ist. Aber an der Richtigkeit des von Thurocz für die Unterwerfung der Moldau angegebenen Jahres 1390 hat keiner gezweifelt. Und doch steht dies mit den Urkunden, denen gegenüber ein Schriftsteller wie Thurocz nicht in Betracht kommen kann, in offenem Widerspruche. Sigismund erzählt nämlich in seiner Urkunde für die Kanisay, den Erzbischof Johann von Gran und seine brüder Nikolaus und Stephan, aus dem Jahre 1397, nachdem er die Einnahme von Dobor, die Unterwerfung von Bosnien und die Wiedergewinnung von Dalmatien und Croatien erwähnt hat: Als wir

hierauf (postea) gegen unser Land Moldau, das uns und unseren Unterhanen feindlich widerstand und repellirte, ein starkes Heer ausrüsteten, brach Stephan von Kanisa, der damals Graf der Szekler war, vor unserem Einmarsche in die Moldau, damit dieser sicherer wäre, mit dem Fähnlein seiner Leute und mit der Legion der Szekler in das Land ein, kehrte dann, als wir mit dem Erzbischofe Johann und seiner bewaffneten Begleitung vorrückten, zu uns zurück und sicherte unsern Weg. Indem Stephan in den Alpen und dichten Verhauen mit den walachen und ihrem Woywoden Stephan verschiedene Kämpfe bestand, kamen wir in die Moldau und schlugen bei der Residenz des Woywoden unser Lager. Hierauf verpflichtete sich der Woywode mit seinen Genossen und allen Walachen, nachdem er früher für seinen Ungehorsam Verzeihung erbeten und erhalten hatte, zu unserem Dienste und zur Zahlung der gewohnten Abgaben als Zeichen der Anerkennung unserer Herrschaft, was durch Urkunde und eid bekräftigt wurde. Nachdem dies vollendet war und wir nach der Rückkehr in unser Reich ein grosses Heer gegen die transalpinischen Gebiete (die Walachei) gesammelt hatten, wo zahlreiche Schaaren von Walachen und Türken, die uns und unseren reichen zu schaden und nachstellten, sich herumtrieben, folgte uns Stephan von Kanisa persön ich, indem er sein eigenes Fähnlein und zahlreiches Volk seines Bruders (Nikolaus), des Magister Tavernicorum, bei sich hatte, der damals in wichtigen Geschäften als Gesandter zum Könige von Frankreich und nach Italien geschickt war. Nach unserem Einmarsche trieben wir die Walachen und Türken mit ihren /p. 543/ Führern in die Flucht und eroberten die in den transalpinischen Gegenden gelegene Burg Klein-Nikopol unter grossem Blutvergiessen. Während dies geschah, wurde unsere geliebteste Gemahlin Maria aus dem Leben hinweg-genommen und in Grosswardein bestattet.[2] In einem Privileg vom 11. März 1395 für seinen magister ianitorum und Grafen der Szekler, Stephan von Kanisa, allein hebt Sigismund hervor, dass derselbe im königlichen Heere und bei seinem siegreichen Kampfe, contra Stephanum Minoris Valachiae seu terrae nostrae Mulduanae vajvodam

zur Vertheidigung seiner Person ihm zur Seite gestanden und tapfer kämpfend den Keil der feinde erschüttert hat, so dass der Woywode sein Heil in der Flucht suchte.[3]

Ueber den Feldzug nach der Walachei spricht Sigismund auch noch in anderen Urkunden, welche neues Licht auf dieses Ereigniss werfen.

Nach der Urkunde für Johann von Maróth vom Jahre 1404 war Bajesid, der Herr der Türken, mit einem starken Heere der Türken und einer Schaar von anderen barbarischen Nationen in die transalpinischen Gebiete eingedrungen, hatte den grössern Theil derselben verwüstet, die Burg Klein-Nikopolis vom Woywoden Merche (familiari nostro) mit gewalt an sich gebracht und sein Volk als Besatzung zurückgelassen. Als er, fährt der König fort, die tyrannische Wuth dieses Bajesid erfahren, sei er mit grosser Macht, um jene Gebiete zu vertheidigen, dem Sultan entgegengetreten und habe namentlich Klein-Nikopolis erobert.[4]

Könnte es nach der Urkunde für die Kanisay scheinen, dass die Walachen auf Seite der Türken gestanden seien, so ergibt sich aus dem angeführten Privileg für Maróthi, dass der Sultan feindlich gegen dieselben vorgegangen und dem Woywoden Mircea die Feste Klein-Nikopolis mit Gewalt entrissen habe. Die Angabe des Thurocz, dass die Walachen, um sich gegen die Ungarn zu vertheidigen, Türken angeworben hätten, dürfte dadurch widerlegt werden. /p. 544/

Noch mehr aufgehellt wird die Haltung Mircea's durch die Urkunden Sigismunds für die Gara aus den Jahren 1406 und 1408.[5] Darin erzählt der König im Anschlusse an die Wiedereroberung Dalmatiens und Croatiens durch Nikolaus von Gara: Als wir hierauf mit einem starken Heere unserer Getreuen nach unseren transalpinischen Gebieten uns in Bewegung gesetzt und nachdem wir den grösseren Theil derselben durchzogen hatten und vor die Burg Klein-Nikopol gekommen waren, wo eine Menge von Türken lag, haben wir diese Burg mit Nikolaus, dem Sohne des Palatins Nikolaus, und anderen Getreuen, die dort längere Zeit mit den Türken kämpften und Todte und schwer Verwundete verloren, wieder

gewonnen und treue Castellane zurückgelassen und zugleich den Woywoden Merche, der durch die Türken abgesetzt worden war[6], in seine frühere herrschaft wieder eingesetzt. Als wir dann siegreich gegen Ungarn zurückzogen un die gewöhnlich Pozata (al. Pazata) genannten Alpen mit dichten Wäldern und engen Wegen erreicht hatten, wo eine Menge von Walachen mit vergifteten Wurfspiessen und Pfeilen unser Gefolge und unsere Unterthanen aus dem Hinterhalte angriff, da hat Nikolaus mit seinem Fähnlein und seinen Genossen zum Schutze unserer Person und zur Sicherung des Durchzuges unseres gefolges die Walachen zurückgetrieben. Während aber die Urkunde von 1406 den Anstifter dieses ueberfalles nicht nennt, beschuldigt jene von 1408 ausdrücklich den Woywoden Mircea, der in seine frühere Untreue und Undankbarkeit zurückgefallen war.

Aus diesen Urkunden ergibt sich vor Allem, dass die von den neueren Historikern wenigstens theilweise noch immer festgehaltene Angabe des Thurocz, die Feldzüge gegen die Moldau und Walachei hätten in den Jahren 1390 und 1392 stattgefunden, irrig sei. Auch der Angriff auf die Moldau wurde erst nach der Unterwerfung von Dalmatien, also ent-/p. 545/weder in der zweiten Hälfte des Jahres 1394 oder Anfangs 1395 unternommen. Die Ausstellungsorte der Urkunden Sigismunds machen es möglich, die Zeit noch etwas näher zu bestimmen. Der König urkundet am 25. October und am 3., 8. und 12. November 1394 in Szegedin, am 26. December in Thorda in Siebenbürgen (südöstlich von Klausenburg)[7].

Dann haben wir in seinen urkunden eine Lücke von beinahe zwei Monaten, worauf wieder eine reihe von Urkunden folgt, die aus verschiedenen Orten Siebenbürgens datirt sind. Schon in der ersten von diesen, welche am 18. Februar 1395 für Brasso oder Kronstadt ausgestellt ist[8], belohnt der König die Dienste, welche ihm die Bürger dieser Stadt geleistet haben in nonnullis nostris agendis et expeditionibus signanter in nostro regio exercitu et personali conflictu contra Stephanum minoris Valachie seu terre nostre Moldavie voyvodam pridem per nos victoriose...

habito. Wir werden daher nicht irren, wenn wir den Feldzug gegen die Moldau zwischen Weihnachten 1394 und die Mitte des februar 1395 stattfinden lassen. In Brasso oder Kronstadt urkundet Sigismund am 21. Februar[9] und 7. März[10], hierauf am 9. und 11. März, in Feketehalom (Schwarzburg) nordwestlich von Kronstadt[11], am 16. März in Hermannstadt[12], am 25. März in Kolosvár oder Klausenburg[13].

In Kronstadt versprach Mirchya oder Mircea, voyvoda Transalpinus, dux de Fogaras et banus de Zewrin, am 7. März dem Könige Sigismund, weil dieser gegen ihn, seit er ihn kenne, Wohlwollend gewesen sei und ihn namentlich gegen die Türken, seine besonderen Feinde, begünstig; habe, eidlich Beistand, und zwar mit der Bestimmung, dass, so oft der König gegen die Türken oder einen ihrer Anhängerzöge, auch er mit ganzer Macht ihn negleite sollte, wenn aber jener ein Heer schickte, auch er truppen stellen, und /p. 546/ dass er ausserdem freien Durchzug durch sein Gebiet gewähren und den Ungarn auf ihre Kosten lebensmittel liefern sollt.[14]

Wie wir aus der oben angeführten Urkunde Sigismunds von 1406 für die Gara erfahren, war Mircea von den Türken abgesetzt worden, und er war daher wahrscheinlich als Flüchtling zu, ungarischen Könige nach Siebenbürgen gekommen. Bajesid wird dann die Herrschaft über die Walachei einem andern oder mehreren Fürsten übertragen haben, die seine Oberherrschaft anerkannten, und dann erklärt sich leicht, dass nach der Urkunde für die Kanisay auch Walachen auf Seite der Türken den Ungarn sich feindlich gegenüberstellen[15].

Als Jahr der Unterwerfung der Walachei durch die Türken wird allgemein 1391 angenommen, weil, wie Zinkeisen[16] mit Berufung auf den türkischen Historiker Seadeddin schreibt, angeblich seit dem Jahre 1391 die Walachei in den Registern der Pforte als zinsplichtige provinz des osmanischen Reiches genannt wird. Allein Seadeddin ist namentlich in der Chronologie sehr unzuverlässig, und es scheint nicht wahrscheinlich, dass Bajesid die Donau überschritten habe und in die Walachei

vorgedrungen sei, ehe er die bulgaren vollständig bezwungen und sich dadurch den Rücken gedeckt hatte, was bekanntlich erst im Jahre 1393 geschah.

Die Zeit des Feldzuges nach der Walachei wird dadurch bestimmt, dass Sigismund, der aus Siebenbürgen über Klausenburg nach Ofen zurückkehrte, hier im April, ja noch am 8. Mai und dann erst wieder am 26. Juli Urkunden ausgestellt hat[17], und dass während des feldzuges seine Gemahlin Maria gestorben ist, die am 17. Mai 1395 aus dem Leben schied. Die Urkunde[18], die vom 6. Juli 1395, campestri nostro in descensu prope villam Hozyomezeu vocatam datirt ist (Menke /p. 547/ in Spruner's Atlas, Bl. 89, verlegt Hozimezy in den Norden der Walachei, südwestlich vom Törzburger Pass), ist offenbar auf dem Heimmarsche ausgestellt worden.

Was Mircea zu dem verrätherischen Ueberfalle auf das heimkehrende ungarische Heer bewogen hat, ist uns leider unbekannt. Es ist ebenso denkbar, dass er nach der Rückeroberung von Klein-Nikopolis sich allein der Türken zu erwehren und der Hilfe der Ungarn nicht mehr zu bedürfen glaubte, als dass er, wie allgemein angenommen wird, dadurch gesucht habe, den Zorn Bajesids zu besänftigen.

Neuere Historiker wissen zu erzählen, dass auch 600 französische Ritter, unter Führung des Connétable Grafen von Eu, den Feldzug Sigismunds in die Walachei mitgemacht und dass diese ihn auf seinem Rückzuge gegen die Pfeile der Walachen mit vorgehaltenen Schilden geschützt haben. Dies ist indessen nur ein neuer Beweis, wie kritiklos oft Einer dem Anderen auch die auffallendsten Versehen nachschreibt. Denn die Melker Annalen, welche alle hiefür citiren, berichten den Zug des Grafen von Eu nach Ungarn gar nicht zum Jahre 1395, sondern zu 1396.[19]

So war es dem Könige Sigismund gelungen, bis zum Jahre 1395 durch die Zurückeroberung. Croatiens und Dalmatiens die Integrität des ungarischen reiches, wie es seit alter Zeit bestanden hatte, wieder hersustellen, nicht aber auch die Oberhoheit über jene Vasallenländer im Süden und Südosten zu behaupten, die immer eine Sonderstellung

einzunehmen gesucht hatten, und die nicht einmal Ludwig I. dauernd in Abhängigkeit zu erhalten vermocht hatte. Die Niederlage Sigismunds bei Nikopolis versetzte dann der Machtstellung Ungarns auf den Gebieten der Balkanhalbinsel einen neuen Stoss, von dem es sich nicht mehr zu erholen vermochte.

NOTE

[1] Thurocz, 1, 4, c. 5 und 6 ap. Schwandtner 1, 218 f.

[2] Fejér X. 2, 443 ff. Offenbar nur ein Stück aus dieser Urkunde ist das Privileg für Stephan von Kanisa, das Kátona 11, 292 aus Pray, Diss. VII, p. 143 angeblich, mit dem Jahre 1393 bringt.

[3] Fejér X. 2, 273.

[4] Ibid. 4, 295 f.

[5] C. d. patr. 7, 437 f. Fejér X. 4, 667.

[6] Daraus ergibt sich, dass die von C. Jirecek, Geschichte der Bulgaren S. 353 f., als historisch benützte Erzählung im Leben des serbischen Despoten Stephan Lazarewitsch, wonach Sultan Bajesid bei seinem Einfalle in die Walachei am 10 October 1394 vollständig geschlagen worden und eine Menge Paschas und Woywoden gefallen seien, der Wahrheit nicht entspricht.

[7] Fejér X. 2, 186, 187; 8, 371; 3, 139-8, 370. C. d. patr. 2, 158.

[8] Fejér X. 2, 294.

[9] Ibid 8, 372 mit dem Jahre 1394.

[10] Ibid. 2, 302-309.

[11] Ibid. 2, 273, 300, 305.

[12] Ibid. 2, 278.

[13] Ibid. 2, 298.

[14] Fejér X. 2, 270.

[15] Auch nach Urkunde Sigismunds von 1411 für Peter von Peren ap. Fejér X. 5, 164 hat er den Feldzug unternommen ad domandam et reprimendam feritatem et

rebellionem Olachorum parcium nostrarum Transalpinarum, qui tunc temporis a nobis et sacro nostro dyademate contumaciter se abstraxerant.

[16] Geschichte des osmanischen reiches I, 284.

[17] Fejér X. 2, 283, 284, 298, 311, 327, 331 und 393.

[18] Ibid. p. 227

[19] Ann, Mellic, ap. Pez 1, 250, ap. Pertz 9, 514.

ANEXA VI

ARĂTARE ÎN SCURT A CELOR ÎNTÂMPLATE DE LA ADAM PÂNĂ ÎN ZILELE NOASTRE (VREMEA DE ASTĂZI)*

Adam au născut pe Sith, Sith au născut pe Enos, Enos pe Cainan, Cainan pe Malelen, Malelen pe Iared, Iared pe Enoh, Enoh pe Mathusal, Mathusal pe Mamel, Mamel pe Noe, Noe pe Sim. În zilele lui Noe au fost potopul.

De la Adam până la potop sunt aşadar 2242 de ani. Sim, fiul lui Noe, au născut pe Arfaxad, Arfaxad au născut pe Cainan, Cainan pe Salla, Salla pe Ever, Ever pe Falec, Falec pe Ragav. În zilele lui Falec s-au împărțit pământul. Pe vremea lui s-au întâmplat şi zidirea turnului (stâlpului).

După Falec, au născut Ragav pe Seruh, Seruh pe Nahor, Nahor pe Thara, Thara pe Avram.

De la Adam până la Avram sunt deci cu totul 3277 de ani.

Avram au născut pe Isac, Isac pe Iacov, Iacov pe Levia, Levia pe Caath, Caath pe Avraam, Avraam pe prorocul Moise. Acesta au scos pe oameni din Eghipet.

Sunt dar, de la mutarea lui Avraam în țara Hanaanului până la ieşirea Israiltenilor din Eghipet, 430 de ani, iar până la moartea lui Isus Navi 495, iar de la Adam 3774 de ani.

După Isus Navi au mântuit Dumnezeu pe oamenii care sufereau din partea străinilor dimprejur, prin judecători. Între dânşii au început mai întâi Iuda (şi) au fost judecător oamenilor 7 ani.

După Iuda au fost judecător Gothoniil 50 de ani.

* După Ioan Bogdan, *Letopisețul lui Azarie*, în "Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice", seria II, tom XXXI (1908 - 1909), Bucureşti, 1909, p. 133-145. (intervențiile noastre în text s-au mărginit la actualizarea sa parțială din punct de vedere ortografic şi la transcrierea cu caractere aldine a evenimentelor privitoare la Țările Române şi la Iancu de Hunedoara).

După Gothoniil Avod 80 de ani.

După Avod Samegar 7 ani.

După Samegar Varaac şi prorociţa Devora, femeia lui Lafidon, 40 de ani.

După Varaac Ghedeon 40 de ani.

După Ghedeon fiul său Avimeleh 3 ani.

După Avimeleh Thola 23 de ani.

După Thola Iair 22 de ani.

După Iair Efthae 6 ani.

După Efthae Evsevon 7 ani.

După Evsevon Eglom 10 ani.

După Eglom Adon 8 ani.

După Adon Sampson.

După Sampson au stăpânit peste oameni Samani un an.

După aceea Evreii n-au avut stăpân 40 de ani.

Apoi preotul Ilie au stăpânit pe oameni 20 de ani.

După Ilie au primit sfinţirea prorocul Samuil şi au ţinut puterea 30 de ani.

Sunt aşadar de la moartea lui Isus până la moartea lui Samuil 610 ani, iar de la Noe şi de la potop 2120 de ani, iar de la Adam 4382.

După Samuil au domnit Saul 40 de ani.

David 40 de ani.

Solomon, fiul lui, 40 de ani.

Rovoam 18 ani.

Avia 6 ani.

Assa 41 de ani.

Ioasafat 25 de ani.

Ioaram 8 ani.

Ohozia 1 an.

Gotholia 8 ani.

Ioas 40 de ani.

Amesia 29 de ani.

Ozia şi Azaria 52 de ani.

Ioatham 16 ani. Ahaz 16 ani.

Ezechia 29 de ani.

Manasia 55 de ani. Pe vremea acestuia s-au zidit Vizantia.

Amos 2 ani.

Iosii 31 de ani.

Ioahaz 3 luni.

Ioachim 11 ani.

Iehonia 3 luni.

Sedechia 11 ani. Pe acesta orbindu-l Navuhodonosor îl duse prins în Vavilon, iar casa domnului fu arsă de Navuzardan.

Sunt prin urmare de la Saul, întâiul împărat al Evreilor, până la robirea Iudeii prin Navuhodonosor 519 ani, iar de la moartea lui Isus, fiul lui Navi, 1100 de ani, iar de la Noe până la potop 2600, iar de la Adam 4872.

Navuhodonosor, după ce au prădat Ierusalimul şi l-au risipit, au domnit 25 de ani, iar înainte de aceasta 19, astfel că toți anii împărăției sale sunt 44.

După el Marodah, fiul lui, 12 ani.

Valtasar, fratele lui, 4 ani.

Darie, fiul lui Asurir, 17 ani.

Chir Perseanul 31 de ani.

Camvis 8 ani.

Sfendat şi Chiverdie, frați şi vrăjitori, Mideni de neam, răsculându-se au împărățit 8 luni.

Darie Istasp 36 de ani.

Xerx, fiul lui, 20 de ani.

Artavan 7 luni.

Artaxerx Mână-Lungă 2 luni.

Sodian 7 luni.

Darie Nelegiuitul* 19 ani.

---

* Bastardul, νςθος.

Artaxerx, fiul lui Darie, 42 de ani.

Artaxerx, numit Ihos, 22 de ani.

Narsie 4 ani.

Darie Arsam 6 ani. Pe acesta omorându-l Alexandru Machedoneanul, au risipit împărăţia Perşilor, care ţinuse 300 de ani, şi au domnit 12 ani şi 6 luni şi s-au săvârşit în Vavilon, fiind de 32 de ani, după ce cucerise 22 de popoare varvare şi 13 neamuri elineşti.

Cu totul de la Adam până la Alexandru sunt 5188 de ani.

După moartea lui Alexandru domni peste Eghipet şi Alexandria Ptolomei al lui Lagos* 40 de ani.

Ptolomei Filadelf 38 de ani. Pe vremea acestuia s-au tradus pe limba elinească cărţile sfinte ale Evreilor.

Ptolomei Everghet 26 de ani.

Ptolomei Filopator 17 ani.

Ptolomei Epifanie 23 de ani.

Ptolomei Filomitor 35 de ani.

Al doilea Everghet 29 de ani.

Ptolomei Fuscon 17 ani şi 6 luni.

Ptolomei Alexa 10 ani.

Ptolomei Mântuitorul 8 ani.

Ptolomei, Noul Dionisie, 30 de ani.

Cleopatra, fiica Noului Dionisie, 22 de ani. În al patrulea an al împărăţiei acesteia au domnit întâiaşi dată singur Gaie Iul Chesar 4 ani şi 7 luni. De la dânsul au început a se numi apoi ceilalţi împăraţi râmleni chesari.

După acesta Avgust 56 de ani şi 4 luni. În al patruspre-zecelea an al împărăţiei sale, omorând pe Cleopatra şi cucerind Eghipetul întreg, au desfiinţat cel dintâi împărăţia Ptolomeilor, care ţinuse 290 de ani. Sunt prin urmare de la Adam până la începutul domniei lui Avgust, după letopiseţele cunoscute, 5458 de ani.

* Moxa îi zice Ptolemei Epure (B.P. Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*, I, p. 351). [Vezi acum Mihail Moxa, *Cronica Universală.* Ediţie critică, însoţită de izvoare, studiu introductiv, note şi indici de G. Mihăilă, Bucureşti, Editura Minerva, 1989, p. 112.]

În al patruzeci şi doilea an al împărăției lui Avgust s-au născut din carne domnul nostru Isus Hristos, din sfânta născătoare de Dumnezeu. Iar Chirin au fost trimis, cu sfatul boierilor, în Iudeia, ca să facă catastihul averilor şi al locuitorilor.

De la Adam până la întruparea lui Hristos sunt 5500 de ani.

După Avgust au domnit Tiverie, fiul lui, 22 de ani şi 7 luni. În al cincisprezecelea an al împărăției lui s-au botezat domnul nostru Isus Hristos şi au început să propovăduiască evanghelia, şi în al optsprezecelea an al împărăției lui au suferit, pentru noi, moartea de bună voie.

Sunt dar de la Adam până la înălțarea Domnului 5533 de ani.

După acesta Gaie 3 ani şi 10 luni.

Clavdie 13 ani şi 5 luni.

Neron 13 ani şi 8 luni. Şi fugind s-au îngropat de viu. Acesta au ucis pe Petru şi pe Pavel, şi cel dintâi au început goană asupra creştinilor.

Galvas 9 luni şi 13 zile.

Oton 3 luni şi 8 zile.

Vitalie 1 an.

Uespasian 10 ani. Şi în al doilea an al împărăției sale au fost prădat Ierusalimul de Râmleni, patruzeci de ani după înălțarea Domnului nostru Isus Hristos.

Tit 2 ani şi 3 luni.

Dometian 15 ani şi 11 luni.

Nerva 1 an şi 4 luni.

Traian 19 ani şi 6 luni.

Andrian Elie 20 de ani şi 11 luni.

Antonin Evlaviosul 24 de ani.

Marco Antonin 19 ani.

Comod 12 ani şi 5 luni.

Pertinax 87 de zile.

Iulian Didie 66 de zile.

Sevir 17 ani şi 8 luni.

Antonin, fiul lui, 6 ani.

Macrin 1 an şi 2 luni.

Avit 3 ani şi 9 luni.

Alexandru Mamei 13 ani şi 8 luni.

Maximin 6 ani.

Maxim şi Valvim 22 de ani.

Gordian 6 ani.

Filip 5 ani.

Dechie 2 ani.

Gal şi Vulusian 2 ani şi 8 luni.

Imilian 4 luni.

Valerian şi Galin, fiul său, 15 ani.

Clavdie 1 an.

Chindin, fratele lui, 7 zile.

Avrilian 6 ani.

Tachit 2 ani.

Prov şi Florian 2 ani şi 4 luni.

Car şi Carin şi Numerian 2 ani.

Dioclitian şi Maximian Erculie 20 de ani.

Consta 2 ani.

Constantin cel Mare 38 de ani. Pe vremea acestuia s-au ţinut întâiul sobor la Nicheia. Şi au fost (acolo) 318 sfinţi părinţi*.

De la înălţarea lui Hristos până la întâiul sobor sunt 318 ani, iar de la începutul lumii ani 5818.

Săvârşindu-se Marele Constantin în vârstă de 65 de ani, au lăsat domnia celor trei fii ai săi: lui Consta şi Constantin şi Constantie, care au domnit 24 de ani.

După acesta Iulian Apostatul (Călcătorul de lege) 2 ani.

Iuvian 1 an şi 8 luni.

Ualentinian 13 ani.

Ual 3 ani.

* Fraza aceasta se aflã în orig după 5818 din fraza următoare.

Gratian 3 ani.

Teodosie cel Mare 16 ani.

De la întâiul sobor până la al doilea 52 de ani.

Al doilea sobor s-au ținut în cetatea lui Constantin, în anul 5874, în domnia lui Teodosie cel Mare. Şi au fost (acolo) 150 sfinți părinți.

După Teodosie au domnit Arcadie, fiul său, 22 de ani.

Teodosie cel Mic, fiul lui, 32 de ani.

De la al doilea sobor până la al treilea 41 de ani.

Al treilea sfânt sobor s-au ținut în Efes, în anul 5915, în domnia lui Teodosie cel Mic. Şi au fost (acolo) 200 sfinți părinți.

După Teodosie cel Mic au domnit Marchian 16 ani şi 6 luni.

De la al treilea sobor până la al patrulea 30 de ani.

Al patrulea sobor s-au ținut în Halchidon, pe vremea împăratului Marchian. Şi au fost (acolo) 630 sfinți părinți.

După Marchian au domnit Leu cel Mare 18 ani.

Leu cel Mic, nepotul lui, 1 an.

Zinon, tatăl lui, 17 ani.

Anastasie Dicor 27 de ani.

Iustin Trax 9 ani.

Iustinian cel Mare 28 de ani.

De la al patrulea sobor până la al cincilea 102 ani.

Al cincilea sobor s-au ținut în cetatea lui Constantin în anul 6047, pe vremea împăratului Iustinian cel Vechi. Şi au fost (acolo) 165 sfinți părinți.

După Iustinian au domnit Iustin cel Mic 13 ani.

Tiverie 5 ani.

Mavrichie 20 de ani.

Foca Capadocul 8 ani.

Iraclie 30 de ani.

Constantin, fiul lui, 1 an.

Iraclona, împreună cu mama sa Martina, 4 luni.

Consta 27 de ani. Pe vremea acestuia s-au ivit mincinosul proroc al Saraținilor, Mahamet.

Constantin, fiul lui Consta, 17 ani.

De la al cincilea sobor până la al şaselea 129 de ani.

Al şaselea sfânt sobor s-au ţinut în cetatea lui Constantin, în anul 6076, pe vremea împăratului Constantin Bărbosul.

După acesta au domnit fiul său Iustinian 10 ani.

Leontie 3 ani.

Apsimar 7 ani.

Iustinian a doua oară 6 ani.

Filipic Vardanie 2 ani.

Artemie şi Anastasie 2 ani.

Teodosie 2 ani.

Leu Conon, Iconoclastul, 24 de ani. Pe vremea acestuia Râmlenii s-au lepădat de Greci, şi s-au ţinut Râmul singur de sine până în ziua de astăzi.

Constantin Copronim* 34 de ani.

Leu, fiul lui, 5 ani.

Constantin cu dreptcredincioasa sa mamă Irina 15 ani.

De la al şaselea sobor până la al şaptelea 120 de ani.

Al şaptelea sfânt sobor s-au ţinut la Nicheia, pentru a doua oară, în anul 6296, în domnia lui Constantin şi a Irinei, mamei sale. Şi au fost (acolo) 167 sfinţi părinţi.

După Constantin şi Irina Nichifor 8 ani şi 9 luni.

Stavrachie 1 an şi 2 luni.

Mihail Evlaviosul 2 ani.

Leu Armeanul 7 ani şi 5 luni.

Mihail Amorei 8 ani şi 9 luni.

Teofil, fiul lui, 12 ani.

Mihail, fiul lui, cu mama sa Teodora 25 de ani şi cu Vasilie Machedoneanul 1 an şi 4 luni. Pe vremea acestora s-au înnoit dreapta credinţă, şi sfintele icoane s-au pus iarăşi în biserici, şi Bulgarii s-au făcut creştini, şi literele sloveneşti au fost alcătuite de sfântul Chiril, în anul 6360.

---

* Moxa, *l. c.*, p. 380, îi zice *Cufuritul.*

Vasilie Machedoneanul 19 ani. Pe vremea acestuia s-au botezat Ruşii şi s-au făcut creştini.

Leu Înțeleptul 25 de ani şi 8 luni.

Alexandru, fratele lui, 1 an şi 1 lună.

Constantin, fiul lui Leu, 54 de ani.

Roman, fiul lui Leu, 3 ani.

Nichifor Foca 6 ani şi 6 luni. Pe vremea acestuia începu a se zidi lavra din Sfântul Sunte, de către sfântul Atanasie de la Atos, pe când era încă în boieria de voievod, în anul 6469.

Ioan Țimishii 6 ani şi 6 luni.

De la Adam până la Țimishii sunt aşadar 6484 de ani.

După Țimishii Vasilie Porfiroghenitul 50 de ani şi 11 luni.

Roman Arghiropul 5 ani şi 5 luni.

Mihail Peflagon 4 luni şi 5 zile.

Constantin Monomah 12 ani.

Teodora Porfiroghenita 1 an şi 9 luni.

Mihail Bătrânul 1 an.

Comnin 2 ani şi 3 luni.

Constantin Duca 7 ani şi 6 luni.

Evdochia, femeia lui, împreună cu fiii săi 7 luni şi puține zile.

Roman Dioghen 3 ani.

Mihail, fiul lui Constantin Duca, 6 ani.

Nichifor Votaniat 3 ani.

Alexie Comnin 36 de ani.

Ioan Porfiroghenitul, fiul lui, 16 ani.

Manuil Porfiroghenitul, fiul lui, 37 de ani.

De la Adam până la împărăția acestuia sunt aşadar 6689 de ani.

Alexie, fiul lui Manuil Porfiroghenitul, 3 ani.

Andronic Comnin 2 ani.

Isachie Anghel 7 ani.

Alexie, fratele lui, 26 de ani.

Alexie Murțuflo 70 de zile. Şi întâmplându-se neorându-ială în cetate,

se sculară din toate părțile asupra cetății, şi au cucerit Francii cetatea, în anul 6710, şi au fugit Alexie Murțuflo, iar Francii nu puțini ani au stăpânit cetatea. Şi suspinau Grecii văzând turburarea din cetate, şi pomeneau pe papa Râmului la cele dintâi «pomeneşte doamne».

Şi au domnit Teodor cel Mare, Lascar, 18 ani.

Ioan, ginerele lui, 32 de ani.

Teodor cel Mic, Lascar, fiul lui, 4 ani. Aceştia însă împreună cu Francii.

Mihail Paleolog au luat cetatea din mâinile Francilor, în anul 6756, şi aceştia au făgăduit să dea bir Grecilor.

Andronic, fiul lui Mihail Paleologul, după moartea tatălui său, au domnit, patriarh fiind Iosif, 20 de ani.

Mihail Azimit, fiul lui, Paleolog, 18 ani.

Andronic, fiul lui, Paleolog, 30 de ani.

Cu totul de la Adam până aci 6866 de ani.

Catacuzin şi Posinclit împreună cu Caloioan, fiul lui Andronic Paleologul, 30 de ani.

După acesta Manuil, fiul lui Caloioan Paleologul, 35 de ani.

Pe vremea aceea l-au ajuns moartea pe evlaviosul domn al Sârbilor, țarul Ştefan, în anul 6864, Dechemvrie în 25.

Şi după trecere de 3 ani, iar de la facerea lumii în anul 6867, Turcii au trecut la Calipole şi au luat vadul şi multe țări spre apus. Şi de atunci s-au făcut turburare şi neorânduială mare şi pagubă prin țările creştine. Au fost şi cutremure mari pe pământ.

Doi ani după trecerea Turcilor la Calipole, în anul 6869, au perit Momcilo din Peritor.

Pe când curgea apoi al optzecelea an peste opt sute şi şase mii (= 6880) au murit țarul Uroş. În acelaşi an au ucis Turcii pe craiul Vâlcaşin şi pe despotul Ugleşa la Marița, Septemvrie în 26.

În anul 6882 au biruit sfântul cnez Lazar pe jupanul Nicola şi l-au orbit.

În anul 6888 au fost Chiriopasha* .

---

* Se zice Chiriopasha, κυριακόν πάσχα, când Paştile cad la 25 martie.

În anul 6889 au fost lupta cu şrep la Dubravnic.

În anul 6894 s-au întunecat soarele. Şi în acel an au mers împăratul Murat împotriva Plocinicului.

În anul 6897 s-au luptat cnezul cu Amurat la Cosova, luna lui Iunie în 15, şi au ucis pe Amurat, primind el însuşi moarte fericită de la Turci.

În anul 6901 au luat Turcii Târnova.

În anul 6903 au mers Turcii cu război în Țara Romă-nească, şi au pierit craiul Marco şi Constantin.

În anul 6904 au biruit Turcii pe craiul unguresc Jigmont la Nicopole.

În anul 6905 au pierit Turcii în Bosnia.

În anul 6911 au pierit Baiazit sultanul de mâna lui Demir sub Angora, Iunie în 19.

În anul 6914 au răposat doamna Evghenia.

În anul 6916 au fost iarnă rea.

În anul 6917 au prădat Vâlc cu Turcii Țara Sârbească.

În anul 6918 au ucis Musia pe Vâlc şi pe Lazar, Iulie în 6.

În anul 6919 au fost ucis sultanul Celepia.

În anul 6921 au mers Musia împotriva (cetății) Novobârdo, apoi, peste un an, au biruit pe Bulgari, dar şi el au fost ucis în acelaşi an la Iscra.

În anul 6926 s-au zidit Resava. **În acelaşi an au răposat marele voievod al Ungrovlahiei Ioan Mircea, Ianuarie în 31.**

În anul 6929 au murit Balsa din Zeta şi împăratul-sultan numit Crişciia.

În anul 6932 au răposat doamna Mara, mama despotului Gheorghe.

În anul 6934 au prădat Amurat împăratul țara Sârbească.

În anul 6935 au răposat despotul Ştefan, domnul Sârbilor, Iunie în 19.

În anul 6941 s-au întunecat soarele şi era întuneric şi se vedeau stelele ca noaptea, Iunie în 17, într-o Miercuri.

În anul 6945 au fost Lunia Rea. Şi în acel an au aprins Ungurii lemnele Turcilor sub Cruşevaț.

În anul 6946 au supus Murat pe sârbi şi au luat Borcea şi Ravanița. În acel an au ars Scopia şi multe suflete au ars într-însa.

În anul 6947 au cucerit împăratul Murat Smederevo, August în 27, şi au scos (de acolo) pe Gârgur şi pe Toma. În acel an au murit şi craiul Albert.

În anul 6948 au pus împăratul în fiare pe Gârgur şi pe Stephan şi pe Toma, la Înviere. În acelaşi an au venit despotul Gheorghe din ţara Ungurească la Bar şi în Zeta.

În anul 6949 au plecat despotul iarăşi din Dubrovnic la ţara Ungurească, şi paşa au luat Novobârdo, Iunie în 27.

În anul 6950 au ucis Iancul pe Mezit beg în Ţara Românească.

În anul 6951 au mers paşa sub Belgrad şi au zidit Jarnovul. **Şi în acel an au biruit Iancul pe paşa în Ţara Românească, la Ialovniţa.**

În anul 6952 despotul Gheorghe, trecând Dunărea cu Ungurii, au ieşit la Zlatiţa şi au bătut pe paşa sub Niş, iar Turcii bătură Novobârdo. În acelaşi an l-au prădat Taut şi au tăiat oastea sârbească la Sitniţa. Tot în anul acela despotul au luat îndărăt Smederevo, August în 22.

În anul 6953 au pierit craiul Vladislav la Varna.

În anul 6955 s-au căsătorit Lazar, fiul despotului, şi fu pus despot. Şi s-au cutremurat pământul de două ori.

În anul 6956 au mers împăratul Murat împotriva Moreii şi au bătut Toma pe craiul Tomaş din Bosnia.

În anul 6957 au bătut împăratul Murat pe Iancul la Cosova, Octomvrie în 18.

În anul 6959 au murit împăratul Murat, Fevruarie în 4.

În anul 6960 împăratul Mehmet luând împărăţia au zidit Cetatea-Nouă, din sus de Ţarigrad.

În anul 6961 au luat împăratul Mehmet Ţarigradul, Mai 29, într-o zi de marţi.

În anul 6962 au supus împăratul Mehmet pe Sârbi şi au dărâmat Ostroviţa. În acelaşi an au prădat şi paşa (cetatea) Chisline şi au prins pe Nicola Scobalici.

În anul 6963 au prins Iancul pe fiul lui Feriz beg la Cruşevaţ. Şi în anul acela au luat Mehmet Novobârdo şi Sitniţa, cu cetăţile dimprejur.

În anul 6964 au prins fiul lui Silaghi pe despotul Gheorghe la Cupinic,

Dechemvrie în 17. Și în anul acela s-au suit în scaun craiul Vladislav, fiul craiului Albert. **Și Iancul au biruit pe împăratul Mehmet sub Belgrad, cu crâstoșii*, Iulie în 22. În același an au răposat și el la Belgrad, August în 11.**

În anul 6965 au ucis Ungurii pe cneazul de șili Orlih** la Belgrad și au legat pe craiul Vladislav. În același an au răposat despotul Gheorghe, Dechemvrie în 24, într-o Vineri. În același an au răposat și doamna Irina, soția despotului, la Rudnic, Mai în 3. Și în ziua aceea au fugit Gârgur și țarița Mara, sora lui Lazar, la Mehmed beg, la Poartă.

În anul 6966 au murit craiul Vladislav, fiul craiului Albert. Și în anul acela au răposat despotul Lazar, Ianuarie în 20, într-o Vineri, în al treilea ceas din noapte. Și în același an au luat pașa cetatea Resava, Mai în 10; apoi Golubațul. Și împăratul Mehmet au luat Amoreia și multe cetăți de acolo le-au trecut prin sabie.

În anul 6967 au fost Chiriopasha. Și în anul acela au luat Turcii Smederevo, prin Iulie.

În anul 6969 s-au răsboit Mehmed în Anatolia și au luat cetatea Sinope. Și au mers apoi împotriva lui Iuzum Hasan și s-au întors împotriva cetății Trapezont și au luat-o.

În anul 6971 au luat împăratul Mehmed toată Bosnia și au prins și au ucis pe craiul ei. Și în anul acela au luat Ungurii cetatea Iaițe și au trecut prin Maciova. În același an au răposat Toma Cantacuzin, Iunie în 25.

În anul 6972 au mers iarăși împăratul în Bosnia, dar n-au putut să ia cu răsboi cetatea Iaițe, ci au fugit de sub dânsa. Și Ungurii au bătut Zvornicul, dar nu l-au luat.

În anul 6974 s-au răsboit împăratul cu Arbănașii și i-au prădat și mare mulțime din ei au tăiat, și pe Schender l-au alungat din țară, și au zidit acolo cetatea numită Coniuh.

În anul 6975 au mers împăratul a doua oară împotriva Arbănașilor și au prădat Tomornița.

* Cruciații; cf. la Moxa, *l. c.*, p. 406, *cristoșii.*

** Ulrih.

În anul 6976 au mers împăratul Mehmet împotriva Caramaniei şi au cucerit cetatea Gavala şi multe alte cetăţi de acolo.

În anul 6978 au luat împăratul Negripul*.

În anul 6981 s-au arătat o stea luminoasă, cu cutremur, Ianuarie 22. Şi în anul acela s-au răsboit împăratul cu Iuzum Hasan, şi au pierit acolo paşa de Romania Hasan Murat şi mulţi alţii împreună cu el, la apa Eufratului, August în 4, într-o Miercuri.

În anul 6982 au mers paşa împotriva Şcodrei, dar n-au cucerit-o. Şi în acelaşi an l-au ucis Ştefan, voievodul Moldovei, în ţara sa.

În anul 6983 au luat Turcii Cafa.

În anul 6984 au mers împăratul Mehmed împotriva lui Ştefan, voievodul Moldovei, şi l-au biruit, şi întorcându-se de acolo au dărâmat masa vitejilor Unguri de pe Dunăre.

În anul 6985 au răposat domnul Ştefan, fiul despotului Gheorghe, Octomvrie în 9.

În anul 6987 au mers împăratul Mehmed împotriva Şcodrei şi încercând asupra ei multe meşteşuguri de luat cetăţile şi dărâmând zidurile şi pierzând mulţi ostaşi sub dânsa, n-au putut s-o ia cu puterea. Împăcându-se apoi cu Veneţienii şi înţelegându-se cu ei, când se apropie primăvara, aceştia o deteră Turcilor, afară de locuitori şi de lucrurile ce se aflau întrînsa.

În anul 6989 au trecut Mehmed împăratul cu oaaste dincolo de mare şi au răposat în 3 Mai, iar împărăţia au luat-o fiul său Baiazit, Mai în 19, şi au alungat pe fratele său Cem**.

În anul 6990 au trimis împăratul Baiazit pe Ahmat paşa împotriva lui Cem şi l-au alungat din Anatolia. Şi în acelaşi an au fost sugrumat Ahmat paşa de către împărat, la Adrianopole, Dechemvrie în 6.

În anul 6991 au mers împăratul Baiazit împotriva cetăţilor lui Ştefan, voievodul Moldovei, împotriva Chiliei şi Cetăţii Albe, şi le-au cucerit.

---

* Negroponte.

** Džem.

În anul 6994 au bătut Misirenii* Anatolia. Şi în acelaşi an s-au săvârşit despotul Vâlc, zis Gurgurovici, în țara ungurească, Aprilie în 16.

În anul 6995 au ucis Turcii pe Dumitru Iacşici la porțile Smederevei, în Octomvrie.

În anul 6996 au răposat doamna țarița Mara, fiica despotului Gheorghe, la Ejeva, Septemvrie în 28. Şi în acelaşi an au bătut Arapii şi Misirenii oastea împăratului Baiazit, în țara lor.

În anul 6997 Arapii şi Misirenii au bătut din nou pe împăratul Baiazit, în țara lor.

În anul 6998 au murit craiul unguresc Matiaş, şi în Țarigrad s-au arătat un semn mare, căci căzând de sus un fulger de foc, ca odinioară asupra Sodomitenilor, au aprins iarba de puşcă, ce se păstra într-o biserică, şi puştile împărăteşti, şi multe zidiri şi case turceşti ce se aflau în jurul acelui loc, împreună cu toți câți trăiau în ele, au ars.

* Egiptenii.

ANEXA VII

STARINE

NA SVIET IZDAJE

JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI
I UMJETNOSTI

KNJIGA V

U ZAGREBU 1873

U KNJIŽARNICI FR. ŽUPANA (ALBRECHTA I FIEDLERA) NA PRODAJU.

I.

Tipik Romanov.

Rukopis nekoč hilandarski, sada berlinski.

Još i sada ima znatan broj rukopisnieh tipika, kojima svima bješe nekoč jedna domovina — crkva srpska po svim krajevima srpskogo naroda sve do srpske općine na svetoj Gori. Tečajem viekova nešto ih propade, nešto dopade raznih privatnih ruku, odakle ih redovita put odvede u javne knjižnice, ma baš tako razdaleko, kako je od svete Gore do Biograda, od Biograda do Berlina, od Berlina do Peterburga. A gdje su još uz put Zagreb, Ljubljana, Beč i Prag!

Kad su mene onomlani naučne nakane naputile u Berlin, znadjah da ću ondje naći takodjer nekoliko našega blaga, naših starina. Žalibog ja im ne mogah posvetiti onoliko vremena, koliko bi se htjelo, da se pocrpe sve spomena dostojno iz one zbirke južno-slovinskih rukopisa, koju pok. Vuk Stef. Karadžić ustupi kraljevskoj berlinskoj biblioteci. Samo nekoliko božićnih dana g. 1871 bijaše meni mogućno baviti se oko one zbirke. Skoro nadjoh, da su ondje najznatnija to dobom to sadržajem dva rukopisa. oba na koži, pod brojem 48 i 49. Ovdje bit će rieč o rukopisu pod brojem 49.

Koliko ja znam, najraniji spomen o tom rukopisu ima u Miklošićevu rječniku, gdje se veli: Typicon chilandarense, cod. membr. saec. XIV. serb., olim in „село Бродарь оу Косит", postea Vuk. Steph. Karadžić. Miklošić upotrebi taj spomenik ne samo za drugo izdanje svojega rječnika, nego i u Monumenta serbica naštampa iz njega spominjanje dana, u koje umrieše srpski vladari XIII. i XIV. vieka. Sr. na str. 71, 84, 115, 177, 214, 231, 246, 549. —

Kako prije tako i poslije Miklošića, ne opominjem se, da sam i gdje i rieč čitao o tom spomeniku. Rukopis pisan je na koži, u 8-mini, po 18 redaka na jednu stranu, ima sada još 275 listova; a nestaje mu sprieda nekoliko listova, kako svjedoči sam tekst, koji pod 2 danom mjeseca septembra ovako počima (na sadašnjem prvom listu): . . . мѣѥ роуцѣ. стои(ть) до свршьие(ни)ꙗ ѡть на(с) про(к). и тако створи(к) ме(та)ние ѿходит на мѣсто своѥ. по про(к) же дни(к) рцѣмь вси и твори(ть) ѡбыч(аи). ектениꙗ. иерси взга(с) ꙗко молити се. и нарежденыи монах. сподоби господи сии. диак(онь) паки. испльнимь вечерьние itd. Za ovim sliede redom mjeseci i dani, kako ištu crkvena

pravila; na kojoj strani ima dan smrti kojega izmedju srpskih svetitelja, ondje je i taj dan i ime onoga svetitelja zapisano na dnu iste strane. Smrt cara Dušana zabilježena je oviem načinom pozlaćenim slovima. Ovi su dodatci pisani koncem XIV. vieka, kada i onaj zapis, o kojem ću umah govoriti.

Iz samoga rukopisa, koji će potanko ocieniti tko se jednom stavi na stare tipike, navesti ću ja ovdje samo jedno mjesto Na l. 105b i 106a u mjesecu februaru dan .ıı. dolazi iza drugih svetaca ovo: **Вь ть же (sc. дьнь) прѣподобьнаго отьца нашего Сумеона новаго мууроточ'ца срьбскаго. слоужба юмоу поют'се, яко же волить прѣдстатель. Тропарь. Божьствьною благодѣтию просвѣтѣвсе и по сьмр'ти показаюши свѣтлость житиа твоюго, истаүаю муро благоүханиа притѣкающимь кь рацѣ мощем твоихь. и люди своје наставилъ јеси кь свѣтоу бого** (ili **благо? —) разоумиа. Сумеоне отьче нашь, Христа бога моли, дароватн намь велию милость.** To je i sve. jer n. pr. o sv. Savi nedolazi nikakav spomen.

Kad je tipik pisan, tko i gdje ga pisa, dokazuju ove rieči, napisane na posljednjem listu istom rukom kojom je sav tipik pisan: **благодѣтию владыкы Христа и прѣчистыіе, повелѣниюмь отьца нашего Гер'васиа игоүмена написа се типикь сии вь лѣто ,ѕωлѳ. инд. ді.** (t. j. godine 1331) **грѣшным Романь хромыи и телеснѣ и доушевнѣ.** — Iguman Gjervasije bit će onaj isti, o kojem se pominje u Mikl. Mon. Serb. 86, da je g. 1327 došao k Stefanu Urošu III. „**прииде кральевьствоу ми вьсеусьстнии игоүмень Светыје Горы Аѳона. богородице хиландарскыје, куры Гервасие сь братиами**“. Može biti da se njega tiče i ono, što Mikl. M. S. 125 govori o posjeti cara Dušana na Svetoj Gori g. 1347 „**благословение приемь оть прѣдрьжещаго наүчастко прѣподобнаго рекоү игоүмена курь Гервасиа**“. Taj Gjervasije bi tom prilikom sjajno nadaren „**и прѣподобнаго игоумена куры Гервасиа ωдаровахь**“. Tako daklo bješe Gjervasije, kojega zapoviedju pisan bi naš tipik, igumanom svetogorskim, i to manastira hilandarskoga (srpskoga), medju godinama 1327 i 1347.

Nu tko je bio Roman? Iz srpskih spomenika znamo samo za onoga Romana, koji se g. 1365 pominje kao „**старьць Светіе Гори Аѳона**“ (sr. Mikl. M. S. 172) a bješe sinom „**Севастократора Бранька**“ i bratom zle uspomene Vuka Brankovića; sr. Daničića rječnik s. v. **Бранько**. Godine se ni malo ne protive, da ovoga Romana. koji se već „starcem“ naziva g. 1365, smatramo i piscem našega tipika g. 1331, u njegovo mladje doba U samom rukopisu ima nešto, što me navodi na tu misao. Na l. 270a čita se drugom rukom pisano, nego li je tipik, ovo: **Приписмо да поемо вѫкѫ понедѣлникь, на животѣ и по сьмрьти. И кога богь изволи но нась, да се сие не остави нь боліе исплъни, да не приими наше клетве.** Smisao ovieh rieči bit će taj, da je u Sv. Gori, naročito u Hilendaru, u svoje doba ustanovljeno, da se pominje Vuk Branković i za života njegova (kao ono u Glasniku XI, 195) i poslije smrti, svaki ponedjeljnik. Sudeći po ruci, koja je

ista s niže navedeniem zapisom, ovo je pisano g. 1353, dakle još za živieh i Romana i Vuka.

Pomenute godine 1353 upisana bi u naš tipik ova svečana obnova pominjanja srpskih ktitora u manastiru Hilendarskom.

l. 271 *b*: **Многихь и великихь дарокь насладив'ше се ѿть в'седрьжителꙗ бога и на земли под'виг'ше се и земльнимь царьствомь небесное полоучише, глаголю же светаго и прѣподобнаго ѿтца нашего Сумеѡна новаго мνротоучьца, и по плъти сына его великаго вь светителехь светаго Савоу, бившимь вь начелѣ ктиторомь светѣи и свещенѣи и честьнѣи ѡбители Хилан'дарꙗ. Ѿдь толе и до нынꙗ по родꙋ ихь бивших соурод'никь имь, раждее'ше се божьствьною любовию, и ты вь животѣ своемь потьщав'ше се ѡ светѣи и свещен'нѣи ѡбитѣли сеи, създан'нои родители и прѣродители ихь, и в'сацѣмь довольствомь ꙋдовлꙗюще и съзидаше вь покои имь, ꙗкоже и нынꙗ зримо ѥсть. Кои же по нихь, здѣсь по именоу ꙗвихомь дьнь оусьпениꙗ ихь. Мѣсеца Июлꙗ .кл. Прѣстави се монахи Анастасиꙗ, подроужие светаго Сумеѡна, мати же светаго Саве ктитора светаго храма сего. Мѣсеца ѡк(товра) .кѳ. Прѣстави се великы вь милостивыхь светы краль срьбьски Стефань, Оурошь. Мѣсеца ноевра .з. Прѣстави се прьва царица срьп'ска подроужие Стефана цара прьваго, монахи Євгениꙗ, и ноевра .гі. Прѣстави се Оурошь краль трети. Мѣсеца дек(евра) .г. Прѣстави се Оурошь црь в'тори сынь прьваго цара Стефана, и дек(евра) .к. Прѣстави се прьвыи царь Срьблемь и Грькомь. кνрь Стефань. Мѣсеца марта .ві. Прѣстави се Стефань краль, Ѳеѡктисть монахь, лѣто ,ѕѡкд. -- И сиꙗ вьпе писан'ныи. светимь господамь и ктиторомь нашимь ꙋставлен'но бѣше прѣжде нась бив'шими ѿтьци и братиꙗми нашими и вь типицѣ записано комоуждо ихь вь дьнь оуспениꙗ его пѣвати. .ві. пшеницѣ сь свѣщами в'сои брати и сь прилив'комь в'сако лѣто. Такожде и пакы трие литоургиꙗ на мѣсць. последи же и до неколѣ, многоу врѣменоу минувшоу и до нась бывши, ꙋставлен'на светыими ѿтьци и братиꙗми нашими светыими. ктиторомь. вѣчне писан'ниь помень. Да или за'вениемь или диаволимь наваждениемь или чловѣчьскыимь оухищрениемь не исполнихоу запоѵѣдь ꙋставлен'ноу. Ми же нынꙗ ѡбрѣтающе се вь то врѣме вь ѡбитѣли прѣсветые богородице Хилан'дарѣ сь тогда игоуменомь игоуменьствоующимь вь ѡбитѣли тое, многа истезаниꙗ подвиги межоу собою ѡ помиеноу светыхь к'титорь. нѣции бо тогда тьщеще се и глаголахоу, ꙗко в'сѣмь вь едино да поет' се. Ми же боеще се страха божиꙗ и запоѵѣди и типика светыхь ктиторь, вѣдеще поколѣние ихь и троудь ѡ светѣи ѡбитѣли сеи, иже потрꙋдише се ꙗко быти вь ꙋтѣшение маломощ'нимь и страннимь, а наипаче самоу намь, згокорив'ше се в'се братьство иже здѣ по имеоу написахом' се: азь тогда игоумень іеромонахь Сисое, митрополить Сава, старьць карѣискы Данииль. старьць пир'гꙋ василиевска Аѳанасие, икономь голѣми Герон'дие, и ек'лисиархь. митрополить Дионисие. проигоумень Свѣтние, проигоумень Исофить, старьць Михаиль, старьць Маѳеи, старьць Ѳеодосие, старьць Герасимь, проикономь Иоасафь, проикономь Давидь, старьць Дороѳеи, проикономь Дамиꙗнь, старьць Ѳеодосие, старьць Аѳанасие, Иоасафь,**

Агаѳонь, и доуховникь попь Григорию, попь Лаврен'дию, попь Никодимь, попь Григорию, попь Паиси — и проче в'се братьство, сь нхь зговорωмь и сь сьвѣтωмь сице и ми оустависмо, ꙗкоже бѣ прѣд(и) оуставлѥнно ωтьци и братиꙗми нашими, ми нынꙗ не разорисмо нь паче потврьдисмо и глаголѥмо ωб'ще в'си ѥдиними оусти, по ꙋставлѥнню прѣжде писан'номоу да боудеть: вечерь да поѥт' се, п'шеницн сь свѣщами в'сωи брати и сь прилив'кωмь и наоутрию литоургиꙗ на меси, в'сдкомоу вь дьнь оуспенниꙗ ѥго, на коѥждо лѣто, ꙗкоже пишеть вь семь типицѣ выше и дьнь мѣсеца, до и'дѣже богоу хотещоу и сьи монастирь стωить. Ктω ли по нась настоѥи сиѥ разорить више писан'ноѥ, ωбрѣтаѥи се начельствоуѥ вь светѣи ωбытѣли сеи, или наговорωмь нѣкиихь или своимь небрѣженнѥмь, таковаго да разори господь богь и прѣчиста ѥго мати и да ѥсть на нѥмь заповѣдь светыихь ктиторь выше писан'ныхь ωбитѣли сее, и да нѣсть благословень ωдь в'сего сьбора хилан'дарского, нь да ѥсть клеть и трьклеть здѣ и вь боудоущии вѣкь, аминь.

Си оуставь ω помеиоу светыихь к'титωрь писа се повелѣнинѥмь все братию. Вь лѣто, ҂ѕωѯа, мѣсеца ноѥв(ра) .гі., ин'дикта .г.

Мѣсеца маіа .ꙁі. дьнь прѣстави се Костандинь Драгашь. Мѣсеца іюніа .еі. дьнь прѣстави се благоучьстивии киезь Лазарь. Мѣсеца ωхтобріа .ѕ. дьнь прѣстави се Влькь Бранковикь.

Мѣсеца ноѥвріа .аі. дьнь прѣстави се монахи Єѵфросини подроужиѥ светаго кнеза Лазара.

Ovdje je očevidno sve, što sliedi iza godine ҂ѕωѯа (6861—1353), kasniji dodatak, ali prva 3. redka pisa još, kako se čini, ista ruka koja sav zapis, samo može biti u drugo vrieme; nasuprotiv je spomen smrti Efrosinije upisan puno kasnije, kako se zna da je i umrla istom na početku 15. vieka.

K ovomu zapisu dodajem: U tekstu samoga rukopisa, na dnu, pod 7. novembrom pominje se ime prve carice srpske, evo ovako: прѣстави се прьва царица срьп'ска Єлисавеѳа. — U Mikl. Mon. Serb. br. XCVIII str. 115 pogrješno je naštampan dan smrti Uroša III „ноѥвра .г.“ mjesto „ноѥвра .гі.“

Da skoknemo na časak iz Berlina u Peterburg. Razumije se, da i ovdje ima naših tipika, bar dva što ja znam, jedan iz XIII, drugi iz XIV—XV vieka. Ja imah u rukama onaj prvi stariji, koji već Vostokov upotrebi kao izvor za svoj rječnik. To je rukopis riedke krasote, pisan na koži, u formatu srednje četvrtine, ima sada još 265 listova; na svakoj strani po 24 redka krupna, razgovietna pisma. Čim je ta dragocjena starina bliže onomu vremenu, kada sv. Sava osnova crkvu srpsku i probudi u njoj život literarni, tim prije mogosmo se nadati, da će se ovdje naći puno tragova živa spomena narodnieh svetitelja. Može biti, da bi to i bilo tako, da nije neka zlobna ruka nemilostivo haračila po tom veleiepnom spomeniku. Evo, što nadjoh:

ištem spomen sv Simeona (13 februara) — izrezan list! — ištem sv. Savu (14 januara) — izrezan list! ištem Savu II (8 februara) — izrezan list! Nadam se naći Stefana Prvovjenčanoga (24 setembra) — nema mu spomena; i tako ide redom. Što listovi poizrezani, što bez spominjanja narodnieh svetitelja. Ali da, nešto ima ipak i tu. Na listu 93. čita se ovo: **Мѣсеца октебра .кн. Вь тьжде (дьнь) светаго и преподобнаго ѡтьца нашего Арсенїа архїепнскопа срьбскаго. Тропарь глась .н. аще колишь. Милостиви наставникує и благооутробнїю скровище, юже всѣмь ѿтврьзьль юси, правовѣрнию оучителю, архїереѡмь божьстьвьнок оудобрение, ѡтьче нашь Арсение, нинѣнмь быс(ть** ili možda **бысн) застоупникь. Тѣмь моли Христа бога просвѣтити доуше нашє, да не когда оуснемь вь сьрьти и проу(ак) слоу(жба) к миней. На лит(оургию) нирн юрархомь.*** —

Od neslovinskih svetaca spominjem: **мѣсеца марта .кн. прѣподобнаго Стефана далматска; мѣсеца маꙗ .л. прѣподобнаго ѡтьца нашего Исаиꙗ дальмат'ска; июнꙗ .s. прѣподобнаго Иларїѡна дал'матьска.**

Na listu 46 ima ovaj zaglavak: **Тнпнкь црьковнаго послѣдованиꙗ иже вь Иероусалимѣ светыю лавры прѣподобнаго и богоноснаго ѡтьца нашего Савы. Сиꙗ же послѣдованиꙗ бывають и вь проуихь вь Иероусалимѣ светыхь монастирь.**** — Na listu 50 dolazi molitva, gdje se pominju molbe, „**прѣподобныхь и богоносныхь ѡтьць нашихь Симеѡна и Савы**" — a to su bez sumnje srpski svetci. — Na l. 69 ima zaglavak ovaki: **Послѣдованиꙗ црьковнаго пѣниꙗ и сьбрание всего лѣта зачинаю ѿть мѣсеца сектебра до мѣсеца авгоуста.** — Za tiem dolazi kalendar, gdje se na l. 152 pod .s. (t. j. augusta mjeseca nalazi „**молитва надь гроздїемь**". Poslije ovoga sliedi nekoliko psalama i razni članci iz teologijske literature.

Pomenutim sprieda spominjanjem arhiepiskopa Arsenija, nasljednika sv. Save, stavljena je granica, iza koje nazad ne mogaše biti ovaj rukopis pisan, t. j. godina 1266—1270.

---

* U Hludovljevoj kolekciji rukopisa, u nekoj mineji za Oktobar (pisana je g. 1388) ima pod istim danom opširna služba sv. Arseniju. tamo se čita i ovaj tropar.

** Ako se iz ovih rieči može izvoditi, da je u peterb. tipiku isti tekst jerusolimskoga djela Savina, koji prvi put kako se čini prevede arhiepiskop srpski Nikodim g. 1319 (sr. Glasnika knj. XI. str. 189—203), tada bismo znali, da i peterburški rukopis spada istom u XIV. viek. Ali dok se oba rukopisa ne porede iz bliže, ne može se to znati. Prije smije se reći za tipik srpski zbirke Hludovljeve (br. 122), da je priepis Nikodimova prievoda. — O dvjema vrstama tipika, studijskom i jerusolimskom, ima nekoliko općenitieh opazaka u Čtenijah moskovskoga obščestva, u knj. II za g. 1867 u članku pod naslovom: „О славянскихъ переводахъ церковнаго богослужебнаго устава."

ANEXA VIII

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ
МАТИЦА СРПСКА

ФОТОТИПСКА ИЗДАЊА КЊ. 7

СТАРИ СРПСКИ ЗАПИСИ И НАТПИСИ

КЊИГА III

Скупио их и средио
ЉУБ. СТОЈАНОВИЋ

Београд
1984.

2.

ЗАПИСИ О СМРТИ ВЛАДАЛАЦА, АРХИЈЕПИСКОПА И ПАТРИЈАРАХА.

Рукописи у којима су забележени дани смрти владалаца јесу типици. Најстарији од њих је

Романов Типик од 1382 године у Берлинској библиотеци (St. V, 5), у коме су доцније додавате белешке о смрти личности доцније умрлих.

Други је *Данилца Левоокоі* од 1416 године у Нар. Библ. бр. 590 чије су белешке издане у Archiv-у Јагићеву XXIII 630, и у коме су и владаоци и архијепископи са патријарсима.

Од оба је старији *Никодимов Типик* писан 1319 године, у Нар. Библиотеци бр. 6 (Гл. XI, 94) али се не зна кад су у њега уношене те белешке. Он се потпуно слаже са белешкама Данилчевим, сем што у њему нема три последња патријарха који су тамо.

Даље се ове белешке налазе у рукописима:

Румјанцевског Музеја бр. 1458 (Сев. 51);

Манастира Савине (Шем. Б. К. 1882, 33);

Прашког музеја (Шаф. Рук. 37), и још у неким.

Ниже се штампају записи прва два рукописа у целини, а у напоменама одступања по другим рукописима. Што се налази у другим рукописима ван ова два, штампа се даље у продужењу.

Романов типик 1382. г.

5000 Многїнхь и великнихь даровь насладыв'ше се ѿтъ в'седрьжителю бога, и на земли под'виг'ше се и земльнинмь царьствомь небесноѥ полоучише, глаголю же светаго и прѣподобнаго ѿтца нашего Сумеѡна, новаго муроточьца, и по пльти сына его великаго вь светителехь светаю(го) Савоу, бившимь вь началѣ

хтнтωромь свѣтѣи и свещенѣи и чьстьнѣи ωбнтѣли Хилан'дара. Ѿдь толе и до ныне по родꙋ ихь бывшихь соурод'никь имь, раждег'ше се божьствьною любовию, и ты вь животѣ своемь потьщав'ше се ω свѣтѣи и свещен'нѣи ωбнтѣли сеи создан'ной родители и прѣродители ихь, и в'сацѣмь довольствомь ꙋдѣлише и сьзидание вь покои наимь, якоже и ныне зримо есть. Кωи же по ихь здѣсь по имено(ү) явнхомь дьнь оүспениа ихь:

5001 Мѣсеца июля ·к·а· прѣстави се монахи Анастасиа, подроужие светаго Симеωна, мати же светаго Саве, ктитора светаго храма сего.

У рук. Рум. М. бр. 1458: Сего (јула) .к.а. прѣстави се Анастасиа монахїа, подрꙋжие светаго Симешна, мати же светаго Савѣ. (Сев. 51) — Тако и у рук. ман. Савине. (Шем. Б. К. 1882, 33).

5002 Мѣсеца ωк(товра) ·к·д· прѣстави се великн вь милостнвыхь светы краль срьбскн Стефань Оүрошь.

Тако и у тексту под тим даном.

5003 Мѣсеца ноевра ·з· прѣстави се прьва царица срьп'ска, подрꙋжие Стефана цара прьваго, монахи Евгениа.

У тексту: Прѣстави се прьва царица срьп'ска Елисавета. — У рук. ман. Савине: ....Елисавета монахїа. (Шем. Б. К. 1882. 33).

5004 И ноевра ·г·і· прѣстави се Оүрошь краль третїи.

Тако и у тексту.

5005 Мѣсеца дек(емвра) ·г· прѣстави се Оүрошь царь в'тори, сынь прьваго цара Стефана.

У тексту: Мѣсеца сего вь .г. прѣстави се Оүрошь цар .в.-рн.

5006 И дек(емвра) ·к· прѣстави се прьвыи царь Срьблемь и Грькωмь кирь Стефань.

У тексту: Мѣсеца сего .к. память прьваго цара Срьблемь и Грькомь кирь Стефана.

5007 Мѣсеца марда ·в·і· прѣстави се Стефань краль, Θеωктисть монахь, лѣто ҂s·ѡ·к·д·

Тако и у тексту.

5008 И симь выше писан'нымь светїимь господамь и ктиторомь нашїимь ꙋставлен'но бѣше прѣжде нась быв'шими ωть'ци и

братиꙗми нашими, и вь тiпицѣ записано комоужде ихь вь дьнь оуспениꙗ єго пѣвати ·є҃·г҃· пшеницѫ сь свѣщами в'сои брати, и сь прилив'кѡмь в'сако лѣто; такожде и на ꙋтрїа литоургїа на мьси. Послѣди же и до нѣколѣ многоу врѣменоу изьшьдшоу, и до нась бывьши ꙋставлен'на светыими ѡтьци и братиꙗми нашими светыимь ктитѡромь выше писан'ниимь помень, да или за'(б)вениемь или дїꙗволыимь наважденниемь или чловѣчьскыимь оухищрениемь, не испльниꙗхꙋ заповѣдь ꙋставлен'ноу. Мїи же ныниꙗ ѡбрѣтающiе се вь тѡ врѣме вь ѡбытѣли прѣсветыѥ богородице Хилан'дарѣ сь тѡгда игоуменомь игꙋменьствоующимь вь ѡбытѣли тѡѥ многа истезениꙗ имꙋщие междꙋ собѡю ѡ помeноу светыихь к'титѡрь: нѣции бо тогда тьщеще се и глаголыхоу, ꙗко в'сѣмь вь єдино да поѥт' се: ми же боѥщие се страха божиꙗ и заповѣди и типика светыхь ктиторь, вѣдеще поболѣниѥ ихь и троудь ѡ светѣи ѡбытѣли сеи, иже потрꙋдише се, ꙗко быти вь ꙋтѣшениѥ маломощ'ниимь и страниимь, а наипаче езикоу нашемоу, зговорив'ше се в'се братьство, иже здѣ по именоу написахом' се: азь тогда игоумень їерѡмонахь Єисѡе, митрополить Сава, старьць Карѣискы Даниль, старьць пир'га Василиѥва Аѳанасиѥ, иконѡмь голѣми Герон'диѥ, и ек'лисиархь, митрополить Диѡнисиѥ, проигоумень Єѵѳимиѥ, проигоумень Неѡфить, старьць Михаиль, старьць Мадеи, старьць Ѳеодосиѥ, старьць Герасимь, проикономь Иѡасафь, проикономь Давидь, старьць Дороѳеи, проикономь Дамиꙗнь, старьць Ѳеѡдосиѥ, старьць Аѳанасиѥ, Иѡасафь, Агаѳонь, и доуховникь попь Григориѥ, попь Лаврен'диѥ, попь Никодимь, попь Григориѥ, попь Паисi — и проче в'се братьство, сь ихь зговорѡмь и сь сьвѣтѡмь сице и ми оустависмо, ꙗкоже бѣ пред(и) оуставлѥнно ѡтьци и братиꙗми нашими, ми ныниꙗ не разорисмо, нь паче потврьдисмо, и глаголѥмо ѡб'щие в'си єдинѣми оусти, по ꙋставлѥнию прѣжде писан'номоу да боудеть: — вечерь да поѥт' се, пшеница са свѣщами в'сѡи брати, и сь прилив'кѡмь, и на оутриꙗ литоургїа на меси вьсакомоу вь дьнь оуспениꙗ єго на коѥждо лѣто, ꙗкоже пишеть вь семь типицѣ выше и дьнь мѣсеца. дон'деже богоу хотещоу и сьи монастирь стоить. Ктѡ ли по нась настоѥи сиѥ разорить више писан'ноѥ, ѡбрѣтаѥи се начельствоуѥ вь светѣи обытѣли сеи, или нагоборѡмь нѣкиихь, или своимь небрѣжениѥмь, таковаго да разори господь богь и прѣчиста єго мати, и да ѥсть на нѥмь запавѣдь светыихь ктиторь выше писан'ныхь ѡбитѣли сеѥ, и да нѣсть благословень ѡдь в'сего сьбора

хилан'дарскога, нь да ѥсть клеть и трьклеть, здѣ и вь коудоущїи вѣкь, аминь.

Си оуставь ѡ поменоу светыихь к'титорь писа се повелѣниѥмь все братиѥ вь лѣто ҂ѕ҃ѡ҃ч҃а҃, мѣсеца ноѥвра ·г҃і·, ин'дикта ·ѕ҃·

5009 Мѣсеца маїа ·з҃і· дьнь прѣстави се Костандинь Драгашь.

5010 Мѣсеца їюнїа ·е҃і· дьнь прѣстави се благочьстивїи кнезь Лазарь.

5011 Мѣсеца ѡхтоврїа ·ѕ҃· дьнь прѣстави се Влькь Бранковикь.

Тако и у тексту, а на листу који је пред овим пише: Примисмо да поюмо Вьку понедѣлникь на животѹ и по смрьти. И кога богь изволи по нась. да се сїе не ѡставїи, нь болше испльни, да не прїими наше клетве.

5012 Мѣсеца ноѥврїа ·а҃і· дьнь прѣстави се монахи Єфросинин, подроужие светаго кнеза Лазара.

У рук. Рум. М. бр. 1458: Вь сїи дьнь (11 нов.) прѣстави се Єѵфросинин монахїа, христолюбива сьжїтелница светаго и великаго кнеза Лазара. (Сеп. 51). — Тако и у рук. ман. Савине (Шем. В. К. 1882, 32).

*5013 Мѣсеца гиенра ·и҃і· престави се господинь деспоть Мамшь.

Ова белешка није наштампана у St. V.

• Даниличев типик 1416. г.

5014 Мѣсеца сек. ·к҃д҃· прѣстави се Стефань прьвовѣн'чани краль, Сумеѡнь монах.

5015 Мѣсеца новѣ. ·а҃і· прѣстави се Владиславь крал.

У синаксару апост (XIV в.) Петр. Б. Хилфердингове колек. бр. 13 стоји: Вь тьжде дьнь (11 нов.) прѣставлениѥ хтитора крала Владислава.

5016 Мѣсеца мам ·а҃· прѣстави се Стефан Оурош, Сумеѡн монах.

5017 Мѣсеца феврара ·е҃і· прѣстави се краліца Єлена, монахїа.

У рук. Петр. Б.: Мѣсеца фев'рара .и. оуспенїе прѣподобнїе матере наше Єлѣни срьб'скїе кралице. (Отч. П. 1868. 40).

ANEXA IX

ACTA

PATRIARCHATUS

CONSTANTINOPOLITANI

MCCCXV — MCCCCII

E CODICIBUS MANU SCRIPTIS BIBLIOTHECAE PALATINAE VINDOBONENSIS

SUMPTUS PRAEBENTE CAESAREA SCIENTIARUM ACADEMIA

EDIDERUNT

FR. MIKLOSICH ET IOS. MÜLLER
PROF. UNIVERSIT. VINDOBONENSIS PROF. UNIVERSIT. PATAVINAE

TOMUS POSTERIOR

VINDOBONAE
CAROLUS GEROLD
MDCCCLXII

CCCCXCIX. 6904 (1395) octobri. ind. IV.

Pia fundatio facta in monasterio Petrae a Manuele Palaeologo et ab Helena Palaeologina pro anima Constantini, Serbiae domini, patris Helenae.

I. † Ἐπεὶ οἱ χάριτι καὶ εὐδοκίᾳ τοῦ τὰ ἡμέτερα διιθύνοντος καὶ διακυβερνῶντος θεοῦ κραταιοὶ καὶ ἅγιοι ἡμῶν αὐθένται καὶ βασιλεῖς, ὅ τε κῦρ Μανουὴλ ὁ Παλαιολόγος καὶ κυρὰ Ἑλένη ἡ Παλαιολογίνα, μετὰ τῶν ἄλλων εὐεργεσιῶν καὶ ἀναδοχῶν ὧν εὐεργετοῦσιν ἡμᾶς, ηὐδόκησαν καὶ νῦν καὶ διέκριναν, ἵνα ἡ καθ' ἡμᾶς σεβασμία μονὴ τοῦ τιμίου ἐνδόξου προφήτου προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου καὶ ἐπικεκλημένη τῆς Πέτρας προσφέρῃ τῷ θεῷ θυσίας καθ' ἑβδομάδα τρεῖς ὑπὲρ τῆς ψυχῆς τοῦ μακαρίτου καὶ ἐνδοξοτάτου αὐθέντου Σερβίας, κῦρ Κωνσταντίνου, τοῦ πατρὸς τῆς κραταιᾶς καὶ ἁγίας ἡμῶν κυρίας καὶ δεσποίνης, καταγραφῇ δὲ καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν τῷ ἱερῷ τῆς μονῆς βρεβείῳ, καὶ ἐν τῷ γινομένῳ μνημοσύνῳ κατὰ παρασκευὴν τῆς ἑβδομάδος ἐν τῷ κοιμητηρίῳ ἀναφέρηται καὶ τὸ αὐτοῦ ὄνομα, ὡς δὲ καὶ τὴν ἐπὶ τὴν αὔριον ἡμέραν τοῦ σαββάτου ἐν τῷ ὄρθρῳ ἐν τῷ καθολικῷ ναῷ τοῦ μοναστηρίου, καθ' ἕκαστον δὲ χρόνον κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἀπέθανεν, ἐκτελῆται παρ' ἡμῶν μνημόσυνον, καὶ ἀφ' ἑσπέρας μὲν φορένωσιν ἱερεῖς δεκαέξ, καὶ ἔχωμεν κόλυβα ἀπαλλαρέας ὀκτὼ καὶ μανουάλια μετὰ κηρίων ὀκτώ, τῇ δὲ ἐπαύριον γένηται λειτουργία καὶ τράπεζα τοῖς καλογήροις καὶ τοῖς εὑρεθεῖσι πτωχοῖς, καὶ διδῶμεν εἰς τὰ πτωχὰ ἐκεῖνα καὶ ψυχικὸν τὸ δυνατόν, καὶ ὑπὲρ τούτων ὥρισαν καὶ ἐδόθησαν ὑπέρπυρα πεντακόσια, ἵνα ἐξωνηθῇ κτῆμα ἐντὸς τῆς βασιλίδος ταύτης τῶν πόλεων, δυνάμενον παρέχειν τῷ μοναστηρίῳ ἐτήσιον εἰσόδημα ἢ πεντήκοντα ὑπέρπυρα ἢ πλείω καὶ μικρὸν ἴσως ἐλάττω, καθὼς ἂν εὕρωμεν ἀρεστὸν ἡμῖν κτῆμα, ἃ δὴ ὑπέρπυρα τοῦ εἰσοδήματος ἀπετάχθησαν ἐξοδιάζεσθαι ὑπὲρ τῶν τριῶν λειτουργιῶν καὶ τοῦ δηλωθέντος μνημοσύνου τοῦ καθ' ἕκαστον χρόνον. ἅσμενοι καὶ μετὰ πολλῆς τῆς περιχαρείας ὅλῃ ψυχῇ καὶ γνώμῃ τοῦτο ἀποδεξάμενοι τάττομεν καὶ ὑποσχόμεθα διὰ τοῦ παρόντος ἡμετέρου γράμματος, ἵνα ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἑξῆς καὶ παρ' ἡμῶν τῶν νῦν ὄντων ἱερομονάχων καὶ μοναχῶν καὶ παρὰ πάντων τῶν μεθ' ἡμᾶς μετὰ πάσης τῆς προθυμίας καὶ τῆς ἐπιμελείας πρῶτον μὲν ἐκτελῶνται αἱ τρεῖς λειτουργίαι καθ' ἑκάστην ἑβδομάδα, ἡ μὲν

μία κατὰ τὴν πέμπτην ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος ἐν τῷ καθολικῷ ναῷ τοῦ μοναστηρίου, αἱ δὲ λοιπαὶ δύο τὴν τρίτην καὶ τὸ σάββατον ἐν ἑτέρῳ τοῦ μοναστηρίου θυσιαστηρίῳ, εἶτα ἐπειδὴ κατεγράφη καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς τῆς κραταιᾶς καὶ ἁγίας ἡμῶν κυρίας καὶ δεσποίνης, τοῦ μακαρίτου καὶ ἐνδοξοτάτου αὐθέντου Σερβίας, κῦρ Κωνσταντίνου, ἐν τῷ ἱερῷ βρεβείῳ τῆς μονῆς, ἵνα ἐν τῷ γινομένῳ μνημοσύνῳ ἐν τῷ κοιμητηρίῳ καὶ κατὰ τὸν ὄρθρον τοῦ σαββάτου ἐν τῷ καθολικῷ ναῷ ἀναφέρηται ἀεὶ ἐν πᾶσι τούτοις παρ' ὅλον τὸν χρόνον κατὰ πᾶσαν παρασκευὴν καὶ κατὰ πᾶν σάββατον τὸ ἐκείνου ὄνομα, καθὼς καὶ τῶν λοιπῶν ἀδελφῶν τῶν τεθνεότων τῶν τεταφέντων ἐν τῷ μοναστηρίῳ καὶ τῶν ζητησάντων τοιοῦτον μνημόσυνον ἔχειν ἀπὸ τῆς μονῆς ἡμῶν· ὁμοίως τάττομεν καὶ συμφωνοῦμεν, ἵνα ποιῶμεν καθ' ἕκαστον χρόνον κατὰ τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἀπέθανεν ὁ πατὴρ τῆς κραταιᾶς καὶ ἁγίας ἡμῶν κυρίας καὶ δεσποίνης, ἤτοι κατὰ . . . . . , μνημόσυνον μετὰ ἱερέων δεκαέξ, ἀπαλλαρέων μετὰ κολύβων ὀκτὼ καὶ μανουάλια ὀκτὼ μετὰ κηρίων, τῇ δὲ ἐπαύριον ἔχωμεν τὴν λειτουργίαν, ποιοῦντες καὶ τράπεζαν τοῖς καλογήροις καὶ τοῖς εὑρεθεῖσι πτωχοῖς, οἷς καὶ ψυχικὸν ὀφείλομεν διδόναι τὸ δυνατόν. ταῦτα γοῦν πάντα ὀφείλομεν ἐκπληροῦν ἀόκνως καὶ ἀρρᾳθύμως μετὰ πάσης τῆς προθυμίας καὶ τῆς θελήσεως, ἐπειδὴ οὐ μόνον ἀρκετὰ ἐφάνησαν εἰς ἐκπλήρωσιν τούτων ἁπάντων, ὅσα μέλλομεν ἔχειν ἀπὸ τοῦ κτήματος ἐκείνου εἰσοδήματα, ἢ γὰρ πεντήκοντα ὑπέρπυρα μέλλουσιν εἶναι ἢ πλείω ἢ μικρόν τι ἔλαττω, καθὼς ἂν δόξῃ ἡμῖν ἀρεστὸν τὸ ἐξωνηθησόμενον κτῆμα εἰς τὰ φ' ταῦτα ὑπέρπυρα. ἀλλὰ καὶ ὅτι προετιμήθη ἡ καθ' ἡμᾶς σεβασμία μονὴ εἰς ἐκπλήρωσιν τοῦ ψυχικοῦ τούτου ἔργου παρὰ τῶν κραταιῶν καὶ ἁγίων ἡμῶν αὐθεντῶν καὶ βασιλέων, πολλὰς καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ὀφείλομεν τῷ θεῷ τὰς εὐχὰς ἕνεκεν τῆς ἀναδοχῆς καὶ τῆς εὐεργεσίας αὐτῶν· εἰ γὰρ ἁπλῶς εἰς πάντα χριστιανὸν τὸν προσένεξιν οἱανδήτινα ποιήσαντα εἰς τὸ μοναστήριον μνήμης ἕνεκα τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς χρέος ἐστὶν ἀπαραίτητον ἐκπληροῦν τὰ συμφωνηθέντα, κἂν ἐλάττω ὦσι τὰ τῆς προσενέξεως τῶν παρ' ἡμῶν ὑπὲρ ἐκείνου γινομένων, πολλῷ μᾶλλον ὀφείλομεν τοῦτο κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην πληροῦν εἰς τὸν πατέρα τῆς κραταιᾶς καὶ ἁγίας ἡμῶν κυρίας καὶ δεσποίνης, ἀρκετῆς οὔσης τῆς προσενέξεως ταύτης εἰς τὰ ὑπὲρ τῆς ψυχῆς ἐκείνου γινόμενα. εἰ δ' ἴσως ποτὲ τῶν καιρῶν ἢ ἀφ' ἡμῶν

ἢ ἀπὸ τῶν μεθ' ἡμᾶς ἐπιχειρήσωσί τινες ἢ τῶν λειτουργιῶν ἀμελῆσαι ἢ τοῦ ἐτησίου μνημοσύνου, κἀντεῦθεν ἐλάττω ποιῆσαι τὰ συμφωνηθέντα ταῦτα (ἐπεὶ τὸ κτῆμα ἐκεῖνο τῶν πεντακοσίων ὑπερπύρων ὑπὲρ τούτων τῇ μονῇ παρεδόθη, καὶ κέρδος μὲν ἔχει τὸ μοναστήριον, ζημίαν δὲ οὐδαμῶς, τὰ γὰρ ἀπὸ τοῦ κτήματος εἰσοδήματα ἐν τῇ μονῇ πάλιν ἐξοδιάζεσθαι μέλλουσι καὶ οἱ ἱερωμένοι καὶ οἱ λοιποὶ ἐσθίειν τε καὶ λαμβάνειν) καὶ ὁ παναγιώτατος ἡμῶν δεσπότης, ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, ἀνεδέξατο τὴν περὶ τούτου ἐπιστασίαν, ὥστε μήτε τὸ κτῆμα ἐκεῖνο πωληθῆναί ποτε καὶ ἀποσπασθῆναί ποτε τῆς μονῆς, μήτε ἀμεληθῆναί τι τῶν εἰς μνημόσυνον ἐκείνου ἀποταχθέντων, ὀφείλομεν μὴ μόνον τὴν κατάκρισιν καὶ τὴν καταδίκην ἐπισπᾶσθαι εἰς ἑαυτοὺς καὶ ἐκ θεοῦ καὶ ἐξ ἀνθρώπων, ὡς ἀγνώμονες καὶ ἀχάριστοι καὶ κακοὶ φύλακες τῶν ἐμπιστευθέντων ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ τοῦ κτήματος τούτου στερηθῆναι πατριαρχικῇ διαγνώμῃ, καθὼς ἐστι δίκαιον, ὥστε ἐν ἄλλῃ μονῇ τοῦτο παραδοθῆναι, ἐκπληροῦν δυναμένῃ τὰ ὑπὲρ τῆς ψυχῆς ἐκείνου συμφωνηθέντα. τούτου γὰρ ἕνεκεν εἰς ἐκπλήρωσιν καὶ μνήμην πάντων τούτων καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον γράμμα τῷ ἱερῷ κατεστρώθη κώδικι τῆς ἁγιωτάτης τοῦ θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας, ὡς ἂν καὶ ὁ παναγιώτατος ἡμῶν οὗτος δεσπότης, ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, ἕως ἂν ζῇ, καὶ πάντες οἱ μετ' αὐτὸν δεσπόται καὶ οἰκουμενικοὶ πατριάρχαι ἐπιτηρῶσι καὶ ἐπισκέπτωνται καὶ τὸ περὶ τούτου, ἅτε δὴ τὴν τῶν χριστιανῶν φροντίδα καὶ τὰς ψυχὰς ἐγχειρισθέντες παρὰ θεοῦ, τῶν τε ζώντων καὶ μάλιστα τῶν τεθνηκότων. εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου δήλωσιν καὶ ἀσφάλειαν καὶ τὸ παρὸν ἡμῶν ἐγεγόνει γράμμα, καὶ ταῖς ἡμετέραις ἐσημειώθη οἰκειοχείροις ὑπογραφαῖς διὰ τὸ ἀδιάβλητον, κατὰ μῆνα ὀκτώβριον τῆς δ' ἰνδ. τοῦ ,ς ἐ ν ν α κ ο σ ι ο σ τ ο ῦ δ' ἔτους. † ἔτι ὁμολογοῦμεν, ὅτι παρελάβομεν ἀπὸ τῶν ταιῶν καὶ ἁγίων ἡμῶν αὐθεντῶν καὶ βασιλέων ὑπέρπυρα ἑκατόν, ἵνα ποιήσωμεν ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἑξῆς μνημόσυνα τέσσαρα ὑπὲρ τῆς ψυχῆς τοῦ πατρὸς τῆς κραταιᾶς καὶ ἁγίας ἡμῶν κυρίας, τὰ μὲν δύο ἀρτίως ὡς τεσσάρακοντα καὶ τριμήνια, τὰ δὲ δύο εἰς τὸ ἑξῆς ἐν τῷ καιρῷ τῶν μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου ἓξ καὶ ἐννέα μηνῶν, τὸ γὰρ χρονιαῖον μνημόσυνον γενήσεται ἀπὸ τοῦ εἰσοδήματος, καθὼς εἴρηται. ὀφείλομεν γοῦν καὶ ταῦτα ποιῆσαι ἐπιμελῶς καὶ ἐντίμως, καθὼς ἄνωθεν ὑπεσχέθημεν διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν γράμματος †.

† Εἶχε τὸ πρωτότυπον καὶ ὑπογραφὰς ταύτας· Ὁ καθηγούμενος Γερμανὸς ἱερομόναχος· † Γρηγόριος ἱερομόναχος. † Ὁ ἐλάχιστος ἐν ἱερομονάχοις Ἰωσὴφ καὶ ἐκκλησιάρχης· † Ἡσαΐας ἱερομόναχος. † Θεοδώριτος ἐν ἱερομονάχοις καὶ πνευματικοῖς ἐλάχιστος. † Διονύσιος ἱερομόναχος. † Σάββας ἱερομόναχος. † Θεόκτιστος ἱερομόναχος. † Ἡσαΐας ἱερομόναχος. † Νεῖλος ἱερομόναχος. † Γερμανὸς ἱερομόναχος. † Μελέτιος ἱερομόναχος. † Νεόφυτος ἱερομόναχος. † Μανασσῆς μοναχὸς ὁ Μακροδούκας. † Ὁ μοναχὸς Ναθαναήλ. † Ἐφραὶμ μοναχός. † Μακάριος μοναχός. † Μάρκος μοναχός. † Νικόδημος μοναχός. † Ἰάκωβος μοναχός †.

II. † Ἐπεὶ ὁ κράτιστος καὶ ἅγιός μου αὐτοκράτωρ ἅμα τῇ κρατίστῃ μου καὶ ἁγίᾳ δεσποίνῃ, βουλευσάμενοι περὶ τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένου ἐνδοξοτάτου αὐθέντου Σερβίας, κυροῦ Κωνσταντίνου, τοῦ πατρὸς τῆς κρατίστης μου καὶ ἁγίας δεσποίνης, διέκριναν καὶ ηὐδόκησαν, ἵνα οἱ ἐνασκούμενοι τῇ σεβασμίᾳ μονῇ τοῦ τιμίου μου ἐνδόξου προφήτου προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου καὶ ἐπικεκλημένῃ τῆς Πέτρας ποιῶσι καθ' ἑβδομάδα λειτουργίας τρεῖς ὑπὲρ τῆς ψυχῆς ἐκείνου καὶ μνημόσυνον καθ' ἕκαστον χρόνον, καὶ ἔδωκαν ὑπὲρ τούτων ὑπέρπυρα πεντακόσια, ἵνα ἀγορασθῇ κτῆμα δυνάμενον παρέχειν ἄξια τὰ ὅπερ αὐτῶν ἀναλώματα, ἐγένετο δὲ ἐπὶ τούτοις καὶ γράμμα παρὰ τῶν μοναχῶν τόδε τὸ καταστρωθὲν ἐν τῷ παρόντι ἱερῷ κώδικι, πάντα κατὰ μέρος διεξιόν, ἐν ᾧ καὶ τὴν ἡμῶν μετριότητα καὶ πάντα τὸν μεθ' ἡμᾶς οἰκουμενικὸν πατριάρχην ἐγγέγραπται, θελήματι καὶ ἀποδοχῇ καὶ ζητήσει τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, ἐπιστατεῖν καὶ ἐπιβλέπειν πάντα τὰ συμφωνηθέντα ταῦτα καὶ ποιεῖν ἡμᾶς, ἐὰν ἀμελήσωσιν οἱ μοναχοί, ὅσα τὸ παρὸν γράμμα αὐτῶν διέξεισιν, ἡ μετριότης ἡμῶν πάντα καὶ ἀπεδέξατο καὶ ἐπῄνεσε, τόν τε σκοπὸν καὶ τὸ θεοφιλὲς τοῦτο ἔργον τῶν βασιλέων τῶν ἁγίων καὶ τὴν συμφωνίαν τῶν μοναχῶν. διὰ τοῦτο καὶ ἕως ἂν

ζῶμεν ἡμεῖς, μέλλομεν ἐπισκέπτεσθαι τὰ περὶ τούτου καὶ ἐπιμελεῖσθαι γίνεσθαι ταῦτα κατὰ τὸ δυνατόν· ἐπεὶ δὲ γέροντες ὄντες καὶ ἀσθενεῖς τὸ κοινὸν καὶ ἡμεῖς μετ' ὀλίγον ἀποδώσομεν χρέος, ἀξιοῦμεν πάντας τοὺς μεθ' ἡμᾶς οἰκουμενικοὺς πατριάρχας, διαδέξασθαι καὶ τὴν περὶ τῆς πράξεως ταύτης καὶ συμφωνίας φροντίδα, ἅμα μὲν διὰ τὴν βασιλικὴν ἀνάθεσιν καὶ ἀξίωσιν, ἅμα δὲ καὶ διὰ τὸ ἔργον αὐτό, εἰς ψυχικὴν ὠφέλειαν ἀφορῶν τεθνεότος ἀνθρώπου, ὃ καὶ χωρὶς τῆς βασιλικῆς ἀξιώσεως ἔργον ἐστὶ ποιμένος καὶ διδασκάλου, ἡ τῶν ψυχῶν δηλαδὴ φροντὶς καὶ ἐπίσκεψις. διὰ τοῦτο γὰρ μνήμης ἕνεκεν τό τε τῶν μοναχῶν, ὡς ὁρᾶται, κατεστρώθη ἐνταῦθα γράμμα, ζητήσει καὶ θελήματι τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν τὴν παροῦσαν γραφὴν αὐτῆς ἐξέθετο ἐπὶ τῷ διατηρηθῆναι ταῦτα ἀμετάθετα καὶ ἀμεταποίητα †.

D. 6904 (1395) octobri. ind. IV.

Patriarcha profitetur, monasterium SS. Patrum in Lesbo non esse patriarchale.

† Φθάνει πρό τινος ἤδη καιροῦ ἀναδραμὼν εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα ὁ καθηγούμενος τῆς σεβασμίας μονῆς τῶν Ὁσίων καὶ θεοφόρων Πατέρων, ἀρχιμανδρίτης ἱερομόναχος κῦρ Γαλακτίων, καί τινα δικαιώματα ἐμφανίσας, ἃ διελάμβανε πατριαρχικὴν εἶναι τὴν κατ' αὐτὸν μονήν, καὶ μὴ ὑποκεῖσθαι τῇ μητροπόλει τῆς Μιτυλήνης, ἐπορίσατο καὶ γράμμα σιγιλλιῶδες τῆς ἡμῶν μετριότητος, πατριαρχικὴν εἶναι παρακελευόμενον τὴν τοιαύτην σεβασμίαν μονὴν τῶν Ὁσίων Πατέρων καὶ μηδεμίαν ἔχειν ἄδειαν τὸν κατὰ καιροὺς εὑρισκόμενον μητροπολίτην Μιτυλήνης εἰς αὐτόν· ἐπεὶ δὲ ἀρτίως τὰ ἐνταῦθα κατέλαβεν ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Μιτυλήνης καὶ ὑπέρτιμος, ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητὸς ἀδελφὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργός, κῦρ Ἱερεμίας, ἐνεφάνισε πράξεις συνοδικὰς τῶν ἁγιωτάτων ἐκείνων καὶ ἀοιδίμων πατριαρχῶν, τοῦ τε κῦρ Ἀρσενίου καὶ τοῦ κῦρ Ἡσαΐου, ἃ δὴ διελάμβανον, μὴ εἶναι πατριαρχικὴν ταύτην τὴν ἀρτίως ἱσταμένην σεβασμίαν μονὴν τῶν Ὁσίων Πατέρων, ἀλλ' ἑτέραν παρὰ ταύτην, τὴν τοῦ ὁσίου Γεωργίου, ἥτις ἀρτίως οὐδὲ εὑρίσκεται, οὐδὲ ὅλως συνίσταται, κατεχαλάσθη γὰρ καὶ ἐρείπιον γέγονε, καὶ τέλεον ἠφανίσθη, καὶ οὐδὲ αὐτὴ τελέως ἦν πατριαρχική· εὑρέθη μὲν γὰρ οὖσα κατ' ἀρχὰς αὐτόνομος καὶ ὑπὸ μηδένα ἐπίσκοπον, ὅπερ ἦν ἀριδήλως παρὰ κανόνας,

MIRCEA THE GREAT

Mediaeval Reality and Modern Historiographic Fiction

Summary

In early 20th century (1901), Constantin Litzica, one of the most upright Romanian historians, contributed an article on *Prince Mircea's Reign* to the impressive literary magazine *Convorbiri Literare* [Literary Conversations]. On the occasion, he visited previous interpretations of what has come down to us as the battle of Rovine, pointing to the "great differences existing between various insights into Mircea's wars. The allegations of some contradict and overthrow other allegations, and all this creates confusion about the reign of that remarkable Wallachian prince. Putting together the above allegations, it results that Mircea allegedly stood seven Turkish inroads into his territory". Among the opinions mentioned by Litzica there were those of two outstanding historians of the time: one Romanian, B.P. Hasdeu, the other one an Austrian-Czech – Constantin Jireček.

The former's opinion is summarized by Litzica as follows: "It is only incidentally that Hasdeu tackled the subject and, based on two Italian and Slavonian texts, he argued that Bayezid entered Wallachia, met Mircea at Rovine, near Craiova, being defeated and routed by the latter; the battle took place on 17 May 1395 and it saw the death of Marcu Crăişorul [Prince Marcu], a Serbian hero". This is, in a nutshell, what Mihai Eminescu so impressively presents in his poem *Scrisoarea III* [Third Letter].

Jireček, on the other hand, argued: "In the autumn of 1394, Bayezid crossed into Wallachia ahead of an army led by vassal Serbian princes Stephen, Marko and Constantin, occupied Little Nicopolis [Turnu Măgurele] and advanced farther inland. Mircea had his vulnerable inhabitants moved into the mountains, and then harassed the Turks; he engaged a big battle in a wooded area: at Rovine, if we are to believe Serbian and Romanian annals, at Argeş, according to Turkish chronicles; Mircea was defeated, and the battle took place on 10 October 1394. The

Romanian prince fled to Hungary, for he was seen in Braşov on 7 March 1395. Bayezid enthroned another prince from among the local boyars, left a garrison in Turnu Măgurele and crossed the Danube back. In May and June 1395, however, Sigismund got into Wallachia, put Mircea back on the throne and conquered Turnu Măgurele from the Turks; on his way back, he was attacked by Romanian bands in the mountains, presumably supporters of the deposed prince who had ascended the throne with Turkish support".

Last decade research has definitely invalidated the viewpoint of Jireček and others who shared it.

An analysis of all sources known so far shows that Bayezid's north-Danubian expedition took place in spring 1395, while the decisive battle commonly known as the battle of Rovine – on 17 May 1395. The letter and logic of documents point to the fact that the battle of Rovine was fought on the river Argeş, close to the then capital of Wallachia, the borough of Argeş. All contemporary sources, but also well-informed sources of a later date, from the *Epistle* of Philippe de Mézières of 1397, to the *Life of Ştefan Lazarevici* by Konstantin Kostenețki, the *Short Post-byzantine Chronicle 72a* and Ottoman historian Ibn Kemal allow us speak of 17 May 1395 as of an undisputable, extremely bloody, but accomplished Romanian victory, with heavy casualties on both sides. Likewise, the Serbian approach of the so-called "younger chronicles" suggests the same thing.

Therefore, at Rovine the sultanic campaign led by Bayezid ended in an utter military disaster and the invader's routing south of the Danube. Bayezid did not embark upon another campaign, which invalidates allegations about two battles – one on 10 October 1394 and another one on 17 May 1395 – of all those who try to find an explanation for the wrong date of 10 October; that date should simply be removed from Romanian historiography, much like historians such as G.Sp. Radojičić or G. Ostrogorski have done it in world history. This only big clash between the armies led by Mircea and those of Bayezid, which was also the biggest military campaign ever launched by the Ottoman armies to that date, should be seen as the only defeat sustained by an army led by the Sultan himself in the battlefield in front of an army led by a Christian ruling prince.

Being victorious to an extent that allowed him to drive Bayezid across the Danube, Mircea never left the Wallachian territory, and, therefore, he never needed

to be "restored" on the throne with the help of Sigismund of Luxemburg, as has been argued so far, based on Jireček's version. Moreover, the above-mentioned documents allow us to reconstruct in a coherent way the political-military developments occurred in Wallachia over summer 1395-late 1396, a span of time surrounded by a multitude of historiographic suppositions. Now we know that:

– between 6 July and 25 August 1395 King Sigismund and his army were in Wallachia, to help Mircea in his fight against Bayezid; the latter, however, was no longer in Wallachia because he had been chased across the Danube by Mircea and his armies; there was a place though which the Wallachian prince had not succeeded to clear of Turks, and this place was the stronghold of Turnu, the most important bridgehead north of the Danube, an obvious proof of Bayezid's intention to return to Wallachia; Sigismund defeated the Ottoman garrison and conquered the stronghold;

– the withdrawal of the Ottoman troops from Wallachia and the relatively easy carrying of the stronghold of Turnu left Sigismund of Luxemburg with the wrong impression that the Ottoman danger was not hovering any more; as a result, he thought to avail himself of the opportunity to consolidate the authority of the Hungarian Kingdom over Muntenia and to settle the differendum over Severin, temporarily stopped by the Ottoman offensive, to his benefit;

– the conquest of the stronghold of Turnu, however, and the Hungarian garrison left there, together with the advance of the royal army towards Severin were violating the Treaty of Braşov of 7 March 1395 and endangering the interests of Wallachia, thereby turning Sigismund from an ally into an aggressor, a situation Mircea decided to cope with immediately;

– while crossing the mountains into the Banat, Sigismund was attacked in a gorge by Mircea's army; the latter's victory was so resounding that the Hungarian Chancellery could not hush it the way they had done with a defeat sustained at Hindău, in Moldova, some time earlier;

– as a result of the lack of political sense of the Hungarian Kingdom, in the autumn of 1395 Wallachia was pushed into an utterly disastrous situation: all her neighbours – great powers such as Hungary, Poland and the Ottoman Empire – were open enemies of the Wallachian Principality and its ruler: Mircea the Great;

–under the circumstances, the anti-Hungarian/pro-Polish but not pro-Otto-

man boyardom, which Mircea himself was part of – who until March 1395 had fought mainly against the hegemonistic inclinations of Hungary, decided for a Wallachian-Moldavian-Turkish-Polish alliance as the only way to neutralize Sigismund and to deviate the attention of the other powers from the Romanian territory;

– as Mircea was compromised in the eyes of both Turks and Poles, the anti-Hungarian faction chose to enthrone Vlad, with Polish-Ottoman consensus, in late November or early December 1395;

– this notwithstanding, Mircea was not deposed but continued to rule over the Wallachian region lying west of the Olt river, and participated ahead of important forces in the battle of Nicopolis. After the defeat sustained by the allied troops at Nicopolis, Mircea was able to put and end to the power dualism, which in its major features resembled the political dualism in the Romanian Kingdom of much later, during the First World War.

Based on the idea of a complete victory won in the battle of Rovine, the cornerstone of a correct approach to the Romanian-Ottoman political relations, it has been proved that the image of a Mircea "tributary" to and "vassal" of the Ottoman Empire, perpetuated in historiography for over two centuries, is just a historiographic construction: documents of the time attest to the fact that Mircea the Great had never been a "surrenderer" to the Ottoman Empire. Moreover, the "historical series" of "yielding" and "tribute paying" to the Porte began in Wallachia after Mircea's death, that is in summer 1420, and that was to be a historical process the apex of which should be looked for in the third part of the 15th century, during the reign of Basarab Laiotă, seen by tradition as the one "who yielded the country to the Turks".

MIRCEA LE GRAND

Réalité médiévale et fiction historiographique moderne

Résumé

Au début de ce siècle – en 1901 – l'un des plus probes historiens roumains, Constantin Litzica, publiait dans la prestigieuse revue *Convorbiri literare* une étude intitulée «Du règne de Mircea Vodă». À cette occasion-là, en passant en revue les opinions des historiens précédents concernant le combat connu sous le nom de la bataille de Rovine, il constate qu'il y a «de grandes désacords entre les différentes présentations des guerres de Mircea. Les opinions des uns contredisent et infirment les affirmations des autres: le résultat de ces disputes est une grande confusion au sujet du règne du grand prince valaque. Une comparaison des affirmations existentes nous montre qu'à l'époque de Mircea il y a eu sept incursions turques sur le territoire valaque». Parmi ces affirmations, deux étaient soutenues par deux grands historiens du temps: l'un Roumain, B.P. Hasdeu, et l'autre Tchécque-Autrichien, Constantin Jireček.

Litzica résume l'opinion du premier historien de la manière suivante: «Hasdeu s'est occupé incidemment de cette question; en s'appuyant sur deux textes italiens et deux slaves, il affirme que Baïazid est venu sur le territoire de la Valaquie, rencontra Mircea à Rovine près de Craiova, fut vaincu et chassé par Mircea; cette bataille fut donnée le 17 mai 1395 et c'est alors que périt l'héros serbe Marcu Crăişorul». C'est, en quelque mots, ce que Mihai Eminescu présente dans sa grandieuse *Scrisoarea III.*

L'opinion de Jireček est résumé par Litzica de la façon suivante: «Pendant l'automne de l'année 1394, Baïazid vint en Valaquie accompagné d'une armée formée par les princes vassaux serbes Ştefan, Marko et Constantin, occupa Nicopolea-Mică (Turnu Măgurele) et avança vers le centre du pays. Mircea avait envoyé les habitants faibles dans les montagnes, il harcela les turcs; une grande

bataille eut lieu dans une région couverte de forêts, à Rovine, selon les annales serbes et roumaines ou à Argeş selon les chroniques turques; Mircea fut vaincu; la bataille eut lieu le 10 octobre 1394. Le voïvode roumain s'enfuit en Hongrie, car le 7 mars 1395 il se trouve à Braşov. Baïazid choisit parmi les boyards un autre prince règnant, laissa une garnison à Turnu Măgurele et traversa le Danube. Mais en mai et juin 1395 Sigismund vint en Valaquie, réhabilita Mircea sur son trône et reprit Turnu Măgurele des Turcs; de retour, il fut attaqué dans les montagnes par des groupes de Roumains, probablement des partisans du prince choisi par les Turcs.»

Des recherches faites pendant le dernier décénie ont absolument infirmé le point de vue de Jireček et des historiens qui partageaient son avis.

L'analyse de toutes les sources disponibles à présent montre le fait que l'expédition du sultan Baïazid au nord du Danube eut lieu pendant le printemps de l'année 1395 et la bataille décisive, connue sous le nom de la bataille de Rovine, le 17 mai 1395. Le sens littéral et la logique de l'interprétation des documents nous autorisent à affirmer que la bataille de Rovine eut lieu sur la rivière Argeş, près de la capitale d'alors de la Valaquie, la ville de Argeş. Toutes les sources contemporaines à la bataille, et aussi les documents ultérieurs bien fondés, parmi lesquels *L'Epître* de Philippe de Mézières de 1397, *La Vie de Ştefan Lazarevici* de Konstantin Kostenețki, *La Chronique courte post-byzantine 72 a* et la chronique de l'historien turc Ibn Kemal, nous permettent de considérer le 17 mai 1395 une victoire indiscutable des Roumains, ayant un caractère extrémement sanglant et soldée par des pertes immenses des deux côtés. De même, la tradition serbe de ce qu'on nomme «les chroniques jeunes» nous fournit la même image.

La campagne du sultan Baïazid finit donc à Rovine par un véritable désastre militaire de la part des Turcs et par leur chasse au sud du Danube. Baïazid n'a pas ré-itéré sa campagne; c'est une erreur donc de parler de deux batailles, l'une le 10 octobre 1394 et l'autre le 17 mai 1395. La date de 10 octobre doit être simplement éliminée de l'historiographie roumaine tout comme elle l'a été dans l'historiographie internationale par G.Sp. Radojičić ou G. Ostrogorski, d'autant plus impérativement que cette seule grande bataille donnée entre l'armée de Mircea et celle de Baïazid, la plus grande campagne militaire organisée jusque-là par les troupes turques, doit être considérée la seule défaite d'une armée commandée per-

sonnellement par un sultan turc et se confrontant directement sur le champ de bataille avec les troupes commandées par le chef d'un État chrétien.

Victorieux, ayant chassé Baïazid au-delà du Danube, Mircea n'a pas eu besoin de quitter le territoire de la Valaquie, donc il n'a pas eu besoin d'être réhabilité par l'intermédiaire du roi Sigismund de Luxembourg, tel qu'on a affirmé jusqu'à présent, selon Jireček. Au contraire, les documents mentionnés nous permettent de reconstituer de manière cohérente les événements politico-militaires déroulés sur le territoire de la Valaquie entre l'été de l'année 1395 et la fin de l'année 1396, période historique noyée dans une multitude de suppositions historiographiques. À présent on sait que:

– entre le 6 juillet et le 25 août 1395 le roi Sigismund se trouvait à la tête de son armée dans la Valaquie; il était venu pour aider Mircea dans sa lutte contre Baïazid; celui-ci ne se trouvait plus sur le territoire roumain, ayant été chassé par Mircea au-delà du Danube; le seul point que le prince roumain n'avait pas réussi de libérer était la cité de Turnu, la plus importante tête de pont au nord du Danube, preuve de l'intention de Baïazid de revenir dans la Valaquie; Sigismund supprime la garnison turque de la cité qu'il prend;

– la retraite des troupes ottomanes de la Valaquie, la conquête relativement facile de la cité de Turnu ont fait croire à Sigismund de Luxembourg que le danger turc n'est plus si imminent qu'il ne puisse s'emparer de l'occasion pour consolider l'autorité du Royaume Hongrois sur la Valaquie et pour résoudre à sa faveur le différend relatif à Severin, différent oublié à la suite de l'invasion ottomane;

– mais la conquête de Turnu, suivie par l'installation dans la cité d'une garnison hongroise, et le départ de l'armée royale sur la route de Severin violait le traité de Braşov de 7 mars 1395 et portait préjudice aux intérêts roumains. De la sorte Sigismund se transformait d'allié en agresseur, situation où Mircea se vit obligé de réagir immédiatement;

– pendant son passage vers Banat, Sigismund est attaqué dans un défilé par l'armée de Mircea; la lutte finit par la victoire des Roumains; la défaite des Hongrois a été assez grande pour n'être pas escamotée par la Chancellerie Hongroise comme l'a été celle de Hindău, en Moldavie;

– à la suite du manque de diplomatie dans la politique du Royaume Hongrois, la Valaquie à été prise dans une conjoncture désastreuse: en automne 1395 toutes

les grands pouvoirs voisins – Hongrie, Pologne, L'Empire Ottoman – étaient des ennemis déclarés de la principauté roumaine et de celui qui se trouvait à la tête de l'État, Mircea le Grand;

– dans cette situation, les boyards anti-Hongrie/pro-Pologne, mais non pro-Turquie – dont le représentant était Mircea même et qui jusqu-au mars 1395 avait lutté principalement contre les tendances hégémonistes de l'Hongrie – choisit l'alliance roumaine-moldo-turco-polonnaise, le seul moyen d'annihiler Sigismund et de divertir les intentions des autres pouvoirs d'envahir le territoire roumain;

– puisque Mircea était également compromis par rapport aux Turcs et aux Pollonais, la faction anti-hongroise des boyards valaques choisit et fit monter sur le trône Vlad à la fin du mois de novembre ou au début du mois de décembre;

– malgré tout cela, Mircea ne fut pas éloigné du trône; il continua de règner dans la région située à l'ouest de l'Olt et participa à la bataille de Nicopole à la tête d'une armée importante. Après le désastre de Nicopole, Mircea eut l'intelligence et le pouvoir de mettre fin à ce dualisme du pouvoir, ressemblant, dans ses coordonnées majeures, au dualisme politique existant dans le Royaume Roumain pendant la première guerre mondiale.

Le caractère de victoire absolue de la bataille de Rovine, constituant la pierre angulaire de la correcte compréhension des relation politiques roumaines-ottomanes représente le point de départ dans la démonstration du fait que l'image de Mircea «tributaire» et «vassal» de l'Empire Ottoman, perpétuée dans l'historiographie sur plus de deux siècles est seule une construction historiographique. La réalité comprise dans les documents du temps prouve non pas seulement que Mircea le Grand n'a jamais été soumis à l'Empire Ottoman, mais elle montre que le moment précis du commencement de la «série historique» des soumissions et des tributs envers l'Empire se situe, pour la Valaquie, après la mort de Mircea, plus précisément pendant l'été de 1420. Ce procès historique s'établit comme continu pendant le dernier tiers du XVe siècle, pendant le règne de Basarab Laiotă, celui qui, dans la tradition, est considéré être «celui qui soumit le pays aux Turcs».

INDICE*

A

* Indice realizat de Cezar-Octavian Diţă.

B

C

D

E

F

G

I

Î

J

K

L

M

P

R

S

Ş

T

Ț

U

V

W

X

Z

Încheind această carte, consider că sunt dator să aduc mulțumiri celor fără de care ea, poate, n-ar fi existat:

– Soției **AURELIA** și fiului **CEZAR-OCTAVIAN**, care mi-au stat aproape și m-au susținut cu încrederea lor;

– Domnului Academician **DAN BERINDEI**, care, de la înălțimea personalității sale, apreciind în mod deosebit valoarea și importanța istoriografică a lucrării m-a trecut dincolo Scylla și Charybda, călăuzindu-mă apoi cu fermitate iscusită prin labirintul Minotaurului istoriografic românesc;

– Domnului Prof. univ. dr. **DAN ZAMFIRESCU**, al cărui parteneriat a fost în măsură să dea forță și să asigure reușita acestui demers științific în momentele, atât de numeroase și complexe, când s-a aflat primejduit din rațiuni omenești și extraștiințifice;

– Prietenului **DAN PANTEA**, al cărui sprijin pertinent și dezinteresat a făcut posibilă materializarea editorială a lucrării ce părea că fusese ursită să rămână în manuscris;

– Domnilor **ANTONEL TĂNASE, FLOREA ACHIM, MIHAI STOIE** și experimentatului prieten **DUȚĂ ANDREI**, prin al căror înalt profesionalism tipografic au știut să dea o înfățișare deosebită prezentului volum.

TIPARUL EXECUTAT LA

PUBLIFEROM PRINTING S.R.L.

"Lucrarea lui Alexandru V. Diță este importantă prin metodologia ei, prin aspra critică a izvoarelor şi a istoriografiei pe care o operează autorul. Acesta nu se mărgineşte a demola, ci reconstruieşte *ca istoric al pragului mileniului III* acest fragment atât de însemnat al trecutului. Demersul său este întemeiat pe un bogat şi aproape exhaustiv apel la izvoare şi totodată pe o minuțioasă analiză a lucrărilor celor care l-au precedat. Seriozitate, competență, recurgerea la relevanțele *ultimului detaliu* sunt temeiurile demersului autorului, care realizează o excelentă analiză a izvoarelor şi de asemenea urmăreşte cu sagacitate preluările şi transferurile succesive de informații şi interpretări. Autorul este uneori dur în aprecierile sale, dar, totodată, se relevă echilibrat, calm şi dând dovadă de competență, precizie şi de o extraordinară minuție."

Acad. DAN BERINDEI

"Lucrarea domnului Alexandru V. Diță este ca gen o lucrare de metodologie a istoriei politice, autorul oferind un veritabil model de analiză critică a izvoarelor istorice, de reconstrucție a modului de stabilire a faptelor."

Acad. ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

"Domnul Alexandru V. Diță este un cercetător de mare erudiție, Domnia Sa cunoaşte la perfecție dosarul problemei şi este familiarizat, în cele mai mici detalii, cu piesele sale. Lucrarea domnului Diță este deopotrivă o investigație istorică şi istoriografică. După ştiința mea ea este – deocamdată – unică, prin structura şi amploarea ei, în literatura noastră de specialitate."

FLORIN CONSTANTINIU,
Membru corespondent al Academiei Române

Editura PUBLIFEROM – 2000
ISBN 973 - 97351 - 7 - 7